

รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

อาณาจักรล้านช้าง: ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง
LanChang Kingdom: Philosophy, Arts, Culture, Traditions and Way of
Life of People in Mekong River Region.

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๖๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610762058

รายงานการวิจัย

แผนงานวิจัย เรื่อง

อาณาจักรล้านช้าง: ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง
LanChang Kingdom: Philosophy, Arts, Culture, Traditions and Way of
Life of People in Mekong River Region

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

พ.ศ. ๒๕๖๒

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610762058

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research Program

LanChang Kingdom: Philosophy, Arts, Culture, Traditions and Way of
Life of People in Mekong River Region

By

Assistance Professor Dr. Suwin Thongpun

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus

B.E. 2562

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610762058

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	อาณาจักรล้านช้าง: ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง
ผู้วิจัย:	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปิ่น
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๒
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาอาณาจักรล้านช้างและการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ๒) เพื่อศึกษาปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง ๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิง และแบบสังเกตพฤติกรรม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓๐ คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาตามหลักอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า

อาณาจักรล้านช้าง ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างลุ่มแม่น้ำโขงกับเทือกเขาอันนนา เริ่มก่อตั้งขึ้นในสมัยขุนลอ โดยพระองค์ได้เข้ายึดครองเมืองขวา และได้จัดตั้งเมืองขวาเป็นราชธานี แล้วเปลี่ยนชื่อเมืองขวาเป็นเมืองเชียงตุง-เชียงทอง หลังจากสิ้นรัชกาลขุนลอ อาณาจักรล้านช้างได้มีกษัตริย์ปกครองต่อมาหลายพระองค์ จนกระทั่งมาถึงสมัยเจ้าฟ้าจ๋ม พระองค์ได้รับพุทธศาสนาจากเขมรมาเป็นศาสนาประจำชาติ และได้อัญเชิญพระบางจากเขมรมายังล้านช้าง หลังจากนั้นเจ้าฟ้าจ๋มได้เปลี่ยนชื่อเมืองเชียงตุง-เชียงทอง เป็นเมืองหลวงพระบาง ตามชื่อพระพุทธรูป และอาณาจักรล้านช้างได้ปกครองต่อมาหลายยุคหลายสมัย จนกระทั่งอาณาจักรล้านช้างล่มสลาย การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างเกิดจากการแย่งชิงอำนาจและการขาดความสามัคคี จนทำให้อาณาจักรแตกเป็น ๓ คือ ๑) อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ ๒) อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ๓) อาณาจักรล้านช้างจำปาสัก หลังจากนั้นอาณาจักรล้านช้างได้ตกเป็นเมืองขึ้นของสยาม ในปี ค.ศ. ๑๘๕๘ ฝรั่งเศสเข้ายึดครองอาณาจักรล้านช้างฝั่งลาว ทำให้อาณาจักรล้านช้างได้แยกออกเป็น ๒ ประเทศ โดยเอาน้ำโขงเป็นเขตแดน ฝั่งน้ำโขงฝั่งซ้ายเป็น สปป.ลาว ฝั่งขวาน้ำโขงเป็นประเทศไทย และสุดท้ายอาณาจักรล้านช้างก็ได้ล่มสลาย

ปรัชญาของอาณาจักรล้านช้างเป็นปรัชญาพหุนิยม คือเป็นการผสมผสานระหว่าง ๓ แนวคิด ได้แก่ แนวคิดเรื่องผี (วิญญาณ) แนวคิดของพราหมณ์ และแนวคิดของพุทธศาสนา ศิลปะ คืองานสร้างสรรค์ขึ้นมารับใช้พระพุทธศาสนา เช่น กิจกรรมฝาดนั้ง พระธาตุ พระพุทธรูป เป็นต้น วัฒนธรรมล้านช้าง แบ่งเป็น ๔ ด้าน คือวัฒนธรรมด้านวัตถุ วัฒนธรรมด้านคตินิยม วัฒนธรรมด้าน

เนติธรรม และวัฒนธรรมด้านสังคม ประเพณี คือสิ่งดีงามที่คนล้านช้างถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษถึงปัจจุบัน เช่น ประเพณีฮีตสิบสอง ประเพณีผูกเสี่ยว เป็นต้น ส่วนวิถีชีวิต คือการประพฤติปฏิบัติของการอยู่ร่วมกันในสังคมล้านช้างตั้งแต่เกิดจนตาย และความประเพณีนั้นได้สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จนกลายเป็นอัตลักษณ์ของคนล้านช้าง

อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตคนกลุ่มน้ำโขง คือ ๑) ความเชื่อเรื่องผี (วิญญาณ) ตามความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษล้านช้าง ๒) ความเชื่อตามหลักศาสนาพราหมณ์ และ ๓) ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา ทั้งสามความเชื่อนั้นยังมีอิทธิพลต่อคนกลุ่มน้ำโขง คืออิทธิพลด้านปรัชญา ความคิด ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และการสร้างความสามัคคีให้กับคนกลุ่มน้ำโขง จนทำให้ไทยและลาวกลายมาเป็นบ้านพี่เมืองน้องถึงปัจจุบันนี้

Research Tittle: LanChang Kingdom: Philosophy, Arts, Culture, Traditions and Way of Life of People in Mekong River Region

Authors: Assistance Professor Dr. Suwin Thongpun

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khonkaen Campus

Academic Year: 2562/2019

Funds granted by: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research were: 1) to study LanChang Kingdom (Million Elephants) and its collapse; 2) to study the philosophy, art, culture, traditions and way of life of people in the kingdom; 3) to study the influence of LanChang Kingdom on the way of life of people in Mekong River Region. This study was a qualitative research and its research instruments included in-depth interview and behavioral observation of 30 key informants. The obtained data were analyzed by using inductive descriptive method.

The research results were as follows:

LanChang Kingdom was located midway between the Mekong River and the mountains 'Unnam'. It was established in the Khun Lor Majesty period. He has taken over the city of Java and established the city of Java as the capital city and renamed Java City to Chiang Dong - Chiang Thong. After the end of the reign of Khun Lor, Lan Chang Kingdom was later ruled by many kings. Until arriving in the reign of Chao Fa Ngum, he acquired Buddhism from Khmer as his national religion and invited the Phrabang Buddha image from Khmer to LanChang. After that, Chao Fa Ngum changed the name of Chiang Dong - Chiang Thong as Luang Prabang by the name of the Buddha image. LanChang Kingdom has been ruled for many eras until its collapse. The collapse of LanChang Kingdom was due to power conflicts and a lack of unity until the kingdom was broken into 3 parts: 1) Lan Chang Kingdom, Vientiane; 2) Lan Chang Kingdom, Luang Prabang; 3) Lan Chang Kingdom, Champasak. After that, Lan Chang Kingdom became colonized by Siam. In 1858, France occupied Lan Chang Kingdom on the Lao side, causing the Lan Chang Kingdom to be separated into two

countries by taking the river Mekong as its border; the left bank of Mekong River is Lao PDR, the right bank of Mekong is Thailand. Finally, LanChang Kingdom collapsed.

The philosophy of LanChang Kingdom is pluralism. It is a combination of three concepts of spirits, Brahmanism and Buddhism. Art is a creative work to serve Buddhism, such as wall painting, Buddha relics and Buddha images etc. LanChang culture is divided into 4 aspects: material culture; moral culture, legal culture and social culture. Traditions are good things that LanChang people hold, inherited from their ancestors to the present, such as the Heet Sip-Song tradition and Phuk-Xiao tradition etc. The way of life is the practice of living together in LanChang Society from birth to death and such behaviors that have been passed down from generation to generation until becoming the identity of the LanChang people.

The influence of LanChang Kingdom on the way of life of the people of Mekong River Region is: 1) the belief in spirits based on the traditional beliefs of Lan Chang ancestors; 2) Brahmin beliefs; 3) beliefs according to Buddhism. All three beliefs also have an influence on people of the Mekong River Region in terms of philosophy, thoughts, beliefs, art, culture, traditions and it builds unity among the people of the Mekong River Region until Thailand and Laos have become brothers and sisters' homes up to now.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ได้รับทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และการให้ความสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในปีงบประมาณ ๒๕๖๒ คณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ พระราชปริยัติกวี, ศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และบุคลากรของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกท่าน ที่ให้การสนับสนุนในการทำวิจัยในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร. รองอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลในส่วนงานวิจัยของวิทยาเขตขอนแก่นทุกท่าน ที่ได้ให้ความช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกต่อการทำวิจัยครั้งนี้ ตลอดทั้งเพื่อนร่วมงานที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขอขอบพระคุณ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ณ พื้นที่นครหลวงพระบาง และนครหลวงเวียงจันทน์ และผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากประเทศไทย ณ พื้นที่จังหวัดนครพนม จังหวัดเลย และจังหวัดขอนแก่น รวมไปถึงผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้เมตตาให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับงานวิจัย และผู้ประสานงานในแต่ละแห่งที่ได้ให้ความช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูลในการทำงานวิจัยครั้งนี้

สุดท้ายนี้คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า งานวิจัยนี้คงเป็นประโยชน์ทั้งทางด้านวิชาการ และการนำผลการวิจัยไปปรับใช้กับงานด้านวิชาการ และส่วนงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิน ท่องปิ่น

๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๓

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	๔
๑.๓ คำถามวิจัย.....	๔
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย.....	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	๗
๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๙
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	๑๐
๑.๘ ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัย.....	๑๐
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๑๒
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง.....	๑๒
๒.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎีประวัติศาสตร์.....	๑๒
๒.๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีคติชนวิทยา.....	๑๗
๒.๑.๓ แนวคิด ทฤษฎีการเมืองการปกครอง.....	๒๙
๒.๑.๔ แนวคิด ทฤษฎีการล่มสลายของรัฐ.....	๓๗
๒.๑.๕ แนวคิด ทฤษฎีปรัชญา.....	๔๑
๒.๑.๖ แนวคิด ทฤษฎีวิวัฒนาการ.....	๕๗
๒.๑.๗ แนวคิด ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงสังคม.....	๗๐
๒.๒ บริบทอาณาจักรล้านช้าง.....	๗๕
๒.๒.๑ ยุคก่อนการสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง.....	๗๕
๒.๒.๒ ยุคสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง.....	๗๗
๒.๒.๓ ยุคอาณาจักรล้านช้างแตกแยก.....	๘๐
๒.๒.๔ ยุคอาณาจักรล้านช้างภายใต้การปกครองของสยาม.....	๘๑
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๘๕

บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย.....	๙๓
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๙๓
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๙๕
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย.....	๙๖
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๙๘
๓.๕ การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	๙๙
๓.๖ ขั้นตอนการวิจัย.....	๙๙
๓.๗ การนำเสนอผลการวิจัย.....	๑๐๐
บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	๑๐๑
๔.๑ อาณาจักรล้านช้างและการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง.....	๑๐๑
๔.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรล้านช้าง.....	๑๐๑
๔.๑.๒ รูปแบบการเมืองการปกครองของอาณาจักรล้านช้าง.....	๑๒๒
๔.๑.๓ การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง.....	๑๓๒
๔.๒ ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง.....	๑๔๔
๔.๒.๑ ปรัชญาของอาณาจักรล้านช้าง.....	๑๔๔
๔.๒.๒ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีของอาณาจักรล้านช้าง.....	๑๔๘
๔.๒.๓ วิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง.....	๑๘๒
๔.๓ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง.....	๑๙๐
๔.๓.๑ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง.....	๒๐๐
๔.๓.๒ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีคนลุ่มน้ำโขง.....	๒๐๔
๔.๓.๓ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในการสร้างความสามัคคีคนลุ่มน้ำโขง.....	๒๒๙
๔.๔ องค์กรความรู้จากการวิจัย.....	๒๔๒
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๒๔๗
๕.๑ สรุปผลวิจัย.....	๒๔๗
๕.๒ อภิปรายผล.....	๒๕๖
๕.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป.....	๒๕๘
บรรณานุกรม.....	๒๕๙
ภาคผนวก.....	๒๖๔
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์การวิจัย.....	๒๖๕
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์.....	๒๗๔

ภาคผนวก ค ภาพลงพื้นที่การวิจัย.....๒๗๘

ภาคผนวก ง แบบตอบรับบทความวิชาการ / หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์.....๒๘๔

ภาคผนวก จ ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....๒๘๘

ประวัติผู้วิจัย.....๒๙๕

สารบัญภาพ

ภาพประกอบที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๙
ภาพประกอบที่ ๔.๑ แสดงแผนผังการปกครองในสมัยอาณาจักรล้านช้าง.....	๑๒๖
ภาพประกอบที่ ๔.๒ พระธาตุศรีสองรัก.....	๑๔๙
ภาพประกอบที่ ๔.๓ พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม.....	๑๕๐
ภาพประกอบที่ ๔.๔ พระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต.....	๑๕๒
ภาพประกอบที่ ๔.๕ พระธาตุหลวง เวียงจันทน์.....	๑๕๔
ภาพประกอบที่ ๔.๖ พระเจ้าองค์ต่อ.....	๑๕๖
ภาพประกอบที่ ๔.๗ พระสุก.....	๑๕๗
ภาพประกอบที่ ๔.๘ พระเสริม.....	๑๖๐
ภาพประกอบที่ ๔.๙ พระใสวัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย.....	๑๖๑
ภาพประกอบที่ ๔.๑๐ จิตกรรมฝาผนังวัดไชยศรี.....	๑๖๓
ภาพประกอบที่ ๔.๑๑ จิตกรรมฝาผนังวัดสุนวนารีย์พัฒนาราม.....	๑๖๕
ภาพประกอบที่ ๔.๑๒ การบวงสรวงเจ้าปู่ตา.....	๑๙๒
ภาพประกอบที่ ๔.๑๓ การบูชาผีตาแฮกหรือผีประจำไร่นา.....	๑๙๔
ภาพประกอบที่ ๔.๑๔ พิธีการสรวัญของคนที่อีสาน.....	๑๙๘
ภาพประกอบที่ ๔.๑๕ ประเพณีการทอผ้าพระธาตุพนม.....	๒๐๙
ภาพประกอบที่ ๔.๑๖ อิทธิพลหลวงพ่พระใสต่อวิถีชีวิตคนอีสานและคนลาว.....	๒๑๑
ภาพประกอบที่ ๔.๑๗ การเทศมหาชาติพระเวสสันดรชาดกของคนอีสาน.....	๒๑๒
ภาพประกอบที่ ๔.๑๘ สีโหดราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดขอนแก่น.....	๒๑๓
ภาพประกอบที่ ๔.๑๙ การแต่งกายของคนล้านช้าง.....	๒๑๔
ภาพประกอบที่ ๔.๒๐ บ้านสมัยเก่าของคนอีสาน.....	๒๑๖
ภาพประกอบที่ ๔.๒๑ งานนมัสการพระธาตุอิงฮัง.....	๒๓๑
ภาพประกอบที่ ๔.๒๒ งานนมัสการพระธาตุหลวง เวียงจันทน์.....	๒๓๒
ภาพประกอบที่ ๔.๒๓ เทศกาลไหว้พระธาตุศรีโคตรบอง.....	๒๓๓
ภาพประกอบที่ ๔.๒๔ เทศกาลบูชาพระธาตุพนม.....	๒๓๔
ภาพประกอบที่ ๔.๒๕ งานนมัสการพระธาตุศรีสองรักจังหวัดเลย.....	๒๓๖
ภาพประกอบที่ ๔.๒๖ พิธีทรงน้ำพระบาง.....	๒๓๘
ภาพประกอบที่ ๔.๒๗ พิธีหล่อพระเจ้าองค์ต่อจำลอง วัดศรีชมพูนองค์ต่อ จังหวัดหนองคาย.....	๒๓๙
ภาพประกอบที่ ๔.๒๘ วัฒนธรรมประเพณีการผูกเสี่ยว.....	๒๔๐
ภาพประกอบที่ ๔.๒๙ ประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าวของอีสาน.....	๒๔๑

ภาพประกอบที่ ๔.๓๐ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในการสร้างความสามัคคี

คนลุ่มน้ำโขง.....๒๔๖

คำอธิบาย สัญลักษณ์ และคำย่อ
(เฉพาะที่ใช้ในงานวิจัยฉบับนี้)

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

พระไตรปิฎก = เล่ม/ข้อ/หน้า

ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก ภิกขุวิภังค์ ภาษาไทย

พระสุตตันตปิฎก

ส.นิ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก นิทานวรรค ภาษาไทย

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ยุคก่อนประวัติศาสตร์ อาณาจักรล้านช้างมีข้อสันนิษฐานว่า คนล้านช้างกลุ่มแรกคือชนเผ่าไทซึ่งอพยพลงมาตามแม่น้ำฮวงโห และแม่น้ำแยงซีเกียงเมื่อ ๕,๐๐๐ ปีก่อน จากนั้นได้เคลื่อนย้ายลงมาตามสายน้ำโขง ลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน มีการสร้างชุมชนเกษตรกรรมเล็กๆ ขึ้น ต่อมาได้มีการสร้างเมืองเล็กๆ ที่เป็นอิสระเพิ่มขึ้น และกระจายตัวไปตามบริเวณรัฐฉานทางตะวันตกของประเทศเมียนมาร์ เชื่อมมาถึงภาคเหนือของประเทศไทย และเข้าสู่เขตป่าต้นน้ำทางตอนเหนือของประเทศลาว จากนั้นมีการรวบรวมเมืองต่างๆ ก่อตั้งเป็นอาณาจักรล้านช้าง

อาณาจักรล้านช้างก่อตั้งในปี ค.ศ. ๗๕๗ โดยขุนลอ ผู้ทรงเป็นปฐมกษัตริย์ของลาว พระองค์ทรงพาผู้คนอพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณปากแม่น้ำคานไหลมาบรรจบกับแม่น้ำโขง โดยมีเมืองชาวเป็นราชธานี ภายหลังขุนลอพระราชทานนามเมืองหลวงแห่งนี้ใหม่ว่า เมืองเชียงตุง-เชียงทอง ต่อมาเมื่อขุนลอขับไล่ชาวข่าซึ่งอาศัยอยู่เดิมในบริเวณดังกล่าว สำเร็จ จึงตั้งชื่อเมืองขึ้นใหม่ว่า เมืองศรีสัตนาคนหุต ซึ่งหมายถึงอาณาจักรที่มีช้างล้านเชือก ทำให้อาณาจักรล้านช้างมีความมั่นคงต่อมาอีกหลายชั่วคน จนกระทั่งในปี ค.ศ. ๑๓๕๓ ในรัชสมัยของเจ้าฟ้าจ๋ม ถือเป็นยุคที่อาณาจักรล้านช้างมีความเจริญรุ่งเรืองมากที่สุด พระองค์ตีนครเวียงจันทน์ เชียงขวาง เชียงแสน หลวงพระบาง และหัวเมืองพวนทั้งหมด จนถึงที่ราบสูงโคราช อาณาจักรล้านช้างจึงมีความเป็นปึกแผ่น และเข้มแข็งยิ่งขึ้น อาณาเขตครอบคลุมดินแดนกึ่งกลางระหว่าง ลุ่มแม่น้ำโขงกับเทือกเขาอันหน่า มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเชียงตุง-เชียงทอง โดยเฉพาะในปี ค.ศ. ๑๓๖๑ ซึ่งเป็นระยะที่ลาวขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง จนสามารถผนวกดินแดนที่เรียกว่า อีสานของไทยในปัจจุบันบางส่วนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง^๑ นอกจากนี้เจ้าฟ้าจ๋มทรงรับพุทธศาสนาเถรวาท (นิกายเถรวาท) จากเขมรมาเป็นศาสนาประจำชาติ และได้อัญเชิญพระบางซึ่งเป็นพระพุทธรูปศิลปะสิงหลจากราชสำนักเขมรมายังล้านช้าง^๒ และทรงเปลี่ยนชื่อเมืองเชียงตุง-เชียงทอง เป็นเมืองหลวงพระบาง ตามชื่อพระพุทธรูป เพื่อเป็นสิริมงคล อาณาจักรล้านช้างได้มีความเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาจนถึงสมัยพระยาสามแสนไทไตรภูวนาถ ในปี ค.ศ. ๑๓๗๖ พระองค์ทรงสร้างอาณาจักรล้านช้างให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น ทรงส่งเสริมให้

^๑ทองลิบ ศุภะมาร์ค, (ปริวรรค) พงศาวดารลาว, (กรุงเทพมหานคร: องค์การคำครุสภา, ๒๕๒๘)

^๒วิทย์ บัณชิตกุล, ลาว : Laos, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๕.

อาณาจักรล้านช้างเป็นอาณาจักรศูนย์กลางการค้า เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์อาณาจักรล้านช้างเริ่มตกต่ำและอ่อนแอลงเรื่อยมา

ในปี ค.ศ. ๑๕๒๐ พระโพนสีราชเจ้าทรงขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงรวบรวมแผ่นดินขึ้นใหม่ให้เป็นปึกแผ่น และโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองหลวงของอาณาจักรล้านช้างไปอยู่ที่เมืองเวียงจันทน์ เพื่อหนีจากการรุกรานของสยาม ขณะเดียวกันก็ทรงระแวงระวังการยึดครองของพม่า จึงส่งพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชไปครองอาณาจักรล้านนาเพื่อคานอำนาจพม่า เมื่อพระโพนสีราชเจ้าสิ้นพระชนม์พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช จึงเสด็จมาปกครองล้านช้างแทน และทรงอัญเชิญพระแก้วมรกตจากเชียงใหม่ไปยังเวียงจันทน์ ในสมัยของพระองค์ พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองมาก ทรงสร้างวัดที่สำคัญ ๒ แห่งเพื่อเป็นศูนย์รวมศรัทธาในพุทธศาสนาของอาณาจักร คือ วัดพระธาตุหลวง หรือที่เรียกว่า พระธาตุเจดีย์โลกะจุฬามณี และสร้างวัดพระแก้วขึ้นเพื่อประดิษฐานพระแก้วมรกต

อาณาจักรล้านช้างเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในสมัยพระเจ้า-สุริยวงศาธรรมิกราช ถือว่าเป็นยุคทองแห่งอาณาจักรล้านช้าง พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม และเป็นที่เคารพนับถือของปวงชน หลังสิ้นรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช อาณาจักรล้านช้างเกิดความระส่ำระสายอย่างหนัก จากการแก่งแย่งอำนาจของบรรดาเชื้อพระวงศ์ และขุนนางต่างๆ จนทำให้อาณาจักรล้านช้างแตกแยกเป็น ๓ อาณาจักร ได้แก่

อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ สืบทอดมาจากอาณาจักรล้านช้าง มีอาณาเขตครอบคลุมดินแดนภาคกลางของลาวในปัจจุบัน ปกครองโดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒ ทรงเป็นเชื้อพระวงศ์ที่ลี้ภัยการเมืองไปอยู่ที่เมืองเวินเวียดนาม^๓ พระองค์จึงได้รับพระนามว่า พระไชยองค์เว้ หรือ พระไชยองค์เวียด พระไชยองค์เว้ได้นำกองทัพจาก เวียดนามเข้ายึดกรุงเวียงจันทน์แล้วปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ ในปี ค.ศ. ๑๖๘๘

อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ก่อตั้งขึ้นจากความแตกแยกระหว่างเวียงจันทน์กับหลวงพระบาง ในปี ค.ศ. ๑๗๐๗ ได้รับการช่วยเหลือจากสมเด็จพระเพทราชา กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้ทรงช่วยเจรจาให้ทั้งสองฝ่ายยุติการสู้รบและปักปันเขตแดนระหว่างหลวงพระบางกับเวียงจันทน์ นับแต่นั้นเป็นต้นมาหลวงพระบางจึงเป็นอิสระภาพ และเป็นจุดเริ่มต้นยุคล้านช้าง ๒ อาณาจักร คือ อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมดินแดนภาคเหนือของลาวในปัจจุบัน และอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมดินแดนภาคใต้ของลาว รวมไปถึงนครจำปาสักในปัจจุบัน

อาณาจักรล้านช้างจำปาสัก ก่อตั้งขึ้นจากการแข็งข้อตั้งตนเป็นอิสระ ไม่ขึ้นตรงต่อเวียงจันทน์ ต่อมาได้เชิญเจ้าหน่อขัตริย์มาเป็นกษัตริย์ปกครองนครจำปาสัก ในปี ค.ศ. ๑๗๑๔ อาณาจักรล้านช้างจำปาสัก จึงเกิดขึ้นในสมัยของพระองค์ มีอาณาเขตตั้งแต่เมืองนครพนม เมืองคำ

^๓วิทย์ บัณฑิตกุล, ลาว : Laos, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๙.

ม่วน ลงไปจนถึงเมืองเชียงแตง เมืองมโนไพรต่อแดนเขมร ส่วนทางด้านตะวันตกแผ่อำนาจปกครองไปจนถึงเมืองท่งหรือเมืองสุวรรณภูมิ

อาณาจักรล้านช้างภายใต้การปกครองสยาม ในปี ค.ศ. ๑๗๗๘ สมัยสมเด็จพระเจ้าตากสิน พระองค์ทรงส่งกองทัพสยามเข้ายึดครองแผ่นดินล้านช้างทั้ง ๓ อาณาจักรได้ทั้งหมด แต่ยังคงให้อำนาจกษัตริย์แต่ละอาณาจักรในการปกครองตนเอง ในฐานะหัวเมืองประเทศราชที่ต้องส่งส่วยให้แก่อาณาจักรสยาม เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ในปี ค.ศ. ๑๘๒๒ เจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ทรงวางแผนกบฏเอกราช แต่ไม่สำเร็จจึงถูกตัดสินโทษประหารชีวิต กองทัพสยามในรัชกาลที่ ๓ ยกทัพไปปราบอาณาจักรเวียงจันทน์ได้หมดสิ้น และอาณาจักรสยามปกครองอาณาจักรล้านช้างยาวนานถึง ๑๑๔ ปี ก่อนที่จะเสียดินแดนแถบฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสในปี ค.ศ. ๑๘๙๓^๕

ในปี ค.ศ. ๑๘๙๓ ฝรั่งเศสเข้ายึดครองอาณาจักรล้านช้างฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง (ประเทศลาว) ทำให้ประเทศสยามเสียดินแดนด้านฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้กับฝรั่งเศส ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ซึ่งถือว่าเป็นการสิ้นสุดของอาณาจักรล้านช้าง หรือการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา หลังจากอาณาจักรล้านช้างได้แยกออกเป็น ๒ ประเทศ โดยเอาแม่น้ำโขงเป็นดินแดนแบ่งกัน คือแผ่นดินที่อยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงกลายเป็นประเทศลาวซึ่งปกครองโดยฝรั่งเศส ส่วนแผ่นดินที่อยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงกลายเป็นแผ่นดินสยามที่เรียกว่าอีสาน ณ ปัจจุบันนี้ ซึ่งประเทศสยามในสมัยนั้นเป็นระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งเป็นระบอบการปกครองที่มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครองและมีสิทธิ์ขาดในการบริหารประเทศ ปัจจุบันนี้ประเทศไทยเปลี่ยนมาเป็นการปกครองแบบประชาธิปไตย

การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ทำให้อาณาจักรล้านช้างถูกแยกแผ่นดินออกเป็นสองส่วน คือส่วนหนึ่งได้แยกออกไปเป็นประเทศไทย อีกส่วนหนึ่งได้แยกออกไปเป็นประเทศลาว โดยเอาแม่น้ำโขงเป็นเขตแดนแบ่งกัน ทำให้ทั้งสองประเทศมีการบันทึกประวัติศาสตร์โดยนักประวัติศาสตร์ของตนเอง จึงทำให้มีการเขียนประวัติศาสตร์บางอย่างที่ไม่ตรงกัน ทำให้เกิดความสับสน และไม่ชัดเจนทางประวัติศาสตร์ ทั้งๆ ที่เป็นเหตุการณ์เดียวกัน แต่ว่าการบันทึกประวัติศาสตร์ไม่ตรงกัน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะการบันทึกประวัติศาสตร์เพื่อผลประโยชน์ของประเทศตนเอง จึงมีการบิดเบือนข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ จนทำให้ไม่รู้ว่ประวัติศาสตร์ของใครเขียนเป็นจริง สุดท้ายนำไปสู่การเข้าใจผิดอันนำไปสู่ความขัดแย้งทางความคิด ทศณะคติ และอาจนำไปสู่การทะเลาะกันของอนุชนรุ่นหลัง อีกประการหนึ่งการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างเป็นเพียงการล่มสลายทางการเมืองการปกครองเท่านั้น ส่วนปรัชญา แนวคิด ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจิตวิญญาณของคนล้านช้างยังคงหลงเหลืออยู่ ไม่ได้ล่มสลายไปกับอาณาจักรแต่อย่างใด อาณาจักรล้านช้างยังคงมี

^๕ อ่างแล้ว, วิทย์ บัณฑิตกุล, ลาว: Laos, หน้า ๒๑.

อิทธิพลต่อคนไทยอีสานและคนลาวอย่างแข็งแกร่ง มั่นคง และยั่งยืนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างจะมีอิทธิพลต่อคนลุ่มน้ำโขง (ไทย-ลาว) ตั้งแต่การเกิดจนตาย และสิ่งที่เรียกว่าอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างนี้แหละที่เป็นจุดศูนย์รวมทางด้านจิตใจ เป็นสิ่งที่สร้างความสัมพันธ์ สร้างความสามัคคี สร้างความเป็นพี่เป็นน้อง สร้างวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขงตราบเท่าทุกวันนี้

ถ้ามีการทำวิจัยทางประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง การล่มสลาย ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต จิตวิญญาณ และอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้าง จะทำให้ได้องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์อย่างถูกต้องและชัดเจน และสามารถนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปสร้างสรรค์ ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจิตวิญญาณของคนลุ่มน้ำโขง (ไทย-ลาว) ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์ไมตรี สร้างความสามัคคีในชุมชนไทย-ลาว ถ้าไม่มีการทำวิจัยจะทำให้คนลุ่มน้ำโขงไม่รู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเอง ทำให้อนุชนรุ่นหลังขาดความภาคภูมิใจในมรดกที่บรรพบุรุษของตนเองได้สรรค์เอาไว้

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนั้นผู้วิจัยเห็นว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องการการวิจัยเรื่อง “อาณาจักรล้านช้าง : ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง เพื่อนำองค์ความรู้จากการวิจัยไปสร้างสรรค์สังคมและไปใช้ในการดำเนินชีวิตของคนลุ่มแม่น้ำสืบทอดไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาอาณาจักรล้านช้างและการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง

๑.๓ คำถามวิจัย

๑.๓.๑ อาณาจักรล้านช้างเริ่มก่อตั้งเมื่อไร มีการเมืองการปกครองอย่างไร ทำไมอาณาจักรล้านช้างจึงต้องล่มสลายและอาณาจักรล้านช้างล่มสลายเมื่อไร

๑.๓.๒ อาณาจักรล้านช้างมีปรัชญา แนวคิด ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง อย่างไรบ้าง

๑.๓.๓ หลังการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างแล้ว ยังมีอะไรที่คงหลงเหลืออยู่ และสิ่งที่ยังหลงเหลืออยู่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง อย่างไรบ้าง

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งขอบเขตของการวิจัยออก ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งเอกสารออกเป็น ๒ ประเภทดังนี้

๑) เอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ จดหมายเหตุ หนังสือที่เป็นต้นฉบับเกี่ยวกับ การเมืองการปกครองล้านช้าง การล่มสลายของล้านช้าง และข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม

๒) เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองสมัยล้านช้าง การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง และสิ่งที่ไม่ล่มสลายไปกับอาณาจักรล้านช้างยังคงสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ปรัชญา แนวคิด ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาของงานวิจัยไว้ดังนี้

๑) ผู้วิจัยทำการศึกษาการกำเนิดอาณาจักรล้านช้างเกี่ยวกับความเป็นมา การก่อตั้งอาณาจักรล้านช้าง รูปแบบการเมืองการปกครองจักล้านช้าง และการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง สาเหตุของการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง

๒) ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักปรัชญา แนวคิด พัฒนาการศิลปะล้านช้าง ซึ่งเป็นการศึกษาเนื้อหาส่วนที่เป็นแนวคิดหลักในแง่ของอภิปรัชญา คือความเชื่อของคนล้านช้าง ที่แสดงออกมาผ่านงานศิลปะ อันเป็นงานศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของหลักธรรม เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เป็นตัวแทนของนรก เป็นตัวแทนของสวรรค์ ฯลฯ และการพัฒนาการด้านของศิลปะจนกระทั่งกลายมาเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของคนล้านช้าง

๓) ผู้วิจัยได้ศึกษาปรัชญา แนวคิด ความเชื่อของคนล้านช้าง ๓ ยุค คือปรัชญายุคเริ่มต้นของอาณาจักรล้านช้าง ปรัชญายุคศาสนาพราหมณ์เขาสู่อาณาจักรล้านช้าง และปรัชญายุคพระพุทธศาสนาเขาสู่อาณาจักรล้านช้าง ที่ได้แสดงออกมาโดยผ่านงานศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนล้านช้าง

๔) ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างซึ่งเป็นเพียงการล่มสลายของระบบการเมืองการปกครองเท่านั้น แต่ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจิตวิญญาณของคนล้านช้างยังไม่ได้ล่มสลายไปกับการเมืองการปกครองแต่อย่างใด ยังสืบทอดมาถึงปัจจุบันนี้ หรือที่ยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนทั้งสองฝั่งโขง (ไทย-ลาว)

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นชุดโครงการวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามชุดของแต่ละโครงการวิจัย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ชุดโครงการย่อย ดังนี้

โครงการย่อยที่ ๑ อาณาจักรล้านช้าง และการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางการเมืองการปกครองล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

๓) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านโบราณคดีล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

โครงการย่อยที่ ๒ ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิถีชีวิตของคนล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

๓) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านโบราณคดีล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

โครงการย่อยที่ ๓ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตคนกลุ่มน้ำโขง ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิถีชีวิตของคนล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

๓) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อคนกลุ่มน้ำโขง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ในการการวิจัย จำนวน ๒ ประเทศ คือไทยอีสานและลาว ประเทศลาว เลือกพื้นที่เป็นศูนย์กลางการปกครองอาณาจักรล้านช้าง ๒ เมือง ได้แก่ เวียงจันทน์ และหลวงพระบาง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ด้านการเมืองการปกครอง ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีล้านช้างที่ปรากฏชัดเจน เป็นพื้นที่ที่สามารถทำการวิจัยได้เป็นอย่างดี สำหรับ

ประเทศไทย ผู้วิจัยได้เลือกจังหวัดที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์เมืองการปกครอง ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีล้านช้างที่ชัดเจน ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเลย จังหวัดนครพนม และจังหวัดขอนแก่น

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการเริ่มเก็บข้อมูลแต่วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๒ ถึงวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๒

ในช่วง วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒ ถึง ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๒ คณะผู้วิจัยลงทำการเก็บข้อมูลฝั่งลาว ที่เมืองหลวงพระบาง และนครเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเมืองที่มีร่องรอยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนทางด้านโบราณคดี ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีที่และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง

ในช่วง วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒ ถึง ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๒ คณะผู้วิจัยลงทำการเก็บข้อมูลฝั่งไทยที่จังหวัดเลย และจังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นเมืองที่มีร่องรอยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนทางด้านโบราณคดี ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีที่และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง

ในช่วง วันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๖๒ ถึง ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๒ คณะผู้วิจัยลงทำการเก็บข้อมูลฝั่งไทยที่จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นเมืองที่มีร่องรอยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนทางด้านโบราณคดี ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีที่และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

อาณาจักรล้านช้าง หมายถึง ดินแดนหรืออาณาเขตของชนชาติลาวในอดีต ตั้งอยู่ในแถบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งมีอาณาเขตอยู่ในบริเวณประเทศลาวทั้งหมดและบางส่วนของตะวันออกเฉียงเหนือของไทย อาณาจักรแห่งนี้ได้สถาปนาขึ้นอย่างเป็นทางการเป็นปึกแผ่นในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม ซึ่งมีเชื้อชาติกษัตริย์ในตระกูลราชวงศ์ชวา อาณาจักรแห่งนี้ได้พัฒนาเคียงคู่มากับอาณาจักรล้านนา สยาม เขมร พม่า และเวียดนาม เป็นต้น

การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง หมายถึง การเปลี่ยนแปลงการเมืองการปกครอง การแบ่งแยกดินแดน และการสูญเสียเอกราชให้กับประเทศล่าอาณานิคม ซึ่งอาณาจักรล้านช้างได้ล่มสลายไปในสมัยที่ฝรั่งเศสเข้ายึดครองดินแดนแม่น้ำโขงฝั่งลาว ทำให้อาณาจักรล้านช้างแบ่งแยกเป็นสองส่วน พร้อมกับเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป. ลาว) และประเทศไทยโดยเอาแม่น้ำโขงเป็นเขตแบ่งดินแดน

ปรัชญา หมายถึง แนวคิด ความเชื่อ และหลักปฏิบัติที่สังคมล้านช้างใช้ในการกำหนดมาตรฐานในการปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น หลักฮิตสิบสอง หลักครองสิบสี่ ที่ชาวล้านช้างยึดปฏิบัติตามกันมาอย่างเคร่งครัด จนกลายเป็นเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของชาวล้านช้าง และปรัชญานี้ได้ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเรื่อยมาถึงชาวอีสานและชาวลาวปัจจุบันนี้

ความเชื่อ หมายถึง ความคิดที่ฝังแน่นอยู่ในจิตวิญญาณจนกลายเป็นวิถีชีวิตของคนล้านช้าง แบ่งออกเป็น ๓ ยุค คือยุคแรก คนล้านช้างมีเชื่อเรื่องผีหรือวิญญาณ เช่น เชื่อผีฟ้า ผีแถน เป็นต้น ยุคที่สอง ยุคศาสนาพราหมณ์เข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง ชาวล้านช้างเชื่อตามคติศาสนาพราหมณ์ แต่ไม่ทิ้งความเชื่อผี และยุคที่สาม ยุคพุทธศาสนาเข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง ชาวล้านช้างเชื่อตามคำสอนทางพุทธศาสนา แต่ไม่ละทิ้งความเชื่อผีกับพราหมณ์ จึงทำให้เกิดการผสมผสานกันระหว่าง ผี พราหมณ์ และพุทธเข้าด้วยกันอย่างลงตัว เช่น ประเพณีฮีตสิบสอง ในแต่ละประเพณีจะมีทั้งความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์และพุทธอยู่ด้วยกัน

ศิลปะ หมายถึง สิ่งประดิษฐ์ที่ชาวล้านช้างได้สร้างขึ้นเพื่อแสดงออกถึงอารมณ์ ความรู้สึก สติปัญญา ความคิด และความงาม ซึ่งแบ่งออกเป็น ศิลปะด้านสถาปัตยกรรม ได้แก่ ศิลปะประเภทสิ่งก่อสร้าง เช่น พระธาตุ โบสถ์ วิหาร หอไตร เป็นต้น ศิลปะด้านประติมากรรม ได้แก่ ศิลปะประเภทปั้นและหล่อ เช่น พระพุทธรูป รูปปั้น เป็นต้น และศิลปะด้านจิตรกรรม ได้แก่ ศิลปะประเภทวาดหรือเขียน เช่น กิจกรรมฝาผนังวัดสระบัวแก้ว กิจกรรมฝาผนังวัดสี่สะเกด เวียงจันทน์ เป็นต้น

วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งสร้างสรรค์ กฎระเบียบ คติธรรม ความเชื่อที่ฝังงอมนแสดงออกถึงความเจริญงอกงามของการอยู่ร่วม ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน คือวัฒนธรรมด้านวัตถุ ได้แก่ สิ่งสร้างสรรค์ที่เป็นวัตถุ เช่น สิ่งก่อสร้าง เครื่องนุ่งห่ม เป็นต้น วัฒนธรรมด้านคติธรรม ได้แก่ คติความเชื่ออันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู เป็นต้น วัฒนธรรมด้านเนติธรรม ได้แก่ กฎ ระเบียบของสังคม เช่น ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ เป็นต้น และวัฒนธรรมด้านสทธรรม ได้แก่ หลักประเพณีปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคม เช่น มารยาทในการเข้าสังคม มารยาทการรับประทานอาหาร เป็นต้น

ประเพณี หมายถึง ระเบียบแบบแผนที่ชาวล้านช้างกำหนดขึ้นเป็นหลักประเพณีปฏิบัติของการอยู่ร่วมกันในสังคม เช่น ประเพณีฮีตสิบสอง อันได้แก่ เดือนเจียง (เดือนอ้าย) พระสงฆ์เข้ากรรมเดือนยี่ ทำบุญคุณข้าว (บุญคุณลาน) เดือนสาม ทำบุญข้าวจี เดือนสี่ ทำบุญพะเวส เดือนห้า ทำบุญสงรับน้ำพระ (สงกรานต์) เดือนหก ทำบุญบั้งไฟ เดือนเจ็ด ทำบุญเลี้ยงผีอารักษ์หลักเมือง (บุญซำฮะ) เดือนแปด ทำบุญเข้าพรรษา เดือนเก้า ทำบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ ทำบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ด ทำบุญออกพรรษา และเดือนสิบสอง ทำบุญกฐิน

วิถีชีวิต หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิต หรือวิธีการดำเนินชีวิตของผู้คนในอาณาจักรล้านช้างที่บ่งบอกลักษณะของพฤติกรรมต่างๆ เช่น พฤติกรรมในการรวมกลุ่ม หรือการเข้าสังคม การบริโภค การหาความบันเทิง การพักผ่อนหย่อนใจ และการแต่งตัว รวมไปถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตที่บ่งบอกถึง ทศนคติ ค่านิยม และ มุมมอง เป็นต้น ของคนในอาณาจักรล้านช้าง

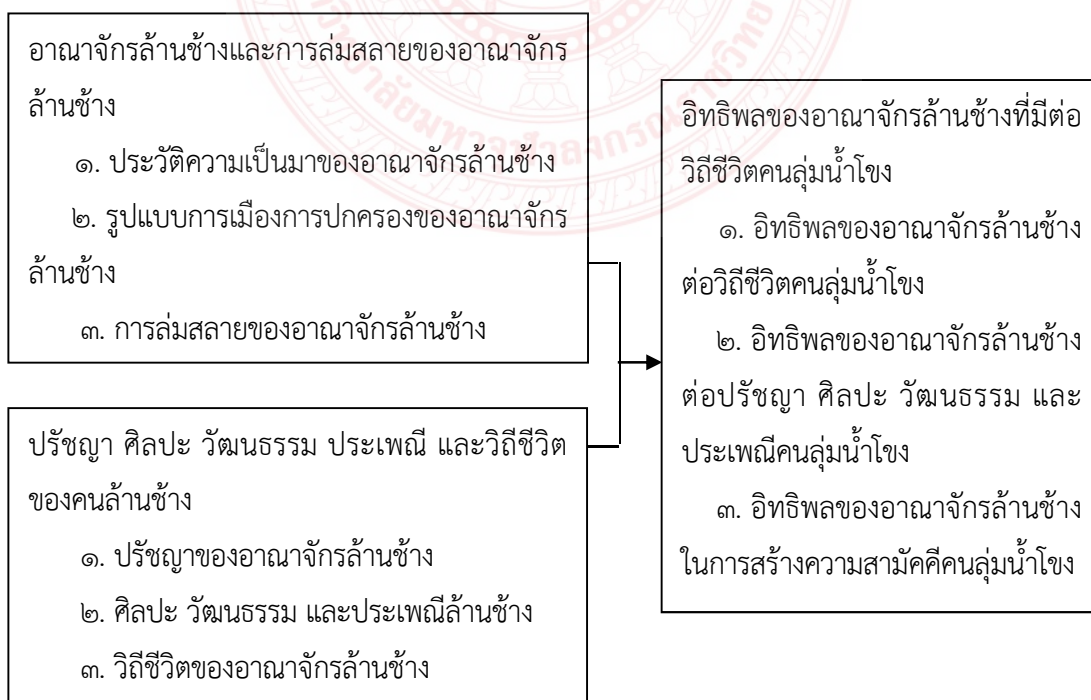
อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้าง หมายถึง ความเชื่อและการยอมรับต่อสิ่งที่เป็นรูปธรรม และนามธรรมของคนในอาณาจักรล้านช้างที่ยังยึดถือปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องถึงแม้ว่าอาณาจักรล้านช้างได้ล่มสลายไปแล้วก็ตาม แต่ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของคนล้านช้างยังคงดำเนินสืบต่อมาอย่างไม่มีความเสื่อมคลายของคนลุ่มน้ำโขง

การดำเนินชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง หมายถึง รูปแบบของการแสดงออก การกระทำ และการประพฤติดำเนินชีวิตประจำวันของคนอีสานและคนลาวตั้งแต่เกิดจนตาย ในด้านต่างๆ เช่น ด้านการสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ยารักษาโรค ด้านนันทนาการ เป็นต้น

การสร้างความสัมพันธ์คนลุ่มน้ำโขง หมายถึง การสร้างกระบวนการ สร้างวิธีการ สร้างหลักการโดยใช้หลักปรัชญา แนวคิด ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตล้านช้าง เพื่อให้คนในชุมชนลุ่มน้ำโขงเกิดความรัก ความปรองดอง ความสามัคคี ให้เกิดขึ้นในชุมชนอีสาน ในชุมชนลาว และระหว่างชุมชนอีสานกับชุมชนคนลาว

๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “อาณาจักรล้านช้าง: ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับอาณาจักรล้านช้างและการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ได้เอกสารทางประวัติศาสตร์อาณาจักรล้านช้างและการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง จากการถอดบทเรียน

๑.๗.๒ ได้เอกสารทางด้าน ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง (ไทย-ลาว) หลังจาการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง แต่สิ่งที่ยังคงหลงเหลืออยู่คือวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง

๑.๗.๓ ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่ยังคงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง

๑.๗.๔ ได้เอกสาร ตำรา วิชิตี ตีวิตี เกี่ยวกับองค์ความรู้ของอาณาจักรล้านช้าง การเมือง การปกครองล้านช้าง การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต คนล้านช้างและอิทธิพลอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อการดำเนินชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง

๑.๘ ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัย

๑.๘.๑ ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของอาณาจักรล้านช้าง รูปแบบการเมืองการปกครองของอาณาจักรล้านช้าง และการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเป็นประวัติศาสตร์ของคนลุ่มน้ำโขงที่เคยมีความยิ่งใหญ่และมีความเจริญรุ่งเรืองในอดีต ปัจจุบันอาณาจักรล้านช้างไม่มีปรากฏในแผนที่โลก คงเหลือไว้แต่ประวัติศาสตร์ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเล่าเรียนทางประวัติศาสตร์สืบต่อไป

๑.๘.๒ ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับปรัชญา ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจิตวิญญาณของคนล้านช้างทั้งส่วนที่หายไปกับกาลเวลา และส่วนที่ยังมีอิทธิพลต่อคนลุ่มน้ำโขง คือคนอีสาน และคนลาวยังมีการสืบทอดปฏิบัติกันมาถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งเป็นชุดความรู้เกี่ยวกับศิลปะ สำหรับศิลปะล้านช้างมีนักจิตรกรนำศิลปะล้านช้างมาสร้างสรรค์ผลงานอย่างมากมาย ไม่ว่าจะเป็น ด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เช่น การสร้างอาคารสถานที่ ที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านช้าง สร้างพระธาตุ โบสถ์ วิหาร การปั้นพระพุทธรูป รูปปั้นต่างๆ ภาพกิจกรรมฝาผนัง การเป็นต้น

๑.๘.๓ ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของคนล้านช้าง และจิตวิญญาณของความเป็นคนล้านช้าง ซึ่งเป็นการผสมผสานกันระหว่าง ความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ และพุทธได้อย่างลงตัว เช่น ปรัชญา แนวคิด ความเชื่อเรื่องการสร้างโลกของพญาแถน การควบคุมธรรมชาติ ฆตกรรมของสรรพสัตว์ ดังนั้นมนุษย์ต้องอ่อนน้อมต่อพญาแถน

๑.๘.๔ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างหลังจากที่ได้ล่มสลายไปแล้ว ซึ่งการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างเป็นเพียงการล่มสลายของการปกครองเท่านั้น แต่ปรัชญา แนวคิด ความเชื่อ จิตวิญญาณ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ของคนล้านช้าง ไม่ได้ล่มสลายไปกับอาณาจักรแต่อย่างใด แต่ยังมีอิทธิพลต่อคนลุ่มน้ำโขง (ไทย-ลาว)

๑.๘.๕ ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี วัฒนธรรมประเพณีของอาณาจักรล้าน ล้ายยังคมความแข็งแกร่ง ต่อการดำเนินชีวิต จนกลายมาเป็นสัญลักษณ์ และอัตลักษณ์ของคนอีสาน และคนลาว เช่น วัฒนธรรมข้าว ก่อการปลูกข้าวจะมีการทำพิธีขอฝน บูชาเจ้าแม่โพสพเพื่อให้ข้าว เจริญงอกงามได้ผลดี ประเพณีสิบสองเดือน ประเพณีผูกเสี่ยว เป็นต้น

๑.๘.๖ ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต วิถีชีวิตของคนลาวและคนอีสานตั้งแต่เกิดจนตาย จะ มีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับผี พราหมณ์ และพุทธ ซึ่งเป็นการผสมผสานกันของความเชื่อ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะ เป็นสิ่งกำหนดการประเพณีและปฏิบัติในการดำเนินชีวิต

๑.๘.๗ หน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไป สามารถนำองค์ ความรู้จากงานวิจัยชิ้นนี้ ไปใช้อ้างอิงเชิงวิชาการ และสามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในเชิงศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณี

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านช้าง และการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง มีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎีประวัติศาสตร์

๒.๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีคติชนวิทยา

๒.๑.๓ แนวคิด ทฤษฎีการเมืองการปกครอง

๒.๑.๔ แนวคิด ทฤษฎีการล่มสลายของรัฐ

๒.๑.๕ แนวคิด ทฤษฎีปรัชญา

๒.๑.๖ แนวคิด ทฤษฎีศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี

๒.๑.๗ แนวคิด ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงสังคม

๒.๒ บริบทอาณาจักรล้านช้าง

๒.๒.๑ อาณาจักรล้านช้างยุคก่อนประวัติศาสตร์

๒.๒.๒ อาณาจักรล้านช้างยุคประวัติศาสตร์

๒.๒.๓ อาณาจักรล้านช้างยุคแตกแยก

๑) อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์

๒) อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง

๒.๒.๔ อาณาจักรล้านช้างยุคสยามปกครอง

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๑.๑ แนวคิด ทฤษฎีประวัติศาสตร์

แนวคิด ทฤษฎีประวัติศาสตร์ เป็นหลักการ วิธีการค้นหาความจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีต โดยอาศัยหลักฐานทางวิทยาศาสตร์เพื่อตรวจสอบหรือการพิสูจน์แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องราวในอดีต จนเป็นที่ยอมรับและน่าเชื่อถือได้ เมื่อแนวคิดใดหาข้อยุติได้และมีคนยอมรับแนวคิดนั้นก็จะเป็นทฤษฎี

๒.๑.๑.๑ ความหมายของประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ (History) หมายถึง การสอบค้นหาความรู้ในอดีต โดยการสอบสวน โดยอาศัยกระบวนการค้นพบ ค้นหา รวบรวม จัดระเบียบและนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีต เพื่อพิจารณาและวิเคราะห์จัดลำดับเหตุการณ์

วิธีการทางประวัติศาสตร์ หมายถึง กระบวนการศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อให้ได้ความรู้และคำตอบที่เชื่อว่าสะท้อนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอดีตได้ถูกต้องมากที่สุด ซึ่งไม่มีใครสามารถตอบได้ว่าข้อเท็จจริงที่ถูกต้องคืออะไร ดังนั้น จึงต้องมีกระบวนการศึกษา และการใช้เหตุผลในการตรวจสอบความถูกต้องของหลักฐานและนำไปใช้อย่างถูกต้อง ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์เป็นศาสตร์ที่สะท้อนข้อเท็จจริงที่แตกต่างจากนิทาน นิยาย หรือเรื่องบอกเล่าที่เลื่อนลอย

๒.๑.๑.๒ ประเภทหลักฐานทางประวัติศาสตร์

ประเภทหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หมายถึง ร่องรอยของสิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์สร้างสรรค์ รวมทั้งร่องรอยของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในอดีต และสิ่งที่เหลือตกค้างมาถึงปัจจุบัน หลักฐานทางประวัติศาสตร์แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑. หลักฐานที่จำแนกตามความสำคัญ

๑.๑ หลักฐานชั้นต้น (Primary sources) หมายถึง คำบอกเล่าหรือบันทึกของผู้พบเห็นเหตุการณ์หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ โดยตรง ได้แก่ บันทึกการเดินทาง จดหมายเหตุ จารึก รวมถึงสิ่งก่อสร้าง หลักฐานทางโบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ เช่น โบสถ์ เจดีย์ วิหาร พระพุทธรูป รูปปั้น หม้อ ไห ฯลฯ

๑.๒ หลักฐานชั้นรอง (Secondary sources) หมายถึง ผลงานที่เขียนขึ้น หรือเรียบเรียงขึ้นภายหลังจากเกิดเหตุการณ์นั้นแล้ว โดยอาศัยคำบอกเล่า หรือจากหลักฐานชั้นต้นต่างๆ ได้แก่ ตำรา นวนิยาย วิทยานิพนธ์ เป็นต้น

๒. หลักฐานที่ใช้อักษรเป็นตัวกำหนด

๒.๑ หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร (Written sources) หมายถึง หลักฐานที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ได้แก่ ศิลাজารึก พงศาวดาร ไบลาน จดหมายเหตุ วรรณกรรม ชีวประวัติ หนังสือพิมพ์ วารสาร นิตยสาร รวมถึงการบันทึกไว้ตามสิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน โบราณวัตถุ แผนที่ หรือผนังถ้ำที่เป็นรูปวาดแต่สามารถแปลความหมายได้หลักฐานประเภทนี้ถือว่าเป็นหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรด้วย

๒.๒ หลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร หมายถึง สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งหมดที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ได้แก่ สิ่งก่อสร้าง โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปะการแสดง คำบอกเล่า นาฏศิลป์ ดนตรี จิตรกรรม ฯลฯ

๓. หลักฐานที่กำหนดตามจุดหมายของการผลิต

๓.๑ หลักฐานที่มนุษย์ตั้งใจสร้างขึ้น Artiface หลักฐานที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต

๓.๒ หลักฐานที่มีได้เป็นผลผลิตที่มนุษย์สร้างหรือตั้งใจสร้าง วิธีการทางประวัติศาสตร์ หมายถึง กระบวนการสืบค้นเรื่องราวในอดีตของสังคมมนุษย์ เริ่มต้นที่ความอยากรู้อยากเห็นของผู้ต้องการศึกษาและต้องการสอบสวนค้นคว้า หาคำตอบด้วยตนเอง จากร่องรอยที่คนในอดีตได้ทำไว้ และตกทอดเหลือมาถึงปัจจุบัน โดยไม่หลงเชื่อคำพูดของใครคนใดคนหนึ่ง หรืออ่านหนังสือเพียงเล่มใดเล่มหนึ่งแล้วเชื่อว่าเป็นจริง สิ่งที่ต้องทำเป็นอันดับแรกของการสืบค้นอดีต เมื่อมีประเด็นที่ต้องการสืบค้นแล้ว คือการเก็บรวบรวมข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างกว้างขวางและละเอียด ลอด้วยวิธีการต่างๆ เช่น สอบถามผู้รู้ ศึกษาเอกสาร เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ด้วยตนเอง ตรวจสอบข้อมูลจากหลักฐานทุกชิ้นด้วยจิตสำนึกว่า หลักฐานไม่ได้บอกความจริงทั้งหมด หรือบอกความจริงเสมอไป แล้วรวบรวมข้อเท็จจริงที่ได้ จากนั้นนำเสนอผลที่ศึกษาได้พร้อมอ้างอิงหลักฐานให้ชัดเจนเพื่อให้ผู้อื่นตรวจสอบ หรือศึกษาค้นคว้าต่อไปได้^๑

๒.๑.๑.๓ องค์ประกอบทางประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์ที่เกิดจากความมีสามัญสำนึกของมนุษย์อันเป็นคุณลักษณะที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่น มนุษย์ผูกพันกับประวัติศาสตร์อย่างใกล้ชิด จนไม่อาจจะแยกจากกันได้นั้น คือจะพยายามเรียนรู้และเข้าใจตนเอง โดยมีประวัติศาสตร์เป็นเครื่องนำทางมุ่งศึกษาพฤติกรรมมนุษย์แล้วให้ความสำคัญแก่ช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์หรือพฤติกรรมนั้นๆ มีความสนใจและเห็นความสำคัญของประโยชน์ต่อมนุษย์ หรืออาจกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ คือ การสืบสวนสอบสวนค้นคว้า เรื่องราวของมนุษย์ในอดีต โดยมีองค์ประกอบต่อไปนี้

๑. เรื่องราวในอดีตของสังคมมนุษย์

เป็นเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้นในอดีตและส่งผลตกกระทบต่อคนจำนวนมากในสังคมนั้นจนก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้น ตัวอย่างเช่น อาณาจักรล้านนาในยุคสมัยของพญามังราย จนกระทั่งถึงช่วงสมัยของพญาเกือนา ต่างนับถือพุทธศาสนาที่สืบทอดมาจากเมืองหริภุญไชยซึ่งมีมาแต่ครั้งสมัยพระนางจามเทวี ต่อมาพญาเกือนามีความประสงค์จะให้พระภิกษุอรุณญาวาสีมาอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ จึงได้ทรงอาราธนาพระสุมนเถรจากสุโขทัย ให้มาจำพรรษาอยู่ที่วัดพระยืนในเมืองหริภุญไชย พร้อมกันนั้นได้อาราธนาพระสงฆ์นิทายเดิม ซึ่งนับถือสืบเนื่องมาแต่สมัยพระนางจามเทวีให้บวชใหม่ถึง ๘,๔๐๐ รูป ต่อมาใน พ.ศ. ๑๙๑๔ พญาเกือนาทรงสร้างวัดบุปผารามหรือวัดสวนดอกในอุทยานป่าไม้พยอม ซึ่งเป็นเขตอุทยานของพระองค์ในเขตเวียงเชียงใหม่ให้เป็นที่จำพรรษาของพระสุมนเถร พร้อมกับได้สร้างเวียงสวนดอกให้เป็นเวียงพระธาตุเมื่อประมาณ พ.ศ. ๑๙๑๖

เหตุการณ์ดังกล่าวนี้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา อันมีผลกระทบต่อผู้คนในสมัยต่อมาเป็นอย่างมาก นั่นคือจากการนับถือพุทธศาสนานิทาย

^๑วงเดือน นาราัจจ์, ประวัติศาสตร์: วิธีการและพัฒนาการ, (พิมพ์ครั้งที่ ๒), กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๙.

พื้นเมืองซึ่งสืบทอดมาแต่สมัยของพระนางจามเทวี มาเป็นพุทธศาสนาแบบเถรวาทนิกายลังกาวงศ์ ที่เคร่งครัดในวัตรปฏิบัติเนื่องจากเป็นพระสงฆ์ในฝ่ายอรัญญวาสี

๒. เกี่ยวข้องกับมนุษย์จำนวนมาก

เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับศาสนาพุทธของอาณาจักรล้านนาที่ได้ยกเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าส่งผลกระทบต่อสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ศาสนา ฯลฯ ของอาณาจักรล้านนา ในสมัยของพญาเกือนาอย่างชัดเจน เป็นต้นว่า ผู้คนในเมืองเชียงใหม่หันมาให้ความสนใจ และบวชเรียนในนิกายเถรวาทลังกาวงศ์เป็นอย่างมาก เพราะถือว่าเป็นศาสนาที่บริสุทธิ์ ที่สำคัญได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์โดยตรง

๓. มีมิติเวลา

ในทางประวัติศาสตร์มิติเวลาไม่ได้หมายถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต โดยการกำหนดในรูปของปีศักราชของการเกิดเหตุการณ์ หรือศักราชที่เริ่มต้นและต่อเนื่องไปจนถึงศักราชที่สิ้นสุด เหตุการณ์ แต่มีมิติเวลาในทางประวัติศาสตร์นั้นหมายถึงการศึกษาสังคมมนุษย์ที่ตั้งอยู่และพัฒนาไปท่ามกลางเวลา หรือท่ามกลางปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ของสังคมนั้น ไม่ว่าจะเป็นสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ ศาสนา ความเชื่อ ฯลฯ

๔. ประวัติศาสตร์คือการอธิบาย

การเล่าเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผ่านมาของสังคมมนุษย์ไม่ใช่หัวใจของการศึกษาความรู้ในทางประวัติศาสตร์ แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดในการศึกษาประวัติศาสตร์ คือ การพยายามทำความเข้าใจต่อเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอดีตว่า เพราะเหตุใดถึงเกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น ทำไมถึงเป็นอย่างนั้น หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีตนั้นมีป้อมเกิดมาจากสิ่งใด และได้มีพัฒนาการคลี่คลายไปอย่างไรในภายหลัง การตั้งคำถามว่าเหตุใด ทำไม อย่างไร จะคอยกระตุ้นให้ผู้ศึกษาพยายามเสาะหาสาเหตุหรือปัจจัยต่างๆ มาตอบคำถามข้างต้นอย่างเป็นเหตุเป็นผล

๕. ประวัติศาสตร์ต้องใช้หลักฐานชั้นต้น

หลักฐานชั้นต้น (Primary sources) ได้แก่ หลักฐานที่บันทึกไว้โดยผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง หรือรู้เห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง หลักฐานชั้นต้นมีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากเป็นหลักฐานที่เกิดขึ้นร่วมสมัยกับเหตุการณ์นั้นๆ ซึ่งผ่านมาในอดีต เป็นหลักฐานที่ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้รู้เห็นเหตุการณ์นั้นๆ ได้สร้างขึ้นไว้ ด้วยการบันทึกให้อยู่ในรูปของหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือไม่เป็นลายลักษณ์อักษร^๒

๒.๑.๑.๔ วิธีการทางประวัติศาสตร์

วิธีการทางประวัติศาสตร์โดยการรวบรวม พิจารณาไตร่ตรอง วิเคราะห์และตีความจากหลักฐานแล้วนำมาเปรียบเทียบอย่างเป็นระบบ เพื่ออธิบายเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในอดีตว่าเหตุใด

^๒ อ่างแล้ว, วงเดือน นาราจักร, ประวัติศาสตร์: วิธีการและพัฒนาการ, หน้า ๑๐.

จึงเกิดขึ้น หรือเหตุการณ์ในอดีตนั้นได้เกิดและคลี่คลายอย่างไร ซึ่งเป็นความมุ่งหมายที่สำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ โดยมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

๑. การตั้งเรื่องที่ต้องการสืบค้น

การตั้งเรื่องถือว่าเป็นขั้นตอนแรกของวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่ นักประวัติศาสตร์ หรือผู้สนใจทางประวัติศาสตร์มีความสนใจอยากรู้ เหตุการณ์ประวัติศาสตร์ตอนใดตอนหนึ่ง โดยตั้งประเด็นคำถามว่า ศึกษาเรื่องอะไรในช่วงเวลาใด ทำไมจึงต้องศึกษา

๒. การรวบรวมหลักฐาน

ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ คือ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สามารถสอบสวนเข้าไปให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงที่เกิดขึ้นได้ ประกอบด้วยหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ คำบอกเล่าของผู้เห็นเหตุการณ์ และหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น ศิลากาจิกร จดหมายเหตุ บันทึกลงและเอกสารต่างๆ ในการสะสม และรวบรวมข้อมูล ต่างๆ เหล่านี้ นักประวัติศาสตร์จำเป็นต้องใช้วิจารณญาณของตนสำรวจ เนื่องจากข้อมูลแต่ละประเภทเป็นผลผลิตที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นโดยมีจุดประสงค์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นต้องค้นหาต้นตอหรือสาเหตุของข้อมูลอย่างลึกซึ้งเท่าที่จะทำได้ เพื่อป้องกันมิให้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ถูกบิดเบือน

๓. การวิเคราะห์ ตีความ ประเมินหลักฐาน

โดยการนำข้อมูลที่ได้สืบค้นรวบรวม คัดเลือก และประเมินไว้แล้วนำมาพิจารณาในรายละเอียดทุกด้าน ซึ่งนักประวัติศาสตร์ต้องใช้เหตุผลเป็นแนวทางในการตีความเพื่อนำไปสู่การค้นพบข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ถูกต้อง

๔. การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของหลักฐาน

นักประวัติศาสตร์จะต้องนำข้อมูลที่ได้รวบรวมไว้มาคัดเลือก และประเมินเพื่อค้นหาความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่ต้องการทราบ

๕. การนำเสนอข้อเท็จจริง^๓

นำเสนอผลมาจากการวิเคราะห์และการตีความข้อมูล หรืออธิบายข้อสงสัย เพื่อนำเสนอข้อมูลในลักษณะที่เป็นการตอบตลอดจนความรู้ ความคิดใหม่ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าในรูปแบบการรายงานอย่างมีเหตุผล

สรุปได้ว่า แนวคิด ทฤษฎีประวัติศาสตร์ คือ ความเห็นและวิธีการรวบรวมข้อมูล พิจารณา ไตร่ตรอง วิเคราะห์และตีความจากหลักฐาน แล้วนำมาเปรียบเทียบอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยองค์ประกอบ เช่น การตั้งเรื่องที่ต้องการสืบค้น การรวบรวมหลักฐาน การวิเคราะห์ ตีความ ประเมินหลักฐาน การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของหลักฐาน และการนำเสนอข้อเท็จจริง

^๓อ้างแล้ว, วงเดือน นาราจักร, ประวัติศาสตร์: วิธีการและพัฒนาการ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

๒.๑.๒ แนวคิด ทฤษฎีคติชนวิทยา

คติชนวิทยาเป็นศาสตร์สาขาวิชาหนึ่ง que ศึกษาเรื่องราวข้อมูลทางวัฒนธรรมของ กลุ่มชนใด กลุ่มชนหนึ่งที่มีเอกลักษณ์ร่วมกันซึ่งต่างก็มีเอกลักษณ์ของตนเองอย่างชัดเจนและคติชนวิทยา (Folklore) โดยการศึกษาความสำคัญทางวัฒนธรรมของประเทศที่ตนครอบครองอยู่ และเพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจทางวัฒนธรรมของคนในประเทศเหล่านั้น ดังนั้นการศึกษาคติชนวิทยาจึงเป็นการศึกษาถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิตพื้นบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดจากการบอกเล่า ซึ่งข้อมูลทางวัฒนธรรมนี้จะเป็นเครื่องมือที่ช่วยสะท้อนวัฒนธรรมและเข้าใจวัฒนธรรมของกลุ่มชนเหล่านั้นทั้งระบบซึ่งได้มีรายละเอียดต่างๆ ดังต่อไปนี้

๒.๑.๒.๑ ต้นกำเนิดของคติชนวิทยา

คติชนวิทยาเป็นศาสตร์ที่เกิดขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งเป็นช่วงที่นักวิชาการตะวันตกเริ่มสนใจวิถีชีวิตของชาวบ้าน ตั้งแต่นิทานที่ชาวบ้านเล่ากัน เพลงที่ชาวบ้านร้องเล่น การแสดงของชาวบ้าน ความเชื่อประเพณีของชาวบ้าน เป็นต้น ซึ่งก่อนหน้านั้นไม่เคยอยู่ในความสนใจของนักวิชาการตะวันตกเลย ต่อมาเมื่อประเทศในแถบยุโรปเจริญขึ้น โดยเฉพาะประเทศอเมริกาได้มีการปฏิวัติอุตสาหกรรมและมีประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงเริ่มเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิม และเริ่มที่จะสนใจถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยการบอกเล่า ซึ่งในช่วงศตวรรษที่ ๑๙ นี้เองจะเรียกข้อมูลที่ได้มานั้นว่า Popular Antiquates ซึ่งหมายถึง คติโบราณของปวงชนและนักคติชนรุ่นเก่าเห็นว่าผู้ที่เก็บรักษาข้อมูลให้มีสภาพคงเดิมได้มากที่สุดโดยไม่มี การเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์โลกคือชาวชนบท โดยผลงานที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นงานบุกเบิกทางคติชนวิทยาก็คือ การรวมนิทานของพี่น้องตระกูลกริมม์ (Grimm) ที่มีชื่อว่า Wilhelm และ Jacob ซึ่งทั้งสองพี่น้องนี้มัก จะได้รับการกล่าวว่าเป็นบิดาของคติชนวิทยา ด้วยมีวิธีการศึกษาอย่างเป็นระบบ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์แยกประเภท ต่อมานักคติชนวิทยาได้ขยายขอบข่ายความสนใจไปยังวิถีชีวิตของชาวบ้าน ในระยะแรกเริ่มด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากหนังสือและข้อมูลภาคสนามจากชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆ ในระยะแรกนี้ข้อมูลคติชนวิทยาจะเป็นประเภทนิทานพื้นบ้าน ซึ่งก็ได้รับความสนใจเป็นพิเศษ จึงมีการรวบรวมนิทานพื้นบ้านในประเทศต่างๆ เช่น นิทานพื้นบ้านเยอรมนี นิทานพื้นบ้านรัสเซีย นิทานพื้นบ้านฟินแลนด์ นิทานพื้นบ้านฝรั่งเศส และต่อมาได้ขยายความสนใจไปยังนิทานพื้นบ้านในเขตวัฒนธรรมอื่นๆ ในโลก^๕ รวมไปถึงประเทศไทยด้วย ดังจะเห็นได้จากมีการศึกษาเก็บข้อมูลทางคติชนวิทยาในเรื่องของนิทานก้อม นิทานในวรรณคดีต่างๆ เพลงพื้นบ้าน ปริศนาคำทาย ภาษิต คำพังเพย ซึ่งการศึกษานิทาน เพลงสุภาษิต หรือปริศนาคำทายได้นำไปสู่การศึกษาศิลปวัฒนธรรมในส่วนอื่นๆ ของวัฒนธรรมชาวบ้าน

^๕อ้างแล้ว, วงเดือน นาราจักร, ประวัติศาสตร์: วิธีการและพัฒนาการ, หน้า ๑.

^๕ศิริพร ณ ถกลาง, ทฤษฎีคติชนวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

ด้วย ดังนั้นการศึกษาคติชนวิทยาในช่วงระยะเริ่มแรกจึงเป็นการศึกษาในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมของชาวบ้านในหมู่บ้าน หรือในสังคมประเพณีต่างๆ ในประเทศนั้นๆ

หลังจากการศึกษาและรวบรวมตัวข้อมูลที่เป็นนิทานพื้นบ้านและกลุ่มของเพลงพื้นบ้าน ภาษิต คำพังเพย เป็นต้นแล้ว ทำให้เกิดผลงานทางวิชาขึ้นสำคัญของนักคติชนในยุคแรกคือ การจัดทำ Motif-Index of Folk Literature (ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน) ซึ่งเป็นการนำนิทานพื้นบ้านทั่วโลกที่รวบรวมได้มาจัดจำแนกตามอนุภาค (Motif) อนุภาคหมายถึงองค์ประกอบย่อยๆ ในนิทานที่มีลักษณะไม่ธรรมดา มีความน่าสนใจในความคิดและจินตนาการซึ่งอาจเป็นตัวละคร เช่น กินรี นางเงือก มังกร ม้าพูดได้ หรืออาจเป็นสิ่งของ เช่น มนต์ชุบชีวิต แหวนวิเศษ บันไดสู่สวรรค์ หรืออาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับพฤติกรรม เช่น การแปลงร่าง การสาป การทดสอบ ซึ่งนักคติชนวิทยาได้จัดเป็นหมวดหมู่อนุภาคที่พบในนิทานพื้นบ้านพร้อมทั้งระบุว่าอนุภาคนั้นๆ พบในนิทานพื้นบ้านที่ใดบ้าง ในแง่นี้ ดัชนีอนุภาคนิทานพื้นบ้าน ซึ่งมีอยู่เป็นชุด ๖ เล่ม^๖ จึงนับเป็นขุมคลังทางความคิดและจินตนาการของมนุษย์ที่เราสามารถสืบค้นหาและศึกษาเปรียบเทียบได้ในหลายแง่มุม ซึ่งนักวิชาการทางคติชนวิทยา และผู้สนใจในเรื่องของคติชนวิทยาได้ใช้เป็นหลักอ้างอิงมาจนทุกวันนี้

๒.๑.๒.๒ ความหมายของคติชน

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์^๗ ได้ให้ความหมายของ คติชนวิทยา ไว้ว่า ความเป็นไปของชาวบ้าน หรือแบบอย่างการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน หรือแบบอย่างการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ส่วนวัฒนธรรมในความหมายของคำว่า มานุษยวิทยา หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิตทั้งหมดของแต่ละสังคม

รังสรรค์ จันต๊ะ^๘ ได้อธิบายความหมายของ คติชนวิทยา ไว้ว่า คติชนวิทยามีความหมายครอบคลุมถึงการศึกษาระบบความรู้ ความคิด ระเบียบแบบแผน เรื่องราว หรือระบบการดำเนินชีวิตของชาวบ้านหรือกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่งทั้งชาวชนบท ชาวนาชาวไร่ ชาวเมืองชาวเขา หรือแม้แต่บัณฑิต นักศึกษา กลุ่มคนกินเหล้านักโทษ แพทย์ พยาบาล เป็นต้น ที่มีเอกลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่งที่ได้รับรู้และยึดถือเป็นแนวปฏิบัติร่วมกันมาแสดงออกในรูปแบบของศิลปะแขนงต่างๆ รวมทั้งศิลปะการแสดงที่สามารถสื่อความหมายในเชิงสัญลักษณ์ร่วมกันได้

^๖ อ่างแล้ว, ศิราพร ณ ถลาง, **ทฤษฎีคติชนวิทยา**, หน้า ๓-๔.

^๗ ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์, **มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชนชาวบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริมการสร้างตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.

^๘ รังสรรค์ จันต๊ะ, **เอกสารคำสอนสอนคติชนวิทยา**, (เชียงใหม่: สิรินาถการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๖.

กิ่งแก้ว เพชรราช^๙ ได้ให้ความหมายของคติชนวิทยาว่า คติชนหมายถึงวิถีชีวิตของกลุ่มชน ซึ่งมีลักษณะแนวทางดำเนินชีวิตตามความคิด ความเชื่อร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นของตนเองซึ่งได้พัฒนามา ดำรงอยู่และสืบทอดไปยังชนรุ่นหลัง อันเป็นองค์ประกอบพื้นฐานในการสร้างวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่างๆ

เรณู อารามเศร์^{๑๐} กล่าวถึงความหมายของคติชนสอดคล้องกับ กิ่งแก้ว เพชรราช ว่าคติชนวิทยา หมายถึงแนวทางชีวิตหรือวิถีชีวิตของกลุ่มคนดำเนินตามวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น หรือวิถีชีวิตตามประเพณีของกลุ่มชน และหมายถึงชีวิตของกลุ่มคนโดยทั่วไปมิใช่หมายถึงกลุ่มคนในชนบทเท่านั้น

สุรีย์ หาญคำ^{๑๑} ได้กล่าวถึงความหมายของคติชน สรุปได้ว่า Folklore หรือคติชนวิทยา คือ การศึกษาสิ่งที่ถ่ายทอดกันมาแต่บรรพบุรุษในรูปของนิทาน บทเพลงสถาปัตยกรรม หัตถกรรม การแต่งกาย อาหารการกินตลอดจนอากัปกริยาของกลุ่มชน โดยไม่ปรากฏผู้คิดค้นหรือผู้แต่ง แต่ปัจจุบันอาจใช้ภาษาเขียนเป็นเครื่องมือบันทึกหรือถ่ายทอดก็ได้แต่ต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

๑. เป็นสิ่งที่สืบทอดต่อกันมาโดยทางวาจาจดจำและปฏิบัติสืบทอดๆ กันมา
๒. ไม่ทราบต้นคิด เพียงแต่อ้างกันมาว่า คนเก่าแก่เล่าหรือกระทำกันมาอย่างนั้น
๓. เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่รับช่วงกันมาหลายชั่วอายุคน
๔. เป็นเครื่องชี้วิถีทางการดำเนินชีวิตและค่านิยมของกลุ่มชน
๕. เป็นสมบัติของคนส่วนใหญ่ในกลุ่มชนนั้นๆ

กล่าวโดยสรุป คติชนวิทยา หมายถึง ความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ถ่ายทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมมีความคิด ความเชื่อ ค่านิยมและแบบของความประพฤติอย่างเดียวกัน

๒.๑.๒.๓ ความสำคัญของคติชนวิทยา

คติชนวิทยา มีหน้าที่ คุณค่า บทบาท และอิทธิพลต่อชีวิตและสังคมมนุษย์ เป็นคติที่กำกับวิถีทางของการดำเนินชีวิต คติชนจึงมีคุณค่าต่อสังคมมากมาย สรุปความตาม กุหลาบ มัลลิกะมาส^{๑๒} ได้ดังนี้

^๙กิ่งแก้ว เพชรราช, เอกสารคำสอน รายวิชา คติชนวิทยา, (อุตรดิตถ์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุตรดิตถ์, ๒๕๔๕), หน้า ๕.

^{๑๐}เรณู อรรฐาเศร์, เอกสารประกอบการสอนรายวิชาคติชนวิทยา, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

^{๑๑}สุรีย์ หาญคำ, คติชนวิทยา, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔.

^{๑๒}กุหลาบ มัลลิกะมาส, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคติชนวิทยา ใน เอกสารการสนชุดวิชาภาษาไทย ๘ หน่วยที่ ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖), หน้า ๓๒-๔๒.

๑. คติชนทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์และเข้มแข็ง เพราะคติชนทุกประเภท มีบทบาทช่วยระเบียบประเพณีและระบบแบบแผนทางด้านวัฒนธรรมคงอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง เพราะคติชนได้วางแนวทางความประพฤติและแนวทางการดำเนินชีวิตของคน

๒. คติชนวิทยาให้ความบันเทิงใจแก่สังคม เช่น นิทาน การละเล่นต่างๆ การประกอบพิธีกรรมต่างๆ การร้องเพลง เป็นต้น

๓. คติชนวิทยา เป็นเครื่องมือให้การศึกษาอบรมคนสังคมโดยเฉพาะในสังคมและใน สมัยที่ระบบโรงเรียนยังไม่แพร่หลาย การสอนโดยใช้คติชนวิทยา อบรมทั้งเด็กและผู้ใหญ่ มีหลาย ประการ เช่น นิทาน เพลงกล่อมเด็ก บทร้องเล่นของเด็ก จะชี้ให้เห็นความถูกต้อง สอนให้มีเจตคติ ที่ดี เข้าใจบรรทัดฐานและค่านิยมทางสังคม

๔. คติชนวิทยา เป็นเครื่องมือควบคุม รักษาแบบแผนของสังคม คติชนบางประเภท มีหน้าที่สร้างกลไกในการกวดขันสังคม เพื่อรักษาแบบแผนพฤติกรรม เช่น ฝิปุ่ย่่าทางภาคเหนือ สร้างแบบแผนของการเลือกคู่ และการแต่งงานอย่างลูกทำนองครองธรรม สุภาชิตสอนหญิง มีข้อเสนอแนะให้ผู้หญิงปฏิบัติตนตามวัยต่างๆ สวัสดิรักษา เป็นข้อกำหนดการประพฤติตนของผู้ชาย มีคำสอนให้ทำอะไร และห้ามทำอะไร ในทางตรงกันข้าม คติชนวิทยาจะนิยมยกย่องผู้ประพฤติ สอดคล้องต่อแบบแผนของสังคม สรรเสริญความประพฤติดีงามของตัวละครในนิทาน ในมหรสปท ฟ้าบ้านรูปแบบต่างๆ กล่าวถึงบุญญาธิการที่กระทำไว้แต่ชาติปางก่อน นิยมยกย่องผู้กล้าหาญใน การต่อสู้เพื่อส่วนรวม

กึ่งแก้ว เพ็ชรราช^{๑๓} ได้สรุปความหมายของคติชน สอดคล้องกับที่ กุหลาบ บัลลิกะมาสสรุปไว้ดังนี้

๑. คติชนเป็นสิ่งที่ให้ความบันเทิงและนันทนาการแก่คนทุกวัย ตั้งแต่เด็กจนถึงผู้ใหญ่ ซึ่งแสดงออกโดยผ่านการละเล่นและนันทนาการ ปริศนาคำทาย เรื่องเล่า นิทาน เป็นต้น

๒. คติชนช่วยให้มนุษย์ซึมซับในด้านความเชื่อ ความกลัว ความรู้สึก ความคิดและคุณค่าของสังคมสู่ตนเอง

๓. คติชนเป็นกรอบชี้นำมนุษย์และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยกฎเกณฑ์ทางกฎหมายสมัยใหม่ไม่สามารถกระทำได้อันนี้เพราะคติชนมีความได้เปรียบในเรื่องเหล่านี้ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตตั้งแต่เกิดและต่อเนื่องไปตลอดชีวิต

อารี ถาวรเศรษฐ์^{๑๔} ได้กล่าวถึงคติชนว่า คติชนวิทยาเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมที่มีคุณค่าและความสำคัญต่อมวลมนุษยชาติ ดังนี้

๑. เป็นเครื่องมือศึกษาสถานะของมนุษย์

๒. เป็นเสมือนกรอบในการดำรงชีวิตของมนุษย์

^{๑๓} อ่างแล้ว, กึ่งแก้ว เพ็ชรราช, เอกสารคำสอน รายวิชา คติชนวิทยา, ๒๕๔๕, หน้า ๕.

^{๑๔} อารี ถาวรเศรษฐ์, คติชนวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖-๑๗.

๓. เป็นมรดกหรือสมบัติของชาติ
๔. มีคุณค่าทั้งในด้านศิลปะและด้านศาสตร์
๕. ช่วยให้ผู้ชมเกิดความนิยมและภาคภูมิใจในถิ่นของตน
๖. เป็นองค์ความรู้ในการพัฒนาประเทศ

ชนิษฐา จิตชินกุล ได้ให้ความสำคัญของคติชนวิทยา เป็นวิชาที่เกี่ยวกับวิถีทางในการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนการละเล่น เพลงพื้นบ้านต่างๆ ที่ได้รับการสืบทอดมาเป็นเวลานาน การศึกษาคติชนวิทยาจึงเป็นการศึกษาถึงมรดกทางวัฒนธรรมที่จะทำให้ผู้ศึกษาได้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมนั้นๆ ได้อย่างชัดเจน และสามารถเข้าใจอดีตเพื่อที่จะเข้าใจปัจจุบัน ตลอดจนรู้จักวางแผนในอนาคตได้อย่างถูกต้อง ดังนั้นคติชนวิทยาจึงควรแก่การศึกษาค้นคว้าด้วยยังคงมีความสำคัญและประโยชน์หลายประการ ดังนี้^๕

๑) คติชนวิทยาเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เข้าใจสภาพชีวิตมนุษย์ได้เป็นอย่างดี เพราะคติชนวิทยาได้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพทางสังคม ชีวิตความเป็นอยู่ตั้งแต่เกิดจนตาย ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ได้ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนเป็นแบบอย่างให้ชนรุ่นหลังได้จดจำและนำมาปฏิบัติ

๒) คติชนวิทยาเป็นเครื่องมือที่ให้ความบันเทิงแก่มนุษย์ทุกวัย ด้วยคติชนบางประเภทจะให้อารมณ์ที่สนุกสนานเพลิดเพลิน เช่น นิทานพื้นบ้านจะเป็นความบันเทิงที่มีผู้ให้ความสนใจอยู่เสมอ โดยเฉพาะสังคมในอดีตที่เป็นสังคมของการฟังเพราะการเขียนหนังสือจะจำกัดอยู่ในแวดวงราชการและผู้อ่านเรียนในพุทธศาสนา เพลงพื้นบ้านซึ่งมีทั้งเพลงประกอบการเล่น เพลงปฏิพากย์ เพลงร้องเล่นของเด็ก หรือแม่ในช่วงของการประกอบอาชีพ เช่น เกี่ยวข้าว สงฟาง ก็ยังมีเพลงที่ร้องเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลิน

๓) คติชนวิทยาจะให้ความรู้และอบรมสั่งสอน ด้วยคติชนวิทยาจะให้ความรู้หลายทางในชีวิตประจำวัน เช่น ความรู้เรื่องยาสมุนไพร ความรู้เรื่องประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ตลอดจนความเชื่อเพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ นอกจากนี้ยังช่วยอบรมสั่งสอนคนในสังคม เช่น นิทานอีสป นิทานคติสอนใจ ที่ตอนท้ายของเรื่องจะจบลงที่ว่า นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า...ให้ลูกหลานเป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม

๔) คติชนวิทยาจะให้สติปัญญาส่งเสริมให้คนใช้ความคิดใช้ปัญญา เช่น การเล่นปริศนาคำทาย ซึ่งปริศนาคำทายนี้จะมีอยู่ทุกภาค เป็นการช่วยฝึกสมองทดสอบสติปัญญาและใช้ปฏิภาณไหวพริบ ด้วยปริศนาคำทายจะใช้ถ้อยคำที่กำกวม หรืออาจจะได้คำตอบคนละเรื่องกับตัวปริศนาซึ่งทำให้ผู้เล่นปริศนาคำถามต้องใช้ความคิดในการค้นหาคำตอบ และบางปริศนาคำทายยังช่วยสร้างความสนุกสนานให้แก่ผู้เล่นด้วย

^๕ ชนิษฐา จิตชินกุล, คติชนวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๖.

๕) คติชนวิทยาเป็นรากฐานของศาสตร์แขนงต่างๆ ด้วยคติชนมีเนื้อหาที่กว้างขวาง ครอบคลุมศาสตร์แขนงต่างๆ ที่ศึกษากันในปัจจุบัน เช่น สังคมศึกษาจะมีการศึกษาในเรื่อง ประเพณี ความเชื่อ ภาษาศาสตร์จะมีการศึกษาในเรื่องภาษาถิ่น แพทยศาสตร์จะมีการศึกษาในเรื่องยา สมุนไพรและตำรายากลางบ้าน และวรรณคดีบางเรื่องจะมีที่มาจากวรรณกรรมท้องถิ่นหรือนิทานพื้นบ้าน เป็นต้น จึงนับว่าคติชนวิทยาช่วยทำให้การศึกษาในสาขาต่างๆ ได้รับการพัฒนาและ กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

๖) คติชนวิทยาเป็นแหล่งรวมความสามัคคี ทั้งนี้เพราะวิถีการดำเนินชีวิตขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนการเล่นพื้นบ้านต่างๆ จะเป็นลักษณะของการร่วมแรงร่วมใจกัน เช่น การลงแขก ในการทำนาเป็นประเพณีที่ชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจแลกเปลี่ยนกันทำงาน หรือในเทศกาลงานบุญ ต่างๆ ชาวบ้านก็จะมาร่วมด้วยช่วยกันทำบุญจัดงานรื่นเริงฉลองร่วมกัน เป็นต้น

๗) คติชนวิทยาช่วยให้อารมณ์เก็บกดและความคับข้องใจคลี่คลายลง ด้วยชาวบ้านและ วัฒนธรรมจะมีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นคติชนวิทยาจึงช่วยคลี่คลายความคับข้องใจของมนุษย์ซึ่งจะ สังเกตได้จากนิทานพื้นบ้านไทยประเภทจักรๆ วงศ์ๆ ที่ลูกเขยมักจะฆ่าพ่อตาตาย หรือพ่อตากับลูกเขย มักจะไม่ลงรอยกัน หรือความขัดแย้งระหว่างเมียขี้เหนียวเมียหลวงในสังคมไทย ทั้งนี้เพราะสังคมไทยใน อดีตเป็นครอบครัวขยาย คนไทยจะแต่งลูกเขยเข้าบ้าน พ่อตากับลูกเขยมักไม่ค่อยลงรอยกัน นิทานจึง มีส่วนช่วยลดความตึงเครียดภายในครอบครัวลงได้

๘) คติชนวิทยาช่วยควบคุมสังคม คติชนบางประเภทสามารถควบคุมความประพฤติของคน ในสังคมให้เป็นที่ยอมรับได้ อีกทั้งให้กำลังใจแก่บุคคลที่ประพฤติตนตามแบบอย่างที่ดีที่สังคมกำหนด เช่น สุภาพชน คำพังเพย คำคม สำนวนโวหารต่างๆ จะเป็นเครื่องเตือนใจให้คนในสังคมยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ

๙) คติชนวิทยาก่อให้เกิดความภูมิใจในท้องถิ่น ทำให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมและ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ในท้องถิ่น สังเกตได้จากในแต่ละท้องถิ่นจะมีเรื่องเล่า ตำนาน นิยายที่ อธิบายถึงประวัติความเป็นมาอันเป็นการสะท้อนให้เห็นระบบความคิดของคนโบราณที่ต้องการจะ อธิบายท้องถิ่นของตนหรือบางครั้งก็นำไปโยงกับสถานที่ในท้องถิ่นจนกลายเป็นมรดกอันล้ำค่าที่ทุกคน เป็นเจ้าของซึ่งมรดกนี้ได้มีการสืบทอดมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนานอันก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหน และความภาคภูมิใจ

๑๐) คติชนวิทยาเป็นมรดกหรือสมบัติของชาติ ด้วยวัฒนธรรมท้องถิ่นย่อมมีเอกลักษณ์ เป็นของตัวเอง มีการปลูกฝังให้ชนในกลุ่มได้เห็นความสำคัญและให้เกิดความภาคภูมิใจใน ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนทั้งได้ยึดถือปฏิบัติต่างๆ กันมา ควรที่จะช่วยกันอนุรักษ์เพื่อให้เป็น มรดกทางวัฒนธรรมสืบทอดไป

ความสำคัญของคติชนวิทยานี้ มีความสำคัญตรงที่ทำการศึกษาข้อมูลทางวัฒนธรรมของ มนุษย์ที่มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมา ทั้งในสังคมชนบทและสังคมเมือง ไม่ว่าจะเป็นตำนานนิทาน นิยาย

ประจำถิ่น เพลง ปริศนาคำทาย สำนวนภาษิต คำพังเพย การละเล่น การแสดง เครื่องมือเครื่องใช้ อาหารการกิน ยาพื้นบ้าน ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรม เป็นต้น ล้วนอยู่ในกระบวนการศึกษาของ คติชนวิทยาทั้งสิ้น ในที่นี้รวมไปถึงการศึกษาความเป็นมาของวัฒนธรรมในรูปแบบต่างๆ ของมนุษย์ ด้วย ซึ่งก็ถือว่าเป็นการอนุรักษ์ความเป็นเอกลักษณ์ของชาตินั้นๆ ไว้ ผลของการศึกษาคติชนวิทยาในปัจจุบันได้มีความแพร่หลายอย่างมาก มีทั้งองค์กรในส่วนต่างๆ ของภาครัฐและเอกชน สถาบันการศึกษาได้ร่วมกันจัดการอบรมสัมมนาทางคติชนวิทยาเพิ่มมากขึ้น เช่น การเก็บรวบรวม ข้อมูล ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการฝึกฝนบุคลากรทางด้านคติชนวิทยาให้มีความรู้ ความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ทางคติชนวิทยาเพื่อจะได้ถ่ายทอดและเผยแพร่สืบต่อไป

กล่าวโดยสรุป คติชนมีความสำคัญ คือ ให้ความบันเทิงใจ เป็นกรอบในการดำเนินชีวิต เป็นเครื่องมือให้การอบรมคน ค่านิยมทางสังคม และเป็นเครื่องมือควบคุม มีคุณค่าทั้งในด้านศิลปะ และด้านศาสตร์

๒.๑.๒.๔ องค์ประกอบทางคติชนวิทยา

เรณู อรรถาเมศร์^{๑๖} กล่าวว่า องค์ประกอบของคติชนวิทยาคือองค์ประกอบหรือผลผลิตทางวัฒนธรรมซึ่งมีเนื้อหาสาระที่ศึกษาค้นในวิชาคติชนวิทยามี ๕ องค์ประกอบ ดังนี้

๑. กลุ่มชน ตามความหมายในทางคติชนวิทยา หมายถึง บุคคลหลายคนมีคติของวิถีชีวิตร่วมกัน มีผลผลิตทางวัฒนธรรมเป็น สมบัติของกลุ่ม ร่วมกัน

๒. แหล่ง คือ พื้นที่ชุมนุมที่มีวิถีชีวิตร่วมกัน หรือมีความเป็นชุมชนซึ่งมีเครือข่ายทาง สังคม ร่วมกัน เช่น ชาติพันธุ์ กลุ่มเครือญาติ เครือข่ายวัด เป็นคนบ้านเดียวกัน (คนในชุมชน เดียวกัน)

๓. ตัวบท คือ ข้อมูล หรือเนื้อหาของคติชนวิทยา หรือวิธีแสดงออกของกลุ่มชน ซึ่งเป็น ข้อมูลมุขปาฐะ อมุขปาฐะ และข้อมูลแบบผสม เช่น ศิลปะทัศนกรรม ดนตรีพื้นเมือง ความเชื่อ การละเล่น งานมหกรรม

๔. บทบาทหน้าที่ คติชนวิทยาของกลุ่มคนในสังคมหนึ่งๆ มีความหมาย มีบทบาทหน้าที่สัมพันธ์กันอย่างไรในสังคมนั้น รวมทั้งบริบทแวดล้อมต่างๆ ของคติชนวิทยา หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การ ค้นหาเป้าหมายข้อมูลที่แสดง อันได้แก่เป้าหมายที่กลุ่มชนนั้นมีความเชื่อความเข้าใจตาม พฤติกรรมที่เขาปฏิบัติอยู่ เป็นการเข้าไปมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชนนั้น

๕. กระบวนการถ่ายทอด แต่เดิมคติชนวิทยามักถ่ายทอดด้วยปาก (หรือมุขปาฐะ) หรือ การแสดงออกเพื่อให้เลียนแบบได้ อันเป็นวิถีดั้งเดิมตามธรรมชาติในชีวิตมนุษย์ การขาดตอนทาง คติชนวิทยาและการขาดตอนทางวัฒนธรรมนั้นก็เนื่องมาจากการถ่ายทอด แม้ในเวลาปัจจุบันนี้ เมื่อการ สื่อสารด้วยการใช้เครื่องมือต่างๆ เจริญมากขึ้น แต่การถ่ายทอดด้วยปาก และวิธีการปฏิบัติ ก็ยังมีความสำคัญอยู่เป็นอันมากสำหรับวงการคติชนวิทยา แต่ก็มีผู้เสนอแนวคิดว่านักศึกษาคติชนวิทยาควร

^{๑๖} อ่างแล้ว, เรณู อรรถาเมศร์, เอกสารประกอบการสอนรายวิชาคติชนวิทยา, ๒๕๔๙, หน้า ๗-๘.

จะพัฒนาการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นเครื่องมือถ่ายทอดคติชนวิทยาด้วย เพราะจะมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ที่วิถีชีวิตของผู้คนมีปัญหาเกี่ยวกับเรื่องเวลาและ การเปลี่ยนแปลง ประเด็นสำคัญในการศึกษาการถ่ายทอดคือ ใครเป็นผู้ถ่ายทอด ถ่ายทอดแก่ใคร ในสถานการณ์อย่างไรบ้าง ช่องทางการถ่ายทอดในปัจจุบันเป็นอย่างไร เมื่อเปรียบเทียบกับอดีต และมีผลกระทบต่อสังคมอย่างไร

กล่าวโดยสรุป องค์ประกอบของคติชนวิทยาประกอบด้วย กลุ่มชน แหล่ง ตำบล บทบาท หน้าที่ และกระบวนการถ่ายทอด ผู้รับการถ่ายทอด สถานการณ์ ช่องทางการถ่ายทอด และผลกระทบต่อสังคม

๒.๑.๒.๕ ประเภทของคติชนวิทยา

ภูมิจิต เรื่องเดช ได้กล่าวว่า การแบ่งประเภทของคติชนวิทยาของ นักคติชนวิทยาชาวต่างประเทศและชาวไทย นิยามยึดตามหลักเกณฑ์การแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท หลัก คือ คติชนชาวบ้านที่ใช้คำพูด คติชนชาวบ้านที่ไม่ใช้คำพูด และคติชนชาวบ้านแบบผสม การแบ่งประเภทของคติชนวิทยา ตามแนวคิดของศาสตราจารย์กุหลาบ มลลิกะมาส มีดังนี้^{๑๗}

๑. คติชนชาวบ้านที่ใช้คำพูด (Verbal folklore) คือ คติชนชาวบ้านประเภทที่ใช้ภาษาหรือ คำพูด ได้แก่

๑.๑ เพลงชาวบ้าน (Folk songs)

๑.๒ นิทานชาวบ้าน (Folk tales)

๑.๓ บทภาษิต ซึ่งอาจแยกเป็น (Folk proverbs)

๑.๓.๑ สุภาษิต

๑.๓.๒ คำให้พร

๑.๓.๓ คำกล่าว

๑.๓.๔ สำนวนพูด

๑.๔ ปริศนาคำทาย (Riddles)

๑.๕ ความเชื่อเรื่องโชคลาง (Belief)

๑.๖ ภาษาถิ่น (Dialect)

๑.๗ เพลง แบ่งเป็น

๑.๗.๑ เพลงชาวบ้าน

๑.๗.๒ เพลงกล่อมเด็ก

๑.๗.๓ เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก

^{๑๗} ภูมิจิต เรื่องเดช, คติชนวิทยา (Thai Folklore), (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑-๔๒.

๒. คติชนชาวบ้านที่ไม่ใช้คำพูด (Non verbal folklore) คือคติชนชาวบ้านที่ไม่ต้องใช้ภาษาพูด ก็สามารถถ่ายทอดสืบทอดกันได้ การสืบทอดใช้วิธีการสังเกต และปฏิบัติฝึกฝนได้ ได้แก่

- ๒.๑ สถาปัตยกรรม (Folk architecture)
- ๒.๒ ศิลปะชาวบ้าน (Folk art)
- ๒.๓ งานฝีมือของชาวบ้าน (Folk craft)
- ๒.๔ การแต่งกายของชาวบ้าน (Folk costumes)
- ๒.๕ อาหารของชาวบ้าน (Folk food)
- ๒.๖ กิริยาท่าทางของชาวบ้าน (Folk gesture)
- ๒.๗ ดนตรีชาวบ้าน (Folk music)

๓. คติชาวบ้านประเภทผสม (Partly verbal folklore หรือ mix) เป็นประเภทผสมระหว่างชนิดที่ต้องใช้ภาษา และท่าทางประกอบกัน ได้แก่

- ๓.๑ ความเชื่อ และคติในเรื่องโชคลาง (Beliefs and superstitions)
- ๓.๒ การละเล่นของชาวบ้าน (Folk games)
- ๓.๓ การละคร (Folk dramas)
- ๓.๔ ระบำรำเต้น (Folk dances)
- ๓.๕ ประเพณีของชาวบ้าน (Folk customs)
- ๓.๖ งานมหกรรม พิธีการฉลองรื่นเริง (Folk festivals)

ส่วน ศีราพร ณ กลาง แบ่งข้อมูลคติชนวิทยาออกเป็น ๔ ประเภท คือ^{๑๘}

๑. Verbal folklore หมายถึง ข้อมูลประเภท นิทานพื้นบ้าน เพลงพื้นบ้าน ภาษิต ปริศนาคำทาย
 ๒. Performing folklore หมายถึง ข้อมูลประเภท การละเล่น การแสดงพื้นบ้าน ละครชาวบ้าน
 ๓. Material folklore หมายถึง ข้อมูลประเภท เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน เครื่องจักรสาน ผ้าทอ ยา อาหารพื้นบ้าน
 ๔. Customary folklore หมายถึง ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรม
- นอกจากนี้ มัลลิกา คุณานุรักษ์ ได้กล่าวถึง ประเภทของข้อมูลทางคติชน วิทยาว่ามี ๓ ประเภท ดังนี้^{๑๙}
๑. ข้อมูลประเภทมุขปาฐะ ได้แก่

^{๑๘} ศีราพร ณ กลาง, “คติชนวิทยา: จากคติชนสู่ชาวบ้านและชาวเมือง” ในมองคติชนเห็นชาวบ้าน, เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ ศูนย์คติชนวิทยา และภาควิชาภาษาไทย, (คณะอักษรศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๖-๘ กันยายน ๒๕๔๓), หน้า ๒.

^{๑๙} อ่างแล้ว, มัลลิกา คุณานุรักษ์, คติชนวิทยา, ๒๕๕๐, หน้า ๑๔-๑๕.

๑.๑ คำกล่าวเช่น

๑.๑.๑ สำนวน คำพังเพย ภาษิต และสุภาษิต

๑.๑.๒ คำใบ้พร

๑.๑.๓ คำประณาม

๑.๒ นิทาน

๑.๓ บทเพลง

๑.๔ ปริศนาคำทาย

๑.๕ ความเชื่อ

๑.๖ ภาษาถิ่น

๒. ข้อมูลประเภททอมุขปาฐะ ได้แก่

๒.๑ สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน

๒.๒ ศิลปกรรมพื้นบ้านหรือศิลปะชาวบ้าน

๒.๓ หัตถกรรมพื้นบ้าน

๒.๔ เครื่องแต่งกายพื้นบ้าน

๒.๕ โภชนาการพื้นบ้าน

๓. ข้อมูลประเภทผสม ได้แก่

๓.๑ การเล่นพื้นบ้าน

๓.๒ การละเล่น

กล่าวโดยสรุป การแบ่งประเภทของคติชนวิทยา แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ

๑) คติชน ประเภทมุขปาฐะ ได้แก่ สำนวน คำพังเพย ภาษิต สุภาษิต นิทาน บทเพลง ปริศนาคำทาย และภาษาถิ่น

๒) คติชนประเภททอมุขปาฐะ ได้แก่ สถาปัตยกรรมพื้นบ้าน ศิลปกรรมพื้นบ้านหัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องแต่งกายพื้นบ้าน และอาหารของชาวบ้าน

๓) คติชนประเภทผสม ได้แก่ ความเชื่อ คติในเรื่องโศคลง การละเล่นของชาวบ้าน การเล่นพื้นบ้าน การละคร ระบายรำเต้น ประเพณีชาวบ้าน งานมหกรรม และพิธีการฉลองรื่นเริง

๒.๑.๒.๖ ทฤษฎีทางคติชนวิทยา

คติชนวิทยา เป็นศาสตร์ที่มีความหลากหลายและกว้างขวางทางเนื้อหา จึงค่อนข้างจะครอบคลุมเนื้อหาของศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของมนุษย์ในทุกชั้นของสังคม เช่นความเชื่อ ประเพณีวัฒนธรรม รวมไปถึงพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น จากหลากหลายของเนื้อหาทำให้คติชนวิทยาเข้าไปเกี่ยวข้องกับทฤษฎีต่างๆ ที่เป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตมนุษย์อันสืบเนื่องมาจากเรื่องราวในอดีตสู่ปัจจุบันซึ่งผู้วิจัยจะได้ศึกษาทฤษฎีที่เห็นว่าเกี่ยวข้องกับข้อมูลทางคติชนวิทยา ดังนี้

๑. ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Cultural diffusion theory)

ทฤษฎีนี้ เป็นทฤษฎีที่เน้นกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เรียกว่าลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์ (Historical particularize) กล่าวคือการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่งโดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่นอกจากนั้นยังเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดแนวคิดที่เชื่อว่าวัฒนธรรมสามารถวัดได้โดยนำวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาเปรียบเทียบกันและพิจารณาคุณลักษณะที่สูงกว่าหรือด้อยกว่าของแต่ละวัฒนธรรมแต่ยังคงเชื่อว่าวัฒนธรรมนั้นไม่มีวัฒนธรรมใดที่ดีกว่าหรือเลวกว่ากัน เพราะการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมไปยังดินแดนต่างวัฒนธรรมนั้น เป็นเพียงการปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นๆ เท่านั้นเอง^{๒๐} ฉะนั้นจึงไม่มีเหตุผลใดที่จะมองได้ว่าวัฒนธรรมใดดีกว่าวัฒนธรรมใด เพราะทุกวัฒนธรรมล้วนมีเอกลักษณ์เฉพาะตนในประเทศ สังคม หรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยจะได้เสนอการแพร่กระจายของคติชนวิทยาประเภทนิทานพื้นบ้าน เพื่อให้ทราบถึงธรรมชาติของการแพร่กระจายของนิทาน ลักษณะความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่สามารถเกิดขึ้น อันทำให้นิทานเรื่องเดียวกันเกิดเป็นสำนวนต่างๆ ตลอดจนเงื่อนไขการแตกเรื่องต่างๆ ในชื่ออื่น ทั้งๆ ที่มีโครงเรื่องคล้ายๆ กัน

๑) นักเล่านิทาน : ผู้มีส่วนกำหนดชีวิตของนิทาน

ธรรมชาติของนิทานคือการเปิดโลกแห่งจินตนาการให้ผู้ฟัง ผู้ฟังได้หลีกหนีจากโลกแห่งความเป็นจริงชั่วคราว แล้วพาตัวเองเข้าไปสู่อีกโลกหนึ่งที่มีกฎเกณฑ์เป็นของตัวเองอีกแบบหนึ่งที่ไม่เหมือนโลกแห่งความเป็นจริง เช่น เจ้าชายมีอาวุธวิเศษ ยักษ์แปลงร่างได้ เจ้าหญิงสวมเสื้อผ้าที่ประดับด้วยดวงดาว ต้นไม้พูดได้ ทารกน้อยเกิดอยู่ในดอกบัว เป็นต้น ธรรมชาติของมนุษย์ก็ชอบที่จะเล่าเรื่องสู่กันฟัง ถ้าเราเป็นนักเล่านิทานและได้เดินทางท่องเที่ยวไปยังดินแดนอื่น จะมีอะไรน่าสนใจไปกว่าการเล่านิทานจากดินแดนของเราให้ผู้คนในดินแดนอื่นฟัง ในทุกสังคมก็จะมีนักเล่านิทานเก่งๆ ที่ชอบเล่านิทานให้ลูกหลานและคนในหมู่บ้านฟัง หากนักเล่านิทานได้เล่านิทานของตนให้ผู้ฟังซึ่งเป็นนักเล่านิทานเช่นกัน นักเล่านิทานในดินแดนนั้นก็นำนิทานของเราไปเล่าต่อ นิทานของเราก็จะเข้าไปอยู่ในอีกสังคมหนึ่งได้ ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ มนุษย์ก็เดินทางไปค้าขายไปมาหาสู่กันตลอดเวลา คนยุโรปมาเอเชีย คนอินเดีย คนจีนมาสุวรรณภูมิ คนบนเขาเอาของป่าลงมาขายให้คนพื้นราบ และในแต่ละประเทศก็ประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติพันธุ์ ต่างชาติพันธุ์ก็ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม จึงย่อมมีนิทานต่างเรื่องเล่าสู่กันฟัง ดังที่วอน ซีดอฟ (Von Sydow) นักคติชนวิทยาชาวสวีเดนได้กล่าวไว้ว่า นักคติชนจะสนใจเฉพาะตัวนิทานอย่างเดียวไม่พอ จำเป็นอย่างมากที่จะต้องสนใจการเล่านิทาน การดำรง

^{๒๐} อ่างแล้ว, ศิราพร ณ ถลาง, “คติชนวิทยา: จากคติชนสู่ชาวบ้านและชาวเมือง” ในมองคติชนเห็นชาวบ้าน, เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการศูนย์คติชนวิทยาและภาควิชาภาษาไทย, หน้า ๑๕๑.

อยู่ของนิทานในสังคมหนึ่งๆ ตลอดจนการถ่ายทอดนิทานในสังคมนั้นๆ และการแพร่กระจายของนิทานของนิทานไปสู่สังคมอื่นๆ ด้วย^{๒๑}

วอน ซีดอฟ (Von Sydow) เป็นผู้ชี้ให้เห็นความสำคัญของนักเล่านิทานในการกำหนดชีวิตของนิทานว่า ในแต่ละสังคมจะมีบุคคลอยู่ ๒ ประเภทคือ นักเล่านิทาน ซึ่งเป็นผู้ที่ถ่ายทอดและสืบทอดนิทานในแต่ละสังคม คนประเภทนี้มีวิญญูณความเป็นนักเล่านิทาน สามารถจดจำนิทานต่างๆ และถ่ายทอดนิทานได้อย่างมีชีวิตชีวา ดังนั้นหากนักเล่านิทานในสังคมใดๆ เสียชีวิตตายไปโดยไม่มีใครรับช่วงต่อ นิทานในสังคมนั้นๆ ก็อาจจะไม่มีชีวิตอยู่ต่อไปด้วย นานวันเข้านิทานเก่าแกในสังคมนั้นก็จะเลือนหายไปจากความทรงจำของคนในสังคมนั้น ส่วนบุคคลประเภทที่สอง คือผู้เล่านิทาน ผู้ฟังนิทานอาจมีบทบาทในการช่วยจดจำนิทานและช่วยทักท้วงหากนักเล่านิทานเล่าเรื่องข้ามไป แต่ไม่มีความสามารถในการถ่ายทอดนิทานต่อให้มีชีวิตชีวาว่าฟังอย่างที่เป็นเล่านิทานตัวจริงทำได้ ดังนั้นชีวิตของนิทานจึงขึ้นอยู่กับนักเล่านิทานเป็นสำคัญ^{๒๒} เหตุนี้นักเล่านิทานแต่ละคนจะมีส่วนสำคัญในการทำให้เกิดสำนวนนิทานที่ต่างกันอันเป็นคำอธิบายอันหนึ่งว่า เหตุใดจึงมีสำนวนต่างๆ ของนิทานเรื่องเดียวกันเกิดขึ้นได้มากมายในกระแสการถ่ายทอดนิทานในประเพณีบอกเล่า

๒) ลักษณะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในการแพร่กระจายของนิทาน

ลักษณะความเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นกับตัวนิทานเมื่อนิทานนั้นแพร่กระจายออกไปสามารถสรุปได้ ๑๕ ประการ ดังนี้^{๒๓}

(๑) รายละเอียดบางอย่างถูกลืม โดยเฉพาะรายละเอียดที่ไม่ค่อยสำคัญ

(๒) รายละเอียดบางอย่างถูกเพิ่มเติมเข้าไป ส่วนใหญ่มักเป็นอนุภาคจากนิทานเรื่องอื่น แต่บางครั้งก็เป็นการสร้างสรรค์ใหม่ของผู้เล่ามักมีการเพิ่มรายละเอียดเข้าไปในตอนต้นเรื่องและท้ายเรื่อง

(๓) ผูกนิทาน ๒ เรื่องเข้าด้วยกัน

(๔) มีการซ้ำรายละเอียดบางประการ ส่วนใหญ่ทำให้เป็น ๓ ครั้ง

(๕) มีการซ้ำเหตุการณ์ซึ่งมีอยู่ครั้งเดียวในเรื่องเดิม บางครั้งอาจไม่ใช่เป็นการซ้ำเหตุการณ์เสียทีเดียว อาจเป็นยกเหตุการณ์คล้ายๆ กันในนิทานเรื่องอื่นเปรียบเทียบให้ฟังเพิ่มเติม

(๖) มีการยกตัวอย่างให้เฉพาะเจาะจงลงไปทั้งๆ ที่ในเรื่องเดิมเป็นการกล่าวถึงอย่างกว้างๆ เช่น ระบุลงไปว่าเป็น นกกระจกแทน นก หรือกลับกัน เช่น เล่าว่า นก แทนที่จะเล่าว่า นกกระจก

(๗) มีการนำเหตุการณ์จากนิทานเรื่องอื่นมาใส่แทน โดยเฉพาะตอนจบ

^{๒๑}อ้างแล้ว, ศิราพร ณ ถลาง, “คติชนวิทยา: จากคติชนสู่ชาวบ้านและชาวเมือง”ในมองคติชนเห็นชาวบ้าน, เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการศูนย์คติชนวิทยาและภาควิชาภาษาไทย, หน้า ๑๔๕

^{๒๒}ศิราพร ฐิตะฐาน, ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๓), หน้า ๒๒.

^{๒๓}อ้างแล้ว, ศิราพร ฐิตะฐาน, ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน, หน้า ๒๖.

(๘) มีการเปลี่ยนบทบาทตัวละคร และบ่อยครั้งที่เป็นการเปลี่ยนบทบาทหรือคุณสมบัติของตัวละครที่มีลักษณะตรงข้ามกัน เช่น หมาป่าผู้ฉลาดกับหมีโง่ อาจถูกเปลี่ยนเป็น หมาป่าโง่กับหมีฉลาด

(๙) นิทานเรื่องสัตว์ซึ่งมีตัวละครเป็นสัตว์ในเรื่องเดิมอาจถูกแทนที่ด้วยตัวละครที่เป็นมนุษย์

(๑๐) นิทานเกี่ยวกับมนุษย์ที่มีตัวละครสัตว์ในเรื่องอาจถูกแทนที่ด้วยตัวละครที่เป็นมนุษย์

(๑๑) ในทำนองเดียวกัน ตัวละครที่เป็นสัตว์, ยักษ์ หรือปีศาจอาจเปลี่ยนไปมาแทนที่สลับกันได้

(๑๒) อาจมีการเล่านิทานด้วยสรรพนามบุรุษที่ ๑ เสมือนว่าผู้เล่าเป็นตัวละครตัวหนึ่งในเรื่องนั้น

(๑๓) การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดเพียงอันเดียวอาจทำให้ต้องเปลี่ยนอีกหลายจุดตามเพื่อให้เรื่องสอดคล้องกัน

(๑๔) เมื่อนิทานท่องเที่ยวไปในดินแดนต่างวัฒนธรรม ประเพณีที่ผู้ฟังจะไม่คุ้นเคยอาจถูกแทนที่ด้วยประเพณีที่ผู้ฟังคุ้นเคย เช่น การใช้ตัวละคร เจ้าชายและเจ้าหญิง อาจต้องเปลี่ยนเป็นลูกชายและลูกสาวหัวหน้าเผ่า ในสำนวนอินเดียแดง

(๑๕) ในทำนองเดียวกัน รายละเอียดบางอย่างที่ฟังดูล้ำสมัยอาจถูกเปลี่ยนให้ทันสมัย เช่น พระเอกอาจเดินทางไปผจญภัยด้วยรถไฟ เป็นต้น

จากข้อสรุปทั้ง ๑๕ ข้อนี้ ได้ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสำนวนนิทานที่อาจเกิดขึ้นได้ เพราะตัวนักเล่านิทานได้เน้นการถ่ายทอดนิทาน หรือเมื่อนิทานแพร่กระจายไปยังวัฒนธรรมต่างๆ นั้นย่อมมีการเปลี่ยนสถานที่ เปลี่ยนบุคคล หรือเปลี่ยนเหตุการณ์ การสมมติตัวละครรวมไปถึงสำนวนทางภาษาก็เปลี่ยนไปตามสถานการณ์ด้วยเช่นกัน แต่ถึงจะเปลี่ยนไปตามยุคสมัยอย่างไร เอกลักษณ์ของนิทานเรื่องนั้นๆ ก็จะต้องคงอยู่เช่นเดิม อย่างเช่น เรื่องรามเกียรติ์ ต้นเรื่องเกิดที่ประเทศอินเดีย เมื่อเรื่องรามเกียรติ์แพร่กระจายเข้ามาในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้ประเทศต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมาเลเซีย อินโดนีเซีย พม่า ไทย ลาว และเขมร ล้วนมีนิทานและวรรณคดีการแสดงที่มาจากนิทานพระราม หรือมหากาพย์รามายณะทั้งสิ้น วัฒนธรรมอินเดียย่อมมีความแตกต่างจากวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นิทานที่มาจากวัฒนธรรมอินเดียจึงย่อมต้องมีการเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมความเชื่อและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นในภูมิภาคนั้นๆ

๒.๑.๓ แนวคิด ทฤษฎีการเมืองการปกครอง

๒.๑.๓.๑ ความหมายของการเมืองการปกครอง

อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” เมื่อมนุษย์ตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาอยู่รวมกันแล้วมีการกระทำทางการเมืองในลักษณะการวางระเบียบของการอยู่ร่วมกันให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในการเป็นอยู่ เพราะทุกคนก็มีส่วนร่วมในกิจการของรัฐอย่างทั่วถึงกันกล่าวได้ว่าทุกคนก็คือนักการเมืองโดยที่ปัจเจกบุคคลแสดงความสามารถ และความสำเร็จในสังคมการเมืองได้ด้วยวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่นในสังคมภายใต้สถาบันที่ก่อตั้งขึ้นที่มีจุดมุ่งหมายร่วมกัน เพื่อ

นำไปสู่การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางสังคมซึ่งก็คือ รัฐและประชาชนนั่นเอง โดยผู้ซึ่งทำหน้าที่ด้าน
สาธารณะคือ รัฐที่ถือว่าเป็นผู้มีบทบาทและเกี่ยวข้องกับการเมืองมากกว่าประชาชนคนอื่นของรัฐ^{๒๔}

คำว่า “การเมือง” ความหมายโดยทั่วไปหมายถึง การใช้อำนาจหน้าที่ของผู้ปกครองเพื่อ
ทำการจัดสรร แจกแจงและแบ่งปันในสิ่งที่มีคุณค่าให้กับสังคมอย่างชอบธรรม จากความหมายของ
นิยามการเมืองดังกล่าวได้รับการยอมรับอย่างสูงจากสำนักพหุนิยม หรือตามความหมายอย่างน้อย
ที่สุดของรัฐบาล ก็คือ การที่จะต้องตัดสินใจว่า ใครคือผู้ที่จะได้รับสิ่งที่มีคุณค่าหรือปรารถนาอะไรบ้าง
โดยนักทฤษฎี David Easton ได้รับการยกย่องให้เป็นเจ้าตำรับทฤษฎีระบบการเมือง^{๒๕}

ธเนศวร์ เจริญเมือง ได้กล่าวไว้ว่า ระบบการเมืองการปกครอง หมายถึง แบบแผนเกี่ยวกับ
ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่ก่อให้เกิดข้อตกลงใจรวมที่มีอำนาจบังคับสมาชิกในสังคมให้ต้องปฏิบัติ
ในปัจจุบัน การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวิธีการได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองและการบริหารราชการ
แผ่นดินและการใช้อำนาจที่ได้มาเพื่อสร้างความผาสุกให้แก่ประชาชนหรืออาจมีความหมายว่าเป็น
กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อที่จะกำหนดแนวทางข้อบังคับหรือนโยบายให้คนใน
สังคมปฏิบัติตามและอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุขส่วนการปกครองหมายถึง การทำงานของเจ้าหน้าที่
ของรัฐ ได้แก่ ข้าราชการพนักงาน ส่วนท้องถิ่นและรัฐวิสาหกิจทั้งหลาย ตามกฎหมายและนโยบายของ
รัฐบาล^{๒๖}

ชลธิศ วีระจิติ ได้กล่าวไว้ว่า การเมืองในความหมายที่ผูกติดกับระบบการเมืองและหรือรัฐ
การเมือง หมายถึง การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าหรือทรัพยากร โดยมีอำนาจที่เป็นที่ยอมรับกันมาทำให้เกิด
การปฏิบัติตาม หรือการเมืองเป็นเรื่องของการที่มีคนกลุ่มหนึ่งใช้อิทธิพลต่อคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อให้
ได้มาซึ่งสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม การเมืองจึงเป็นกิจกรรมและกระบวนการที่เกิดขึ้นในระบบการเมือง
โดยมีเป้าหมายเพื่อให้สังคมบรรลุถึงข้อตกลงทางผลประโยชน์ร่วมกัน นั่นก็คือ เป้าหมายในการจัดสรร
ทรัพยากรและสิ่งที่มีคุณค่าร่วมกันในสังคม ซึ่งเป็นมิติหนึ่งของพฤติกรรมความสัมพันธ์หรือสถาบันของ
มนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุม การใช้อิทธิพล การใช้อำนาจและอำนาจหน้าที่ภายในระบบการเมือง
กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเมืองเป็นเรื่องของการก่อร่างสร้างและแบ่งปันอำนาจภายในระบบการเมือง
หรือภายในรัฐ ซึ่งจากมิติของการแสวงหาและแบ่งปันอำนาจดังกล่าวนี้ การเมืองจะมีความหมายแคบ
ลงมาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปกครอง แต่การจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมโดยรัฐหรือผู้มีอำนาจและ

^{๒๔} อริสโตเติล อ้างถึงใน พิศณุ พูนเพชรพันธุ์, รายงานการวิจัย, บทบาทของประชาชนภายใต้กลไกขอ
รัฐธรรมนูญในการปกครองส่วนท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

^{๒๕} พิศณุ พูนเพชรพันธุ์, รายงานการวิจัย, บทบาทของประชาชนภายใต้กลไกขอรัฐธรรมนูญในการ
ปกครองส่วนท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

^{๒๖} ธเนศวร์ เจริญเมือง, ๑๐๐ ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ. ๒๔๔๐-๒๕๔๐, พิมพ์ครั้งที่ ๖,
(กรุงเทพมหานคร: คปไฟ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖.

อิทธิพลนั้น ไม่ว่าจะด้วยวัตถุประสงค์ใด อาจมองได้ว่าเป็นเรื่องของการครอบงำ หรือการมีอำนาจเหนือผู้อื่น ผ่านสถาบันต่างๆ ของรัฐ สะท้อนให้เห็นลักษณะของรัฐ ซึ่งเป็นชุมชนของมนุษย์ในพื้นที่อันมีเขตแดนที่แน่นอน สามารถใช้กำลังและความรุนแรงบนพื้นฐานของการอ้างความชอบธรรม หรือเป็นที่ยอมรับได้^{๒๗}

อมร จันทรสมบูรณ์ ได้กล่าวไว้ว่า การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หมายถึง ระบอบการปกครองตนเองของประชาชน โดยผ่านการเลือกสมาชิกผู้แทนราษฎรไปบริหารและดูแลเรื่องกฎหมาย เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่และโดยการตรวจสอบควบคุมดูแลของประชาชนโดยตรงหรือการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน เช่น การยื่นเสนอหรือแก้ไขกฎหมาย การยื่นถอดถอนนักการเมืองที่ประพฤติมิชอบ การแสดงความคิดเห็นในการทำประชามติ การออกเสียงในการทำประชามติ^{๒๘}

ชัยอนันต์ สมุทวณิช ได้กล่าวไว้ว่า การปกครอง หมายถึง การใช้อำนาจอธิปไตยตามกฎหมายในการบริหารและจัดการประเทศ การปกครองมีหลายรูปแบบ เช่น การปกครองแบบประชาธิปไตย และการปกครองแบบเผด็จการ นอกจากนี้การปกครองยังมีได้หลายระดับ เช่น การปกครองส่วนกลางการปกครองส่วนภูมิภาคและการปกครองส่วนท้องถิ่น คำจำกัดความของการเมืองที่ชัดเจนและรัดกุมมากที่สุดเป็นเรื่องเกี่ยวกับรูปของรัฐและการจัดระเบียบความสัมพันธ์ภายในรัฐระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง โดยเมื่อสังคมมนุษย์ยังมีความจำเป็นที่จะต้องมีการบริหาร หน้าที่จึงต้องแบ่งออกเป็นสองพวกใหญ่ๆ คือผู้ที่ทำหน้าที่บังคับกับผู้ถูกบังคับเสมอ^{๒๙}

ฮอบส์ (Hobbs) นักปรัชญาการเมืองชาวอังกฤษ มีผลงานปรัชญาการเมืองเรื่องชื่อเรื่อง “Leviathan” ตีพิมพ์ใน ค.ศ.๑๖๕๑ กล่าวว่า การเมือง (Politics) คือ กระบวนการหรือวิธีการที่จะนำไปสู่การตัดสินใจ โดยคนกลุ่มหนึ่งเพื่อการจัดตั้งรัฐบาลและกำหนดกิจกรรมทางการเมืองขึ้นได้ทุกกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์กัน เช่น บรรษัท วงวิชาการ วงการศาสนา เป็นต้น

สรุปได้ว่า การเมืองการปกครอง เป็นแบบแผนเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันโดยมีกฎเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติและใช้ชีวิตร่วมกัน และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิธีการได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองและการบริหารบ้านเมือง เพื่อให้เกิดประโยชน์และคุณค่าทางสังคมการเมืองการปกครอง

๒.๑.๓.๒ ประเภทของระบบการเมืองการปกครอง

การเมืองการปกครอง ในปัจจุบันมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในปัจจุบันมากและเป็นเรื่องใกล้ตัวของทุกคน ทุกคนควรตระหนักถึงหน้าที่ของตนต่อการปกครอง ในฐานะประชาชนต้อง

^{๒๗} ชลทิศ ธีระรัฐติ, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๑), หน้า ๒๗๘-๒๘๐.

^{๒๘} อมร จันทรสมบูรณ์, กฎหมายปกครอง, (กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๕๑), หน้า ๒๗-๒๘.

^{๒๙} ชัยอนันต์ สมุทวณิช, รัฐไทยในทศวรรษหน้า, (กรุงเทพมหานคร: ทีพีเอ็น เพรส, ๒๕๕๔), หน้า ๑๖.

ต้นตัวทางการเมืองรักษาผลประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม การปกครองที่รัฐหรือประเทศต่างๆ ในโลก ใช้อยู่มี ๒ ระบบ คือ ระบบการเมืองการปกครองแบบเผด็จการ และระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย ส่วนการเมืองในระบบเผด็จการ ซึ่งชาญชัย แสวงศักดิ์ ได้กล่าวถึงรายละเอียดดังนี้^{๓๐}

๑. ระบบการเมืองในระบบเผด็จการ

ระบบเผด็จการ เป็นรูปแบบการปกครองแบบอิตาลีโดย ตรงข้ามกับระบบประชาธิปไตย ผู้ปกครองจะมีอำนาจสูงสุดในการปกครอง โดยไม่สนใจสิทธิและเสรีภาพของประชาชน การได้มาของการเป็น ผู้นำในระบบเผด็จการ มักจะเกิดจากการปฏิวัติหรือรัฐประหารซึ่งรัฐบาลอยู่ภายใต้การบริหารของบุคคลเพียงคนเดียว หรือ ผู้เผด็จการ โดยไม่มีการสืบทอดตำแหน่งตามสายเลือด คำว่า เผด็จการอาจมีได้หลายความหมาย เช่น ผู้เผด็จการของสาธารณรัฐโรมัน ซึ่งมีอำนาจปกครองเบ็ดเสร็จในยามฉุกเฉินของบ้านเมือง ซึ่งอำนาจจากการใช้ตำแหน่งดังกล่าวไม่ต้องมีเหตุผลหรือไม่ต้องรับผิดชอบแต่อย่างใด มีอำนาจอยู่นอกกฎหมาย และถือว่าการกระทำทั้งหมดนั้นไม่ผิดกฎหมาย ย้อนหลัง หรืออาจหมายถึงรัฐบาลซึ่งปกครองโดยบุคคลเพียงคนเดียว หรือคณะบุคคลเพียงส่วนน้อย และอีกความหมายหนึ่ง คือ การปกครองซึ่งรัฐบาลมีอำนาจเด็ดขาด ไม่ถูกจำกัดโดยกฎหมาย รัฐธรรมนูญ หรือปัจจัยทางสังคม หรือการเมืองอื่นภายในรัฐนั้น

ชาญชัย แสวงศักดิ์ ได้ให้ความหมายของระบบเผด็จการไว้ว่าระบบเผด็จการเป็นการปกครองที่มีลักษณะเด่นอยู่ที่การรวมอำนาจการเมืองการปกครองไว้ที่บุคคลเพียงคนเดียวหรือคณะเดียวหรือพรรคเดียว โดยบุคคลหรือคณะบุคคลดังกล่าวสามารถใช้อำนาจนั้นควบคุมบังคับประชาชนได้โดยเด็ดขาด หากประชาชนคนใดคัดค้านผู้นำหรือคณะผู้นำก็จะถูกลงโทษให้ทำงานหนักหรือถูกจำคุกซึ่งระบบเผด็จการสามารถแยกรูปแบบการปกครองออกเป็น ๓ แบบ คือ เผด็จการทหาร เผด็จการฟาสซิสต์ และเผด็จการคอมมิวนิสต์ ดังต่อไปนี้^{๓๑}

๑. ระบบเผด็จการทหาร หมายถึง ระบบเผด็จการที่คณะผู้นำฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจเผด็จการในการปกครองโดยตรงหรือโดยอ้อม และมักจะใช้กฎอัยการศึกหรือรัฐธรรมนูญที่คณะของตนสร้างขึ้นเป็นเครื่องมือในการปกครอง โดยทั่วไปคณะผู้นำทหารมักจะใช้อำนาจเผด็จการปกครองประเทศเป็นการชั่วคราว ระหว่างที่ประเทศอยู่ในภาวะสงครามหรือหลังจากล้มเลิกระบอบประชาธิปไตย มีเป้าหมายเพื่อขจัดภัยคุกคามบางอย่างต่อความมั่นคงของรัฐ ส่วนมากแล้วเมื่อเหตุการณ์ความวุ่นวายต่างๆ สงบลง

^{๓๐} ชาญชัย แสวงศักดิ์, การเมืองการปกครองในทศวรรษหน้า, (กรุงเทพมหานคร: โทเร็นเตอร์ เนชั่นแนลเทรดดิ้ง, ๒๕๕๓), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒-๔๓.

๒. ระบบเผด็จการฟาสซิสต์ หมายถึง ระบบเผด็จการที่ผู้นำคนหนึ่งซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มนักธุรกิจและกองทัพให้ใช้อำนาจเผด็จการปกครองประเทศ ผู้นำในระบบการปกครองเผด็จการฟาสซิสต์มักจะมีลัทธิการเมืองที่เรียกกันว่า ลัทธิฟาสซิสต์ เป็นลัทธิชี้้นำในการปกครองและมุ่งที่จะใช้อำนาจเผด็จการปกครองประเทศเป็นการถาวร โดยเชื่อว่าระบบการปกครองแบบนี้เหมาะสมกับประเทศของตนและจะช่วยให้ประเทศของตนมีความเจริญก้าวหน้าโดยเร็ว

๓. ระบบเผด็จการคอมมิวนิสต์ หมายถึง ระบบเผด็จการที่พรรคคอมมิวนิสต์เพียงพรรคเดียวได้รับการยอมรับ หรือสนับสนุนจากกลุ่มบุคคลต่างๆ และกองทัพให้เป็นผู้ใช้อำนาจเผด็จการปกครองประเทศ คณะผู้นำของพรรคคอมมิวนิสต์เชื่อว่า ระบบเผด็จการคอมมิวนิสต์เป็นรูปแบบการปกครองที่เหมาะสมกับประเทศของตน และจะช่วยให้ชนชั้นกรรมาชีพเป็นอิสระจากการถูกกดขี่โดยชนชั้นนายทุนรวมทั้งทำให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าและเข้มแข็งทัดเทียมกับต่างประเทศได้เร็วกว่าระบบการปกครองแบบอื่น ระบบเผด็จการคอมมิวนิสต์มีความแตกต่างจากระบบเผด็จการทหารอยู่ข้อหนึ่งที่สำคัญ คือ ระบบเผด็จการทหารจะควบคุมเฉพาะกิจกรรมทางการเมืองของประชาชนเท่านั้น แต่ระบบเผด็จการคอมมิวนิสต์จะใช้อำนาจเผด็จการควบคุมกิจกรรมละการดำเนินชีวิตของประชาชนในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง การปกครองด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคม

๒. ระบบการเมืองในระบบประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครอง ซึ่งบริหารอำนาจรัฐมาจากเสียงข้างมากของพลเมืองผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย โดยประชาชนอาจใช้อำนาจของตนโดยตรงหรือผ่านผู้แทนที่ตนเลือกไปใช้อำนาจแทนก็ได้ ประชาธิปไตยยังเป็นอุดมคติที่ว่าประชาชนทุกคนในชาติร่วมกันพิจารณากฎหมายและการปฏิบัติของรัฐและกำหนดให้ประชาชนทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมทางการเมือง

คณิน บุญสุวรรณ ได้กล่าวไว้ว่า ลักษณะการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตย คือ ระบบการปกครองตนเองของประชาชน โดยผ่านการเลือกสมาชิกผู้แทนราษฎรไปบริหารและดูแลเรื่องกฎหมาย เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่และโดยการตรวจสอบควบคุมดูแลของประชาชนโดยตรงหรือการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขัน เช่น การยื่นเสนอหรือแก้ไขกฎหมาย การยื่นถอดถอนนักการเมืองที่ประพฤติมิชอบ การแสดงความคิดเห็นในการทำประชามติ การออกเสียงในการทำประชามติ ระบบประชาธิปไตยนี้มีลักษณะเด่นอยู่ที่การแข่งขันอย่างเสรีระหว่างกลุ่มหรือพรรคการเมืองต่างๆ เพื่อให้ได้รับความไว้วางใจจากประชาชนส่วนมากในประเทศให้เป็นรัฐบาล ทำหน้าที่บริหารกิจการต่างๆ ของประเทศตามนโยบายที่กลุ่มหรือพรรคการเมืองนั้นๆ ยึดหลักการประชาธิปไตยเป็นหลักในการต่อสู้แข่งขันทางการเมืองการปกครอง^{๓๒}

^{๓๒} คณิน บุญสุวรรณ, สิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทย, (กรุงเทพมหานคร: วิทยุชน, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

การเมืองการปกครองตามทัศนะอริสโตเติล^{๓๓}

อริสโตเติล ได้จำแนกลักษณะการปกครองของรัฐ โดยใช้จำนวนผู้ปกครองเป็นเกณฑ์แบ่ง ซึ่งสามารถแบ่งการปกครองออกเป็น ๓ ประเภท ซึ่งนำไปสู่รูปแบบการปกครอง ๖ รูปแบบ ดังปรากฏตามตารางที่ ๓.๑

จำนวนผู้ปกครอง	รูปแบบที่ชอบธรรม: ปกครองเพื่อประโยชน์ ของคนส่วนใหญ่	รูปแบบที่ฉ้อฉล: ปกครองเพื่อ ประโยชน์ เฉพาะตนหรือกลุ่ม
คนเดียว	ราชาธิปไตย (Monarchy)	ทรราชย์ (Tyranny)
คนจำนวนน้อย	อภิชนาธิปไตย (Aristocracy)	คณาธิปไตย (Oligarchy)
คนจำนวนมาก	มัชฌิมวิถีสื่อธิปไตย (Polity)	ประชาธิปไตย (Democracy)

ที่มา: Roskin, Cord, Medeiros and Jones, 1997,p 38.

รูปแบบการปกครองของอริสโตเติล ๖ รูปแบบตามภาพที่ได้กล่าวมานั้น เป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่า การใช้อำนาจของผู้ปกครองมีโอกาสที่จะทำให้การปกครองดีหรือเลวก็ได้ หรือการที่การปกครอง วางอยู่บนตัวบุคคลเป็นหลักโอกาสที่จะเกิดการฉ้อฉลในอำนาจ ใช้อำนาจในทางที่ผิด หรือเป็นไป เพื่อประโยชน์ของตนเอง และพวกพ้องย่อมเกิดขึ้นได้ไม่ยาก กล่าวคือ

การปกครองโดยผู้ปกครองเพียงคนเดียวที่มีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ เรียกว่า ราชาธิปไตย (Monarchy) อย่างไรก็ตาม ผู้ปกครองเพียงคนเดียวนี้หากมุ่งประโยชน์เฉพาะแก่ตนเองเป็นที่ตั้ง คนส่วนใหญ่ไม่ได้รับประโยชน์ อีกทั้งยังลำบากทุกข์เข็ญจากการปกครองภายใต้ อำนาจของผู้นำเพียงผู้เดียวนี้ก็จะทำให้การปกครองนั้นหันเหไปสู่รูปแบบที่เรียกว่าทรราชย์ (Tyranny) รูปแบบการปกครองที่ปกครองด้วยคณะผู้ปกครองจำนวนน้อย หากมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมเรียกว่า อภิชนาธิปไตย (Aristocracy) แต่หากกลุ่มผู้ปกครองเหล่านี้มุ่งประโยชน์เฉพาะกลุ่มตน รูปแบบการปกครองจะมีลักษณะที่เรียกว่า คณาธิปไตย (Oligarchy)

หากการปกครองนั้นผู้ปกครองมีจำนวนหลายคนและมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ รูปแบบการปกครองจะมีลักษณะที่เรียกว่า มัชฌิมวิถีสื่อธิปไตย (Polity) หรือประชาธิปไตยแบบ

^{๓๓}Ethridge and Handelman, *Politics in a Changing World: A Comparative Introduction to Political Science*, Belmont, CA: Thomson Wadsworth, 2004, p 6-7.

สายกลาง แต่เมื่อใดก็ตามการใช้อำนาจนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของพวกพ้องเพียงไม่กี่คนไม่ใช่คนส่วนใหญ่ รูปแบบการปกครองจะเข้าสู่ลักษณะที่เรียกว่าประชาธิปไตย (Democracy)

อาจจะเป็นด้วยเหตุนี้ที่ทำให้อริสโตเติลจึงไม่ค่อยเห็นด้วยกับเพลโตผู้เป็นอาจารย์ ซึ่งเสนอรูปแบบการปกครองที่ดีและเหมาะสมด้วยการยึดตัวบุคคลเป็นหลัก ดังการเสนอแนวคิดเรื่องราชาปราชญ์ (Philosopher king) โดยอริสโตเติลได้เสนองานชิ้นสำคัญในระยะหลังที่เน้นความสำคัญของการปกครองบ้านเมืองด้วยกฎหมายแทนที่จะอาศัยตัวบุคคล

รูปแบบการปกครองทั้ง ๖ รูปแบบ ของอริสโตเติล เพื่อให้เกิดความชัดเจน จึงขออธิบายรายละเอียดทีละรูปแบบ ดังนี้

๑. ราชาธิปไตย (Monarchy)

รูปแบบการปกครองที่ปกครองโดยคนๆ เดียวเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐหรือในราชอาณาจักรในทุกๆ ด้าน การขึ้นมามีอำนาจปกครองนั้นอาจมาจากการสืบทอดทางสายเลือดหรือตามหลักการสืบสันตติวงศ์ หรืออาจเป็นการสถาปนาอำนาจขึ้นมาใหม่แทนที่ราชวงศ์เดิมที่สูญเสียอำนาจจากการถูกล้มล้าง ในทัศนะของอริสโตเติลเห็นว่ารูปแบบการปกครองนี้เป็นรูปแบบที่ดี เพราะผู้ปกครองคำนึงถึงผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ไม่ใช่ผลประโยชน์เฉพาะตัว

อย่างไรก็ตาม นับตั้งแต่ทศวรรษปี ๑๘๐๐ เป็นต้นมา ระบอบกษัตริย์หรือราชาธิปไตยก็เปลี่ยนแปลงไป บทบาทและอำนาจที่เคยมีอยู่อย่างเบ็ดเสร็จของกษัตริย์ก็ลดน้อยลงเมื่อหลายประเทศเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย มีการจำกัดอำนาจเปลี่ยนแปลงเป็นระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional monarchy) เช่น อังกฤษ ไทย มาเลเซีย เป็นต้น ในขณะที่มีอีกหลายประเทศที่ยังคงปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่น บรูไน ซาอุดีอาระเบีย คูเวต เป็นต้น

๒. ทระราชย์ (Tyranny)

ความหมายดั้งเดิมในยุคคลกรีกโบราณคำว่า ทระราช (Tyrant) (ไม่ได้หมายถึงตัวคน แต่หมายถึงรูปแบบหรือระบอบ) หมายถึง บุคคลที่ล้มล้างรัฐบาลที่ถูกต้องและชอบธรรม ของนครรัฐ (City-state) แล้วสถาปนาตนเองเป็นผู้ปกครองแบบเผด็จการแทนที่ โดยได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในชนชั้นพ่อค้าและชาวนา ซึ่งไร้ที่ดินทำกินหรือตกเป็นหนี้ต่อเศรษฐีเจ้าของ ที่ดินโดยหวังว่าผู้ปกครองคนใหม่จะเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาให้แต่สำหรับอริสโตเติล คำว่า ทระราชย์ เป็นการอธิบายถึงการปกครองของคนๆ เดียว ในรูปแบบของราชาธิปไตยที่ขาดคุณธรรม จริยธรรม ใช้อำนาจในทางที่ผิดหรือฉ้อฉลในอำนาจ มีเป้าหมาย มุ่งประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้อง ละเลยการให้ความใส่ใจต่อความทุกข์ยาก เดือดร้อน และประโยชน์สุขของสังคมโดยรวมของผู้อยู่ใต้การปกครอง ดังนั้น ทระราชย์ จึงกลายเป็นรูปแบบการปกครองที่ผิดเพี้ยนของรูปแบบราชาธิปไตย เมื่อผู้ปกครองละทิ้งคุณธรรม จริยธรรมเพื่อประโยชน์สุขของสังคมโดยรวม หันมากอบโกยผลประโยชน์เพื่อตนเองและพวกพ้อง

๓. อภิชนาธิปไตย (Aristocracy)

Aristocracy มาจากภาษากรีกโบราณ ๒ คำผสมกันคือ Aristos หมายถึง ดีที่สุดกับ คำว่า Kratein แปลว่า ปกครอง หมายถึง รูปแบบการปกครองที่ปกครองโดยคนที่ดีที่สุด หรือมีความสามารถที่พิเศษที่สุด จุดเริ่มต้นของคำนี้ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในนครรัฐเอเธนส์ ใช้อธิบายถึงทหารหนุ่มที่นำกองทัพชนะในการรบด้วยความกล้าหาญ ชัยชนะในการรบเกิดขึ้นได้ภายใต้การนำของคนที่ดีที่สุด นั่นเอง ทั้งนี้ความกล้าหาญแบบนี้กรบเป็นสิ่งที่ดีถือว่าเป็นคุณธรรม (Virtue) อันสูงส่งยิ่งในยุคกรีกโบราณ

ในระยะเวลาต่อมา เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป รวมถึงเมื่อรูปแบบการเปลี่ยนแปลงจากเดิม อันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการทหารที่ทำให้ผู้นำกองทัพไม่ได้บัญชาการรบอยู่ข้างหน้าอีกต่อไปก็ส่งผลต่อความหมายนี้ด้วยเช่นเดียวกัน เมื่อคำว่า อภิชน (Aristocrat) ไม่ได้หมายถึงบุคคลที่ดีที่สุดเพราะเป็นคนกล้าหาญจากการรบอีกต่อไปแล้ว แต่เป็นสถานภาพที่ดีตัวมาจากการเกิดในตระกูลชนชั้นสูงหรือตระกูลขุนนาง ซึ่งมีชีวิตที่หรูหราและมีอภิสิทธิ์ในสังคม

อภิชนาธิปไตย ในคำอธิบายของอริสโตเติล หมายถึง รูปแบบการปกครองที่มีคณะผู้ปกครองจำนวนน้อยที่มาจากคนที่ดีที่สุด หรือมีความสามารถพิเศษที่สุดในสังคมเป็นการปกครองที่วางอยู่บนหลักคุณธรรม จริยธรรม ความสามารถอันสูงส่งของคณะผู้ปกครอง โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ของคนทั้งปวง

๔. คณาธิปไตย (Oligarchy)

คำว่า Oligarchy มาจากภาษากรีกว่า Oligarkhia หมายถึง การปกครองโดยคนจำนวนน้อย การปกครองรูปแบบนี้ผู้ปกครองประกอบด้วยคนจำนวนน้อยไม่ แตกต่างจากรูปแบบ อภิชนาธิปไตยเพียงแต่ต่างกันตรงที่รูปแบบนี้มุ่งผลประโยชน์เฉพาะแก่กลุ่มหรือพวกพ้องของตนแทนที่จะคำนึงถึงประโยชน์ของคนทั้งหลายอย่างี่รูปแบบอภิชนาธิปไตยยึดถือ การปกครองในรูปแบบคณาธิปไตยเกิดขึ้นได้ทั้งจากการได้อำนาจมาด้วยการใช้กำลังทหารใช้ความได้เปรียบจากความมั่งคั่งความเป็นคนมีชาติตระกูลที่สูงส่งหรืออำนาจอิทธิพลทางการเมือง โดยเมื่อได้อำนาจแล้วจะพยายามสร้างอำนาจและขยายฐานอำนาจเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง แทนที่จะปกครองเพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่

๕. ประชาธิปไตย (Democracy)

ประชาธิปไตยในที่นี้มีความหมายแตกต่างจากประชาธิปไตยในยุคปัจจุบันคือ เป็นรูปแบบของประชาธิปไตยในยุคสมัยกรีกโบราณในนครรัฐเอเธนส์ ที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยโดยตรง ซึ่งเปิดโอกาสให้พลเมืองจำนวนมากเข้าประชุมหารือร่วมกันเพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ นโยบายและการตัดสินใจปัญหาต่างๆ ที่สำคัญของบ้านเมือง โดยถือมติเสียงข้างมากเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจในทัศนะของอริสโตเติลเห็นว่า ลักษณะเช่นนี้เป็นรูปแบบการปกครองที่ไม่ดี เนื่องจากอาศัยความเห็น

ความรู้สึกคนหมู่มากมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจปัญหาต่างๆ ที่สำคัญต่อความอยู่รอดและเป็นไปของบ้านเมือง โดยปราศจากความเป็นระเบียบ มีเหตุมีผล ความรู้ และคุณธรรม เพราะความเห็น (Opinion) ของคนหมู่มากเป็นความเห็นที่ขาดคุณภาพ ปราศจากฐานของความรู้ (Knowledge)

๖. มัชฌิมวิถีสธิปไตย (Polity)

ในทัศนะของอริสโตเติล มัชฌิมวิถีสธิปไตยจัดเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด เพราะยึดหลักทางสายกลาง เนื่องจากมีลักษณะของการผสมผสานระหว่างปริมาณกับคุณภาพ ดึงเอาข้อดีทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพมารวมกัน กล่าวคือ ในด้านปริมาณ ผู้มีอำนาจปกครองมีจำนวนไม่มากนัก โดยได้รับความยินยอมจากคนส่วนใหญ่ ส่วนในด้านคุณภาพผู้มีอำนาจปกครองเป็นชนชั้นกลาง ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถในขณะเดียวกันโครงสร้างสังคมยังประกอบไปด้วยชนชั้นกลาง จำนวนมากที่ไม่มีช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคม

มัชฌิมวิถีสธิปไตยจึงจัดเป็นการปกครองโดยชนชั้นกลาง ซึ่งอริสโตเติลถือว่าเป็นการปกครองที่ดีที่สุดเท่าที่จะเกิดขึ้นได้หรือเป็นจริงได้ในสังคม ทั้งนี้การปกครองโดยชนชั้นกลางจัดเป็นการปกครองที่ดีที่สุดเพราะชนชั้นนี้ไม่ได้มุ่งผลประโยชน์เฉพาะหน้า และไม่ได้ฉ้อฉลขูดรีดคนชั้นสูงเหมือนชนชั้นล่าง ในขณะเดียวกันไม่เหมือนชนชั้นสูงที่ห่างไกลจากชีวิตความเป็นอยู่ของคนชั้นล่าง ดูถูกชีวิตความเป็นอยู่และไม่เข้าใจความต้องการในชีวิตของคนชั้นล่าง

๒.๑.๔ แนวคิด ทฤษฎีการล่มสลายของรัฐ

การล่มสลายของรัฐ เกิดจากหลายสาเหตุ หรือหลายปัจจัยที่ทำให้รัฐต้องแตกแยก รัฐเสื่อมสลาย หรือล่มสลายทางการเมืองการปกครอง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑.๔.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการล่มสลายแห่งรัฐ

เอส. เอส. อนาคามี (S.S. Anacamee) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการล่มสลายแห่งรัฐเอาไว้ในหนังสือชื่อว่า ศัตรูแห่งรัฐ (Enemy of state) ไว้ดังต่อไปนี้^{๓๔}

๑. สาเหตุสำคัญในการล่มสลายของรัฐ

รัฐไม่ใช่สิ่งเชิงเดี่ยว หากแต่มันก่อกำเนิดมาจากการรวมตัวของหลายสิ่งหลายอย่าง เมื่อรัฐไม่ใช่สิ่งเชิงเดี่ยว มันจึงเป็นสิ่งที่สามารถจะแตกสลายหรือล่มสลายออกจากกันได้ ซึ่งตลอดระยะเวลาในประวัติศาสตร์ของสังคมโลกที่ ผ่านมาก็แสดงให้เห็นมวลมนุษยชาติได้ประจักษ์แจ้งแล้วหลายครั้งหลายหน

สาเหตุหลักสำคัญที่ทำให้รัฐต้องพบเจอกับสภาวะแห่งความล่มสลายนั้น สามารถจะแบ่งออกเป็น ๒ ปัจจัย คือ ๑) ปัจจัยภายนอกของรัฐ ๒) ปัจจัยภายในรัฐ

๑.๑ ปัจจัยภายนอกของรัฐ

^{๓๔}เอส.เอส.อนาคามี (S.S.Anacamee), ศัตรูแห่งรัฐ, (กรุงเทพมหานคร: สยามมิส พับลิชชิ่ง เฮ้าส์. ๒๕๕๓), หน้า ๔๖-๕๗.

ปัจจัยภายนอกรัฐ หมายถึง ปัจจัยต่างๆ จากภายนอกรัฐที่จะทำให้รัฐหนึ่งๆ เกิดความล่มสลาย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประการ

๑.๑.๑ รัฐอื่นหรืออิทธิพลศัตรู ในสังคมโลกมักจะมีการรุกราน หรือความขัดแย้งหลากหลายรูปแบบ จนก่อให้เกิดสงครามและสงครามนั่นเอง ที่เป็นปัจจัยสำคัญ อันจะทำให้รัฐหนึ่งๆ เกิดความล่มสลายได้อย่างรวดเร็ว

สงครามระหว่างรัฐนั้น มันไม่ใช่เรื่องของใครคนใดคนหนึ่ง แต่มันเป็นเรื่องของทุกๆ คนซึ่งเป็นสมาชิกของรัฐ ฉะนั้นไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ชอบ จะต้องการหรือไม่ต้องการ เมื่อมันเกิดขึ้นแล้วผลกระทบของสงครามย่อมจะมีผลต่อ ประชาชนและทุกส่วนของรัฐอย่างไม่อาจที่จะหลีกเลี่ยงได้ สาเหตุสำคัญของสงครามระหว่างรัฐมีอยู่ ๒ สาเหตุใหญ่ๆ คือ ๑) อำนาจ ๒) ผลประโยชน์

๑) อำนาจ

ในแต่ละรัฐมักจะมี ความปรารถนาแสนยานุภาพ หรือ การขยายดินแดนของตนเองให้เพิ่มมากขึ้นซึ่งเจตจำนงดังกล่าว ย่อมจะเป็นหลักประการหนึ่งของสภาวะสงคราม เมื่อรัฐใดรัฐหนึ่งต้องการจะขยายอำนาจของตัวเอง สงคราม คือ คำตอบของกระบวนการเหล่านั้น อย่างไม่ต้องสงสัย นอกเสียจากว่ารัฐที่ถูกรุกรานจะยอมศิโรราบแต่โดยดี

๒) ผลประโยชน์

ความจริงอำนาจกับผลประโยชน์นั้น มักจะเกิดขึ้นมาควบคู่กัน มันเป็นส่วนหนึ่งของมัน และกันจนยากที่จะแยกออกจากกันได้ เพราะจุดมุ่งหมายหนึ่งของการขยายอำนาจของรัฐหนึ่ง ไปสู่อีกรัฐหนึ่ง ก็เพื่อหวังที่จะแสวงหาผลประโยชน์รูปแบบต่างๆ ด้วยนั่นเอง เช่น น้ำมัน ดินแดน ทรัพยากรทางธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ ฯลฯ

การทำสงครามบางครั้ง เกิดขึ้นเพียงเพราะว่า มีการแย่งชิงผลประโยชน์กัน เพราะหน้าที่ของรัฐก็จะต้องแสวงหาผลประโยชน์ทุกรูปแบบ เพื่อจะตอบสนองความต้องการ การอยู่รอด และความมั่งคั่งของประชาชนและรัฐ

การเกิดสงครามระหว่างรัฐ เป็นธรรมดาอยู่เองที่แต่ละฝ่ายจะต้องมีการต่อสู้และทำลายล้างฝ่ายตรงข้ามในทุกๆ รูปแบบเพื่อให้ได้รับซึ่งชัยชนะ ยิ่งสงครามมีความยืดเยื้อยาวนานมากเท่าไร ความรุนแรงและความสูญเสียก็จะยิ่งมีเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น

รัฐที่พ่ายแพ้สงคราม จะต้องสูญเสียเอกราชและอำนาจแห่งรัฐ ซึ่งตนเองเคยมีอยู่ เมื่อสูญเสียเอกราชและอำนาจแห่งรัฐไปอย่างสมบูรณ์ นั้นย่อมหมายถึงความล่มสลายของรัฐไปโดยปริยาย (อัตโนมัต) จนกว่าจะมีการกอบกู้หรือหาทางต่อสู้กับฝ่ายที่เคยครอบครอง จนได้รับชัยชนะ ความเป็นรัฐเอกราชจึงกลับมาได้อย่างสมบูรณ์อีกครั้ง

ในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา มีบางรัฐที่พ่ายแพ้แล้วก็สามารถจะกอบกู้เอกราชกลับคืนมาได้ แต่บางรัฐก็ล่มสลายไปตลอดกาล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพและความมุ่งมั่นของประชาชน

๑.๑.๒ ภัยจากธรรมชาติ กระบวนการแห่งธรรมชาติ นั้น คือ กระบวนการที่ยิ่งใหญ่ที่สุด สังคมของมนุษย์ทั้งหมดเป็นได้เพียงเศษเสี้ยวหนึ่งของธรรมชาติเท่านั้น เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ จากกระบวนการแห่งธรรมชาติ ก็ย่อมจะส่งผลกระทบต่อสังคมของมนุษย์ทั้งในทางตรงและทางอ้อม

ภัยธรรมชาติที่มีความรุนแรง เช่น แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด น้ำท่วม ฯลฯ ล้วนสามารถที่จะทำให้ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของแผ่นดินหรือรัฐเปลี่ยนแปลงไปได้อย่างรวดเร็ว จนมนุษย์และกระบวนการแห่งรัฐไม่อาจที่จะต้านภัยธรรมชาติที่มีความรุนแรงจนถึงขั้นจะทำรัฐหนึ่งๆ สามารถล่มสลายได้ แต่ว่าภัยธรรมชาติที่ทำให้รัฐล่มสลายจะเกิดขึ้นไม่บ่อยๆ ก็จริง แต่หากมันเกิดขึ้นแล้ว ก็ไม่มีสิ่งใดที่จะหยุดยั้งมันได้เลยและท่ามกลางกระแสแห่งความไม่แน่นอนบนโลกใบนี้ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมจะเกิดขึ้นได้เสมอ

๑.๒ ปัจจัยภายในรัฐ เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้รัฐล่มสลาย คือการล่มสลายมาจากคนของตนเองหรือประชาชนภายในรัฐทำให้รัฐล่มสลาย เช่น การแย่งชิงความเป็นใหญ่ ขาดประชาชนขาดคุณภาพ ความสามัคคี เป็นต้น

๑.๒.๑ ประชาชนขาดคุณภาพและแตกความสามัคคี

รัฐก่อกำเนิดมาจากมนุษย์ (ประชาชน) ฉะนั้น รากฐานที่มีความสำคัญที่สุดก็คือ ประชาชนนั่นเอง ยิ่งประชาชนมีคุณภาพมากเท่าไร ความมั่นคงของรัฐก็ยิ่งมีรากฐานที่แข็งแรงมากเท่านั้น

นอกจากจะมีคุณภาพแล้วยังจะต้องมีความสามัคคีด้วย เพราะหากมีคุณภาพแล้วขาดความสามัคคีความเป็นหนึ่งเดียวกันก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้และหากว่าประชาชนขาดทั้งคุณภาพ และขาดความสามัคคีปรองดองกัน ความมั่นคงก็ไม่มีวันจะเกิดขึ้นได้เลยนอกจากจะไม่มี ความมั่นคงแล้วยังอาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งถึงความล่มสลายของรัฐในระยะยาวอีกด้วย

๑.๒.๒ ขาดความมั่นคงทางการเมือง

โครงสร้างและรากฐานทางการเมือง คือ กระบวนการที่จะคอยรักษาระเบียบแบบแผนโดยรวมของการดำรงชีวิตและการทำกิจกรรมร่วมกันของประชาชนหรือสังคมเอาไว้ เพื่อที่จะรักษาคุณภาพของกระบวนการต่างๆ ให้เป็นไปอย่างเหมาะสม

รัฐบาลและผู้นำ คือศูนย์กลาง หรือตัวแทนของกระบวนการทางการเมือง หากรัฐมีผู้นำที่ขาดคุณภาพหรือมีรัฐบาลที่ไม่สามารถจะรักษาระเบียบแบบแผนที่ถูกต้องเหมาะสมได้ ความสับสนวุ่นวาย ก็ย่อมจะเกิดขึ้น เมื่อศูนย์กลางหรือตัวแทนในอำนาจโดยรวมของรัฐไม่สามารถรักษาสถานภาพของตนเองได้ ความล่มสลายของรัฐ ก็สามารถที่จะเกิดขึ้นได้ เพราะปัจจัยที่จะเข้ามาแทรกแซงอนๆ ทั้งภายในและภายนอก ย่อมจะรอเวลา ในการแย่งชิงโอกาสหรือผลประโยชน์เสมอ

๑.๒.๓ ขาดความมั่นคงทางการเมืองทหาร

ไม่ว่าประชาชนหรือองค์ประกอบของรัฐในส่วนอื่นจะมีคุณภาพสูงเพียงใดก็ตาม แต่หากรัฐขาดกองกำลังทางการเมือง ทหารที่มีความมั่นคงแข็งแรงโอกาสที่จะถูกรุกรานทั้งจากภัยภายในรัฐ และภัย

จากภายนอกรัฐ ก็ย่อมจะเกิดขึ้นได้ ไม่ว่าจะกาลเวลาและสภาวะการณ์ของสังคมโลกจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม กองกำลังทางการทหารก็ยังคงเป็นกำแพงที่สำคัญที่สุดของรัฐเสมอ เพราะไม่มีใครสามารถที่จะรับประกันได้ว่าสงครามจะเกิดขึ้นเมื่อไหร่? หากรัฐมีมีกองกำลังทางการทหารที่อ่อนแอนั้นก็คือ การเปิดประตูไปสู่ความล่มสลายได้ทุกเมื่อ

๑.๒.๔ ขาดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

ชีวิตของมนุษย์ทุกคนต้องการความอยู่รอด และต้องการที่จะกระทำในสิ่งที่ตัวเองปรารถนา ซึ่งเราไม่อาจจะปฏิเสธได้เลยว่า ในยุคปัจจุบันปัจจัยทางเศรษฐกิจนั้นมีผลต่อการดำรงชีวิตเป็นอย่างยิ่ง เพราะมันได้กลายมาเป็นกระแสหลักของการพัฒนาของสังคมมนุษย์ทั่วโลก

ผู้ใดก็ตามที่ประสบปัญหาขาดความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ก็มักจะประสบกับปัญหาในเรื่องอื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะเรื่องความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันของประชาชน หากเราจะเคยเห็นการจลาจลเพื่อเรียกร้องอาหารกันในบางรัฐก็คงจะไม่ใช่ที่แปลกประหลาดอะไร เพราะความหิวสามารถที่จะบีบบังคับให้มนุษย์กระทำได้ทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อความอิ่มท้อง

เมื่อความหิวยังไม่ได้รับการบรรเทา การจะวาดหวังให้สังคมเกิดความมั่นคงหรือความสงบสุข ย่อมจะเป็นไปไม่ได้ และเมื่อประชาชนเกิดความหิวจำนวนมาก พลังแห่งการทำลายเพื่อความอยู่รอดก็จะระเบิดออกมาอย่างที่ใคร ก็ไม่อาจที่จะหยุดยั้งได้และถ้าหากมันยังไม่ถูกแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ โอกาสที่จะทำให้รัฐเกิดความระส่ำระสายหรือรุนแรงถึงกับล่มสลายก็ย่อมจะเกิดขึ้นได้

๑.๒.๕ เกิดสงครามกลางเมือง (ก่อการกบฏ)

การเกิดกบฏภายในรัฐนั้น ย่อมถือได้ว่าเป็นภัยอันตรายร้ายแรงต่อทั้งจิตใจและการดำรงชีวิตของประชาชน เมื่อใดก็ตามที่เกิดช่องว่างทั้งทางความคิด ความเชื่อ วัฒนธรรม ศาสนา ลัทธิทางเมือง-เศรษฐกิจ ขึ้นในรัฐ ผู้นำและประชาชนจะต้องช่วยกันอุดช่องว่างนั้นอย่างเร็วที่สุด เพราะถ้าหากปล่อย ให้ช่องว่างเหล่านั้นขยายเพิ่มมากขึ้น การจะมาแก้ไขปัญหานั้นภายหลังย่อมจะเป็นการยาก

เมื่อความขัดแย้งภายในสังคมมีความรุนแรงมากขึ้น การเกิดสภาวะสงครามกลางเมืองจึงไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะในประวัติศาสตร์ของโลกที่ผ่านมาก็ได้แสดงให้เห็นให้เราได้ประจักษ์แจ้งแล้วในหลายเหตุการณ์โดยเฉพาะเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง

เมื่อไหร่ก็ตามที่รัฐบาลหรือผู้นำแห่งรัฐมีความอ่อนแอและไร้ประสิทธิภาพ โอกาสที่กระบวนการก่อการกบฏก็สามารถจะเกิดขึ้นได้ และหากมันเกิดแล้วรัฐไม่สามารถที่จะแก้ไขให้จบลงได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดความสูญเสียหรือความรุนแรง ก็อาจจะทำให้รัฐเกิดกบฏหรือล่มสลายลงได้

เกิดสงครามกลางเมือง (ก่อการกบฏ) เกิดจากความต้องการเป็นใหญ่ จึงต้องแย่งชิงอำนาจกันเอง ขาดความสามัคคี นั่นก็คือความคิดเห็นไม่ตรงกันจนนำไปสู่ความขัดแย้ง สุดท้ายต้องแก้ปัญหาด้วยการทำสงครามเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้ง

๑.๒.๖ สังคมขาดจริยธรรมอย่างรุนแรง

หลักจริยธรรมคือมาตรฐานในการคิดดี และกระทำดีของมนุษย์ปุถุชน ซึ่งมันจะช่วย
 ประดับประดาให้สังคมโดยรวม ดำรงอยู่อย่างเหมาะสม แม้จริยธรรม จะเป็นจิตสำนึกทางจิตใจ แต่
 มันก็เป็นกฎเกณฑ์ในระดับพื้นฐานของความเป็นอารยชน

หากมนุษย์ไม่ยึดถือในหลักแห่งจริยธรรมเสียแล้ว ความเป็นระบบแบบแผน และความสงบ
 สุขก็ไม่อาจจะเกิดขึ้นได้หมายความว่า การคิดและการกระทำในสิ่งชั่วร้ายก็ย่อมจะเกิดขึ้นตลอดเวลา
 เมื่อสังคมหรือรัฐเต็มไปด้วยสิ่งชั่วร้ายก็ย่อมจะขาดความมั่นคง เมื่อขาดความมั่นคงโอกาสที่จะล่ม
 สลายก็ย่อมจะมีและแม้จะไม่ล่มสลายลงในทันที สังคมหรือรัฐที่ขาดจริยธรรมอย่างรุนแรง ก็ย่อมจะ
 เป็นเสมือนกับคนป่วยเรื้อรัง และยากที่จะอยู่รอดท่ามกลางสังคมโลกแห่งการแข่งขันนี้

๑.๒.๗ กฎหมายขาดความศักดิ์สิทธิ์

การดำรงอยู่ร่วมกันของมนุษย์จำนวนมากจนกลายมาเป็นรัฐนั้น จำเป็นที่จะต้องมี
 กฎเกณฑ์หรือระเบียบอันเหมาะสมเพื่อให้การดำรงอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่างสงบสุข รัฐจึงจำเป็นที่
 จะต้องมีกฎหมาย หากรัฐไม่มีกฎหมาย สังคมก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมีการรัฐ หรือหากมีกฎหมาย แต่ไม่ถูก
 นำมาบังคับใช้ได้อย่างประสิทธิภาพและประสิทธิผล กระบวนการโดยรวมของรัฐ ก็ย่อมจะขาดความ
 มั่นคงเพราะมนุษย์มีกิเลสตัณหา หากดำรงอยู่ตามใจตัวเอง สังคมก็ย่อมจะเกิดความสับสนวุ่นวาย
 และอาจจะนำไปสู่ก่อกบฏหรือล่มสลายได้เช่นกัน

๒.๑.๕ แนวคิด ทฤษฎีปรัชญา

ปรัชญาเกิดขึ้นมาพร้อมกับมนุษย์ หมายถึง มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความสงสัย เกิดความ
 ออยากรู้อยากเห็น จึงทำให้มนุษย์พยายามแสวงหาคำตอบ เพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็นของตน เมื่อ
 ได้คำตอบจนเป็นที่น่าพอใจแล้วก็ทิ้งไว้ตรงนั้น เพื่อให้คนอื่นเก็บเอาคำตอบเหล่านั้นไปคิดต่อยอดใน
 เชิงบูรณาการต่อไป ส่วนปรัชญาเองก็พยายามค้นหาสิ่งใหม่ๆ ที่ซ่อนเร้นลับต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง
 หรือถ้าจะเปรียบปรัชญาก็คงไม่แตกต่างจากรถแท็กซี่ที่มีหน้าที่ทำถนนหนทางให้ราบเรียบ เพื่อให้
 รถชนิดอื่นวิ่งกันได้โดยง่าย พอทำถนนเสร็จก็ไม่ต้องการใช้ แต่สนใจที่จะบุกเบิกป่าดงที่รกชัฏเพื่อทำ
 เส้นทางใหม่อีกต่อไป

แนวคิดปรัชญาเกิดขึ้นมาพร้อมๆ กับการเกิดขึ้นของมนุษย์ มนุษย์ได้ใช้สัญชาตญาณที่มีอยู่
 คือความเป็นสัตว์ที่มีเหตุผลพัฒนาสังคมมนุษย์เรื่อยมา ด้วยเหตุนี้ปรัชญาจึงมีความสัมพันธ์กับมนุษย์
 มาตั้งแต่เริ่มแรกของการดำเนินชีวิต ดังจะสังเกตได้ว่าทุกๆ วันเราจะเผชิญกับสิ่งที่เป็นปรัชญา หรือ
 เป็นปัญหาทางปรัชญาแต่เราไม่ค่อยจะรู้ หรือไม่ได้สนใจที่จะแยกแยะว่าสิ่งที่เราเผชิญนั้นเป็นปัญหา
 ทางใด เราจึงไม่รู้ว่าชีวิตของเราเกี่ยวข้องกับปรัชญาทุกวัน^{๓๔} ความรู้ทางปรัชญาเป็นความรู้เกี่ยวกับการ
 ดำรงอยู่ของมนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เพราะมนุษย์มีสภาพที่แตกต่างจากสัตว์โลกทั่วไป นั่นคือ
 สามารถคิดหาเหตุผลได้ และกระบวนการใช้เหตุผลนี้เองเป็นคุณสมบัติประจำตัวของมนุษย์มาแต่แรก

^{๓๔} ศักดา ปรารค์ประทานพร, *ปรัชญาการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๖), หน้า ๑.

จึงทำให้มนุษย์เหนือกว่าสัตว์อื่นใดในโลก การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในแต่ละวันจึงมักจะมีคำถามหรือความสงสัยเกิดขึ้นมากมาย แม้แต่คำถามที่อยู่เหนือประสบการณ์มนุษย์เอง เช่น คนเรามาจากไหน ตายแล้วไปไหน วิญญาณหลังจากตายมีหรือไม่ ซึ่งคำถามเหล่านี้ล้วนเป็นหน้าที่ของปรัชญาที่จะตามค้นหาคำตอบหรือเหตุผลมาอธิบาย วิธีเช่นนี้ถือว่าเป็นจุดเด่นของปรัชญา นั่นคือจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจปัญหา และรู้จักรับฟังเหตุผลของผู้อื่น ทำให้ใจเปิดกว้าง มีหลักการเป็นของตนเอง และสามารถปลดปล่อยตนให้เป็นอิสระจากขนบธรรมเนียม หรือจารีตประเพณีต่างๆ ที่บีบรัดทางสังคมได้^{๓๖} ยิ่งในโลกปัจจุบันมีการพัฒนาเร็วมาก โดยเฉพาะทางด้านวัตถุ หรืออาจจะเรียกได้ว่าเป็นยุควัตถุนิยมไปแล้ว ในยุคนี้จิตใจผู้คนค่อนข้างจะเปราะบางไปตามกระแสความเจริญของโลก ทำให้ปัญหาเกิดขึ้นมากมายในสังคมอันเป็นผลมาจากความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาทางวัตถุ แต่ขาดการพัฒนาด้านจิตใจ ซึ่งในสภาพปัญหาสังคมเช่นนี้ ปรัชญาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้ามามีบทบาทในการตอบปัญหาถึงวิธีการในการแก้ไขปัญหาสังคม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านจริยศาสตร์ หรือด้านอื่นๆ ที่เป็นปัญหาสลับซับซ้อนในสังคม ปรัชญาจะทำหน้าที่คลี่คลายปัญหาเหล่านั้นด้วยวิธีการของปรัชญา นั่นคือการสร้างระบบแนวคิดเพื่อนำไปแก้ปัญหาเหล่านั้น

๒.๑.๕.๑ ความหมายของปรัชญา

คำว่า ปรัชญา แปลว่า ความรอบรู้ ถึงกระบวนการของปัญหาทั้งหมดที่สงสัย และสามารถคิดทะลุปรุโปร่งจนกระทั่งหมดความสงสัยแคลงใจในปัญหานั้นๆ^{๓๗} ตามรูปศัพท์ ปรัชญา มาจากรากศัพท์ภาษาสันสกฤต ๒ คำ คือ ปร + ชญา ปร แปลว่า ประเสริฐ ชญา แปลว่า ความรู้ เข้าใจ ปร + ชญา = ปรัชญา (ปรัชญา) หมายถึง ความรู้อันประเสริฐได้แก่ ความรู้ที่เกิดหลังจากสิ้นความสงสัยหรือความแปลกใจแล้ว หรือความรู้ที่ประกอบด้วยเหตุผล โดยความหมายของปรัชญาตะวันออกจึงหมายถึง ความรู้จะเกิดจากความอยากรู้ หรือเกิดจากความสงสัย^{๓๘} เมื่อสงสัยใคร่รู้ในเรื่องใดก็นำตัวเองเข้าสู่การปฏิบัติเพื่อรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งนั้นๆ อย่างเช่น คำว่า ทรศนะ ที่แปลว่า ความเห็นแจ้ง ก็เป็นคำที่ใช้เรียกแทนคำว่า ปรัชญา เช่นกัน

ปรัชญาในทัศนะทางตะวันออก หมายถึงการรู้แจ้งตนเอง (Self-Realization) ซึ่งจะรู้ได้ตามหลักจริยศาสตร์เท่านั้น ไม่ใช่โดยการศึกษาตามหลักทฤษฎีที่ศึกษาเพื่อรู้อย่างเดียว หากเพื่อส่งเสริมให้นำไปปฏิบัติด้วย ปรัชญาตะวันออกจึงมีทั้งหลักทฤษฎีและหลักปฏิบัติ แต่เน้นหลักการปฏิบัติ^{๓๙} เพื่อนำตัวเองให้หลุดพ้นจากเครื่องพันธนาการทั้งหลาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการบรรลุสัจ

^{๓๖} สถิต วงศ์สุวรรณ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, (กรุงเทพมหานคร: รวมสาส์น, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^{๓๗} พระราชวรมณี (ประยูร ธรรมจิตโต), **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเคล็ดไทย, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^{๓๘} **อ้างแล้ว**, สถิต วงศ์สุวรรณ, **ปรัชญาเบื้องต้น**, หน้า ๓.

^{๓๙} อติศักดิ์ ทองบุญ, **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**, (กรุงเทพมหานคร: เพื่อนพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๑-๒.

ธรรมสูงสุดตามแนวความเชื่อของตน ดังนั้นปรัชญา ในความหมายทางตะวันออก จึงเน้นความสนใจไปที่การค้นหาความจริงภายในตน และความจริงเหนือธรรมชาติภายนอกที่มีอิทธิพลต่อตน และมุ่งศึกษาเพื่อจะเป็นสิ่งนั้นให้ได้จริงๆ ไม่ใช่เพียงแต่ต้องการจะรู้เท่านั้น เพราะถือว่าธรรมชาติภายในตนกับความจริงเหนือธรรมชาติมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การเกิดมาในโลกนี้ก็เพื่อศึกษาให้บรรลุถึงความจริงนี้แหละ ไม่ได้พอใจอยู่แค่ความสุขในโลกที่ไม่เป็นจริงและไม่จีรังยั่งยืน^{๑๐} อันเป็นเหตุให้ชีวิตพบกับความทุกข์หรือประสบกับปัญหามากมายในโลกแห่งมายานี้ การศึกษาแนวคิดปรัชญาตะวันออกทำให้เข้าใจถึงแก่นแท้ของชีวิต ในการดำเนินตามหลักสัจธรรมเพื่อรู้ตัวเองและการเอาชนะตัวเอง เพราะปรัชญาตะวันออกเป็นปรัชญาชีวิต ทั้งยังส่งเสริมให้ยกจิตวิญญาณออกจากเครื่องพันธนาการทางจิต และกระตุ้นตนเองให้ปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงความจริงสูงสุดของชีวิตหรือที่เรียกว่า อันติมัจจะ (Ultimate Reality)

๒.๑.๕.๒ ลักษณะของปรัชญา

ลักษณะของปรัชญาจะเป็นวิชาที่ว่าด้วยสิ่งที่สิ้นสุด (Ultimate) ที่พยายามจะสืบค้นหาสิ่งจริงแท้ (Ultimate) ซึ่งไม่มีอะไรจะแท้จริงยิ่งกว่าในสิ่งเหล่านี้ เช่น การสืบค้นถึงธรรมชาติของเอกภพ (Universe) วิญญาณมนุษย์ จุดหมายปลายทางของวิญญาณ ธรรมชาติของพระเจ้า เนื้อแท้ของสสาร กาล อวกาศ ความเป็นเหตุเป็นผล วิวัฒนาการของชีวิตและจิต ตลอดจนการสืบค้นหาเกี่ยวกับการกำเนิด และการดำเนินชีวิตของมนุษย์^{๑๑}

ลักษณะอีกอย่างหนึ่งของปรัชญาคือ การคิดไตร่ตรองหาเหตุผล ตลอดจนการโต้แย้งกันเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานทั่วไป เพราะปัญหาบางอย่างยากต่อการหาข้อยุติว่าใครคิดถูกผิดกันแน่ ซึ่งว่ากันจริงๆ แล้ว ชีวิตมนุษย์ไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงปัญหาเกี่ยวกับมนุษย์เองได้ เพราะปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชีวิตมนุษย์จะเป็นพื้นฐานทำให้ทัศนะของมนุษย์กว้างไกลต่อโลกและสังคม หรือทำให้ความหมายของชีวิตมนุษย์เป็นไปในแนวใดแนวหนึ่ง แม้บางครั้งความรู้ทางวิทยาศาสตร์ก็ยังไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าทัศนะใดถูกผิดกันแน่ เมื่อเป็นเช่นนี้ มนุษย์จึงต้องยึดแนวทางใดแนวทางหนึ่งด้วยความเชื่อของมนุษย์เอง และความเชื่อของมนุษย์ก็มีมากมายหลายเรื่อง เช่น ศาสนา ค่านิยม ค่าของชีวิต ศิลธรรม ตลอดจนอุดมการณ์การบางอย่างของมนุษย์เอง ในเรื่องต่างๆ เหล่านี้ บางครั้งพิสูจน์ไม่ได้ สิ่งที่พิสูจน์ไม่ได้นี้เอง ปรัชญาจะได้เข้ามามีบทบาทช่วยในการตอบปัญหาให้กับมนุษย์ คือลักษณะของปรัชญาจะช่วยทำให้ความเชื่อของมนุษย์เป็นระบบ มีการวิเคราะห์ วิจารณ์ คิดหาเหตุผล ทำให้เรื่องหรือปัญหาต่างๆ สอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ขัดแย้งกันสามารถผสมผสานกลมกลืนกันได้

^{๑๐} อ่างแล้ว, อติศักดิ์ ทองบุญ, **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**, หน้า ๒.

^{๑๑} กิตติมา ปรีดีติติก, **ปรัชญาการศึกษา เล่มที่ ๑**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๐), หน้า ๔-๕.

๒.๑.๕.๓ ความสำคัญของปรัชญา

ปรัชญาเป็นบ่อเกิดของศาสตร์ทั้งหลาย เมื่อเป็นเช่นนี้ปรัชญาจึงสอดคล้องกับชีวิต ความเป็นอยู่และความเป็นไปของมนุษย์ทุกระดับชั้น ประโยชน์ที่ได้รับจากปรัชญาจะช่วยให้ผู้ศึกษามีความรู้และเข้าใจถึงสิ่งต่างๆ เช่น สภาพทางจิตใจ ปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ ความคิดที่สลับซับซ้อน ดังเช่น พลาโต (Plato) กล่าวว่า ปรัชญาเป็นสิ่งที่ประเสริฐอันทรงคุณค่า เป็นวิชาที่ทำให้ชีวิตมนุษย์มีความหมาย แม้แต่ ธอร์โร (Thoreau) ก็ได้กล่าวไว้อย่างน่าฟังว่า การเป็นนักปรัชญานั้นไม่ใช่เพียงแต่มีความคิดอันสุขุมรอบคอบหรือเป็นผู้สร้างกลุ่มลัทธิเท่านั้น แต่ควรรู้จักใช้สติปัญญาให้เกิดผลสำเร็จตามเป้าประสงค์ ควรใช้ชีวิตอย่างง่ายๆ เป็นอิสระ มีสุขภาพจิตดี เป็นที่เชื่อถือได้ และที่สำคัญต้องรู้จักแสวงหาสิ่งที่มีประโยชน์ต่อการสร้างภูมิปัญญา ส่วน เบคอน (Bacon) ได้ให้ทัศนะว่าปัญญานั้นแม้จะไม่ทำให้เราร่ำรวยได้ก็ตาม แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่มีส่วนช่วยให้เราเป็นอิสระได้^{๔๒}

ปรัชญาทำให้มนุษย์รู้จักคุณค่าของชีวิต สามารถพัฒนา ปรับปรุง ส่งเสริม และยกจิตของตนให้สูงขึ้นได้ แม้จะอยู่ในท่ามกลางสังคมที่กำลังเจริญทางวัตถุก็ตาม ก็สามารถประดับประดา รักษาจิตให้มีความสุขได้ ดังจะขอยกตัวอย่างบุคคลที่ศึกษาปรัชญาแล้วนำระบบความคิดทางปรัชญาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน อย่างเช่น ครูสงบ ดังนี้

นายสงบเป็นครู มีฐานะปานกลาง ไม่ร่ำรวยถึงกับมีรถเก๋งส่วนตัวใช้ เขาต้องโหนรถเมล์ไปทำงานทุกวัน แม้ว่าค่อนข้างจะลำบากแต่เขาก็ไม่รู้สึกเดือดร้อน ความจริงเขาอยู่ในฐานะที่พอจะผ่อนซื้อรถเก๋งๆ ได้สักคันแต่เขาก็ไม่เคยคิดจะทำเช่นนั้น เงินส่วนใหญ่ของเขาหมดไปกับหนังสือ เขาอ่านทุกอย่างที่เกี่ยวข้อและไม่เกี่ยวกับวิชาที่เขาสอน เขารู้สึกว่าเมื่อได้หนังสือเล่มใหม่มาเขาได้ไปอยู่อีกโลกหนึ่งตามลำพัง เขาไม่ค่อยได้ออกไปเที่ยวเตร่และซื้อเสื้อผ้าสวยๆ มาใส่ เขาคิดว่าค่าของคนอยู่ที่จิตใจมิใช่ออยู่ที่วัตถุภายนอก ครูสงบเห็นว่าคนสมัยนี้ไม่ค่อยได้อบรมและขัดเกลาจิตใจของตนเอง มักปล่อยตัวให้ลุ่มหลงกับสิ่งเย้ายวนต่างๆ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ไม่เห็นจะช่วยให้มนุษย์มีความสุขความพอใจมากขึ้นกว่าก่อนเลย วิทยาศาสตร์ทำให้คนสะดวกสบายก็จริงแต่ก็มีได้ให้สาระของชีวิต มันทำให้คนเกิดความระส่ำระสายทางใจไม่มีอะไรเป็นหลักยึดถือ เขารู้สึกว่าคนเราเดี๋ยวนี้อยากทำอะไรก็ไม่คำนึงถึงคุณธรรมไม่คำนึงถึงศาสนา ตัวอย่างเช่น มีบางคนเห็นว่าควรปล่อยให้คนทำแท้งได้โดยเสรี เพราะเหตุว่าถ้าไม่อนุญาตให้แพทย์ทำแท้งให้แก่ผู้มาร้องขอแล้ว หญิงเหล่านี้จะไปหาหมอเถื่อน ซึ่งก่อให้เกิดอันตรายได้มาก เรื่องนี้ครูสงบอนาถใจมากที่จะให้การฆ่าทารกบริสุทธิ์เป็นสิ่งที่ถูกกฎหมาย คนเดี๋ยวนี้ไม่ยึดหลักอะไรเลย จะเอาแต่สนุกทำเที่ยว แม้ครูสงบจะไม่ร่ำรวยเหมือนเพื่อนบางคนเขาก็ไม่รู้สึกละไร มีหลายครั้งที่โอกาสได้เปิดให้ครูสงบได้เงินก้อนใหญ่โดยที่ต้องทำการทุจริต

^{๔๒} อ่างแล้ว, กิตติมา ปรีดีติลล, ปรัชญาการศึกษา เล่มที่ ๑, หน้า ๕.

แต่เขาไม่เคยคิดที่จะทำเลย เขาคิดว่าเงินกับคุณธรรมมักจะเดินสวนทางกัน การเป็นคนดีไม่จำเป็นต้องเป็นคนมั่งมีและมีความสุขสบายเสมอไป สำหรับเขาความดีเป็นหลักประจำใจมิใช่ความสุข^{๕๓}

การเข้าใจระบบแนวความคิดทางปรัชญานั้นจะทำให้ผู้ศึกษามีเส้นทางชีวิตที่ราบเรียบ ไม่ทะเยอทะยานตามกระแสสังคม จะเข้าใจกฎเกณฑ์ของชีวิตได้ดีกว่าผู้ที่ไม่ได้หลักปรัชญาประจำใจเลย เพราะปรัชญาจะทำให้ผู้ศึกษามีจิตใจสูงส่งอย่างเช่นครูสงบ เนื่องจากเนื้อหาปรัชญาเป็นการสืบค้นหาความแท้จริงที่อยู่เบื้องหลังสิ่งที่ปรากฏอุดมคติต่างๆ ได้แก่ความดี ความจริง ความงาม และความบริสุทธิ์ของจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องสูงส่งกว่าโลกแห่งประสาทสัมผัสหรือโลกียธรรม จึงทำให้จิตใจของผู้คิดหรือผู้ศึกษาปรัชญาสูงส่งไปด้วย เพราะได้สัมผัสกับเรื่องสูงส่ง จึงได้ยึดอุดมคติเหล่านั้นเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต ถือได้ว่าเป็นชีวิตที่ประเสริฐ ดังนั้นการคิดทางปรัชญา จะทำให้ผู้คิดหรือนักปรัชญาเป็นมนุษย์พิเศษที่แตกต่างไปจากสามัญชนธรรมดาอย่างมากในด้านนามธรรมคือ เป็นคนเหมือนกันแต่ไม่เหมือนกัน กล่าวคือ ลักษณะทางกายภาพก็เหมือนคนทั่วไป แต่แตกต่างจากคนธรรมดาตรงคุณภาพ ได้แก่ความรู้ ความสามารถในด้านการคิด ความสุขุมรอบคอบ ความกระตือรือร้น ภาระหน้าที่จะรู้ เป็นต้น ลักษณะเหล่านี้ นับว่าเป็นลักษณะของมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง

๒.๑.๕.๔ ประเภทของปรัชญา

ปรัชญาในฐานะที่เป็นศาสตร์สาขาหนึ่ง สามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ ปรัชญาบริสุทธิ์ และปรัชญาประยุกต์ ซึ่งจะกล่าวโดยสังเขปดังนี้

๑. ปรัชญาบริสุทธิ์ (Pure philosophy)

ปรัชญาบริสุทธิ์มีลักษณะเนื้อหาที่เป็นปรัชญาล้วนๆ ที่มุ่งศึกษาหาความรู้ ความจริง และคุณค่าของสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในจักรวาลนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้ปรัชญาบริสุทธิ์จึงมีลักษณะเป็นทฤษฎีหรือเป็นแนวความคิดที่จะนำไปใช้ในการพิสูจน์ค้นหาความจริงของสิ่งต่างๆ เมื่อปรัชญาทำการค้นคว้าจนสามารถพิสูจน์ความจริงได้อย่างแน่นอนแล้ว ความรู้หรือความจริงนั้นก็จะเป็นศาสตร์อื่นไปทันที ส่วนปรัชญาก็เดินหน้าหาความจริงไปเรื่อยๆ เนื้อหาปรัชญาบริสุทธิ์คือ อภิปรัชญา ญาณวิทยา และคุณวิทยา^{๕๔} คุณวิทยา ได้แก่ ปรัชญาที่ว่าด้วยคุณค่า ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ คือ จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ และตรรกศาสตร์

๒. ปรัชญาประยุกต์ (Applied philosophy)

ปรัชญาประยุกต์ คือการนำเอาปรัชญาบริสุทธิ์ไปประยุกต์ใช้ในสาขาต่างๆ หรือการนำปรัชญาบริสุทธิ์ไปตีความผลสรุปของศาสตร์ต่างๆ อันเป็นผลให้นำไปสู่การทดลอง และการปฏิบัติให้เกิดผลในสาขาวิชาหรือศาสตร์นั้นๆ ในลักษณะการวิเคราะห์หรือการตีความ เช่น ปรัชญาการเมือง

^{๕๓}วิทย์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาทั่วไป**, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๔๓), หน้า ๑-๒.

^{๕๔}สุวิน ทองปั้น, **ปรัชญาการศึกษา**, (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ๒๕๕๕), หน้า

ปรัชญาวิทยาศาสตร์ ปรัชญาภาษา ปรัชญาศาสนา ปรัชญาสังคม ปรัชญาศิลปะ ปรัชญาประวัติศาสตร์ เป็นต้น^{๕๕}

สาเหตุที่ต้องมีปรัชญาประยุกต์ก็เพราะว่าทุกสาขาวิชาในโลกนี้ไม่มีสาขาวิชาใดสมบูรณ์ ยังต้องคิดค้นหาวิธีหรือค้นหาคำตอบต่อไปเรื่อยๆ เช่น การศึกษาปัจจุบันยังมีปัญหาอยู่มากจึงมีการคิดค้นหาทฤษฎีทางการศึกษาที่จะมาใช้ให้เหมาะสมเพื่อจะได้ผลดีขึ้น การคิดในขอบเขตทางศาสนาก็เรียกว่าปรัชญาศาสนา ถ้าคิดในขอบเขตการเมืองก็เรียกว่าปรัชญาการเมือง ถ้าคิดในขอบเขตทางวิทยาศาสตร์ก็เรียกว่าปรัชญาวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

๒.๑.๕.๕ ทฤษฎีทางปรัชญา

ปรัชญาเป็นศาสตร์ที่มีขอบข่ายค่อนข้างกว้างขวางกว่าศาสตร์อื่นๆ เพราะปรัชญาได้กล่าวถึงเนื้อหาวิชาแทบทุกเรื่อง เช่น ความจริง ความงาม ความดี ความรู้ เหตุผล ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ปรัชญามีแนวคิด และทฤษฎีเกิดขึ้นมากมาย แต่ในที่นี้ ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงทฤษฎีทางอภิปรัชญาเท่านั้น เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหางานวิจัยที่ว่าด้วยปรัชญาของอาณาจักรล้านช้าง ดังนี้

๑. อภิปรัชญา (Metaphysics)

อภิปรัชญา เป็นปรัชญาบริสุทธิ์สาขาหนึ่งของปรัชญาที่มุ่งศึกษาเพื่อค้นหาความจริง เพื่อให้พบคำตอบว่าอะไรคือความจริงที่มีอยู่จริง ความจริงมีอยู่ที่ระดับ อะไรบ้าง และแต่ละระดับมีลักษณะเป็นอย่างไร^{๕๖} เพื่อที่จะให้รู้ความเป็นจริงของสรรพสิ่งที่เกี่ยวกับความเป็นไปของธรรมชาติที่ไม่เกี่ยวกับปัญหาการทำมาหาเลี้ยงชีพ ดังนั้นปัญหาทางอภิปรัชญาจึงเป็นความสงสัยใคร่รู้เกี่ยวกับความเป็นไปของธรรมชาติที่รวมลงในคำว่า โลกและชีวิต นั่นเอง ซึ่งเชื่อว่าเป็นบ่อเกิดแห่งสรรพวิชา ไม่ว่าจะ เป็นต้นวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ หรือศิลปศาสตร์ ซึ่งวิชาเหล่านี้ล้วนมีรากเหง้ารวมกันอยู่ในปัญหาอภิปรัชญาทั้งสิ้น^{๕๗} นอกจากนี้ยังรวมไปถึงปัญหาที่ยังเป็นปรัชญาซึ่งยังไม่สามารถหาคำตอบให้ชัดเจนได้ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับพระเจ้าสร้างโลก ผีสาง เทวดา นรกสวรรค์ วิญญาณชาตินี้ชาติหน้า เป็นต้น เหล่านี้ถือว่าเป็นปัญหาทางอภิปรัชญาทั้งสิ้น อภิปรัชญาหรือภาววิทยาจะศึกษา ๓ เรื่องใหญ่ๆ คือ^{๕๘}

๑.๑ ธรรมชาติ ศึกษาเรื่องธรรมชาติของสสาร กาล อวกาศ ความเป็นเหตุเป็นผลชีวิต วิวัฒนาการ ระบบจักรวาลของเอกภพ และวัตถุประสงค์ของเอกภพ

^{๕๕} อ่างแล้ว, สุวิน ทองปั้น, **ปรัชญาการศึกษา**, หน้า ๒๐.

^{๕๖} สนิท ศรีสำแดง, **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร: นิลนาราการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗.

^{๕๗} เตือน คำดี, **ปัญหาปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๒.

^{๕๘} มานพ นักการเรือน, **มนุษย์กับการใช้เหตุผล จริยธรรม และสุนทรียศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๑.

๑.๒ วิญญาณ ศึกษาเรื่องลักษณะ กำเนิด จุดหมายปลายทางของวิญญาณ และสัมพันธภาพระหว่างวิญญาณกับร่างกาย จัดเข้าในกลุ่มความเชื่อ หรือคำตอบทางด้านศาสนา ซึ่งทั้ง ๒ ข้อหลังนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ามีความสอดคล้องกับเนื้อหาการวิจัยในเรื่องที่ว่าด้วยปรัชญาหรือแนวคิดของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งในที่นี้จะได้กล่าวถึงทฤษฎีทางด้านอภิปรัชญาที่ว่าด้วยเรื่องวิญญาณ ดังนี้

๑. แนวคิดเรื่องวิญญาณ

ทุกศาสนามีความเชื่อในเรื่องความตายกับชีวิตหลังการตายซึ่งมีความเชื่อมโยงกับเรื่องวิญญาณ อันเป็นความเชื่อพื้นฐานที่เชื่อว่ามนุษย์นั้นประกอบด้วยร่างกาย ซึ่งสูญสลายไปตามกาลเวลากับวิญญาณ ซึ่งยังคงอยู่แม้ร่างกายได้ตายจากไปแล้ว นับเป็นความเชื่อพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของคนทุกเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ ไม่ว่าในชนบทหรือในเมือง มีอยู่เหมือนกันคือเชื่อว่า เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ หากประกอบความดี ครั้นตายไปก็จะได้ไปสวรรค์ ส่วนคนที่ประกอบความชั่ว ผิดศีลผิดธรรมก็จะไปนรก หากแต่ในส่วนของจุดหมายสูงสุด แต่ละศาสนาได้มี เป้าหมายที่แตกต่างกันไป ความเชื่อเรื่องวิญญาณในโลกปัจจุบันนี้ยังมีปัญหาอยู่มากมายอยู่ในความสงสัยและความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์ ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาเกี่ยวกับชาตินี้ ชาติหน้า นรก และสวรรค์ ซึ่งก็มีการแสวงหาคำตอบมาเป็นเวลานาน เพราะความเชื่อของมนุษย์ที่ว่าวิญญาณมีอยู่จริง เป็นความเชื่อเก่าแก่ที่สุด และเป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นมาก่อนที่มนุษย์จะได้เอาความเชื่อในเรื่องนี้มาพัฒนาเป็นรูปแบบทางศาสนาและทางด้านจริยธรรมโดยสมบูรณ์ในเวลาต่อมา ยิ่งไปกว่านั้นความเชื่อที่ว่าวิญญาณเป็นอมตะ ก็เป็นความเชื่อของมนุษย์มาตั้งแต่โบราณในยุคเริ่มแรกของมนุษย์ ลัทธิวิญญาณนิยม (Animism) ส่วนมากถือว่าวิญญาณ จะยังคงดำรงอยู่ภายหลังจากความตาย ในบางสังคมเชื่อว่า วิญญาณจะผ่านไปสู่โลกที่อุดมสมบูรณ์กว่า หรือเป็นโลกที่สามารถเก็บเกี่ยวพืชผลไปได้ตลอดกาล ในขณะที่กลุ่มอื่นๆ เชื่อว่า วิญญาณจะยังคงอยู่บนโลกในฐานะผี (Ghost) และผีเหล่านี้มักจะดำรงอยู่อย่างมีเจตนาร้าย และยังมีระบบความเชื่ออื่นๆ ที่ผสมผสานความเชื่อทั้งสองแบบนี้เข้าไว้ด้วยกัน โดยเป็นความเชื่อที่ว่า วิญญาณของคนตายจะต้องเดินทางไปยังโลกของวิญญาณ แต่หากวิญญาณใดพลัดหลงทางไป วิญญาณนั้นก็มักจะกลับกลายมาเป็นผีที่เร่ร่อนอยู่บนโลกของมนุษย์นี้เอง

ความคิดเรื่องการมีอยู่ของวิญญาณ ทำให้มนุษย์เกิดความหวงใยเรื่องชีวิตในโลกหน้าขึ้นมาทันที เมื่อมีใครคนใดคนหนึ่งตายลง จึงต้องมีการทำพิธีการ สวดมนต์อ้อนวอน และทำพิธีกรรมต่างๆ เพื่อส่งดวงวิญญาณ บางทีก็มีการขอร้องให้ดวงวิญญาณมาอยู่ช่วยรักษาความปลอดภัยให้ด้วยก็มีความยุ่งยากเกิดขึ้น ความยุ่งยากไม่ได้หยุดเพียงเท่านั้นยังมีเรื่องที่ยุ่งยากขึ้นไปกว่านั้น คือเรื่องดวงวิญญาณที่จะต้องเกิดใหม่ เป็นมูลเหตุให้ต้องอธิบายความมีอยู่ของนรก และสวรรค์ขึ้น เพื่อเป็นที่อยู่และลงโทษของคนทำความชั่ว และให้รางวัลในการทำความดี สวรรค์กลายเป็นรูปเป็นกลิ่นที่อยู่อันสำราญบริบูรณ์ด้วยทรัพย์ศฤงคาร และมีนางฟ้ามาคอยห้อมล้อมผู้ทำความดี นรกกลายเป็นที่เต็มไปด้วยความทุกข์ทรมาน มีแต่ความน่าเกลียด น่ากลัว และทารุณกรรมเป็นที่ต้อนรับผู้ทำชั่วเมื่อผู้นั้นตายไป

๒. ความหมายของวิญญาณ

คำว่า วิญญาณ ในทางปรัชญาหมายถึง สิ่งซึ่งเชื่อกันว่าเป็นสารัตถะของชีวิตมนุษย์ อาจรวมถึงสิ่งมีชีวิตประเภทอื่นๆ ด้วย^{๔๙} ตามความหมายนี้ วิญญาณจะมีความสัมพันธ์กับสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมด รวมไปถึงพฤติกรรมของมนุษย์ด้วย ในทางพุทธศาสนาก็มองรับว่า มนุษย์เรานั้นมีวิญญาณ ไม่เฉพาะมนุษย์เท่านั้นที่มีวิญญาณ แม้แต่สัตว์เดรัจฉานทั่วไป ตั้งแต่เล็กที่สุด ถึงใหญ่ที่สุดก็มีวิญญาณเหมือนกัน วิญญาณจึงถือว่าเป็นพลังงานอย่างหนึ่งที่มีลักษณะเป็น นาม หรือ นามธรรม ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับ รูป หรือ รูปธรรม^{๕๐}

๑) วิญญาณตามทัศนะปรัชญาตะวันตก

ในปรัชญาตะวันตกเชื่อว่า มนุษย์ประกอบด้วยร่างกายและวิญญาณ ลำพังร่างกายย่อมไม่อาจเคลื่อนไหวหรือมีชีวิตขึ้นได้ เพราะร่างกายเป็นสิ่งของประเภทเดียวกันกับก้อนอิฐ วิญญาณคือตัวแปรที่ทำให้ร่างกายต่างจากก้อนอิฐ วิญญาณเป็นตัวการของชีวิตและการเคลื่อนไหวของมนุษย์ เราเรียกมนุษย์ผู้ไม่มีวิญญาณว่า คนตาย^{๕๑}

(๑) วิญญาณตามทัศนะปรัชญาของเพลโต

เพลโต (Plato) นักปรัชญากรีก ได้แบ่งวิญญาณออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ คือ^{๕๒}

(๑.๑) วิญญาณแห่งเหตุผล (Rational soul) เป็นวิญญาณที่จุติจากโลกแห่งมโนคติมาประจำอยู่ในกายเนื้อ พระเจ้าทรงสร้างวิญญาณส่วนนี้ให้เป็นอมตะ

(๑.๒) วิญญาณไร้เหตุผล (Irrational soul) เป็นวิญญาณที่ประจำอยู่กับร่างกาย เกิดและดับพร้อมกับร่างกาย จึงไม่เป็นอมตะ เทพเจ้าเป็นผู้สร้างร่างกายและวิญญาณส่วนนี้ของมนุษย์ ยิ่งไปกว่านั้นวิญญาณส่วนที่สองนี้ยังถูกแบ่งย่อยออกไปเป็น ๒ ส่วนคือ

ก. วิญญาณฝ่ายสูง เรียกว่า วิญญาณแห่งเจตนารมณ์ (Spirited soul)

ข. วิญญาณฝ่ายต่ำ เรียกว่า วิญญาณแห่งความต้องการ (Appetitive soul)

สรุป วิญญาณมีอยู่ ๓ ส่วน คือวิญญาณแห่งเหตุผล วิญญาณแห่งเจตนารมณ์ และวิญญาณแห่งความต้องการ มนุษย์จะมีวิญญาณครบทั้งสามส่วน สัตว์จะมีวิญญาณสองส่วนหลัง ในขณะที่พืชมีเฉพาะวิญญาณแห่งความต้องการอย่างเดียว สิ่งที่ทำให้มนุษย์ต่างจากสัตว์ คือเหตุผล เพราะมนุษย์เท่านั้นที่มีวิญญาณแห่งเหตุผล

^{๔๙}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘), หน้า ๙๑.

^{๕๐}วิธาน สุชีวกุปต์, อภิปรัชญา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๙), หน้า ๒๓.

^{๕๑}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๗.

^{๕๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๘.

(๒) วิญญาณตามทัศนะปรัชญาอริสโตเติล

อริสโตเติล (Aristotle) ได้ให้ทัศนะเรื่องวิญญาณไว้ ๒ ประการ คือ สิ่งที่ขาดไม่ได้ของสิ่งมีชีวิต และภาวะจริงของร่างกาย หรือสารถะของบางอย่างที่มีภาวะแฝง (Being) ที่มีจิต กล่าวโดยทั่วไป วิญญาณ ตามนัยของอริสโตเติล หมายถึง หลักการแห่งชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย (Life Principle or principle of animal life) จัดเป็นแบบของชีวิต เป็นธรรมชาติที่มีอำนาจในการควบคุมบงการร่างกาย วิญญาณกับร่างกายเป็นเอกภาพที่ไม่พรากจากกัน ทั้งสองอย่างรวมกันเรียกว่า ชีวิต อันหมายถึง ความสามารถในการรับอาหาร เจริญเติบโต และเสื่อมสลายไป^{๕๓} กล่าวคือวิญญาณตามทัศนะของอริสโตเติล จะมีลักษณะเป็นเนื้อสารทางจิต ไม่ใช่สิ่งที่ถูกขังอยู่ในร่างกายอย่างที่เพลโตเข้าใจแต่อย่างใด แท้จริงวิญญาณเป็นเพียงรูปแบบที่ทำหน้าที่จัดระบบร่างกาย จึงมีความเกี่ยวข้องกันอย่างแน่นแฟ้นในฐานะรูปแบบกับเนื้อสาร วิญญาณทำหน้าที่ ๒ ระดับคือ ระดับต่ำได้แก่การรับรู้ การจำ จินตนาการ และการจงใจ ซึ่งต้องสูญสลายไปเมื่อร่างกายตายไป หน้าที่ระดับสูงได้แก่การคิดหาเหตุผล เป็นอมตะไม่สูญสลาย เพราะเป็นเนื้อแท้ของวิญญาณ แต่ต้องเป็นเหตุผลที่ทำหน้าที่เท่านั้น ไม่ใช่เหตุผลประเภทหยุดนิ่ง

อริสโตเติล เชื่อว่าสิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีวิญญาณ ซึ่งอริสโตเติลได้จำแนกวิญญาณออก ๓ ระดับคือ^{๕๔} วิญญาณระดับพืชมีความต้องการทางชีววิทยา เช่น การรู้จักกินอาหารเพื่อความเจริญเติบโต และการสืบพืชพันธุ์ วิญญาณระดับเดรัจฉานทั่วไป เป็นวิญญาณที่สูงขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง คือมีความรู้สึกทางประสาทสัมผัสตามสัญชาตญาณของการกิน การนอน การกลัวภัย และการสืบพันธุ์ และวิญญาณระดับสูงสุดกว่าวิญญาณที่กล่าวมาคือมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่สามารถวิวัฒนาการทางวิญญาณหรือทางปัญญาโดยการคิดหาเหตุผลจนบรรลุถึงภาวะสูงส่งที่สุดทางวิญญาณคือ สัจธรรมได้ อริสโตเติลเรียกธรรมชาติภายในวิญญาณของมนุษย์ว่า ความสำนึก (Consciousness) และเรียกระดับชั้นต่างๆ ของความสำนึกว่า สมรรถภาพ (Faculties) สมรรถภาพแห่งวิญญาณของมนุษย์ มีระดับชั้นต่างๆ ดังต่อไปนี้^{๕๕}

(๒.๑) การรับรู้ทางประสาทสัมผัส (Sense-perception) วิญญาณที่เป็นแบบของมนุษย์ ทำให้มนุษย์มีความสามารถในการรับรู้โลกโดยผ่านกายทวาร ๕ คือ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง ซึ่งทวาร ๕ นี้ รับรู้อารมณ์เฉพาะของตนเอง เช่น ตาจับได้เฉพาะภาพเท่านั้น ไม่สามารถได้ยินเสียงแทนหูได้ ฯลฯ อริสโตเติลเชื่อว่า คนเราสามารถมองเห็น, ได้ยิน, ได้กลิ่น, รู้รสและรู้สิ่งที่มา กระทบผิวหนัง เพราะความสามารถของวิญญาณ

^{๕๓}Hippocrates G.Apostle Lloyd P.Gerson, "On The Soul", Aristotle selected works. (Iowa: The Peripatetic Press, 1982), p. 259.

^{๕๔}สุวัฒน์ จันทระจาง, ปรัชญาและศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๖๑.

^{๕๕}ศิริติ บุญเจือ, แก่นปรัชญากรีก, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๗๗-๗๘.

(๒.๒) สามัญสำนึก หรือผัสสะร่วม (Common sense) หมายถึง จุติรวมของความรู้สึก หรือ การรับรู้ร่วมกันของประสาทสัมผัสทั้งห้า เช่น ขณะที่เรานั่งรถที่กำลังเคลื่อนที่ เรารู้ว่าจะรถเคลื่อนที่ได้ด้วยตาและผิวหนัง ฯลฯ สามัญสำนึกเป็นที่ที่ความรู้สึกแต่ละอย่างมาพบกัน มารวมกัน และจัดตัวเข้าเป็นประสบการณ์หน่วยหนึ่ง สามัญสำนึกทำหน้าที่เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างกัน ทำหน้าที่เปลี่ยนสิ่งที่ผสมปนเปกันอย่างยุ่งเหยิงของปรากฏการณ์ให้เป็น ประสบการณ์ที่จำกัดและกลมกลืนกัน สภาวะที่เป็นเกณฑ์บอกว่า เป็นผัสสะร่วม ได้แก่ การเคลื่อนที่, การหยุดนิ่ง, รูปทรง, ขนาด และจำนวน ศูนย์กลางที่คอยทำหน้าที่ควบคุมและประสานงานจนเกิดผัสสะร่วม คือ หัวใจ อริสโตเติล เชื่อว่า สามัญสำนึกอยู่ที่หัวใจซึ่งเป็นที่ตั้งของจิตวิญญาณ อาศัยตา หู จมูก ลิ้นและผิวหนังเป็นพื้นฐาน ผัสสะร่วมนี้ทำให้มนุษย์สามารถรับรู้ จำได้ จินตนาการได้ สามารถลำดับภาพได้ ทำให้รู้สึกพอใจอยากได้หรือทุกซบใจและเกลียดชัง^{๕๖}

(๒.๓) สมรรถภาพทางจินตนาการ (Faculty of imagination) หมายถึง อำนาจที่ทุกคนมีอยู่ในการสร้างจินตภาพ ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากการทำงานภายในอวัยวะที่ยังรับสัมผัสที่คงมีอยู่ต่อไป หลังจากที่ได้รับสัมผัสกระทำต่อประสาทสัมผัสนั้นแล้ว อริสโตเติลไม่ได้หมายถึง จินตนาการการสร้างสรรค์ของศิลปิน

(๒.๔) ความทรงจำ (Memory) สมรรถภาพ ในระดับนี้เป็นสิ่งเดียวกันกับจินตนาการ แต่ความทรงจำเป็นจินตนาการที่รู้ว่าภาพแห่งจินตนาการนั้นเป็นสิ่งลอกแบบของ ความรู้สึกทางผัสสะในอดีต

(๒.๕) การระลึกได้ (Recollection) หมายถึง ความสามารถในการปลุกความทรงจำให้กลับคืนมาได้ ซึ่งปกติความทรงจำจะล่องลอยไปในจิตอย่างไร้จุดหมาย

(๒.๖) ความสามารถระดับเหตุผลหรือปัญญา (Faculty of reason) สมรรถภาพในระดับนี้ถือว่าเป็นสมรรถภาพพิเศษของมนุษย์ (Specifically human faculty) เหตุผลหรือปัญญาของมนุษย์เป็นภาวะที่ทำให้มนุษย์รู้สิ่งต่างๆ ตามลำดับ คือ รู้สิ่งสากล (มโนภาพ), รู้ข้อตัดสิน, รู้ข้ออ้าง เหตุผล และสามารถรู้ด้วยอหัตตคติญาณ (Intuition)^{๕๗} ได้ด้วยเมื่อไม่ได้อาศัยร่างกายแล้ว เหตุผลหรือปัญญาของมนุษย์แบ่งออกเป็น ๒ ระดับคือ เหตุผลหลับ (Passive reason) ได้แก่ ความสามารถแฝงของจิต กล่าวคือ จิตมีอำนาจในการคิดก่อนที่จะคิดจริงๆ อุปมาเหมือนแผ่นซีดีเรียงๆ ที่สามารถรับการเขียนได้ แต่ยังไม่ถูกเขียน และเหตุผลตื่น (Active reason) ได้แก่ กิจกรรมที่แท้จริงของความคิด หรือ การลงมือคิดจริงๆ ๆ อุปมาเหมือนแผ่นซีดีที่กำลังถูกเขียน

^{๕๖} อ่างแล้ว, กิริติ บุญเจือ, แก่นปรัชญากรีก, หน้า ๗๗.

^{๕๗} อหัตตคติญาณ (Intuition) คือการที่จิตเกิดความรู้ แจ่มแจ้ง ชัดเจนขึ้นเองโดยตรง ไม่ต้องอาศัยการอ้างเหตุผลหรือความรู้อันเป็นตัวกลาง และการเล่าเรียน เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นภายในตนเอง หรือเกิดจากการเพ่งดูธรรมชาติของจิต

ความสามารถของวิญญาณทั้งหมดที่กล่าวมานั้น เมื่อมนุษย์สิ้นชีพ ความสามารถด้านประสาทสัมผัส ผัสสะร่วม จินตนาการทั้งหมด รวมทั้งเหตุผลแฝง จะดับสลายไปพร้อมกับร่างกาย แต่เหตุผลจริงของวิญญาณเป็นอมตะ ดังที่อริสโตเติลกล่าวว่า จิต (Mind) สามารถแยกจากร่างกายได้ ไม่แตกดับ และไม่รวมกับร่างกาย และเมื่อจิตถูกปลดปล่อยเป็นอิสระจากเงื่อนไขปัจจุบัน (คือร่าง กาย) จิต จะปรากฏตามที่เป็นจริง และไม่มากไปกว่านั้น จิตที่อยู่ตามลำพังนี้เป็นอมตะและมีอยู่นิรันดร และถ้าปราศจากจิตก็ไม่มีอะไรที่จะต้องคิด ดังนั้นอริสโตเติลจึงเชื่อในความเป็นอมตะและคงอยู่นิรันดรของวิญญาณแห่งเหตุผลของมนุษย์ โดยเห็นว่าเหตุผลจริงหรือเหตุผลดีเป็นอมตะแต่เหตุผลแฝงหรือเหตุผลลับไม่เป็นอมตะ

อริสโตเติล ถือว่า วิญญาณเป็นแบบของชีวิตมนุษย์ แต่ไม่เป็นส่วนประกอบใดของกายมนุษย์ เพียงแต่อาศัยกายของมนุษย์อยู่เท่านั้น เมื่อกายของมนุษย์สลายไปแล้ว วิญญาณจะยังคงอยู่เป็นนิรันดร วิญญาณสามารถแยกจากร่างกายได้แต่ไม่แตกดับ ที่วิญญาณยังอยู่ในกายมนุษย์เพราะมีกายเป็นเงื่อนไข ถ้าปราศจากเงื่อนไขคือร่างกายของมนุษย์แล้ววิญญาณก็ถูกปลดปล่อยเป็นอิสระ วิญญาณจึงมีสถานะเป็นอมตะภาพ ดังที่อริสโตเติลกล่าวว่า ในความหมายนี้ วิญญาณสามารถแยกจากร่างกายได้ แตกดับไม่ได้ และไม่รวมกับร่างกาย เมื่อวิญญาณถูกปลดปล่อยเป็นอิสระจากเงื่อนไข (ร่างกาย) ปัจจุบัน วิญญาณก็ปรากฏตามที่เป็นจริง และไม่มากไปกว่านั้น วิญญาณที่อยู่ตามลำพังนี้เป็นอมตะและมีอยู่นิรันดร^{๕๘} แนวความคิดทางอภิปรัชญาของอริสโตเติลในเรื่องวิญญาณอมตะนี้ สามารถอธิบายโดยการแบ่งองค์ประกอบแห่งชีวิตของมนุษย์ออกเป็น ๒ ส่วน คือร่างกายกับวิญญาณ ร่างกายถือเป็นสสารเป็นส่วนรูปธรรมที่มีหน้าที่รองรับแบบของชีวิต ส่วนวิญญาณเป็นแบบ เป็นหลักการของชีวิต เป็นส่วนนามธรรม ซึ่งทั้ง ๒ ส่วนนี้ อาศัยซึ่งกันและกันดำรงอยู่ เพียงแต่ร่างกายได้รับการจัดสรรโดยวิญญาณเท่านั้น เพราะวิญญาณเป็นหลักการของชีวิต คอยหล่อเลี้ยงชีวิต คอยรับรู้ผัสสะต่างๆ และทำให้มนุษย์เป็นสัตว์โลกที่คิดอย่างมีเหตุผล ร่างกายของมนุษย์ไม่เป็นอมตะ แต่วิญญาณของมนุษย์เป็นอมตะ

๒) วิญญาณตามทัศนะปรัชญาตะวันออก

ปรัชญาตะวันออกมีลักษณะเป็นปรัชญาชีวิตที่ผู้ศึกษาไม่ได้มีเป้าหมายเพียงแค่ว่ารู้หรือตอบข้อสงสัยเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากเป็นการส่งเสริมให้นำสิ่งที่ศึกษานั้นไปเป็นหลักปฏิบัติด้วย ปรัชญาตะวันออกจึงมีทั้งหลักทฤษฎีและหลักปฏิบัติในขณะเดียวกัน แต่เน้นหลักปฏิบัติมากกว่าการเรียนรู้ทฤษฎี เพราะจุดหมายสูงสุดของปรัชญาตะวันออก คือการรู้แจ้งตน (Self-realization) ซึ่งจะรู้ได้โดยการปฏิบัติตามหลักจริยศาสตร์เท่านั้น ไม่ใช่โดยการศึกษาตามหลักทฤษฎี^{๕๙} ด้วยเหตุนี้ แนวคิดทางตะวันออกโดยส่วนมากจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางจิต ซึ่งคำว่า “จิต หรือ มโน” ในทาง

^{๕๘} อ่างแล้ว, พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, หน้า ๒๓๓.

^{๕๙} อติศักดิ์ ทองบุญ, ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๓๒), หน้า ๑-๒.

พุทธศาสนาถือว่าเป็นคำเดียวกันกับคำว่า “วิญญูณ” เพียงแต่ใช้ชื่อเรียกต่างกันเท่านั้น^{๖๐} ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาแนวคิดเรื่องวิญญูณตามทัศนะปรัชญาตะวันออก ดังนี้

(๑) วิญญูณตามทัศนะปรัชญาอินเดีย

ปรัชญาอินเดียเชื่อว่า วิญญูณเป็นอนันตะ ดวงวิญญูณนั้นผ่านมาจากการเกิด (ชาติ) อันนับไม่ได้ ชาติหนึ่งอาจเกิดเป็นอย่างหนึ่ง อาจเกิดเป็นคนฐานะดี เป็นคนจน มีปัญญาดี บางทีก็เป็นคนโง่ บางครั้งอาจเป็นสัตว์บางชนิด และเป็นพืชบางอย่างก็มี เวียนกันอยู่อย่างนี้ไม่มีเวลาหยุดนิ่งจนกว่าจะเข้าถึงความหลุดพ้น (โมกษะ) โดยการเกิดเข้าไปอยู่กับปฐมวิญญูณ คือมหาพรหม หรือปรมาตมัน^{๖๑} เป็นวิญญูณสากล ไม่มีเพศสิ่งอยู่ในสรรพสิ่งทั่วไป เมื่อวิญญูณแห่งโลกเป็นปรมาตมัน สิ่งที้ออกมาจากวิญญูณนั้นก็เป็นอาตมันไปด้วย^{๖๒} ดวงวิญญูณทั้งหลายที่ออกมาจากดวงวิญญูณอันเป็นปฐม เปรียบเหมือนประกายไฟกระเด็นออกจากไฟดวงใหญ่ อันเป็นดวงเดิม หรือเสมือนหยาดน้ำน้อยๆ ที่มาจากห้วงน้ำในมหาสมุทรฉนใด วิญญูณน้อยใหญ่ของสัตว์ทั้งหลายย่อมมาจากวิญญูณอันเป็นปฐมนั้น ฉะนั้น เมื่อวิญญูณออกจากปฐมวิญญูณแล้ว เข้าสิงอยู่ในร่างของสัตว์นานาชนิด หลายครั้งหลายชาติต่างๆ กัน สุดแต่ผลแห่งการกระทำวนเวียนเปลี่ยนแปลงไปไม่มีหยุด จนกว่าจะสำเร็จสุดยอด เพราะการบำเพ็ญเพียร ซึ่งเรียกว่าโมกษะ คือความหลุดพ้น หรือที่เรียกว่า นิรวาณ วิญญูณนั้นๆ จะเข้าไปอยู่กับปรมาตมันตามเดิม^{๖๓} ดังนั้นวิญญูณของสรรพสัตว์ทั้งหลายที่ออกมาจากปฐมวิญญูณหรือมหาพรหม ที่แท้ก็คือพรหมนั่นเอง การรู้จักตนเองเท่ากับการรู้จักพรหม การรู้จักพรหมก็เท่ากับการรู้จักตนเอง ซึ่งความรู้เช่นนี้ถือว่าเป็นทางให้เข้าถึงโมกษะคือความหลุดพ้นมหาพรหมหรือปรมาตมัน จึงเป็นต้นตอของสรรพสิ่งในโลกนี้ เป็นตัวสัจจะ เป็นความถาวร เป็นความเที่ยงแท้ และเป็นสิ่งที่เข้าถึงได้ยาก ผู้รู้จักมหาพรหมว่าเป็นตัวสัจจะจะเป็นที่ตั้งแห่งความรู้ ผู้นั้นจะเข้าถึงซึ่งสิ่งปรารถนาได้

ทัศนะเรื่องวิญญูณ การเวียนว่ายตายเกิดของวิญญูณ ผู้ที่หวังหลุดพ้นจากทุกข์ จึงพยายามหาทางที่จะให้ดวงวิญญูณไม่ต้องเวียนว่ายอีกต่อไป ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดลัทธิ ศาสดาสอนวิธีการเข้าถึงความโมกษะ หรือความหลุดพ้นมากมาย ซึ่งต่างก็สอนไปตามสิ่งที่ตนได้ฟัง ได้ปฏิบัติมา เช่น บางสำนักสอนให้ทำพิธีบูชายันต์ บางสำนักก็สอนให้บำเพ็ญตบะทรมาณร่างกายอย่างแรงกล้า บางสำนักก็สอนให้มีความคิด หรือความรู้อย่างลึกซึ้ง โดยมองว่าการบำเพ็ญเช่นนั้นหาใช่ทางหลุดพ้นจากความทุกข์ไม่ ถ้าต้องการจะหลุดพ้นจริงก็ต้องถือปฏิบัติโดยการสละการบูชาเทพเจ้า เลิกการเช่น

^{๖๐} บรรจบ บรรณรุจิ, จิต มโน วิญญูณ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๗), หน้า ๘.

^{๖๑} เสฐียร พันธรั้ง, ศาสนาเปรียบเทียบ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๗๑-๗๒.

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๓.

^{๖๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

สังเวद्यใดๆ ละบ้านเรือนออกถือเพศบิณฑุก หรือฤๅษี ต้องท่องเที่ยวไปในราวไพรป่าเพี้ยนอย่างแรงกล้า บำเพ็ญตบะเผ่าร้างกายบ้าง หรือบำเพ็ญเพียรทางใจบ้าง ซึ่งคำสอนของคณาจารย์กลุ่มหลังนี้คือคำสอนของศาสนาแห่งศาสนาเซน และศาสนาพุทธที่เกิดขึ้นในสมัยเดียวกัน

(๒) วิญญาณตามทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท

คำว่า วิญญาณ ตามทัศนะทางพุทธปรัชญาเถรวาท ไม่ได้หมายถึงผี และไม่ได้หมายถึงร่างของคนตายที่มาปรากฏให้เห็น^{๖๔} หรือจิตของสิ่งที่มีชีวิตที่สามารถออกจากร่างกายของมนุษย์หรือสัตว์ที่ตายแล้ว เพื่อไปเกิดยังร่างกายใหม่ๆ ได้เรื่อยไป อีกทั้งวิญญาณหรือผีนี้ยังมีความรู้สึกนึกคิด เหมือนกับตอนที่ยังไม่ตายอีกด้วย ซึ่งเรื่องของจิตหรือวิญญาณออกจากร่างนี้ ไม่ใช่คำสอนทางพุทธศาสนา แต่เป็นคำสอนของศาสนาพราหมณ์ ที่เขาเชื่อว่า วิญญาณหรือจิตของมนุษย์เรานี้เป็นอัตตา ที่เขาเรียกกันว่า เป็น ผี หรือ เจตภูต หรือ อัตตาน้อย หรือ กายทิพย์ หรือ ชีวะ เป็นต้น ที่สามารถออกจากร่างกายที่ตายไปแล้วได้ ซึ่งจากความเชื่อนี้เองที่ทำให้เกิดความเชื่อเรื่อง นรกใต้ดิน สวรรค์บนฟ้า และเรื่อง เทวดา นางฟ้า พระอินทร์ พระพรหม รวมทั้งเรื่องกรรมชนิดข้ามภพข้ามชาติขึ้นมา

คำว่า “วิญญาณ” ในทางพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึงกิริยาที่กำลังรับรู้สิ่งต่างๆ อยู่ หรือ การรับรู้ที่เกิดขึ้นตามระบบประสาททั้ง ๖ (อายตนะภายใน ๖) ของร่างกายเรา คือ การเห็น เรียกว่า จักขุวิญญาณ การได้ยิน เรียกว่า โสตวิญญาณ การรู้สึกลิ่น เรียกว่า ฆานวิญญาณ การรู้สึกรส เรียกว่า ชิวหาวิญญาณ การรู้สัมผัสผืนต่างๆ เรียกว่า กายวิญญาณ ความรู้สึกนึกคิด เรียกว่า มโนวิญญาณ^{๖๕} กล่าวคือ เมื่อรูปมากระทบตา ก็จะเกิดวิญญาณทางตาขึ้น คือเกิดการเห็นภาพขึ้นมา เมื่อเสียงมากระทบหู ก็จะเกิดวิญญาณทางหูขึ้น คือเกิดการได้ยินเสียงขึ้นมา เมื่อกลิ่นมากระทบจมูก ก็จะเกิดวิญญาณทางจมูกขึ้น คือเกิดการได้กลิ่นขึ้นมา เมื่อรสมากระทบลิ้น ก็จะเกิดวิญญาณทางลิ้นขึ้น คือเกิดการรู้รสขึ้นมา เมื่อ สิ่งที่มาสัมผัสสากาย มากระทบกาย ก็จะเกิดวิญญาณทางกายขึ้น คือเกิดการรับรู้ขึ้นที่กาย เช่น รู้ถึงความเย็น ร้อน อ่อน แข็ง เป็นต้นขึ้นมา และเมื่อสิ่งที่มาสัมผัสใจ มากระทบใจ ก็จะเกิดวิญญาณทางใจขึ้น คือเกิดการรับรู้ต่อทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในจิต เช่น การรับรู้ทั้งหมด ความรู้สึก การจำ และการคิดนึกปรุงแต่งทั้งหลายของจิต เป็นต้น

วิญญาณนี้เป็นเพียงกระแสหรือสิ่งที่ทยอยเกิดขึ้นและดับไปอย่างต่อเนื่องและรวดเร็วไม่ขาดตอน จนดูผิวเผินเหมือนกับว่ามีเกิดนิ่งๆ อยู่ตลอดเวลา หน้าที่ของวิญญาณนี้คือการรับรู้สิ่งที่เกิดขึ้นมาโดยอาศัยอายตนะภายนอกและอายตนะภายในมารวมกันปรุงแต่งให้เกิดขึ้น เมื่ออายตนะภายในจุดใดเสียหรือหยุดทำงาน หรือไม่มีอายตนะภายนอกภายนอกมากระทบ วิญญาณตรงอายตนะภายในจุดนั้นมันก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นมาได้ ซึ่งก็เหมือนไฟฟ้า ที่ต้องอาศัยไดนาโมที่หมุนอยู่ หรือแบตเตอรี่ที่ยังตั้งอยู่สร้างขึ้นมา ไฟฟ้าจึงจะเกิดขึ้นมาได้ แต่ถ้าไดนาโมหยุดหมุนหรือเสียหาย หรือแบตเตอรี่

^{๖๔} พร รัตนสุวรรณ, *วิญญาณคืออะไร เล่ม ๑*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ, ๒๕๓๙), หน้า ๔.

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

เสียหาย ไฟฟ้าจากไดนาโมหรือจากแบตเตอรี่นั้นก็เกิดขึ้นมาได้ หรือไม่มี ตามกฎสูงสุดของธรรมชาติที่บอกว่า ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นจะต้องอาศัยเหตุและปัจจัยมาปรุงแต่งให้เกิดขึ้น มีความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ซึ่งก็เป็นไปตามกฎธรรมชาติ หรือที่เรียกว่าหลักปฏิจจสมุปบาท^{๖๖} ในพุทธปรัชญานั้นเอง

วิญญานที่คนส่วนมากเข้าใจว่าเป็นผีหรือเจตภูตนั้น ในทางพุทธศาสนาเรียกว่า โอปปาติกะ^{๖๗} พุทธศาสนาได้จำแนกการกำเนิดของสิ่งมีชีวิต ไว้ ๔ ประเภท คือ

๑) ชลาพุชะ ชีวิตที่เกิดขึ้นมาเป็นตัว เช่น คน วัว ควาย ม้า เป็นต้น

๒) อัณฑชะ ชีวิตที่เกิดขึ้นมาเป็นไข่ เช่น นก เป็ด ไก่ ภูเขาชนิด ปลาบางชนิด เป็นต้น แล้วมาฟักเป็นตัวข้างนอก

๓) สังเสทชะ ชีวิตที่เกิดขึ้นในที่ชื้นแฉะหรือในที่สกปรก ซึ่งได้แก่ เชื้อโรค หรือแบคทีเรียต่างๆ เป็นต้น

๔) โอปปาติกะ ชีวิตที่เกิดขึ้นมาเป็นตัวตนสมบูรณ์ในทันทีที่เกิด ซึ่งได้แก่ ผีสงนางไม้ เปรต เทวดา และพรหมตามภพภูมิต่างๆ

โอปปาติกะ เป็นสิ่งมีชีวิตที่เกิดเป็นรูปร่างสมบูรณ์ขึ้นในทันทีในช่วงขณะจิตเดียวที่ปฏิสนธิเป็นการผุดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยพ่อแม่ แต่อาศัยกรรมที่ได้กระทำมาในอดีต เช่น เปรต อสุรกาย และพรหม เป็นต้น ตามหลักพุทธศาสนาแล้วถือว่า ทุกคนเมื่อสิ้นกรรมหรือตายแล้ว จะต้องเกิดเป็นโอปปาติกะทันที สัตว์ทั้งหลายก็เช่นกัน โอปปาติกะเป็นชีวิตที่เป็นศูนย์กลางของสิ่งมีชีวิตทั้งปวง ไม่ว่าคนหรือสัตว์ ก่อนที่จะปฏิสนธิเข้าสู่ท้องมารดาก็ต้องเป็นโอปปาติกะมาก่อนทั้งสิ้น โอปปาติกะเป็นสิ่งมีชีวิตที่นักวิทยาศาสตร์ผู้สนใจค้นคว้าแต่ในเรื่องของวัตถุหรือสสารจะไม่สามารถเข้าใจหรือค้นพบได้ ผู้ที่ต้องการจะรู้เรื่องของโอปปาติกะให้เข้าใจได้นั้นจะต้องผ่านการปฏิบัติสมาธิขั้นสูง คือขั้นที่สามารถหลับในสมาธิได้ทันที และพร้อมกันนั้นจะต้องมีแสงสว่างเกิดขึ้นในใจอย่างมากด้วย ด้วยวิธีการนี้เท่านั้น จึงจะสามารถมองเห็นโอปปาติกะ และติดต่อกับโอปปาติกะได้ ซึ่งคนที่มีความสามารถอย่างนี้มีอยู่ในปัจจุบัน แต่ถึงกระนั้นผู้ที่ระบอบู้ในเรื่องของโอปปาติกะจริงๆ จะต้องได้ทิพยจักขุขั้นสมบูรณ์ คือขั้นที่สามารถมองผ่านมองกำแพงทะลุ สิ่งที่เล็กที่สุด ซึ่งสายตาธรรมตามองเห็นไม่ได้ แต่ทิพยจักขุก็สามารถมองเห็นได้ และสิ่งที่อยู่ไกลที่สุด เช่น อยู่คนละประเทศหรือคนละโลกก็สามารถที่จะมองเห็นได้ ดังนั้นผู้ที่ปฏิบัติจนได้ทิพยจักขุเท่านั้น จึงจะสามารถศึกษาเรื่องโอปปาติกะได้อย่างแจ่มแจ้ง และด้วยการศึกษาเช่นนี้เองที่ทำให้เรารู้แจ้งว่า ตัวกำเนิดชีวิตนั้นก็คือวิญญาน หรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า ตัวการที่ก่อให้เกิดชีวิตแท้ๆ นั่นก็คือวิญญาน เพราะเมื่อร่างกายแตกดับ แต่วิญญานไม่แตกดับไป

^{๖๖} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๒๒/๓๔

^{๖๗} อ่างแล้ว, พร รัตนสุวรรณ, วิญญานคืออะไร เล่ม ๑, หน้า ๘.

ตามร่างกาย เมื่อวิญญาณหมดอายุขัย ก็จะไปเกิดในร่างใหม่ (ชาติใหม่) ซึ่งอาจจะไปกำเนิดเป็นสัตว์หรือมนุษย์ก็ได้ ขึ้นอยู่กับกรรมที่ทำมาในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่

(๓) วิญญาณตามทัศนะสังคมไทยในอดีต

สังคมไทยในมีความเชื่อในเรื่องวิญญาณว่า ในร่างกายของมนุษย์ประกอบด้วยสิ่งที่มองเห็นและมองไม่เห็นเช่นเดียวกับที่คนในสังคมดั้งเดิมที่เชื่อกันมาแทบทุกสังคมในขณะที่มีชีวิตอยู่สิ่งที่มองไม่เห็นเราเรียกว่า ขวัญ^{๖๘} และเมื่อคนตายไปแล้ว ขวัญก็คือ วิญญาณ หรือภูติ ซึ่งอาจจะยังล่องลอยเวียนวนอยู่ในโลกมนุษย์ หรืออาจจะขึ้นไปเกิดบนสวรรค์กลายเป็นเทวดา ในกรณีของผู้ประกอบกรรมดีไว้มากๆ หรือไม่ก็อาจจะถูกไปขังนรกเพื่อรับโทษในกรณีที่ทำความชั่วไว้มากๆ การที่คนนอนหลับแล้วฝันก็คือว่า ขวัญหรือวิญญาณของตนได้ออกจากร่างไปชั่วคราวได้ไปพบหรือเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งปรากฏในความฝัน ขวัญกับมาสู่ร่างจึงตื่น ในกรณีสลบแล้วฟื้นขึ้นมาก็เช่นกัน ส่วนกรณีที่ตายไปนั้น ขวัญไม่กลับมา หรืออาจจะกลับมา แต่เข้าสู่ร่างกายไม่ได้ อาจจะเพราะเหตุใดเหตุหนึ่ง เช่น เพราะสภาพร่างกายพิการ หรือชราภาพมาก จนไม่อาจเป็นเรือนรองรับการดำเนินชีวิตต่อไปได้ การตายในกรณีที่เป็นไปโดยธรรมชาติเช่นนี้ เรียกว่า หมดอายุ เป็นการตายที่ดีที่สุด^{๖๙} ฉะนั้นถ้าใครสามารถมีอายุได้เกินกว่า ๘๐ ปีขึ้นไปถือว่าเป็นของธรรมดาธรรมชาติ อาจเกิดขึ้นเมื่อใดก็ได้ และลูกหลานหรือญาติพี่น้องก็ไม่ควรจะไปเสียใจให้มากนัก

สำหรับคนตายโดยปัจจุบันทันด่วนและอายุยังไม่ถึงกำหนดที่ควรจะต้องตาย เช่น ถูกฆ่าตาย ตายโดยอุบัติเหตุทั้งปวง หรือโดยเหตุอื่นๆ ซึ่งก็มักจะเรียกว่า ตายโหง แต่ถ้าตายเพราะโรคระบาด เรียกว่า ตายห่า สังคมไทยโบราณเชื่อว่า โรคระบาดต่างๆ เช่น อหิวาตกโรค มาลาเรีย เป็นต้น เกิดจากผีบางชนิด เรียกรวมๆ ว่า ผีห่า ฉะนั้น คำว่า ตายห่า จึงหมายความว่าตายเพราะถูกผีห่าลงมากิน (อวัยวะภายใน) ทั้งตายโหงและตายห่าถือว่า เป็นการตายร้าย วิญญาณของผู้ที่ตายไปในกรณีเช่นนี้ จะยังคงล่องลอยวนเวียนอยู่ในโลกมนุษย์ ซึ่งอาจหลอกหลอนหรือทำการแก้แค้นผู้ที่ เป็นต้นเหตุทำให้ตายได้ โดยเฉพาะกรณีตายโหงถือว่าดูมาก และดูเหมือนจะเป็นผีที่สังคมไทยกลัวมากที่สุด

วิญญาณหรือผีตามคติของคนไทยในอดีต อาจแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ^{๗๐} คือ ผีดี และผีร้าย ผีดี หมายถึงผีที่ตามปกติจะไม่หลอกหลอนใคร แต่ถ้าถูกรบกวนมากหรือคนปฏิบัติทางมารยาทไม่ถูกต้อง เช่น ไม่เช่นไหว้ตามธรรมเนียมประเพณี ก็อาจสำแดงตนให้ปรากฏ หรือแสดงอาการให้เห็นว่าโกรธเคืองได้เช่นกัน ผีดีมีหลายชั้นหรือหลายระดับ ที่ใกล้ชิดมนุษย์มากที่สุด ได้แก่ ผี

^{๖๘} สนิท สมักรการ, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย วิเคราะห์เชิงสังคม-มานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๕๓.

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

^{๗๐} อ่างแล้ว, สนิท สมักรการ, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย วิเคราะห์เชิงสังคม-มานุษยวิทยา, หน้า ๕๔-๕๕.

เรือน ผีบรรพบุรุษ และผีวีรบุรุษ ซึ่งมักจะอยู่ตามศาล และได้สมญาว่าเป็น เจ้าพ่อ หรือ เจ้าแม่ ต่างๆ นอกจากนั้นก็มีเจ้าที่ เจ้าทาง เจ้าทุ่ง เจ้าป่า เจ้าเขา เป็นต้น ที่ห่างไกลออกไปหน่อยก็คือ พวกผีที่กลายเป็นเทวดาทั้งหลาย ซึ่งก็แบ่งออกเป็นมากมายหลายชั้น เชื่อกันว่าเทวดาอยู่บนสวรรค์ชั้นต่างๆ ชั้นสูงสุด เรียกว่า ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งมีพระอินทร์เป็นหัวหน้าของเทวดาเหล่านั้น อย่างไรก็ตาม ในเรื่องลำดับชั้น ฤทธิ อำนาจต่างๆ ของเทพ หรือเทวดาเหล่านี้ ได้มีความเชื่อปะปนและนับถือรวมกันอยู่ระหว่างศาสนาพุทธและศาสนาฮินดู จนชาวบ้านธรรมดาทั่วไปแยกแทบไม่ออกว่าอย่างไรหนเป็นพุทธและอย่างไรหนเป็นส่วนของฮินดู ส่วนผีร้ายนั้น เป็นผีที่เที่ยวเร่ร่อนหลอกหลอนและสร้างความหวาดกลัวให้แก่ผู้คนทั่วไป ผีร้ายแบ่งออกได้เป็นหลายชนิดเช่นกัน เช่น ผีตายโหง ผีปอบ ผีกระสือ ผีโคมด ผีกองกอย และผีเปรต รวมไปถึงสิ่งปลูกเสกขึ้นเพื่อป้องกันและทำร้ายศัตรู มีกุมารทอง เป็นต้น การป้องกันวิญญาณร้ายเหล่านี้ต้องใช้พิธีกรรม เช่น คาถา อาคม รวมไปถึงสิ่งปลูกเสกต่างๆ ที่ศักดิ์สิทธิ์ รวมไปถึงการทำพิธีการขับไล่ผี เป็นต้น

คนไทยในอดีตมักเชื่อกันว่า ความผิดปกติทั้งหลายที่เกิดขึ้นและไม่ได้มาจากการกระทำของมนุษย์โดยตรงแล้ว ถือว่าเป็นการกระทำของวิญญาณต่างๆ ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการเจ็บไข้ หรือฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลก็ตาม ฉะนั้นวิธีการแก้ไขปัดเป่าจึงต้องกระทำพิธีกรรมตามความเชื่อท้องถิ่น โดยการเซ่นไหว้ หรือขับไล่ เป็นต้น นอกจากนั้นการบนบานศาลกล่าวก็เชื่อว่าเป็นวิธีการประการหนึ่งที่จะให้วิญญาณที่มีฤทธิ์เดชเหล่านั้นได้ช่วยเหลือตนในทางที่วิญญาณมีความถนัดพิเศษได้เมื่อได้รับผลตามที่ตั้งใจไว้แล้วจะต้องไปทำการแก้บนตามที่ได้สัญญาไว้ หากไม่แล้ววิญญาณที่ตนไปบนไว้อาจโกรธแค้นและทำอันตรายเอาได้ภายหลัง^{๗๑} ความเชื่อเช่นนี้ได้กลายมาเป็นการบูชานับถือผี หรือวิญญาณต่างๆ ของคนไทยสมัยก่อน เช่น การนับถือผีชนิดต่างๆ มีผีแถน ผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ พระภูมิเจ้าที่ รวมไปถึงเทวดาที่อยู่ในภพภูมิต่างๆ เป็นต้น

๑.๓ พระเป็นเจ้าหรือสิ่งสัมบูรณ์ ศีรษะธรรมชาติ คุณลักษณะของพระเป็นเจ้า สัมพันธภาพระหว่างพระเจ้ายับกับเอกภาพและวิญญาณ ตลอดถึงปัญหาที่ว่าพระเป็นเจ้ามีจริงหรือไม่

ทั้ง ๓ เรื่องข้างต้นนี้ ถือว่าเป็นปัญหาทางอภิปรัชญา และเป็นปัญหาที่ค่อนข้างจะครอบคลุมเนื้อหาของศาสตร์หลาย กล่าวคือข้อที่ ๑ จะศึกษาเรื่องของกายภาพทั้งหมด ถ้าจะเปรียบเทียบกับศาสตร์ปัจจุบันก็คือการศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์ที่เน้นการพิสูจน์ ทดลอง เพื่อค้นหาสิ่งที่พิสูจน์นั้นให้เห็นเป็นประจักษ์ได้ ส่วนข้อที่ ๒,๓ เป็นการศึกษาทางด้านจิต วิญญาณ และสิ่งสูงสุดของกลุ่มศาสนาเทวนิยม คือพระเจ้า (God) หรือสิ่งที่เรียกว่า จิตสัมบูรณ์ (Absolute)

^{๗๑} อ่างแล้ว, สนิท สมัครการ, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย วิเคราะห์เชิงสังคม-มานุษยวิทยา, หน้า ๕๖.

๒.๑.๖ แนวคิด ทฤษฎีวัฒนธรรม

มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง ที่มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์อื่น เพราะมนุษย์มีเหตุผล รู้จักทำมาหากิน รู้จักสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบการทำมาหากิน และสร้างแบบแผนในการดำเนินชีวิต ซึ่งสิ่งเหล่านี้เรียกว่า วัฒนธรรม^{๗๒} ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์มีพฤติกรรมที่สูงและเจริญกว่าสัตว์อื่น และอีกประการหนึ่งอริสโตเติล กล่าว มนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Man is social animal)^{๗๓} เมื่อมนุษย์มีความสัมพันธ์กับกลุ่มสังคมอื่น ก็ย่อมมีการรับเอาวัฒนธรรมจากสังคมนั้นๆ มาปรับใช้กับสังคมตัวเอง เช่น การแต่งกายของคนในสังคมไทยสมัยเริ่มแรกจะมีลักษณะการนำเอาผ้าตัดเป็นผืนให้พอเหมาะแล้วนำมาพันร่างกาย สมัยต่อมามีการเปลี่ยนแปลงและเมื่อได้รับอิทธิพลการแต่งกายแบบชาวตะวันตกก็ทำให้มีการตัดเย็บให้เข้ากับรูปทรงของร่างกายมีแขน ขา มีการใช้กระดุมสำหรับยึดติดเพื่อสะดวกในการสวมใส่ หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น บ้านของคนไทยสมัยเริ่มแรกเรือนไทยมีลักษณะอย่างหนึ่งที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของคนไทยเอง สมัยต่อๆ มาเมื่อมีการสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านใกล้เคียงและได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับชาวตะวันตกทำให้บ้านเรือนของคนไทยเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และมีวิธีการก่อสร้างในรูปแบบที่หลากหลายเช่นในปัจจุบัน วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งช่วยให้สังคมมนุษย์พัฒนาขึ้น

๒.๑.๖.๑ การกำเนิดของวัฒนธรรม

มนุษย์ดำรงชีวิตให้อยู่รอดมาได้ในทุกยุคสมัยนั้น เพราะมีปัญญา หรือมีความคิดอย่างมีเหตุผล ซึ่งทำให้มนุษย์สามารถป้องกันธรรมชาติและอยู่กับธรรมชาติได้ เช่น เมื่ออากาศหนาวก็ไม่ได้อาศัยการปรับตัวโดยการมีหนังหนาหรือมีขนขึ้นตามตัวมากขึ้น แต่มนุษย์รู้จักคิดเอาใบไม้หรือหนังสัตว์มาห่อหุ้มร่างกายเพื่อป้องกันอากาศหนาวนั้น

วัฒนธรรมเริ่มแรกมีลักษณะง่ายๆ เช่น วัฒนธรรมการทำมาหากิน เมื่อหิวก็ออกไปล่าสัตว์หรือเก็บของป่ามาเป็นอาหาร ในช่วงแรกก็อาศัยมือและกำลังร่างกายในการจับสัตว์ หรือเก็บผลไม้มาเป็นอาหาร ต่อมาจึงค่อยๆ พัฒนาประดิษฐ์เครื่องมือและเทคนิควิธีเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ เครื่องมือชิ้นแรกของมนุษย์ คือก้อนหินที่มีไว้สำหรับทุบ ตัด หรือขูดรากไม้ ก้อนหินที่ใช้ทำในระยะแรกๆ คงจะไม่ได้ทำให้แหลมคม เก็บก้อนหินที่ได้มาอย่างไรก็ใช้อย่างนั้น ต่อมาจึงค่อยๆ พัฒนาให้ก้อนหินมีลักษณะแหลมคมเพื่อการใช้งานและล่าสัตว์ และค่อยๆ พัฒนาไปเป็นขวาน หอก ธนู เป็นต้น วัฒนธรรมในด้านอื่นๆ ก็คงจะพัฒนาไปเรื่อยๆ ไปในแต่ละยุคสมัยจนกระทั่งปัจจุบันในส่วนวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุก็มีการพัฒนามาเรื่อยๆ เช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมนุษย์เพิ่มประชากรมากขึ้นก็มีความจำเป็นต้องจัดระเบียบในการอยู่ร่วมกัน โดยการสร้างบรรทัดฐานต่างๆ ขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว เป็นสังคม คติแนวปฏิบัติที่เกี่ยวกับศาสนา เป็นต้น ทั้งนี้

^{๗๒} ประกอบ มิโคตรกอง, วัฒนธรรมไทย, (ขอนแก่น: ก๊อบปี่ปริน, ๒๕๔๔), หน้า ๑.

^{๗๓} อ่างแล้ว, ประกอบ มิโคตรกอง, วัฒนธรรมไทย, หน้า ๒.

เพื่อให้มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และเกิดความสงบสุข เช่น ถ้าไม่มีการกำหนดรูปแบบ และแนวปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับความสัมพันธ์กันในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเพศ หรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้กำเนิดกับผู้สืบเชื้อสายโลหิตก็จะทำให้เกิดความสับสน ลูกไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ลูกอาจมีสัมพันธ์ทางเพศกับพ่อหรือแม่ หรือพ่ออาจไม่เลี้ยงดูลูก^{๗๔} เป็นต้น

วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่กำหนดบรรทัดฐาน หรือกำหนดแนวปฏิบัติสำหรับสังคมมนุษย์ในด้านต่างๆ จนกลายเป็นรูปแบบในการสร้างฐานวัฒนธรรมสำหรับสังคมมนุษย์ หรืออาจกล่าวโดยภาพกว้างๆ ได้ว่า วัฒนธรรม เป็นผลงานของมนุษย์ หรือ มนุษย์เป็นผู้สร้างสรรค์วัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์มีปัจจัยทางชีวภาพบางประการที่สนับสนุนมนุษย์ในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมขึ้นมา ซึ่งชีวภาพดังกล่าวนี้ มีดังนี้^{๗๕}

๑. มนุษย์มีสมองอันทรงคุณภาพ กล่าวได้ว่ามนุษย์มีสมองอันทรงคุณภาพพิเศษกว่าสัตว์อื่นๆ คือสัดส่วนน้ำหนักของสมองต่อน้ำหนักตัวมีค่าสูงสุด คือเท่ากับ ๑ ส่วน ๕๐ ระดับความย่น (Fissures) มากที่สุด และ เซลล์ประสาท (Neuron) มีจำนวนมากที่สุด (๑๐ - ๑๕ ล้าน) ด้วยสมองอันทรงคุณภาพนี้เอง ทำให้มนุษย์มีความสามารถพิเศษบางประการ ได้แก่ ความสามารถในการเรียนรู้ กล่าวคือธรรมชาติได้เอื้อเฟื้อมนุษย์ด้วยการให้สมองอันทรงคุณภาพแก่มนุษย์ ทำให้มนุษย์มีความสามารถในการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ได้ดีกว่าสัตว์อื่นๆ ทั้งหมด การเรียนรู้นี้เองได้ช่วยให้มนุษย์สามารถสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ซึ่งรวมเรียกว่า วัฒนธรรม และ ความสามารถในการเชื่อมกาลเวลา ซึ่งถือว่าปัญญา (Intelligence) อันเกิดจากสมองอันทรงคุณภาพช่วยให้มนุษย์จดจำและระลึกถึงเหตุการณ์ที่ได้อุบัติขึ้นในอดีตทำให้เกิดความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างอดีตกับปัจจุบัน รวมทั้งการคาดคะเนในสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ความสามารถในการเชื่อมกาลเวลา (Time - binding) ของมนุษย์นี้เองเป็นที่มาของประวัติศาสตร์ของมนุษย์

๒. การปราศจากสัญชาตญาณของมนุษย์ ในปัจจุบันมีความเชื่อทางวิชาการทางจิตวิทยา สังคมว่า มนุษย์ไม่มีสัญชาตญาณ (Instinct) ตำราบางเล่มกล่าวถึงการปราศจากสัญชาตญาณของมนุษย์ บางตำร่ามนุษย์มีสัญชาตญาณขั้นต้นเพียงสองสามประการซึ่งบางทีก็ไม่เรียกว่าสัญชาตญาณ แต่เรียกว่าแรงขับ ฉะนั้นมนุษย์จำต้องแสวงหาสิ่งต่างๆ มาสนองความต้องการทางกายภาพ (Physical needs) ความต้องการทางสังคม (Social needs) และความต้องการทางจิต (Psychological needs) ของมนุษย์นั้น มนุษย์ไม่สามารถพึ่งสัญชาตญาณในการแสวงหาสิ่งที่จะมาตอบสนองได้เหมือนกับสัตว์อื่นๆ มนุษย์จำต้องได้รับการอบรมให้เรียนรู้ระเบียบของสังคม (Socialization) ซึ่งคนรุ่นก่อนเป็นผู้ทำ

^{๗๔} อ่างแล้ว, ประกอบ มีโคตรกอง, วัฒนธรรมไทย, หน้า ๓.

^{๗๕} อานนท์ อากาภิรม, สังคม วัฒนธรรม และประเพณี, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๙๓-

หน้าที่อบรมและถ่ายทอดระเบียบหรือวิธีการต่างๆ ให้แก่นุชนรุ่นหลังสืบกันเรื่อยมา ฉะนั้นจึงมีคำกล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม

๓. การมีภาษา กล่าวได้ว่าภาษาเกิดขึ้นได้ด้วยสมองอันทรงคุณภาพ ประกอบกับลักษณะโครงสร้างของคางที่ยื่นออกมาช่วยขากรรไกรกว้าง รวมทั้งโครงสร้างของปากและหลอดเสียง ภาษาจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการสั่งสอนและการเรียนรู้ซึ่งเป็นที่มาของวัฒนธรรม

การสร้างวัฒนธรรมทุกยุคที่ผ่านมา เป็นการสร้างวัฒนธรรมเพื่อสังคมมนุษย์ เพราะมนุษย์มีปัจจัยทางชีวภาพบางประการที่สนับสนุนให้มนุษย์สามารถสร้างวัฒนธรรมเป็นของตนเองได้ และวัฒนธรรมที่มนุษย์ช่วยกันสร้างขึ้นมานั้นเป็นเครื่องมือในการควบคุมสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในสังคมมนุษย์เอง และเพื่อก่อให้เกิดผลดีต่อการดำรงชีวิต เพราะวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้นล้วนมาจากความคิดสร้างสรรค์อันเกิดจากประสบการณ์ และปัญญาความรู้ แต่ถ้าวัฒนธรรมใดที่มนุษย์สร้างขึ้นมาแล้วไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาและสนองความต้องการได้ดีเท่าที่ควร มนุษย์ก็สามารถปรับปรุงวัฒนธรรมนั้นขึ้นใหม่เพื่อให้ตอบสนองความต้องการของสังคมมนุษย์ในทางเหมาะสมแก่สังคมนั้นๆ อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นก่อนหรือมีมาก่อนนั้นย่อมเป็นพื้นฐานในการพัฒนาวัฒนธรรมในยุคต่อๆ มา ทั้งนี้เพื่อที่จะให้สังคมมนุษย์ได้พัฒนาควบคุมไปกับสิ่งที่ตั้งงามในทุกๆ ด้านนั่นเอง

๒.๑.๖.๒ ความหมายของวัฒนธรรม

คำว่า วัฒนธรรม เป็นภาษาบาลีและสันสกฤต ที่รวมคำ ๒ คำเข้าไว้ด้วยกัน ได้แก่ วัฒน เป็นภาษาบาลี แปลว่า เจริญงอกงาม ส่วนคำว่า ธรรม เป็นภาษาสันสกฤต หมายถึง ความดี ซึ่งถ้าแปลตามรากศัพท์ก็คือ สภาพอันเป็นความเจริญงอกงามหรือลักษณะที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม^{๗๖}

วัฒนธรรม ในความหมายทางสังคมวิทยามีความหมายกว้างขวางกว่าความหมายที่ใช้กันอยู่ในการพูดหรือการเขียนโดยทั่วไป กล่าวคือ สังคมวิทยาถือว่า วัฒนธรรม เป็นศัพท์ทางวิชาการ (Technical vocabulary) ซึ่งในทัศนะของสังคมวิทยาหมายถึง การดำเนินชีวิต กระแสแห่งพฤติกรรม และบรรดาผลงานทั้งหมดที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ตลอดจนความคิด ความเชื่อ และความรู้^{๗๗} เป็นต้น

พระยาอนุমানราชชน ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้เลียนแบบกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมเป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณีกันมา วัฒนธรรม เป็นการแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก ความประพฤติและกิริยา อาการหรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ในส่วนรวม ลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็น

^{๗๖} สมชัย ใจดี, ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, ประเพณี และวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๖), หน้า ๑.

^{๗๗} อ่างแล้ว, อานนท์ อภาภิรม, สังคม วัฒนธรรม และประเพณี, หน้า ๙๐.

ภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น วัฒนธรรมคือมรดกแห่งสังคมซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม^{๗๘}

ภาษาอังกฤษ ใช้คำว่า Culture มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า Cultura มีความหมายว่า การเพาะปลูก และบำรุงให้เจริญงอกงาม^{๗๙} กล่าวคือมนุษย์เป็นผู้ปลูกฝังอบรมบ่มนิสัยให้เกิดความเจริญงอกงาม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งหมายรวมไปถึงความคิด ศิลปะ วรรณคดี ดนตรี ปรัชญา ศีลธรรม จรรยา ภาษา กฎหมาย และความเชื่อขนบธรรมเนียมประเพณี และสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นได้ถ่ายทอดให้กับคนรุ่นต่อๆ มา เป็นเรื่องของการเรียนรู้จากคนกลุ่มหนึ่งไปยังคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งถ้าสิ่งใดดีก็เก็บไว้ สิ่งใดควรแก้ก็แก้ไขกันให้ดีขึ้น เพื่อจะได้ส่งเสริมให้มีลักษณะที่ดีประจำชาติต่อไป ในลักษณะนี้วัฒนธรรมจึงเป็นการแสดงออกซึ่งความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย และศีลธรรมอันดีงามของประชาชนที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่แสดงออกถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมกลืน ความก้าวหน้า และศีลธรรมที่ดีงามของคนที่อยู่ในสังคมนั้นๆ

๒.๑.๖.๓ ลักษณะของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมได้รับการสร้างสรรค์มาจากระบบการพัฒนาทางความคิดของมนุษย์เองตั้งแต่สมัยโบราณ โดยมีการพัฒนามาเรื่อยๆ ทั้งปรับปรุงและดัดแปลงให้เหมาะสมกับค่านิยมในแต่ละยุคสมัย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ประกอบกับปัญหาความต้องการและความสามารถของมนุษย์ จึงก่อให้เกิดการสร้างสรรค์ การหล่อหลอมรวมกันจนกระทั่งกลายเป็นวัฒนธรรม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะเป็นวัฒนธรรมขึ้นมาพร้อมมีลักษณะเด่นๆ ให้ปรากฏหลายอย่าง ดังนี้^{๘๐}

๑. แนวทางแห่งพฤติกรรมอันเกิดจากการเรียนรู้

วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นแนวทางแห่งพฤติกรรมที่มีการเรียนรู้กันได้ (Learned ways of behavior) และพฤติกรรมการเรียนรู้เองที่ทำให้มนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์อื่น กล่าวคือพฤติกรรมส่วนใหญ่ของสัตว์เกิดขึ้นจากการเร้าของสัญชาตญาณ (Instinct) ส่วนมนุษย์นั้นมีสมองอันทรงคุณภาพ จึงสามารถรู้จักคิด ถ่ายทอด และเรียนรู้ กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีการติดต่อกับบุคคลอื่นในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ฉะนั้นการเรียนรู้จึงเป็นลักษณะที่สำคัญยิ่งของวัฒนธรรม

๒. มรดกแห่งสังคม

^{๗๘} อ่างแล้ว, อานนท์ อภากริม, สังคม วัฒนธรรม และประเพณี, หน้า ๙๑.

^{๗๙} บันเทิง พาพิจิตร, พระเพณีวัฒนธรรมและคติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร:โอเดียนส์โตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

^{๘๐} อ่างแล้ว, อานนท์ อภากริม, สังคม วัฒนธรรม และประเพณี, หน้า ๙๑-๙๒.

วัฒนธรรมเป็นผลของการถ่ายทอดและการเรียนรู้ที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น และเครื่องมือที่ใช้ในกระบวนการดังกล่าวก็คือ การสื่อสารโดยใช้สัญลักษณ์ (Symbolic communication) ได้แก่ การที่มนุษย์มีการภาษาใช้ที่แน่นอน ซึ่งมีส่วนช่วยให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นก่อนมายังคนรุ่นหลังๆ ดำเนินสืบต่อเนื่องมาไม่ได้ขาดสาย ฉะนั้นวัฒนธรรมจึงมีลักษณะเป็นมรดกแห่งสังคม (Social heritage)

๓. แบบแผนโครงสร้างของสังคม

วัฒนธรรมมีลักษณะเป็น Superorganic ซึ่งหมายถึงแบบแผนโครงสร้างสังคมที่ยึดโยงให้องค์ประกอบหรือหน่วยย่อยๆ ทางสังคมดำรงอยู่ได้ คำว่า Superorganic เป็นคำที่ เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) บัญญัติขึ้นมา เพื่อที่จะอธิบายวิวัฒนาการของสังคม โดยแยกประเภทสังคมเป็น ๓ ระดับ ดังนี้^{๘๑}

๑) อนินทรีย์ (Inorganic) การค้นคว้าได้จากวิทยาการในส่วนที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ทางกายภาพ (Physical sciences) อันได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับแร่ธาตุ เช่น อนินทรีย์เคมี (Inorganic chemistry)

๒) อินทรีย์ (Organic) การค้นคว้าได้จากวิทยาการในส่วนที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ทางชีวภาพ (Biological sciences)

๓) Superorganic การค้นคว้าที่ได้จากวิทยาการในส่วนที่เกี่ยวกับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ที่ว่าวัฒนธรรม มีลักษณะเป็น Superorganic นั้น เป็นการอธิบายว่า วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่เป็นทั้งอนินทรีย์ และอินทรีย์ เพราะ Superorganic หมายถึงสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์อย่างเดียวกันได้ในแง่ของกายภาพหรือชีวภาพนั้น อาจเป็นปรากฏการณ์ที่แตกต่างกันในแง่ของวัฒนธรรม กล่าวคือ สิ่งของสิ่งหนึ่งอาจมีความหมายหรือเอามาใช้ต่างกันออกไปในแต่ละสังคม ทั้งๆ ที่ก็คือสิ่งเดียวกันนั่นเอง เช่น ลี้น เป็นอวัยวะส่วนหนึ่งของทุกคน ชาวธิเบตนำมาใช้ในการแสดงออกซึ่งความเคารพนับถือด้วยการแลบลี้นออกมา ส่วนคนไทยหรือคนทั่วไปอาจมองว่าเป็นการแสดงกริยาที่ไม่สุภาพ เป็นต้น

๔. วิถีชีวิตของมนุษย์

วิถีชีวิตของมนุษย์นี้ถือว่าเป็นลักษณะประการสุดท้ายของวัฒนธรรม คือเป็นวิถีชีวิต (Way of life) หรือแผนการดำเนินชีวิต (Design for living) ของมนุษย์ ซึ่งระบบการดำเนินชีวิตที่จดจำสืบทอดเนื่องกันมา มีการแสดงออกที่เห็นได้โดยแจ่มแจ้งและโดยปริยาย ซึ่งสมาชิกทุกคนหรือทุกสมาชิกที่ตั้งขึ้นเป็นพิเศษเป็นกลุ่มได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกนั้นๆ ด้วย ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมของแต่ละสังคมและของแต่ละกลุ่ม อันเป็นการแสดงออกซึ่งวิถีชีวิตของมนุษย์ ทำให้เกิดมีวัฒนธรรมของชาวไทย วัฒนธรรมของชาวจีน และวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น เป็นต้น

๕. วัฒนธรรมย่อย

^{๘๑} อ่างแล้ว, อานนท์ อากาภิรม, สังคม วัฒนธรรม และประเพณี, หน้า ๙๑.

ลักษณะของวัฒนธรรมในสังคมใหญ่มักจะมีกระบวนการของวัฒนธรรมกลุ่มย่อย (Subgroup) ซึ่งเป็นสมาชิกที่ปรากฏในสังคมใหญ่ กล่าวคือวัฒนธรรมกลุ่มย่อยนี้ได้ปฏิบัติในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมใหญ่ และในขณะเดียวกันก็ต้องปฏิบัติวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตนด้วย และวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มนี้เองทางสังคมวิทยาเรียกว่า วัฒนธรรมย่อย (Subcultures) ซึ่งอาจแยกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้^{๘๒}

๑) วัฒนธรรมย่อยทางเชื้อชาติ (Ethnic subcultures) มีลักษณะเป็นสังคมใหญ่ ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลหลายเชื้อชาติ เช่น สังคมไทยประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติได้แก่ จีน อินเดีย มุสลิม มอญ และชาวมลายู เป็นต้น กลุ่มคนต่างเชื้อชาติที่อาศัยอยู่ในสังคมไทยปฏิบัติวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง กล่าวคือมีประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมส่วนรวม

๒) วัฒนธรรมย่อยตามเกณฑ์อายุ (Age subcultures) มีลักษณะที่เป็นพฤติกรรมของคนแต่ละวัย ซึ่งมักนิยมปฏิบัติวัฒนธรรมตามกลุ่มบุคคลที่มีเกณฑ์รุ่นราวคราวเดียวกัน ดังนั้นวิถีแห่งการดำรงชีวิต (Life-style) ของบุคคลตามเกณฑ์อายุที่แตกต่างกันย่อมแตกต่างกันไป เช่น คนในวัยรุ่นนิยมปฏิบัติตนในสังคมแบบหนึ่ง เช่น การไว้ทรงผม แบบกางเกง สีสนของเสื้อผ้า สำนวนการพูด อย่างที่เรียกว่า วัฒนธรรมวัยรุ่น ส่วนคนแก่ก็ไปวัดหรือแสวงหางานอดิเรกทำ เช่น เล่นกอล์ฟไม้ สะสมต้นบอน ตะโกดัด เป็นต้น

๓) วัฒนธรรมย่อยตามท้องถิ่น (Regional subcultures) โดยท้องถิ่นต่างๆ ย่อมมีการปฏิบัติวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง เช่น ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งต่างก็มีลักษณะของการปฏิบัติทางวัฒนธรรมอันเป็นที่นิยมในท้องถิ่นของตน เช่น ภาษาพูด การละเล่น และประเพณี เป็นต้น

๔) วัฒนธรรมย่อยเชิงอาชีพ (Occupations subcultures) มีลักษณะการประกอบอาชีพต่างกัน ซึ่งแต่ละที่ก็มีธรรมเนียมการปฏิบัติในหมู่ผู้ประกอบอาชีพเดียวกัน เช่น นักร้อง นักแสดง ภาพยนตร์ นักหนังสือพิมพ์ นักดนตรี และหมคนวด เป็นต้น ต่างก็มีลักษณะของวิถีชีวิตตามแบบฉบับอันเป็นที่ยอมรับกันในหมู่พวกของตน

วัฒนธรรมมีความหลากหลายแตกต่างกันไป แต่ที่สำคัญวัฒนธรรมมีลักษณะที่เกิดจากการเรียนรู้และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น เนื่องจากวัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด และไม่ใช่ว่าสิ่งที่ถ่ายทอดทางพันธุกรรมได้ เช่น การสร้างที่อยู่อาศัยของมนุษย์ย่อมแตกต่างไปจากการสร้างรังของผึ้ง เพราะผึ้งสร้างรังขึ้นโดยสัญชาตญาณที่เป็นไปเองตามธรรมชาติ โดยไม่ต้องมีการเรียนรู้หรือสั่งสอน แต่การสร้างที่อยู่อาศัยของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้ของสมาชิกในสังคม วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม ซึ่งเป็นผลของการถ่ายทอดและการเรียนรู้จากสมาชิกรุ่นหนึ่งไปสู่สมาชิกรุ่นต่อไป การถ่ายทอดนั้น ต้องใช้เวลา และมีภาษาเป็นสื่อกลางช่วยไข่มนุษย์ได้แสดงความรู้สึก และสามารถเข้าใจ

^{๘๒} อ่างแล้ว, อานนท์ อาภาภิรม, สังคม วัฒนธรรม และประเพณี, หน้า ๙๒.

ผู้อื่นได้ ช่วยให้การถ่ายทอดวัฒนธรรมสืบต่อมาเป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต เพราะบุคคลที่เกิดในสังคมใดก็ต้องเรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น ซึ่งแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบได้ว่าของใครดีกว่ากัน เพราะแต่ละวัฒนธรรมย่อมมีความเหมาะสมตามสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคม เช่น วัฒนธรรมไทยก็มีแบบแผนการดำเนินชีวิตในลักษณะหนึ่งไม่ว่าจะเป็นด้านการแต่งกาย อาหารการกิน ความเป็นอยู่ ซึ่งแตกต่างจากวัฒนธรรมของชาวญี่ปุ่น ดังนั้น วิถีชีวิตของคนไทยคนญี่ปุ่นหรือชาติอื่นๆ จะมีวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะของตนเอง วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ จากการคิดค้นสิ่งใหม่ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ วัฒนธรรมมีลักษณะเป็นการแสดงถึงรูปแบบของความคิด ในการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ เป็นผลมาจากการช่วยกันกำหนดรูปแบบของความคิดในการแสดงพฤติกรรมของสมาชิก โดยที่สมาชิกรับรู้ร่วมกัน และประพฤติตามแนวคิดนั้น และวัฒนธรรมไม่ใช่เป็นของผู้ใดผู้หนึ่งโดยเฉพาะ เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นของส่วนรวม ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์อยู่ร่วมกัน และสร้างรูปแบบในการดำเนินชีวิตในสังคมร่วมกัน วัฒนธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่สมาชิกในสังคมคนใดคนหนึ่งยอมรับและปฏิบัติเท่านั้น

๒.๑.๖.๔ ประเภทของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมมีความหลากหลายแตกต่างกันไป ซึ่งถือได้ว่าเป็นศาสตร์ที่กว้างขวางให้คำนิยามค่อนข้างยาก เพราะเป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับบริบทต่างๆ ของสังคมมนุษย์ที่มีการปฏิบัติกันในวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละสังคม กระทรวงวัฒนธรรม พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้ ๔ ประเภท คือ^{๘๓}

๑) คติธรรม คือวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และได้มาจากหลักการทางศาสนา

๒) เนติธรรม คือวัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือว่ามีความสำคัญพอๆ กับกฎหมาย

๓) วัตถุธรรม คือวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน ยารักษาโรค เครื่องมือเครื่องใช้

๔) สหธรรม คือวัฒนธรรมทางสังคม นอกจากหมายถึงคุณธรรมต่างๆ ที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันแล้ว ยังรวมถึงระเบียบมารยาทที่จะติดต่อกับสังคมทุกอย่าง เช่น การแสดงความเคารพ และการแต่งกายในโอกาสต่างๆ เป็นต้น

๒.๑.๖.๕ องค์ประกอบของวัฒนธรรม

^{๘๓} อ่างแล้ว, อานนท์ อาภากริม, สังคม วัฒนธรรม และประเพณี, หน้า ๗.

วัฒนธรรมเป็นผลจากการที่มนุษย์ได้เข้าควบคุมธรรมชาติและพฤติกรรมของมนุษย์ ทำให้เกิดการจัดระเบียบทางสังคม ระบบความเชื่อ ศิลปกรรม ค่านิยม และวิทยาการต่างๆ แต่เมื่อก้าวโดยภาพรวมวัฒนธรรมสามารถแบ่งเป็นองค์ประกอบได้ดังนี้^{๔๔}

๑) องค์คติ (Concepts) ได้แก่ ความเชื่อ ความคิด ความเข้าใจ และอุดมการณ์ต่างๆ เช่น ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว ความคิดในเรื่องระบบเศรษฐกิจ ความเข้าใจในเรื่องราวของมนุษย์ และอุดมการณ์ คือแผนการตามความคิดเห็นของตน

๒) องค์พิธีการ (Usages) ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งแสดงออกในรูปพิธีกรรมต่างๆ เช่น ประเพณีการโกนผมไฟ พิธีการสมรส พิธีการตั้งศพ พิธีการนั่งโต๊ะรับประทานอาหาร และประเพณีการแต่งงาน

๓) องค์การ (Organization) ได้แก่ องค์การ สถาบัน สมาคมหรือสโมสร ซึ่งได้ตั้งขึ้นอย่างมีระเบียบและระบบ กล่าวคือมีกฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับ มีวิธีการดำเนินงานอย่างมีระบบและมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอน องค์การที่เล็กที่สุดคือครอบครัว และองค์การที่ใหญ่ที่สุดคือองค์การสหประชาชาติ

๔) องค์การวัตถุ (Instrumental and symbolic objects) องค์การวัตถุที่มีรูปร่างสามารถจับต้องได้เรียกว่า วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ในระบบการเกษตรกรรม ระบบอุตสาหกรรม และเครื่องมือเครื่องใช้ในทางวัฒนธรรม เช่น คนโทน้ำ จาน ถ้วย และมีด เป็นต้น ตลอดจนผลิตผลของมนุษย์ในทางศิลปกรรม เช่น ภาพเขียน รูปปั้น ส่วนองค์วัตถุที่ไม่มีรูปร่าง แต่เป็นเครื่องหมายแสดงถึงสัญลักษณ์ (Symbol) ได้แก่ ภาษาและตัวเลข เป็นต้น

การแบ่งองค์ประกอบของวัฒนธรรม เป็นการแบ่งตามลักษณะของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการดำเนินชีวิต กล่าวคือ ระดับแรกนั้นเป็นการจัดชั้นที่อยู่สูงสุด คือระดับที่มองเห็นได้ด้วยสายตาสังเกตได้ง่าย ซึ่งจะเป็นเรื่องของสัญลักษณ์ ภาษา พิธีการพิธีกรรม เช่น เจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการลูกค้าจะมีสัญลักษณ์คือ การแต่งกายด้วยรูปแบบที่มีสีที่เป็นเอกลักษณ์ และการแต่หน้าทำผมที่สวยงาม ในระดับที่สอง คือระดับที่เป็นพฤติกรรมเป็นนิสัย เช่น เป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ หรือเป็นคนที่ชอบเทคโนโลยี เป็นต้น และส่วนที่สาม คือค่านิยมร่วม ซึ่งเป็นส่วนกว้างในสุดถือว่าเป็นแกนหลัก ซึ่งเป็นสิ่งที่รวบรวมจากพฤติกรรม นิสัยสัญลักษณ์ ภาษา พิธีการ พิธีกรรม เช่น ความซื่อสัตย์ การทำงานร่วมกัน ซึ่งในทั้งสามส่วนนี้เมื่อนำมารวมกันจะแสดงถึงองค์ประกอบของวัฒนธรรมที่จะเป็นรูปแบบลักษณะเฉพาะของแต่ละองค์กรนี้ๆ

๒.๑.๖.๖ ความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นเครื่องวัด เครื่องกำหนดความเจริญ หรือความเสื่อมของสังคม ในทำนองเดียวกันวัฒนธรรมยังกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อ

^{๔๔} อ่างแล้ว, อานนท์ อาภาภิรม, สังคม วัฒนธรรม และประเพณี, หน้า ๙๕.

ความเป็นอยู่ของประชาชน และต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติมาก หากสังคมใดมีวัฒนธรรมที่ดั่งงามเหมาะสมแล้ว สังคมนั้นย่อมมีความเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว ตรงกันข้ามหากสังคมใดมีวัฒนธรรมที่ล้าหลัง มีแบบของพฤติกรรมที่ไม่ดี มีค่านิยมที่ไม่เหมาะสม สังคมนั้นก็จะยากต่อการพัฒนาความก้าวหน้าและในที่สุดก็อาจสูญสิ้นความเป็นชาติได้ เพราะถูกรุกรานทางวัฒนธรรม ดังนั้น ความสำคัญของวัฒนธรรมจึงมีอยู่หลายประการ แต่ในที่นี้จะได้กล่าวถึงเพียง ๕ ประการ ดังนี้^{๕๕}

๑) วัฒนธรรมได้ช่วยแก้ปัญหาและสนองความต้องการต่างๆ ของมนุษย์ และมนุษย์พ้นจากอันตราย สามารถเอาชนะธรรมชาติได้ก็เพราะมนุษย์ได้สร้างวัฒนธรรมขึ้นมา

๒) วัฒนธรรมช่วยเหนี่ยวรั้งสมาชิกในสังคมให้มีความเป็นหนึ่งเดียวกัน และสังคมที่มีวัฒนธรรมเดียวกันก็จะมีความรู้สึกผูกพันเป็นพวกเดียวกัน

๓) วัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของชาติ ชาติที่มีวัฒนธรรมสูงย่อมได้รับการยกย่องและเป็นหลักประกันความมั่นคงของชาติ

๔) วัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม และช่วยให้ผู้คนอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุข

๕) วัฒนธรรมช่วยให้ประเทศชาติมีความรุ่งเรืองถาวร โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากชาตินั้นมีวัฒนธรรมที่ดี มีทัศนคติในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ยึดมั่นในหลักขยัน ประหยัด อดทน ความมีระเบียบวินัยที่ดั่งงาม สังคมนั้นก็จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง

วัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ช่วยให้ผู้พัฒนาสังคมขึ้นได้ โดยลำดับอย่างไม่มีการสิ้นสุด แต่ทั้งนี้ก็ต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของมนุษย์ในการปรับปรุงรับเอาหรือสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เหมาะสมขึ้นเป็นเงาตามตัว และความเหมาะสมของวัฒนธรรมก็คือการก่อให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตในสังคม เป็นต้นว่า การสร้างความสงบเรียบร้อยของสังคม เพราะว่าวัฒนธรรมคือกรอบหรือแบบแผนการดำเนินชีวิตของสังคม ทำให้คนในสังคมมีประเพณีที่จะปฏิบัติร่วมกันได้อย่างถูกต้อง ทำให้การกระทบหรือขัดแย้งกันลดน้อยลง ความยุ่งเหยิงวุ่นวายก็จะลดน้อยลง วัฒนธรรมที่ดีนั้นจะช่วยสร้างความเจริญก้าวหน้า เช่น ความมีระเบียบวินัย ความขยัน ประหยัด ความอดทน หรือการเห็นประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

๒.๑.๖.๗ ทฤษฎีทางวัฒนธรรม

สังคมและวัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะความต้องการของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุดและสภาพแวดล้อมก็มีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ แต่การเปลี่ยนแปลงจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับปัจจัยที่มาเกี่ยวข้อง เช่น ระดับการศึกษาของคนในสังคม การสื่อสารคมนาคม และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการนำความเปลี่ยนแปลง เป็นต้น สังคมและวัฒนธรรมเป็นของคู่กันและไปด้วยกัน ถ้า

^{๕๕} บันเทิง พาพิจิตร, พระเพณี วัฒนธรรม และคติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

สังคมมีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมก็เปลี่ยนเช่นกัน และถ้าวัฒนธรรมเปลี่ยนสังคมก็ต้องเปลี่ยนและปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงก็จะเป็นปัจจัยในด้านต่างๆ ที่มีผลต่อทั้งการเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การค้นพบยาคุมกำเนิด ทำให้อัตราการเกิดลดลง อัตราการเพิ่มประชากรก็ลดลง สังคมจะมีขนาดใหญ่ขึ้นอย่างช้าๆ และรูปแบบความสัมพันธ์ทางเพศอาจเปลี่ยนแปลงไป การใช้ยาคุมกำเนิดคือวัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่วนการเปลี่ยนแปลงขนาดของประชากรนั้นก็เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

แนวคิดหรือทฤษฎีที่ว่า ถ้าสังคมเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมก็เปลี่ยนแปลงและถ้าวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงทางสังคมก็เปลี่ยนแปลงนั้น ย่อมถือเป็นทฤษฎีทางสังคมได้ และแนวคิดที่ว่า สังคมเป็นผู้กำหนดวัฒนธรรมเป็นผู้เปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมนั้น ก็ถือได้ว่าเป็นทฤษฎีทางสังคมและวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน ดังจะพิจารณาจากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น และการคิดสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เช่น ปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว สังคมก็จะกำหนดนโยบายประชากร กำหนดวิธีการคุมกำเนิด การวางแผนครอบครัว เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม จะเน้นในเรื่องการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ เช่น มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเป็นแบบทางการหรือแบบทฤติภูมิเพิ่มขึ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีมนุษย์ได้กำหนดขึ้น ทั้งสิ่งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุที่นำมาใช้ป็นองค์ประกอบในการดำเนินชีวิตร่วมกันในสังคม ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เช่น ความคิด ความเชื่อในเรื่องภูตผีปีศาจที่ค่อยๆ หดไป และเชื่อในเหตุผลมากขึ้น การเปลี่ยนยานพาหนะจากรถม้าไปเป็นรถยนต์ และเครื่องบิน เป็นต้น

๒.๑.๖.๘ ปราบกฎการณ์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นในแต่ละยุค การเปลี่ยนแปลงมีลักษณะที่เป็นผลก่อให้เกิดความก้าวหน้าคนในสังคมให้การยอมรับ แต่บางครั้งอาจเป็นไปได้ในทางลบเป็นผลให้สังคมหยุดชะงักความก้าวหน้าก็ได้ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงอาจอยู่ใน ๒ รูปแบบ คือการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนกับการเปลี่ยนแปลงที่ไม่มีการวางแผน ซึ่งในสมัยปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงมักจะมีการวางแผน มีการกำหนดจุดหมาย เช่น เพื่อให้คนเป็นพลเมืองดี มีระเบียบวินัย อาจปลูกปลูกฝังวัฒนธรรม หรือค่านิยมบางประการให้แก่สมาชิกในสังคม หรือมีการพัฒนาสังคมอุตสาหกรรม ก็มีการเตรียมสร้างปัจจัยพื้นฐานในการพัฒนาอุตสาหกรรมนั้น

โดนอลด์ ไลท์ และ ซูซานน์ เคลเลอร์ (Donald Light and Suzanne Keller) ได้เสนอทฤษฎีทฤษฎีวิวัฒนาการ ทฤษฎีแห่งความสมดุล ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ทฤษฎีการขัดแย้ง และทฤษฎีการขึ้นลงของสังคม มาอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งใช้เป็นแนวทางในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้วย ดังนี้^{๖๖}

๑) ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionary theory)

^{๖๖} อ่างแล้ว, ประกอบ มีโคตรกอง, วัฒนธรรมไทย, หน้า ๘๗-๘๙.

ทฤษฎีนี้มีความเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงจะเป็นไปอย่างเชื่องช้าค่อยเป็นค่อยไป โดยมีการสะสมเพิ่มพูนทีละเล็กทีละน้อยไปในทิศทางที่เพิ่มความสลับซับซ้อน และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา^{๘๗} ผู้นำทางแนวความคิดนี้ได้แก่ เฮอร์เบิร์ต สเปนเซอร์ (Herbert Spencer) และ อิมไมล์ เดอร์คิม (Emile Durkheim) แนวคิดเกี่ยวกับแรงขับที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงของ สเปนเซอร์ ได้แก่ หลักการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ส่วน เดอร์คิม เน้นที่หลักของการแบ่งแยกแรงงานเมื่อมีประชากรเพิ่มขึ้น

ทฤษฎีวิวัฒนาการนี้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรมอย่างเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นขั้นตอนตามลำดับจากชั้นหนึ่งไปสู่อีกชั้นหนึ่งในลักษณะที่มีการพัฒนาและก้าวหน้ากว่าชั้นที่ผ่านมา มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมและวัฒนธรรมที่มีรูปแบบเรียบง่ายไปสู่รูปแบบที่สลับซับซ้อนมากขึ้น และมีความเจริญก้าวหน้าไปเรื่อยๆ จนเกิดเป็นสังคมและวัฒนธรรมที่มีความสมบูรณ์ โดยอาศัยการพัฒนาที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ กล่าวคือมนุษย์ที่มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมใหม่ๆ ได้เป็นอย่างดีจะมีชีวิตอยู่รอดตลอดไป และนำไปสู่การพัฒนาที่ดีขึ้นต่อไป

๒) ทฤษฎีแห่งความล่าช้าทางวัฒนธรรม

ทฤษฎีถือว่า เมื่อวัฒนธรรมประเภทหนึ่งเกิดการล่า (Lag) กว่าวัฒนธรรมประเภทหนึ่งจะทำให้เกิดการเสียสมดุล ดังนั้นในส่วนที่ล่ากว่าก็จะปรับตัวให้ทันกับส่วนที่ล่าหน้า วิลเลียม เอฟ. อ็อคเบิร์น (William F. Ogburn) เห็นว่า สังคมทั้งหลายมีแนวโน้มที่จะปรับตัวให้โครงสร้างอยู่ในสมดุลเมื่อความสมดุลระหว่างวัฒนธรรมทางวัตถุกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุนั้นเสียไปเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงในส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงที่เป็นส่วนชดเชยก็จะบังเกิดขึ้นในส่วนอื่นเพื่อเสริมสร้างความสมดุล แต่อ็อคเบิร์น เห็นว่า วัฒนธรรมทางวัตถุมักจะเจริญล้ำหน้าวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ^{๘๘}

ทฤษฎีแห่งความล่าช้าทางวัฒนธรรมนี้ หมายถึงสถานการณ์ซึ่งส่วนใดส่วนหนึ่งของการล่าช้าทางวัฒนธรรมอยู่หลังอีกอันหนึ่ง และก่อให้เกิดการขาดดุลและความไม่กลมกลืนขึ้นในสังคม กล่าวคือสังคมที่เป็นระเบียบเรียบร้อยดีนั้น ส่วนประกอบต่างๆ ของวัฒนธรรมจะต้องเจริญก้าวหน้าพร้อมๆ กันไปหมดทุกด้าน และส่วนต่างๆ เหล่านี้จะต้องมีความสัมพันธ์ต่อกันเป็นอย่างดีเพื่อธำรงไว้ซึ่งความเป็นระเบียบของสังคม อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมทางวัตถุจะล้ำหน้าการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ จึงเกิดการล่าช้าทางวัฒนธรรม เช่น ความเจริญของระบบอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นความเจริญก้าวหน้าของ วัฒนธรรมทางวัตถุ มีส่วนช่วยให้มนุษย์ได้รับความสะดวกสบาย แต่ขณะเดียวกัน วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบโรงงานอุตสาหกรรมยังล่าช้า

^{๘๗} อ่างแล้ว, ประกอบ มีโคตรกอง, วัฒนธรรมไทย, หน้า ๘๗.

^{๘๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๘.

อยู่ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาการขัดแย้งระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง ปัญหาการคุ้มครองแรงงาน เป็นต้น ตัวอย่างการล่าช้าทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ซึ่งเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ สังคมไทยมีวันหยุดยาวหนะอันเป็นความเจริญทางวัตถุอย่างมากมาย แต่วัฒนธรรมทางจิตใจ คือ มรรยาทการขับรถแย่มาก

๓) ทฤษฎีมนุษยนิเวศวิทยา

ทฤษฎีเห็นว่า สภาพความสมดุลของสังคมอยู่ที่การปรับตัวของประชาชนในชุมชนที่มีความแตกต่างกันในวัฒนธรรมและจากความคิดนี้ถ้ามองถึงสภาพสังคมในเมืองหลวงก็เช่นกัน จะมีการแบ่งเขตสลัม คนชั้นกลาง และคนฐานะร่ำรวย ซึ่งมีสภาพความเป็นอยู่และวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มต่างกัน จากการที่ต้องอาศัยพึ่งพาซึ่งกันและกัน คนจะพยายามปรับตัวให้เข้ากับถิ่นอื่นๆ^{๔๔}

ทฤษฎีมนุษยนิเวศวิทยา หรือนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรมนี้ เป็นทฤษฎีที่ถือเอาความเป็นมนุษย์เป็นศูนย์กลางของการจัดความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งในความเป็นมนุษย์นั้น จะพิจารณาอย่างเป็นองค์รวมทั้งความมีชีวิตจิตใจ จิตวิญญาณ และเป็นส่วนหนึ่งในระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นแนวคิดที่ไม่แยกส่วนมนุษย์ออกจากสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม และไม่แยกวิถีทางศิลปะและวัฒนธรรมออกจากความมีชีวิต ของสังคม ไม่แยกส่วนและลดทอนหน่วยทางสังคมและวัฒนธรรมต่างๆ ออกจากกัน มีความพึ่งพิงอิงกัน เป็นปัจจัยส่งเสริมเกื้อหนุนกันและกัน รวมทั้งไม่แยกส่วนออกจากความเป็นชีวิตจิตใจของมนุษย์ ในระบบนิเวศทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ แนวคิดดังกล่าว มุ่งสนองตอบต่อปัญหาและแก้ไขข้อจำกัดอันเกิดจากวิถีคิดแบบแยกส่วนและลดทอนความเป็นจริง เป็นแนวคิดที่พิจารณามิติสังคมและวัฒนธรรมแบบมีชีวิต ไม่หยุดนิ่ง มีพัฒนาการ มีการก่อเกิด เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และมีวงจรความเสื่อมสลาย ซึ่งครอบคลุมกระบวนการก่อเกิดการดำรงอยู่พัฒนาการความเคลื่อนไหวและความเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆ ของสังคมและวัฒนธรรม ไม่แยกส่วน นับแต่ความเป็นองค์รวมของมิติจิตใจ จิตวิญญาณ กับกายภาพและวัตถุ ระบบสังคมและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ระบบสิ่งแวดล้อมทางชีวภาพ ระบบความรู้และเทคโนโลยี ระบบความเชื่อ และสิ่งศรัทธา ศาสนา ศิลปะ เป็นต้น

๔) ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural and functional theory)

ทฤษฎีนี้มองสังคมส่วนรวมว่าเป็นระบบหนึ่งซึ่งประกอบด้วยส่วนหรือระบบต่างๆ ที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กัน ถ้าส่วนหนึ่งเปลี่ยน ส่วนอื่นๆ ก็จะมีผลกระทบและเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น ถ้าระบบการปกครองเปลี่ยนไป ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวก็จะมีเปลี่ยนแปลงไปด้วย หัวใจสำคัญของทฤษฎีนี้คือพื้นฐานส่วนต่างๆ ได้รวมเข้าเป็นระบบและส่วนต่างๆ เหล่านี้จะมี

^{๔๔} อ่างแล้ว, ประกอบ มีโคตรกอง, วัฒนธรรมไทย, หน้า ๘๘.

ความสัมพันธ์กัน ถ้าเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นที่ส่วนใดก็จะเป็นผลทำให้ส่วนอื่นๆ ของระบบซึ่งสัมพันธ์กันเปลี่ยนแปลงไปด้วย^{๙๐}

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นี้ เป็นทฤษฎีที่มีแนวคิดว่า สังคมเป็นระบบหนึ่งที่มีส่วนต่างๆ มีความสัมพันธ์และสนับสนุนซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ที่คงที่ของแต่ละส่วนจะเป็นปัจจัยทำให้ระบบสังคมเกิดความสมดุล ส่วนในด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากความสมดุลถูกทำลายลง เพราะองค์ประกอบของสังคมคือ บุคลิกภาพ อินทรีย์ และวัฒนธรรม เกิดความแตกกร้าว โดยมีสาเหตุมาจากทั้งสาเหตุภายนอกระบบสังคม เช่น การเกิดสงคราม การแพร่กระจายของวัฒนธรรม เป็นต้น และสาเหตุจากภายในระบบสังคมที่เกิดจากความตึงเครียด เพราะความสัมพันธ์ของโครงสร้างบางหน่วยหรือหลายๆ หน่วยทำงานไม่ประสานกัน เช่น การเปลี่ยนแปลงทางประชากร การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี เมื่อส่วนใดส่วนหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงจะเป็นสาเหตุทำให้ส่วนอื่นๆ มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจเกิดขึ้นเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้งระบบก็ได้ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีนี้ เน้นความสำคัญของวัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงความเชื่อ บรรทัดฐาน และค่านิยมของสังคม คือตัวยึดเหนี่ยวให้สังคมมีการรวมตัวเข้าด้วยกันและเป็นตัวต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม

๕) ทฤษฎีแห่งการขัดแย้ง (Conflict theory)

ทฤษฎีนี้เห็นว่า การขัดแย้งเป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง เช่น การขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับลูกจ้าง การขัดแย้งระหว่างชนชั้น กรรมกรกับนายทุน ซึ่งอาจจะก่อให้เกิดการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจใหม่ มีการปรับปรุงด้านสวัสดิการ มีการปรับปรุงระบบการทำงาน การแบ่งปันผลประโยชน์ เป็นต้น

ทฤษฎีนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านความคิด หรือความเชื่อระหว่างคนในสังคม โดยยอมรับความเป็นพหุวัฒนธรรมของแต่ละฝ่าย ซึ่งมีความคิดเห็นและความเชื่อที่ต่างกัน การแสดงความขัดแย้งจึงไม่ใช่การแสดงที่ต้องการให้เป็นไปเพื่อการทะเลาะหรืออยู่ร่วมกันไม่ได้ แต่เป็นการแสดงเพื่อให้เกิดการพัฒนาในทางที่สร้างสรรค์โดยยอมรับความคิดเห็นของฝ่ายต่างๆ ทฤษฎีนี้ถือว่ามีความสำคัญที่จะต้องนำมาปรับใช้ในสังคม เพราะสังคมยังมีความเจริญมากเท่าใดความหลากหลายทางวัฒนธรรมต่างๆ ก็จะไปไหลบ่าเข้ามาเท่านั้น การยอมรับความเห็นต่างๆ ของแต่ละวัฒนธรรมจึงเป็นการพัฒนาในการที่จะอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อย่างเช่นในประเทศไทยประกอบไปด้วยความเชื่อที่หลากหลาย เนื่องจากมีหลายศาสนาไม่ว่าจะเป็น พุทธ คริสต์ อิสลาม ฮินดู และความเชื่ออื่นๆ อีก ถ้าไม่มีการยอมรับความเห็นต่างซึ่งกันและกันแล้ว แต่ละศาสนาก็คงจะทำการเผยแพร่ยาก แต่เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมแบบพหุวัฒนธรรม และคนไทยให้การยอมรับความแตกต่างๆ จึงสามารถที่จะอยู่ร่วมกันในสังคมแบบพหุวัฒนธรรมได้

๖) ทฤษฎีแห่งการขึ้นลงของสังคม (Rise and fall theory)

^{๙๐} อ่างแล้ว, ประกอบ มีโคตรกอง, วัฒนธรรมไทย, หน้า ๘๘.

ถ้ามีสมมติฐานว่า สังคมและวัฒนธรรมจะมีความเสื่อมและความเจริญถึงจุดสูงสุด ทฤษฎีนี้ได้เปรียบเทียบความเป็นไปของสังคม กับความเจริญเติบโตของคน que เริ่มจากทารก วัยรุ่น ผู้ใหญ่ วัยชรา และในที่สุดก็ตายไป แต่การดับลงของวัฒนธรรมนั้นจะไม่มี การสูญหายไปไหน แต่จะพยายามปรับปรุงให้เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา^{๑๑}

ทฤษฎีนี้ แสดงให้เห็นถึงความเสื่อมและความเจริญของสังคมมนุษย์ รวมไปถึงการเจริญเติบโตทางกายภาพจากเด็กไปหาผู้ใหญ่และตายไปในที่สุด วัฒนธรรมต่างๆ ของแต่ละสังคมก็มีความคล้ายกันคือมีความเจริญขึ้นและก็ดับหายไปเมื่อมีวัฒนธรรมใหม่เข้ามา แต่ตัวสาระของวัฒนธรรมนั้นไม่มีการดับสูญไปไหน เพียงแต่วัฒนธรรมเก่ามีการปรับปรุงให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมา เพราะสังคมมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาจากสมัยหนึ่งไปหาอีกสมัยหนึ่ง แต่ละสมัยย่อมมีความต่างกัน ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับบริบทของสิ่งแวดล้อมนั้นๆ วัฒนธรรมก็ทำหน้าที่ปรับเข้าหาสังคมใหม่ และดำรงความเป็นวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ ต่อไปอย่างไม่มีวันหยุดนิ่งหรือดับสลายไปกับการขึ้นลงของสังคม

ทฤษฎีทางวัฒนธรรมที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยเชื่อว่าทุกสิ่งมีความเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เช่น ความเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จากทารกเป็นเด็ก จากเด็กเป็นผู้ใหญ่ จากผู้ใหญ่เป็นคนแก่ จากคนแก่ไปสู่ความแตกสลายของร่างกายหรือตายไปในที่สุด สภาพของสังคมก็เช่นกันมีความเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยหรือตามกาลเวลา แต่วัฒนธรรมหรือสาระของวัฒนธรรมจะไม่มี การดับสูญหายไปตามกาลเวลา วัฒนธรรมจะทำหน้าที่ค่อยๆ ปรับตัวเองไปสู่ความเป็นวัฒนธรรมใหม่ ถึงแม้สังคมนั้นมีความขัดแย้งทางความเชื่อ หรือมีความขัดแย้งในทางการเมืองก็ตาม แต่วัฒนธรรมก็จะค่อยๆ ปรับตัวไปกับสังคมที่มีความเข้มแข็งกว่า และจะกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ขึ้นมาแทนวัฒนธรรมเดิมหรือวัฒนธรรมเก่าที่ค่อยๆ จางหายไป วัฒนธรรมจึงเป็นสันตติคือมีการสืบเนื่องมาจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง มีความสัมพันธ์กันและกันอยู่ตลอดเวลา

๒.๑.๗ แนวคิด ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงสังคม

การเปลี่ยนแปลงสังคมเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางความคิด และความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งมีรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๑.๗.๑ ความหมายของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

จาร์ส นวลนัม^{๑๒} กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคมในระดับบุคคลและกลุ่มบุคคล การเปลี่ยนแปลงนี้อาจเป็นไปทั้งทางก้าวหน้าหรือถดถอย ถาวรหรือชั่วคราวก็ได้

^{๑๑} อ่างแล้ว, ประจวบ มิโคตรกอง, วัฒนธรรมไทย, หน้า ๘๘.

^{๑๒} จาร์ส นวลนัม, การศึกษาพัฒนาประเทศ: แนวความคิดและปฏิบัติ, (กรุงเทพฯพมทานคร: โอ.เอส.พรีน ดิง เฮาส์, ๒๕๕๐)

ณรงค์ เสียงประชา^{๙๓} กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นการเปลี่ยนแปลงรูปร่างลักษณะของสังคม เช่น ขนาดความหนาแน่น ระดับการศึกษา สุขภาพอนามัย ฯลฯ โดยจะเน้นในเรื่องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของความสัมพันธ์ เช่น มีความสัมพันธ์กันในลักษณะเป็นแบบทางการหรือแบบทุติยภูมิเพิ่มขึ้น

เฉลียว ฤกษ์รุจิพิมล^{๙๔} กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบโครงสร้างทางสังคมและพฤติกรรมทางสังคม ตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม เช่น การเปลี่ยนจากระบบครอบครัวขยายเป็นระบบครอบครัวเดี่ยว การเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองจากระบบเผด็จการเป็นระบบประชาธิปไตย การเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากระบบเกษตรกรรมเป็นระบบอุตสาหกรรม เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพฤติกรรมทางสังคม เช่น การเปลี่ยนพฤติกรรมจากผลิตเพื่อบริโภคเป็นผลิตเพื่อขาย การเปลี่ยนพฤติกรรมการเลี้ยงดูบุตรจากแบบบังคับเป็นแบบให้อิสระเสรี การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางสังคมอาจรวมถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณของพฤติกรรม เช่น การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของอัตราการหย่าร้าง อัตราการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงาน อัตราการย้ายถิ่นอัตราการใช้เครื่องจักรกลในภาคเกษตรกรรม อัตราการก่ออาชญากรรม เป็นต้น

สัญญา สัญญาวิวัฒน์^{๙๕} ให้ความหมายการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social change) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงองค์การทางสังคม ได้แก่ ขนาดขององค์การสังคม คือใหญ่ขึ้นหรือเล็กลง ประเภทขององค์การสังคม เช่น จากกลุ่มเพื่อนไปเป็นครอบครัว จากครอบครัวเป็นชุมชน ลักษณะขององค์การสังคม เช่น จากยึดเหนี่ยวกันหลวมๆ เป็นยึดเหนี่ยวกันหนาแน่น จากแบ่งแยกมาเป็นสมัครสมานสามัคคี สถานภาพและบทบาท เช่น เคยสถานภาพสูงมาเป็นต่ำจากเคยต่ำมาเป็นสูง จากเคยเป็นเพื่อนกันมาเป็นสามัคคีรยกัน บทบาทก็พลอยเปลี่ยนไปด้วย

สรุปได้ว่า มนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคมซึ่งต้องอาศัยอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นและมีการพบปะสังสรรค์ซึ่งกันและกัน การเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์คือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างของสังคม

๒.๑.๗.๒ สาเหตุการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ ไม่มีสังคมใดที่จะไม่มีการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมในการดำรงชีวิตของมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นมนุษย์จึง

^{๙๓}ณรงค์ เสียงประชา, **มนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์หน้า, ๒๕๔๑), หน้า ๔๕.

^{๙๔}เฉลียว ฤกษ์รุจิพิมล, **การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในมนุษย์กับสังคม**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓๘-๒๔๑.

^{๙๕}สัญญา สัญญาวิวัฒน์, **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**, (พิมพ์ครั้งที่ ๘), (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕-๘.

ต้องปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตเพื่อให้เข้ากับสภาพใหม่ที่เกิดขึ้น นักสังคมวิทยาได้กล่าวถึงสาเหตุการเปลี่ยนแปลงของสังคมไว้ ดังนี้

เอดลีย์ว ฤกษ์รุจิพิมล^{๔๖} กล่าวว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังนี้

๑. สภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นปัจจัยที่กำหนดการดำรงชีวิตของมนุษย์สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงก็เป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตมนุษย์ เช่นความแห้งแล้งแผ่นดินไหว อาจทำให้เกิดการอพยพและการตั้งถิ่นฐานใหม่ สังคมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เหมาะสม เช่นปากน้ำ ชายฝั่งทะเล หรือจุดศูนย์กลางเส้นทางคมนาคมระหว่างประเทศมักเจริญกว่าเขตอื่นๆ

๒. ปัจจัยทางประชากร ขนาดและองค์ประกอบทางประชากร เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม สังคมที่มีประชากรน้อยเกินไปหรือลดจำนวนลงมากสังคมนั้นอาจสลายตัวได้ ในขณะที่สังคมที่มีประชากรมากเกินไป หรือมีอัตราการเพิ่มของประชากรอยู่ในระดับสูงอาจประสบกับปัญหาการพัฒนาประเทศ เนื่องจากมีภาระในการเลี้ยงดูประชากรมากประชากรที่อาศัยอยู่ตามชนบทมักใช้ชีวิตแบบประเพณีมากกว่าประชากรที่อยู่ร่วมกันหนาแน่นในเขตเมือง การจัดบริการสาธารณะต่างๆ ทำได้ยากในเขตชนบท สังคมที่ประชากรประกอบด้วยคนวัยเด็กและวัยชราในสัดส่วนสูงเมื่อเทียบกับกลุ่มวัยทำงานย่อมเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ กลุ่มคนที่ชอบย้ายถิ่นมักมีโอกาสมากกว่ากลุ่มคนที่ไม่ย้ายถิ่น

๓. โลกทัศน์ของคนในสังคม สามารถกำหนดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม บางสังคมยึดถือดีเป็นหลักการในการดำเนินชีวิตยึดถือคำสอนและประเพณีดั้งเดิมให้กับคนรุ่นหลังโดยมองว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์การฝ่าฝืนประเพณีเป็นความผิดและอันตรายต่อสังคม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตเป็นแบบใหม่ในสังคมกระทำได้ยากหรือช้า

๔. การมีนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีใหม่ โดยการประดิษฐ์ขึ้นเองในสังคมหรือโดยการรับสิ่งใหม่จากสังคมอื่นเข้ามาใช้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีใหม่ทางการผลิต เช่น การใช้เครื่องจักรกลในการเกษตรแทนการใช้แรงงานคนและสัตว์ทำให้เกิดการทำไร่ขนาดใหญ่และลดการใช้แรงงาน เกิดการย้ายแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมือง การมีรถยนต์ใช้ทำให้การขนส่งและการค้าขายขยายตัวอย่างกว้างขวาง เมืองกับชนบทมีการติดต่อสัมพันธ์กันมากขึ้น ผู้หญิงสามารถเดินทางได้สะดวกและออกไปทำงานนอกบ้านมากขึ้น เทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ทำให้เกิดการแพร่ข่าวสาร ความรู้ การโฆษณาสู่มวลชนอย่างกว้างขวางทำให้เกิดวัฒนธรรมมวลชนกระจายทั่วไปกรรมวิธีการผลิตแบบใหม่แพร่เข้าไปในชนบท ชวนาใช้เครื่องทุ่นแรงมากขึ้น เช่น การใช้เครื่องเกี่ยวข้าวทำให้ประเพณีขอแรงการลงแขกเกี่ยวข้าวน้อยลง ความสัมพันธ์ในชนบทมีลักษณะเป็นการใช้

^{๔๖}เอดลีย์ว ฤกษ์รุจิพิมล, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในมนุษย์กับสังคม,(กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓๘-๒๓๙.

เงินว่าจ้างมากขึ้น ชาวนาต้องทำงานมากขึ้นเพื่อจ่ายค่าจ้างและการลงทุนอื่นๆ ในการทำงาน วิถีชีวิตของชาวนาถูกดึงเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดมากขึ้น

๕. การเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม เช่นการเคลื่อนไหวเรียกร้องความเสมอภาคของขบวนการสิทธิสตรี ขบวนการสิ่งแวดล้อม ขบวนการประชาธิปไตย ขบวนการเหล่านี้จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม เช่นการปกครองกฎหมาย ประเพณีปฏิบัติต่างๆ

สำเร็จ แก้วเรืองฤทธิ์^{๙๗} กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมมี ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑. สังคมเปลี่ยนแปลงเพราะความต้องการของคนในสังคมเปลี่ยนไป โดยทั่วไปคนในทุกๆ สังคมจะมีความต้องการพื้นฐานที่เหมือนกัน คือ ปัจจัย ๔ อันประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งมักไม่เปลี่ยนแปลง แต่ความต้องการชั้นรองลงไปมักเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ง่าย เช่น ความต้องการด้านอาหารจากการบริโภคอาหารปกติ เปลี่ยนเป็นการบริโภคอาหารจานด่วน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในสถาบันของสังคม มีภัตตาคาร มีคอฟฟี่ ซ็อบ มีร้านอาหารจานด่วนเกิดขึ้นในสังคม

๒. สังคมเปลี่ยนแปลงไปเพราะไม่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมนั้นๆ ได้ เช่นปัจจุบันครอบครัวไม่สามารถตอบสนองความต้องการในการให้ความรักความอบอุ่นกับเด็ก เนื่องจากพ่อแม่ไม่มีเวลาเลี้ยงดูลูก ทำให้เกิดสถาบันรับเลี้ยงเด็ก ทำหน้าที่แทนสถาบันครอบครัว

๓. สังคมมีการเปิดรับเทคโนโลยีใหม่ๆ ที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวันทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของคนในสังคม เช่นการใช้เครื่องมือสื่อสารที่ทันสมัย โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต ทำให้การพบปะกันของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไป

สุริชัย หวันแก้ว กล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม มีสาเหตุมาจากปัจจัย ดังนี้^{๙๘}

๑. ปัจจัยทางภูมิศาสตร์และดาราศาสตร์ เช่นบางคนเชื่อว่าภูมิอากาศที่อบอุ่นทำให้สังคมพัฒนาอุตสาหกรรมได้สำเร็จ

๒. ปัจจัยทางด้านชีววิทยา การถ่ายทอดทางพันธุกรรมของความสามารถทางปัญญา เช่นการส่งเสริมการมีบุตรในหมู่ปัญญาชนแต่คุมกำเนิดในหมู่ประชากรระดับการศึกษาต่ำของรัฐบาลสิงคโปร์ของนายลีกวนยู

๓. ปัจจัยทางการเมืองและการทหาร การเปลี่ยนแปลงของสังคมเกิดจากบทบาทของมหาบุรุษและผู้นำ

๔. ปัจจัยทางเทคโนโลยี เช่น การประดิษฐ์คิดค้นบางอย่างได้เกิดผลต่อการเปลี่ยนแปลง เช่นการประดิษฐ์เครื่องจักรไอน้ำโดย เจมส์ วัตต์ โทรศัพท์ เครื่องพิมพ์ ระเบิดปรมาณู คอมพิวเตอร์

^{๙๗} สำเร็จ แก้วเรืองฤทธิ์, สถาบันสังคมมนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพมหานคร: นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๙๓-๙๔.

^{๙๘} สุริชัย หวันแก้ว, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๖๒-๑๖๓.

การใช้แสงเลเซอร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น โดยเฉพาะเทคโนโลยีได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมหาศาลในโลกยุคปัจจุบัน จนทำให้เรียกว่าโลกยุคไร้พรมแดน

๕. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เนื่องจากมนุษย์ต้องทำมาหากิน ด้วยเหตุความต้องการทางเศรษฐกิจ เหล่านี้เองของมนุษย์อาจก่อการเปลี่ยนแปลงได้ เช่น เกษตรกรรม และอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก

๖. ปัจจัยทางด้านศาสนาและอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ทางศาสนา อาจเป็นปัจจัยต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ เช่นจริยธรรมแบบโปรเตสแตนต์เป็นรากฐานของกำเนิดระบบทุนนิยมในยุโรปตะวันตก

๗. ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ชีตจำกัดด้านทรัพยากรและระบบนิเวศ อุบัติภัยด้านอุตสาหกรรม

๘. ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมระดับรากหญ้า ขบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรม

๒.๑.๗.๒ ผลจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้สังคมมีความเจริญแต่ในการเปลี่ยนแปลงนั้นแม้จะมีผลในด้านบวกก็มีผลในด้านลบเช่นกัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอาจทำให้ สังคมเสียระเบียบและก่อให้เกิดปัญหาภัยกับสังคมได้ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วจนผู้คนในสังคมไม่สามารถปรับเปลี่ยนได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น พรินิภา อ่อนเกิด^{๑๙} กล่าวว่า ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้แก่

๑. จากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทเป็นสังคมเมืองทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป มีอาชีพต่างๆเกิดขึ้นมากมาย การติดต่อสัมพันธ์กันเปลี่ยนแปลงไป ผู้คนต้องดิ้นรนเพื่อช่วยเหลือตนเอง วิถีชีวิตแบบใหม่อาจทำให้มีปัญหาในการปรับตัว กลายเป็นคนว่างงานและอาจมีปัญหาทางเศรษฐกิจ

๒. จากการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี ความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ทำให้เกิดการประดิษฐ์เครื่องจักร เครื่องทุ่นแรงต่างๆ ที่สามารถนำมาแทนแรงงานคนและสัตว์ เมื่อแรงงานถูกทดแทนด้วยเครื่องจักร อาจก่อให้เกิดปัญหาการว่างงาน นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีอาจก่อให้เกิดปัญหาด้านมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมได้

๓. ผลจากการเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานทางสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองจากระบบเผด็จการไปเป็นประชาธิปไตย ถ้าประชาชนยังยึดมั่นผูกพันอยู่กับระบบเดิมย่อมจะมีการต่อต้านเกิดขึ้นหรือถ้าผู้คนยังไม่พร้อมกัน เช่น ยังไม่เข้าใจระบบนั้นๆ จะมีปัญหาตามมาได้ เช่น การใช้อำนาจผูกขาดทางการเมือง การซื้อคะแนนเสียง เป็นต้น

^{๑๙}พรินิภา อ่อนเกิด, “การขยายตัวของเมืองต่อวิถีชีวิตชุมชนตำบลท่าทราย เขตเทศบาลนครนนทบุรี”. รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๗.

๔. การล่าหลังทางวัฒนธรรม เช่น การมีเครื่องใช้ไฟฟ้าแต่มีการสูญเสียจากการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าที่เกิดกับชีวิตและทรัพย์สิน มีโรงงานผลิตพลังงาน แต่ไม่รู้จักใช้เครื่องจักรอุปกรณ์ หรือใช้อย่างไม่ถูกต้องก็อาจก่อให้เกิดปัญหาได้

สรุปได้ว่า ทุกสังคมมีการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างรวดเร็วเมื่อสังคมได้ติดต่อกับสังคมภายนอกผลของการเปลี่ยนแปลงมีทั้งด้านบวกคือคนในสังคมได้รับประโยชน์ เช่น ได้รับความรู้ วิทยาการและเทคโนโลยีใหม่ๆ สามารถนำไปปรับใช้กับการประกอบอาชีพ ทำให้ผลผลิตในชุมชนเพิ่มขึ้น การติดต่อกับสังคมภายนอกทำให้สามารถขยายตลาด ขายผลผลิตได้มากขึ้นมีรายได้เพิ่มขึ้น ส่งผลให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

๒.๒ บริบทอาณาจักรล้านช้าง

๒.๒.๑ ยุคก่อนการสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง

ยุคก่อนประวัติศาสตร์ อาณาจักรล้านช้างมีข้อสันนิษฐานว่า คนล้านช้างกลุ่มแรกคือชนเผ่าไทซึ่งอพยพลงมาตามแม่น้ำฮวงโห และแม่น้ำแยงซีเกียงเมื่อ ๕,๐๐๐ ปีก่อน จากนั้นได้เคลื่อนย้ายลงมาตามสายน้ำโขง ลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีน และสร้างชุมชนเกษตรกรรมเล็กๆ ต่อมาเมื่อมีเมืองเล็กๆ ที่เป็นอิสระเพิ่มขึ้นและกระจายตัวไปตามบริเวณรัฐฉานทางตะวันตกของประเทศเมียนมาร์ เชื่อมมาถึงภาคเหนือของประเทศไทย และเข้าสู่เขตป่าต้นน้ำทางตอนเหนือของประเทศลาว จากนั้นมีการรวบรวมเมืองต่างๆ ก่อตั้งเป็นอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ระหว่างแม่น้ำ ๒ สาย ไหลมาบรรจบกันพอดี คือ แม่น้ำโขง และ แม่น้ำคาน แต่เดิมดินแดนแห่งนี้มีชื่อว่า เมืองขวา (ตั้งตามชื่อของเจ้าพระยาขอม) ซึ่งเป็นถิ่นฐานเดิมของชนชาติขอม

ต่อมา ขุนลอโอรสของขุนบรม ได้เดินทางจากเมืองแฉก (เดียนเบียนฟู) มาตั้งค่ายพักแรมที่นี่ พระองค์ทรงเห็นว่าบริเวณนี้มีชัยภูมิที่เหมาะสมแก่การตั้งบ้านเรือนจึงได้ผลักดันให้พวกขอมถอยลง ไปทางเมืองน่านและเมืองเวียงจันทน์ ส่วนพวกขอมที่เป็นชาวป่าชาวดอยซึ่งอพยพหนีไม่ทันได้ตกค้างอยู่จนถึงทุกวันนี้เรียกว่าพวก ขมุ ข่าหรือลาวเทิง เมื่อขับไล่พวกขอมออกไปหมดแล้ว พระองค์ทรงตั้งเมืองขึ้นและสถาปนาตนเป็น พระเจ้าขุนลอ ปกครองเมืองขวา นับแต่นั้นมาในปีพ.ศ. ๑๘๙๖ ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าฟ้ารุ่งแห่งล้าชธานี ศรีสัตตนาคนหุต พระองค์ทรงทำสงครามตีเอานครเวียงจันทน์ เมืองหลวงพระบาง และหัวเมืองพวนทั้งหมด ตลอดจนหัวเมืองอีกหลายแห่งในที่ราบสูงโคราชเข้ารวมเป็นอาณาจักรเดียวกัน ภายใต้การช่วยเหลือของพระเจ้าอริยวิสุทธินคร กษัตริย์เขมร (ผู้เป็นพระพ่อตา) ก่อตั้งเป็นอาณาจักรล้านช้างขึ้นบนดินแดนที่ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างลุ่มแม่น้ำโขงกับเทือกเขาอันนัม มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเชียงตุง-เชียงทอง หลังจากสถาปนาเมืองเชียงตุง-เชียงทองแล้ว เจ้าฟ้ารุ่งทรงรับพุทธศาสนาเถรวาท (นิกายเถรวาท) จากราชสำนักเขมรมาเป็นศาสนาประจำชาติ และได้อัญเชิญ พระบาง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศิลปะสิงหลจากราชสำนักเขมรมายังล้านช้าง เจ้าฟ้า

จุ่มได้ทรงเปลี่ยนชื่อ เมืองเชียงตุง-เชียงทอง เป็นเมืองหลวงพระบาง ซึ่งแปลว่าเมืองที่มีพระบางประดิษฐานอยู่

พระเจ้าฟ้าจุ่มสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. ๑๙๑๖ พระยาสามแสนไทไตรภูวนาถ โอรสของพระเจ้าฟ้าจุ่มได้ขึ้นครองราชย์ต่อ อาณาจักรล้านช้าง เริ่มตกต่ำลงเพราะสงครามแย่งชิงอำนาจและเกิดกบฏต่างๆ นานนับร้อยปี จนถึงพ.ศ. ๒๐๖๓ พระโพนิศารราชเจ้าขึ้นครองราชย์และรวบรวมแผ่นดินให้เกิดความเป็นปึกแผ่นประกาศยกเลิกไม่ให้ประชาชนนับถือผีสงฆ์ให้มายึดมั่นในพระพุทธศาสนา ทรงสร้างวัดวาอารามต่างๆ มากมาย ให้การช่วยเหลือเวียงจันทน์และเจริณูสัมพันธไมตรีกับล้านนา (เชียงใหม่) ต่อมาเมื่อถึงปีพ.ศ. ๒๐๙๑ พระราชโอรสองค์ใหญ่ของพระโพนิศารราชเจ้าซึ่งประสูติกับพระมเหสีที่มีพระนามว่า พระนางยอดคำทิพย์ (พระธิดาในกษัตริย์ล้านนา) ได้ทรงขึ้นครองราชย์ทรงมีพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ในรัชสมัยของพระองค์เกิดศึกพม่ายกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ พระองค์ทรงเล็งเห็นว่า กรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวหลวงพระบาง แห่งนี้ชัยภูมิไม่เหมาะสมที่จะตั้งเป็นเมืองหลวงอีกต่อไปเพราะอยู่ใกล้กับศัตรู เมื่อพม่าตีเมืองเชียงใหม่ได้แล้วต่อไปภายภาคหน้าก็อาจยกทัพมารุกราน ลาวล้านช้าง ก็เป็นได้ พระองค์จึงทรงย้ายเมืองหลวงจากหลวงพระบาง มาสร้างเมือง เวียงจันทน์ และสถาปนาขึ้นเป็นเมืองหลวงแห่งใหม่โดยพระราชทานนามว่า กรุงศรีสัตนาคนหุตล้านช้างร่มขาวเวียงจันทน์

ในปี พ.ศ. ๒๐๙๖ ในรัชสมัยของพระองค์พระพุทธศาสนาทรงมีความเจริญรุ่งเรืองมาก ทรงสร้าง วัดพระธาตุหลวง หรือที่เรียกว่า พระธาตุเจดีย์โลกจุฬามณี และสร้าง วัดหอพระแก้ว ขึ้นเพื่อประดิษฐานพระแก้วมรกต เมื่อสิ้นแผ่นดิน สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช, อาณาจักรล้านช้างมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาหลายรัชกาล เจริญสูงสุดในรัชกาล พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ถือว่าเป็นยุคทองแห่ง อาณาจักรล้านช้าง พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรมและเป็นที่นับถือของประชาชน มีชาวฮอลันดาเดินทางมาเจริญสัมพันธไมตรีเป็นชาติแรกเมื่อปีพ.ศ. ๒๑๘๔ คือคณะของ Geritt Van Wuysthoff ซึ่งได้บันทึกจดหมายเหตุ ทำให้เราทราบความเป็นมาของราชอาณาจักรล้านช้าง ในสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

หลังสมเด็จพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชสวรรคตแล้ว ล้านช้างได้แตกออกเป็น ๓ อาณาจักร คือ “อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง” “อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์” และ “อาณาจักรล้านช้างจำปาสัก” และตกเป็นเมืองขึ้นของสยาม จนถึงปีพ.ศ. ๒๔๓๖ สยามได้ยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส หลังจากปกครองอาณาจักรแห่งนี้มาได้ ๑๑๔ ปี สำหรับ อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ได้มีพระมหากษัตริย์ปกครองสืบต่อกันมาหลายรัชกาลคือ พระเจ้าจักรินทรฤทธิ์ (เจ้าคำสุก) สมเด็จพระเจ้าศรีสว่างวงศ์ จนกระทั่งในวันที่ ๒ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๘ พรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้เข้ายึดอำนาจและเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบกษัตริย์มาเป็นระบอบสังคมนิยมประชาธิปไตยและเปลี่ยนชื่อประเทศจาก ล้านช้างร่มขาว เป็น สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน

ลาว นับแต่นั้นเป็นต้นมา ซึ่งตรงกับรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช เจ้าสุริยวงศา พระมหาศรี สว่างวัฒนา ถือเป็นพระมหากษัตริย์องค์สุดท้าย และสิ้นสุดระบอบราชาธิปไตย

ด้วยเหตุนี้เอง หลวงพระบาง จึงมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน เป็นราชธานีเก่าแก่ วัฒนาอารามมากมายและมีความเป็นธรรมชาติที่แสนวิเศษ อีกทั้งยังคงรักษาระเบียบความงามไว้ได้ เป็นอย่างดีที่สุด ชาวเมืองมีความสุขและพอใจกับชีวิตที่เรียบง่าย เป็นชาวพุทธที่ยึดมั่นในการรักษา ขนบธรรมเนียมและประเพณีโบราณ วัดและวังเต็มไปด้วยภาพเขียนและภาพแกะสลัก ทำให้เมือง เล็กๆ แห่งนี้เต็มไปด้วยสีสันและมีชีวิตชีวาท่ามกลางกลิ่นอายแห่งพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม อย่างไม่เสื่อมคลาย ไม่ว่าจะเวลาจะผ่านไปนานแสนนานเท่าใดก็ตาม

จากการสันนิษฐานและทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับในปัจจุบันกล่าวว่าชนเผ่าไทกลุ่มแรก ส่วน หนึ่งเป็นบรรพบุรุษของชนชาติลาว อพยพลงมาตามแม่น้ำฮวงโหและแม่น้ำแยงซีเกียงเมื่อ ๕,๐๐๐ ปี ก่อน จากนั้นได้เคลื่อนย้ายลงมาตามสายน้ำโขง (แม่น้ำล้านช้าง) ลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตอนใต้ของ ประเทศจีน และสร้างชุมชนเกษตรกรรมเล็กๆ เป็นอิสระหลายแห่ง และเริ่มขยายตัวสร้างเมืองทาง ตอนใต้ตามทิวเขาและบนที่ราบระหว่างหุบเขา ซึ่งมีชาวเขมร ชาวมอญชาวลาว บางส่วนของพื้นที่มี ชาวข่าหรือลาวเทิงอาศัยอยู่ก่อนแล้ว หลักฐานทางโบราณคดีเก่าแก่เด่นชัดที่สุดคือ หินตั้ง เสาหิน และ หลักหิน ใช้ปักกำหนดเขต ซึ่งพบหลักฐานเหล่านี้ในลาวมากที่สุด

๒.๒.๒ ยุคสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง

อาณาจักรล้านช้าง เป็นดินแดนที่มีประวัติอันยาวนาน มีหลักฐานที่แสดงว่ามีคนอยู่มาแล้ว ๒,๐๐๐-๓,๐๐๐ ปี อย่างการค้นพบแหล่งโบราณคดีหินโตะและหินตั้ง รวมถึงหลุมฝังศพสมัยก่อน ประวัติศาสตร์ที่บ้านหินตั้ง เมืองหัวเมือง (เมืองเป็น) แขวงหัวพันหรือการค้นพบทุ่งไหหิน เมืองแปก (โพนสะหวัน) แขวงเชียงขวางที่มีอายุช่วง ๒,๕๐๐-๓,๐๐๐ ปี กลุ่มชนเหล่านี้ต่างมีวิวัฒนาการซึ่งเป็น เรื่องที่นักมานุษยวิทยานำมาศึกษาอย่างต่อเนื่อง แต่การศึกษาด้านประวัติศาสตร์จากพงศาวดารลาว ได้มีการบันทึกไว้ดังนี้

๑. ขุนลอ ปกครองเมืองเซ้าหรือเมืองขวา (อ่านว่า เมืองซัว) ต่อมาเรียกว่า หลวงพระบาง
๒. ท้าวผาล้าน ปกครองเมืองหอแต (ตำหอหรือสิบสองปันนา)
๓. ท้าวจุล ปกครองเมืองโกดแท้แผนปม (ปัจจุบันคือเวียงคานม)
๔. ท้าวคำผิง ปกครองเมืองเชียงใหม่
๕. ท้าวอิน ปกครองเมืองลานเพียศรีหรืออุยยา (ละโว้)
๖. ท้าวกรม ปกครองเมืองมอน (อินทปัต หรือหงสาวดี)
๗. ท้าวเจือง ปกครองเมืองพวน (เชียงขวาง-เชื่อกันว่าเป็น ท้าวเจืองที่ปรากฏในวรรณกรรม เรื่องท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง)

ขุนลอผู้ทรงสร้างเมืองขวนี้ ถือกันว่าทรงเป็นปฐมกษัตริย์ของชาว สปป.ลาว ทั้งปวงในปี พ.ศ.๑๓๐๐ โดยประมาณ พระองค์ได้ทรงตั้งให้เมืองขวาเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านช้าง พระราชทานนามราชธานีแห่งนี้ใหม่ว่า เมืองเชียงทอง พระองค์ได้ทรงขับไล่ชนชาติขอม ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจอยู่เดิมในบริเวณดังกล่าวสำเร็จ ทำให้อาณาจักรล้านช้างมีความมั่นคงต่อมายาวนานและมี กษัตริย์ปกครองสืบต่อมาอีกหลายชั่วคน

ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ อาณาจักรล้านช้างก็ได้มีกษัตริย์องค์สำคัญ ซึ่งชาว สปป.ลาว ยกย่องพระองค์ในฐานะ “พระบิดาของชาติ สปป.ลาว” ได้แก่ พระเจ้าฟ้าจ๋ม (พ.ศ.๑๘๙๖-๑๙๑๖) พระนามเต็ม คือ “พระเจ้าฟ้าจ๋มแห่งหล้าธรณี” เนื่องจากพระองค์มีบทบาทในการรวบรวมแผ่นดิน สปป.ลาว ให้เป็นปึกแผ่น ทั้งยังทรงวางรากฐานของพระพุทธศาสนาใน สปป.ลาว และทรงยกย่องให้ เป็นศาสนาหลักของอาณาจักร

พระเจ้าฟ้าจ๋มทรงเป็นพระราชโอรสของท้าวผีฟ้า และเป็นพระราชนัดดาของพระยา สุวรรณคำผิง โดยในรัชสมัยของพระยาคำผิง ท้าวผีฟ้า ซึ่งเป็นพระบิดาของพระเจ้าฟ้าจ๋มได้ถูกเนรเทศ จึงเสด็จหนีไปพึ่งพระบรมโพธิสมภารของกษัตริย์เขมร ในเวลาต่อมาเมื่อสิ้นรัชสมัยของพระยาคำผิงอัน เป็นช่วงเวลาที่ยาญกษัตริย์เขมรเริ่มเสื่อมอำนาจ ในขณะที่เดียวกันที่ยาญกษัตริย์เขมรเข้มแข็งขึ้นฝ่าย เขมรจึงต้องการคานอำนาจของสุโขทัยจึงได้สนับสนุนให้พระยาฟ้าจ๋ม ซึ่งเสด็จติดตามพระราชบิดาไป ประทับที่ยาญกษัตริย์เขมรนั้น นำกำลังเข้าแย่งชิงอำนาจจากพระยาฟ้าคำเฮี้ยวซึ่งเป็นพระปิตุลา (อา) ผู้ ขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระยาคำผิง พระยาฟ้าจ๋มสามารถเอาชนะพระยาฟ้าจ๋มสามารถเอาชนะพระ ยาฟ้าคำเฮี้ยวได้ จึงเสด็จขึ้นครองราชย์และสถาปนาอาณาจักรล้านช้างขึ้นอย่างเป็นทางการ

ในรัชสมัยของพระยาฟ้าจ๋ม แม้พระองค์จะได้สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงให้กับอาณาจักร ล้านช้าง แต่ต่อมาในปี พ.ศ. ๑๘๙๙ ได้สละราชสมบัติทั้งยังได้เชิญพระยาอุ่นเรือนผู้เป็นพระราชโอรส ขึ้นครองราชย์สืบต่อจาก พระบิดา ส่วนพระยาฟ้าจ๋มได้เสด็จมาประทับอยู่ ณ เมืองน่าน กระทั่ง สิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ.๑๙๑๖

อาณาจักรล้านช้างมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันหลายพระองค์โดยสมัยที่สำคัญ ๒ สมัย คือ^{๑๐๐}

๑) สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

นับได้ว่าเป็นสมัยหนึ่งของประวัติศาสตร์ สปป.ลาว ที่มีความรุ่งเรืองมากท่ามกลาง วิฤกตการณ์ที่เกิดขึ้นรอบด้าน ชาว สปป.ลาว ล้วนนับถือพระองค์ว่าทรงเป็นมหาราช และทรงเป็นวีร กษัตริย์ที่สำคัญในประวัติศาสตร์ สปป.ลาว พระองค์ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่สำคัญไว้ หลายประการ โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับการทำนุบำรุงอย่างกว้างขวางโปรดให้มีการ

^{๑๐๐}อาณาจักรล้านช้าง (Lanchang)-Oknation แหล่งที่มา:http://www.asean thai.net/mobile_detail.php?cid=50&nid=4456, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑

สร้างและบูรณะปูชนียสถานในพระพุทธศาสนาหลายแห่ง เช่น ทรงสร้างหอพระแก้วเพื่อประดิษฐานพระแก้วมรกต ซึ่งได้ทรงอัญเชิญมาจากอาณาจักรล้านนา และทรงสร้างพระเจดีย์โลกจุฬามณี (พระธาตุหลวง) ที่นครเวียงจันทน์ ทรงสถาปนาพระธาตุศรีสองรักร่วมกับอาณาจักรอยุธยาที่เมืองด่านซ้าย ทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนมที่เมืองนคร (นครพนม) เป็นต้น โดยในเวลานี้เองที่อาณาจักรหงสาวดีในรัชสมัยพระเจ้าบุเรงนองมีกำลังเข้มแข็งและทรงอิทธิพลอย่างมากและมีความพยายามจะขยายอาณาจักรมาทางทิศตะวันออก พระองค์จึงโปรดให้มีการย้ายราชธานีจากหลวงพระบางมาอยู่ที่นครเวียงจันทน์ เพื่อหลีกเลี่ยงอำนาจของหงสาวดีในปี พ.ศ.๒๑๐๓ และพระราชทานนามราชธานีแห่งใหม่นี้ว่า “พระนครจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตอุดมราชธานี” ทั้งยังทรงสร้างสัมพันธไมตรีกับสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา เพื่อเป็นกำลังในการต่อต้านพม่าซึ่งถือเป็นศัตรูร่วมกัน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๑๐๗ ท้าพม่าได้ติดตามจับกุมขุนนางล้านช้างใหม่มาถึงเวียงจันทน์และสามารถตีกรุงเวียงจันทน์ได้ในขณะที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมิได้ประทับอยู่ในพระนคร พร้อมทั้งกวาดต้อนชาวเมืองและเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงกลับไปยังพม่าเป็นจำนวนมาก รวมถึงเจ้ามหาอุปราชศรีวรวงษา พระราชอนุชาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แล้วจึงถอยทัพกลับไป พระองค์ทรงคุมแค้นฝ่ายหงสาวดีอยู่มาก เมื่อฝ่ายอยุธยาขอความช่วยเหลือให้ช่วยรบกับพม่าในช่วงปี พ.ศ.๒๑๑๐-๒๑๑๒ พระองค์จึงทรงจัดตั้งกองทัพไปช่วยเหลืออยุธยาแต่ไม่สำเร็จเนื่องจากถูกฝ่ายพม่าและพระมหากษัตริย์เมืองพิษณุโลกซ่องสุมคนแตกพ่าย หลังอาณาจักรหงสาวดีพิชิตกรุงศรีอยุธยาได้แล้ว พระเจ้าบุเรงนองจึงทรงส่งกองทัพมาปราบปรามล้านช้างแต่ไม่สำเร็จ เนื่องจากพระเจ้าไชยเชษฐาได้ทรงนำกองทัพและชาวเมืองหลบภัยในป่า และคอยลอบโจมตีกองทัพพม่าอยู่เนืองๆ จนกองทัพพม่าต้องถอยร่นกลับไปจนถึง พ.ศ.๒๑๑๔ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้เสด็จออกปราบกบฏ ณ เมืองรามรัถมณฑล (เชื่อกันว่าอยู่พื้นที่แขวงอัตตะปือในปัจจุบัน) แล้วสูญหายไปนในศึกครั้งนั้น

๒) สมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (พ.ศ. ๒๑๘๑-๒๒๓๘)

เป็นยุคแห่งความเจริญรุ่งเรืองอีกยุคหนึ่ง เนื่องด้วยพระองค์มีวิธีการปกครองบ้านเมืองหลักแหลมและเป็นธรรม ทำให้ล้านช้างมีความมั่นคงและสงบ ร่มเย็นกว่าครึ่งศตวรรษ ทั้งความเจริญรุ่งเรืองทางสถาปัตยกรรม อักษรศาสตร์ ศิลปะแขนงต่าง ๆ ตลอดจน การค้าขายกับต่างชาติ พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความยุติธรรม จากกรณีที่พระราชโอรสของพระองค์ได้กระทำความผิดลักลอบเป็นชู้กับภริยาของขุนนางผู้หนึ่ง พระองค์ก็ลงโทษตามอาญาถึงขั้นประหารชีวิตโดยมิได้ใส่ใจว่าเป็นพระโอรส ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงอยู่ในสภาพที่ไร้รัชทายาท และเมื่อพระองค์สวรรคตโดยไร้รัชทายาท ประชาชนจึงได้อัญเชิญพระยาเมืองจัน ซึ่งเป็นขุนนางผู้ใหญ่ให้ขึ้นเป็นกษัตริย์ แต่ก็ครองราชย์อยู่ได้เพียงหกปี เจ้านันทราชแห่งเมืองน่านก็ยกทัพเข้ามาชิงเมืองเวียงจันทน์ไว้ได้ เจ้านันทราชจึงได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างใน พ.ศ. ๒๒๓๘ เมื่อสิ้นรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ราชอาณาจักรล้านช้างเกิดภาวะระส่ำระสายอย่างหนักจากการแก่งแย่งอำนาจของบรรดา

เชื้อพระวงศ์ จนทำให้ราชอาณาจักรแตกแยกออกเป็น ๓ ราชอาณาจักรเอกราช ได้แก่ ๑) อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ ๒) อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ๓) อาณาจักรล้านช้างจำปาสัก

๒.๒.๓ ยุคอาณาจักรล้านช้างแตกแยก

กำเนิดล้านช้างสามอาณาจักรเมื่อสิ้นรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ราชอาณาจักรล้านช้างเกิดภาวะระส่ำระสายอย่างหนัก จากการแก่งแย่งอำนาจของบรรดาเชื้อพระวงศ์ จนทำให้ราชอาณาจักรแตกแยกออกเป็น ๓ ราชอาณาจักรเอกราช ได้แก่

๑) อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์

อาณาจักรนี้คืออาณาจักรที่สืบทอดจากอาณาจักรล้านช้างศรีสัตนาคนหุตเดิม มีอาณาปกครองดินแดนลาวภาคกลางในปัจจุบัน มีพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒ เป็นปฐมกษัตริย์ พระไชยเชษฐาองค์นี้ทรงเป็นเชื้อพระวงศ์ที่ลี้ภัยการเมืองไปอยู่ที่จักรวรรดิเวียดนาม ซึ่งมีราชธานีในขณะนั้นอยู่ที่เมืองเว้ คนทั้งหลายจึงขนานพระนามอีกอย่างว่าพระไชยองค์เว้หรือพระไชยองค์เวียด พระองค์ได้นำกำลังจากเวียดนามเข้ายึดกรุงเวียงจันทน์จับเจ้านันทราชสำเร็จโทษ แล้วราชาภิเษกพระองค์เองเป็นกษัตริย์ในปี พ.ศ. ๒๒๔๑ จากนั้นจึงทรงตั้งท้าวลองเป็นเจ้าอุปราชครองเมืองหลวงพระบางแต่ไม่ได้รับการยอมรับจากชาวลาวทั้งหมด เพราะพระองค์มีความใกล้ชิดกับจักรวรรดิเวียดนาม

ในปี พ.ศ. ๒๒๕๐ เจ้ากิงกิสราชกับเจ้าองค์คำ พระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ที่หนีไปประทับที่เมืองหงสา (อยู่ในแขวงไซยะบูลีในปัจจุบัน) ได้ยกทัพเข้ามาชิงเมืองหลวงพระบางจับเจ้าอุปราชท้าวลองสำเร็จโทษ และเตรียมจะยกทัพเข้าตีกรุงเวียงจันทน์ พระไชยองค์เว้จึงทรงมีพระราชสาส์นไปยังสมเด็จพระเพทราชาแห่งกรุงศรีอยุธยาเพื่อขอความช่วยเหลือ ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาจึงไกล่เกลี่ยทั้งสองฝ่ายให้ยุติการรบและปักปันเขตแดนต่อกัน ทำให้หลวงพระบางกลายเป็นอาณาจักรเอกราชไม่ขึ้นกับเวียงจันทน์มานับแต่นั้น ในยุคนี้จึงนับได้ว่าเป็นยุคที่ลาวแตกแยกเป็น ๒ อาณาจักร คืออาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์และอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ซึ่งเวียงจันทน์ก็เองไม่ไว้ใจและหาทางทำลายฝ่ายหลวงพระบางอยู่ตลอด ตราแผ่นดินพระราชอาณาจักรลาว เป็นตราประจำราชวงศ์ล้านช้างหรือราชวงศ์ขุนลอ ซึ่งสืบเชื้อสายทางผู้ปกครองอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง

๒) อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง

อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางถือกำเนิดจากความแตกแยกระหว่างเวียงจันทน์และหลวงพระบางในปี พ.ศ. ๒๒๕๐ ดังได้กล่าวมาแล้ว มีอาณาปกครองดินแดนลาวภาคเหนือในปัจจุบัน มีพระเจ้ากิงกิสราชเป็นปฐมกษัตริย์ (พ.ศ. ๒๒๔๙-๒๒๕๖) และมีเชื้อสายกษัตริย์สืบราชสมบัติต่อมาจนกระทั่งประเทศลาวเป็นเอกราชจากฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ และเป็นกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรลาวต่อมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ในยุคแรกอาณาจักรนี้เกิดการแย่งชิงอำนาจภายในของตนเองเป็นระยะ และมีการจะขอกำลังจากรัฐที่ใหญ่กว่าอย่างพม่ามาช่วยเหลือเสมอ แน่แน่นอนว่าฝ่ายหลวงพระบางก็ไม่ไว้ใจและหาทางทำลายฝ่ายเวียงจันทน์เช่นกัน

๓) อาณาจักรล้านช้างจำปาสัก

อาณาจักรล้านช้างจำปาสักมีกำเนิดมาจากการอพยพหลบภัยการเมืองของเจ้านางสุมังคละและประชาชนส่วนหนึ่งภายใต้การนำของเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก พระเถระผู้ใหญ่ในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช มูลเหตุมาจากพระยาเมืองจันทน์ผู้เป็นเสนาบดีได้ชิงราชสมบัติขึ้นครองอาณาจักรหลังพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเสด็จสวรรคต และคิดจะเอาเจ้านางสุมังคละ พระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (ซึ่งทรงเป็นหม้ายและกำลังทรงครรภ์) เป็นมเหสี แต่นางไม่ยอม จึงหนีไปขอความช่วยเหลือจากเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กจึงพาญาติโยมของตนประมาณ ๓,๐๐๐ คนและเจ้านางสุมังคละหนีออกจากเวียงจันทน์ทางใต้ไปซ่อนตัวอยู่ที่บ้านจิวพันลำโสมสนุก ณ ที่นั้นเจ้านางสุมังคละได้ประสูติพระโอรสนามว่า เจ้าหน่อกษัตริย์

ต่อมานางแพงเจ้าเมืองจำปาสักชาวพื้นเมืองได้อาราธนาเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กมาปกครองบ้านเมือง เจ้าราชครูหลวงปกครองบ้านเมืองได้ระยะหนึ่งก็เกิดปัญหาการปกครองในบางประการซึ่งเอาหลักทางธรรมมาตัดสินและยุติปัญหาไม่ได้ ท่านจึงให้คนไปเชิญเจ้าหน่อกษัตริย์ซึ่งเจริญพระชนม์มากพอที่จะปกครองบ้านเมืองได้แล้ว มาทำพิธีราชาภิเษกเป็นกษัตริย์ปกครองนครจำปาสัก ในปี พ.ศ. ๒๒๕๗ ทรงพระนามว่า เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร อาณาจักรล้านช้างแห่งที่ ๓ คือ อาณาจักรล้านช้างจำปาสัก จึงถือกำเนิดขึ้นในปีนี้ พระองค์ได้ประกาศอาณาเขตแยกออกจากเวียงจันทน์ ปกครองดินแดนลาวภาคใต้ตั้งแต่เขตเมืองนครพนม เมืองคำม่วน ลงไปจนถึงเมืองเชียงแตง เมืองมโนไพรต่อแดนเขมร ส่วนทางด้านตะวันตกอาณาเขตไปไกลจนถึงเมืองท่งหรือเมืองสุวรรณภูมิ เชื้อสายของกษัตริย์แห่งอาณาจักรนี้ได้ปกครองจำปาสักต่อมาทั้งในฐานะกษัตริย์ เจ้าผู้ครองนคร และผู้ว่าราชการเมือง จนกระทั่งแผ่นดินลาวรวมเป็นหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ แต่ยังคงมีบทบาททางการเมืองในลาวยุคพระราชอาณาจักรมาตลอดจนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๕๑๘

๒.๒.๔ ยุคอาณาจักรล้านช้างภายใต้การปกครองของสยาม

อาณาจักรล้านช้างได้สูญเสียเอกราชแก่สยาม^{๑๐๑} เมื่ออาณาจักรล้านช้างแตกเป็น ๓ อาณาจักรเอกราช แต่ละอาณาจักรต่างตั้งตนเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกันและไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะกับหลวงพระบางและเวียงจันทน์แล้ว ทั้งสองอาณาจักรนี้ล้วนถือว่าเป็นศัตรูเลยทีเดียว ต่างก็จ้องหาทางทำลายล้างต่อกันด้วยการอาศัยกำลังทหารพม่าที่มีอำนาจในล้านนาอยู่ตลอด เหตุที่อาณาจักรล้านช้างทั้งสามจะเสียเอกราชให้แก่สยามมาจากความขัดแย้งภายในของอาณาจักรล้านช้าง ระหว่างพระเจ้าศิริบุญสารกษัตริย์เวียงจันทน์กับเจ้าพระวอ เจ้าพระตา สองขุนนางผู้ใหญ่ ทั้งสองคนนี้เป็นพี่น้องกัน (บางแห่งว่าพระวอเป็นที่ พระตาเป็นน้อง บางแห่งว่ากลับกัน บางแห่งว่าทั้งสองคนเป็นคนเดียวกันก็มี) มีเชื้อสายเจ้าปางคำเมืองเชียงรุ่ง ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากกษัตริย์เวียงจันทน์ให้ตั้งถิ่นฐานที่เมืองหนองบัวลุ่มภูซึ่งเป็นเมืองหน้าด่าน ทั้งสองเคยได้ช่วยเหลือให้พระเจ้าศิริ

^{๑๐๑} ประวัติล้านช้าง แหล่งที่มา: th.wikipedia.org/wiki/[สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๖๐]

ริบุญสารได้เสวยราชสมบัติในเวียงจันทน์มาก่อน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๑๓ พระเจ้าศิริบุญสารทรงขอตัวลูกสาวของขุนนางทั้งสองท่านองจะเอาไว้เป็นตัวประกัน เจ้าพระวอ เจ้าพระตา ไม่พอใจพระเจ้าศิริบุญสารมาก จึงกลับมาตั้งมั่นเตรียมสู้รบอยู่ที่เมืองหนองบัวลุ่มภู (สาเหตุที่ขัดแย้งกันยังมีต่างออกไปอีกตามหลักฐานแต่ละแห่ง)

พระเจ้าศิริบุญสารทรงส่งกองทัพมาปราบถึงสามครั้ง กองทัพฝ่ายเจ้าพระวอเจ้าพระตาก็คงชนะทุกครั้ง แต่เมื่อรบนานไปฝ่ายหนองบัวลุ่มภูเห็นว่าแพ้เพราะกำลังรบลดลงแน่นอนจึงได้ขอความช่วยเหลือจากกองทัพพม่า ทว่ากองทัพพม่ากลับให้ความช่วยเหลือแก่ฝ่ายเวียงจันทน์เพราะฝ่ายเวียงจันทน์ส่งคนไปขอความช่วยเหลือตัดหน้าฝ่ายหนองบัวลุ่มภู ในการรบครั้งต่อมาฝ่ายหนองบัวลุ่มภูจึงแพ้ เจ้าพระตาตายในที่รบ เจ้าพระวอจึงนำไพร่พลและเชื้อสายที่รอดตายหนีไปพึ่งพระเจ้าองค์หลวงไชยกุมารแห่งอาณาจักรล้านช้างจำปาสัก โดยไปตั้งมั่นอยู่ที่บ้านเวียงดอนกองซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีของไทยในปัจจุบัน

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๑๙ เจ้าพระวอเกิดความขัดแย้งกับพระเจ้าองค์หลวงไชยกุมารจากเรื่องการสร้างกำแพงเมืองกับการสร้างหอคำ (เรือนหลวง) จึงได้พาไพร่พลมาตั้งมั่นที่บ้านดอนมดแดงและทำหนังสือขอเป็นขอบขันทีสีมาของกรุงสยามในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งพระองค์ก็ได้รับไว้ ฝ่ายเวียงจันทน์เห็นว่าถ้าส่งกำลังไปปราบเจ้าพระวอแล้วฝ่ายจำปาสักจะไม่ให้ความช่วยเหลือเจ้าพระวอแน่นอนจึงทรงส่งกองทัพมาจับเจ้าพระวอฆ่าที่บ้านดอนมดแดงเสีย ท้าวคำผง ท้าวทิดพรหม และท้าวกำ บบุตรหลานของเจ้าพระวอและเจ้าพระตาซึ่งตีฝ่าวงล้อมออกมาได้จึงแจ้งเรื่องกราบทูลไปยังกรุงธนบุรีผ่านทางเมืองนครราชสีมา

สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงพระพิโรธมากที่ฝ่ายเวียงจันทน์ส่งกองทัพมาฆ่าผู้ที่อยู่ในขอบขันทีสีมาของพระองค์ กอปรกับพระองค์เองก็ไม่ทรงไว้ใจฝ่ายเวียงจันทน์ที่มีท่าทีฝักใฝ่อาณาจักรพม่า ซึ่งยังคงคุกคามฝ่ายสยามอยู่ตลอด ในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ พระองค์จึงทรงส่งกองทัพภายใต้การนำของสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ขึ้นไปตีอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ โดยไล่ตีมาทางใต้ผ่านทางอาณาจักรล้านช้างจำปาสักก่อน ฝ่ายจำปาสักเห็นว่าจะสู้กองทัพไทยไม่ได้จึงยอมอ่อนน้อมโดยดี จากนั้นจึงยกทัพขึ้นเหนือตีหัวเมืองหน้าด่านของเวียงจันทน์เรื่อยมา จนสามารถหักเอาเมืองเวียงจันทน์ได้สำเร็จ ฝ่ายสยามจึงกวาดต้อนทรัพย์สิน ผู้คน ขุนนาง เชื้อพระวงศ์ และกุมตัวพระเจ้าศิริบุญสารลงมายังกรุงธนบุรี ด้านอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางซึ่งเป็นอริกับเวียงจันทน์มาตลอดก็ได้ให้ความช่วยเหลือฝ่ายสยามในสงครามครั้งนี้อย่างเต็มที่ แต่พอสิ้นศึกก็ถูกฝ่ายไทยบังคับให้ยอมอ่อนน้อมเป็นเมืองขึ้นด้วยเช่นกัน อาณาจักรล้านช้างทั้งสามแห่งจึงตกเป็นประเทศราชของไทยทั้งหมดในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ นี้เอง แม้ต่อมาภายในสยามก็เกิดการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์สุราชวงศ์จักรีและย้ายราชธานีมายังกรุงรัตนโกสินทร์ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ก็ตาม แต่ภาวะความเป็นประเทศราชของทั้งสามอาณาจักรก็มีได้เปลี่ยนแปลง

๑. การปกครองของสยาม อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์

ภายหลังที่สูญเสียเอกราชให้แก่อาณาจักรสยาม พระเจ้าแผ่นดินสยามจึงให้เจ้านันทเสน โอรสของพระเจ้าศิริบุญสาร เสด็จขึ้นครองราชย์แทน แล้วแต่งตั้งเจ้าอินทวงศ์เป็นอุปราช ส่วนเจ้าอนุวงศ์และเจ้าพรหมวงศ์ให้ลงไปเป็นตัวประกันที่กรุงธนบุรี แต่ต่อมาก็เกิดข้อพิพาทฟ้องร้องกันกับเจ้าอนุรุธแห่งนครหลวงพระบางหลายครั้ง จนครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. ๒๓๓๖ เจ้านันทเสนถูกกล่าวหาว่าสมคบกับเจ้าเมืองนครพนมและเวียงจันทน์จะก่อการกบฏ จึงถูกเรียกตัวลงไปสอบสวนที่กรุงเทพฯ พระองค์ต่อสู้อยู่ ๒ ปี ก็เสด็จสวรรคต

เจ้าอินทวงศ์พระอนุชาของเจ้านันทเสนได้ครองราชย์สืบต่อ และครองเมืองมาถึงปี พ.ศ. ๒๓๔๖ ก็ถึงแก่พิราลัย ทำให้เจ้าอนุวงศ์ พระราชนัดดาโอรสองค์ที่ ๓ ของพระเจ้าศิริบุญสารได้ขึ้นครองราชสมบัติในนครเวียงจันทน์ พระองค์เป็นผู้มีความสามารถในหลายด้าน โดยได้เคยยกทัพไปช่วยฝ่ายไทยรบกับพม่าจนได้รับชัยชนะหลายครั้ง ตลอดจนได้ทรงจัดแจงสร้างบ้านแปลงเมืองให้เจริญรุ่งเรืองในหลายด้าน ทั้งในทางพระพุทธศาสนาและทางทหาร ทั้งได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์กับหลวงพระบางและจำปาสัก พระองค์ทรงมีความพยายามที่จะกอบกู้อิสรภาพคืนจากไทยแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ จึงถูกจับตัวส่งลงไปกรุงเทพฯ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ และเสด็จสวรรคตในพ.ศ. ๒๓๗๑

กองทัพอาณาจักรสยามตีนครเวียงจันทน์ครั้งที่ ๒ ในรัชกาลของเจ้าอนุวงศ์นี้ ฝ่ายสยาม (รัชกาลที่ ๓) ได้สั่งให้ ทำลายนครเวียงจันทน์ให้สิ้นซาก ทั้งกำแพงเมืองและวัดวาอารามต่างๆ ตลอดจนต้นไม้และไร่นาก็ถูกเผาจนหมดสิ้น อีกทั้งให้ล้มเลิกอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์เสีย มิให้มีเมืองและเจ้าครองนครอีกต่อไป นครเวียงจันทน์ที่เคยรุ่งเรืองและอุดมสมบูรณ์มาหลายร้อยปี ก็ถูกทำลายลงจนถึงกาลอวสานกลายเป็นเมืองร้าง ในปี พ.ศ. ๒๓๗๑

๒. การปกครองของสยาม อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง

เมื่อสูญเสียเอกราชใน พ.ศ. ๒๓๒๑ ในสมัยเจ้าสุริยวงศ์ พระองค์จึงถูกคุมตัวลงไปที่กรุงธนบุรี ภายหลังจึงถูกส่งคืนมาเป็นเจ้านครหลวงพระบาง และเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๓๓๔ บรรดาเสนาอำมาตย์จึงทูลเชิญเจ้าอนุรุธ พระอนุชาของเจ้าสุริยวงศ์ขึ้นครองราชย์ เมื่อเจ้านันทเสนแห่งเวียงจันทน์ยกทัพมาตีหลวงพระบางได้ เจ้าอนุรุธจึงถูกส่งลงไปขังที่กรุงเทพฯ อยู่ ๔ ปี จึงได้เสด็จกลับมาขึ้นครองราชย์ตามเดิม และเสด็จสวรรคตใน พ.ศ. ๒๓๓๙ เจ้ามณฑาตุราช โอรสของเจ้าอนุรุธจึงได้ขึ้นครองเมืองแทนใน พ.ศ. ๒๓๖๐ ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จสวรรคต เจ้ามณฑาตุราชจึงได้เสด็จลงไปกรุงเทพฯ เพื่ออุปสมบทต่อหน้าพระบรมศพแล้วจึงเสด็จกลับมาครองครองราชย์ตามเดิม โดยในปี พ.ศ. ๒๓๗๐ เกิดเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ เจ้ามณฑาตุราชจึงได้ส่งกำลังพลไปช่วยกองทัพไทยตีเวียงจันทน์

เจ้ามณฑาตุราชสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. ๒๓๗๙ ทางกรุงเทพฯ จึงตั้งให้เจ้าสุกเสริม โอรสของเจ้ามณฑาตุราชขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินหลวงพระบางใน พ.ศ. ๒๓๘๑ และสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๒๓๙๓

เจ้านันทราชราชโอรสองค์ที่ ๒ ของเจ้ามันธาตุราชได้ครองราชสืบแทนและครองราชย์อยู่ ๒๐ ปี จึงสวรรคตใน พ.ศ. ๒๔๑๔ ทำให้เจ้าอนุวงศ์โอรสของเจ้ามันธาตุราช ได้ครองราชสมบัติสืบต่อ ในรัชสมัยนี้เจ้าอนุวงศ์ได้เกิดกบฏฮ่อขึ้นทำให้พระองค์หนีไปอยู่ที่เมืองปากกลาย รัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จึงได้ส่งกองทัพมาปราบ พร้อมทั้งปลดเจ้าอนุวงศ์ออกจากบัลลังก์ แล้วตั้งเจ้าคำสุกโอรสของเจ้าอนุวงศ์ขึ้นครองราชย์แทน ในพ.ศ. ๒๔๓๒

เจ้าคำสุกได้ ได้ขึ้นครองราชย์จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๖ เกิดกรณีพิพาทสยาม-ฝรั่งเศส รัฐบาลสยามได้ยอมยกดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมดให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศส เจ้าคำสุกจึงเป็นพระเจ้าแผ่นดินหลวงพระบางภายใต้การอารักขาของฝรั่งเศส จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๘ จึงสิ้นพระชนม์

๓. การปกครองของสยาม อาณาจักรล้านช้างจำปาสัก

ภายหลังจากที่จำปาสักแยกเป็นอิสระจากเวียงจันทน์เมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๗ โดยมีเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร ผู้เป็นหลานของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๑ ในสมัยของเจ้าไชยกุมาร นครจำปาสักก็ต้องเสียเอกราชให้แก่ไทย ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๔ ได้เกิดกบฏขึ้นในนครจำปาสักทำให้เจ้าไชยกุมารต้องเสด็จหนีแล้วไปสวรรคตในป่า แต่ท้าวฝ่ายหน้าแห่งบ้านสิงห์ท่า (เมืองยโสธร) กับพระปทุมสุรราช (คำผง) เจ้าเมืองอุบล ได้ยกกองกำลังไปปราบกบฏและตีเอาเมืองจำปาสักคืนมาได้ ทำให้ท้าวฝ่ายหน้าได้รับแต่งตั้งจากไทยให้เป็นเจ้านครจำปาสักมีนามว่า พระวิไชยราชขัตติยวงศา

พระวิไชยราชขัตติยวงศาถึงแก่กรรมใน พ.ศ. ๒๓๕๐ ฝ่ายอาณาจักรสยามจึงได้แต่งตั้งเจ้านู โอรสของเจ้าไชยกุมาร ขึ้นเป็นเจ้าเมืองแทน แต่ก็ถึงแก่พิราลัย หลังรับสุพรรณบัตรเจ้าเมืองได้เพียง ๓ วัน ฝ่ายไทยจึงได้แต่งตั้งให้เจ้าหมาน้อย โอรสของอุปราชสุริโย เป็นเจ้านครจำปาสัก ต่อมาเกิดกบฏฮ่อฮ้ายสาหัสเกิดขึ้นในเมือง ทำให้เจ้าหมาน้อยถูกส่งตัวลงไปยังกรุงเทพฯ และได้ถึงแก่กรรมที่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๓๗๐ เจ้าราชบุตรโย โอรสของเจ้านุวงศ์ ที่มีความชอบจากการปราบกบฏฮ่อฮ้ายสาหัส จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้านครจำปาสัก แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏเจ้านุวงศ์ขึ้น เจ้าราชบุตรโยจึงถูกเจ้าฮุยจับตัวส่งให้แก่ทางกรุงเทพฯ เจ้าฮุยจึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้านครจำปาสักใน พ.ศ. ๒๓๗๑

เจ้าฮุยถึงแก่พิราลัยใน พ.ศ. ๒๓๘๔ เจ้านาคผู้เป็นอุปราชจึงได้ครองเมืองสืบแทน จนถึงแก่พิราลัยด้วยอุบัติเหตุโรคใน พ.ศ. ๒๓๙๖ ทางฝ่ายสยามจึงได้แต่งตั้งเจ้าคำใหญ่ ผู้เป็นโอรสของเจ้าฮุย ขึ้นเป็นเจ้านครจำปาสัก มีนามว่า เจ้ายุติธรรมธร (คำใหญ่) จนถึง พ.ศ. ๒๔๐๒ ก็ถึงแก่กรรม เจ้าคำสุก ผู้เป็นอนุชาจึงได้เป็นเจ้านครจำปาสักสืบแทน มีพระนามว่า เจ้ายุติธรรมธร (คำสุก) พระองค์ได้ส่งบุตรชายทั้ง ๓ ไปยังกรุงเทพฯจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ทั้งสามคนได้แก่ เจ้าราชดนัย (หุย) เจ้าศักดิ์ประสิทธิ์ (เจ้าเบง) และเจ้าศักดิ์ประเสริฐ (เจ้าฮุย)

เกิดกรณีพิพาทสยาม-ฝรั่งเศส ฝ่ายอาณาจักรสยามได้ยกดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ เมื่อเจ้ายุติธรรมธร (คำสุก) ถึงแก่พิราลัย เจ้าราชดนัย (หุย) ก็ได้รับแต่งตั้ง

จากฝรั่งเศสให้เป็นผู้ว่าการนครจำปาสัก ดังนั้นอาณาจักรล้านช้างจำปาสักจึงมีฐานะเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส

สรุปได้ว่า รูปแบบการปกครองในอาณาจักรล้านช้างใช้ระบบอาญาสี่ ทั้งในเมืองหลวง หัวเมืองใหญ่ ตลอดจนหัวเมืองขึ้นซึ่งอยู่กับหัวเมืองใหญ่นั้น ระบบอาญาสี่ แบ่งชั้นการปกครองออกเป็น ๕ ระดับ ๑) อาญาสี่ เจ้าเมือง มีอำนาจหน้าที่ในการบังคับบัญชาเหนืออาญาสี่และกรมการเมือง ตลอดจนข้าราชการทั้งปวงในเขตเมืองนั้น หากแต่จะไม่มีสิทธิ์ในบางเรื่อง เช่น ตัดสินประหารชีวิต หรือแต่งตั้งถอดถอนกรมการเมืองผู้ใหญ่ซึ่งได้แก่ อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ได้เองโดยลำพัง เว้นแต่จะได้รับราชานุญาตจากเจ้ามหาชีวิต อุปฮาด เป็นตำแหน่งรองเจ้าเมือง ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ข้าราชการของเจ้าเมือง ปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าเมือง ตลอดจนรับผิดชอบเกี่ยวกับบัญชีส่วยสาอากร การคลัง และการกะเกณฑ์กำลังพลในยามมีราชการสงคราม ราชวงศ์ เป็นผู้แทนของอุปฮาด รับผิดชอบเรื่องอรรถคดีและการตัดสินถ้อยความข้อพิพาททั้งปวง ราชบุตร โดยมากมักเป็นบุตรของเจ้าเมืองเอง หรืออาจมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสายเลือดกับเจ้าเมืองก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคำสั่งจากเมืองหลวง ราชบุตร หน้าที่ช่วยราชการตามที่เจ้าเมืองมอบหมาย ตลอดจนการปฏิบัติกิจการด้านศาสนา เรือกสวนไร่นา ถนนหนทาง และการเก็บภาษีอากรต่างๆ ๒) ผู้ช่วยอาญาสี่ ประกอบด้วย ท้าวสุริยะ ท้าวสุริโย ท้าวโพธิสาร และท้าวสุทิสสาร ซึ่งจะแต่งตั้งจากบรรดาเครือญาติของเจ้าเมืองนั้น รับผิดชอบเรื่องการพิจารณาพิพากษาคดีความในศาลเมือง และดูแลรับผิดชอบการปกครองเมืองในแผนกต่างๆ ๓) ชื่อบ้าน ขางเมืองเป็นตำแหน่งรองจากผู้ช่วยอาญาสี่ ประกอบด้วยชื่อเมือง มี ๒ ตำแหน่งคือ เมืองแสน ทำหน้าที่กำกับดูแลฝ่ายทหาร และเมืองจันทน์ ทำหน้าที่กำกับดูแลฝ่ายพลเรือนขางเมือง มีศักดิ์รองจากชื่อบ้าน ได้แก่ เมืองขวา เมืองซ้าย เมืองกลาง ดูแลบัญชีไพร่พล บัญชีสักเลก งานราชทัณฑ์ การปฏิสังขรณ์วัดวาอารมตลอดจนวัสดุครุภัณฑ์ ๔) ตำแหน่งพิเศษเป็นตำแหน่งที่แต่งตั้งเพิ่มขึ้นตามความจำเป็น ของสภาพการณ์ของบ้านเมือง ๕) หัวหน้าชุมชน ในการปกครองอาณาจักรล้านช้าง

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเกี่ยวกับอาณาจักรล้านช้างและการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งมีความเกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๗.๑ งานวิจัยในประเทศ

พิมพ์ปฎิมา นเรศศิริกุล ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการขยายอำนาจของราชอาณาจักรล้านช้าง และกลไกการควบคุมชนพื้นเมือง ในเมืองอัตตะปือ ราชอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ในพุทธศตวรรษที่ ๒๒ จากการศึกษาค้นคว้า เรื่อง การขยายอำนาจของราชอาณาจักรล้านช้างและกลไกการควบคุมชนพื้นเมือง ในเมืองอัตตะปือ ราชอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ในพุทธศตวรรษที่ ๒๒ พบว่า ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๒๒ อำนาจของราชสำนักล้านช้างไม่มีอิทธิพลต่อดินแดนตอนใต้ของราชอาณาจักรอย่าง

เป็นรูปธรรม บ้านเมืองของชนพื้นเมืองเป็นอิสระไม่ผูกพันอยู่กับศูนย์อำนาจได้อย่างแท้จริง จนกระทั่ง พุทธศตวรรษที่ ๒๒ ราชสำนักล้านช้างย้ายศูนย์อำนาจทางการเมืองการปกครองจากเมืองหลวงพระบางมาสู่นครเวียงจันทน์เพื่อใช้เป็นจุดยุทธศาสตร์ในการควบคุมชนพื้นเมืองทางตอนใต้ เนื่องจากนครเวียงจันทน์เป็นชัยภูมิที่เหมาะสม ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างตอนเหนือและตอนใต้ของราชอาณาจักรสามารถปกครองและควบคุมดูแลชนพื้นเมืองได้ดีกว่าเมืองหลวงพระบาง หลังจากราชสำนักล้านช้างย้ายศูนย์อำนาจลงมาประชิดดินแดนของชนพื้นเมืองได้สำเร็จแล้ว ราชสำนักล้านช้างจึงขยายอำนาจเพื่อครอบครองเมืองอัตตะปือพร้อมกับนำกลไกทางศาสนา กลไกด้านวรรณกรรม และกลไกฝ่ายอาณาจักรมาใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมชนพื้นเมือง^{๑๐๒}

ไกรฤกษ์ ศิลาคม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช: โปธิษัตรีย์กับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่สองฝั่งโขง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชในด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในดินแดนล้านช้างสองฝั่งโขงและศึกษาแรงจูงใจที่เป็นมูลเหตุให้พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจดังกล่าววิธีการศึกษาคือ การวิจัยเชิงเอกสารร่วมกับการวิจัยเชิงสำรวจ ผลการวิจัยพบว่า พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นกษัตริย์ลาวพระองค์หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในแถบลุ่มแม่น้ำโขง พระองค์ทรงมีหาปณิธานต่อพุทธภูมิตามคติคำสอนของพระพุทธศาสนา อันเป็นแรงจูงใจให้พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการอย่างยิ่งยวด และได้ส่งผลอย่างสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาในแถบสองฝั่งแม่น้ำโขงเจริญรุ่งเรืองพระองค์ทรงอุปถัมภ์การสร้างวัด การสร้างพระพุทธรูป การบูรณะพระธาตุที่สำคัญไว้เป็นจำนวนมาก โดยร่อยรอยหลักฐานดังกล่าวปรากฏทั้งที่เมืองหลวงพระบาง เมืองเวียงจันทน์ และภาคอีสานตอนบนของไทยในจังหวัดหนองคาย บึงกาฬ หนองบัวลำภู เลย สกลนคร และอุดรธานี^{๑๐๓}

ธีระวัฒน์ แสนคำ ได้ศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับเส้นทางการค้าระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับอาณาจักรล้านช้าง ในพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ผลการวิจัยพบว่า กรุงศรีอยุธยากับอาณาจักรล้านช้างมีเส้นทางคมนาคมที่ติดต่อกัน ๒ เส้นทางหลัก ผ่านทางเมืองนครไทย และเมืองเพชรบูรณ์ และมีความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างกัน ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ พ่อค้าล้านช้างมักจะเดินทางมาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าที่กรุงศรีอยุธยา แต่เมื่อมีปัญหา ก็จะหันไปซื้อขายที่เมืองพิษณุโลกแทน สินค้าที่พ่อค้าล้านช้างต้องการจากกรุงศรีอยุธยา คือ ผ้าทอชั้นดีและของฟุ่มเฟือย สินค้าที่พ่อค้ากรุงศรีอยุธยาต้องการจากล้านช้าง คือของป่าและแร่ธาตุสำคัญบางประเภท เช่น ทองคำ เงิน เหล็ก ตะกั่ว

^{๑๐๒} พิมป์ปฏิมา นเรศศิริกุล, การขยายอำนาจของราชอาณาจักรล้านช้างและกลไกการควบคุมชนพื้นเมือง ในเมืองอัตตะปือ ราชอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ในพุทธศตวรรษที่ ๒๒, **มนุษยศาสตร์สาร**, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑ ๒๕๕๔

^{๑๐๓} ไกรฤกษ์ ศิลาคม, พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช: โปธิษัตรีย์กับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่สองฝั่งโขง, **ศูนย์การเรียนรู้พุทธศิลป์ถิ่นอีสาน**, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐)

และ ดิบูก เป็นต้น การค้าระหว่างกรุงศรีอยุธยากับอาณาจักรล้านช้างทำให้ราชสำนักกรุงศรีอยุธยามีความมั่งคั่ง เพราะนำสินค้าจากล้านช้างส่งขายต่อให้กับพ่อค้าชาวตะวันตกค้า^{๑๐๔}

พรรณณี สนวนเพลง และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อารยธรรมล้านนา (พะเยา แพร่ น่าน) และสุโขทัย (กำแพงเพชร สุโขทัย) เพื่อเชื่อมโยงกับอารยธรรมล้านช้าง (หลวงพระบาง) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาเส้นทางทางท่องเที่ยวของอาณาจักรสุโขทัยล้านนา ตะวันออก และอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการลงพื้นที่สำรวจเส้นทางการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า เส้นทางที่ ๑ เส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนาตะวันออก ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา แพร่ น่าน ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวด้านอารยธรรมเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่ ๑) อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง ๒) วัดศรีโคมคำ ๓) วัดพระธาตุจอมทอง ๔) พระธาตุช่อแฮ ๕) คุ่มเจ้าหลวงเมืองแพร่ ๖) พระธาตุแช่แห้ง ๗) วัดภูมินทร์ ๘) พระธาตุช้างค้ำวรวิหาร เส้นทางที่ ๒ เส้นทางท่องเที่ยวมรดกไทย มรดกโลก ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดสุโขทัยและกำแพงเพชร ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวด้านอารยธรรมเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่ วัดมหาธาตุ วัดศรีสวาย วัดศรีชุม วัดช้างล้อม วัดพระแก้ว วัดพระสี่อิริยาบถ และวัดช้างนอน เส้นทางที่ ๓ เส้นทางท่องเที่ยวอารยธรรมตะวันออก ประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวในอาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรล้านนา อาณาจักรล้านช้าง ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวด้านอารยธรรมเชิงประวัติศาสตร์ ได้แก่ กำแพงเพชร สุโขทัย พะเยา แพร่ น่าน และหลวงพระบาง

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมได้รับการดูแลเป็นอย่างดีหากแต่ขาดการดูแลรักษาโดยชุมชน ดังนั้น จึงควรเพิ่มกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น อีกทั้งควรมีโครงการส่งเสริมเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงอารยธรรมล้านนา สุโขทัยและล้านช้างเพื่อแสวงหาตลาดการท่องเที่ยวใหม่^{๑๐๕}

จิตร วินทะไชย ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบทางศิลปะของพุทธปฏิมากรรมสำริดศิลปะล้านช้างในอีสาน ซึ่งมีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปะของพุทธปฏิมากรรมสำริดศิลปะล้านช้างในอีสาน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการบูรณาการวิธีการศึกษาตามเงื่อนไขและข้อมูลที่มีความแตกต่างกันดังนี้ วิธีการทางประวัติศาสตร์ศิลปะ การศึกษาภาคสนาม การศึกษาวิจัยเอกสาร

^{๑๐๔}ธีระวัฒน์ แสนคำ, เส้นทางการค้าระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับอาณาจักรล้านช้าง ในพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓, วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐)

^{๑๐๕}พรรณณี สนวนเพลง และคณะ, การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อารยธรรมล้านนา (พะเยา แพร่ น่าน) และสุโขทัย (กำแพงเพชร สุโขทัย) เพื่อเชื่อมโยงกับอารยธรรมล้านช้าง (หลวงพระบาง) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, รายงานการวิจัย, คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๖๐), บทคัดย่อ

ผลการวิจัยพบว่า พุทธปฏิมากรรมสำริดศิลปะล้านช้างในอีสานส่วนใหญ่ถูกเคลื่อนย้ายมาอยู่ในระหว่างสมัยศิลปะล้านช้างตอนต้นช่วงกลางถึงสมัยศิลปะล้านช้างตอนหลังช่วงปลาย จากพุทธศิลป์สามารถจำแนกได้ ๕ กลุ่ม คือ อิทธิพลทางศิลปะสุโขทัย อิทธิพลทางศิลปะล้านนาอิทธิพลทางศิลปะอยุธยา ศิลปะล้านช้างบริสุทธิ์และอิทธิพลศิลปะรัตนโกสินทร์และรูปแบบพระพุทธรูปปฏิมากรรมสำริดศิลปะล้านช้าง จากการวิเคราะห์ฝีมือเชิงช่างโดยใช้รูปทรง สัดส่วน ความละเอียดขององค์ประกอบอื่นขององค์พระ ซึ่งโดยภาพรวมแล้วสามารถแบ่งรูปแบบของพุทธปฏิมากรรมสำริดศิลปะล้านช้างในอีสานจากฝีมือเชิงช่างและสุนทรียภาพออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มฝีมือช่างหลวงหรือช่างราชสำนักกับกลุ่มฝีมือช่างราษฎร์หรือช่างพื้นบ้าน และพุทธปฏิมากรรมสำริดศิลปะล้านช้างที่พบจำแนกการแสดงผลต่าง ๆ ได้ ๑๑ ปาง ดังนี้ ปางมารวิชัย ๓๙๖ องค์ ปางสมาธิ ๒๖ องค์ ปางห้ามสมุทร ๒๐ องค์ ปางห้ามญาติ ๖ องค์ ปางทรงพิจารณาธรรม ๒ องค์ ปางถวายเนตร ๑ องค์ ปางยืน ๖ องค์ ปางลีลา ๑ องค์ ปางนาคปรก ๒ องค์ พระสังกัจจายน์ ๕ องค์ และพระศรีอาริย์หรือพระสาวก ๓ องค์^{๑๐๖}

นัตยา กรณีกิจ ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ชาติลาว มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาความสำคัญและประเมินคุณค่าทางวิชาการของพงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในฐานะเป็นประวัติศาสตร์ชาติลาวฉบับแรกที่เกิดขึ้นหลังจากลาวได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส และยังเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ประวัติศาสตร์ของชาวลาวจนถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า ผู้แต่งได้รับอิทธิพลแนวความคิดในการเขียนประวัติศาสตร์ ชาตินิยมจากปัญญาชนไทย เช่น สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ พระยาอนุমানราชชน หลวงวิจิตรวาทกร ขุนวิจิตรมาตรา เป็นต้น พงศาวดารฉบับมหาสิลา วีระวงส์ แม้จะเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ในเชิงสังเคราะห์แบบใหม่ แต่ลักษณะการนำเสนอ ยังไม่ได้อิทธิพลจากประเพณีการบันทึกประวัติศาสตร์ของลาว คือ การใช้ข้อมูลจากตำนานส่วนหนึ่งและเน้นความสำคัญของประวัติศาสตร์ราชวงศ์ ในการประเมินคุณค่าของพงศาวดารฉบับนี้ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ชาติลาว ผู้วิจัยพบจากการตรวจสอบเอกสารชั้นต้น เช่น จารึกร่วมสมัย และเอกสารจีนหมิงสี่ลู่ว่ายังมี การนำเสนอเรื่องราวที่คลาดเคลื่อนจากความจริงอยู่มาก โดยเฉพาะในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕^{๑๐๗}

ไพฑูรย์ มีกุศล ได้ศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์อนุภูมิภาคแม่น้ำโขง อนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (The Greater Mekong Subregion : GMS) ประกอบด้วยพื้นที่ ๖ ประเทศ ได้แก่ จีนตอนใต้ (จีนยูนนาน) พม่า ลาว ไทย กัมพูชา และเวียดนามพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๒.๖๐ ล้านตาราง

^{๑๐๖} วิจิตร วินทะไชย, รูปแบบทางศิลปะของพุทธประติมากรรมสำริดศิลปะล้านช้างในอีสาน, วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐

^{๑๐๗} นัตยา กรณีกิจ, “พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ชาติลาว”, รายงานการวิจัย, (สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), บทคัดย่อ

กิโลเมตร ซึ่งเป็นที่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ประมาณ ๓๓๐ ล้านคน ในปัจจุบัน โครงการพัฒนาอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขงก่อตั้งใน ค.ศ. ๑๙๙๑ และได้ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ รวมทั้งผลกระทบด้านพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ป่าไม้ และการเคลื่อนย้ายของประชากรที่เกิดจากการบริหารจัดการโดยรัฐบาลของแต่ละประเทศด้วย บทความนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาอย่างกว้างๆ ของอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขงทางด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ธรรมชาติ นิเวศวิทยาวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ความเชื่อและศาสนาของผู้คนในอนุภูมิภาคนี้ โดยการศึกษาเอกสารและประสบการณ์จากการท่องเที่ยวศึกษาของผู้เขียน การศึกษานี้คงจะเป็นความรู้พื้นฐานและแรงบันดาลใจให้ผู้สนใจศึกษาเชิงลึกเฉพาะสาขาวิชาตามความสนใจในอนาคต^{๑๐๘}

ไรพัทธ์ ภูชีสส์ชวกรณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องโบสถ์-วิหารแบบล้านช้างในประเทศไทย โบสถ์และวิหารแบบล้านช้างในดินแดนภาคอีสานของไทย ที่ทำการศึกษาทั้ง ๗ แห่ง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง เนื่องจากเป็นบริเวณที่มีหลักฐานแสดงความเป็นล้านช้าง ที่สำคัญ คือ เอกสารประวัติการสร้างที่เป็นลายลักษณ์อักษร และหลักฐานทางศิลปะสถาปัตยกรรม รวมถึงคุณค่าต่อสังคมที่ดำรงสืบมาจนปัจจุบัน สามารถสรุปลักษณะเฉพาะหรือลักษณะร่วมของรูปแบบล้านช้าง ได้แก่ แผนผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่ไม่ยกเก็จหรือย่อมุม มีการซ้อนชั้นหลังคาแบบล้านช้าง และมีรูปทรงอาคารที่มีสัดส่วนและเส้นโค้งเฉพาะตัว นอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบประดับตกแต่งอันเป็นเอกลักษณ์ เช่น โถงคิ้ว ซ่อฟ้า กลาง คันทวยแขนนาง ตลอดจนการเขียนรูปแต้มที่ผนังด้านนอก ความแตกต่างที่ชัดเจนของโบสถ์วิหารแบบล้านช้างและแบบล้านนา คือแผนผัง การซ้อนชั้นหลังคา รูปทรง และเส้นโค้งของหลังคา ทั้งนี้วัดลาวล้านช้างในแถบภาคอีสาน เริ่มได้รับแนวคิดจากส่วนกลาง นับตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา และมีความชัดเจนสมัยหลังรัชกาลที่ ๕ ซึ่งเป็นช่วงที่แนวคิดและนโยบายทางด้านเศรษฐกิจการเมืองการปกครองอันเป็นรูปธรรมจากส่วนกลางเข้ามามีผลกระทบ ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้ศาสนสถานในส่วนภูมิภาค นอกจากการเผยแพร่แบบมาตรฐานของกรมศิลปากรไปสู่ภาคอีสานแล้ว ยังมีพระสงฆ์ผู้มีบทบาทสำคัญต่อการเผยแพร่แนวคิดจากส่วนกลางไปสู่พระสงฆ์และวัดแบบล้านช้างในแถบภาคอีสาน ซึ่งจะได้ทำการศึกษาถึงบทบาทของบุคคลอื่น และปัจจัยอื่นในโอกาสต่อไป^{๑๐๙}

^{๑๐๘}ไพฑูรย์ มีกุล, ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์อนุภาคลุ่มน้ำโขง, วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙)

^{๑๐๙}ไรพัทธ์ ภูชีสส์ชวกรณ, โบสถ์-วิหารแบบล้านช้างในประเทศไทย, วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย, ฉบับที่ ๙ (กันยายน-สิงหาคม ๒๕๕๖)

กฤษฎา พิณศรี และคณะ^{๑๑๐} ได้ศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในอีสานใต้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและศึกษาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในเขตอีสานใต้ รวมทั้งแนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืนผลจากการศึกษา ได้พบแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างที่อาจพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจำนวนทั้งสิ้น ๑๙ แห่ง ส่วนใหญ่มีศักยภาพโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อแยกพิจารณาเป็นรายข้อได้พบว่าข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างสูงส่วนใหญ่เป็นด้านที่เกี่ยวกับความสำคัญของโบราณสถาน เช่น มีรูปแบบทางศิลปะ ฝีมืองานช่าง แสดงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน เป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่สำคัญในอดีต หรือมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี วัฒนธรรม หรือวันสำคัญในท้องถิ่น ส่วนข้อที่มีศักยภาพค่อนข้างน้อยส่วนใหญ่เป็นด้านที่เกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวและการประชาสัมพันธ์ แสดงให้เห็นว่าโดยสภาพและความสำคัญของตัวโบราณสถาน รวมทั้งประเพณีวัฒนธรรม หรือวันสำคัญในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถานนั้น สามารถที่จะนำมาใช้เป็นจุดขายสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ หากแต่ต้องมีการพัฒนาปรับปรุงเพื่อส่งเสริมให้โบราณสถานมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น เช่น การปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ของแหล่งและบูรณะโบราณสถานให้อยู่ในสภาพดี การบูรณาการการท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม จารีต ประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นไว้ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่ยั่งยืนต่อไป

พระครูภัทรสิริวุฒิ (วิทยา สิริภทโท/เที่ยงธรรม) ได้ทำสารดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาพัฒนาการและอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในสังคมล้านช้าง” สรุปได้ว่า อาณาจักรล้านช้าง หรือกรุงศรีสัตนาคณหุต เป็นอาณาจักรที่มีความยิ่งใหญ่รัฐหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นเดียวกับสุโขทัยและอยุธยาของประเทศไทย ซึ่งตามพงศาวดารลาวได้กล่าวไว้ว่า อาณาจักรล้านช้างเริ่มก่อตั้งขึ้นในสมัยขุนลอ โดยพระองค์ได้เข้ายึดเมืองขวา (หลวงพระบาง) จากขุนกันราง และได้จัดตั้งเมืองขวาขึ้นเป็นราชธานีของล้านช้างในปี พ.ศ. ๑๓๐๐ แล้วได้เปลี่ยนชื่อจากเมืองขวาเป็นเมืองเชียงของตั้งแต่นั้นมา ประชาติลาวก็เริ่มอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนล้านช้างกันมากขึ้น ซึ่งภายหลังจากรัชกาลของขุนลอ อาณาจักรล้านช้างก็ได้มีกษัตริย์ปกครองเรื่อยมาหลายพระองค์ จนมาถึงสมัยของพระเจ้าฟ้างุ้ม

^{๑๑๐} กฤษฎา พิณศรี และคณะ. การศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างในอีสานใต้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค, ๒๕๔๙.

(๑๘๙๖-๑๙๑๖) เป็นระยะที่อาณาจักรล้านช้างได้ขยายขอบเขตแผ่อิทธิพลไปไกลจนสามารถผนวกดินแดนที่เรียกว่า อีสาน ของประเทศไทยในปัจจุบันบางส่วนเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง^{๑๑๑}

พระโสภณวิหารการ (วิศิษฐ์ สุวีโร) ได้ทำสารคดีนิพนธ์เรื่อง “บทบาทของพระครูหลวงโพนสะเม็กกับพระพุทธศาสนาในประเทศลาวและภาคอีสาน” สรุปได้ว่า พระครูโพนสะเม็กแห่งราชอาณาจักรล้านช้างแห่งนครเวียงจันทน์ ได้มีส่วนในการสร้างความเจริญให้แก่ทั้งศาสนจักรและอาณาจักร ด้านพุทธศาสนจักรนั้นได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง โดยมีการศึกษาทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย นอกจากนี้ท่านยังได้เป็นประธานย่ำเหล่าพุทธศาสนิกชนทำการบูรณะ ซ่อมแซมพระธาตุพนมอันเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนพระอุระหรือที่เรียกว่าพระธาตุอู้งธาตุ ส่วนด้านอาณาจักรนั้น พระครูโพนสะเม็ก ได้เป็นหลักชัยของบ้านเมืองในการสร้างอาณาจักรจำปาสัก ซึ่งอยู่ทางประเทศลาวตอนใต้ โดยเฉพาะในช่วงปลายรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศ์ ศาสทิดราช ได้เกิดกรณีพิพาทหรือการแย่งชิงราชสมบัติขึ้น จนเป็นเหตุให้ท่านต้องอพยพคนลงใต้ไปนครจำปาสัก ต่อไปจนถึงกรุงพนมเปญของเขมร^{๑๑๒}

พระสมศักดิ์ ปิยธมโม (อินทเสน) ได้ทำงานวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมลาวในแขวงจำปาศักดิ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” สรุปได้ว่า เดิมประชาชนลาวมีความเชื่อและนับถือภูตผี วิญญาณ สิ่งเหนือธรรมชาติ แต่ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามา ประชาชนลาวได้ยึดหลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นวิถีดำเนินชีวิต จนกระทั่งทำให้พระพุทธศาสนาได้เจริญงอกงามไปตามลำดับ แต่ขณะเดียวกัน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารประเทศชาติ ทั้งทางด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจพระพุทธศาสนาที่เปลี่ยนไปตามบริบทนั้นๆ บางครั้งเมื่อการเมืองมีความสงบลง ประเทศชาติมีความเจริญ พระพุทธศาสนาที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุน^{๑๑๓}

ปิยฉัตร สินธุสอาด ได้ทำวิจัยเรื่อง สังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓ สรุปได้ว่า คนในสังคมล้านช้างนอกจากจะมีบทบาทและหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตนต่อส่วนรวมและครอบครัวแล้ว คนในสังคมล้านช้างยังต้องมีวิถีชีวิตของแต่ละคน ซึ่งวิถีชีวิตในที่นี้ คือ พฤติกรรมของคนในสังคม เช่น พฤติกรรมการกิน การแต่งกาย ความเชื่อ โดยเป็นพฤติกรรมที่

^{๑๑๑} พระครูภัทรสิริวุฒิ (วิทยา สิริภทโท/เที่ยงธรรม), “ศึกษาพัฒนาและอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในสังคมล้านช้าง”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑.

^{๑๑๒} พระโสภณวิหารการ (วิศิษฐ์ สุวีโร), บทบาทของพระครูหลวงโพนสะเม็กกับพระพุทธศาสนาในประเทศลาวและภาคอีสาน, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๗๗.

^{๑๑๓} พระสมศักดิ์ ปิยธมโม (อินทเสน), อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมลาวในแขวงจำปาศักดิ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓, หน้า ๒.

แสดงออกในสังคม เช่น ความเชื่อ สังคมล้านช้างในขณะนั้นมีความเชื่อเรื่องแกนอย่างมาก โดยถือว่าแกนเป็นเป็นเทพที่มีอำนาจสูงสุด และไม่ใช่เพียงองค์เดียว และเชื่อว่ากษัตริย์ที่ปกครองล้านช้างทุกพระองค์มีเชื้อชาติมาจากแกน โดยสืบเชื้อสายมาจากขุนบรม คือแกนส่งขุนบรมมาปกครองโลกมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติและที่สำคัญความเชื่อตามหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งมีอย่างมากในสังคมล้านช้าง การที่คนในสังคมล้านช้างเกิดความเชื่อในสรรพสิ่งต่างๆ นั้นไม่ใช่เป็นการแสดงให้เห็นว่าคนในสังคมล้านช้างมีความมั่งงาย แต่ความเชื่อกลับเป็นตัวการกำหนดพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้อยู่ในกรอบของสังคม^{๑๑๔}

เอกสารงานวิจัยข้างต้นนี้ ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นมาของอาณาจักรล้านช้างว่า เป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ และรุ่งเรืองทั้งด้านการเมือง การปกครอง นอกเหนือจากการการเมืองการปกครองแล้ว อาณาจักรล้านช้าง ยังเจริญแพร่หลายไปด้วยหลักปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และลักษณะวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอาณาจักรล้านช้างที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนมายาวนาน อาณาจักรล้านช้างได้ขยายดินแดนครอบคลุมพื้นที่ประเทศลาวทั้งหมด และส่วนหนึ่งของประเทศไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังจะเห็นได้จากร่องรอยความเจริญรุ่งเรืองในรูปแบบต่างๆ เช่น แนวคิด ศิลปะต่างๆ วัฒนธรรมที่แสดงความเป็นอาณาจักรล้าน ประเพณีต่างๆ ที่ยังมีการสืบทอดถึงปัจจุบัน และวิถีชีวิตแบบล้านช้างที่ยังปรากฏให้เห็นในรูปแบบต่างๆ ของคนรุ่นหลังที่อยู่ในพื้นที่ทั้ง ๒ ประเทศ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการแต่งกาย การสร้างบ้าน ภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร รวมไปถึงการแสดงออกในพฤติกรรมต่างๆ ซึ่งล้วนได้รับอิทธิพลมาจากอาณาจักรล้านช้างทั้งสิ้น

^{๑๑๔}ปิยฉัตร สิ้นธุสะอาด, สังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓. รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๗๖.

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง “อาณาจักรล้านช้าง: ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อศึกษาอาณาจักรล้านช้างและการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ๒) เพื่อศึกษาปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง ๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๖ ขั้นตอนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการเก็บข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary sources) เอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary sources) การสัมภาษณ์เชิง (In-depth Interview) และการสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของคนลุ่มน้ำโขง

๑) การศึกษาเอกสาร (Documentary study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย ที่แสดงความสัมพันธ์ถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ แนวคิดทางปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง ดังนี้

(๑) ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ เกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีทางปรัชญา แนวคิดและทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ แนวคิดและทฤษฎีทางคติชนวิทยา แนวคิดและทฤษฎีทางวัฒนธรรม และบริบทของอาณาจักรล้านช้าง

(๒) ทำการศึกษาวิเคราะห์อาณาจักรล้านช้าง การเมืองการปกครองอาณาจักรล้านช้าง การแตกแยกของอาณาจักรล้านช้าง การตกเป็นเมืองขึ้นของสยาม การแยกดินแดนอาณาจักรล้านช้าง ออกเป็นสองประเทศ และการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง

(๓) ทำการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจิตวิญญาณของอาณาจักรล้านช้าง ที่มีความเชื่อมโยงหรือมีความสัมพันธ์กับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

(๔) สรุปวิเคราะห์ผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง (ไทย-ลาว)

๒) การศึกษาเชิงคุณภาพภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึง ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรล้านช้าง การเมืองการปกครองในสมัยอาณาจักรล้านช้าง การแตกแยกอาณาจักรล้านช้าง การตกเป็นเมืองขึ้นของสยาม การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของคนล้านช้าง และอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง ในพื้นที่ทำการวิจัย โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(๑) ทำการศึกษาและคัดเลือกพื้นที่จำนวน ๒ ประเทศ คือไทยและลาว ประเทศลาว เลือกพื้นที่เป็นศูนย์กลางการเมืองการปกครองอาณาจักรล้านช้าง ๒ เมือง ได้แก่ เวียงจันทน์ และหลวงพระบาง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ด้านปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้างที่มีหลักฐานปรากฏชัดเจน และเป็นพื้นที่ที่สามารถทำการวิจัยได้เป็นอย่างดี สำหรับประเทศไทย ผู้วิจัยได้เลือกจังหวัดที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ด้านปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตอาณาจักรล้านช้างที่ชัดเจน ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเลย จังหวัดนครพนม และจังหวัดขอนแก่น

(๒) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตพฤติกรรมของคนลุ่มน้ำโขง การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกันกับผู้มีความรู้ (ปราชญ์) นักวิชาการ และผู้มีประสบการณ์ด้านปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนอาณาจักรล้านช้าง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการวิจัย

(๓) ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางด้านปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง

(๔) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขงในมิติต่างๆ เน้นการนำผลการศึกษามาเผยแพร่ในหน่วยรัฐ คณะสงฆ์ องค์กร ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการวิจัยได้รับทราบ

(๕) สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยเรื่อง “อาณาจักรล้านช้าง : ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง” ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

โครงการย่อยที่ ๑ อาณาจักรล้านช้าง และการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางการเมืองการปกครองล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

๓) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านโบราณคดีล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน) สามารถสรุปออกมาเป็นตารางได้ดังนี้

โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ				
ลำดับ	คุณสมบัติผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	คนไทย	คนลาว	จำนวนคน
๑	ผู้เชี่ยวชาญทางประวัติศาสตร์ล้านช้าง	๕	๕	๑๐
๒	ผู้เชี่ยวชาญทางการเมืองการปกครองล้านช้าง	๕	๕	๑๐
๓	ผู้เชี่ยวชาญทางด้านโบราณคดีล้านช้าง	๕	๕	๑๐
	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น (จำนวน ๓๐ คน)	๑๕	๑๕	๓๐

โครงการย่อยที่ ๒ ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิถีชีวิตของคนล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

๓) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านโบราณคดีล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน) สามารถสรุปออกมาเป็นตารางได้ดังนี้

โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ				
ลำดับ	คุณสมบัติผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	คนไทย	คนลาว	จำนวนคน
๑	ผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีล้านช้าง	๕	๕	๑๐
๒	ผู้เชี่ยวชาญด้านวิถีชีวิตของคนล้านช้าง	๕	๕	๑๐
๓	ผู้เชี่ยวชาญทางด้านโบราณคดีล้านช้าง	๕	๕	๑๐
	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น (จำนวน ๓๐ คน)	๑๕	๑๕	๓๐

โครงการย่อยที่ ๓ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

๒) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านวิถีชีวิตของคนล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน)

๓) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อคนลุ่มน้ำโขง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน) สามารถสรุปออกมาเป็นตารางได้ดังนี้

โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ				
ลำดับ	คุณสมบัติผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	คนไทย	คนลาว	จำนวนคน
๑	ผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีล้านช้าง	๕	๕	๑๐
๒	ผู้เชี่ยวชาญด้านวิถีชีวิตของคนล้านช้าง	๕	๕	๑๐
๓	ผู้เชี่ยวชาญทางด้านอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อคนลุ่มน้ำโขง	๕	๕	๑๐
	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งสิ้น (จำนวน ๓๐ คน)	๑๕	๑๕	๓๐

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) และแบบสังเกตพฤติกรรม อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ กล้องถ่ายรูป สมุดจดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายวิดีโอ

การสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตพฤติกรรม ซึ่งมีขั้นตอนในการการสร้าง และการหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย ดังนี้

๑. ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากโบราณวัตถุ โบราณสถาน จดหมายเหตุ บันทึกทาง ประวัติศาสตร์ เอกสาร ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวกับปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของคนล้านช้าง ตาม และอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง ตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิด ในการวิจัย เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและคำถามในการสนทนากลุ่ม

๒. นำข้อมูลที่ได้มาจากขั้นตอนที่ ๑ มาเป็นประเด็นคำถามแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบ สังเกตพฤติกรรม แล้วนำเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะ

๓. ปรับปรุงแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและคำถามในการสนทนากลุ่ม ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

๔. นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตพฤติกรรม ที่ปรับปรุงตามผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๓ ท่าน พิจารณาความถูกต้องของเนื้อหา ภาษา และวิจัย เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิด

๕. ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตพฤติกรรม ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้ว จัดพิมพ์แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และคำถามในการสนทนากลุ่มแล้วนำไปเก็บ ข้อมูลด้วยตนเอง

๖. ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ การเมืองการปกครอง การล่มสลาย และสาเหตุแห่งการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตของ คนล้านช้างตาม และอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง

๗. นำมาตรวจสอบข้อมูลกับข้อมูลที่ได้จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการ สัมภาษณ์เชิงลึกมายืนยันข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยของแต่ละโครงการ มีดังนี้

โครงการย่อยที่ ๑ อาณาจักรล้านช้าง และการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ผู้วิจัยใช้แบบ สัมภาษณ์เชิงลึก ในการเก็บข้อมูลประเทศลาว ๒ เมือง ได้แก่ เมืองหลวงพระบาง และเวียงจันทน์ ประเทศไทย ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเลย จังหวัดนครพนม และจังหวัดขอนแก่น

โครงการย่อยที่ ๒ ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง ผู้วิจัยใช้ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ในการเก็บข้อมูลประเทศลาว ๒ เมือง ได้แก่ เมืองหลวงพระบาง และเวียงจันทน์ ประเทศไทย ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเลย จังหวัดนครพนม และจังหวัดขอนแก่น

โครงการย่อยที่ ๓ อาณาจักรล้านช้าง และการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ผู้วิจัยใช้แบบ สัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตพฤติกรรม ในการเก็บข้อมูลประเทศลาว ๒ เมือง ได้แก่ เมืองหลวงพระ บาง และเวียงจันทน์ ประเทศไทย ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเลย จังหวัดนครพนม และจังหวัดขอนแก่น

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงเอกสาร

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารแบบสามเส้า (Triangulation) คือ ๑) ข้อมูลจากจดหมายเหตุ ๒) ข้อมูลจากโบราณวัตถุ และ ๓) ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของ

๓.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

๑) นำหนังสือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นคนไทยและที่เป็นคนลาว เพื่อขออนุญาต เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ในการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตและการสนทนากลุ่ม

๒) สร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมาย พบปะพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคย แจ้างวัตถุประสงคในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓) กำหนดนัดหมายวันเวลาที่จะดำเนินการสัมภาษณ์ที่แน่นอน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เตรียมตัวและเตรียมเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการเก็บรวบรวมข้อมูล

๔) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และบุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยใช้วิธีการบันทึกเทป จดบันทึก และการสังเกตพฤติกรรม กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักของแต่ละโครงการดังนี้

โครงการย่อยที่ ๑ อาณาจักรล้านช้าง และการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญใน ๓ ประเด็นหลัก คือ ๑) ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรล้านช้าง ๒) รูปแบบการเมืองการปกครองของอาณาจักรล้านช้าง และ ๓) การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง

โครงการย่อยที่ ๒ ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญใน ๓ ประเด็นหลัก คือ ๑) ปรัชญาของอาณาจักรล้านช้าง ๒) ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีของอาณาจักรล้านช้าง และ ๓) วิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง

โครงการย่อยที่ ๓ อาณาจักรล้านช้าง และการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตพฤติกรรม ในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและการสังเกตพฤติกรรมใน ๓ ประเด็นหลัก ๑) อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง ๒) อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีคนลุ่มน้ำโขง และ ๓) อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในการสร้างความสามัคคีคนลุ่มน้ำโขง

๓.๕ การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อมูลด้วยวิธีการแบบสามเส้า (Triangulation) เป็นการนำข้อมูลจาก ๓ กลุ่มยืนยันกัน คือ ๑) ผู้มีความรู้ด้านปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนล้านช้าง ๒) นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีล้านช้าง ๓) ผู้ที่ประสบการณ์ในการนำปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีล้านช้าง ไปใช้ประโยชน์

นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต ทั้ง ๓ กลุ่ม มาตรวจสอบข้อมูลแล้วคัดเอาข้อมูลที่ตรงกัน ส่วนข้อมูลที่ไม่ตรงกันไปหาข้อมูลเพิ่มเติมว่าเนื่องจากสาเหตุอะไรจึงได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน

หลังจากนั้น ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มที่ได้ตรวจสอบแล้วว่าเป็นข้อมูลที่ตรงกันทั้งสามกลุ่ม จึงนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่แล้วทำการตีความแปรความ แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา (Descriptive Analysis) ตามหลักอุปนัย (Inductive method)

๓.๖ ขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๑ ศึกษาเอกสาร ทำการศึกษา และรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง ได้แนวคิดทางปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง

ขั้นตอนที่ ๒ การสร้างเครื่องมือ และการหาคุณภาพเครื่องมือการวิจัย นำแนวคิดหลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ ของปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง สร้างแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบสังเกตพฤติกรรม แล้วนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจความถูกต้องของ เนื้อหา ภาษาและวิจัย เพื่อให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๓ กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และกำหนดการลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง ๒ ประเทศ คือประเทศลาว และประเทศไทย พร้อมทั้งกำหนดการลงพื้นที่ในการเก็บข้อมูล ดังนี้

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการเริ่มเก็บข้อมูลแต่วันที่ ๑ มีนาคม ๒๕๖๒ ถึงวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๒

ในช่วง วันที่ ๒๗ มีนาคม ๒๕๖๒ ถึง ๓๐ มีนาคม ๒๕๖๒ คณะผู้วิจัยลงทำการเก็บข้อมูลฝั่งลาว ที่เมืองหลวงพระบาง และนครเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเมืองที่มีร่องรอยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนทางด้านโบราณคดี ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีที่และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง

ในช่วง วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๖๒ ถึง ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๖๒ คณะผู้วิจัยลงทำการเก็บข้อมูลฝั่งไทยที่จังหวัดเลย และจังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นเมืองที่มีร่องรอยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนทางด้านโบราณคดี ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีที่และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง

ในช่วง วันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๖๒ ถึง ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๒ คณะผู้วิจัยลงทำการเก็บข้อมูลฝั่งไทยที่จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นเมืองที่มีร่องรอยข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนทางด้านโบราณคดี ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของคนล้านช้าง

ขั้นตอนที่ ๔ เก็บรวบรวมข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยทั้ง ๔ โครงการ ซึ่งประกอบไปด้วยโครงการหลัก และโครงการย่อยอีก ๓ โครงการ ลงพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในเขตพื้นที่ประเทศลาว ๒ แห่ง ได้แก่ เมืองหลวงพระบาง และเมืองเวียงจันทน์ ประเทศไทย ๓ แห่ง ได้แก่ จังหวัดเลย นครพนม และขอนแก่น ด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตพฤติกรรม เกี่ยวกับปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง

ขั้นตอนที่ ๕ ตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลมาตรวจสอบด้วยวิธีการแบบสามเส้า (Triangulation) ในการยืนยันข้อมูลว่าเป็นข้อมูลที่ตรงกันและเป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา (Descriptive Analysis) ตามหลักอุปนัย (Inductive method)

๓.๗ การนำเสนอผลการวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายในประเด็นดังนี้

๓.๗.๑ อาณาจักรล้านช้างและการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง

- ๑) ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรล้านช้าง
- ๒) รูปแบบการเมืองการปกครองของอาณาจักรล้านช้าง
- ๓) การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง

๓.๗.๒ ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง

- ๑) ปรัชญาของอาณาจักรล้านช้าง
- ๒) ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีของอาณาจักรล้านช้าง
- ๓) วิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง

๓.๗.๓ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง

- ๑) อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง
- ๒) อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีคนลุ่ม

น้ำโขง

- ๓) อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในการสร้างความสามัคคีคนลุ่มน้ำโขง

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยเรื่อง “อาณาจักรล้านช้าง: ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง” ได้วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยในประเด็นดังนี้

๔.๑ อาณาจักรล้านช้างและการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง

๔.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรล้านช้าง

๔.๑.๒ รูปแบบการเมืองการปกครองของอาณาจักรล้านช้าง

๔.๑.๓ การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง

๔.๒ ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้าง

๔.๒.๑ ปรัชญาของอาณาจักรล้านช้าง

๔.๒.๒ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีของอาณาจักรล้านช้าง

๔.๒.๓ วิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง

๔.๓ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง

๔.๓.๑ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง

๔.๓.๒ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีคนลุ่ม

น้ำโขง

๔.๓.๓ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในการสร้างความสามัคคีคนลุ่มน้ำโขง

๔.๔ องค์กรความรู้จากการวิจัย

๔.๑ อาณาจักรล้านช้างและการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง

๔.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรล้านช้าง

การวิจัยประวัติความเป็นมาของอาณาจักรล้านช้าง การเมืองการปกครองล้านช้าง และการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ผู้วิจัยได้แบ่งเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ล้านช้างออกเป็น ๔ ยุค คือ ๑) ยุคก่อนสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง ๒) ยุคสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง ๓) ยุคอาณาจักรล้านช้างแตกแยก ๔) ยุคอาณาจักรล้านช้างภายใต้การปกครองของสยาม

๔.๑.๑.๑ ยุคก่อนสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง

อาณาจักรล้านช้าง เริ่มก่อตั้งขึ้นในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ หรือต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๐ หรือหลังปีพุทธศักราช ๒๐๖๓ ซึ่งปรากฏในตำนานของขุนบรม และที่ปรากฏในบันทึกพงศาวดารหลักศิลาจารึกวัดถ้ำสุวรรณคูหา ซึ่งบันทึกเป็นตัวอักษรธรรม ในประมาณปีพุทธศักราช ๒๑๐๖ ไม่

ปรากฏคำว่า “ล้านช้าง” แต่ปรากฏคำว่า “ศรีสัตนาคนหุตมหานครราชธานี” ส่วนคำว่า “ล้านช้าง” เป็นคำที่ได้มาเพราะดินแดนแห่งนี้เป็นดินแดนที่เต็มไปด้วยภูเขาและป่าซึ่งเป็นที่เล่น ที่อยู่อาศัยของ ช้าง ซึ่งเรียกว่า “ลานหรือเล่น” คือสนามเล่นของช้าง จึงเรียกว่า “ลานช้าง” ต่อมาคำว่าลานช้าง เปลี่ยนมาเป็นล้านช้าง ซึ่งหมายถึงมีช้างล้านตัว^๑ ดังนั้น ชื่อมหานครศรีสัตนาคนหุต จึงน่าจะเป็นคำที่มา จากคำว่า “สตะนาคนะหุต” ซึ่งคำว่า “สตะ” แปลว่า ร้อย, นาคะ แปลว่า ช้าง และนะหุต แปลว่า หมื่น เมื่อรวมคำศัพท์เข้าด้วยกันจึงแปลว่า ช้างร้อยหมื่นตัว หรือช้างล้านตัว และคำๆ นี้ได้กลายมา เป็นชื่อมหานครที่ยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งในเขตลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งเรียกว่า “อาณาจักรล้านช้าง”

อาณาจักรล้านช้าง หรือนครศรีสัตนาคนหุต เป็นอาณาจักรที่มีความยิ่งใหญ่แห่งหนึ่งใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นเดียวกับอาณาจักรสุโขทัย และอยุธยาของประเทศไทย ซึ่งตามพงศาวดาร ลาวได้กล่าวว่า อาณาจักรล้านช้าง เริ่มก่อตั้งขึ้นในสมัยขุนลอ โดยพระองค์ได้เข้ายึดเมืองขวา (หลวง พระบาง) จากขุนกันราย และได้จัดตั้งเมืองขวาขึ้นเป็นราชธานีของล้านช้างในปีพุทธศักราช ๑๓๐๐ แล้วได้เปลี่ยนชื่อจากเมืองขวาเป็นเมืองเชียงตุงเชียงทอง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาชนชาติลาวได้อพยพเข้ามา อาศัยอยู่ในดินแดนล้านช้างช้านานมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งภายหลังจากรัชกาลของขุนลอ อาณาจักรล้านช้างก็ได้มีกษัตริย์ปกครองต่อมาอีกหลายสมัย จนกระทั่งมาถึงสมัยของเจ้าฟ้าจ๋ม (พ.ศ. ๑๘๙๖-๑๙๑๖) เป็น ระยะเวลาที่อาณาจักรล้านช้างขยายอาณาเขตแผ่อิทธิพลออกไปอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในพุทธศักราช ๑๙๐๔ อาณาจักรล้านช้างได้ขยายดินแดนมากขึ้นเรื่อยๆ จนสามารถผนวกดินแดนภาคอีสานของไทย ในปัจจุบัน ภาคอีสานในสมัยนั้นเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง จึงถือได้ว่าชนชาติที่ เรียกว่า “ไทยอีสาน-ลาว” ทำให้ไทยอีสาน-ลาวมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมายาวนาน ซึ่งเราไม่อาจเรียก ชนชาติไหนว่าเป็นพี่เป็นน้อง หากแต่ชนชาติทั้งสองเป็นกลุ่มชนชาติเดียวกันหรือสัญชาติเดียวกัน และ มีความผูกพันกันมายาวนานหลายพันปี เพียงแต่ภายหลังได้แบ่งดินแดนเป็นเขตการปกครอง จึงเรียก ดินแดนนี้ว่า “ไทย” ตรงนั้นว่า “ลาว” แต่โดยเนื้อแท้แล้วไทย-ลาวคือชนชาติเดียวกัน บรรพบุรุษของ ชนชาติทั้งสองนี้ได้สร้างบ้านแปลงเมืองมาด้วยกัน

อาณาจักรอ้ายลาวเป็นกลุ่มคนที่อพยพจากเขตภูเขาไปตั้งถิ่นฐานในเขตเอเชียภาคกลาง ในเบื้องต้นได้อยู่คละเคล้าปะปนกับหลายชนเผ่าซึ่งกระจายกันอยู่ในดินแดนอันกว้างใหญ่ไพศาลใน เวลาต่อมา ชนชาติลาวได้รวมตัวกันก่อตั้งเมืองหรือนครรัฐขึ้น เพื่อปกครองกันในรูปแบบนครรัฐเอกราช มีเขตแดนเฉพาะของตน แยกจากชนชาติชนเผ่าอื่นๆ ในห้วงเวลานั้นมี ๔ นครรัฐ คือ นครลุง นคร ปา นครเสียว และนครเพงาย ซึ่งบรรดานครรัฐเหล่านี้ ปรากฏตัวขึ้นเมื่อประมาณ ๑,๕๐๐ - ๑,๐๐๐ ปี ก่อนคริสตศักราช

ในระยะเวลาเดียวกัน ชนชาติจีนได้วิวัฒนาการด้านการเมืองการปกครองไปไกลกว่าชน ชาติลาว คือ เริ่มสร้างระบอบการปกครองแบบศักดินารวมศูนย์ (สมบูรณ์ญาสิทธิราชย์) ขึ้นมา ส่วน

^๑อุทัย เทพสิทธิธา, ความเป็นมาของไทย-ลาว, (พระนคร: สาส์นสวรรค์, ๒๕๐๙), หน้า ๑๓๗.

ชนชาติลาวเพิ่งจะเริ่มเข้าสู่ระบอบการปกครองในรูปแบบนครรัฐ (Principality) ซึ่งแต่ละเมืองนครรัฐต่างเป็นเอกราชของใครของมันจึงไม่มีความเข้มแข็งเพียงพอที่จะต่อสู้ด้านทานกับกองทัพของฮองเต้ (กษัตริย์) จีนได้

ในสมัยอาณาจักรจีนที่มีกษัตริย์ราชวงศ์ซาง (Shang) หรือเซียงปกครอง ชนชาติลาวกระจายกันอยู่เป็นนครรัฐต่างๆ มีดินแดนของตนแยกกัน อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางอาณาจักรจีน ภายหลังจากอาณาจักรจีนที่มีกษัตริย์ราชวงศ์จิ้น (Oin) ปกครองนั้น กษัตริย์จีนฮองเต้ได้ขยายเขตแดนอาณาจักรจีนครอบคลุมหัวเมืองต่างๆ ของชนชาติลาว คือนครลุง นครปา และนครเจียว ให้อยู่ใต้อำนาจการปกครองของจีน

ขุนเมือง เจ้านครเพงายได้ตั้งตนเป็นกษัตริย์ประกาศก่อตั้งอาณาจักรลาวขึ้น เมื่อประมาณ ๒๐๐ ปีก่อนคริสตศักราช ยกนครเพงายขึ้นเป็นนครหลวง การก่อตั้งอาณาจักรลาวขึ้น ขุนเมืองได้รวมหัวเมืองลาวทั้งหลายที่อยู่นอกอาณาเขตการปกครองของจีนเข้าเป็นอาณาจักรลาว แล้วสร้างกองกำลังให้มีความเข้มแข็ง เพื่อป้องกันตัวเองจากการรุกรานของต่างชาติ โดยคนจีนเรียกอาณาจักรลาวที่มีเมืองเพงายเป็นนครหลวงนี้ว่า "อาณาจักรอ้ายลาว" และยอมรับนับถือว่าเป็นอาณาจักรเอกราช มิได้ทำการรุกรานหรือปราบปราม

ประมาณ ๑๐๐ ปีก่อนคริสตศักราช กษัตริย์จีนแห่งราชวงศ์ฮั่นนามว่าวุ่ตี้ ได้ส่งกองทหารจีนมาสำรวจเส้นทางไปประเทศอินเดีย ผ่านเขตแดนของอาณาจักรอ้ายลาวและถูกฝ่ายลาวขัดขวาง ไม่ยอมให้กองทหารจีนผ่านเขตแดนของตนจึงเกิดการสู้รบ สงครามครั้งนี้ดำเนินมายาวนาน ในที่สุดฝ่ายลาวยอมเป็นหัวเมืองส่งส่วยให้แก่เจ้าจักรพรรดิจีน

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๒ ราชวงศ์ฮั่นของจีนเริ่มเสื่อมอำนาจ เกิดสงครามกลางเมืองขึ้นในอาณาจักรจีน ในที่สุดอาณาจักรจีนได้แบ่งแยกกันเป็นสามก๊กหรือสามอาณาจักร (The Three Kingdoms) (เล่าปี่-จ๊กก๊ก, โจโฉ-งูยก๊ก, ซุนกวน-ง่อก๊ก)

ประมาณ ค.ศ. ๒๒๐ (พ.ศ. ๗๖๓) ขงเบ้งแม่ทัพคนสำคัญของจ๊กก๊กได้เคลื่อนทัพมาบุกยึดดินแดนของชนชาติลาวลงมาจนถึงหนองแส เพื่อใช้เป็นฐานที่มั่นต่อสู้กับฝ่ายตรงข้าม (โจโฉ-งูยก๊ก) ภายหลังจากขงเบ้งสิ้นชีวิตไปในปี ค.ศ. ๒๓๒ (พ.ศ. ๗๗๕) กองทัพจีนในเขตหนองแสขาดผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ชาวลาวจึงต่อสู้ขับไล่กองกำลังของจีนให้พ่ายหนีไป แล้วตั้งเขตปกครองตนเองขึ้นหลายแห่ง และมีเมืองใหญ่ๆ เป็นศูนย์กลางตั้งแต่ประมาณปี ค.ศ. ๓๐๐ เป็นต้นมา ราชวงศ์ฮั่นอ่อนแอและสิ้นสุดลงประมาณปี ค.ศ. ๔๐๐ แล้วมีราชวงศ์สุย (Sui Dynasty) ขึ้นมามีอำนาจแทน

อาณาจักรจีนสมัยราชวงศ์สุยมิได้ทำการขยายอาณาเขตเข้ามาสู่ดินแดนลาวอีก ส่วนใหญ่ทุ่มเทให้กับการก่อสร้างพัฒนาโครงการพื้นฐานขนาดใหญ่ เช่น ก่อสร้างคลอง เหมือง ฝ่ายส่งน้ำขนาดใหญ่ เพื่อเชื่อมต่อระหว่างเมืองเทียนสินกับเมืองหังโจว ด้วยเหตุนี้ ดินแดนของชนชาติลาวจึงมีความสงบสุข ไม่มีศึกถึงครามเป็นเวลานาน

ชาวลาวปกครองกันในรูปแบบนครรัฐ ประกอบด้วย ๖ นครรัฐ คือ เมืองสุยหรือมงซูย เมืองเอี้ยเซหรือมงเอี้ยเซ เมืองล้านกงหรือมงกลางกง เมืองท่งซ้างหรือมงเท็งซ้าง เมืองสี่ล้านหรือมงซีกลาง เมืองหนองแสหรือมงเส นครรัฐทั้งหมดนี้ แยกกันอยู่อย่างเป็นเอกราชของใครของมัน สภาพการณ์ต่อมา ยามใดที่อาณาจักรจีนมีความปั่นป่วน เช่น มีการเปลี่ยนกษัตริย์ปกครองประเทศหรือเกิดสงครามภายในอาณาจักรจีนฝ่ายลาวก็ประกาศตนเป็นเอกราช ซึ่งสภาพการณ์ดังกล่าวดำเนินมาอย่างแสนจะลำบากยากเข็ญ ล้มลุกคลุกคลานมายาวนานหลายศตวรรษ จนถึงปี ค.ศ. ๖๐๐ เจ้านครรัฐลาวเมืองหนองแส (มงเส) ได้รวมหัวเมืองต่างๆ ๖ นครรัฐ ก่อตั้งเป็นอาณาจักรอ้ายลาวขึ้นมา ยกให้เมืองหนองแสเป็นนครหลวง แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าเจ้าเมืองหนองแสผู้นี้เป็นใคร มีนามว่าอย่างไร ทราบแต่เพียง คนจีนเรียกกษัตริย์องค์นี้ว่ามงเสเจ้า ซึ่งหมายถึง เจ้าเมืองแสหรือหนองแส

อาณาจักรอ้ายลาวที่มีเมืองหนองแสเป็นเมืองหลวงนี้ มีความเจริญรุ่งเรืองเข้มแข็ง ดำรงความเป็นเอกราชมาร้อยปีเศษ กระทั่ง ค.ศ. ๗๒๙ (พ.ศ. ๑๒๗๒) จนมาถึงสมัยขุนบรมเป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรได้สร้างความเข้มแข็งแก่อาณาจักรอ้ายลาวมากที่สุดอาณาเขตไปกว้างไกล ด้วยการส่งลูกส่งหลานไปปกครองหัวเมืองต่างๆ หลายเมืองประกอบด้วย

๑. ขุนลอ ปกครองเมืองชวา หรือเมืองหลวงพระบางในเวลาต่อมา
๒. ขุนผาล้าน ปกครองเมืองหอแต (ต้าหอหรือสิบสองปันนา)
๓. ขุนจุงสง ปกครองเมืองจูลินี้ได้แก่หัวเมืองตังเกี๋ย
๔. ขุนคำผง ปกครองเมืองโยนกหรือเชียงแสน
๕. ขุนอิน ปกครองเมืองลานเพียศรีอยุธยา (ละโว้)
๖. ขุนกม ปกครองเมืองคำม่วน (โคตรบูร)
๗. ขุนเจือง ปกครองเมืองพวนหรือเมืองเชียงขวาง^๒

เมื่อขุนลอบุตรชายคนโตมาปกครองเมืองชวา (หลวงพระบาง) ประมาณปี ค.ศ. ๗๓๕ (พ.ศ. ๑๒๗๘) และได้กลับไปปกครองเมืองหนองแสแทนขุนบรม และขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองอาณาจักรแทน ในระยะที่ขุนลอเป็นกษัตริย์นั้น อาณาจักรหนองแสได้ขยายกว้างออกไปอีก บ้านเมืองสงบมั่นคงดีและมีกษัตริย์ปกครองอาณาจักรต่อกันมาจำนวน ๕ พระองค์ คือ ๑) ขุนอิโมชิน (หลานชายของขุนลอ) ๒) ขุนอินหลี่ (โอรสคนที่สองของขุนอิโมชิน) ๓) ขุนเย่าฟ้า (โอรสของขุนอินหลี่) ๔) ขุนเอี้ยวหลั่ง (โอรสของขุนเย่าฟ้า) และ ๕) ขุนฟ้า (โอรสของขุนเอี้ยวหลั่ง) และอาณาจักรได้ล่มสลายลงเมื่อถูกยึดอำนาจโค่นล้มโดยกษัตริย์จีนในปี ค.ศ. ๙๐๓ (พ.ศ. ๑๔๔๖)

การล่มสลายของอาณาจักรอ้ายลาวหนองแส ทำให้อาณาจักรแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ คือ อาณาจักรอ้ายลาวภาคเหนือซึ่งได้ถูกผนวกเข้ากับอาณาจักรจีนในระยะเวลาต่อมา และอาณาจักร

^๒ขุนมี เทบสีเมือง (ไฟท ภูธา ผู้แปล), ความเป็นมาของชนชาติลาว เล่ม ๑ : การตั้งถิ่นฐานและสถาปนาอาณาจักร, พิมพ์ครั้งที่ ๓ พ.ศ.๒๕๕๖, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ), หน้า ๑๘๗.

อ้ายลาวภาคใต้ซึ่งได้มีการปกครองแบบนครรัฐ โดยมีเจ้าผู้ปกครองเมืองต่างๆ อยู่ เช่น เมืองเชียงรุ่ง เมืองโมหรือมาว เมืองขวาหรือเมืองเชียงดงเชียงทอง (หลวงพระบาง) เมืองพวน (เชียงขวาง) เมืองโยนก (เชียงแสน) ต่างตั้งตนเป็นอิสระหรือเป็นนครรัฐเอกราช

ในศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ บรรดานครรัฐเหล่านี้ได้เผชิญกับการแผ่ขยายอาณาเขตของชนชาติขอมหรือเขมรโบราณ ซึ่งมีศูนย์กลางอำนาจการปกครองอยู่ที่นครวัด โดยเฉพาะในช่วงที่ขอมมีกษัตริย์ทรงพระนามว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถอย่างมากของขอมพระองค์ได้แผ่ขยายอิทธิพลเข้ามาสู่นครรัฐต่างๆ ของชนชาติลาวหนักหน่วงที่สุด

ในปี ค.ศ. ๑๒๑๘ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้สวรรคตลง ชนชาติลาวจึงทำการต่อสู้ขับไล่อำนาจอิทธิพลของชนชาติขอมออกไปจากดินแดนของตน แล้วตั้งนครรัฐเอกราชขึ้นมาใหม่หลายนครรัฐ แบบเจ้าเมืองเล็กหรือศักดินาน้อยกระจัดกระจายกันไป แต่ละนครรัฐก็มีเจ้านครรัฐเป็นกษัตริย์ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนในเขตแดนของตน

เหตุการณ์ก่อนสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง

ในปี พ.ศ. ๑๓๐๐ ขุนลอได้รับมอบหมายให้มาปกครองเมืองขวาหรือเมืองหลวงพระบาง จึงถือได้ว่า ขุนลอทรงเป็นปฐมกษัตริย์ของประชาชนลาว พระองค์ได้ทรงตั้งให้เมืองขวาเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านช้างพระราชทานนามราชธานีแห่งนี้ใหม่ว่า “เมืองเชียงทอง” พระองค์ได้ทรงขับไล่ชนชาติขอมซึ่งเป็นผู้มีอำนาจอยู่เดิมในบริเวณดังกล่าวสำเร็จ ทำให้อาณาจักรมีความมั่นคงต่อมายาวนานและมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมา จำนวน ๒๓ องค์^๓ โดยกษัตริย์องค์ที่ ๒๑ คือ พระยาคำผงหรือพระยาสุวรรณคำผง หรือเจ้าฟ้าหลวงโงม เป็นกษัตริย์ปกครองนครเชียงทอง ได้มีแนวคิดก่อตั้งระบบศักดินารวมศูนย์ขึ้นเพื่อให้อาณาจักรมีความเข้มแข็ง จึงดำเนินการบทบาททางการเมืองการทหารฟื้นฟูอำนาจอิทธิพลให้นครเชียงทอง ให้มีความยิ่งใหญ่กลับมาอีกครั้ง จึงยกทัพไปโจมตีและยึดเมืองอื่นๆ และมีนครรัฐอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงยอมเข้ามาสวามิภักดิ์ ทำให้นครเชียงทองมีอิทธิพลสามารถครอบคลุมหัวเมืองนครรัฐต่างๆ ในเขตลุ่มแม่น้ำโขงตอนใต้แทนที่อาณาจักรขอมที่เสื่อมอำนาจลงและได้ถอนตัวหนีไป

ในปี ค.ศ. ๑๓๔๔ (พ.ศ. ๑๘๘๗) พระยาคำผงสวรรคต เสนาอำมาตย์ในสำนักราชวังเมืองเชียงทอง ได้เกิดความขัดแย้งกันอย่างหนักเกี่ยวกับนโยบายปกครองประเทศ กล่าวคือ เสนาอำมาตย์ฝ่ายหนึ่งต้องการขยายอาณาเขตของเมืองเชียงทองออกไปให้กว้างขวางครอบคลุมหัวเมืองเขตแคว้นต่างๆ เพื่อสร้างให้เป็นอาณาจักรที่เข้มแข็งให้สามารถต่อต้านการรุกรานของชนชาติอื่นได้ แต่อีกฝ่าย

^๓รายนามกษัตริย์ มีดังนี้ ๑.ขุนขวา ๒.ขุนขวย ๓.ขุนสูง ๔.ขุนเค็ด ๕.ขุนคุ่ม ๖.ขุนคิม ๗.ขุนคิ้ว ๘.ขุนคาง ๙.ขุนเค็ม ๑๐.ขุนแมง ๑๑.ขุนเม็ง ๑๒.ขุนมี ๑๓.ขุนคำ ๑๔.ขุนสูง ๑๕.ท่านแทน ๑๖.ท้าวเอ็ก ๑๗.ท้าวพิน ๑๘.ท้าวพาด ๑๙.ท้าว ๒๐.พระยาลัง ๒๑.พระคำผง ๒๒.พระยาฟ้าเงี้ยว ๒๓.พระยาฟ้าคำเฮี้ยว ๒๔.พระยาฟ้างุ่ม

หนึ่งเป็นเสนาอำมาตย์ที่อาวุโส ไม่เห็นด้วยกับนโยบายขยายอาณาเขต ไม่ประสงค์ทำสงครามกับนครรัฐอื่นๆ และต้องการให้เกิดความสงบสุข

เหตุการณ์ความขัดแย้งดังกล่าว ปรากฏว่าฝ่ายเสนาอำมาตย์ที่อาวุโสสูงอายุเป็นไปฝ่ายชนะ ทำให้ฝ่ายเสนาอำมาตย์หนุ่มหัวรุนแรงต้องพากันหลีกภัยทางการเมืองออกจากเมืองเชียงทองไปทางเขตภาคใต้ ในการณ์นี้ พระยาฟ้าเจี้ยว หรือขุนผีฟ้า ซึ่งเป็นบุตรของพระยาคำผงก็ต้องลี้ภัยการเมืองออกไปด้วย แต่ในตำนานช่วงนี้มีความสับสนอยู่พอสมควร บางตำนานกล่าวว่า พระยาฟ้าเจี้ยวได้เป็นกษัตริย์อยู่ในนครเชียงทองนี้เป็นระยะเวลา ๔ ปีแล้วสวรรคต บางตำนานกล่าวว่า พระยาฟ้าเจี้ยวนั้นถูกเนรเทศออกจากนครเชียงทองตั้งแต่ก่อนสมัยพระยาสุวรรณคำผงสวรรคต และเจ้าฟ้าคำเสี้ยวผู้นุชาจึงได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองบ้านเมืองสืบต่อมา

๔.๑.๑.๒ ยุคสถาปนาอาณาจักรล้านช้าง

พระเจ้าฟ้างุ้มผู้เป็นโอรสพระองค์แรกของพระยาฟ้าเจี้ยว หรือขุนผีฟ้า และเป็นหลานของพระยาสุวรรณคำผง เป็นผู้สถาปนาอาณาจักรล้านช้างขึ้นในปี ค.ศ. ๑๓๕๓ (พ.ศ. ๑๘๙๖)

ตำนานการเติบโตของพระเจ้าฟ้างุ้ม มีหลายนัยยะ คือ ๑) เมื่อเจ้าฟ้างุ้มถือกำเนิดมามีพัน ๓๓ ซี่ ชาวบ้านชาวเมืองเห็นว่าเป็นกาลกิณี เกรงจะเกิดเภทภัยต่อบ้านเมือง จึงพากันกราบทูลให้พระยาคำผงทรงนำเจ้าฟ้างุ้มใส่แพล่องแม่น้ำโขงไปเสีย ๒) เมื่อเจ้าฟ้างุ้มประสูตินั้นมีอาการครบตามปกติเหมือนเด็กทั่วไป แต่ด้วยเหตุว่า เจ้าฟ้าเจี้ยวผู้เป็นพระบิดามีความขัดแย้งกับเสนาอำมาตย์ชั้นสูงอย่างรุนแรง จึงถูกเนรเทศให้หนีออกจากเมืองเชียงทอง จึงทรงพาครอบครัวรวมทั้งเจ้าฟ้างุ้มหนีออกมาทางภาคใต้ของอาณาจักรแล้วอาศัยอยู่ในเขตเมืองชายแดน และส่งเจ้าฟ้างุ้มไปร่ำเรียนวิชาความรู้อยู่ที่เมืองหลวงของอาณาจักรขอม (นครธม)

ชีวิตในวัยเด็กของเจ้าฟ้างุ้ม ทรงได้รับการศึกษาสรรพวิทยาจากราชสำนักขอม โดยตามความเชื่อของคนเฒ่าคนแก่โบราณมีความเชื่อจากคำบอกเล่าต่อๆ กันมาว่า พระเจ้าฟ้างุ้มนั้นถูกนำลอยแพล่องแม่น้ำโขงไปตั้งแต่นั้นเป็นทารกและแพนั้นล่องไปติดค้างอยู่เหนือแก่งหลี่ เวลานั้น มีพระมหาปาสมันตะเถระเจ้าผู้ทรงศีลและแก่กล้าวิชาอาคมพบเห็น จึงรับพระเจ้าฟ้างุ้มไปเลี้ยงไว้ในสำนักของตน และให้ความอุปถัมภ์ค้ำชูเลี้ยงดูและถ่ายทอดวิชาอาคมทุกอย่างให้ ด้วยเหตุที่ท่านพระมหาปาสมันตะเถระเจ้ามีเชื้อสายเป็นคนขอมและเป็นศิษย์ของกษัตริย์ขอมเป็นอย่างดี จึงพาพระเจ้าฟ้างุ้มไปเข้าเฝ้ากษัตริย์ขอม (พระเจ้าชัยวรมันประเมศวร) แล้วกราบทูลเรื่องราวความเป็นมาของพระเจ้าฟ้างุ้มให้ทรงทราบและทูลฝากให้เจ้าฟ้างุ้มได้ร่ำเรียนวิชาการต่างๆ ในราชสำนักขอม ฝ่ายกษัตริย์ขอมเมื่อทรงทราบเรื่องราวก็ทรงเอ็นดูและทรงรับเจ้าฟ้างุ้มไว้ในราชสำนักพร้อมกับสนับสนุนให้ศึกษาเล่าเรียนสรรพวิทยาต่างๆ อย่างเต็มที่

เมื่อเจ้าฟ้างุ้มเติบโตสู่วัยหนุ่ม มีความสมัครรักใคร่กับนางแก้วเก้งยา (นางแก้วกัลยา) ราชธิดาของกษัตริย์ขอม และในที่สุดทั้งสองก็ได้อภิเษกสมรสกันตามประเพณี ในขณะเดียวกัน เจ้าฟ้าคำ

เสียวโอรสองค์ที่สองของพระยากำผิงขึ้นครองราชย์สืบทอดเป็นกษัตริย์อยู่ในเมืองเชียงทอง เจ้าฟ้าจ๋มซึ่งอยู่ ณ นครหลวงของอาณาจักรขอมต้องการกลับมาอยู่กับบ้านเมืองให้มีความรุ่งเรืองต่อไป จึงได้กราบทูลให้กษัตริย์ขอมทรงทราบความประสงค์ของตนและขอให้กษัตริย์ขอมสนับสนุน กษัตริย์ขอมทรงเห็นด้วยและให้การสนับสนุนช่วยเหลืออย่างเต็มที่

เจ้าฟ้าจ๋มได้รวบรวมกำลังไพร่พลกองทัพขึ้นมาจากอาณาจักรขอม และทำการสงครามกำราบยึดเอาบ้านเมืองน้อยใหญ่ตามชายแดนภาคใต้ของลาว ทำการระดมพลสร้างความเข้มแข็งให้กองทัพและต่อสู้กับนครรัฐต่างๆที่ไม่ยอมสวามิภักดิ์รวบรวมกำลังพลให้เข้มแข็งขึ้น แล้วทำการค่อยๆรุกคืบไปยังนครรัฐเล็กๆ โดยตีอ้อมไปทางภาคตะวันออกของลาวเรื่อยไปจนถึงทางภาคเหนือ ไปจนถึงเมืองเชียงรุ่ง ซึ่งวิธีการของเจ้าฟ้าจ๋มในการรวบรวมอาณาจักรให้เป็นปึกแผ่นนั้น เริ่มจากการเข้าตีเมืองยึดอำนาจนครรัฐเล็กๆ ซึ่งทำได้ ๒ วิธีการ คือ ๑) เข้าทำสงคราม ๒) ให้ออมสวามิภักดิ์และส่งเครื่องบรรณาการ ทำให้มีกองทัพค่อยๆใหญ่โตเข้มแข็งขึ้นตามลำดับ โดยหลีกเลี่ยงนครรัฐที่มีความเข้มแข็งไว้ก่อน เมื่อเจ้าฟ้าจ๋มเข้ายึดครองนครรัฐที่อยู่รายรอบนครเชียงทองแล้ว จึงเข้าทำสงครามกับเจ้าฟ้าคำเสียว กษัตริย์แห่งเชียงทองซึ่งเป็นพระเจ้าอาของตน เจ้าฟ้าคำเสียวได้นำกองทัพเข้าต่อสู้แต่ไม่อาจเอาชนะได้ ชำทัพหลวงกลับถูกตีแตกถอยกลับเข้าเมืองอย่างเสียขวัญ เจ้าฟ้าคำเสียวทรงเสียพระทัยคิดละอายุไพร่ฟ้าประชาชนที่ตนรบแพ้หลาย จึงเสวยยาพิษปลงพระชนม์ตนเองอยู่ในพระราชวังหลักจากนั้น บรรดาเสนาอำมาตย์ตลอดทั้งไพร่ฟ้าประชาชน จึงแต่งเครื่องสักการะพานพุ่มขาวดอกดอกไม้ตั้งเทียนไปอัญเชิญเจ้าฟ้าจ๋มเข้ามาเป็นกษัตริย์ปกครองนครเชียงทองสืบต่อไป

เจ้าฟ้าจ๋มเคลื่อนทัพเข้าเขตกำแพงเมืองนครเชียงทอง มีชาวเมืองพากันขึ้นขมยินดีมาทำการต้อนรับอย่างอบอุ่น ชาวเมืองทำพิธีราชาภิเษก ให้พระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์ตามราชประเพณีปกครองนครเชียงทอง ในปี ค.ศ. ๑๓๕๓ (พ.ศ. ๑๘๙๓) ทรงพระนามว่า “สมเด็จพระเจ้าฟ้าจ๋มแห่งล้าธรณี ศรีสัตตนาคนหุต” เมื่อพระเจ้าฟ้าจ๋มขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองนครเชียงทองแล้ว พระองค์ได้ทรงประกาศสถาปนาอาณาจักรลาวล้านช้างขึ้น และยกนครเชียงทองเป็นนครหลวง

พระเจ้าฟ้าจ๋มปรารถนาที่จะเห็นอาณาจักรลาวล้านช้างมีความเข้มแข็งเกรียงไกร มีเขตแดนกว้างขวางใหญ่ไพศาล ครอบคลุมอาณาบริเวณที่มีชนชาติลาวตั้งถิ่นฐานอยู่ พระองค์จึงเร่งสร้างกองทัพเตรียมกำลังสู้รบให้พร้อม จากนั้นจึงทรงเคลื่อนทัพไปตีบรรดาหัวเมืองในอาณาจักรลาวล้านนา ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอาณาจักรลาวล้านช้าง และเคลื่อนทัพขึ้นไปตามสายแม่น้ำโขง เบื้องเหนือเมืองเชียงแสน บรรดาหัวเมืองเหนือเหล่านั้นต่างมาอ่อนน้อมขอพึ่งบารมี และยอมเป็นหัวเมืองส่งส่วย และทรงจัดการบริหารบ้านเมืองหัวเมืองให้เป็นระเบียบเรียบร้อยดีแล้วจึงเคลื่อนทัพกลับคืนสู่นครเชียงทอง โดยใช้ระยะเวลาในการออกทำสงครามถึง ๒ ปี

ภายหลังจากพักผ่อนและจัดเตรียมไพร่พลอยู่นครเชียงทองประมาณ ๑ ปี พระเจ้าฟ้าจ๋มจึงได้เคลื่อนทัพไปตีหัวเมืองฝ่ายใต้ ซึ่งอดีตเป็นดินของอาณาจักรลาวศรีโคตรบูร อันได้แก่ เมือง

เวียงจันทน์ เมืองเวียงคำ เมืองหนองหาน เมืองสาเกตร้อยเอ็ดประตู เป็นต้น เจ้าฟ้าจ๋มได้ทำสงครามกับเจ้าหัวเมืองต่างๆ ที่ไม่ยอมสวามิภักดิ์และสามารถปราบปรามได้ในที่สุด สำหรับเจ้าหัวเมืองที่ยอมสวามิภักดิ์ก็จะยอมส่งส่วยเครื่องบรรณาการให้เป็นประจำ

สำหรับการแบ่งปันเขตแดนการปกครองอาณาจักรล้านกับสยามนั้น เจ้าฟ้าจ๋มได้มีการส่งราชสาส์นไปยังพระเจ้าอยู่ทงแห่งนครอยุธยา และได้ตกลงแบ่งปันเขตแดนการปกครองโดยถือเอาสันปันน้ำระหว่างลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยากับลุ่มแม่น้ำโขงเป็นชายแดนระหว่างสองอาณาจักรและยอมเป็นเมืองขึ้นส่งส่วยให้แก่นครเชียงทอง

อาณาจักรลาวล้านช้างที่พระเจ้าฟ้าจ๋มแหล่งหล้าธรณีสถาปนาขึ้นนี้ เป็นการรวบรวมเอาดินแดนลาวเขตแดนต่างๆ ที่มีคนเชื้อชาติลาวอาศัยอยู่จากภาคใต้ของอาณาจักรอัยลาว ได้แก่ เมืองเชียงรุ่ง เมืองแกง เมืองไล่เขตสิบสองจุไต เมืองเชียงขวาง เมืองเชียงทอง (เมืองหลวงพระบาง) บรรดาเมืองต่างๆ ในเขตอาณาจักรลาวโยนก (ลาวยวน) ในปางอดีตหรือลาวล้านนา คือ เมืองเชียงแสน เมืองเชียงแขง เมืองแพร์ เมืองน่าน และหัวเมืองต่างๆ ในเขตอาณาจักรลาวโคตรบูรอันประกอบด้วย เมืองเวียงจันทน์ เมืองเวียงคำ เมืองนคร (นครพนม) เมืองหนองหานหลวง เมืองหนองหานน้อย เมืองร้อยเอ็ดประตู เมืองโคราช เป็นต้น

อาณาจักรล้านช้างมีการปกครองยืนยาวนานมาได้หลายศตวรรษ เขตเส้นแดนลาวด้านทิศตะวันตกที่แบ่งระหว่างลาวล้านช้างกับสยามก็เป็นที่ยอมรับนับถือเรื่องมาตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๓๕๗ (พ.ศ. ๑๙๐๐) จนกระทั่งถึงปี ค.ศ. ๑๕๖๓ (พ.ศ. ๒๑๐๖) ในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นองค์กษัตริย์แห่งอาณาจักรลาวล้านช้างและมีพระมหาจักรพรรดิเป็นองค์กษัตริย์แห่งอาณาจักรสยามต่างก็ได้รับรู้ในเขตแดนดังกล่าวและร่วมกันสร้างพระธาตุเจดีย์ “ศรีสองรัก” (ศรีสองรัก) ขึ้นใกล้ๆ กับเมืองด่านซ้ายเพื่อเป็นหลักหมายเขตแดนของอาณาจักรลาวล้านช้างกับอาณาจักรสยาม ทั้งเป็นการร้อยรัดความสัมพันธ์สามัคคีที่มีมิตรภาพ ร่วมมือกันต่อสู้ต้านทานอำนาจอิทธิพลรุกรานของพม่าในสมัยนั้น^๕

พระเจ้าฟ้าจ๋มปกครองบ้านเมืองมาถึง ค.ศ. ๑๓๖๘ พระนางแก้วกัลยา อัครมเหสีได้สิ้นพระชนม์ลง พระองค์ทรงโศกเศร้าเสียพระทัยมากจนมิอาจดำรงปกติได้ จึงมอบงานบ้านเมืองให้แก่เสนาอำมาตย์ผู้ใกล้ชิดดูแลแทน แต่เสนาอำมาตย์ใกล้ชิดจำนวนหนึ่งฉวยโอกาสให้อำนาจหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวและพรรคพวก สร้างความเดือดร้อนวุ่นวายแก่ไพร่ฟ้าประชาชนเป็นอันมาก เสนาอำมาตย์ผู้ซื่อสัตย์จึงยึดอำนาจ และกราบทูลให้พระเจ้าฟ้าจ๋มสละราชบัลลังก์เพื่ออภิเษกเจ้าอนุเมืองพระราชโอรสของพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์แทน พระองค์ทรงสละราชบัลลังก์ในปี ค.ศ. ๑๓๗๑ (พ.ศ. ๑๙๑๔) แล้วเสด็จไปพักพ่อนอยู่ที่เมืองน่าน (จังหวัดน่านในปัจจุบัน จากนั่นอีก ๓ ปี ก็สวรรคตลงเมื่อพระชนมายุได้ ๕๗ พรรษา รวมปกครองบ้านเมือง ๑๘ ปี (ค.ศ. ๑๓๕๓-๑๓๗๑ หรือ พ.ศ. ๑๘๙๖-๑๙๑๔)

^๕อ้างแล้ว, สรุปรจากหนังสือของ บุนมี เทบสีเมือง, (ไพท ภูธา ผู้แปล), หน้า ๒๕๒-๒๖๖.

แผนที่อาณาจักรล้านช้างมีเขตครอบคลุมพื้นที่ดังต่อไปนี้^๕

ความรุ่งเรืองและความเสื่อมถอยของอาณาจักรล้านช้าง

ภายหลังที่พระเจ้าฟ้างุ้มได้รวมอาณาจักรสำเร็จแล้ว พระเจ้าฟ้างุ้มได้หันมาเอาใจใส่พัฒนาอาณาจักรให้เจริญรุ่งเรือง สร้างสังคมให้มีความสุขร่มเย็น บำรุงพระศาสนา เป็นที่เคารพของประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งแต่เดิมนั้น ประชาชนต่างพากันนับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายานมาตั้งแต่สมัยเป็นอาณาจักรอัยลาวประกอบกับการนับถือบูชาผีค่อนข้างมาก และมีการประกอบพิธีบูชาผีเพื่อบูชาผีทั้งปวงกันเป็นประจำทุกปี

พระเจ้าฟ้างุ้มจึงได้อัญเชิญคณะสงฆ์นิกายเถรวาทมาจากเมืองเขมรเข้ามาเผยแผ่พระพุทธรศาสนา โดยมีการอัญเชิญพระบางซึ่งเป็นพระพุทธรูป “ปางห้ามญาติ” แต่คนทั่วไปเรียกเพียงสั้นๆ ว่า “พระปาง” แล้วเพี้ยนมาเป็น “พระบาง” ในที่สุด และยังมีพระสงฆ์จำนวน ๒๐ รูป มีพระมหาปาสมันตะเถระเจ้า พระพรหมเทพลังกา เป็นหัวหน้า พร้อมทั้งบัณฑิต นักปราชญ์ผู้เรียนรู้พระไตรปิฎก ๓ ทาน คือ นรสิงห์ นรเดช และนรศาสตร์

พระบาง เป็นพระพุทธรูปปางห้ามญาติ (หรือเรียกอีกอย่างว่า พระปางห้ามสมุทร) สูงสองศอกเจ็ดนิ้ว (ประมาณ ๑.๑๔ เมตร) หล่อด้วยสำริด (ทองคำผสม ๙๐ เปอร์เซ็นต์) มีอายุอยู่ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงตอนต้นของพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ตามศิลปะเขมรแบบบายนตอนปลาย โดยมีพุทธลักษณะคือ ประทับยืนยกพระหัตถ์ขึ้น นิ้วพระหัตถ์เรียงเสมอกัน พระพักตร์ค่อนข้างเป็นรูป

^๕แผนที่อาณาจักรล้านช้าง ยุคเริ่มตั้งอาณาจักร,แหล่งที่มา: <https://board.postjung.com/685759>

สี่เหลี่ยม พระนลาฏกว้าง พระขนงเป็นรูปปีกกา พระเนตรเรียว พระนาสิกค่อนข้างแบน พระโอษฐ์บาง พระเศียร และพระเกตุมาลาเกลี้ยงสำหรับสวมเครื่องทรง ปั้นพระองค์เล็ก พระโสภีใหญ่ ครองจีวรหม้อคลุม แลเห็นแถบสบง และหน้านาง

พระบางเป็นพระพุทธรูปสำคัญของอาณาจักรล้านช้าง ตามพงศาวดาร และนิทานเล่าว่า พระบางหล่ออยู่ที่เกาะลังกาแล้วนำไปไว้ที่กัมพูชา กษัตริย์กัมพูชาก็ให้กษัตริย์ลาว แต่เรื่องนี้ประวัติศาสตร์ของกัมพูชามีได้บันทึกไว้ มีแต่นิทานพงศาวดารของลาวเท่านั้นที่บันทึกไว้ ตามที่สันนิษฐานว่า พระพุทธรูปอาจหล่อที่เมืองเวียงคำ เป็นรูปทรงศิลปะลาว มีการสร้างหอปราสาทพระบางและประชาชนชาวเวียงคำมีความหวงแหนและให้การนับถือเป็นพระมิ่งบ้านมิ่งเมือง พระบางนี้ได้สถิตอยู่ ณ เมืองเวียงคำเป็นระยะเวลา ๑๔๓ ปีจนถึงสมัยพระเจ้าวิสุทธราช (ท้าวฟูไฟ) ได้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ ณ เมืองหลวงพระบาง^๖

นอกจากคณะสงฆ์แล้ว ยังมีกลุ่มนายช่างผู้ชำนาญการด้านต่างๆ เช่น ช่างเหล็ก ช่างทอง ช่างเงิน ตลอดจนเครื่องดุริยางค์ดนตรี เป่าพาทย์ ระนาด ฆ้องวง เป็นต้น พร้อมกับประชาชนชาวเขมรที่โยมอุปถัมภ์จากพระสงฆ์ บริวารและแม่นมของพระนางแก้วกัลยา อัครมเหสีของพระเจ้าฟ้ารั่มติดตามมาอีกจำนวนหนึ่ง เมื่อพระมหาปาสมันตะเถระเจ้าได้นำพระพุทธรูปศานานิกายเถรวาทมาเผยแพร่ในเมืองเชียงทองแล้ว ก็ได้เผยแพร่พระพุทธรูปศานานิกายเถรวาทนี้ไปทั่วอาณาจักรล้านช้างในเวลาต่อมา^๗

ชาวลาวยังคงรักษาฮีตคองประเพณีการนับถือผีแบบดั้งเดิมไว้ จนกลายเป็นลักษณะประเพณีผสมผสาน ระหว่างผี พราหมณ์ และพุทธในขณะเดียวกัน เช่น การทำบุญทำทานทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะทำบุญบ้าน นิมนต์พระสงฆ์มาสวดพระปริตรมงคล มีการรักษาศิลปวัฒนธรรม มีพิธีกรรมเลี้ยงผี มีการหาฤกษ์ยามในการตั้งกองบุญ จัดพานบายศรีสู่ขวัญ ผูกข้อต่อแขน ตามคติความเชื่อของพราหมณ์ เป็นต้น

ในรัชกาลของพระเจ้าสามแสนไทภูวนาท (ค.ศ. ๑๓๗๑-๑๔๑๗ หรือ พ.ศ. ๑๙๑๔-๑๙๖๐) และพระยาล้านคำแดง (ค.ศ. ๑๔๑๗-๑๔๒๘ หรือ พ.ศ. ๑๙๖๐-๑๙๗๑) เป็นช่วงที่อาณาจักรล้านช้างปลอดภัยจากการรุกรานจากภายนอก มีการปกครองให้มีความรุ่งเรืองเป็นปกติสุขต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาถึง ๕๘ ปี

ภายหลังจากรัชกาลของพระยาล้านคำแดง อาณาจักรล้านช้างได้เกิดความปั่นป่วนเป็นระยะเวลากว่า ๑๐ ปี สาเหตุจากพระนางแก้วพิมพามหาราชเทวี (สันนิษฐานว่าเป็นพระชนิษฐาของพระยาสามแสนไทภูวนาท) ร่วมกับแสนหลวงเชียงลอ พระสวามี หัวหน้าทหารรักษาความสงบในเขต

^๖สุนทร โปธิสาร, ประวัติศาสตร์ลาว, (ขอนแก่น: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๘, หน้า ๑๐๖-๑๐๗.

^๗อ่างแก้ว, มหาสิลา วีระวง, หน้า ๔๕-๔๗.

พระนครหลวงเชียงทองคุมอำนาจเป็นผู้ว่าราชการปกครองบ้านเมือง ทำให้เกิดความปั่นป่วนอยู่นาน ๑๐ ปี มีกษัตริย์ถูกปลงพระชนม์ไป ๗ พระองค์ คือ พระยาพรหมทัต, พระยายุคล, พระยาเชียงสา (ท้าวก้อนคำ), พระยาปกท่วยหลวง (ท้าวคำเต็มซ่า), พระยาหมื่นบ้าน (ท้าวลือไชย), พระยาไค (พระยาเชียงไค/ท้าวไคบัวบาน) และพระยาคำเกิด จนไม่มีผู้ใดกล้ารับตำแหน่งเป็นกษัตริย์ครองล้านช้าง ต่อมาเมื่อประจักษ์ว่า พระนางแก้วพิมพาและแสนหลวงเชียงล่อเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการสวรรคตของ กษัตริย์องค์ก่อนๆ อำมาตย์ผู้จงรักภักดีต่อราชวงศ์และประชาชนได้จับตัวของพระนางแก้วพิมพาและ แสนหลวงเชียงล่อไปขังและนำไปประหารชีวิต ทำให้อาณาจักรกลับเข้าสู่ความสงบ แต่ยังไม่สามารถ หาผู้สืบทอดได้ เหล่าเสนาอำมาตย์จึงพร้อมใจกันถวายราชสมบัติให้พระมหากษัตริย์ธาทิโกเจ้าวัดแก้ว ซึ่งเป็นสมเด็จพระสังฆราช และพระมหาสมุทโรดม เจ้าวัดป่าสมันตะให้เป็นผู้รักษาบ้านเมืองเป็น ระยะเวลา ๓ ปี จึงได้มอบราชสมบัติคืนแก่กษัตริย์องค์ต่อไป

ในรัชกาลต่อมา คือ พระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว หรือท้าววังบุรี (ค.ศ. ๑๔๓๘-๑๔๘๐ หรือ พ.ศ. ๑๙๘๑-๒๐๒๓) (๔๒ ปี) เป็นโอรสองค์ที่ ๔ ของพระยาสามแสนไทภูวนาท ที่เกิดจากพระ นางแก้วยอดฟ้ากัลยาณี พระราชธิดาของพระบรมราชาธิราชที่ ๑ หรือพระเจ้าอู่ทองแห่งอยุธยา ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นกษัตริย์ลาวล้านช้างหลวงพระบาง ซึ่งก่อนที่จะเสด็จขึ้นครองราชย์นั้นเคยเป็นเจ้า เมืองเวียงจันทน์มาก่อน ภายหลังขึ้นครองราชย์แล้วในช่วงต้นรัชกาลได้เกิดการกบฏขึ้นในนคร เวียงจันทน์แต่ก็สามารถปราบให้สงบลงได้ แล้วทำการปกครองบ้านเมืองให้อยู่ด้วยความสงบสุข เรื่อยมา จวบจนกระทั่งช่วงปลายรัชกาล อาณาจักรเวียดนามได้มารุกรานจึงเกิดการทำสงครามกันขึ้น ทำให้เกิดความสูญเสียเป็นอย่างมากและอาณาจักรเวียดนามก็รบชนะและนครหลวงเชียงทองได้ถูกยึด พระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้วเสด็จหนีลี้ภัยสงครามไปอยู่ที่เมืองเชียงคาน และท้าวแทนคำ เจ้าเมือง ต่านซ้าย ราชโอรสองค์ที่ ๒ ได้เข้ากอบกู้เมืองเชียงทอง และรบชนะขับไล่เข้าศึกจากอาณาจักร เวียดนามออกไปได้สำเร็จ จากนั้น เหล่าเสนาอำมาตย์จึงอัญเชิญพระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว กลับมายังเมืองเชียงทอง แต่ทรงปฏิเสธจึงสละราชสมบัติให้กับท้าวแทนคำขึ้นครองราชย์แทน

การปกครองอาณาจักรลาวล้านช้างได้มีกษัตริย์สืบทอดกันมาอีก ๓ พระองค์ คือ พระเจ้า สุวรรณบัลลังก์หรือท้าวแทนคำ (ค.ศ. ๑๔๘๐-๑๔๘๗ หรือ พ.ศ. ๒๐๒๓-๒๐๓๐) ราชโอรสองค์ที่ ๒ ของพระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว พระเจ้าหล้าแสนไท (ค.ศ. ๑๔๘๗-๑๔๙๖ หรือ พ.ศ. ๒๐๓๐-๒๐๓๙) ราชโอรสองค์ที่ ๔ ของพระเจ้าไชยจักรพรรดิแผ่นแผ้ว และเจ้าชมพู (ค.ศ. ๑๔๙๖-๑๕๐๐ หรือ พ.ศ. ๒๐๓๙-๒๐๔๓) โอรสของพระเจ้าหล้าแสนไท (รวม ๒๐ ปี) การปกครองอาณาจักรในห้วงเวลานี้ ดำเนินไปตามปกติไม่มีการกบฏหรือเกิดสงครามระหว่างอาณาจักรแต่ประการใด

การปกครองในยุคต่อมานับได้ว่า เป็นยุคที่มีการพัฒนาปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงต่อการ ปกครองอาณาจักรเป็นอย่างมาก กล่าวคือ อาณาจักรลาวล้านช้างมีกษัตริย์สืบทอดกันมาอีก ๓ พระองค์ คือ พระเจ้าวิบูลละราช (ค.ศ. ๑๕๐๐-๑๕๒๐ หรือ พ.ศ. ๒๐๔๓-๒๐๖๓) ราชโอรสองค์ที่ ๕ ของพระ

เจ้าไชยจักรพรรดแผ่นดินแก้ว พระเจ้าโพธิศาละราช (ค.ศ. ๑๕๒๐-๑๕๕๐ หรือ พ.ศ. ๒๐๖๓-๒๐๙๓) ราชโอรสของพระเจ้าวิบูละราช และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช หรือเจ้าเสถวังโส (ค.ศ. ๑๕๕๐-๑๕๗๑ หรือ พ.ศ. ๒๐๙๓-๒๑๑๔) ราชโอรสของพระเจ้าโพธิศาละราช (รวม ๘๑ ปี) โดยพระเจ้าวิบูละราชซึ่ง เดิมนี้เป็นเจ้าเมืองเวียงคำ เมื่อขึ้นครองราชย์แล้วได้ทรงสร้างวัดวิซุน และอัญเชิญพระบางมาจาก เมืองเวียงคำมาประดิษฐานไว้ ณ วัดวิซุน และทรงเปลี่ยนชื่อนครเชียงใหม่ เป็น “นครหลวงพระบาง” และทรงปกครองประเทศเป็นระยะเวลา ๒๐ ปี ก็ทรงสวรรคต

พระเจ้าโพธิศาละราชทรงครองราชย์สืบต่อมา ทรงให้ความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาโดย ทรงสร้างวัดและปรับปรุงฮีดคองประเพณีที่ล้ำหลัง ให้ยกเลิกพิธีฆ่าสัตว์บูชาญต่างๆ เป็นต้น ตลอด ระยะเวลา ๓๐ ปีที่ทรงปกครองอาณาจักรล้านช้างนั้น ทรงเป็นกษัตริย์นักพัฒนา มีวิสัยทัศน์ กว้างไกลยึดกุมจุดยุทธศาสตร์สำคัญไว้ ในยุคนี้อาณาจักรล้านนายังเป็นเมืองประเทศราชของ อาณาจักรลาวล้านช้างอยู่ และพระเจ้าโพธิศาละราชทรงมีพระอักรมเหสีนามว่า เจ้านางยอดคำทิพ ซึ่ง เป็นราชธิดาของเจ้าเมืองเกศเกล้า กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ ทรงมีพระโอรสรวมกันพระนามว่า เจ้าเสถ วังโสต่อมาได้เกิดความวุ่นวายขึ้นในเมืองเชียงใหม่ โดยเกิดการกบฏแย่งชิงบัลลังก์และเกิดความจลาจล วุ่นวายจนเมื่อเหตุการณ์สงบแล้วก็ยังหากษัตริย์ขึ้นครองราชย์มิได้ ฝ่ายผู้รักษาแทนกษัตริย์เมือง เชียงใหม่จึงขอพระราชทานให้เจ้าเสถวังโสซึ่งมีเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองเกศเกล้า กษัตริย์เมืองเชียงใหม่ องค์ก่อน ได้มาเป็นเข้าเมืองเชียงใหม่ และพระเจ้าโพธิศาละราชจึงยินยอมอนุญาตให้เจ้าเสถวังโสไป ครองราชย์อยู่ที่เมืองเชียงใหม่ในขณะที่มีพระชนม์ได้ ๑๕ ปี (ในปี ค.ศ. ๑๕๔๗)

สำหรับสภาพการพัฒนาด้านการเมืองการปกครองและสังคมในยุคนั้น นับได้ว่า เป็นยุคที่มี เริ่มเข้ามาของชาติตะวันตกเพื่อเข้ามาค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันขึ้นผ่านทางทะเล เช่น จีนชาติ โปรตุเกส อังกฤษ เป็นต้น ได้นำเอาเทคโนโลยีด้านอาวุธยุทโธภัณฑ์ นำมาใช้ในกองทัพจำนวนมาก ตลอดจนจนถึงการจ้างทหารต่างชาติเข้ามาฝึกกองกำลังของกองทัพในอาณาจักรต่างๆในแถบนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาณาจักรที่มีพื้นที่ติดกับทะเล เช่น อาณาจักรอยุธยา อาณาจักรพม่า เป็นต้น ใน ฝ่ายของอาณาจักรพม่าซึ่งมีเนื้อที่ติดกับอาณาจักรล้านนาในยุคนั้น อยู่ในช่วงการปกครองของพระเจ้า บุเรงนองซึ่งเป็นกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ของอาณาจักรหงสาวดีพระองค์หนึ่งและได้เริ่มมีการขยายราชอาณาจักร มายังรัฐอื่นๆ ในบริเวณรอบข้างเช่นกัน

ภายหลังจากที่เจ้าเสถวังโสปกครองเชียงใหม่ได้ไม่นาน พระเจ้าโพธิศาละราชได้สวรรคต ลงอย่างปัจจุบันทันด่วนจากอุบัติเหตุที่เสด็จออกคล้องช้าง เหล่าเสนาอำมาตย์จึงอัญเชิญขึ้นครองราชย์ เป็นพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และภายหลังจากครองราชย์ได้ไม่นาน ก็เกิดการกบฏขึ้นในเมืองเชียงใหม่ และถูกรุกรานจากพระเจ้าบุเรงนองและอาณาจักรล้านนาได้ตกอยู่ในอำนาจของอาณาจักรพม่าในที่สุด อาณาจักรพม่าซึ่งกำลังขยายอำนาจมาทางอาณาจักรใกล้เคียงกันรวมถึงอาณาจักรอยุธยาด้วย ด้วย การมองเห็นการณ์ไกลดังกล่าว พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงย้ายนครหลวงจากนครหลวงพระบางลงมา

เมืองเวียงจันทน์ สถาปนาเป็นนครหลวงแห่งอาณาจักรลาวล้านช้างให้ชื่อว่า “พระนครจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตออตมราชธานี” โดยพระองค์ได้อัญเชิญพระแก้วมรกตจากเมืองเชียงใหม่มาประดิษฐานไว้ ณ หอพระแก้วในนครเวียงจันทน์ และสร้างบ้านเมืองให้มีความมั่นคงถาวรด้วยกำแพงเมืองที่แข็งแรงถึง ๓ ชั้นและสร้างราชวังที่สวยงามตระการตา มีวัดน้อยใหญ่จำนวนมากอยู่ในเขตกำแพงเมืองดังกล่าว

ในด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาแล้ว พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ทรงทำการบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธศาสนาไปพร้อมๆกับการพัฒนาบ้านเมือง กล่าวคือ ทรงบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุหลวงทั้งสร้างขึ้นมาตั้งแต่เจ้าเมืองผู้สร้างและปกครองเมืองเวียงจันทน์พระองค์แรก โดยตำนานกล่าวว่า พระธาตุหลวงที่สร้างขึ้นในสมัยนั้นได้บรรจุพระสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเอาไว้เมื่อประมาณ พ.ศ.๒๓๐ หรือก่อนคริสต์ศักราช ๓๑๓ ปี จนกระทั่งในปี ค.ศ.๕๖๐ หรือ พ.ศ.๒๐๐๓ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจึงทรงชักชวนพสกนิกรสร้างพระธาตุเจดีย์ให้สูงใหญ่ขึ้น โดยทำการก่อสร้างพระธาตุองค์ใหม่ครอบพระธาตุองค์เก่า ตั้งอยู่บนแท่นที่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสมีความกว้างประมาณ ๖๙ เมตร นอกจากนี้ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชยังทรงสร้างวัดสี่มุมซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ให้เป็นพระอารามหลวงและหล่อพระเจ้าองค์โตด้วยทองสำริดซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิขนาดใหญ่ หน้าตักกว้าง ๓.๔๐ เมตร สูง ๕.๘๐ เมตร และยังทำการหล่อพระพุทธรูปองค์กลางอีก ๓ องค์ เป็นพระพุทธรูปที่สวยงาม พระนามว่า พระสุก พระเสิม พระใส ตามพระนามของราชธิดาทั้งสามของพระองค์ และพระองค์ยังทรงสร้างวัดเชียงทองขึ้นที่หลวงพระบางด้วยเช่นกัน ทรงสถาปนาพระธาตุศรีสองรักร่วมกับอาณาจักรอยุธยาที่เมืองด่านซ้าย ทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนมที่เมืองนคร (นครพนม) บูรณะพระธาตุบังพวน

การทำสงครามกับอาณาจักรพม่าขึ้น ได้มีการทำสงครามกัน ๓ ครั้ง คือ ครั้งที่ ๑ ในปี ค.ศ. ๑๕๖๓ (พ.ศ. ๒๑๐๗) ทพพม่าได้เข้าตีกรุงเวียงจันทน์ได้ในขณะที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชไม่ได้ประทับอยู่ในพระนคร พร้อมทั้งกวาดต้อนชาวเมืองและเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงกลับไปยังพม่าเป็นจำนวนมาก ครั้งที่ ๒ ในปี ค.ศ. ๑๕๗๐ (พ.ศ. ๒๑๑๓) และครั้งที่ ๓ ในปี ค.ศ. ๑๕๗๕ ซึ่งในขณะนั้นพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ทรงสูญหายไปในขณะที่ออกปราบกบฏในเมืองลามมะลักองการตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๕๗๑ (พ.ศ. ๒๑๑๔)

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้ทรงสูญหายไป พระยาแสนสุรินทรลือไชยแม่ทัพใหญ่ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้เข้ายึดอำนาจการปกครองในนามผู้สำเร็จราชการแทนกษัตริย์พระหน่อแก้วกุมาร ราชโอรสของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชอันเกิดจากธิดาของพระยาแสนสุรินทรลือไชย พระยาสุรินทรลือไชยจึงประกาศตนเป็นผู้สำเร็จราชการแทนเจ้าหน่อแก้วกุมาร ได้นามว่า พระสุมังคละอัยโกโพธิสัตว์ (ค.ศ. ๑๕๗๑-๑๕๗๕ หรือ พ.ศ. ๒๑๑๔-๒๑๑๘) แต่หลังจากที่ขึ้นปกครองได้ ๔ ปี พระเจ้าบุเรงนองได้กรีธาทัพเข้ารุกราน และสามารถเข้าควบคุมอาณาจักรลาวล้านช้างได้ในที่สุด ส่วนพระยาแสนสุรินทรลือไชยได้หนีถอยเข้าไปอยู่ในป่า

อาณาจักรลาวล้านช้างได้ตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรพม่าเป็นระยะเวลา ๒๔ ปี (ค.ศ. ๑๕๗๕-๑๕๙๙ หรือ พ.ศ. ๒๑๑๘-๒๑๔๒) โดยมีกษัตริย์หรือผู้ปกครองอาณาจักร คือ ๑) พระอุปราชราชวังโส (ค.ศ. ๑๕๗๕-๑๕๗๙ หรือ พ.ศ. ๒๑๑๘-๒๑๒๒) ราชโอรสของพระเจ้าโพธิสาละราชที่ถูกพม่าจับเป็นตัวประกันในคราวทำสงครามครั้งที่ ๑ ๒) พระสุมังคละอัยโกโพธิสัตว์ (ครั้งที่ ๒) (ค.ศ. ๑๕๘๐-๑๕๘๒ หรือ พ.ศ. ๒๑๒๓-๒๑๒๕) ๓) พระยานครน้อย (ค.ศ. ๑๕๘๒-๑๕๘๓ หรือ พ.ศ. ๒๑๒๕-๒๑๒๖) โอรสของพระสุมังคละอัยโกโพธิสัตว์ ๔) พระหน่อแก้วกุมาร (ค.ศ. ๑๕๙๑-๑๕๙๖ หรือ พ.ศ. ๒๑๓๔-๒๑๓๙) โอรสของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และ ๕) พระเจ้าวรวงศาธรรมิกราช (ค.ศ. ๑๕๙๖-๑๖๒๒ หรือ พ.ศ. ๒๑๓๙-๒๑๖๕) หลานของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (พระมารดาของพระองค์เป็นชนิษฐาต่างมารดาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช)

ในรัชกาลของพระเจ้าวรวงศาธรรมิกราชนี้ มีเหตุการณ์ที่สำคัญ คือพระองค์ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกษัตริย์ครองอาณาจักรล้านช้างในช่วงเวลาที่พระเจ้าบุเรงนองได้สวรรคตลง และพระเจ้านันทบุเรงได้ขึ้นครองราชย์แทน ทำให้อาณาจักรต่างๆ ที่อยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรพม่าต่างพากันแข็งเมืองแยกตัวเป็นเอกราช พระเจ้าวรวงศาธรรมิกราชเมื่อระยะแรกของการครองราชย์นั้น ยังเยาว์วัยอยู่จึงให้พระวรปิตา สามัญชนซึ่งเป็นบิดาของพระองค์สำเร็จราชการแทนแต่ก็ยังไม่มีความมักใหญ่ใฝ่สูงคิดการก่อกบฏอยู่ แต่พระองค์ก็อยู่รอดปลอดภัยมาได้เพราะมีพระยาแสนหลวงซึ่งเป็นพระญาติสายโลหิตฝ่ายพระมารดาให้การดูแล แต่มาเมื่อพระเจ้าวรวงศาธรรมิกราชขึ้นครองราชย์เต็มแล้ว เหตุการณ์ต่อมาพระวรปิตาก็ก่อการกบฏขึ้นแต่ก็ถูกพระยาแสนหลวงเข้ามากำจัดให้หมดสิ้นไปได้ และต่อมาไม่นานนักพระเจ้าวรวงศาธรรมิกราชก็ได้ประกาศเอกราชปลดออกจากอาณาจักรพม่า และปกครองสืบต่อมาเป็นระยะเวลาถึง ๒๖ ปี และได้สวรรคตเนื่องจากการก่อกบฏโดยพระยาเมืองจัน

ภายหลังจากพระเจ้าวรวงศาธรรมิกราชสวรรคต ก็เกิดความวุ่นวายเกี่ยวกับการแย่งชิงกันครองราชย์และการก่อกบฏของบรรดาเจ้าศักดิ์นาในยุคหลัง จนมีกษัตริย์ถึง ๔ พระองค์ คือ ๑) พระอุปยุวราช (ค.ศ. ๑๖๒๒-๑๖๒๓ หรือ พ.ศ. ๒๑๓๙-๒๑๖๕) โอรสองค์แรกของพระเจ้าวรวงศาธรรมิกราช เป็นกษัตริย์หุ่นเชิดของพระยาเมืองจัน (เวียง) ๒) พระบัณฑิตโพธิสาละราช หรือพระยาแสนหลวง (ค.ศ. ๑๖๒๓-๑๖๒๗ หรือ พ.ศ. ๒๑๖๖-๒๑๗๐) ญาติสายโลหิตฝ่ายพระมารดาของพระเจ้าวรวงศาธรรมิกราช ๓) พระหม่อมแก้ว (ค.ศ. ๑๖๒๗-๑๖๓๗ หรือ พ.ศ. ๒๑๗๐-๒๑๘๐) โอรสองค์ที่สองของพระเจ้าวรวงศาธรรมิกราช และ ๔) พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (ค.ศ. ๑๖๓๘-๑๖๙๕ หรือ พ.ศ. ๒๑๘๑-๒๒๓๘) โอรสองค์ที่ ๖ ของพระเจ้าวรวงศาธรรมิกราช

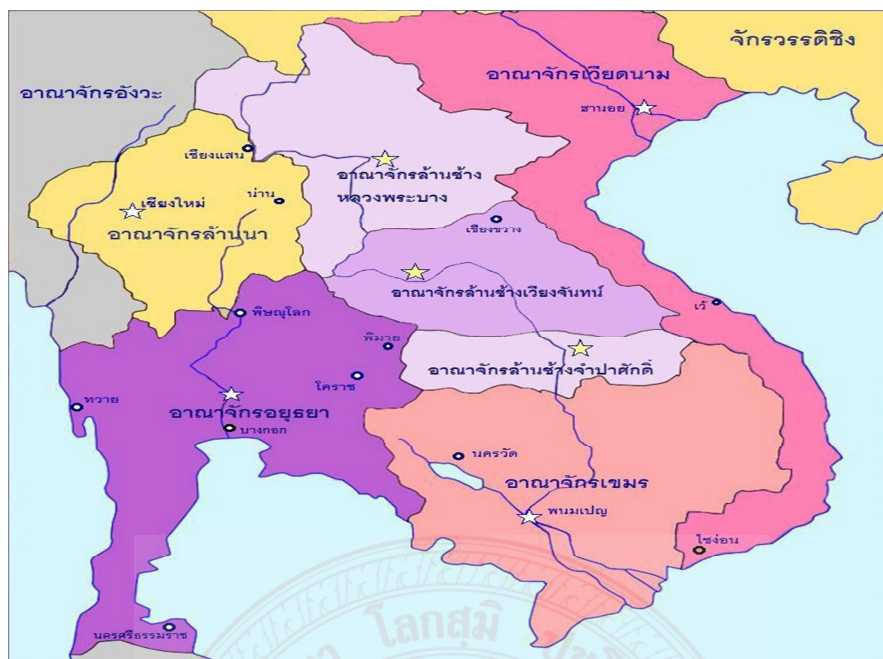
พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ขึ้นครองราชย์เมื่ออายุได้ ๒๕ พรรษาด้วยการยึดอำนาจและปราบปรามกลุ่มพระญาติที่แย่งชิงกันเป็นใหญ่ โดยทรงแก้ปัญหาคความขัดแย้งระหว่างญาติด้วยความประณีประนอม คือ ส่งเจ้าชมพู ผู้เป็นพระเชษฐาคนที่ ๔ พาครอบครัวไปอยู่เมืองเว้(เวียดนาม) อนุญาตให้เจ้าบุญชูผู้เป็นพระเชษฐาคนที่ ๕ ออกบวชตลอดชีวิต และแต่งตั้งให้พระญาติคนอื่นๆได้เป็น

เจ้าเมืองและได้รับราชการตามความเหมาะสม พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชได้ทรงครองราชย์ยาวนานถึง ๕๗ ปี นับเป็นกษัตริย์ลาวที่ครองราชย์นานที่สุด

ในยุคนี้ นับได้ว่า เป็นยุคแห่งความเจริญรุ่งเรืองอีกยุคหนึ่ง เนื่องจากพระองค์มีวิธีการปกครองบ้านเมืองอย่างฉลาดแหลมและเป็นธรรม ทำให้ล้านช้างมีความมั่นคงและสงบร่มเย็นกว่าครั้งศตวรรษ ทั้งมีความเจริญรุ่งเรืองทางสถาปัตยกรรม อักษรศาสตร์ ศิลปะแขนงต่างๆ ตลอดจน การค้าขายกับต่างชาติ พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความยุติธรรมจากกรณีที่พระราชโอรสของพระองค์ได้กระทำความผิดลักลอบเป็นชู้กับภริยาของขุนนางผู้หนึ่ง พระองค์ก็ลงโทษตามอาญาถึงขั้นประหารชีวิตโดยมิได้ใส่ใจว่าเป็นพระโอรส ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงอยู่ในสภาพที่ไร้รัชทายาท และเมื่อพระองค์สวรรคตโดยไร้รัชทายาท เหล่าพระญาติและเสนาอำมาตย์ต่างแตกแยกเป็นหมู่เหล่าอ้างสิทธิ์ในบัลลังก์โดยการสนับสนุนนัดดา (หลาน) ที่ยังเยาว์วัยขึ้นครองราชย์และมีการก่อกบฏต่อกันและกันจนนำไปสู่การแตกแยกเป็น ๒ อาณาจักรในที่สุด กล่าวคือ เจ้าองค์หล่อ (ค.ศ. ๑๖๙๖-๑๖๙๙ หรือ พ.ศ. ๒๓๓๙-๒๓๔๒) นัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ได้ถูกอัญเชิญขึ้นครองราชย์โดยกลุ่มผู้สนับสนุนขณะพระชนม์ได้ ๓-๔ ปีเท่านั้น ต่อมาภายหลังครองราชย์ได้ ๔ ปี ก็ถูกเจ้านันทะราช (ค.ศ. ๑๖๙๙-๑๗๐๒ หรือ พ.ศ. ๒๒๔๒-๒๒๔๕) เจ้าเมืองละครหรือมรุกขนคร ยกทัพมาแย่งชิงและจับเจ้าองค์หล่อประหารเสีย จากนั้นเพียงปีเดียว เจ้านันทะราชก็ถูกพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒ หรือเจ้าไชยองค์เว้ (ค.ศ. ๑๗๐๒-๑๗๓๐ (พ.ศ. ๒๒๔๕-๒๒๗๘) โอรสของเจ้าชมพู ที่อพยพไปอยู่เมืองเว้ ได้กลับมาแย่งชิงอาณาจักรอีกครั้ง ต่อมาพระเจ้าไชยองค์เว้ ได้ถูกเจ้ากิงกิศราช ซึ่งเป็นโอรสของเจ้าราชบุตรและเป็นนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ซึ่งมีเชื้อสายมาจากกษัตริย์เมืองเชียงรุ่งได้ก่อกบฏเข้ายึดเมืองหลวงพระบาง และยกทัพเข้ามาตีเมืองเวียงจันทน์ สุดท้ายได้พระเพทราชากษัตริย์อยุธยาเป็นทูตเจรจายุติสงคราม และเสนอให้มีการแบ่งเมืองกันปกครองโดยให้เจ้ากิงกิศราชปกครองหัวเมืองทางเหนือ และพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒ หรือเจ้าไชยองค์เว้ปกครองหัวเมืองภาคกลาง และภาคใต้ ซึ่งท้ายที่สุดทั้งสองจึงตกลงยอมตามคำแนะนำของพระเพทราชาจึงทำการแบ่งอาณาจักรออกเป็น ๒ อาณาจักร คือ อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง และอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ ในปี ค.ศ. ๑๗๐๗

๔.๑.๑.๓ ยุคอาณาจักรล้านช้างแตกแยก

อาณาจักรล้านช้างยุคปลายเป็นยุคของการแย่งชิงอำนาจภายในอาณาจักรล้านช้าง จนเป็นเหตุให้อาณาจักรล้านช้างแยกออกเป็น ๓ อาณาจักร คือ ๑) อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ๒) อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ และ ๓) อาณาจักรล้านช้างจำปาสัก ดังมีแผนที่ต่อไปนี้

อาณาจักรล้านช้าง ๓ อาณาจักร^๕

อาณาจักรล้านช้างมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อกันหลายพระองค์โดยสมัยที่สำคัญ ๒ สมัยคือ สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช นับได้ว่าเป็นสมัยหนึ่งของประวัติศาสตร์ สปป.ลาว ที่มีความรุ่งเรืองมากท่ามกลางวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นรอบด้าน ชาว สปป.ลาวล้วนนับถือพระองค์ว่าทรงเป็นมหาราช และทรงเป็นวีรกษัตริย์ที่สำคัญในประวัติศาสตร์ สปป.ลาว พระองค์ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ ที่สำคัญไว้หลายประการ โดยเฉพาะด้านพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับการทำนุบำรุงอย่างกว้างขวางโปรดให้มีการสร้างและบูรณะปูชนียสถานในพระพุทธศาสนาหลายแห่ง เช่น ทรงสร้างหอพระแก้วเพื่อประดิษฐานพระแก้วมรกต ซึ่งได้ทรงอัญเชิญมาจากอาณาจักรล้านนา และทรงสร้างพระเจดีย์โลกจุฬามณี (พระธาตุหลวง) ที่นครเวียงจันทน์ ทรงสถาปนาพระธาตุศรีสองรักร่วมกับอาณาจักรอยุธยาที่เมืองด่านซ้าย ทรงปฏิสังขรณ์พระธาตุพนมที่เมืองนคร (นครพนม) เป็นต้น โดยในเวลานี้เองที่อาณาจักรหงสาวดีในรัชสมัยพระเจ้าบุเรงนองมีกำลังเข้มแข็งและทรงอิทธิพลอย่างมากและมีความพยายามจะขยายอาณาจักรมาทางทิศตะวันออก พระองค์จึงโปรดให้มีการย้ายราชธานีจากหลวงพระบางมาอยู่ที่นครเวียงจันทน์ เพื่อหลีกเลี่ยงอำนาจของหงสาวดีในปี พ.ศ. ๒๑๐๓ และพระราชทานนามราชธานีแห่งใหม่นี้ว่า “พระนครจันทบุรีศรีสัตนาคนหุตอุดตมราชธานี” ทั้งยังทรงสร้างสัมพันธไมตรีกับสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา เพื่อเป็นกำลังในการต่อต้านพม่าซึ่งถือเป็นศัตรูร่วมกัน ต่อมาใน ปี พ.ศ.๒๑๐๗ ท้าพม่าได้ติดตามจับกุมขุนนางล้านช้างใหม่มาถึงเวียงจันทน์และสามารถตี

^๕อาณาจักรล้านช้าง (Lanchang)-Oknation,แหล่งที่มา:http://www.asean thai.net/mobile_detail.php?cid=50&nid=4456[สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑]

กรุงเวียงจันทน์ได้ในขณะที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมิได้ประทับอยู่ในพระนคร พร้อมทั้งกวาดต้อนชาวเมืองและเชื้อพระวงศ์ชั้นสูงกลับไปยั้งพม่าเป็นจำนวนมาก รวมถึงเจ้ามหาอุปราชศรีวรวงษา พระราชอนุชาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แล้วจึงถอยทัพกลับไป พระองค์ทรงคุมแค้นฝ่ายหงสาวดีอยู่มาก เมื่อฝ่ายอยุธยาขอความช่วยเหลือให้ช่วยรบกับพม่าในช่วงปี พ.ศ. ๒๑๑๐-๒๑๑๒ พระองค์จึงทรงจัดตั้งกองทัพไปช่วยเหลืออยุธยาแต่ไม่สำเร็จเนื่องจากถูกฝ่ายพม่าและพระมหาธรรมราชาเมืองพิษณุโลกซ่องกลจนแตกพ่าย หลังอาณาจักรหงสาวดีพิชิตกรุงศรีอยุธยาได้แล้ว พระเจ้าบุเรงนองจึงทรงส่งกองทัพมาปราบปรามล้านช้างแต่ไม่สำเร็จ เนื่องจากพระเจ้าไชยเชษฐาได้ทรงนำกองทัพและชาวเมืองหลบภัยในป่า และคอยลอบโจมตีกองทัพพม่าอยู่เนืองๆ จนกองทัพพม่าต้องถอยร่นกลับไปจนถึง พ.ศ. ๒๑๑๔ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชได้เสด็จออกปราบกบฏ ณ เมืองรามรักฌองการ (เชื่อกันว่าอยู่ที่พื้นที่แขวงอัตตะปือในปัจจุบัน) แล้วสูญหายไปในศึกครั้งนั้น

สมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (พ.ศ. ๒๑๘๑-๒๒๓๘) เป็นยุคแห่งความเจริญรุ่งเรืองอีกยุคหนึ่ง เนื่องด้วยพระองค์มีวิธีการปกครองบ้านเมืองหลักแหลมและเป็นธรรม ทำให้ล้านช้างมีความมั่นคงและสงบ ร่มเย็นกว่าครั้งศตวรรษ ทั้งความเจริญรุ่งเรืองทางสถาปัตยกรรม อักษรศาสตร์ ศิลปะแขนงต่างๆ ตลอดจน การค้าขายกับต่างชาติ พระองค์ทรงเป็นผู้ที่มีความยุติธรรม จากกรณีที่พระราชโอรสของพระองค์ได้กระทำความผิดลักลอบเป็นชู้กับภริยาของขุนนางผู้หนึ่ง พระองค์ก็ลงโทษตามอาญาถึงขั้นประหารชีวิตโดยมิได้ใส่ใจว่าเป็นพระโอรส ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงอยู่ในสภาพที่ไร้รัชทายาท และเมื่อพระองค์สวรรคตโดยไร้รัชทายาท ประชาชนจึงได้อัญเชิญพระยาเมืองจัน ซึ่งเป็นขุนนางผู้ใหญ่ให้ขึ้นเป็นกษัตริย์ แต่ก็ครองราชย์อยู่ได้เพียงหกปี เจ้านันทราชแห่งเมืองน่านก็ยกทัพเข้ามาชิงเมืองเวียงจันทน์ไว้ได้ เจ้านันทราชจึงได้ขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างใน พ.ศ. ๒๒๓๘ เมื่อสิ้นรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ราชอาณาจักรล้านช้างเกิดภาวะระส่ำระสายอย่างหนักจากการแก่งแย่งอำนาจของบรรดาเชื้อพระวงศ์ จนทำให้ราชอาณาจักรแตกแยกออกเป็น ๓ ราชอาณาจักรเอกราช ได้แก่

๑. อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์

อาณาจักรนี้คืออาณาจักรที่สืบทอดจากอาณาจักรล้านช้างศรีสัตนาคนหุตเดิม มีอาณาเขตปกครองดินแดน สปป.ลาว ภาคกลางในปัจจุบันมีพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒ เป็นปฐมกษัตริย์ พระเจ้าไชยเชษฐาองค์นี้ ทรงเป็นเชื้อพระวงศ์ที่ลี้ภัยการเมืองไปอยู่ที่จักรวรรดิเวียดนาม ซึ่งมีราชธานีในขณะนั้นอยู่ที่เมืองเว้ คนทั้งหลายจึงขนานพระนามอีกอย่างว่า "พระไชยองค์เว้หรือพระไชยองค์เวียด" พระองค์ได้นำกำลังจากเวียดนามเข้ายึดนครเวียงจันทน์และจับเจ้านันทราชสำเร็จโทษ แล้วราชาภิเษกพระองค์เองขึ้นเป็นกษัตริย์ใน ปี พ.ศ. ๒๒๔๑ จากนั้นจึงทรงตั้งท้าวลองเป็นเจ้าอุปราชครองเมืองหลวงพระบาง แต่ไม่ได้รับการยอมรับจาก ชาวสปป.ลาว ทั้งหมด เพราะพระองค์มีความใกล้ชิดกับจักรวรรดิเวียดนาม

ในปี พ.ศ. ๒๒๕๐ เจ้ากิงกิสราชกับเจ้าองค์คำ พระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชที่หนีไปประทับยังเมืองหงสา (อยู่ในแขวงไชยะบูลีในปัจจุบัน) ได้ยกทัพเข้ามาชิงเมืองหลวงพระบางจับเจ้าอุปราช ท้าวลองสำเร็จโทษและเตรียมจะยกทัพเข้าตีกรุงเวียงจันทน์ พระไชยองค์เว้จึงมีพระราชสาส์นไปยังสมเด็จพระเพทราชาแห่งกรุงศรีอยุธยาเพื่อขอความช่วยเหลือ ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาจึงใกล้เคียงทั้งสองฝ่ายให้ยุติ การรบและแบ่งปันเขตแดนต่อกัน ทำให้หลวงพระบางกลายเป็นอาณาจักรเอกราชไม่ขึ้นกับเวียงจันทน์มานับแต่นั้น ในยุคนี้นับได้ว่าเป็นยุคที่สปป.ลาวแตกแยกเป็น ๒ อาณาจักรคือ อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ และอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ซึ่งเวียงจันทน์เองก็ไม่ไว้ใจและหาทางทำลายฝ่ายหลวงพระบางอยู่ตลอดเวลา

๒. อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง

อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางถือกำเนิดจากความแตกแยกระหว่างเวียงจันทน์ และหลวงพระบางในปี พ.ศ. ๒๒๕๐ ดังได้กล่าวมาแล้ว มีอาณาปกครองดินแดนลาวภาคเหนือในปัจจุบัน มีพระเจ้ากิงกิสราชเป็นปฐมกษัตริย์ (พ.ศ. ๒๒๔๙-๒๒๕๖) และมีเชื้อสายกษัตริย์สืบราชสมบัติต่อมาจนกระทั่งประเทศลาวเป็นเอกราชจากฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ และเป็นกษัตริย์แห่งราชอาณาจักรลาวต่อมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ในยุคแรกอาณาจักรนี้เกิดการแย่งชิงอำนาจภายในของตนเองเป็นระยะ และมีการจะขอกำลังจากรัฐที่ใหญ่กว่าอย่างพม่ามาช่วยเหลือเสมอ แน่แน่นอนว่าฝ่ายหลวงพระบางก็ไม่ไว้ใจและหาทางทำลายฝ่ายเวียงจันทน์เช่นกัน

๒. อาณาจักรล้านช้างจำปาสัก

อาณาจักรล้านช้างจำปาสักก็มีกำเนิดมาจากการอพยพโยกย้ายการเมืองของเจ้านางสุ้มงคละและประชาชนส่วนหนึ่งภายใต้การนำของเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก พระเถระผู้ใหญ่ในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช มูลเหตุมาจากพระยาเมืองจันทน์ผู้เป็นเสนาบดีได้ชิงราชสมบัติขึ้นครองอาณาจักรหลังพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเสด็จสวรรคต และคิดจะเอาเจ้านางสุ้มงคละพระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (ซึ่งทรงเป็นหม้ายและกำลังทรงครรภ์) เป็นมเหสีแต่นางไม่ยอม จึงหนีไปขอความช่วยเหลือจากเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กจึงพาญาติโยมของตนประมาณ ๓,๐๐๐ คน และเจ้านางสุ้มงคละหนีออกจากเวียงจันทน์ทางใต้ไปซ่อนตัวอยู่ที่บ้านจิวพันลำโสมสนุก ณ ที่นั่นเจ้านางสุ้มงคละได้ประสูติพระโอรสนามว่า เจ้าหน่อกษัตริย์

ต่อมานางแพงเจ้าเมืองจำปาสักชาวพื้นเมืองได้อาราธนาเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กมาปกครองบ้านเมือง เจ้าราชครูหลวงฯ ปกครองบ้านเมืองได้ระยะหนึ่งก็เกิดปัญหาการปกครองบางประการ ซึ่งเอาหลักทางธรรมมาตัดสินและยุติปัญหาไม่ได้ ท่านจึงให้คนไปเชิญเจ้าหน่อกษัตริย์ ซึ่งเจริญพระชนม์มากพอที่จะปกครองบ้านเมืองได้แล้ว มาทำพิธีราชาภิเษกเป็นกษัตริย์ปกครองนครจำปาสักในปี พ.ศ. ๒๒๕๗ ทรงพระนามว่า พระเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร อาณาจักรล้านช้างแห่งที่ ๓ คือ อาณาจักรล้านช้างจำปาสัก

จึงถือกำเนิดขึ้นในปีที่พระองค์ได้ประกาศอาณาเขตแยกออกจากเวียงจันทน์ ปกครองดินแดน สปป.ลาว ภาคใต้ตั้งแต่เขตเมืองนครพนม เมืองคำม่วน ลงไปจนถึงเมืองเชียงแตงเมืองมโนไพรต่อแดนเขมร ส่วนด้านตะวันตกอาณาเขตไปไกลจนถึงเมืองท่งหรือเมืองสุวรรณภูมิ เชื้อสายของกษัตริย์แห่งอาณาจักรนี้ได้ปกครอง จำปาสักต่อมาทั้งในฐานะกษัตริย์ เจ้าผู้ครองนคร และผู้ว่าราชการเมืองจนกระทั่งแผ่นดิน สปป.ลาว รวมกันเป็นหนึ่งในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ แต่ยังคงมีบทบาททางการเมืองใน สปป.ลาว ยุคพระราชอาณาจักรมาตลอด จนถึง การเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๕๑๘

๔.๑.๑.๔ ยุคอาณาจักรล้านช้างภายใต้การปกครองของสยาม

อาณาจักรล้านช้างได้สูญเสียเอกราชแก่สยาม^๙ เมื่ออาณาจักรล้านช้างแตกเป็น ๓ อาณาจักรเอกราช แต่ละอาณาจักรต่างตั้งตนเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกันและไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะกับหลวงพระบางและเวียงจันทน์แล้ว ทั้งสองอาณาจักรนี้ล้วนถือว่าเป็นศัตรูเลยทีเดียวกว่าที่ต่างก็จ้องหาทางทำลายล้างต่อกันด้วยการอาศัยกำลังทหารพม่าที่มีอำนาจในล้านนาอยู่ตลอด เหตุที่อาณาจักรล้านช้างทั้งสามจะสูญเสียเอกราชให้แก่สยามมาจากความขัดแย้งภายในของอาณาจักรล้านช้าง ระหว่างพระเจ้าศิริบุญสารกษัตริย์เวียงจันทน์กับเจ้าพระวอ เจ้าพระตา สองขุนนางผู้ใหญ่ ทั้งสองคนนี้เป็นพี่น้องกัน (บางแห่งว่าพระวอเป็นพี่ พระตาเป็นน้อง บางแห่งว่ากลับกัน บางแห่งว่าทั้งสองคนเป็นคนเดียวกันก็มี) มีเชื้อสายเจ้าปางคำเมืองเชียงรุ่ง ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากกษัตริย์เวียงจันทน์ให้ตั้งถิ่นฐานที่เมืองหนองบัวลุ่มภูซึ่งเป็นเมืองหน้าด่าน ทั้งสองเคยได้ช่วยเหลือให้พระเจ้าศิริบุญสารได้เสวยราชสมบัติในเวียงจันทน์มาก่อน ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๑๓ พระเจ้าศิริบุญสารทรงขอตัวลูกสาวของขุนนางทั้งสองทำนองจะเอาไว้เป็นตัวประกัน เจ้าพระวอ เจ้าพระตา ไม่พอใจพระเจ้าศิริบุญสารมาก จึงกลับมาตั้งมั่นเตรียมสู้รบอยู่ที่เมืองหนองบัวลุ่มภู (สาเหตุที่ขัดแย้งกันยังมีต่างออกไปอีกตามหลักฐานแต่ละแห่ง)

พระเจ้าศิริบุญสารทรงส่งกองทัพมาปราบถึงสามครั้ง กองทัพฝ่ายเจ้าพระวอเจ้าพระตาก็กินชนะทุกครั้ง แต่เมื่อรบนานไปฝ่ายหนองบัวลุ่มภูเห็นว่าแพ้เพราะกำลังรบลดลงแน่นอนจึงได้ขอความช่วยเหลือจากกองทัพพม่า ทว่ากองทัพพม่ากลับให้ความช่วยเหลือแก่ฝ่ายเวียงจันทน์เพราะฝ่ายเวียงจันทน์ส่งคนไปขอความช่วยเหลือตัดหน้าฝ่ายหนองบัวลุ่มภู ในการรบครั้งต่อมาฝ่ายหนองบัวลุ่มภูจึงแพ้ เจ้าพระตาตายในที่รบ เจ้าพระวอจึงนำไพร่พลและเชื้อสายที่รอดตายหนีไปพึ่งพระเจ้าองค์หลวงไชยกุมารแห่งอาณาจักรล้านช้างจำปาสัก โดยไปตั้งมั่นอยู่ที่บ้านเวียงดอนกองซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีของไทยในปัจจุบัน

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๑๙ เจ้าพระวอเกิดความขัดแย้งกับพระเจ้าองค์หลวงไชยกุมารจากเรื่องการสร้างกำแพงเมืองกับการสร้างหอคำ (เรือนหลวง) จึงได้พาไพร่พลมาตั้งมั่นที่บ้านดอนมดแดง และทำหน้าที่ขอเป็นขอบขันทสีมาของกรุงสยามในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่ง

^๙ ประวัติล้านช้าง,แหล่งที่มา: th.wikipedia.org/wiki/[สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๖๐]

พระองค์ก็ได้รับไว้ ฝ่ายเวียงจันทน์เห็นว่าถ้าส่งกำลังไปปราบเจ้าพระวอแล้วฝ่ายจำปาสักจะไม่ให้ความช่วยเหลือเจ้าพระวอแน่นอนจึงทรงส่งกองทัพมาจับเจ้าพระวอฆ่าที่บ้านดอนมดแดงเสีย ท้าวคำผง ท้าวทิดพรหม และท้าวกำ บุกทรลานั้นของเจ้าพระวอและเจ้าพระตาซึ่งตีฝ่าวงล้อมออกมาได้จึงแจ้งเรื่องกราบทูลไปยังกรุงธนบุรีผ่านทางเมืองนครราชสีมา

สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงพระพิโรธมากที่ฝ่ายเวียงจันทน์ส่งกองทัพมาฆ่าผู้ที่อยู่ในขอบขันฑสีมาของพระองค์ กอปรกับพระองค์เองก็ไม่ทรงไว้ใจฝ่ายเวียงจันทน์ที่มีท่าทีฝักใฝ่อณาจักรพม่า ซึ่งยังคงคุกคามฝ่ายสยามอยู่ตลอด ในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ พระองค์จึงทรงส่งกองทัพภายใต้การนำของสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ขึ้นไปตีอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ โดยไล่ตีมาทางใต้ผ่านทางอาณาจักรล้านช้างจำปาสักก่อน ฝ่ายจำปาสักเห็นว่าจะสู้กองทัพไทยไม่ได้จึงยอมอ่อนน้อมโดยดี จากนั้นจึงยกทัพขึ้นเหนือตีหัวเมืองหน้าด่านของเวียงจันทน์เรื่อยมา จนสามารถหักเอาเมืองเวียงจันทน์ได้สำเร็จ ฝ่ายสยามจึงกวาดต้อนทรัพย์สิน ผู้คน ชุนนาง เชื้อพระวงศ์ และกุมตัวพระเจ้าศิริบุญสารลงมายังกรุงธนบุรี ด้านอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางซึ่งเป็นอริกับเวียงจันทน์มาตลอดก็ได้ให้ความช่วยเหลือฝ่ายสยามในสงครามครั้งนี้อย่างเต็มที่ แต่พอสิ้นศึกก็ถูกฝ่ายไทยบังคับให้ยอมอ่อนน้อมเป็นเมืองขึ้นด้วยเช่นกัน อาณาจักรล้านช้างทั้งสามแห่งจึงตกเป็นประเทศราชของไทยทั้งหมดในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ นี้เอง แม้ต่อมาภายในสยามก็เกิดการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์สุราชวงศ์จักรีและย้ายราชธานีมายังกรุงรัตนโกสินทร์ในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ ก็ตาม แต่ภาวะความเป็นประเทศราชของทั้งสามอาณาจักรก็มีได้เปลี่ยนแปลง

๑. การปกครองของสยาม อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์

ภายหลังที่สูญเสียเอกราชให้แก่อาณาจักรสยาม พระเจ้าแผ่นดินเสียมจึงให้เจ้านันทเสน โอรสของพระเจ้าศิริบุญสาร เสด็จขึ้นครองราชย์แทน แล้วแต่งตั้งเจ้าอินทวงศ์เป็นอุปราช ส่วนเจ้าอนุวงศ์และเจ้าพรหมวงศ์ให้ลงไปเป็นตัวประกันที่กรุงธนบุรี แต่ต่อมาก็เกิดข้อพิพาทฟ้องร้องกันกับเจ้าอนุรุธแห่งนครหลวงพระบางหลายครั้ง จนครั้งสุดท้ายในปี พ.ศ. ๒๓๓๖ เจ้านันทเสนถูกกล่าวหาว่าสมคบกับเจ้าเมืองนครพนมและเวียงจันทน์จะก่อการกบฏ จึงถูกเรียกตัวลงไปสอบสวนที่กรุงเทพฯ พระองค์ต่อสู้อยู่ ๒ ปี ก็เสด็จสวรรคต

เจ้าอินทวงศ์พระอนุชาของเจ้านันทเสนได้ครองราชย์สืบต่อ และครองเมืองมาถึงปี พ.ศ. ๒๓๔๖ ก็ถึงแก่พิราลัย ทำให้เจ้าอนุวงศ์ พระราชโอรสองค์ที่ ๓ ของพระเจ้าศิริบุญสารได้ขึ้นครองราชสมบัติในนครเวียงจันทน์ พระองค์เป็นผู้มีความสามารถในหลายด้าน โดยได้เคยยกทัพไปช่วยฝ่ายไทยรบกับพม่าจนได้รับชัยชนะหลายครั้ง ตลอดจนได้ทรงจัดแจงสร้างบ้านแปลงเมืองให้เจริญรุ่งเรืองในหลายด้าน ทั้งในทางพระพุทธศาสนาและทางทหาร ทั้งได้ฟื้นฟูความสัมพันธ์กับหลวงพระบางและจำปาสัก พระองค์ทรงมีความพยายามที่จะกอบกู้อิสรภาพคืนจากไทยแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ จึงถูกจับตัวส่งลงไปกรุงเทพฯ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ และเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๓๗๑

กองทัพอาณาจักรสยามตีนครเวียงจันทน์ครั้งที่ ๒ ในรัชกาลของเจ้าอนุวงศ์นี้ ฝ่ายสยาม (รัชกาลที่ ๓) ได้สั่งให้ ทำลายนครเวียงจันทน์ให้สิ้นซาก ทั้งกำแพงเมืองและวัดวาอารามต่างๆ ตลอดจนต้นไม้และไร่นาก็ถูกเผาจนหมดสิ้น อีกทั้งให้ล้มเลิกอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์เสีย มิให้มีเมืองและเจ้าครองนครอีกต่อไป นครเวียงจันทน์ที่เคยรุ่งเรืองและอุดมสมบูรณ์มาหลายร้อยปี ก็ถูกทำลายลงจนถึงกาลอวสานกลายเป็นเมืองร้าง ในปี พ.ศ. ๒๓๗๑

๒. การปกครองของสยาม อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง

เมื่อสูญเสียเอกราชในปี พ.ศ. ๒๓๒๑ ในสมัยเจ้าสุริยวงศ์ พระองค์จึงถูกคุมตัวลงไปที่กรุงธนบุรี ภายหลังจึงถูกส่งคืนมาเป็นเจ้านครหลวงพระบาง และเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๓๓๔ บรรดาเสนาอำมาตย์จึงทูลเชิญเจ้าอนุรุทธ พระอนุชาของเจ้าสุริยวงศ์ขึ้นครองราชย์ เมื่อเจ้านันทเสนแห่งเวียงจันทน์ยกทัพมาตีหลวงพระบางได้ เจ้าอนุรุทธจึงถูกส่งลงไปขังที่กรุงเทพฯ อยู่ ๔ ปี จึงได้เสด็จกลับมาขึ้นครองราชย์ตามเดิม และเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๓๓๙ เจ้ามันธาดุราชน โอรสของเจ้าอนุรุทธะจึงได้ขึ้นครองเมืองแทนในปี พ.ศ. ๒๓๖๐ ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคต เจ้ามันธาดุราชนจึงได้เสด็จลงไปกรุงเทพฯ เพื่ออุปสมบทต่อหน้าพระบรมศพแล้วจึงเสด็จกลับมาครองครองราชย์ตามเดิม โดยในปี พ.ศ. ๒๓๗๐ เกิดเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ เจ้ามันธาดุราชนจึงได้ส่งกำลังพลไปช่วยกองทัพไทยตีเวียงจันทน์

เจ้ามันธาดุราชนสิ้นพระชนม์ในปี พ.ศ. ๒๓๗๙ ทางกรุงเทพฯ จึงตั้งให้เจ้าสุกเสริม โอรสของเจ้ามันธาดุราชนขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินหลวงพระบางใน พ.ศ. ๒๓๘๑ และสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๒๓๙๓ เจ้านันทราชาโอรสองค์ที่ ๒ ของเจ้ามันธาดุราชนได้ครองราชสืบแทนและครองราชย์อยู่ ๒๐ ปี จึงสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๔๑๔ ทำให้เจ้าอนุคำโอรสของเจ้ามันธาดุราชน ได้ครองราชสมบัติสืบต่อ ในรัชสมัยนี้เจ้าอนุคำนี้ได้เกิดกบฏฮ่อขึ้นทำให้พระองค์หนีไปอยู่ที่เมืองปากกลาย รัฐบาลไทยในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จึงได้ส่งกองทัพมาปราบ พร้อมทั้งปลดเจ้าอนุคำออกจากบัลลังก์ แล้วตั้งเจ้าคำสุกโอรสของเจ้าอนุคำขึ้นครองราชย์แทนในปี พ.ศ. ๒๔๓๒

เจ้าคำสุกได้ ได้ขึ้นครองราชย์จนถึง พ.ศ. ๒๔๓๖ เกิดกรณีพิพาทสยาม-ฝรั่งเศส รัฐบาลสยามได้ยอมยกดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมดให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศส เจ้าคำสุกจึงเป็นพระเจ้าแผ่นดินหลวงพระบางภายใต้การอารักขาของฝรั่งเศส จนถึง พ.ศ. ๒๔๔๘ จึงสิ้นพระชนม์

๓. การปกครองของสยาม อาณาจักรล้านช้างจำปาสัก

ภายหลังจากที่จำปาสักแยกเป็นอิสระจากเวียงจันทน์ในปี พ.ศ. ๒๒๕๗ โดยมีเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร ผู้เป็นหลานของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๑ ในสมัยของเจ้าไชยกุมาร นครจำปาสักก็ต้องเสียเอกราชให้แก่ไทย ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๓๓๔ ได้เกิดกบฏขึ้นในนครจำปาสักทำให้เจ้าไชยกุมารต้องเสด็จหนีแล้วไปสวรรคตในป่า แต่ท้าวฝ่ายหน้าแห่งบ้านสิงห์ท่า (เมืองยโสธร) กับพระปทุมสุรราช (คำผง) เจ้าเมืองอุบล ได้ยกกองกำลังไปปราบกบฏและ

ตีเอาเมืองจำปาสักคืนมาได้ ทำให้ท้าวฝ่ายหน้าได้รับแต่งตั้งจากไทยให้เป็นเจ้านครจำปาสักมีนามว่า พระวิไชยราชขัตติยวงศา

พระวิไชยราชขัตติยวงศาถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. ๒๓๕๐ ฝ่ายอาณาจักรสยามจึงได้แต่งตั้งเจ้านู โอรสของเจ้าไชยกุมาร ขึ้นเป็นเจ้าเมืองแทน แต่ก็ถึงแก่พิราลัย หลังรับสุพรรณบัตรเจ้าเมืองได้เพียง ๓ วัน ฝ่ายไทยจึงได้แต่งตั้งให้เจ้าหมาน้อย โอรสของอุปราชสุริโย เป็นเจ้านครจำปาสัก ต่อมาเกิดกบฏอ้ายสาเกียดโง้งขึ้นในเมือง ทำให้เจ้าหมาน้อยถูกส่งตัวลงไปยังกรุงเทพฯ และได้ถึงแก่กรรมที่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. ๒๓๗๐ เจ้าราชบุตรโย้ โอรสของเจ้าอนุวงศ์ ที่มีความชอบจากการปราบกบฏอ้ายสาเกียดโง้ง จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้านครจำปาสัก แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ขึ้น เจ้าราชบุตรโย้จึงถูกเจ้าฮุยจับตัวส่งให้แก่ทางกรุงเทพฯ เจ้าฮุยจึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้านครจำปาสักในปี พ.ศ. ๒๓๗๑

เจ้าฮุยถึงแก่พิราลัยในปี พ.ศ. ๒๓๘๔ เจ้านาคผู้เป็นอุปราชจึงได้ครองเมืองสืบแทน จนถึงแก่พิราลัยด้วยอุบัติเหตุโรคในปี พ.ศ. ๒๓๙๖ ทางฝ่ายสยามจึงได้แต่งตั้งเจ้าคำใหญ่ ผู้เป็นโอรสของเจ้าฮุย ขึ้นเป็นเจ้านครจำปาสัก มีนามว่า เจ้ายุติธรรมธร (คำใหญ่) จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๐๒ ก็ถึงแก่กรรม เจ้าคำสุกผู้เป็นอนุชาจึงได้เป็นเจ้านครจำปาสักสืบแทน มีพระนามว่า เจ้ายุติธรรมธร (คำสุก) พระองค์ได้ส่งบุตรชายทั้ง ๓ ไปยังกรุงเทพฯจนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์ทั้งสามคนได้แก่ เจ้าราชดน้อย (หุย) เจ้าศักดิ์ประสิทธิ์ (เจ้าเบง) และเจ้าศักดิ์ประเสริฐ (เจ้าฮุย)

เกิดกรณีพิพาทสยาม-ฝรั่งเศส ฝ่ายอาณาจักรสยามได้ยกดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ เมื่อเจ้ายุติธรรมธร (คำสุก) ถึงแก่พิราลัย เจ้าราชดน้อย (หุย) ก็ได้รับแต่งตั้งจากฝรั่งเศสให้เป็นผู้ว่าการนครจำปาสัก ดังนั้นอาณาจักรล้านช้างจำปาสักจึงมีฐานะเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส

๔.๑.๒ รูปแบบการเมืองการปกครองของอาณาจักรล้านช้าง

รูปแบบการเมืองการปกครองสามารถแจกแจงออกได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับว่าจะใช้เกณฑ์ใดในการพิจารณาการใช้อำนาจของผู้ปกครองหรือสิทธิเสรีภาพของประชาชน หรือสังคม ซึ่งผู้วิจัยได้ค้นคว้าศึกษารายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

๔.๑.๒.๑ ความหมายของการปกครอง

การปกครอง หมายถึงการใช้อำนาจอธิปไตยตามกฎหมายในการบริหารและจัดการประเทศ การปกครองมีหลายรูปแบบ เช่น การปกครองแบบประชาธิปไตย และการปกครองแบบเผด็จการ นอกจากนี้การปกครองยังมีได้หลายระดับ เช่น การปกครองส่วนกลาง การปกครองส่วนภูมิภาค และ การปกครองส่วนท้องถิ่น^{๑๐}

การปกครอง (Government) หมายถึง เรื่องที่เกี่ยวกับการบริหารวางระเบียบกฎหมายเกณฑ์สำหรับสังคม เพื่อสร้างความเสมอภาค เป็นธรรมแก่สังคม เพื่อให้สังคมมีความสุข หรือเพื่อให้เกิด

^{๑๐} การปกครอง,แหล่งที่มา:[https://th.wikipedia.org/wiki/\[สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒\]](https://th.wikipedia.org/wiki/[สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒])

การบำบัดทุกข์บำรุงสุข การเมืองและการปกครองจะมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน เพราะการปกครองจำเป็นต้องอาศัยอำนาจคือการเมืองจึงจะสามารถดำเนินการได้สำเร็จ^{๑๑}

สรุปได้ว่า การปกครองคือ อำนาจและระเบียบกฎหมายที่ใช้อำนาจทางการบริหาร อำนาจอธิปไตย อำนาจเด็ดขาดและเต็มที่จะบัญญัติ บังคับ และตัดสินกฎหมายสำหรับภาครัฐและประชาชนภายในอาณาเขตของตนเอง คือ สามารถที่จะดำเนินการภายในหรือนอกประเทศได้โดยอิสระ ไม่ถูกบังคับ ควบคุม หรือแทรกแซงโดยประเทศอื่น

๔.๑.๒.๒ รูปแบบของการปกครองอาณาจักรล้านช้าง

รูปแบบการปกครองของอาณาจักรล้านช้างเป็นการปกครองโดยผู้ปกครองเพียงคนเดียวคือราชาหรือพระมหากษัตริย์ ซึ่งลาวเรียกว่าเจ้าแห่งชีวิต ผู้ปกครองมีเป้าหมายในการปกครองอาณาจักรล้านช้างเพื่อประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ ซึ่งในปัจจุบันนี้เรียกรูปแบบการปกครองนี้ว่า ราชาธิปไตย (Monarchy) อย่างไรก็ตาม ผู้ปกครองเพียงคนเดียวนี้หากมุ่งประโยชน์เฉพาะแก่ตนเองเป็นที่ตั้ง คนส่วนใหญ่ไม่ได้รับประโยชน์ อีกทั้งยังลำบากทุกข์เข็ญจากการปกครองภายใต้

สำหรับรูปแบบการปกครองในอาณาจักรล้านช้างใช้ระบบอาญาสี่ทั้งในเมืองหลวงหัวเมืองใหญ่ ตลอดจนหัวเมืองขึ้นซึ่งอยู่กับหัวเมืองใหญ่นั้น ระบบอาญาสี่ แบ่งชั้นการปกครองออกเป็น ๕ ระดับ คือ

๑) อาญาสี่ เจ้าเมือง มีอำนาจหน้าที่ในการบังคับบัญชาเหนืออาญาสี่และกรมการเมือง ตลอดจนข้าราชการทั้งปวงในเขตเมืองนั้น หากแต่จะไม่มีสิทธิ์ในบางเรื่อง เช่น ตัดสินประหารชีวิตหรือแต่งตั้งถอดถอนกรมการเมืองผู้ใหญ่ซึ่งได้แก่ อุปฮาด(อุปราช) ราชวงศ์ ราชบุตร ได้เองโดยลำพัง เว้นแต่จะได้รับราชานุญาตจากเจ้ามหาชีวิต อุปฮาด(อุปราช) เป็นตำแหน่งรองเจ้าเมือง ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการของเจ้าเมือง ปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าเมือง ตลอดจนรับผิดชอบเกี่ยวกับบัญชีช่วยสาอากร การคลัง และการกะเกณฑ์กำลังพลในยามมีราชการสงคราม ราชวงศ์ เป็นผู้แทนของอุปฮาด รับผิดชอบเรื่องอรรถคดีและการตัดสินถ้อยความข้อพิพาททั้งปวง ราชบุตร โดยมากมักเป็นบุตรของเจ้าเมืองเอง หรืออาจมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องทางสายเลือดกับเจ้าเมืองก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคำสั่งจากเมืองหลวง ราชบุตรหน้าที่ช่วยราชการตามที่เจ้าเมืองมอบหมาย ตลอดจนการปฏิบัติกิจการด้านศาสนา เรือกสวนไร่นา ถนนหนทาง และการเก็บภาษีอากรต่างๆ

๒) ผู้ช่วยอาญาสี่ ประกอบด้วย ท้าวสุริยะ ท้าวสุริโย ท้าวโพธิสาร และท้าวสุทิสสาร ซึ่งจะแต่งตั้งจากบรรดาเครือญาติของเจ้าเมืองนั้น รับผิดชอบเรื่องการพิจารณาพิพากษาคดีตัดสินคดีความในศาลเมือง และดูแลรับผิดชอบการปกครองเมืองในแผนกต่างๆ

^{๑๑} การเมืองการปกครอง, แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/pisitsuriyachan/>[สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒]

๓) ชื่อบ้าน ขางเมืองเป็นตำแหน่งรองจากผู้ช่วยอาญาสี่ ประกอบด้วยชื่อเมือง มี ๒ ตำแหน่งคือ เมืองแสน ทำหน้าที่กำกับดูแลฝ่ายทหาร และเมืองจันทน์ ทำหน้าที่กำกับดูแลฝ่ายพลเรือนขางเมือง มีศักดิ์รองจากชื่อบ้าน ได้แก่ เมืองขวา เมืองซ้าย เมืองกลาง คูแลบัญชีไพร่พล บัญชีสักเลก งานราชทัณฑ์ การปฏิสังขรณ์วัดวาอารมตลอดจนวัสดุครุภัณฑ์

๔) ตำแหน่งพิเศษเป็นตำแหน่งที่แต่งตั้งเพิ่มขึ้นตามความจำเป็น ของสภาพการณ์ของบ้านเมือง

๕) หัวหน้าชุมชน ในการปกครองอาณาจักรล้านช้าง

ในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช อาณาจักรล้านช้างมีการแบ่งหรือจัดรูปแบบการปกครองได้อย่างชัดเจน ดังจะศึกษาได้จากหลักฐานประเภทกฎหมายพระธรรมศาสตร์ปกรณ์สร้อยสายคำกฎหมายพิจารณาอาณาจักรและธรรมจักรเทียบกัน^{๑๒} โดยสรุปรูปแบบการปกครองในสมัยนี้ได้แบ่งการปกครองออกเป็นดังนี้

๑. ตำแหน่งผู้ครองนครและผู้สืบสันตติวงศ์ แบ่งออกเป็น ๓ ชั้นตามลำดับคือ ๑) กษัตริย์ (เจ้าเมือง) ๒) แสนเมือง (อุปราช) ๓) ราชวงศ์ ๔) ราชบุตร

๑.๑ กษัตริย์ มีหน้าที่ในการปกครองประเทศ มีอำนาจสิทธิ์ขาดในการออกคำสั่งแก่ประชาชนและบรรดาข้าราชการอื่นๆ ภายในและภายนอก ทรงทำหน้าที่ในการดูแลทุกข์สุขของประชาชน ทั้งในด้านศาสนา เศรษฐกิจและความมั่นคงของรัฐ

๑.๒ แสนเมืองหรืออุปราช มีหน้าที่ในการดูแลกิจการแทนพระเจ้าแผ่นดินในกรณีที่พระเจ้าแผ่นดินทรงประชวรหรือไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ได้ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสวรรคตแสนเมืองหรืออุปราชก็จะขึ้นครองราชย์แทนแสนเมืองจะทำหน้าที่อีกประการหนึ่งก็คือ การให้คำปรึกษาแก่พระมหากษัตริย์ในเรื่องต่างๆ ทั้งด้านการเมือง การปกครอง เช่น การแต่งตั้งบุคคลสำคัญๆ ของเมืองต่างๆ ในเขตพระราชอำนาจ เป็นต้น

๑.๓ ราชวงศ์ เป็นตำแหน่งผู้สืบราชสมบัติต่อจากอุปราชหรือแสนเมืองหรือถ้ากรณีแสนเมืองขึ้นเป็นกษัตริย์ราชวงศ์ก็จะเป็นอุปราชแทน

๑.๔ ราชบุตร เป็นตำแหน่งของผู้สืบราชสมบัติต่อมาจากราชวงศ์เป็นตำแหน่งของบรรดาพระราชโอรสของกษัตริย์ในแต่ละพระองค์ที่เกิดจากพระมเหสีต่างๆ นอกจากนั้นตำแหน่งราชบุตรหรือราชวงศ์นั้นจะทำหน้าที่เป็นแม่ทัพในยามสงครามและเป็นผู้ช่วยราชการเจ้าเมืองและอุปราชในยามที่บ้านเมืองสงบ

๒. ตำแหน่งเสนาบดีและข้าราชการต่างๆ ระบบการปกครองสมัยนี้ได้แบ่งตำแหน่งของเสนาอำมาตย์ต่าง ๆ ออกเป็นดังนี้

^{๑๒} อ่างแก้ว, ปิยฉัตร สินธุสะอาด, สังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๓, หน้า ๓๓.

๒.๑ ตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี ได้แก่ ตำแหน่งเมืองแสน เมืองจันทร์ ซึ่งในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเมืองแสน ได้แก่ พระยาแสนสุรินทร์สว่างฟ้า เมืองจันทร์ ได้แก่ พระยาจันสีราช (จัน กองนาง) มีหน้าที่ออกหนังสือเดินทางให้กับประชาชนที่จะเดินทางไปต่างประเทศ เป็นผู้แต่งรายงานคือในนอกเรื่องราชการงานเมือง ในยามสงครามเมืองแสน เมืองจัน คือ แม่ทัพหน้าออกต่อสู้กับศัตรูจัดเป็นตำแหน่งสูงสุดฝ่ายพลเรือน

๒.๒ ตำแหน่งเสนาบดี คือ เมืองขวา เมืองกลาง เมืองซ้าย ทำหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับปัญหาบัญชีไพร่พล และดูแลนักโทษ คอยรับคำสั่งให้ปล่อยหรือกักขังนักโทษ คอยซ่อมแซมดูแลวัดวาอาราม

๒.๓ ตำแหน่งเมืองคุก เมืองฮาม เมืองแพน มีหน้าที่ในการควบคุมกำกับตารางกักขังนักโทษ และเฝ้าระวังนักโทษไม่ให้หนี ทำหน้าที่เป็นรองหรือผู้ช่วยเมืองขวา เมืองกลาง เมืองซ้าย ในด้านเกี่ยวกับนักโทษ

๒.๔ ตำแหน่งนาเหนือ นาใต้ เป็นข้าราชการทำหน้าที่เกี่ยวกับด้านเสบียง ยุ้งฉาง การเก็บส่วยภาษีอากรต่างๆ เก็บภาษีอากรไพร่พล ซึ่งอพยพไปมีบุตรภรรยาอยู่ต่างเมืองเรียกว่า “เลกสู”

๒.๕ ตำแหน่งชาเนตร ชานนท์ ทำหน้าที่เป็นเสมียนของเมืองแสนเมืองจันทร์

๒.๖ ตำแหน่งชาบัณฑิต เป็นเจ้าหน้าที่อ่านห้องตราที่ส่งไปเมืองใหญ่ และอ่านคำประกาศของเจ้าเมือง อ่านคำประกาศแตงน้ำในพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาธิฐาน และเป็นผู้รวบรวมบัญชีรายงานต่างๆ ไว้เป็นหมวดหมู่ เป็นผู้คำนวณศักราช ปี เดือน ในรอบ ๑ ปี

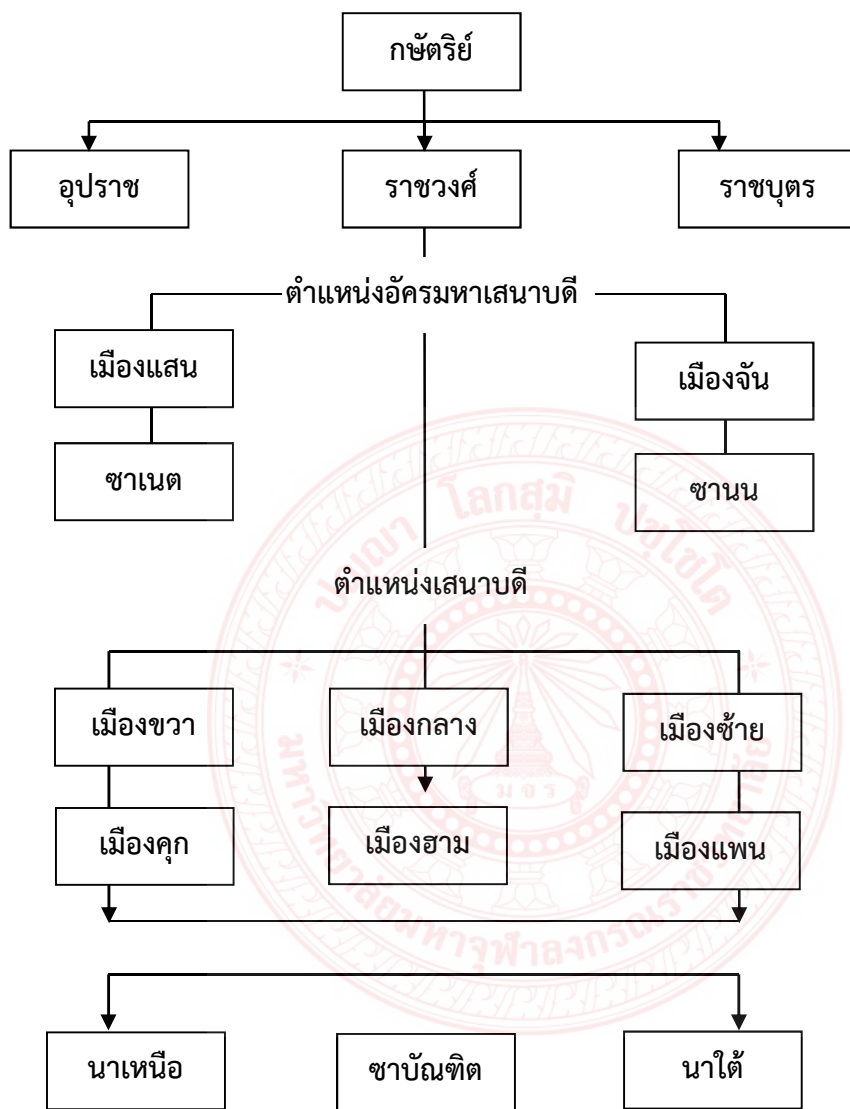
๓. ตำแหน่งการปกครองในระดับชุมชน นอกจากจะมีตำแหน่งการปกครองในวังหรือหัวเมืองสำคัญ ๆ แล้ว การปกครองในอาณาจักรล้านช้างยังได้แบ่งการปกครองลงสู่ระดับรากหญ้าทำหน้าที่ในการปกครองหมู่บ้านตำบลและอำเภอตามลำดับ ซึ่งมีอยู่ ๔ ตำแหน่ง คือ

๑. ท้าวฝ่ายหรือนายเส้น เทียบได้กับนายอำเภอ
๒. ตาแสงหรือนายแขวง เทียบได้กับกำนัน
๓. กวานบ้านหรือนายบ้าน เทียบได้กับผู้ใหญ่บ้าน
๔. จำบ้าน เทียบได้กับสารวัตรกำนันหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ใน ๔ ตำแหน่งนี้ ตำแหน่งกวานบ้านเป็นตำแหน่งที่มีมาตั้งแต่โบราณ กวานบ้านเป็นผู้ใหญ่บ้านซึ่งทำหน้าที่ในการปกครองชุมชน เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน^{๑๓} ในสมัยพระเจ้าโพธิสาลราชกุมารนั้นก็ปรากฏกวานบ้าน และพระยาแสนสุรินทร์สว่างฟ้าหรือพระเจ้าสุ่มงคล้อยโกโพธิสัตว์ (จันจัน) ก็เป็นลูกกวานบ้านชาวเมืองหนองคายมาก่อน แสดงให้เห็นว่าตำแหน่งกวานบ้านหรือตาแสงผู้ดูแลชุมชนมีมาแต่ครั้งโบราณแล้ว

^{๑๓} อ่างแล้ว, ปิยฉัตร สินธุสะอาด, สังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๓, หน้า ๓๔.

จากการกล่าวมาทั้งหมดสามารถสรุปหรือพิจารณาโครงสร้างของการปกครองของ
 ล้านช้างทั้งที่เป็นการปกครองระดับสูงจนถึงระดับล่าง ได้จากแผนภาพนี้^{๑๔}

ภาพประกอบที่ ๔.๑ แสดงแผนผังการปกครองในสมัยอาณาจักรล้านช้าง

๔.๒.๓ **ชนชั้นทางสังคมของอาณาจักรล้านช้าง**

สำหรับชนชั้นในทางสังคมของอาณาจักรล้านช้างก็เหมือนกับสังคมในยุคกษัตริย์โดยทั่วไป คือมีระดับชนชั้นที่สามารถแบ่งออกได้เป็นระดับชั้นตั้งแต่ชั้นสูงสุดจนถึงต่ำสุด ซึ่งแต่ละชนชั้นก็จะ

^{๑๔} อ่างแล้ว, ปิยฉัตร สินธุสะอาด, สังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๓, หน้า ๕๘.

มีหน้าที่หรือบทบาทแตกต่างกัน ซึ่งในสังคมล้านช้างชนชั้นมีอยู่ ๒ ระดับ คือ ๑) ชนชั้นปกครอง ๒) ชนชั้นใต้ปกครอง

๑. ชนชั้นปกครอง ได้แก่ กษัตริย์ ข้าราชการบริพารในราชสำนัก รวมถึงพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาด้วย ทั้งนี้เพราะพระสงฆ์ (ผู้ใหญ่) ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารบ้านเมืองเช่นกัน ซึ่งชนชั้นในระดับปกครองสามารถแบ่งย่อยลงไปตามตำแหน่งหน้าที่ที่ตนได้รับลดหลั่นลงไปตามลำดับดังนี้

๑.๑ กษัตริย์ จัดได้ว่าเป็นชนชั้นปกครองสูงสุดเป็นผู้ที่มีอำนาจเต็มในการบริหารบ้านเมือง ดำรงอยู่ในตำแหน่งสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีความศักดิ์สิทธิ์ในตัว เนื่องจากชาวล้านช้างเชื่อว่ากษัตริย์สืบเชื้อสายมาจากเทพหรือแถนอยู่บนฟ้าตามคติที่ปรากฏในนิทานขุนบรม^{๑๕} และจากนิทานเรื่องท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง ซึ่งเป็นวรรณกรรมร่วมของชาติที่อยู่ทางตอนใต้ของจีน ซึ่งตอนกำเนิดท้าวฮุ่งเชื่อว่าแถนเป็นผู้ให้กำเนิด^{๑๖} และไม่ว่ากษัตริย์จะถือกำเนิดมาอย่างไร กษัตริย์จะต้องทำหน้าที่หรือดำรงอยู่ในฐานะธรรมราชาหรือราชาผู้ทรงธรรม หมายความว่าพระราชามีเสด็จครองราชย์แล้วจะต้องมีการบริหารบ้านเมือง โดยอาศัยกรอบหลักธรรมของพุทธศาสนาไม่เบียดเบียนราษฎร ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง จึงจะได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์และประชาชน ส่วนหน้าที่กษัตริย์พึงปฏิบัติก็คือ

๑. เป็นนักรบที่กล้าหาญ สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชจะพบว่าพระองค์ทรงเป็นนักรบที่เข้มแข็ง กล้าหาญ ไม่ยอมพ่ายแพ้ศัตรู ปกป้องอาณาประชาราษฎร์ได้ด้วยดีเสมอมา

๒. เป็นนักปกครองที่ดี ก็คือมีความเป็นธรรมราชาปกครองโดยไม่เบียดเบียนประชาชนจนได้รับความเดือดร้อน

๓. ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยการให้การศึกษารวมถึงสร้างวัดสร้างพระพุทธรูปพร้อมทั้งมอบข้าโอกาสรวมถึงคนวัดเพื่อให้ดูแลพระสงฆ์และกิจการภายในวัดโดยไม่ทอดธุระดังปรากฏในจารึกวัดศรีคุณเมืองจังหวัดหนองคายว่า “... อย่าบอกเวียง...บอกการ...สร้างคร้วทวนนี้สิ่งเดียว..”^{๑๗}

๑.๒ ข้าราชการ นักกลุ่มผู้ปกครองระดับนี้จัดเป็นกลุ่มที่ ๒ รองจากพระมหากษัตริย์และราชวงศ์ เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการสนองพระราโชบายของพระมหากษัตริย์อย่างใกล้ชิด และเป็นผู้นำเสนอปัญหาของราษฎรต่อพระมหากษัตริย์เพื่อให้พระมหากษัตริย์ได้ทราบและจะได้ช่วยเหลือหรือ

^{๑๕}มหาสิลา วีระวงศ์, *ตำนานขุนบรมราชาธิราช*, (เวียงจันทน์: หอสมุดแห่งชาติ สปป.ลาว, ๑๙๙๔), หน้า ๒๑.

^{๑๖}มหาสิลา วีระวงศ์, *ท้าวฮุ่ง ท้าวเจือง*, (เวียงจันทน์ : สปป.ลาว, ๑๙๙๔), หน้า ๒.

^{๑๗}ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), *จารึกในประเทศไทย: จารึกวัดศรีคุณเมือง (วัดผ้าขาว)*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/๒๔๘๑> [๘ ก.ค. ๒๕๖๓].

ทำนุบำรุงให้มีความสุขเกิดแก่ประชาชน ข้าราชสำนักนี้เมื่อทำผิดก็จะต้องมีค่าคอ (ค่าสินไหมหรือต้องจ่ายเมื่อทำผิด) ถึง ๑๖ ร้อย เฉพาะตำแหน่งสูง ถ้ารองลงมาอีก ๘ ร้อย

๑.๓ พระสงฆ์ ถือได้ว่าเป็นกรณีพิเศษสำหรับพระสงฆ์ซึ่งได้ถูกจัดวางให้เป็นชนชั้นปกครองร่วมกับกษัตริย์และขุนนาง แต่แม้ว่าพระสงฆ์จะอยู่ในสถานะของผู้ปกครองแต่พระสงฆ์ก็เป็นอิสระจากการเมือง คือ ไม่ได้ถูกควบคุมโดยการเมือง พระสงฆ์จะยึดพระธรรมวินัยและจะคอยให้คำแนะนำแก่กษัตริย์และขุนนาง ในยุคของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเชื่อว่าพระสังฆราชมโนรมย์ น่าจะเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการให้คำแนะนำของพระองค์ เพราะทรงนิมนต์ให้ไปร่วมสร้างวัดที่ ต.กวนวันของจังหวัดหนองคายด้วย^{๑๘} และนับว่าท่านจะเป็นผู้ที่มีความสนิทสนมหรือเป็นที่เคารพนับถือของพระนางยอดคำทิพย์ผู้เป็นพระราชมารดาของพระองค์ด้วย พระสงฆ์ในยุคนี้สามารถเข้าร่วมฟังหรือตัดสินคดีความสำคัญๆ ของบ้านเมืองได้ พระสงฆ์เป็นชนชั้นที่อยู่ระหว่างกลางของกษัตริย์และประชาชนทั้งเป็นผู้ที่กษัตริย์และประชาชนเคารพ ดังนั้น การให้คำตัดสินของพระสงฆ์ถือว่าเป็นอันยุติ

๒. ชนชั้นใต้ปกครอง ในสังคมยุคพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชนั้นมีพลเมืองของรัฐสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ

๒.๑ ไพร่ หรือประชาชนของรัฐ ซึ่งในสังคมล้านช้างจะมีประชากรมากกลุ่มที่เป็นไพร่มิใช่มีเฉพาะคนลาวเท่านั้น แต่ยังมีคนล้านนา เชียงใหม่ คนทองถิ่น ชาวเขา หรือ ข่าด้วย หน้าที่ของไพร่คือมีหน้าที่ผลิตอาหารและเป็นแรงงาน เป็นทหาร เมื่อคราวที่ชาติต้องการหรือเกณฑ์ในยามสงคราม ดังนั้น ในยุคนี้จึงมีการย้ายถิ่นของผู้คนมากขึ้นทั้งนี้ก็เพื่อใช้เป็นทรัพยากรในการบริหารประเทศนั่นเอง ไพร่มีค่าขึ้นคอกหรือค่าไถ่โทษเมื่อทำผิดประมาณ ๔ ร้อย สำหรับวิถีชีวิตของไพร่ก็เป็นวิถีชีวิตที่เรียบง่ายยามที่บ้านเมืองสงบสุข แต่เมื่อเกิดกบฏสงครามข้าวยากหมากแพงไพร่ก็จะอพยพหนีหรือถูกเกณฑ์ไปเป็นทหาร ซึ่งทางราชการจะต้องออกมาทำการจัดบัญชีอยู่เสมอทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้เป็นประโยชน์ต่อการบริหารประเทศ

๒.๒ ทาสหรือข้อย จัดเป็นชนชั้นล่างสุดของสังคมส่วนมากทาสจะเป็นข่าหรือคนป่า ซึ่งถูกจับหรือเกณฑ์มาหรือในบางกรณีก็เป็นชาวต่างประเทศที่ถูกจับได้ในยามสงคราม ก็จะมาเป็นทาสซึ่งจะต้องอยู่ในการดูแลของผู้เป็นเจ้านาย โดยทาสหรือข้อยแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๒.๒.๑) ทาสเชลย เป็นทาสที่ได้มาจากการทำสงครามเมื่อมีสงครามฝ่ายที่ได้รับชัยชนะก็จะกวาดต้อนทหารหรือชาวบ้านมาเป็นเชลย โดยเจ้าของทาสเชลยจะนำมาใช้เป็นทรัพย์สินหรือเครื่องกำหนดความแก่กล้าของผู้เป็นเจ้าของก็ได้

^{๑๘} วัช ปุณโณทก, ศิลปจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว, หน้า ๒๔๒., ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), จารึกในประเทศไทย: จารึกวัดไชยเชษฐา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/๒๓๙๖> [๘ ก.ค. ๖๓]

๒.๒.๒) ทาสสินไถ่ หมายถึง ทาสที่ได้รับจากการซื้อขายกันในสังคม โดยทาสสินไถ่นั้น แบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ (๑) ทาสไถ่บ่หวัด หมายถึง ทาสที่เกิดจากการฝากขาย คือ ขายให้นายประกัน ชั่วคราวสามารถนำเงินมาไถ่คืนในภายหลังได้ (๒) ทาสไถ่ขาด หมายถึง ทาสที่ขายขาดไม่ต้องมีนายประกันเป็นการซื้อขายกันขาดตัว ชีวิตความเป็นทาสถือได้ว่าเป็นชีวิตที่มีแต่ความลำบาก เพราะต้องอยู่ในอาณัติของนายเงิน ไม่มีโอกาสเป็นไท ถ้าไม่มีการถ้อยถอนรัฐจะไม่อาจเข้าไปยุ่งเกี่ยวได้ แต่ในวงกว้างรัฐก็สามารถออกกฎหมายคุ้มครองทาสได้ เช่น กฎหมายพระธรรมศาสตร์หลวงที่ห้ามไม่ให้เจ้าของใช้ทาสในบางกรณี^{๑๙} หรือมีอาชญาของพระราชที่ออกเป็นกฎหมายห้ามการใช้ทาสในกิจการอื่นแต่ให้ทาสเป็นสมบัติของวัดทำหน้าที่เพียงอย่างเดียวก็คือการดูแลพระและวัดเท่านั้นก็พอ

๓. ข้าโอกาส หรือเลกวัด จัดได้ว่าเป็นชนใต้ปกครองอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีวิถีชีวิตที่ไม่เหมือนทาส โดยทั่วไปแม้ว่าเดิมที่จะเป็นทาสมาก่อนก็ตาม คำว่า ข้าโอกาส หรือข้าโอกาสหมายถึง บรรดาทาสที่เจ้าศรีทาสสร้างวัดหรืออารามแห่งนั้นได้บริจาคให้เป็นทานให้แก่วัด ข้าโอกาสมีหน้าที่ในการดูแลวัดดูแลพระสงฆ์หรือจัดพิธีกรรมช่วยเหลือพระสงฆ์ เลกวัดหรือข้าโอกาสวัดนั้นจะอยู่อาศัยบริเวณรอบๆ วัดจะทำนา ทำไร่ ทำสวน แล้วนำผลผลิตที่ได้ไปอุปถัมภ์บำรุงวัด อนึ่ง ในการอุทิศข้าโอกาสหรือทาสวัดตามธรรมเนียมโบราณได้ปฏิบัติมา เช่น ในสมัยพระเจ้าฟ้ารุ่งมีการบริจาคสละเลกวัดข้าโอกาสให้เป็นผู้ดูแลทรัพย์สินภายในวัดช่วยเหลือพระสงฆ์ หรือพระเจ้าโพธิสาลราชกุมารทรงสละข้าโอกาสไว้อุปถัมภ์พระธาตุพนมถึง ๓,๐๐๐ คน^{๒๐} พร้อมนาจันทน์ หรือที่ดินทำกินรอบๆ พระธาตุต่อมาสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระองค์ก็ทรงทำการอุทิศนาจันทน์และข้าโอกาสมาอย่างต่อเนื่อง^{๒๑} ถ้ามองว่าเหตุใดจึงมีการอุทิศนาจันทน์และข้าโอกาส ประเด็นนี้ได้มีผู้อธิบายเอาไว้ว่า ในอาณาจักรล้านช้างสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ พระมหากษัตริย์ได้ใช้กุศโลบายในการปกครองประชาชน หรือไพร่ไทบ้านไทเมืองโดยใช้วิธีการทางศาสนาเป็นแกนนำในการควบคุมความประพฤติของประชาชน นั่นคือพระมหากษัตริย์ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้พระเถระ พระภิกษุสามเณรได้ปฏิบัติตามโดยสะดวกตามฐานานุกรม โดยพระเถระเหล่านั้นเป็นที่เคารพบูชาของประชาชน (สังคม) ก็ได้ทำหน้าที่ในการสั่งสอนพระธรรมตามหลักการของศาสนา หลักธรรมที่สั่งสอนในยุคนั้นมีคุณค่าต่อความเชื่อของประชาชนยิ่งกว่ากฎหมายของรัฐ เนื่องจากประชาชนเชื่อว่าเป็นการแสวงหาเนื่อนานุญอันเป็นกุศลผลบุญติดตัวไปทั้งชาตินี้และชาติหน้า จึงพากันเชื่อฟังด้วยความเคารพและพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อเป็นผู้อุปถัมภ์รับใช้พระเถระและพระศาสนา^{๒๒} ดังนั้น พระมหากษัตริย์จึงใช้นโยบายดังกล่าวในการควบคุม

^{๑๙} อ่างแล้ว, สรุปลจาก ปิยฉัตร สิริสุระอาต, หน้า ๖๔-๖๗.

^{๒๐} อ่างแล้ว, กรมศิลปากร, **อุรังคธาตุ (ตำนานพระธาตุพนม)**, หน้า ๑๔๕-๑๔๖.

^{๒๑} ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), **จารึกในประเทศไทย: จารึกวัดไชยเชษฐา**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/detail/๒๓๙๖> [๘ ก.ค. ๒๕๖๓].

^{๒๒} อ่างแล้ว, ธวัช ปุณโณทก, **ศิลาจารึกอีสานสมัยไทย-ลาว**, หน้า ๑๔๘.

ประชากรซึ่งก็เป็นนโยบายที่ใช่ได้ผล อนึ่ง จะพบว่า “การเป็นข้าโอกาส” ไม่ได้เป็นเพราะความความสมัคใจหากแต่เป็นโดย “พระราชอำนาจของพระราชา” ที่ทรงมอบทรัพย์สินคือ ทาสที่พระองค์มีให้กับวัด หมายความว่า “ทาสที่ทรงมอบให้ หรือคนที่มีที่อยู่ในพื้นที่ใกล้วัด” ถือว่าเป็น “ทรัพย์สินของพระราชาโดยพระราชอำนาจ” เมื่อพระราชามอบให้เป็นสมบัติของวัดแล้วก็ถือว่าเป็นโดย (๑) พลุตินัย (๒) โดยพระราชอำนาจหรือกฎหมาย เมื่อพระราชาหรือเจ้าชีวิตได้มอบให้วัดแล้วกิจที่ควรทำกับนายอย่างใดก็ให้หันมาทำเพื่อวัดก็คือ “เคารพ ซื่อตรง สัตย์ซื่อต่อวัด และรักษาคุ่มครองทรัพย์สินสมบัติของวัด และรวมไปถึงการดูแลพระสงฆ์ในวัดในฐานะที่เป็นนายหรือเป็นที่พึ่งที่ระลึกด้วยการ (๑) รับใช้ในกิจการงานต่างๆของวัด (๒) เสียภาษีให้กับวัดหรือการนำเอาพืชพันธุ์ธัญญาหาร ทรัพย์สินอื่นๆมาถวายวัด (๓) ประกอบอาหารถวายพระสงฆ์ (๔) ให้การอารักขาคุ่มครองป้องกันวัด ซึ่งในบทบาทหน้าที่ทั้งหมดนี้หากปรากฏว่า “ทาสหรือข้าโอกาสของวัด” ทำผิดพลาดหรือบกพร่องก็ให้ถือว่าเป็นความผิด หากพระสงฆ์ทำเรื่องร้องเรียนข้าราชการหรือพระเจ้าแผ่นดิน ทาสหรือข้าโอกาสผู้นั้นย่อมได้รับโทษภายใต้อาญาของแผ่นดิน ดังมีปรากฏในบันทึกของมาลินี โมแลงได้บันทึกเอาไว้ตอนหนึ่งว่า “อาหารแต่ละอย่างจะได้รับการปรุงเป็นอย่างดี และอย่างมีศิลปะเพราะว่าผู้ทำครัวถือว่าเป็นหน้าที่ที่จะต้องเอาใจใส่ในการปรุงอาหารเป็นพิเศษ ไม่เช่นนั้นก็จะต้องถูกลงโทษอย่างหนัก หากมีการหลงลืมและบกพร่องต่อหน้าที่นี้”^{๒๓} แสดงให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตของบรรดาข้าโอกาสของวัดนั้นก็ยังคงอยู่ภายใต้กฎหมายหรือพระราชอำนาจของพระราชาอยู่เหมือนเดิม

ในการอุทิศข้าพระหรือข้าทาสบริวารให้เป็นผู้รับใช้พระนั้นมีผลดีหลายประการ คือ (๑) ทำให้ประชาชนผู้เป็นข้าพระไม่ต้องลำบากจากการถูกบีบคั้นในฐานะที่เป็นทาสหรือไพร่ ดังนั้น ในสมัยโบราณคนที่มีอันจะกินจึงนิยมสร้างวัดและสร้างพระไปพร้อมกันทั้งนี้ก็เพื่อที่จะได้ทำบุญด้วยการบริจาคที่ดิน ข้าทาส นางจันทน์ให้เป็นพุทธบูชาแก่พระพุทธรูปศาสนา ซึ่งคิดนี้ถือกันว่าเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดบุญแก่ผู้บริจาคเป็นอย่างยิ่ง (๒) ทำให้กิจการพระพุทธรูปศาสนา โดยเฉพาะการพัฒนาวัดและการศึกษาของพระสงฆ์นั้นจะได้มีความเจริญเพราะมีคนมาช่วยดูแลวัด เป็นการลดภาระของพระสงฆ์ไม่ให้ออกไปแสวงหาลาภเกินขอบเขตหน้าที่ของสงฆ์ เมื่อมีข้าทาสบริวารสงฆ์ในวัดก็จะมีหน้าที่เพียงอย่างเดียวก็คือ “ศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเต็มที่”

ในอดีตการอุทิศข้าพระและนางจันทน์ถือว่าเป็นการอุทิศแก่วัดโดยจะไม่มีใครเข้าไปยึดเอาเป็นของตนเองได้ เพราะมีราชอาณาจักรที่จารึกในศิลาจารึกตราเป็นกฎหมายว่า ห้ามใครมาทำลายหรือล่วงละเมิดกฎหมายที่ได้ออกให้กับบรรดาวัดต่างๆ แต่ในบางกรณีพระมหากษัตริย์ก็สงวนกฎดังกล่าว

^{๒๓} อรรถ นันทจักร ผู้แปล ฝรั่งมองลาว: จากบันทึกของบาทหลวงมาลินี โมแลง มิชชันนารีฝรั่ง ที่เดินทางเข้ามาล้านช้างในปี ค.ศ.๑๖๔๐, (มหาสารคาม: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๒), หน้า ๕๓.

ในกรณีที่บ้านเมืองมีเหตุไม่สงบก็สามารถจะเกณฑ์บรรดาเลกวัตไปเป็นทหารได้ ดังปรากฏในศิลาจารึก บางหลักว่าในกรณีที่ต้องการปกป้องประเทศไม่ให้ข้าศึกมาทำลายก็สามารถที่จะเกณฑ์ไพร่พลไปได้^{๒๔}

อนึ่ง การอุทิศข้าโอกาสหรือเลกวัตถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมของล้านช้าง ซึ่งจัดได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ (Identity) อย่างหนึ่ง ในอาณาจักรล้านช้างการอุทิศข้าพระโยมสงฆ์ดังกล่าวได้กลายมาเป็นประเพณีและความเชื่อว่า การที่พระศาสนาจะดำรงอยู่ได้หรือการที่พระสงฆ์สามเณรในวัดจะสามารถปฏิบัติตามได้ดีจะต้องมีผู้ดูแลไม่ให้เดือดร้อน จึงมีการอุทิศที่ดินให้เป็นของกลางของวัดและสละคนให้ทำหน้าที่ในการดูแลวัดและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำวัด เลกวัตหรือข้าโอกาสจัดได้ว่าเป็นผู้ที่อาชญาทางบ้านเมืองเข้าไปทำอันตรายไม่ได้ เพราะถือว่าเป็นทาสเป็นสมบัติของพระศาสนาแล้ว อนึ่ง ธรรมเนียมการอุทิศข้าพระนั้นมีปรากฏมาแล้วตั้งแต่ครั้งสมัยสุโขทัย^{๒๕} และได้มีการขยายแนวคิดดังกล่าวมาสู่ดินแดนล้านนาและล้านช้าง โดยวิธีการมอบข้าโอกาสแก่วัดและพระจะมีวิธีการดังนี้

๑. ทำการปรับคือ จ่ายค่าสินไหม (เป็นขันค่าคอก) ให้กับเจ้านายผู้จะมาเป็นข้าวัดก่อนในกรณีที่มีการซื้อทาสมาเป็นข้าพระ

๒. จากนั้นก็ให้จัดแบ่งหน้าที่ของบรรดาทาสหรือชนชั้นอื่นที่จะเป็นทาส เช่น ไพร่ ตามหน้าที่เช่น ทาสก็ทำหน้าที่ ทาส ไพร่ ก็ทำหน้าที่ไพร่ เป็นการใช้งานตามชนชั้น^{๒๖}

๓. เมื่อทาสกลายมาเป็นข้าพระแล้ว จะมีสิทธิคือไม่ต้องเสียส่วยหรือเสียภาษีอากรแก่รัฐไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหาร แต่จะต้องทำงานเพื่อรับใช้วัด^{๒๗}

มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งสำหรับเรื่องเลกวัตหรือข้าโอกาสวัดก็คือ การที่มีโบราณสถานหลายแห่งมักจะมีเรื่องเล่าว่ามีผู้รักษาคุ้มครองประจำวัดหรืออารามนั้นอยู่ โดยภูมิหรือวิญญานที่รักษาสถานที่เหล่านั้นก็คือ บรรดาเลกวัตหรือข้าพระที่มีหน้าที่ในการอุปฐากวัดหรือดูแลพระพุทธรูปหรือรูปเจดีย์แห่งนั้นนั่นเอง

จากการกล่าวมาทั้งหมดจะพบว่า สังคมล้านช้างในยุคพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชมีการกำหนดชนชั้นทางสังคมไว้อย่างชัดเจนและเข้มงวดคือ ๑) ชนชั้นปกครอง ๒) ชนชั้นใต้ปกครอง ซึ่งชนชั้นทั้ง ๒ ก็จะมีบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันตามสถานะของตน

^{๒๔} ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). จารึกในประเทศไทย : จารึกวัดจอมมณี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : [https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/๒๓๗๐ \[๘ ก.ค. ๒๕๖๓\].](https://db.sac.or.th/inscriptions/inscribe/image_detail/๒๓๗๐ [๘ ก.ค. ๒๕๖๓].) และ รศ.จิวัช ปุณโณทก, ศิลาจารึกอีสาน สมัยไทย-ลาว, หน้า ๑๕๒.

^{๒๕} จิวัช ปุณโณทก, ศิลาจารึกอีสาน สมัยไทย-ลาว, หน้า, ๑๕๓.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓.

^{๒๗} อ่างแล้ว, ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), จารึกในประเทศไทย: จารึกวัดศรีคุณเมือง (วัดผ้าขาว) พ.ศ. ๒๑๐๓, หน้า ๑๕๒.

๔.๑.๓ การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง

อาณาจักรล้านช้างมีประวัติศาสตร์ยุคแรกๆ เชื่อว่าอยู่ภายใต้การครอบครองของอาณาจักรน่านเจ้ามีตำนานโดยขุนลอ มีการสู้รบต่อๆ กันมา จึงถึงรัชสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มผู้รวบรวมอาณาจักรล้านช้างได้เป็นผลสำเร็จในช่วงสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๙ และมีกษัตริย์ปกครองสืบทอดต่อกันมาหลายพระองค์ ที่สำคัญ เช่น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระองค์มีความสัมพันธ์ไมตรีที่แนบแน่นกับกษัตริย์ไทย โดยเฉพาะในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช รัชสมัยของพระองค์นับเป็นยุคทองของราชอาณาจักรล้านช้าง ภายหลังเมื่อพระองค์สวรรคตแล้ว เชื้อพระวงศ์ลาวต่างก็แก่งแย่งราชสมบัติกัน จนอาณาจักรล้านช้างแตกแยกเป็น ๓ ส่วนคือ อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ และอาณาจักรล้านช้างจำปาสัก ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑.๓.๑ การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์

เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒ หรือ เจ้าไชยองค์เว้ได้แยกอาณาจักรกับเจ้ากิงกีศราชแล้วก็ได้ทรงปกครองอาณาจักรลาวล้านช้างเวียงจันทน์ต่อมารวมเป็นระยะเวลา ๒๘ ปี ภายหลังสวรรคตเจ้าองค์ลอง (ค.ศ. ๑๗๓๐-๑๗๔๐ หรือ พ.ศ. ๒๒๗๓-๒๒๘๓) พระราชโอรสของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒ หรือ พระเจ้าไชยองค์เว้ มีพระนามปรากฏในใบจุ่มหรือพระบรมราชโองการของพระมหาจักรพรรดิกล่าวว่า “พระมหาธรรมิกราชจักรพรรดิภูมิณฑราชิราช” หรือ พระมหาธรรมิกราชจักรพรรดิภูมิณฑราชิราช^{๒๘} ทรงขึ้นครองราชย์มาจนถึงปี พ.ศ. ๒๒๘๓ ก็ถูก “ท้าวทอง” ที่เป็นอุปราชทำการชิงราชบัลลังก์แล้วจับองค์ลองสำเร็จโทษเสียในปีนั้น ซึ่งองค์ลองได้ครองราชย์มาเป็นระยะเวลาถึง ๑๐ ปี^{๒๙} และเจ้าอุปราชของ (ค.ศ. ๑๗๔๐-๑๗๕๑ หรือ พ.ศ. ๒๒๘๓-๒๒๙๔) พระอนุชาต่างบิดาของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒ ได้ขึ้นครองราชย์ต่อเป็นระยะเวลา ๑๑ ปี ลำดับจากนั้น พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๓ หรือ พระเจ้าสิริบุญสาร(ค.ศ. ๑๗๓๘-๑๗๗๙ หรือ พ.ศ. ๒๒๘๑-๒๓๒๒) พระราชโอรสของเจ้าองค์ลองขึ้น เป็นเจ้าผู้ครองอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ ถวายพระนามว่า “พระมหาบุญญาไชยเชษฐาธิราช” แต่คนทั่วไปเรียกพระนามของพระองค์ว่า “พระเจ้าสิริบุญสาร”

ในสมัยพระเจ้าไชยองค์เว้ พระเจ้าสิริบุญสารนี้มีความสนิทสนมกับเสนาบดีผู้ใหญ่ของล้านช้างท่านหนึ่งก็คือ เจ้าพระวร หรือพระวรพิตา หรือ บางแห่งเรียก วรราชวงศา หรือที่คนทั่วไปเรียก พระวอ และพระตา กรณีนี้ มหาสีลา วีระวงศ์ได้ให้คำอธิบายว่า ความจริงไม่ได้มี ๒ ชื่อหรอกมีเพียงชื่อเดียวคือ พระวร หรือวรราชวงศา ภายหลังพระเจ้าสิริบุญสารยกเป็น พระวรพิตา คนเลยเรียกเป็นสองว่า พระวอ พระตา^{๓๐} ในช่วงที่เจ้าไชยองค์เว้ปกครองนั้น เจ้าองค์บุญ (สิริบุญสาร)กับเจ้าดวง

^{๒๘} อ่างแล้ว, สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์, ลำดับกษัตริย์ลาว พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๒๒๕.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๕.

^{๓๐} อ่างแล้ว, มหาสีลา วีระวงศ์, พงสาวะदानลาวตั้งแต่บุฮานถึง ๑๙๕๖, หน้า ๑๐๙-๑๑๐.

หน้าพระอนุชาได้หนีไปพึ่งพระวรที่เมืองหนองบัวลำภูเป็นเวลากว่า ๑๐ ปี^{๓๑} เมื่อได้โอกาสทำวรวราชวงศาหรือพระวร ได้ยกทัพจากเมืองหนองบัวลำภูมายึดเวียงจันทน์ได้แล้วก็ยกให้องค์บุญ ขึ้นเป็นพระเจ้าสิริบุญสารปกครองเวียงจันทน์แล้ว อภิเชกเจ้าดวงหน้าพระอนุชาเป็นเจ้าอุปราช ในปี พ.ศ. ๒๒๙๒^{๓๒}

ตามพงศาวดารย่อเมืองเวียงจันทน์ที่ระบุว่า พระวรพิตาขัดแย้งอย่างรุนแรงกับพระเจ้าสิริบุญสาร เนื่องมาจากว่าพระวรพิตาต้องการที่จะให้พระเจ้าสิริบุญสารในฐานะที่เป็นบุตรบุญธรรม แต่งตั้งเป็น “มหาอุปราช” แต่พระเจ้าสิริบุญสารไม่ยอมเพราะเห็นว่าพระวรพิตาไม่ได้เป็นเชื้อพระวงศ์ จึงแต่งตั้งพระอนุชาคือเจ้าดวงหน้าแทน แต่พระวรพิตาไม่ยอมจึงเกิดการแตกหักกันอย่างรุนแรงทำให้พระวรพิตายกกองกำลังตนเองหนีไปตั้งเมืองอยู่ที่ “นครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน” หรือหนองบัวลำภู ในปัจจุบันนี้เพื่อแยกไปตั้งเมืองใหม่^{๓๓} ไม่ขึ้นกับเวียงจันทน์อีกต่อไป ส่วนพระเจ้าสิริบุญสารก็พยายามที่จะตีเมืองและกองกำลังของพระวรพิตาเรื่อยมาแต่ก็ไม่สามารถที่จะตีกองกำลังของพระวรพิตาได้เลย และที่สุดก็ได้ส่งสาส์นไปหาเจ้าเมืองนครราชสีมาเพื่อขอกำลังมาช่วยตี ที่สุดก็สามารถตีเมืองหนองบัวลำภูแตกในปี พ.ศ. ๒๒๐๘^{๓๔} โดยฝ่ายพระวรพิตาและพรรคพวกก็ได้อพยพไปถึงแดนตอกับนครจำปาสัก และขอเข้าเฝ้ากษัตริย์จำปาสักเพื่อพึ่งพระบรมโพธิสมภารแต่ก็ไม่ได้รับความยินยอม จึงได้รับคำแนะนำให้ไปตั้งอยู่ชายแดนเมืองจำปาสัก แต่ต่อมาพระวรพิตาเกิดขัดแย้งกับพระเจ้าเมืองจำปาสัก จึงได้อพยพผู้คนมาอยู่ที่ดอนมดแดงเขตเมืองอุบลราชธานี จากนั้นก็ได้แต่งทูตถือหนังสือพร้อมเครื่องบรรณาการเข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงธนบุรีเพื่อขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร

อีกข้อมูลหนึ่งบันทึกว่า เมื่อพระเจ้าสิริบุญสารทรงทราบว่าพระวรพิตาย้ายไปอยู่ดอนมดแดงแล้วก็ถือเป็นโอกาสดีที่จะได้กำจัดศัตรูทางการเมืองของตน จึงสั่งให้พระยาสุโขทัยยกกองทัพไปปราบพระวรพิตาที่ดอนมดแดง และสามารถจับพระวรพิตาได้ที่ดอนกอง เขตจำปาสัก เมื่อจับได้แล้วก็ประหารทันที^{๓๕} ทำให้ท้าวกำผู้เป็นบุตรตัดสินใจถือหนังสือไปพบเจ้าเมืองนครราชสีมา เพื่อขอให้เจ้าเมืองนครราชสีมาเข้าเฝ้าพระเจ้าตากที่กรุงธนบุรีเพื่อถวายรายงานเหตุการณ์และขอพึ่งพระบรมโพธิสมภารของพระองค์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าตากสินก็ทรงตัดสินพระทัยส่งกองทัพขึ้นมา เพื่อดำเนินการ

^{๓๑} อ่างแล้ว, สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์, ลำดับกษัตริย์ลาว พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๒๓๕-๒๓๖.

^{๓๒} กรมศิลปากร, พงศาวดารย่อเมืองเวียงจันทน์ ในประชุมพงศาวดารเล่มที่ ๔๔, (กรุงเทพมหานคร: คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๒), หน้า ๑๔๐.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, กรมศิลปากร, พงศาวดารย่อเมืองเวียงจันทน์, หน้า ๑๔๐.

^{๓๔} อ่างแล้ว, มหาสิลา วีระวงศ์, พงสวะดานลาวตั้งแต่บุฮานถึง ๑๙๔๖, หน้า ๑๑๒.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๗.

จัดการกับพระเจ้าสิริบุญสารที่เวียงจันทน์ทันที^{๓๖} โดยทรงตั้งให้สมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (ทองดี) กับเจ้าพระยาสุรสีสิงหนาท (บุญมา) เป็นแม่ทัพ

สยามยกกองทัพเข้ามาแล้วพระเจ้าสิริบุญสารจึงแต่งให้พระเจ้านันทเสน พระราชบุตรเป็นแม่ทัพยกกองทัพออกไปต่อสู้กับทัพของเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ซึ่งสองฝั่งได้รบกันเป็นระยะเวลาผ่านไป ๔ เดือนก็ยังไม่มีความชนะ ซึ่งพระเจ้าสิริบุญสารพิจารณาเห็นแล้วว่าโอกาสข้างหน้าคงไม่สามารถเอาชนะกองทัพไทยได้จึงนำเอาเจ้าเจ้าอินทร์ เจ้าพรหม และคนสนิทลงเรือตามน้ำโขงไปตั้งทัพที่เมืองคำเกิดในคืนนั้นเอง ฝ่ายพระเจ้านันทเสนเมื่อทราบข่าวพระราชบิดาหนีไปแล้วก็เสียพระทัยหมุดกำลังใจที่จะสู้ต่อเลยเปิดประตูเมืองให้กองทัพสยามเข้าเมืองประกาศยอมแพ้

กองทัพสยามได้เข้าเมืองได้แล้วก็จับเอาเจ้านันทเสน อุปราชดวงหน้า และพระนางยอดแก้วกัลยาณิศรีกษัตริย์ (นางเขียวค่อม) พระธิดาของพระเจ้าสิริบุญสารตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารในเมืองพร้อมทั้งสิ่งของมีค่าทั้งหมดไป โดยในการทำสงครามครั้งนี้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกได้อัญเชิญพระแก้วมรกต และพระบางกลับมากรุงธนบุรีด้วย จากนั้นกองทัพไทยได้บังคับให้เจ้าสุริยวงศ์เจ้าเมืองหลวงพระบางยอมอ่อนน้อมเป็นเมืองขึ้นของไทยด้วยในคราวเดียว เมื่อดำเนินการจัดการบ้านเมืองเสร็จแล้วก็ได้ขนย้ายครัวเรือนลาวลงไปกรุงธนบุรีจำนวนมาก โดยเอาครัวลาวทั้งหมดไปไว้ที่เมืองสระบุรีกว่าหมื่นครัว ส่วนพระแก้วมรกตกับพระบางได้เอาเข้าไปไว้ที่กรุงเทพมหานคร^{๓๗}

ฝ่ายพระเจ้าสิริบุญสารที่หนีศึกไปอาศัยอยู่เมืองคำเกิดแล้วหลบภัยเข้าไปอยู่ในแดนญวนนั้น เมื่อกองทัพสยามกลับไปแล้ว ทราบข่าวว่าพระมหากษัตริย์ไทยไม่ได้ทำร้ายพระราชบุตรและพระราชธิดาที่จับไป กลับทรงชุบเลี้ยงเป็นอย่างดี ในปี ค.ศ. ๑๗๘๐ หรือ พ.ศ. ๒๓๒๓ จึงกลับมายังนครเวียงจันทน์ขอเป็นประเทศราชขึ้นแก่กรุงสยาม พระเจ้ากรุงธนบุรีประทานอนุญาตไม่ทรงถือโทษ พระเจ้าสิริบุญสารครองเวียงจันทน์มาอีกได้ปีเศษก็ทรงสวรรคตในปี ค.ศ. ๑๗๘๑ หรือ พ.ศ. ๒๓๒๔^{๓๘}

ภายหลังจากพระเจ้าสิริบุญสารทรงสวรรคต กรุงสยามจึงแต่งตั้งเจ้านันทเสน (ค.ศ. ๑๗๘๒-๑๗๘๕ หรือ พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๓๘) พระราชโอรสในพระเจ้าสิริบุญสารขึ้นเป็นกษัตริย์นครเวียงจันทน์ต่อไป โดยมีเจ้าอินทวงศ์เป็นเจ้าอุปราช ซึ่งเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในระหว่างที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยามจากกรุงธนบุรีมาเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเจ้านันทเสนได้มา

^{๓๖} สุรศักดิ์ ศรีสำอางค์, ลำดับกษัตริย์ลาว, หน้า ๒๓๔., กรมศิลปากร, พงศาวดารเมืองยโสธร ในประชุมพงศาวดารเล่มที่ ๔๔, หน้า ๖๓-๖๔., กรมศิลปากร, ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๐๗), หน้า ๕๗๔.

^{๓๗} กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี), หน้า ๒๒๒.

^{๓๘} เต็ม วิพากย์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์ลาว, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๗๙-๘๐.

ครองนครเวียงจันทน์นั้น พระองค์ได้ขอรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์อัญเชิญพระบางกลับมายังเวียงจันทน์โดยกราบทูลว่า พระแก้วมรกตกับพระบางประทับอยู่ร่วมกันไม่ได้ จะทำให้บ้านเมืองแห่งแล้งอดอยาก^{๓๙} เจ้านันทเสนได้ครองราชย์มา ๑๒ ปี ได้ถูกใส่ความว่ามีใจออกห่างจากสยามจะทำการก่อกบฏจึงถูกเรียกมาสอบสวนที่กรุงเทพฯ และได้สิ้นพระชนม์ลงในปี ค.ศ. ๑๗๙๔ หรือ ๒๓๓๗ ต่อมาจึงแต่งตั้งให้เจ้าอินทวงศ์ (ค.ศ. ๑๗๙๖-๑๘๐๓ หรือ พ.ศ. ๒๓๓๙-๒๓๔๗) พระราชโอรสในพระเจ้าศิริบุญสารและเป็นพระราชอนุชาในพระเจ้านันทเสนขึ้นครองราชย์แทน โดยแต่งตั้งให้เจ้าอนุวงศ์เป็นเจ้าอุปราช ต่อมาเมื่อพระเจ้าอินทวงศ์สวรรคต จึงทรงโปรดเกล้าแต่งตั้งให้เจ้าอนุวงศ์ (ค.ศ. ๑๘๐๓-๑๘๒๗ หรือ พ.ศ. ๒๓๔๖-๒๓๗๐) พระราชโอรสในพระเจ้าศิริบุญสาร พระราชอนุชาในพระเจ้านันทเสนและพระเจ้าอินทวงศ์ ขึ้นครองราชย์เมืองเวียงจันทน์สืบมา^{๔๐}

ในปี ค.ศ. ๑๘๒๖ (พ.ศ. ๒๓๖๙) เจ้าอนุวงศ์ซึ่งได้รับการวางพระทัยจากกษัตริย์กรุงสยามเป็นอย่างมาก เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์กรุงสยามสืบต่อมา เจ้าอนุวงศ์ทรงเห็นว่าเป็นช่วงผลัดแผ่นดินจึงคิดแยกตัวเป็นอิสระไม่ขึ้นกับสยามอีกต่อไป จึงทรงระดมกำลังทหารร่วมกับเจ้าราชบุตรโย ผู้ครองจำปาสัก ยกทัพมาตีสยามและทรงชักจูงหลวงพระบางและหัวเมืองล้านนาให้แยกตนเป็นอิสระและเข้าร่วมทำศึกครั้งนี้ด้วย แต่ไม่ได้รับการสนับสนุน

เมื่อเจ้าอนุวงศ์ทรงยกทัพมาถึงเมืองนครราชสีมาและทรงรู้ว่าคงทำการไม่สำเร็จ จึงตัดสินใจเผาเมืองนครราชสีมาและกวาดต้อนเชลยกลับไปเวียงจันทน์ ระหว่างทางเชลยที่ถูกกวาดต้อนได้ลุกขึ้นต่อสู้กับกองทัพเจ้าอนุวงศ์ที่ทุ่งสำริดจนเสียกำลังทหารลาวส่วนหนึ่ง เมื่อฝ่ายสยามรู้ข่าวก็ส่งกองทัพภายใต้การนำของกรมพระราชวังบวรมหาดิศัยเสด็จไปตีเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ขึ้นไปปราบปรามกองทัพเจ้าอนุวงศ์จนพ่ายแพ้ เจ้าอนุวงศ์และราชวงศ์ต้องหนีไปพึ่งจักรวรรดิเวียดนาม ฝ่ายสยามจึงยึดกรุงเวียงจันทน์แล้วตั้งกองทหารจำนวนหนึ่งรักษาเมืองไว้ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๘๒๘ (พ.ศ. ๒๓๗๑) เจ้าอนุวงศ์เสด็จกลับมายังกรุงเวียงจันทน์พร้อมขบวนราชทูตจักรวรรดิเวียดนามเพื่อขอสวมมิภักดีสยามอีกครั้ง แต่ยังคงหาโอกาสยึดกรุงเวียงจันทน์คืน กองทัพสยามจึงยกทัพมาปราบปรามเจ้าอนุวงศ์อีกครั้ง เจ้าอนุวงศ์จึงทรงลี้ภัยไปอยู่ที่เมืองพวน (แขวงเชียงขวางในปัจจุบัน) แต่เจ้าเมืองพวนกลับจับตัวเจ้าอนุวงศ์และพระราชวงศ์ส่งลงมากรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระพิโรธเจ้าอนุวงศ์มาก จึงให้คุมขังเจ้าอนุวงศ์และนำมาประจานกลางพระนครจนสิ้นพระชนม์ ส่วนกรุงเวียงจันทน์ก็ถูกเผาทำลาย^{๔๑} จึงทำให้อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ล่มสลายในที่สุด

^{๓๙} อ่างแล้ว, เต็ม วิพากษ์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์ลาว, หน้า ๘๑.

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

^{๔๑} อ่างแล้ว, วิทย์ บัณฑิตกุล, ประวัติล้านช้าง ลาว, หน้า ๒๑-๒๒.

๔.๑.๓.๒ การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างจำปาสัก

เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร (ค.ศ. ๑๗๑๓-๑๗๓๘ หรือ พ.ศ. ๒๒๕๖-๒๒๘๑) เป็นโอรสของพระนางสุมังคลาพระราชธิดาของพระสุริยวงศาธรรมิกราช เมื่อเกิดความขัดแย้งช่วงชิงบัลลังก์กันขึ้นในอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ พระนางสุมังคลาได้หลบหนีออกมาจากเมืองเวียงจันทน์โดยอาศัยบุญญาธิการของพระครูยอดแก้วหรือเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก โดยพระครูยอดแก้วได้นำพระนางสุมังคลาซึ่งกำลังทรงครรภ์พร้อมด้วยญาติโยมประมาณ ๓๐๐๐ คน ล่องเรือออกจากนครเวียงจันทน์ไปทางเมืองละคร (นครพนมหรือมรุกขนคร) และรักษาไว้ในที่ที่ปลอดภัยและให้ประสูติโอรส มีพระนามว่า “เจ้าหน่อกษัตริย์” ต่อมานางแพงเจ้าเมืองจำปาสักชาวพื้นเมืองได้อาราธนาเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กมาปกครองบ้านเมือง เจ้าราชครูหลวงปกครองบ้านเมืองได้ระยะหนึ่ง เมื่อเจ้าหน่อกษัตริย์ซึ่งเจริญพระชนม์ขึ้นพอที่จะปกครองบ้านเมืองได้แล้วมาทำพิธีราชาภิเษกเป็นกษัตริย์ปกครองนครจำปาสักในปี ค.ศ. ๑๗๑๓ (พ.ศ. ๒๒๕๖) โดยทรงพระนามว่า “พระเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร” (ค.ศ. ๑๗๑๓-๑๗๓๘ หรือ พ.ศ. ๒๒๕๖-๒๒๘๑) โดยประกาศเป็นเอกราชไม่ขึ้นกับอาณาจักรลาวเวียงจันทน์ และเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร ได้ปกครองอาณาจักรล้านช้างจำปาสักสืบต่อมาได้ ๒๕ ปีที่ทรงสวรรคต^{๔๒} และเจ้าไชยะกุมาร (ค.ศ. ๑๗๓๘-๑๗๙๑ หรือ พ.ศ. ๒๒๘๑-๒๓๓๔) พระราชโอรสของพระเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรได้ครองราชย์ต่อมา

ในสภาพเหตุการณ์ความเป็นไปขณะนั้น อาณาจักรสยามได้มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จากกรุงศรีอยุธยาเป็นกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช (ค.ศ. ๑๗๖๗-๑๗๘๒ หรือ พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) ขึ้นครองราชย์โดยการขับไล่พม่าออกจากอยุธยาได้ในระยะเวลาอันสั้นและได้ขยายดินแดนไปสู่อาณาจักรล้านนา กัมพูชา และลาวล้านช้างภายในระยะเวลาเพียง ๑๐ ปี กล่าวคือ เมื่อพระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรีมีอำนาจ และได้ทำการขยายอำนาจไปยังอาณาจักรต่างๆ อาณาบริเวณภูมิภาคอุษาคเนย์

เจ้าไชยะกุมาร หรือประชาชนทั่วไปเรียกว่าพระเจ้าองค์หลวง ทรงครองราชย์เมืองจำปาสักยาวนานถึง ๕๓ ปี เหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการตกเป็นเมืองประเทศราชของสยามนั้น เมื่อพระวรวปีตาเกิดความขัดแย้งกับพระเจ้าศิริบุญสาร แห่งนครเวียงจันทน์ และได้พาไพร่พลหนีลงทางตะวันออกจนถึงแดนต่อกับนครจำปาสักแล้วพระวรวปีตาก็เข้าเฝ้ากษัตริย์จำปาสัก คือ พระเจ้าองค์หลวง เพื่อฟังพระบรมโพนธิสมภาร จากเหตุการณ์การให้ความช่วยเหลือพระวรวปีตาและมีการรบพุ่งกันดังกล่าวส่งผลทำให้พระเจ้าตากสินแห่งกรุงธนบุรีสบโอกาสที่จะแผ่อิทธิพลมายังอาณาจักรแถบนั้นจึงกรีธาทัพเข้าตีเมืองต่างๆที่อยู่ในบริเวณเส้นทางเดินทัพจากขึ้นไปตีเมืองเวียงจันทน์ด้วย ดังนั้น เมืองจำปาสักจึงตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรสยาม ในปี ค.ศ. ๑๗๗๙ (พ.ศ. ๒๓๒๒) ภายหลังจากเมื่อเจ้าไชยะกุมารได้

^{๔๒} เต็ม วิพากย์พจนกิจ, **ประวัติศาสตร์ลาว**, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๓๔-๖๐.

ครองราชย์ต่อมา และในปี ค.ศ. ๑๗๙๑ (พ.ศ. ๒๓๓๔) ได้เกิดกบฏขึ้นในนครจำปาสักทำให้เจ้าไชย
กุมารต้องเสด็จหนีแล้วไปสวรรคตในป่า แต่ท้าวฝ่ายหน้าแห่งบ้านสิงห์ท่า(เมืองยโสธร) กับพระประ
ทุมวรราชสุริยวงศ์ (เจ้าคำผง) เจ้าเมืองอุบลผู้เป็นพระเชษฐา ได้ยกกองกำลังไปปราบกบฏและตีเอา
เมืองจำปาสักคืนมาได้ ทำให้ท้าวฝ่ายหน้าได้รับแต่งตั้งจากสยามให้เป็นเจ้านครจำปาสักมีนามว่า พระวิ
ไชยราชขัตติยวงศา (ค.ศ. ๑๗๙๑-๑๘๐๗ หรือ พ.ศ. ๒๓๓๔-๒๓๕๐)

เมื่อพระวิไชยราชขัตติยวงศาถึงแก่กรรม ฝ่ายสยามจึงได้แต่งตั้งให้เจ้าหมาน้อย (ค.ศ.
๑๘๑๓-๑๘๑๙ หรือ พ.ศ. ๒๓๕๖-๒๓๖๒) โอรสของอุปราชสุริโย เป็นเจ้านครจำปาสัก ต่อมาเกิดกบฏ
อ้ายสาเกียดโง้งขึ้นในเมือง ทำให้เจ้าหมาน้อยถูกส่งตัวลงไปยังกรุงเทพฯ และได้ถึงแก่สวรรคตที่
กรุงเทพฯ ต่อมาเจ้าราชบุตรโย้ย (ค.ศ. ๑๘๑๙-๑๘๒๗ หรือ ๒๓๖๒-๒๓๗๐) โอรสของเจ้าอนุวงศ์ที่มี
ความชอบจากการปราบกบฏอ้ายสา จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้านครจำปาสัก แต่เมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏ
เจ้าอนุวงศ์ขึ้น เจ้าราชบุตรโย้ยจึงถูกเจ้าฮุยจับตัวส่งให้แก่ทางกรุงเทพฯ เจ้าฮุย (พ.ศ. ๑๘๒๘-๑๘๔๐
หรือ พ.ศ. ๒๓๗๑-๒๓๘๓) จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้านครจำปาสัก เมื่อเจ้าฮุยถึงแก่พิราลัย เจ้านาค (ค.ศ.
๑๘๔๑-๑๘๕๑ หรือ พ.ศ. ๒๓๘๔-๒๓๙๔) ผู้เป็นอุปราชจึงได้ครองเมืองสืบแทนจนถึงแก่พิราลัยด้วย
อหิวาตกโรค ทางฝ่ายสยามจึงได้แต่งตั้งเจ้าคำใหญ่ ผู้เป็นโอรสของเจ้าฮุย ขึ้นเป็นเจ้านครจำปาสัก มี
นามว่า เจ้ายุติธรรมธร (คำใหญ่) (ค.ศ. ๑๘๕๖-๑๘๖๒ หรือ พ.ศ. ๒๓๙๙-๒๔๐๕) เมื่อสวรรคต
เจ้าคำสุกผู้เป็นอนุชาจึงได้เป็นเจ้านครจำปาสักสืบแทน มีพระนามว่า เจ้ายุติธรรมธร (คำสุก) (ค.ศ.
๑๖๒๘-๑๙๐๑ หรือ พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๔๔) พระองค์ได้ส่งบุตรชายทั้ง ๓ ไปยังกรุงเทพฯ จนได้รับ
พระราชทานบรรดาศักดิ์ทั้งสามคน ได้แก่ เจ้าราชดนัย (หุย) เจ้าศักดิ์ประสิทธิ์ (เจ้าเบง) และเจ้าศักดิ์
ประเสริฐ (เจ้าอูย)

กรณีพิพาทสยาม-ฝรั่งเศส ฝ่ายอาณาจักรสยามได้ยกดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส
ในปี ค.ศ. ๑๙๐๓ หรือปี พ.ศ. ๒๔๔๖ เมื่อเจ้ายุติธรรมธร (คำสุก) ถึงแก่พิราลัย เจ้าราชดนัย(หุย)
(ค.ศ. ๑๙๐๑-๑๙๔๖ หรือ พ.ศ. ๒๔๔๔-๒๔๘๙) ก็ได้รับแต่งตั้งจากฝรั่งเศสให้เป็นผู้ว่าการนครจำปา
สัก และอาณาจักรล้านช้างจำปาสักมีฐานะเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสได้ถูกรวมเป็นอาณาจักรเดียว
และลดสถานะราชวงศ์ลงโดยให้มีเพียงราชวงศ์เดียว คือ ราชวงศ์ของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง
จึงทำให้ราชวงศ์ของอาณาจักรล้านช้างจำปาสักได้สิ้นสุดลง โดยกษัตริย์องค์สุดท้าย คือ เจ้าบุญอุ้ม ณ
จำปาสัก (ค.ศ. ๑๙๔๖ หรือ พ.ศ. ๒๔๘๙)

๔.๑.๓.๓ การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง

ภายหลังจากที่เจ้ากิงกิสราช (ค.ศ. ๑๗๐๗-๑๗๑๓ หรือ พ.ศ. ๒๒๕๐-๒๒๕๖) สถาปนา
ตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางและครองราชย์อยู่ ๖ ปีก็สวรรคต เจ้าองค์ดำ
เจ้าอุปราชฝ่ายหน้าได้สืบสันตติวงศ์แทนทรงพระนามว่า พระเจ้าบรมขัตติยวงศา (ค.ศ. ๑๗๑๓-๑๗๒๓
หรือปี พ.ศ. ๒๒๕๖-๒๒๖๖) พระองค์โปรดนกเขามาก จนมีอีกพระนามหนึ่งว่า เจ้าองค์นก ฝ่ายเจ้า

อินทโสม พระอนุชาได้ก่อนการยกขึ้น แต่มีการเจรจายอมความกันยกให้เจ้าอินทโสมเป็นผู้ว่าราชการบ้านเมืองร่วมกัน จนกระทั่งอยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าบรมขัติยวงศาและมหาดเล็กได้ออกไปต่อนกเขา เจ้าอินทโสมถึงถือโอกาสชิงราชสมบัติ และสั่งมิให้พระเจ้าบรมขัติยวงศาเสด็จกลับเข้าพระนคร เมื่อพระเจ้าบรมขัติยวงศาพร้อมด้วยมหาดเล็กจึงเสด็จหนีขึ้นไปตามลำแม่น้ำโขงถึงเมืองเชียงแสน และไปบวชเป็นพระภิกษุที่วัดเมืองเชียงแสนแล้วเสด็จไปพำนักอยู่ในวัดข้างฝือกที่เมืองเชียงใหม่ บังเอิญขณะนั้น เจ้าเมืองเชียงใหม่ทรงสวรรคตลงในขณะที่พม่ายกทัพมาล้อมเมืองเชียงใหม่ เหล่าเสนาอำมาตย์เมื่อทราบว่ามีอดีตกษัตริย์ล้านช้างหลวงพระบางหนีมาผนวชอยู่ที่วัดข้างฝือก จึงพร้อมกันเสวยทนายอธิษฐานเพื่อหาองค์กษัตริย์ขึ้นครองเมืองเชียงใหม่ ปรากฏว่าเจ้าองค์นกได้รับเลือกให้เป็นกษัตริย์สืบทอดราชบัลลังก์ต่อ เหล่าเสนาอำมาตย์จึงทูลนิมนต์พระองค์ลาสิกขาออกมาเป็นกษัตริย์เมืองเชียงใหม่และพระองค์ก็สามารถขับไล่พม่าออกไปได้ และทรงครองราชย์สืบต่อมาจนสิ้นพระชนม์

ฝ่ายเจ้าอินทโสม (ค.ศ. ๑๗๒๓-๑๗๔๙ หรือ พ.ศ. ๒๒๖๖-๒๒๙๒) ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากพระเจ้าบรมขัติยวงศาจนสวรรคต ขณะนั้นมีข้าศึกญวนได้มาประชิดบ้านเมือง เหล่าเสนาอำมาตย์ได้อัญเชิญเจ้าอินทวงศ์ ราชโอรสองค์ที่ ๙ ของเจ้าอินทโสมเป็นแม่ทัพออกรบกับญวนและทรงรบชนะ เหล่าเสนาอำมาตย์จึงอัญเชิญเจ้าอินทวงศ์ขึ้นครองราชย์สมบัติแต่อยู่ได้ ๘ เดือนก็ร้อนตัวเกรงพระเชษฐาทั้ง ๘ ที่อาวโสทางพระชนมายุ เจ้าอินทวงศ์จึงสละราชสมบัติถวายให้แก่เจ้าโชติกะ (ค.ศ. ๑๗๕๐-๑๗๗๑ หรือ พ.ศ. ๒๒๙๒-๒๓๑๖) ต่อมาอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ได้มีหนังสือลับให้ทางพม่าเข้ามารุกรานอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง แต่เจ้าโชติกะทรงพากันหนีรอดมาได้ แต่พม่าได้จับเจ้าสุริยวงศา พระโอรสองค์ที่ ๘ ของเจ้าอินทโสมไปพร้อมกับไพร่พลจำนวนหนึ่ง ต่อมาเจ้าสุริยวงศาได้แสดงความสามารถและเป็นแม่ทัพให้กับพม่าไปชิงเมืองอื่นๆ และปลดแอกจากพม่าได้ ก็ได้ยกทัพกลับมาที่หลวงพระบางอีกครั้ง จึงมีการเจรจากันกับเจ้าโชติกะและเจ้าโชติกะจึงสละราชสมบัติให้เจ้าสุริยวงศาขึ้นครองราชย์แทน^{๔๓}

เจ้าสุริยวงศา (ค.ศ. ๑๗๗๑-๑๗๙๑ หรือ พ.ศ. ๒๓๑๔-๒๓๓๘) เป็นโอรสองค์ที่ ๘ ของเจ้าอินทโสม เมื่อขึ้นครองราชย์ที่อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางแล้ว ก็ทรงนำทัพเข้ารุกรานอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ช่วยเหลือเจ้ากรุงธนบุรีในการทำสงคราม แล้วครองราชย์ต่อมาในฐานะเป็นเมืองประเทศราชของสยามจนสวรรคต^{๔๔} และได้ยกเจ้าอนุรุธ (ค.ศ. ๑๗๙๑-๑๘๑๗ หรือ พ.ศ. ๒๓๓๔-๒๓๖๐) โอรสองค์ที่ ๒ ของเจ้าอินทโสม และเป็นพระเชษฐาของเจ้าสุริยวงศาขึ้นครองราชย์^{๔๕} เมื่อเจ้านันทเสนแห่งเวียงจันทน์ยกทัพมาตีหลวงพระบางได้ เจ้าอนุรุธจึงถูกส่งลงไปชิงที่กรุงทพอยู่ ๔ ปี จึงได้เสด็จกลับมาขึ้นครองราชย์ตามเดิม และเสด็จสวรรคต เจ้ามณฑาตุราช (ค.ศ.

^{๔๓} อ่างแล้ว, เต็ม วิพากษ์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์ลาว, หน้า ๖๓-๖๗.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๙.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๒.

๑๘๑๗-๑๘๓๖ หรือ ๒๓๖๐-๒๓๗๙) โอรสของเจ้าอนุรุทธ จึงได้ขึ้นครองเมืองแทน ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เสด็จสวรรคต เจ้ามณฑลฑราซจึงได้เสด็จลงไปกรุงเทพฯ เพื่ออุปสมบทต่อหน้าพระบรมศพแล้วจึงเสด็จกลับมาครองครองราชย์ตามเดิม^{๕๖}

เมื่อเจ้ามณฑลฑราซสิ้นพระชนม์ ทางกรุงเทพฯ จึงตั้งให้เจ้าสุกเสริม (ค.ศ. ๑๘๓๗-๑๘๕๐ หรือ พ.ศ. ๒๓๘๐-๒๓๙๓) โอรสของเจ้ามณฑลฑราซขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินหลวงพระบางเป็นระยะเวลา ๑๓ ปี^{๕๗} เจ้าจันทราช (ค.ศ. ๑๘๕๒-๑๘๗๒ หรือ พ.ศ. ๒๓๙๕-๒๔๑๕) ราชโอรสองค์ที่ ๒ ของเจ้ามณฑลฑราซได้ครองราชย์สืบแทนและครองราชย์อยู่ ๒๐ ปี^{๕๘} จากนั้นเจ้าอุ้นคำ (พ.ศ. ๑๘๗๒-๑๘๘๙ หรือ พ.ศ. ๒๔๑๕-๒๔๓๒) โอรสของเจ้ามณฑลฑราซ ได้ครองราชสมบัติสืบต่อ ในรัชสมัยนี้เจ้าอุ้นคำนี้ได้เกิดกบฏขึ้นทำให้พระองค์หนีไปอยู่ที่เมืองปากกลาย รัฐบาลสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จึงได้ส่งกองทัพมาปราบ พร้อมทั้งปลดเจ้าอุ้นคำออกจากบัลลังก์ แล้วตั้งเจ้าคำสุก หรือเจ้าศักรินทร์ฤทธิ (ค.ศ. ๑๘๘๙-๑๙๐๔ หรือ พ.ศ. ๒๔๓๒-๒๔๔๗) โอรสของเจ้าอุ้นคำขึ้นครองราชย์แทน^{๕๙} เจ้าคำสุกได้ ได้ขึ้นครองราชย์จนถึง ค.ศ. ๑๘๙๓ หรือ พ.ศ. ๒๔๓๖ เกิดกรณีพิพาทสยาม-ฝรั่งเศส รัฐบาลสยามได้ยอมยกดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมดให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศส เจ้าคำสุกจึงเป็นพระเจ้าแผ่นดินหลวงพระบางภายใต้การอารักขาของฝรั่งเศส จนถึงสิ้นพระชนม์ เจ้าศรีสว่างวงศ์ (ค.ศ. ๑๙๐๔-๑๙๕๙ หรือ พ.ศ. ๒๔๔๗-๒๕๐๒) และเจ้าศรีสว่างวัฒนา (ค.ศ. ๑๙๕๙-๑๙๗๕ หรือ พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๑๘)^{๖๐} ได้ครองราชย์อยู่ภายใต้อารักขาของฝรั่งเศส และมีเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจนนำไปสู่การสถาปนาเป็นระบอบสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในที่สุด จึงเป็นการสิ้นสุดการปกครองในระบอบอาณาจักรในปี ค.ศ. ๑๙๗๕ หรือ พ.ศ. ๒๕๑๘ นั้นเป็นต้นมา

๔.๑.๓.๔ เหตุการณ์ภายหลังการปราบปรามอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ของสยาม

จากเหตุการณ์ที่เจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๓ หรือ เจ้าอนุวงศ์ แห่งอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์และเจ้าราชบุตร (โย้) แห่งอาณาจักรล้านช้างจำปาสัก ได้ร่วมกันพยายามกอบกู้เอกราชจากอาณาจักรสยาม แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จนเป็นเหตุนำมาสู่การกวาดล้างและทำลายนครเวียงจันทน์ให้ย่อยยับไป พร้อมกับอพยพชาวเมืองจากเมืองเวียงจันทน์ให้เข้าไปอยู่ในเขตอาณาจักรสยามเป็นจำนวนมาก ทำให้อาณาจักรสยามได้ยกเลิกการเป็นประเทศราชเป็นเมืองขึ้นตรง โดยอาณาจักรสยามได้แบ่งการปกครองของลาวออกเป็น ๓ เขต คือ

^{๕๖} อ่างแล้ว, เต็ม วิพากษ์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์ลาว, หน้า ๘๓-๘๔.

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๕.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๗.

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๘.

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๙.

๑) เขตเมืองลาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีศูนย์กลางที่หนองคาย (จังหวัดหนองคาย) ประกอบด้วยหัวเมืองต่างๆ คือ หนองคาย เชียงขวาง บริคัน โพนพิสัย นครพนม ท่าอุเทน ไชยบุรี สกลนคร กมฺุทาไสย บุรีรัมย์ หนองหาน คำเกิด คำม่วน มุกดาหาร ขอนแก่น และหล่มสัก

๒) เขตเมืองลาวภาคตะวันออกเฉียงใต้ มีศูนย์กลางอยู่จำปาสัก ประกอบด้วยหัวเมืองต่างๆ คือ จำปาสัก เชียงแตง แส่นปาง สีทันดอน สาละวัน อັตตะปือ คำทองใหญ่ สุรินทร์ สังขะ ขุขันธ์ เดชอุดม ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ยโสธร เขมราฐ กมฺุลาไสย กาฬสินธุ์ ภูแล่นช้าง มุกดาหาร ร้อยเอ็ด และมหาสารคาม

๓) หัวเมืองลาวภาคเหนือ มีศูนย์กลางอยู่หลวงพระบาง ประกอบด้วยหัวเมืองต่างๆ คือ หลวงพระบาง สิบบองปันทา สิบบองจู่ไท และหัวพันทั้งหก

๔) หัวเมืองลาวกลาง ที่มีอยู่ที่เมืองนครราชสีมาและเมืองอื่นๆ โดยให้ขึ้นตรงต่อส่วนกลาง^{๕๑}

๔.๑.๓.๕ สภาพเหตุการณ์การถูกรุกรานของลัทธิล่าอาณานิคม

ลัทธิล่าอาณานิคม (Colonialism) เป็นปรากฏการณ์ที่ชาติต่างๆ ในยุโรปต่างพากันเข้าสำรวจ ยึดครองพื้นที่ ตั้งถิ่นฐาน และครอบครองทรัพยากรมีค่าในส่วนต่างๆ ของโลก รวมถึงการเข้ายึดครองหรือครอบครองประเทศอื่น ซึ่งมีความสอดคล้องเกี่ยวพันกับคำว่า “ลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism)” ซึ่งนิยามว่าเป็นนโยบายหรือการปฏิบัติของรัฐเพื่อขยายอำนาจและเขตการปกครองของตน โดยเฉพาะโดยการใช้วิธีผนวกดินแดนโดยตรงหรือโดยการแสวงหาอำนาจเพื่อควบคุมทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ทั้ง ๒ คำนี้ มีข้อแตกต่างกัน คือ ลัทธิล่าอาณานิคมเกี่ยวข้องกับการอพยพประชากรของประเทศผู้เข้าปกครองไปสู่ดินแดนใหม่ โดยที่พวกเขาต้องตั้งรกรากเป็นเวลานานและสามารถเชื่อมโยงอำนาจทางการเมืองกับประเทศแม่ได้ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ขณะที่ลัทธิจักรวรรดินิยมไม่จำเป็นต้องส่งประชากรเข้าไปตั้งถิ่นฐานอย่างจริงจัง เพียงแต่ต้องสามารถควบคุมพื้นที่ได้โดยวิธีใดวิธีหนึ่ง เช่น การควบคุมทางด้านเศรษฐกิจ

ลัทธิล่าอาณานิคมแผ่ขยายเข้ามาในภูมิภาคเอเชีย ได้แก่ โปรตุเกสได้เข้ามาสำรวจทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอินเดียในปี ค.ศ. ๑๔๙๘ (พ.ศ. ๒๐๔๑) ยึดเมืองกาลิกัต เมืองกัว ไว้ได้ และมีการขยายอิทธิพลด้านการค้ามาในแถบช่องแคบมะละก่ายึดเมืองมะละกาได้ในปี ค.ศ. ๑๕๑๑ (พ.ศ. ๒๐๕๔) พร้อมกับลงนามทำการค้ากับกษัตริย์พม่าและชาวในเวลาไล่เลี่ยกัน และทำการค้ากับอยุธยาในปี ค.ศ. ๑๕๑๖ (พ.ศ. ๒๐๕๙) พร้อมกับมีการนำคริสต์ศาสนาเข้ามาเผยแพร่ด้วย

ในระยะต่อมา ประเทศเนเธอร์แลนด์ อังกฤษ และฝรั่งเศสเข้ายึดครองอาณานิคมในโพ้นทะเลด้วยเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ โดยประเทศเนเธอร์แลนด์ได้ก่อตั้งบริษัทอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ (Dutch East India Company) ขึ้น ในปี ค.ศ. ๑๖๐๒ (พ.ศ. ๒๑๔๕) เพื่อส่งคนเข้าไป

^{๕๑}อ้างแล้ว, สุนทร โพธิสาร, ประวัติศาสตร์ลาว, หน้า ๒๘๔.

ตั้งสถานีการค้าและนำสินค้าที่มีค่าจากทวีปเอเชีย โดยใน ค.ศ. ๑๖๒๑ (พ.ศ. ๒๑๖๔) บริษัทประสบความสำเร็จในการตั้งสถานีการค้าที่บาทาเวีย (Batavia) และต่อมาใน ค.ศ. ๑๖๒๑ (พ.ศ. ๒๑๖๔) บริษัทยึดมะละกามาจากโปรตุเกสได้ และยังสามารถตั้งสถานีการค้าในอีกหลายเมืองใกล้เคียงได้ ส่วนในอยุธยา พ่อค้าชาวต่างชาติได้รับสิทธิในการเปิดโรงงานและค้าขายตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๐๘ (พ.ศ. ๒๑๕๑)

ในปี ค.ศ. ๑๖๐๐ (พ.ศ. ๒๑๔๓) ประเทศอังกฤษได้ก่อตั้งบริษัทอินเดียตะวันออกขึ้น (East-India Company) และเข้าครอบครองดินแดนหลายแห่งในอินเดียแทนโปรตุเกส เช่นที่มาดราส (Madras) บอมเบย์ (Bombay) และกัลกัตตา (Culkatta) โดยที่อังกฤษใช้กำลังทางด้านการทหารเข้าควบคุมอาณานิคมของตนด้วย

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมขึ้นในยุโรป ส่งผลให้ประเทศในทวีปยุโรปผลิตสินค้าได้มากขึ้น จึงต้องการแหล่งวัตถุดิบรวมถึงแหล่งระบายสินค้า นอกจากนั้น แนวคิดที่อ้างความชอบธรรมของชาวยุโรปในการเข้าครอบครองดินแดนในโพ้นทะเล ยังเป็นอีกแรงบันดาลใจให้ประเทศในยุโรปแสวงหาอาณานิคมเพิ่มขึ้น โดยประเทศอังกฤษพยายามขยายเขตอาณานิคมของตนในทวีปเอเชีย ในปี ค.ศ. ๑๗๙๙ (พ.ศ. ๒๓๔๒) ประเทศอังกฤษเข้าครอบครองสิงคโปร์ มะลากา และยัตปมาและฮ่องกงได้ในปี ค.ศ. ๑๘๒๖ (พ.ศ. ๒๓๖๙) และ ค.ศ. ๑๘๔๒ (ค.ศ. ๒๓๘๕) ตามลำดับ ส่วนในอินเดีย ประเทศอังกฤษกำจัดอิทธิพลของชาวฝรั่งเศส และสามารถครอบครองพื้นที่ส่วนใหญ่ของอินเดียสำเร็จจนประกาศให้อินเดียเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษในปี ค.ศ. ๑๘๕๘ (พ.ศ. ๒๔๐๑) ในขณะที่อังกฤษครอบครองพื้นที่จำนวนมากของเอเชีย ประเทศเนเธอร์แลนด์ได้ขยายอิทธิพลเข้าครอบครองพื้นที่ในส่วนใหญ่ที่เป็นประเทศอินโดนีเซียในปัจจุบันนี้ และจัดตั้งขึ้นเป็นหมู่เกาะตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ (Dutch East Indies)

ฝรั่งเศสได้ก่อตั้งอินโดจีนของฝรั่งเศส (French Indochina) ขึ้นเป็นอาณานิคมของตนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปี ค.ศ. ๑๘๘๗ (พ.ศ. ๒๔๓๐) ประกอบด้วยเวียดนามเหนือ (Tonkin) เวียดนามกลาง (Annam) เวียดนามใต้ (Cochinchina) และกัมพูชา และต่อมาใน ค.ศ. ๑๙๘๓ (พ.ศ. ๒๔๓๖) ก็ได้ลาวมาเพิ่ม และระหว่าง ค.ศ. ๑๘๒๖- ๑๘๒๘ (พ.ศ. ๒๓๖๙-๒๓๗๑) นอกจากประเทศที่กล่าวมาแล้ว ประเทศสหรัฐอเมริกาถือเป็นมหาอำนาจใหม่ที่สนใจครอบครองอาณานิคมในโพ้นทะเล

นอกจากมหาอำนาจตะวันตก ประเทศญี่ปุ่นนับเป็นประเทศเดียวในทวีปเอเชียที่ดำเนินนโยบายล่าอาณานิคมอย่างจริงจัง ในปี ค.ศ. ๑๙๐๔ (พ.ศ. ๒๔๔๗) ประเทศญี่ปุ่นทำสงครามกับประเทศรัสเซีย จึงทำให้ประเทศญี่ปุ่นได้ครอบครองเกาะซัคคารินทางด้านใต้ และเข้าไปสร้างอิทธิพลของตนในประเทศเกาหลีและแมนจูเรียแทนประเทศรัสเซีย นับตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๓๑ (พ.ศ. ๒๔๗๔) เป็นต้นไป ประเทศญี่ปุ่นขยายอิทธิพลเข้าไปในประเทศจีนจนสามารถยึดหนานจิงได้ในปี ค.ศ. ๑๙๓๘ (พ.ศ. ๒๔๘๑) หลังจากเข้าเป็นสมาชิกสนธิสัญญาไตรภาคีกับประเทศเยอรมนี และประเทศอิตาลี (Tripartite Pact) หรือที่เป็นที่รู้จักกันในชื่อว่าแกนอักษะ (Axis Powers) ในปี ค.ศ. ๑๙๔๐ (พ.ศ.

๒๔๘๓) และเข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศญี่ปุ่นขยายอิทธิพลครอบครองดินแดนทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ต้อนคืนดินแดนเหล่านี้เมื่อแพ้สงครามโลกครั้งที่ ๒ ในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ (พ.ศ. ๒๔๘๘) และตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศสหรัฐอเมริกา

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศมหาอำนาจตะวันตกต่างอ่อนแอลงเนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจในช่วงหลังสงคราม ในขณะที่ฝ่ายชาติที่ถูกยึดครองเป็นอาณานิคมมองเห็นการเอารัดเอาเปรียบในการถูกยึดครองชัดเจนขึ้น และได้อาศัยโอกาสที่ชาติเจ้าอาณานิคมอ่อนแอลงนี้ ทำการเรียกร้องเอกราช ซึ่งการเรียกร้องเอกราชเกิดขึ้นพร้อมกันหลายพื้นที่ทั่วโลก เช่น ในแอฟริกา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ ในบางพื้นที่เป็นการเรียกร้องเอกราชแบบสงบ แต่ในบางพื้นที่ เป็นเหตุการณ์รุนแรง เจ้าอาณานิคมได้ใช้กำลังทางทหารเข้าปราบปรามผู้เรียกร้องเอกราชจนกลายเป็นสงครามปลดแอกตามาหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในหลายพื้นที่ อย่างไรก็ตามประเทศอาณานิคมต่างๆ เริ่มได้รับเอกราชตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ ๒ จบลง^{๕๒}

การเข้าเข้ามาของลัทธิล่าอาณานิคม ฝรั่งเศสได้เข้ามาแทรกแซงอาณาจักรลาวในปี ค.ศ. ๑๘๖๑ (พ.ศ. ๒๔๐๔) ในรูปของคณะสำรวจและค่อยๆพัฒนาขึ้นมาเป็นผู้ช่วยเหลือ ผู้ครอบงำ และผู้ครอบครองในที่สุด ซึ่งในขณะนั้น ฝรั่งเศสได้เจรจากับอาณาจักรกัมพูชา รับเอากัมพูชาเป็นรัฐอยู่ในการคุ้มครองของฝรั่งเศส ทำให้ประเทศไทยต้องเสียกัมพูชาให้กับฝรั่งเศส เนื่องจากกัมพูชานั้นมีสถานะเป็นประเทศราชซึ่งมีสิทธิ์ในการเจรจาต่อรองทำสัญญาอย่างใดก็ได้ จากเหตุการณ์ดังกล่าว ในปี ค.ศ. ๑๘๙๑ (พ.ศ. ๒๔๓๔) อาณาจักรสยามจึงจัดการปกครองลาวขึ้นใหม่อย่างเร่งด่วนที่สุด โดยได้รวบรวมหัวเมืองต่างๆ เข้าด้วยกันแล้ว แบ่งการปกครองออกเป็น ๕ หัวเมืองใหญ่ๆ คือ ๑) หัวเมืองลาวกาว ๒) หัวเมืองลาวลาวพวน ๓) หัวเมืองลาวกลาง ๔) หัวเมืองลาวพุงขาว และ ๕) หัวเมืองลาวพุงดำ และต่อมาฝรั่งเศสได้พยายามที่จะเข้ายึดอาณาจักรลาวแต่เนื่องจากอาณาจักรลาวได้แปรสภาพเป็นหัวเมืองที่ขึ้นตรงต่อสยามแล้ว จึงทำให้ฝรั่งเศสตัดสินใจส่งกองทัพเข้าบีบบังคับสยามให้ยอมสละดินแดนของอาณาจักรลาวให้เป็นรัฐอยู่ในอารักขาของฝรั่งเศส แต่เมื่อเจรจากันแล้ว ผลการเจรจาสยามจึงยินยอมให้แบ่งอาณาจักรลาวออกเป็น ๒ ส่วนโดยใช้แม่น้ำโขงเป็นเขตแบ่งอาณาเขตระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. ๑๘๙๓ (พ.ศ. ๒๔๓๖)

๔.๑.๓.๖ สภาพเหตุการณ์การต่อสู้เพื่อปลดแอกและเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ฝรั่งเศสเข้าปกครองลาว (ล้านช้าง) ทำให้ลาว (ล้านช้าง) กลายเป็นแคว้นหนึ่งของสหภาพอินโดจีนซึ่งมีข้าหลวงใหญ่ฝรั่งเศสเป็นผู้บังคับบัญชา ลาวมีผู้สำเร็จราชการฝรั่งเศสปกครองอยู่ เวียงจันทน์ การปกครองส่วนกลางมีฝรั่งเศสเป็นหัวหน้ากอง ส่วนการปกครองส่วนภูมิภาคมี ๑๐ แขวง ทุกแขวงมีเจ้าแขวงฝรั่งเศสปกครอง มีเจ้าเมืองลาว (ล้านช้าง) ซึ่งผู้สำเร็จราชการฝรั่งเศสเป็นผู้แต่งตั้ง

^{๕๒} สรุปรจาก คัททียากร ศศิธรามาต, ลัทธิล่าอาณานิคม, สถาบันพระปกเกล้า (เว็บไซต์:

อย่างไรก็ตาม ฝรั่งเศสไม่ยอมให้กษัตริย์ที่หลวงพระบางมีฐานะเป็นประมุขของลาวทั้งหมดแม้กระทั่งในเชิงสัญลักษณ์ ต่อมาเมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดขึ้นในยุโรป และประเทศฝรั่งเศสแพ้สงคราม ทำให้อำนาจในอินโดจีนอ่อนลง ในช่วงดังกล่าวญี่ปุ่นได้เข้ามาครอบครองลาวและชาวลาวยุคเกณฑ์แรงงานและภาษีหนักกว่าเดิม ทำให้เกิดขบวนการลาวอิสระต่อต้านจักรวรรดินิยม แต่ต่อมาเมื่อญี่ปุ่นยอมจำนนต่อฝ่ายสัมพันธมิตร ฝรั่งเศสได้ส่งกองทัพกลับเข้ามาในลาวอีกครั้งและปกครองลาวได้ระยะหนึ่งก็ถูกกดดันจากประเทศสหรัฐอเมริกาเพื่อให้ลาวได้รับเอกราช ซึ่งขณะเดียวกันประเทศอื่นในอินโดจีนก็อยู่ระหว่างช่วงเรียกร้องเอกราช โดยกองทัพเวียดนามได้เปิดฉากโจมตีเตียนเบียนฟูซึ่งเป็นชุมกำล้งที่ใหญ่ที่สุดของฝรั่งเศสในอินโดจีนอย่างดุเดือด จนฝรั่งเศสต้องยอมจำนนในวันที่ ๘ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๕๔ (พ.ศ. ๒๔๙๗) หลังจากนั้นฝรั่งเศสได้ถอนตัวออกจากอินโดจีนอย่างสิ้นเชิงตามสนธิสัญญาเจนีวา

ประเทศลาวได้รับเอกราชและมีวิถีแห่งประชาธิปไตยในช่วงระยะเวลาสั้นๆ นั้น คือมีการเลือกตั้งและมีรัฐบาลบริหารประเทศ แต่ความแตกแยกทางการเมืองภายในของผู้นำอย่างรุนแรงเป็น ๒ ขั้วใหญ่ ได้แก่ ฝ่ายขวามีเวียงจันทน์เป็นศูนย์กลาง โดยมีมหาอำนาจโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาสนับสนุน อีกฝ่ายคือ ฝ่ายซ้ายหรือขบวนการประเทศลาว มีประเทศสังคมนิยมสนับสนุนโดยเฉพาะเวียดนาม หลังจากที่สหรัฐอเมริกาถอนกองกำลังจากอินโดจีน สมรภูมิจึงสิ้นสุดลงด้วยชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ประกอบกับเกิดเหตุการณ์วุ่นวายทางการเมือง ฝ่ายประเทศลาวซึ่งเป็นฝ่ายซ้ายจึงได้ยึดอำนาจทางทหารและยึดอำนาจการปกครองลาวได้อย่างเบ็ดเสร็จ โดยการจัดตั้งรัฐบาลภายใต้พรรคประชาชนปฏิวัติลาว เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ค.ศ. ๑๙๗๕ (พ.ศ. ๒๕๑๘) เป็นการเปลี่ยนระบอบการปกครองจากราชอาณาจักรลาวเป็นการปกครองด้วยระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ในชื่อว่า “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” มีเจ้าสุภานุวงศ์ เป็นประธานประเทศ และท่านไกสอน พมวิหาน เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันของลาวประกาศใช้ในปี ค.ศ. ๑๙๙๑ (พ.ศ. ๒๕๓๔) ซึ่งกำหนดให้ลาวเป็นสาธารณรัฐสังคมนิยมที่มีลัทธิมาร์กซ-เลนิน (Marxism-Leninism) เป็นพื้นฐานด้านอุดมการณ์และมีพรรคการเมืองพรรคเดียวเป็นองค์กรชี้นำประเทศ คือ พรรคประชาชนปฏิวัติลาว โดยทางการลาวเรียกระบอบการปกครองตนเองว่า “ระบอบประชาธิปไตยประชาชน”^{๕๓}

อาณาจักรล้านช้างภายหลังเมื่อแตกแยกเป็น ๓ อาณาจักรแล้วเพียงไม่นานก็อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐอื่น โดยดำรงอยู่ในฐานะเป็นประเทศราชมาเป็นระยะเวลา ๑๙๖ ปี โดยเป็นประเทศราชของอาณาจักรสยามเป็นระยะเวลา ๑๑๔ ปี (ค.ศ. ๑๗๗๙-๑๘๙๓ หรือ พ.ศ. ๒๓๒๒-๒๔๓๖) เป็นรัฐภายใต้อารักขาหรือเมืองขึ้นของประเทศฝรั่งเศส เป็นระยะเวลา ๖๑ ปี (ค.ศ. ๑๘๙๓-๑๙๕๔ หรือ

^{๕๓} สรุปรจาก ฉันทชนก นาควิโรจน์ “ประวัติศาสตร์ลาว” ฐานข้อมูลสังคม-วัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ๒ ธ.ค.๒๕๕๙. เว็บไซต์ https://www.sac.or.th/databases/southeastasia/subject.php?c_id=4&sj_id=40 เข้าถึง ๑๐ กันยายน ๒๕๖๓

พ.ศ. ๒๔๓๖-๒๔๙๗) และต้องอยู่ภายใต้การยึดครองของประเทศญี่ปุ่น ต้องต่อสู้เพื่อปลดแอกจากประเทศผู้ล่าอาณานิคมอย่างสหรัฐอเมริกาและเพื่อแสวงหารูปแบบการปกครองที่เหมาะสม อีกเป็นระยะเวลา ๒๐ ปี (ค.ศ. ๑๙๕๔-๑๙๗๕ หรือ พ.ศ. ๒๔๙๗-๒๕๑๘) อันเป็นการสิ้นสุดระบอบการปกครองด้วยกษัตริย์และสิ้นสุดความเป็นอาณาจักรล้านช้างอย่างสิ้นเชิง

๔.๒ ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของคนล้านช้าง

๔.๔.๑ ปรัชญาของอาณาจักรล้านช้าง

ปรัชญาล้านช้าง ได้แก่ แนวคิด ความเชื่อของคนล้านช้าง เริ่มจากแนวคิด ความเชื่อในการดำเนินชีวิตตั้งแต่ก่อนการตั้งอาณาจักร ยุคก่อตั้งอาณาจักรเรื่อยมาจนกระทั่งอาณาจักรล้านช้างล่มสลาย เพื่อให้เห็นความชัดเจนของปรัชญาอาณาจักรล้านช้าง ผู้วิจัยจึงแบ่งปรัชญาออกเป็น ๓ ยุค ดังนี้

๔.๔.๑.๑ ปรัชญายุคแรกของอาณาจักรล้านช้าง

ยุคแรกชาวล้านช้างมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น นั่นก็คือผีหรือวิญญาณ ชาวล้านช้างเชื่อว่าสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติจะมีอำนาจเหนือมนุษย์ และชาวล้านช้างได้นำเอาสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ มีการปฏิบัติต่อสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติจนกลายมาเป็นวิถีชีวิต คนช่างมีการนับถือผี เช่น ผีแถน ผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ เป็นต้น ปรัชญายุคแรกของอาณาจักรล้านช้างจึงเป็นปรัชญาวิญญาณนิยม มีการบูชาผี บูชาธรรมชาติ โดยถือว่า แถน คือผู้สร้างโลก เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองมนุษย์ การจะกระทำให้แถนโปรดปรานมีการอ่อนน้อม เช่น อ่อนน้อมด้วยการแห่บั้งไฟ เพื่อขอฝนจาก แถน และจุดบั้งไฟเพื่อขอฝน เป็นต้น จากนั้นยังนับถือผีตามธรรมชาติ (Animism) เช่น ผีในต้นไม้ใหญ่ ภูเขา เสาหลักเมือง จากนั้นมีความเชื่อว่า “ปู่สังกะสา ย่ากะสี” เป็นมนุษย์คู่แรกของโลก ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับความเชื่อของคริสต์ศาสนาที่เชื่อว่ามนุษย์คู่แรกของโลกคือ อาดัม กับ อีวา^{๔๔} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชอบ ดีสวนโคก อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตล้านช้าง กล่าวว่า “ความเชื่อเรื่องการสร้างโลกหรือการกำเนิดโลกของคนล้านช้าง ตรงกับการกำเนิดโลกในความเชื่อของชาวกรีกโบราณ”^{๔๕}

ปรัชญายุคแรกของอาณาจักรล้านช้างจะมีความเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงกับวิญญาณต่างๆ เช่น พญานาค ภูตผี และปิศาจร้ายนานาชนิด ชาวล้านช้างมีความเชื่อว่าการที่จะให้วิญญาณที่ดุร้าย และปิศาจที่ดุร้ายไม่มาทำร้ายตน ทรัพย์สิน สัตว์เลี้ยง พืชส่วนไร่นา ต้องมีการอ่อนน้อมและบูชาด้วยสิ่งของ เช่น ดอกไม้ เหล้า ยา ปลาบั้ง เป็นต้น เพื่อให้วิญญาณดุร้ายเหล่านั้นก็กลับกลายเป็นผู้อภิบาล

^{๔๔} พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, พระพุทธศาสนาในลาว. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: เม็ดทรายพริ้นติ้ง, ๒๕๕๕), หน้า ๒๖-๒๗.

^{๔๕} สัมภาษณ์ ผศ. ชอบ ดีสวนโคก, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตล้านช้าง, เมื่อวันที่ ๘ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

คอยรักษาประจำอยู่ตามพื้นที่ต่างๆ ที่มีมนุษย์อาศัยอยู่ ไม่ว่าจะเป็นพื้นดิน แผ่นน้ำ และอากาศ เป็นต้น และมนุษย์หรือคนล้านช้างก็พากันเคารพบูชาวิญญาณเหล่านั้นด้วยพิธีกรรมต่างๆ ในฐานะเป็นผู้ให้การคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้น การศึกษาระบบแนวความคิดทางปรัชญาของอาณาจักรล้านช้างสมัยโบราณอันเป็นบ่อเกิดแห่งศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีการดำรงชีวิตของคนในอาณาจักรล้านช้าง จึงต้องศึกษาวิเคราะห์จากตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับเรื่องของวิญญาณ หรือภูตผีต่างๆ ที่มีฤทธิ์เดชอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดาทั่วไป และพร้อมที่จะปกป้องรักษา บ้านดาด และคุ้มครองให้มนุษย์ได้อยู่ดีมีสุขตามที่คนในอาณาจักรล้านช้างโบราณเคารพนับถือบูชา แนวความคิดที่ได้จากเรื่องวิญญาณ หรือผีต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อคนในอาณาจักรล้านช้างโบราณที่เห็นว่ามีผลสำคัญ และยังมีการสืบทอดแนวความคิดนั้นอยู่ถึงปัจจุบันคือ แนวคิดเรื่องพญาแถน ดังนี้

๑) แนวคิดเรื่องพญาแถน (ผีแถน)

แนวคิดเรื่องพญาแถนหรือผีแถนนี้ คนชาติไทย-ลาวมีความเชื่อมาอย่างยาวนานตั้งแต่สร้างเมืองขึ้นมา ๓ เมือง คือ นครลุง นครป่า และนครเงี้ยว รวมเรียก ๓ เมืองนี้ว่า อาณาจักรไทยมุง หรือตำมุง ในราว ๓,๕๐๐ ปีก่อนพุทธศักราช และเมื่อ พ.ศ. ๓๒๒ ขุนหลวงเม้า (ขุนเมือง) ได้ตั้งอาณาจักรขึ้นมาใหม่ชื่อ “อาณาจักรแถน” มีเมืองหลวงชื่อ “เพงาย” เพราะมีความเชื่อต่อพระยาแถน จึงตั้งชื่อเช่นนั้น ต่อมาเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๗๖๒ สมัยสามก๊กของจีน ขณะที่จีนกำลังแตกแยกกันอย่างมากนั้น กลุ่มชนชาติอ้ายลาวได้ตั้งเมืองขึ้นมา ๖ เมือง ซึ่งใน ๖ เมืองนี้เรียกว่า “อาณาจักรหนองแส หรืออาณาจักรแถน” มีเมืองหนองแสเป็นเมืองหลวง อาณาจักรหนองแสหรืออาณาจักรแถนได้เจริญต่อเนื่องมาจนถึงสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม หรือ ขุนบรมราชาธิราช ได้ย้ายเมืองไปตั้งที่ใหม่ชื่อ “เมืองแถน” หรือ “เมืองกาหลง” ที่ทุ่งน่าน้อยอ้อยหนู หรือที่เรียกกันในปัจจุบันว่า “เดียนเบียนฟู” ของเวียตนาม ในราว พ.ศ. ๑๒๗๓ ที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า คนชาติไทย-ลาวหรืออาณาจักรล้านช้างมีแนวความคิดเรื่องพระยาแถน (ผีแถน) มาอย่างยาวนานถึง ๓,๕๐๐ ปีก่อนพุทธศักราช ซึ่งถ้าว่ากันตามหลักฐานนี้ก็แสดงว่า แนวความคิดเรื่องพระยาแถนนี้คงมีมาพร้อมๆ กับการเกิดขึ้นของศาสนาพราหมณ์ในอินเดีย ซึ่งก็ถือว่าเป็นแนวความคิดที่มีมาอย่างยาวนาน และแนวความคิดนี้ก็ไม่ได้จืดจางหายไปกับกาลเวลา ตรงกันข้ามกลับเป็นแนวคิดที่ฝังแน่นกับคนทั้งสองชาติตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

สรุป ปรัชญายุคแรกเริ่มตั้งแต่ยุคก่อนการตั้งอาณาจักรล้านช้าง ชาวบ้านอาศัยอยู่แบบพึ่งพาธรรมชาติในการดำรงชีวิต ปรัชญา แนวคิด ความเชื่อ และวิถีชีวิตจึงขึ้นอยู่กับธรรมชาติ ทำให้คนล้านช้างเชื่อในธรรมชาติ และเชื่อในสิ่งลึกลับที่อยู่เบื้องหลังธรรมชาติ เช่น ผนตก ฟาร์อง ฟ่าผ่า น้ำท่วม การเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย ชาวบ้านเชื่อว่าต้องมีผู้ควบคุมและกำหนดให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามอำนาจ จึงทำให้คนในยุคนี้ผูกพันอยู่กับธรรมชาติและสิ่งลึกลับตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งสิ่งลึกลับนี้ชาวบ้านเรียกว่าผี และเชื่อว่าผีมีหลายประเภท ผีใหญ่หรือผีสูงสุดคือผีที่คอยควบคุมชะตากรรมของสรรพสิ่งให้เป็นไปตามอำนาจของตน ผีเล็กผีน้อยคือผีที่คอยดูแลรักษาในแต่ละสถานที่ ในแต่

ละสิ่งในธรรมชาติ และยังมีความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ คนในยุคหนึ่งจึงมีการทำพิธีกรรมเกี่ยวกับผี เช่น พิธีกรรมการบูชาผี การเลี้ยงผี เพื่อไม่ให้ผีทำร้ายตนเอง พวกพ้องของตนเอง ทำร้ายสัตว์เลี้ยง ข้าว ปลา อาหาร และเพื่อให้ผีปกป้องรักษาคุ้มครองตนเอง สัตว์เลี้ยง ข้าว ปลา อาหารให้อุดมสมบูรณ์ ความเชื่อเหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดเรื่อยมาจนถึงสมัยอาณาจักรล้านช้างต่อมาจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านจึงมีการตั้งศาลพระภูมิบ้าง ศาลเจ้าปู่บ้าง ศาลบรรพบุรุษบ้าง ฯลฯ พอถึงเวลาหน้าเทศกาลต่างๆ จะมีการเลี้ยงผีและบูชาผี ตามปรัชญา แนวคิด ความเชื่อของคนล้านช้าง

๔.๔.๑.๒ ปรัชญาुकศาสนาพราหมณ์

ศาสนาพราหมณ์เข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง ในสมัยศรีโคตรบอง ซึ่งมีหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในพื้นที่ประเทศลาวมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑ โดยเฉพาะหลักฐานที่ค้นพบในบริเวณปราสาทวัดภู แลบเมืองจำปาสัก เป็นภาพแผ่นหินสลักตรีมุรติทั้ง ๓ องค์ คือพระพรหม พระศิวะ และพระวิษณุ เป็นต้น หลักฐานต่างๆ แสดงให้เห็นถึงความเจริญแพร่หลายของศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรล้านช้าง แต่คนล้านช้างยังเชื่อในเรื่องของวิญญาณ (ผี) อยู่ ซึ่งมีร่องรอยของการนับถือวิญญาณและศาสนาพราหมณ์ ที่ปรากฏให้เห็นในรูปของปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวล้านช้าง ปรัชญาในยุคนี้เป็นปรัชญาวิญญาณนิยมผสมผสานกับปรัชญาเทวนิยม

สรุป ปรัชญาुकศาสนาพราหมณ์ได้เผยแพร่เข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง ศาสนาพราหมณ์จะสอนเกี่ยวกับเทพพระเจ้าผู้สร้างโลกและสร้างสรรพสิ่ง คือพระพรหม เทพพระผู้รักษาโลกและสรรพสิ่ง คือพระนารายณ์ และเทพพระผู้ทำลายโลกและสรรพสิ่งคือพระศิวะ เป็นการอธิบายการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย ของสรรพสิ่งได้อย่างน่าเชื่อถือ ทำให้คนล้านช้างหันไปนับถือศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาที่เน้นพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาเทพพระเจ้า และการเลี้ยงเทพพระเจ้า ซึ่งหลักการอธิบายและการทำพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ไม่ขัดต่อความเชื่อดั้งเดิมของคนล้านช้าง และพิธีกรรมต่างๆ ก็ไม่ขัดแย้งกัน แต่ถึงกระนั้นคนล้านช้างก็ยังไม่ทิ้งการนับถือผีที่เป็นความเชื่อดั้งเดิม จึงเป็นการผสมผสานกันระหว่างการนับถือผีกับการนับถือศาสนาพราหมณ์อย่างลงตัว

๔.๔.๑.๓ ปรัชญาुकพุทธศาสนา

การเข้ามาของพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้างนั้น เริ่มจากเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ว่า เจ้าสุวรนคัมพขึ้นเสวยราชย์ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๕-๑๘๙๖ ทรงมีพระ โอรส ๖ พระองค์ ใน ๖ พระองค์นั้น เจ้าฟ้าจุมมีลักษณะผิดแผกจากพระโอรสองค์อื่น คือมีฟันและลิ้นเป็นสีดำ โหรทำนายว่าเป็นกาลกีนิจจึงได้นำไปลอยแพ บังเอิญแพได้มาถึงเมืองขอม (กัมพูชา) ได้รับการเลี้ยงดูจากพระมหาปาสมันตเถระ ต่อมาได้เข้าถวายตัวเป็นมหาดเล็กในราชสำนักของพระเจ้าอินทปัตต์ และได้อภิเษกสมรสกับพระธิดาของพระเจ้าอินทปัตต์ พระนามว่า พระนางแก้วยอดฟ้า (ฟ้าหญิงคำหยาด) ต่อมาพระราชบิดาให้ไปตีเมืองล้านช้าง และสามารถยึดเมืองล้านช้างได้ในปี พ.ศ. ๑๘๙๖ แล้วขึ้นครองราชย์ เป็น

กษัตริย์องค์ที่ ๒๓ ของราชวงศ์ล้านช้าง ทรงพระนามว่า “พระเจ้าฟ้าจ๋มแห่งหลวงหล้าธรณี”^{๕๖} และได้แผ่อาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง อำนาจเกาทัณฑ์หลายรวมไปถึงหัวเมืองต่างๆ ค่อยๆ ลดบทบาทลง จนในที่สุดสามารถสถาปนาอาณาจักรล้านช้างได้อย่างมั่นคง

พระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ในอาณาจักรล้านช้างในช่วงนี้ เนื่องด้วยพระนางแก้วยอดฟ้าพระมเหสีผู้นับถือพระพุทธศาสนามาก่อนแล้วเมื่อครั้งอยู่ในเมืองขอม เมื่อทรงเห็นประชาชนล้านช้างดั้งเดิมนับถือผีสางเทวดา และฆ่าสัตว์บูชาเช่นสรวง จึงได้ทูลขอให้พระเจ้าฟ้าจ๋มไปอัญเชิญพระพุทธศาสนามาเผยแผ่ในอาณาจักรล้านช้าง พระเจ้าฟ้าจ๋มทรงเห็นดีด้วย จึงได้ส่งทูตไปทูลขอนิมนต์พระสงฆ์แบบเถรวาทซึ่งมีประปาสมันตะเถระเจ้าเป็นประมุขเข้ามาเผยแผ่ในล้านช้าง เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาสู่อาณาจักรล้านช้างแล้วได้รับการอุปถัมภ์เป็นอย่างดีจากพระเจ้าฟ้าจ๋ม เนื่องจากพระเจ้าฟ้าจ๋มเคยได้รับอุปการะจากพระปาสมันตะเถระเมื่อครั้งทรงพระเยาว์ พระปาสมันตะเถระและพระมหาเทพลังกาพร้อมด้วยพระสงฆ์อีก ๒๐ รูป นักปราชญ์ พระไตรปิฎก และนำพระบางไปด้วยเพื่อที่จะถวายแก่พระเจ้าฟ้าจ๋ม^{๕๗}

ประชาชนให้ความเคารพนับถือตามหลักพระพุทธศาสนา จนเกิดมีสถาบันและธรรมเนียมสงฆ์มากมายเป็นหลักฐาน วัดและพระสงฆ์มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน วัดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเป็นศูนย์กลางของสังคม เหตุการณ์เช่นนี้ได้มีขึ้นในสังคมชาวล้านช้างเป็นเวลาช้านาน ระบบแนวคิดอันนำไปสู่วิธีการปฏิบัติตามวิถีทางแบบพุทธศาสนานี้มีการสืบทอดติดต่อกันมาจนกลายเป็นพิธีกรรมที่ต้องยึดเป็นแบบอย่างตายตัว เพื่อยึดถือให้เป็นคุณค่าที่ดั่งงามในเชิงจริยปฏิบัติในชีวิตประจำวัน^{๕๘} ยิ่งในสมัยของสมเด็จพระวิสุทธราชาเจ้าบ้านเมืองมีความสงบจากภัยสงคราม นักปราชญ์ผู้มีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกหลายรูป/คน ได้มีการเขียน แปลคัมภีร์เป็นภาษาบาลี สันสกฤต ภาษาลาว บทกวี และมีการสถาปนาพระมหาเถรทั้งหลายให้ดำรงตำแหน่งต่างๆ และต่อมาในสมัยของพระเจ้าโพธิสารราชาได้มีประกาศให้ประชาชนเลิกนับถือผีสาง เช่น ผีฟ้า ผีแถน อันเคยเป็นประเพณีดั้งเดิมให้หมดไป บรรดาห่อผี ห่อทรงเจ้า ซึ่งเป็นสถานที่เลี้ยงผีฟ้า ผีแถนมาแต่โบราณนั้นก็มิคำสั่งให้รื้อถอนออกให้หมดแล้วให้สร้างวัดพุทธศาสนาขึ้นมาแทน เช่น ห่อทรงฟ้า ทรงแถน ของเจ้าแผ่นดินที่บ้านสังคโลก เมื่อรื้อถอนแล้วให้สร้างวัดแทนเรียกว่าวัดสุวรรณคโลก (ปัจจุบันเป็น

^{๕๖} บุนมี เทบสีเมือง, *ความเป็นมาของชนชาติลาว*, ไผท ภูธา (ผู้แปล). (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๓๕), หน้า ๒๕๒.

^{๕๗} มหาคำ จำปาแก้วมณี และคณะ, *ประวัติศาสตร์ลาว*, สุวิทย์ ธีรศาตวัด (ผู้แปล), (ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๙), หน้า ๒๖.

^{๕๘} สัมภาษณ์ พระอ่อนแก้ว กิตติภทโท ตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระโอ เจ้าคณะแขวงหลวงพระบาง, แขวงหลวงพระบาง, ประเทศสาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว, เมื่อวันที่ ๒๘ เดือน เมษายน พ.ศ.๒๕๖๒

วัดสังคโลก)^{๕๙} พระเจ้าโพธิสารราชได้ทรงพยายามฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้บริสุทธิ์ และการปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา เพื่อเป็นแบบอย่างให้ประชาชนได้เห็นและประพฤติตาม จนท้ายสุดพระองค์ได้ทรงลาผนวช เพื่อเข้าสู่วิถีการปฏิบัติในทางพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

สรุป ปรัชญาของพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามาสู่อณาจักรล้านช้าง พระพุทธศาสนาจะสอนเรื่องกรรม กรรมจะเป็นสิ่งกำหนดวิถีชีวิต ใครทำดีก็ได้รับผลดี ใครทำชั่วก็ได้รับผลชั่ว คนเราเกิดมาเพราะกรรม พระพุทธศาสนาใช้หลักกรรมในการอธิบายการเกิด การแก่ การเจ็บ การตาย และสอนเรื่องสรรพสิ่งเป็นสิ่งไม่เที่ยง (อนิจจัง) เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เป็นการอธิบายสรรพสิ่งได้อย่างน่าเชื่อถือ ทำให้คนล้านช้างหันไปนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งหลักการอธิบายเรื่องกรรม และความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง หลักการสอนของพระพุทธศาสนาไม่ได้ขัดต่อความเชื่อเรื่องผี และไม่ขัดต่อการทำพิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ จึงเป็นการผสมผสานกันระหว่างการนับถือผี การนับถือศาสนาพราหมณ์ และการนับถือพระพุทธศาสนา

๔.๒.๒ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีของอาณาจักรล้านช้าง

๔.๒.๒.๑ ศิลปะล้านช้าง

ศิลปะล้านช้าง หมายถึง สิ่งประดิษฐ์หรือสิ่งสร้างสรรค์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความคิด ความศรัทธา ความเชื่อ และปรัชญาการดำเนินชีวิตตามคติทางพระพุทธศาสนาเสียเป็นส่วนใหญ่ และศิลปะเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของผลงานที่เป็นผลรวมของการสั่งสมและสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษ อันเกิดจากภูมิธรรม และภูมิปัญญาที่ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายยุคสมัย จนทำให้อาณาจักรล้านช้างมีศิลปะเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของตนเอง และเจริญสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน^{๖๐} ศิลปะล้าน ผู้วิจัยจึงได้แยกพุทธศิลป์ล้านช้างออกเป็น ๓ ประเภท คือ ๑) สถาปัตยกรรม ๒) ประติมากรรม และ ๓) จิตรกรรม เพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของพุทธศิลป์ล้านช้างแต่ละประเภท และแต่ละแห่งดังมีรายละเอียดนี้

๑. สถาปัตยกรรมล้านช้าง

สถาปัตยกรรมล้านช้าง หมายถึง สิ่งก่อสร้างประเภท อาคาร วิหาร โบสถ์ เจดีย์ (พระธาตุ) ที่สร้างขึ้นด้วยความคิดสร้างสรรค์ ความเชื่อ ศรัทธา สร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนา เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนา เพื่อการสักการบูชา และเพื่อบำเพ็ญศาสนกิจ

^{๕๙} พระครูภัทรสิริวุฒิ (วิทยา สิริภทโท/เที่ยงธรรม), ศึกษาพัฒนาการและอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในสังคมล้านช้าง, รายงานการวิจัย, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๗.

^{๖๐} สัมภาษณ์ นายบุญแสง เทียบพงษ์พันธ์, อาจารย์ประจำคณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, เมื่อวันที่ ๓๐ เดือน เมษายน พ.ศ.๒๕๖๒

สถาปัตยกรรมล้านช้างมีอยู่มากมายทั้งในภาคอีสานและในประเทศไทย ผู้วิจัยจึงขอยกเอาสถาปัตยกรรมที่เป็นตัวแทนของศิลปะล้านช้างที่มีความโดดเด่น เป็นที่รู้จัก และเป็นที่เคารพสักกบูชาของคนทั้งในยุคล้านช้าง และมีอิทธิพลต่อคนในยุคปัจจุบัน โดยเลือกเอาสถาปัตยกรรมที่อยู่ฝั่งไทย ๒ แห่ง คือ พระธาตุศรีสองรัก กับ พระธาตุพนม ฝั่งลาว ๒ แห่ง คือ พระธาตุหลวง กับ พระธาตุอิงฮัง ดังมีรายละเอียดนี้

๑. พระธาตุศรีสองรัก

ภาพประกอบที่ ๔.๑ พระธาตุศรีสองรัก^{๖๑}

๑.๑ สถานที่ตั้งพระธาตุศรีสองรัก

พระธาตุศรีสองรัก ตั้งอยู่ริมน้ำหมัน ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอด่านซ้าย ประมาณ ๑ กิโลเมตร อยู่ที่บ้านห้วยนาบุง หมู่ที่ ๑๔ ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เริ่มสร้างเมื่อจุลศักราช ๙๒๒ (พ.ศ. ๒๑๐๓) ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา กับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) สร้างเสร็จเมื่อจุลศักราช ๙๒๕ (พ.ศ. ๒๑๐๖)

๑.๒ มูลเหตุหรือแนวคิดการสร้างพระธาตุศรีสองรัก

การสร้างพระธาตุศรีสองรัก เนื่องมาจากสมัยนั้นกษัตริย์พม่าคือพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ และพระเจ้าบุเรงนอง ได้ยกกองทัพมารุกรานกรุงศรีอยุธยาและกรุงศรีสัตนาคนหุต หลายครั้งหลายคราว สมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยากับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช จึงกระทำสัตย์ปฏิญาณต่อกัน

^{๖๑} พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้ายจังหวัดเลย,แหล่งที่มา: <http://cac.kku.ac.th>,สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

ในการร่วมรบกับพม่า เพื่อเป็นที่ระลึกในการทำสัญญาทางพระราชไมตรีต่อกัน ทั้งสองพระองค์จึงได้ร่วมกันสร้างพระธาตุศรีสองรักขึ้นเพื่อเป็นสักขีพยาน และยังใช้พระธาตุนี้เป็นหลักแบ่งปันเขตแดนทั้งสองนครในสมัยนั้นด้วย^{๖๒}

๑.๓ ลักษณะพุทธศิลป์พระธาตุศรีสองรัก

พระธาตุศรีสองรัก เป็นพระธาตุฐานต่ำ และพระธาตุฐานต่ำนี้มักพบเห็นอยู่ทั่วไปตลอดกระทั่งถึงฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง โดยเฉพาะในเขตเมืองหลวงพระบาง นั้นนิยมสร้างมากเป็นพิเศษ จึงนับได้ว่า พระธาตุฐานต่ำนี้เป็นศิลปะของล้านช้างที่ให้อิทธิพลต่อรูปแบบของการสร้างพระธาตุในภาคอีสานมาตั้งแต่อดีตกาล ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมล้านช้างในยุคสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ผู้ครองกรุงศรีสัตนนาเวียงจันทน์ในทิวัง พ.ศ. ๒๐๙๒-๒๑๑๕^{๖๓}

พระธาตุศรีสองรัก สร้างด้วยปูน มีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดกลาง ฐานกว้างด้านละ ๑๑ เมตร สูงประมาณ ๑๙.๕๙ เมตร ฐานพระธาตุทำเป็นแท่นเตี้ยไม่เน้นความสำคัญและเหลี่ยมของฐานพระธาตุทำเป็นย่อไม้ ทำเป็นเอวชั้น ถัดจากนั้นเป็นเรือนธาตุเป็นทรงบัวเหลี่ยมเรียวคอดขึ้นไปหาปลายยอด ส่วนนี้จึงเรียกว่ายอดธาตุ แลดูโดดเด่นกว่าส่วนเรือนธาตุ

๒. พระธาตุพนม

ภาพประกอบที่ ๔.๓ พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม^{๖๔}

^{๖๒} คະพัน์ ยะปะตั้ง, บทความวิชาการศิลปวัฒนธรรมลาว-ไทย, (โรงพิมพ์แอนนาออฟเซ็ท บรรณธิการ นิยม วงศ์พงษ์คำ, ๒๕๕๖), หน้า ๓๖-๓๗.

^{๖๓} วิโรฒ ศรีสุโร, ธาตุอีสาน, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เมฆาเพรส จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒

^{๖๔} พระธาตุพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม, แหล่งที่มา: <http://isantemple.blogspot.Com>, สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๒.๑ สถานที่ตั้งพระธาตุพนม

พระธาตุพนม ตั้งอยู่ในบริเวณวัดมหาธาตุพนมวรณารามวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ตรงข้ามกับบ้านเซ้งไฟ แขวงคำม่วน ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๒.๒ มูลเหตุหรือแนวคิดการสร้างพระธาตุพนม

พระธาตุพนม เป็นปูชนียสถานอันสำคัญยิ่งแห่งหนึ่งในบรรพพุทธานุศาสน์ ที่อยู่ในลุ่มแม่น้ำโขง การสร้างพระธาตุพนมเป็นการสร้างด้วยแรงศรัทธา ด้วยความสามัคคี และด้วยความเสียสละของบรรดาพุทธบริษัททุกหมู่เหล่า ตามตำนานพระธาตุพนม กล่าวไว้ว่า องค์พระธาตุพนมสร้างครั้งแรกเมื่อราว พ.ศ. ๘ ขณะที่อาณาจักรศรีโคตรบูรณกำลังเจริญรุ่งเรือง โดยพระเจ้าผู้ครองนครในแคว้นต่างๆ มีพญาศรีโคตรบูรณ และพระอรหันต์ ๘๐๐ องค์ ซึ่งมีพระมหากัสสปะเถระเป็นประมุข เมื่อสร้างเสร็จแล้วก็ได้อัญเชิญพระอรังคะธาตุ (กระดูกส่วนหน้าอก) ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่มีพระมหากัสสปะเถระนำมาจากประเทศอินเดีย ประดิษฐานไว้ข้างในองค์พระธาตุ พระธาตุพนมได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาโดยตลอด การบูรณะครั้งสำคัญที่ได้กลายมาเป็นแบบฉบับของงานก่อสร้างองค์พระธาตุในภาคอีสานตอนบน คือการบูรณะในครั้งที่ ๓ ของพระราชครูโพนสะเม็ก จากเมืองเวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๓๓-๒๒๓๔ โดยช่างจากเมืองเวียงจันทน์ ทำให้ได้รับอิทธิพลรูปแบบศิลปะล้านช้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปแบบที่เป็นส่วนยอดมาจากพระธาตุหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งน่าจะเป็นการกำหนดรูปแบบที่แน่นอนขององค์พระธาตุพนมตั้งแต่นั้นมา พระธาตุในอีสานโดยเฉพาะอย่างยิ่งอีสานตอนบนที่ได้รับอิทธิพลรูปแบบการก่อสร้างจากพระธาตุพนม เช่น พระธาตุเรณู พระธาตุวัดมหาธาตุที่จังหวัดนครพนม พระพุทธบาทบัวบก จังหวัดอุดรธานี พระธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร

๒.๓ ลักษณะพุทธศิลป์พระธาตุพนม

พระธาตุพนมสร้างเป็นฐานทรงสี่เหลี่ยมสูงกว้างด้านละ ๑๒.๓๓ เมตร มีฐานธาตุหรือฐานชั้นที่ ๑ มีประตูหลอกทั้ง ๔ ทิศ ฐานส่วนนี้นับว่าเป็นส่วนที่เก่าแก่มาก และมีคุณค่าทางศิลปะมาก เพราะมีภาพสลักอิฐแบบโบราณลักษณะรูปแบบคล้ายศิลปะทวารวดี เป็นฝีมือช่างพื้นบ้าน ส่วนกลางของพระธาตุหรือส่วนที่ ๒ เรียกว่าเรือนธาตุ มีซุ้มประตู ๔ ด้านรองรับสวดยอดที่ภาษาอีสานเรียกว่า “ตีนหีบ” รวมความสูงจากฐานถึงยอด ๕๓.๖๐ เมตร ฉัตรทองคำเหนือยอดพระธาตุสูง ๔ เมตร^{๖๕}

๓. พระธาตุอิงฮัง

^{๖๕} คະพันธ์ ยะปะตัง, บทความวิชาการศิลปวัฒนธรรมลาว-ไทย, (โรงพิมพ์แอนนาออฟเซ็ท บรรณธิการ นิยม วงศ์พงษ์คำ, ๒๕๕๖), หน้า ๓๗-๓๘.

ภาพประกอบที่ ๔.๔ พระธาตุอิงฮัง แขวงสะหวันนะเขต ^{๖๖}

๔.๑ สถานที่ตั้งพระธาตุอิงฮัง

พระธาตุอิงฮัง เป็นพระธาตุคู่แขวงสะหวันนะเขต เป็นที่เคารพของชาวลาว ชาวอีสาน และพุทธศาสนิกชนทั่วไป พระธาตุตั้งอยู่ในบ้านธาตุอิงฮัง เมืองคันทะบุรี แขวงสะหวันนะเขต ด้านทิศใต้ ห่างจากตัวเมืองประมาณ ๑๕ กิโลเมตร

๔.๒ มูลเหตุหรือแนวคิดการสร้างพระธาตุอิงฮัง

พระธาตุอิงฮัง เป็นพระธาตุที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศลาว สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ ๙ มีตำนานเล่าว่า แต่เดิมเรียกกันว่า “อินทรปราสาท” โดยสร้างตามแบบศาสนสถานของพราหมณ์ ต่อมาในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ พระเจ้าโพธิสารราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างได้ปกครองแผ่นดินสืบทอดพวกขอม พระองค์ทรงดัดแปลงจากแบบของศาสนสถานพราหมณ์มาเป็นสถูปหรือเจดีย์ในพระพุทธศาสนา สันนิษฐานว่า ช่วงบนของพระธาตุคงมีการพังทลายมาก่อน แล้วจึงได้มีการบูรณะสร้างขึ้นใหม่ในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ให้กลายเป็น พระธาตุเจดีย์ ตามคติในพระพุทธศาสนา มีการเสริมยอดปราสาทจนมีความสูง ๒๕ เมตร ฐานพระธาตุแต่ละด้านกว้าง ๙ เมตร ^{๖๗}

๔.๓ ลักษณะพุทธศิลป์พระธาตุอิงฮัง

^{๖๖} พระธาตุอิงฮัง, แหล่งที่มา <https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๖๗} ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล, ศิลปะอาเซียน: เวียดนาม กัมพูชา เมียนมา ลาว และไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๒๘๘.

พระธาตุอิงฮังเป็นศาสนสถานแบบศิลปะขอม องค์พระธาตุเป็นรูปแบบสี่เหลี่ยม มีเรือนธาตุสี่เหลี่ยมซ้อนกัน ๓ ชั้น สูงถึงยอดประมาณ ๒๕ เมตร ยอดเป็นรูปทรงดอกบัวเหลี่ยม ชุ่มจตุรทิศผิดจากพระธาตุพนม ไม่มีการสลักภาพบนแผ่นอิฐ ภายในบานประตูของพระธาตุมีช่องเล็กๆ สลักเป็นรูปประติมากรรมนูนต่ำ เป็นรูปของมนุษย์ชายหญิงกำลังเสพกาม เสพเมถุนเรียงซ้อนกัน ๕ ช่องส่วนบนสุดของบานประตูทั้งซ้ายและขวาเป็นรูปเทพเจ้า ซึ่งหากจะตีความก็จะได้ว่า รูปเทพเจ้านั้นก็คือพระพุทธรูป ซึ่งอยู่เหนือโลกของกามตัณหาต่างๆ เนื่องจากวิภูสงสาร ส่วนมนุษย์โลกยังเป็นผู้ติดอยู่ในกิเลสตัณหา และเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏของอบายภูมิ ซึ่งพระพุทธรูปก็อาศัยความเพียรในการปฏิบัติจนตรัสรู้บรรลุมรรคผลนิพพานเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า บางตำรากล่าวว่าเป็นแนวทางของพระพุทธรูปตันตระซึ่งเน้นเรื่องเพศเป็นเรื่องสำคัญ^{๖๘}

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพระธาตุอิงฮัง มีย่อมุมคล้ายหอปราสาทขอม และคล้ายสถูปแบบผสมผสานหลายลักษณะทั้งขอมและล้านช้าง องค์พระธาตุตั้งอยู่บนลานกว้าง แผ่นผังเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีกำแพงสูงล้อมรอบ มีประตูทางเข้าทั้ง ๔ ด้าน ภายในปริมณฑลจัดแบ่งเนื้อที่ เป็นองค์พระธาตุอยู่ตรงกลาง ล้อมด้วยกำแพงแก้ว มีรูปลักษณะประติมากรรมที่แปลกแตกต่างไปจากที่อื่นๆ ส่วนฐานเบื้องล่างองค์พระธาตุเจาะเป็นช่องเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป ส่วนด้านในเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เอกลักษณ์ของพระธาตุอิงฮังอีกประการหนึ่ง คือประติมากรรมบางแห่งแกะสลักเป็นภาพแบบกามาวิจิตรในคติศาสนาฮินดู ซึ่งคาดว่าเป็นการสร้างมาตั้งแต่สมัยที่เป็นปราสาทขอมแต่เดิม บริเวณรอบๆ ผนังกำแพงพระธาตุด้านใน เป็นส่วนที่สร้างขึ้นใหม่ โดยสร้างเป็นศาลาครอบโดยมีพระพุทธรูปประดิษฐานวางเรียงเป็นแถวยาวตลอดทั้ง ๔ ด้าน นอกจากนี้ พระธาตุอิงฮัง ยังได้รับรับการกล่าวขานให้เป็น พระธาตุคู่แฝดของพระธาตุพนม ในประเทศไทย และเป็นหนึ่งในพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ของชาวลาวและไทยสองฝั่งโขง^{๖๙}

๖. พระธาตุหลวง เวียงจันทน์

^{๖๘} วิจิตร วินทะไชย, การศิลปวัฒนธรรมลาว-ไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แอนนาออฟเซ็ท บรรณธิการ นิยม วงศ์พงษ์คำ, ๒๕๕๖), หน้า ๗๙.

^{๖๙} อ่างแก้ว, ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล, ศิลปะอาเซียน: เวียดนาม กัมพูชา เมียนมา ลาว และไทย, หน้า ๒๘๙.

ภาพประกอบที่ ๔.๕ พระธาตุหลวง เวียงจันทน์^{๗๐}

๖.๑ สถานที่ตั้งพระธาตุหลวง

พระธาตุหลวงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า พระเจดีย์โลกจุฬามณี เป็นปูชนียสถานที่สำคัญยิ่งแห่งหนึ่งของลาว เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนลาว เป็นพระธาตุที่ประดิษฐานพระอัฐธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตั้งอยู่กลางกรุงเวียงจันทน์

๖.๒ ตำนานการสร้างพระธาตุหลวง

ในตำนานพระอัฐธาตุ กล่าวกันว่าเมื่อประมาณศตวรรษที่ ๔ ก่อนคริสตกาลหรือ ๔๐๐ ปี ก่อน ค.ศ. มีพระภิกษุลาว ๕ รูปเดินทางไปศึกษาพระธรรมยังชมพูทวีป ในขากลับได้อัญเชิญพระอัฐธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ากลับมาประดิษฐาน ณ นครเวียงจันทน์ โดยสร้างสถูปครอบองค์พระธาตุไว้ เชื่อกันว่าพระธาตุหลวงในปัจจุบันนี้ เป็นพระธาตุที่สร้างครอบสถูปรุ่นแรกเอาไว้ รวมทั้งสถูปองค์อื่นๆ ที่สร้างไว้อีกหลายชั้น^{๗๑} ตามตำนานอรัญคนิทานว่า ได้ถูกสร้างโดย พระเจ้าจันทบุรีประสิทธิศักดิ์ (จันบุรีจันอ้วยล้วย) ในคราวก่อตั้งเวียงจันทน์ครั้งแรกพร้อมกับพระอรหันต์ ๕ องค์^{๗๒}

๖.๓ ลักษณะพุทธศิลป์พระธาตุหลวง

พระธาตุหลวง มีความสูง ๔๕ เมตร รูปลักษณะคล้ายดอกบัวตูม อันหมายถึงสัญลักษณ์คำสอนของพระพุทธเจ้า มีพระธาตุเล็กอยู่บนพระธาตุใหญ่ชั้นที่สอง ร่องทั้งสี่ด้าน มี ๓๐ องค์เรียกว่า

^{๗๐} พระธาตุหลวง <https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

^{๗๑} อ่างแล้ว, ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล, ศิลปะอาเซียน: เวียดนาม กัมพูชา เมียนมา ลาว และไทย, หน้า ๒๘๒-๒๘๓.

^{๗๒} อ่างแล้ว, พระมหาดาวสยาม วชิรปณฺโญ, พระพุทธศาสนาในลาว, หน้า ๓๙.

“สัมมติงสภารมี” อยู่ในธาตุดวงเล็กทั้ง ๓๐ องค์นี้ ผู้สร้างได้นำเอาทองคำมาหล่อเป็นรูปพระธาตุเล็ก ๆ ๓๐ องค์ แต่ละองค์หนัก ๔ บาท และเอาทองคำมาตีเป็นแผ่น รูปลักษณะเหมือนใบลาน เรียกว่า “ลานคำ” ๓๐ แผ่น แต่ละแผ่นยาวศอกกำมือ (คือวัดศอก โดยกำมือไว้ ไม่วัดจากปลายมือ กำมือแล้ว ยื่นนิ้วก็ย้อออกมา วัดที่สุดปลายนิ้วก็ย้อเท่านั้น) แล้วเขียนคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าลงใน ใบลานคำทุกใบว่า “เย ธัมมา เหตุปัพพะวา เตสัง เหตุง ตะถาคโค เตสสญจะ โย นิโรโธ จะ เอวัง วาที มะหาสะมะโณ” แปลว่า “ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ มีเหตุเป็นแดนเกิด พระตถาคตเจ้า ตรัสเหตุแห่ง ธรรมเหล่านี้ และเพราะเหตุเหล่านี้ พระมหาสมณจะมีปกติตรัสเช่นนี้” แล้วเอาทองคำและใบลานลง ไว้ในพื้นธาตุดวงเล็ก ทั้ง ๓๐ องค์ การที่ได้สร้างพระธาตุขนาดเล็กนี้ขึ้นมา มีความหมายว่า “ผู้ที่จะได้เป็น พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น จะต้องได้สร้างคุณงามความดีไว้ให้ถึง ๓๐ ประการ มีทานบารมี เป็นต้น จนถึงอุเบกขา ปรมัตถบารมีเป็นปริโยสาน

รูปชั้นล่างสุดเป็นฐานพระธาตุ ๔ เหลี่ยม ทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตกยาวด้านละ ๖๙ เมตร ส่วนทางทิศเหนือและทางทิศใต้ยาวด้านละ ๖๘ เมตร ด้านล่างมีใบเสมารอบ ๔ ด้าน มี ทั้งหมด ๓๒๓ ใบ มีหอไหว้ทั้ง ๔ ด้าน มีบันไดขึ้นหอไหว้ทุกหอ

หอไหว้ทิศตะวันออก ชั้นบนขึ้นไป มีธาตุดวงเล็กองค์หนึ่งที่มีลวดลายสวยงาม และได้สร้างหอ ครอบไว้อีกชั้นหนึ่ง หอที่สร้างครอบมีลวดลายวิจิตรสวยงามเช่นเดียวกัน ธาตุดวงเล็กนี้เรียกว่า “พระธาตุ ศรีธรรมทายโลก” ด้านที่สอง ถัดจากหอไหว้ขึ้นไป แต่ละด้านยาว ๔๘ เมตร มีกลีบดอกบัวล้อมรอบ ทั้งหมดมีจำนวน ๑๒๐ กลีบ ภายในกลีบดอกบัวทำด้วยกระดูกงู (เส้นลวดเป็นขอบล้อมทั้ง ๔ ด้าน) แล้วตั้งใบเสมาบนกระดูกงูนั้น ใบเสมาในชั้นนี้ จำนวน ๒๒๘ ใบ ตรงกลางใบเสมาทุกใบเป็นโพรง (ไม่ ทะลุ) สำหรับใส่พระพิมพ์ใบละองค์ บนชั้นนี้มีประตูโขงตรงกับทางขึ้นหอไหว้ทั้ง ๔ ด้านพอเข้าไปที่ ประตูโขงนั้นก็พบพระธาตุบารมีที่กล่าวแล้ว และธาตุบารมีก็มีชื่อเรียกทุกองค์ คือเริ่มแต่ทานบารมี ทานอุปบารมีในจนครบ ทั้ง ๓๐ องค์

ชั้นที่สามสร้างขึ้นถัดจากพระธาตุดวงเล็ก ๓๐ องค์นั้น ขึ้นไปบนชั้นนี้จะเห็นว่า มีความ กว้าง ด้านละ ๓๐ เมตร พื้นด้านที่สามนี้ มีรูปลักษณะเป็นหลังเต่า หรือโอคว่ำ (ชั้นตักน้ำคว่ำ) อยู่บน ชั้นหลังเต่า เป็นฐานของยอดพระธาตุ มีรูปเป็นสี่เหลี่ยมล้อมรอบด้วยกลีบดอกบัวใหญ่ ซึ่งมีปลายกลีบ เริ่มบานออก ถัดจากดอกบัวไปจึงมีรูปรีดเอว เหนือจากที่รีดเอวไปจะเป็นฐานจอมธาตุ ฐานนี้จะเป็น รูปสี่เหลี่ยมเหวอ (บาน) ขึ้นด้านบนนิดหน่อย ต่อจากฐานนี้ คนโบราณเรียกว่า “ดวงปี” ดังมีอยู่ในคำ กลอนว่า “เจดีย์ดี้ว ดวงปีพันฟุ้ง” อยู่บนดวงปี จึงเป็นสเวตฉัตรเป็นยอดพระธาตุที่สูงที่สุด” อยู่รอบฐาน พระธาตุ ก็ได้สร้างบริเวณล้อมรอบติดกันทั้ง ๔ ด้าน มีประตูเข้าทั้ง ๔ ด้าน ประตูอยู่ระหว่างกลาง บริเวณแต่ละด้านพอดี บริเวณยาวด้านละ ๙๑ เมตร ๗๕ เซนติเมตร นอกบริเวณทางทิศเหนือ และ ทางทิศใต้ มีวัดสำหรับพระภิกษุสามเณรอยู่อาศัย เรียกว่า “วัดธาตุหลวงเหนือและวัดธาตุหลวงใต้”

๒.๕.๒ ประติมากรรมล้านช้าง

ประติมากรรม หมายถึง งานประติมากรรมหรืองานสร้างสรรค์ที่เกี่ยวกับการปั้น การหล่อ การแกะสลัก ประติมากรรมล้านช้างที่ปรากฏชัดเจน ที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของล้านช้างที่โดดเด่น ในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระองค์พร้อมด้วยพระราชธิดาทั้งสามซึ่งประกอบด้วย พระราชธิดาสุก พระราชธิดาเสริม พระราชธิดาใส สร้างพระพุทธรูปขึ้น ๔ องค์คือ ๑) พระองค์คือ เป็นพระพุทธรูปประจำสำหรับพระองค์เอง ๒) พระสุก เป็นพระพุทธรูปประจำพระธิดาองค์โต ๓) พระเสริม เป็นพระพุทธรูปประจำพระธิดาองค์กลาง และ ๔) พระใส เป็นพระพุทธรูปประจำพระธิดาองค์เล็ก ซึ่งมีขนาดลดหลั่นกันไปตามลำดับ มีรายละเอียดดังนี้

๑. พระเจ้าองค์คือ พระประจำตัวพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

ภาพประกอบที่ ๔.๖ พระเจ้าองค์คือ^{๗๓}

๑. สถานที่ประดิษฐานพระเจ้าองค์คือ

พระเจ้าองค์คือ ประดิษฐานอยู่ที่วัดองค์คือ เวียงจันทน์ วัดองค์คือเดิมมีชื่อว่า "วัดสีภูมิ หรือ ไชยภูมิ ในปี พ.ศ. ๒๑๐๙ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้มาสร้างพระเจ้าองค์คือขึ้นแล้วนำมาประดิษฐานไว้ในวัดสีภูมิแห่งนี้ จึงได้ตั้งชื่อวัดใหม่ว่า "วัดองค์คือ"

๒. มูลเหตุหรือแนวคิดการสร้างพระเจ้าองค์คือ

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระองค์มีศรัทธาอย่างแรงกล้า บรรารณาที่จะเป็นพระพุทธเจ้า จึงได้ตั้งความเพียร และการเสียสละอย่างสูง ที่จะสร้างพระพุทธรูป ทองหล่อให้ใหญ่ที่สุด (ในสมัยนั้น

^{๗๓} พระเจ้าองค์คือ <https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ปี พ.ศ.2019) ได้มีการเตรียมพร้อมทุกอย่างจนเป็นที่เรียบร้อย เมื่อถึงเวลาอันเป็นมหาฤกษ์มหาชัย ตามพิธีของโหราจารย์ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้ทรงมอบพระราชกรณียกิจทุกอย่างไว้กับพระมเหสี แล้วพระองค์ทรงนั่งขานหม่อมไปสมาทานศีล ๘ อยู่ในวังพิธีที่วัดอินแปง พอได้ฤกษ์ในการเททองหล่อ พระพระองค์ทรงเสด็จสู่หอที่เททองใส่เบ้าหล่อ และพระองค์จับพระขรรค์ด้วยมือเบื้องซ้าย เบื้องขวา รับเอาเบ้าต้มทองที่กำลังแดงและร้อนที่ช่างยื่นให้พระองค์ โดยที่พระองค์ไม่มีความรู้สึกร้อนเลยจน ทอหมด ส่วนที่เหลือก็หล่อพระพุทธรูปได้อีก ๓ องค์ คือ พระสุก พระใส และพระเสริม

๓. ลักษณะพุทธศิลป์พระเจ้าองค์ตื้อ

พระเจ้าองค์ตื้อเป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิปางมารวิชัย ซึ่งมีลักษณะดังนี้

พระเจ้าองค์ตื้อมีหน้าตักกว้าง ๓ เมตร ๔๐ เซนติเมตร สูง ๕ เมตร ๘๐ เซนติเมตร พระหัตถ์ค่อนข้างใหญ่ ถือเป็นรูปแบบเฉพาะของพระพุทธรูปล้านช้าง

พระพักตร์ค่อนข้างใหญ่ พระเนตรใหญ่หรือลงต่ำ พระนาสิกใหญ่มาก ส่วนยอดพระนาสิก ตัด พระโอษฐ์กว้าง ริมพระโอษฐ์ค่อนข้างหนา

พระวรกายสูงใหญ่กว่าพระพุทธรูปล้านช้างองค์อื่น ช่างล้านช้างเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเนื้อ สำริดเรียบสวยสดงดงาม

๒. พระสุก พระประจำตัวพระธิดาองค์ใหญ่ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

พระสุก วัดศรีธรรมาราม จังหวัดยโสธร

ภาพประกอบที่ ๔.๗ พระสุก^{๗๔}

^{๗๔} พระสุก <https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๑. สถานที่ประดิษฐานพระสุก

พระสุกองค์จำลอง ประดิษฐานอยู่ที่ เจดีย์พระสุก ภายในพิพิธภัณฑสถานพระเทพสังวรญาณ วัดศรีธรรมาราม เทศบาลเมืองยโสธร อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร

๒. มูลเหตุหรือแนวคิดการสร้างพระพุทธรูป ๓ องค์ คือ พระสุก พระเสริม พระใส

ตามประวัติกล่าวไว้ว่า พระราชาธิราชสามพี่น้องของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง ได้ร่วมกันสร้างพระพุทธรูปประจำพระองค์ขึ้น ๓ องค์ แล้วขนานนามพระพุทธรูปตามพระนามว่า พระสุก พระเสริม และพระใส พระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ มีขนาดลดหลั่นกันตามลำดับ พระสุกเป็นพระประจำผู้ใหญ่ พระเสริมประจำองค์กลาง ส่วนพระใสประจำองค์สุดท้าย

ตามประวัติการสร้างเล่าว่า มีพิธีการทางบ้านเมืองและทางวัดช่วยกันใหญ่โต มีคนสูบเตา หลอมทองอยู่ไม่ขาดระยะเป็นเวลา ๗ วัน แล้วทองก็ยังไม่ละลาย ถึงวันที่ ๘ เวลาเพล เหลือญาครุ (หลวงตา) กับสามเณรน้อยรูปหนึ่งสูบเตาอยู่ ได้ปรากฏชีปะขาว (ตาผ้าขาว) คนหนึ่งมาขอช่วยทำ ญาครุ (หลวงตา) กับเณรน้อยจึงไปฉันทเพล ฝ่ายญาติโยมที่มาส่งเพลจะลงไปช่วยแต่มองไปเห็นชีปะขาวจำนวนมากช่วยกันสูบเตาอยู่ แต่เมื่อถามพระดูแล้วพระมองลงไปก็เห็นเป็นชีปะขาวตนเดียว พอฉันทเพลเสร็จคนทั้งหมดจึงลงมาดูก็เกิดความอัศจรรย์ใจยิ่ง เหตุเพราะได้เห็นทองทั้งหมดถูกเทลงในบ้ำทั้ง ๓ บ้ำ ส่วนชีปะขาวได้หายตัวไปไร้ร่องรอย

หลังสร้างเสร็จพระสุก พระเสริม และพระใส ได้ประดิษฐานไว้ที่อาณาจักรล้านช้าง ผนนครหลวงเวียงจันทน์มาช้านาน คราใดที่เกิดสงครามบ้านเมืองไม่สงบสุขชาวเมืองก็จะนำพระพุทธรูปทั้งสามไปซ่อนไว้ที่ภูเขาควาย หากเหตุการณ์สงบแล้วจึงนำกลับมาประดิษฐานไว้ที่เดิม ส่วนหลักฐานที่ว่าประดิษฐานอยู่ ณ เมืองนครเวียงจันทน์ตั้งแต่เมื่อใดนั้นยังไม่มีปรากฏแน่ชัด ทราบเพียงว่าในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้เกิดเหตุการณ์การกอบกู้เอกราชของสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ขึ้นที่เมืองนครหลวงเวียงจันทน์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้ทำลายเมืองเวียงจันทน์ให้สิ้น จึงให้สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสพย์ได้เป็นจอมทัพยกพลมาปราบ เมื่อเมืองเวียงจันทน์สงบแล้วจึงได้อัญเชิญพระสุก พระเสริม และพระใสมาที่จังหวัดหนองคาย

ตำนานเล่าว่า ในคราวอัญเชิญพระพุทธรูปมานั้นไม่ได้อัญเชิญมาจากเมืองนครหลวงเวียงจันทน์โดยตรง แต่อัญเชิญมาจากภูเขาควายซึ่งชาวเมืองนำไปซ่อนไว้ การอัญเชิญนั้นได้ประดิษฐานหลวงพ่ทั้งสามไว้บนแพไม้ไผ่ล่องมาตามลำน้ำจันทน์ เมื่อล่องมาถึงเวินแท่นได้เกิดอัศจรรย์ คือ แท่นของพระสุกได้แหกแพจมลงในน้ำ โดยเหตุที่มีพายุลมแรงพัดแพจนเอียง ชะเนาะที่ขึ้นพระแท่นติดกับแพไม้สามารถที่จะทนน้ำหนักของพระแท่นไว้ได้ บริเวณนั้นจึงชื่อว่า เวินแท่น ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ครั้นล่องแพต่อมาจนถึงแม่น้ำโขงบริเวณปากจันทน์เคียงกับบ้านหนองกุง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย ได้บังเกิดฝนฟ้าคะนอง พระสุกได้แหกแพจมลงในน้ำ ท้องฟ้าที่วิปริตต่างๆ จึงหายไป บริเวณนั้นจึงได้ชื่อ เวินสุก ตั้งแต่นั้นมา ด้วยเหตุข้างต้น การอัญเชิญครั้งนี้จึงเหลือแต่พระเสริมและ

พระใสมาถึงหนองคาย สำหรับพระเสริมนั้นสยามได้อัญเชิญไปประดิษฐานไว้ ณ วัดโพธิ์ชัย ส่วนพระใสได้อัญเชิญไปไว้ยังวัดหอก่องหรือวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ ณ ปัจจุบัน

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ขุนวรธานี และเจ้าเหม็น (ข้าหลวง) อัญเชิญพระเสริมจากวัดโพธิ์ชัย ลงไปยังกรุงเทพมหานคร ขุนวรธานีจะอัญเชิญพระใสไปพร้อมกับพระเสริม ด้วยแต่เกิดปาฏิหาริย์ โดยพราหมณ์ผู้อัญเชิญนั้นไม่สามารถจับเกวียนนำพระใสไปได้ แม้จะใช้กำลังคนหรืออ้อนวอนอย่างไรก็ตามจนในที่สุดเกวียนได้หักลง เมื่อหาเกวียนใหม่มาแทนก็ไม่สามารถเคลื่อนไปได้อีก จึงปรึกษาดตกลงกันว่าให้อัญเชิญพระใสมาไว้ที่วัดโพธิ์ชัยแทนพระเสริม ซึ่งอัญเชิญไปกรุงเทพมหานคร เมื่ออธิษฐานดังกล่าวพอเข้าหามเพียงไม่กี่คนก็อัญเชิญพระใสมาได้

ส่วนพระเสริมที่อัญเชิญไปกรุงเทพมหานคร เมื่อครั้งที่มีการแห่พระเสริมจากหนองคายเข้าเขตพระนครในยุคนั้น ชาวลาวล้านช้างที่ถูกต้อนมาอยู่ในกรุงรัตนโกสินทร์ต่างได้ทำริ้วขบวนแห่ต้อนรับ จัดทำพานบายศรีและเครื่องบูชาเพื่อบูชาพระเสริม จากหลักฐานในชุมนุมพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงระบุว่าพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้อัญเชิญพระเสริมจากเมืองหนองคายไปประดิษฐานยังพระบวรราชวัง ตั้งพระทัยว่าจะประดิษฐานเป็นพระประธานในวัดบวรสถานสุทธาวาส

ต่อมาพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๔๐๘ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้อัญเชิญพระเสริมจากพระบวรราชวัง ไปประดิษฐานยังพระวิหารวัดปทุมวนารามราชวรวิหารตราบจนถึงทุกวันนี้^{๗๕}

๓. พระเสริม พระประจำตัวพระธิดาองค์กลางของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

^{๗๕} มูลเหตุหรือแนวคิดการสร้างพระพุทธรูป ๓ องค์ คือ พระสุก พระเสริม พระใส, แหล่งที่มา, https://th.wikipedia.org/wiki/สืบค้นเมื่อวันที่_๒๐_เมษายน_๒๕๖๒

ภาพประกอบที่ ๔.๘ พระเสริม^{๗๖}

๑. สถานที่ประดิษฐานพระเสริม

พระเสริม ประดิษฐานอยู่ภายในพระวิหารวัดปทุมวนารามราชวรวิหาร ที่อยู่ ๙๖๙ ถนนพระรามที่ ๑ แขวงปทุมวัน เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐

๒. มูลเหตุหรือแนวคิดการสร้างพระเสริม

พระเสริม สร้างขึ้นพร้อมกับพระสุก พระใส พระเสริม เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย พระเสริมเป็นพระพุทธรูปประจำพระธิดาองค์ที่ "พระเสริม" ถือเป็นพระพุทธรูป ๓ พี่น้องแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต ถือเป็นพระพุทธรูป ๓ พี่น้องแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต หล่อขึ้นจากทองสีสุก (โลหะสำริดที่มีทองคำเป็นส่วนผสมหลัก) ในราวปี พ.ศ. ๒๑๐๙ โดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์ล้านช้าง พร้อมด้วยพระธิดา ๓ พระองค์ ทรงพระนามว่า พระธิดาเสริม พระธิดาสุก และพระธิดาใส โปรดให้ช่างลาวล้านช้างหล่อพระพุทธรูปประจำพระองค์ เพื่อความเป็นสิริมงคลมีขนาดลดหลั่นกันตามลำดับ

๓. ลักษณะพุทธศิลป์พระเสริม

พระเสริม เป็นพระพุทธรูปศิลปะล้านช้าง ประทับนั่งขัดสมาธิปางมารวิชัย พระเกตุโมลีมีเส้นเปลวพระรัศมีเรียวและปลายม้วน หล่อด้วยทองสีสุก มีพระรูปลักษณะงดงามโดดเด่น ขนาดหน้าตักกว้าง ๒ ศอก ๑ นิ้ว

๔. พระใส พระประจำตัวพระธิดาองค์เล็กของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช

^{๗๖} พระเสริม,แหล่งที่มา:<https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

ภาพประกอบที่ ๔.๙ พระใสวัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย^{๗๗}

๑. สถานที่ประดิษฐานพระใส

พระใส ปัจจุบันนี้ ประดิษฐานอยู่ภายในพระอุโบสถ วัดโพธิ์ชัย ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ๔๓๐๐๐

๒. มูลเหตุหรือแนวคิดการสร้างพระใส

พระใสหล่อที่อาณาจักรลานช้าง โดย มีธิดา ๓ พระองค์ของพระไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรลานช้างเป็นเจ้าศรัทธา ทั้งหมดเป็นพี่น้องร่วมพระวงศ์เดียวกัน มีพระนามตามลำดับว่า พระธิดาสุก พระธิดาเสริม พระธิดาใส มีพระทัยร่วมกันเป็นเอกฉันท์ในอันที่จะหล่อพระพุทธรูปประจำองค์ จึงได้พร้อมกันขอพรจากพระบิดา และพระบิดาประทานพรให้ จึงให้ช่างหล่อพระพุทธรูปขึ้น ๓ องค์ ขนาดลดกันตามลำดับ ครั้นแล้วจึงขนานนามพระพุทธรูปเหล่านั้นโดยขอฝากพระนามของตนเองไว้ด้วยว่า พระสุก (ประจำพระธิดาองค์พี่) พระเสริม (ประจำพระธิดาองค์กลาง) พระใส (ประจำพระธิดาองค์เล็ก)

ในการทำพิธีหล่อนั้นครั้งนั้น ได้มีการร่วมแรง ร่วมใจกันทั้งทางบ้าน และทางวัดได้ช่วยกันเป็นการใหญ่โต มีคนทำการสูบเตาหลอมทองอยู่ไม่ขาดระยะ นับเป็นเป็นเวลา ๗ วันแล้วทองก็ยังไม่

^{๗๗} พระใส,แหล่งที่มา:<https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๒

ละลาย ถึงวันที่ ๘ เวลาเพล (๑๑.๐๐ น.) เหลือพระภิกษุแก่กับเณรน้อยรูปหนึ่งทำการสวดอยู่
ในขณะนั้นได้ปรากฏมีชีปะขาวตนหนึ่งมาอยู่ที่นั่นและขอทำการสวดช่วย ซึ่งพระภิกษุและสามเณร
น้อยนั้นก็มิได้ขัดข้อง เมื่อชีปะขาวทำการสวดแทนแล้ว พระภิกษุและสามเณรก็ได้ขึ้นไปฉันเพลบน
ศาลาตามปกติธรรมดาทุกวัน เมื่อพระกำลังฉันเพลอยู่ญาติโยมที่มาส่งเพลยอมลงมาทำการสวดแทน
เสมอ แต่วันนั้นญาติโยมแลเห็นคนสวดมากกว่าปกติต่อเตาก็มีมาก แต่ละคนเป็นชีปะขาวเหมือนกัน
หมด ด้วยความอัศจรรย์ใจยิ่งจึงได้ถามพระภิกษุ แต่พระภิกษุแลไปก็เห็นเพียงชีปะขาวรูปเดียวเท่านั้น
พอฉันเพลเสร็จ คนทั้งหมดก็พากันลงมาดู ครั้นถึงก็เกิดความอัศจรรย์ใจยิ่ง เพราะเหตุที่ได้เห็นทอง
ทั้งหมดถูกเทลงในบ้ำทั้ง ๓ บ้ำโดยเรียบร้อยแล้ว และไม่ปรากฏเห็นชีปะขาวนั้นเลยสักคนเดียว

๓. ลักษณะพุทธศิลป์พระใส

หลวงพ่พระใส เป็นพระพุทธรูปขัดสมาธิราบปางมารวิชัย หล่อด้วยทองสีสุก มีพระ
รูปลักษณะงดงามมาก ขนาดหน้าตักกว้าง ๒ ศืบ ๘ นิ้ว ส่วนสูงจาก พระขงฆ์เบื้อง ล่างถึงยอดพระเศว
๔ ศืบ ๑ นิ้ว

นิ้วพระหัตถ์ใหญ่ ปลายนิ้วพระหัตถ์เท่ากัน, สังฆาฏิเป็นแผ่นใหญ่ ปลายตัดตรง

พระขนงเป็นเส้นนูนขึ้นมีขอบไรพระศก เม็ดพระศกเล็กมาก พระรัศมีเป็นเปลวขนานใหญ่
มาก ลักษณะเด่นได้แก่พระโอษฐ์ที่ยิ้มแบบล้านช้าง พระโอษฐ์บนหนา^{๗๘}

๒.๕.๓ จิตรกรรมล้านช้าง

จิตรกรรมล้านช้าง หมายถึง ภาพวาดระบายสีบนพื้นแผ่นราบ เส้น สี เป็นองค์ประกอบหลัก
สำคัญ ที่ประกอบกันเป็นภาพ ส่วนผู้สร้างงานจิตรกรรมนั้นเรียกว่า ช่างเขียนหรือจิตรกร^{๗๙} ภาพจิตรกรรมฝา
ผนังที่เป็นศิลปะล้านช้าง ผู้วิจัยได้คัดเลือกจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นตัวแทนของศิลปะล้านช้าง โดยการคัดเลือก
เอาจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นเอกลักษณ์ของล้านช้าง และเป็นจิตรกรรมฝาผนังที่สร้างในยุคอาณาจักรล้านช้าง
ดังมีรายละเอียดดังนี้

๒.๕.๓.๑ จิตรกรรมฝาผนังวัดไชยศรี

^{๗๘} อ่างแก้ว, ศักดิ์ชัย สายสิงห์, เจตีย์ พระพุทธรูป รูปแต้ม ลิม ศิลปะลาวและอีสาน, หน้า ๑๘๙.

^{๗๙} สันติ เล็กสุขุม, “จิตรกรรมไทย-แบบประเพณีและแบบสากล” ในเอกสารการสอนชุดวิชากับ
สังคมไทย หน่วยที่ ๑-๕, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๕), หน้า ๑๖๑.

ภาพประกอบที่ ๔.๑๐ จิตรกรรมฝาผนังวัดไชยศรี^{๘๐}

๑) สถานที่ตั้งและประวัติวัดไชยศรี

วัดไชยศรี ตั้งอยู่ที่บ้านสาวะถี หมู่ที่ ๘ ตำบลสาวะถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ระยะทางห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๒๑ กิโลเมตร สร้างเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๘ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๐ เจ้าอาวาสรูปแรก ได้แก่ พระอธิการอ่อนสา สิมวัดไชยศรี ได้ขึ้นทะเบียนของกรมศิลปากรเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔

๒) ลักษณะสถานที่ปรากฏจิตรกรรมฝาผนัง

ลิมที่ปรากฏจิตรกรรมฝาผนังวัดไชยศรี ตั้งหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นลิมทึบ มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่ออิฐถือปูน โครงสร้างหลังคาเป็นไม้ หลังคาซ้อนกันสามชั้น มุงด้วยกระเบื้อง มีหลังคายื่นปีกนกล้อมรอบ ด้านบนประกอบด้วยโถง หางหงส์ ที่ทำด้วยปูนตามแบบภาคกลาง ลิมเดิมเป็นลิมหลังคาปีกยื่นตามแบบสถาปัตยกรรมล้านช้าง รวบบันไดทางขึ้นเป็นรูปพญานาค มีประตูทางเข้าด้านหน้า ๑ ประตู บานประตูแกะสลักด้วยไม้ ด้านข้างมีช่องหน้าต่างตรงกลางเล็กๆ ด้านละ ๑

^{๘๐} ภาพกิจกรรมฝาผนังวัดไชยศรี,แหล่งที่มา: <https://www.google.com/search?> สืบค้น เมื่อวันที่

ช่อง และหน้าต่างลวดด้านละ ๒ ช่อง ด้านหลังมีหน้าต่างลวด ๓ ช่อง ภายในสิมมีฐานชุกชี ประดิษฐานพระพุทธรูป สิมวัดไชยศรีปรากฏจิตรกรรมฝาผนังทั้งด้านในและด้านนอก^{๘๑}

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของสิมวัดไชยศรีเป็นสิมโบราณ เดิมเป็นหลังคาแบบล้านช้าง คือมีปีกยื่นออกมาข้างนอกสิม ต่อมาหลังคาสิมชำรุด ได้มีการบูรณะ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ด้วยแรงศรัทธาของชาวบ้านและทางวัดซ่อมแซมและเปลี่ยนทรงหลังคาใหม่เป็นแบบรัตนโกสินทร์ และปีกหลังเดิมที่ชาวบ้านกับทางวัดบูรณะไม่สามารถกันแดดและฝน ได้ทั่วถึง จึงทำให้ภาพจิตรกรรมฝาผนังด้านนอกเลื่อนไปข้าง ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ กรมศิลปากรได้เข้ามาต่อเติม ปีกหลังคาด้านนอกของสิมให้ยื่นออกไปอีก เพื่อป้องกันแดดและฝน พร้อมทั้งยกพื้นขึ้นเพื่อป้องกันน้ำกัดเซาะฐานราก

๓) ภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดไชยศรี เขียนขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๖๖ โดยช่างเขียน ชื่อนายทองทิพย์ชา เป็นคนชาวอำเภอบรบือ จังหวัดมหาสารคาม โดยมีพระอธิการอ่อนสา เป็นผู้กำหนดการเขียนเรื่องราวทั้งหมด ตำแหน่งการเขียน และวรรณกรรมที่ปรากฏภาพกิจกรรมของวัดไชยศรี ทั้งที่ปรากฏอยู่บนผนังด้านในและผนังด้านนอก^{๘๒} และภาพจิตรกรรมจะมีอักษรไทยน้อยเขียนบรรยายภาพกำกับ โดยแยกเป็นผนังแต่ละด้านดังนี้

ผนังด้านในของสิม เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับเรื่องราวพุทธประวัติ

ผนังด้านนอกของสิม เขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับวรรณกรรมสินไซ ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านของอาณาจักรล้านช้าง ที่ให้ข้อคิด คติธรรม เรื่องราวของอิทธิปาฏิหาริย์ เทพดา ผู้มีบุญญาธิการ ความรัก ความริษยา คุณธรรม ความกตัญญูทเวที ความซื่อ ความดี การผจญภัย และเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวพันกับวิถีชีวิตของอีสานที่เรียกที่เรียบง่ายและสงบสุข

การจัดวางรูปแบบและองค์ประกอบของศิลป์ของกิจกรรมฝาผนังวัดไชยศรี มีการวางตำแหน่งสลับกันไปมา ไม่มีการวางแผนผังในการวาดในระนาบเดียว เขียนด้วยสีฝุ่นโทนสีคราม เหลืองขาว ลักษณะการเขียนภาพเน้นสัดส่วนที่เกินจริง อารมณ์ของภาพดูสนุกสนาน ตัวละครจะออกท่าทางโลดโผน วรรณกรรมที่ใช้ในการเขียนจิตรกรรมฝาผนังแสดงเรื่องสินไซ พุทธประวัติ ช่างแต้มเป็นช่างชาวบ้าน^{๘๓}

๔) แนวคิดการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง

แนวคิดในการสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรมวัดไชยศรีเพื่อสั่งสอนให้คนเป็นคนดี มีคุณธรรม จริยธรรม ความกตัญญูทเวที โดยการเขียนภาพเรื่องราวในพระพุทธศาสนาบางส่วนและภาพสินไซย์

^{๘๑} บุรินทร์ เปล่งดีสกุล, พัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังอีสาน: กรณีศึกษา จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด, (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๔), หน้า ๕๐.

^{๘๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔.

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖.

ซึ่งเป็นวรรณกรรมล้านช้าง โดยการยกเอาตัวละครที่เป็นคนดีและผลตอบแทนของคนทำความดีคือ ความเจริญรุ่งเรือง สำหรับตัวละครที่เป็นคนไม่ดี เป็นคนริษยา ก็จะดับผลตอบแทนที่ไม่ดีคือจะพบกับ ความหายนะหรือไม่มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต

๒.๕.๓.๒ จิตรกรรมฝาผนังวัดสนวนวาริพัฒนาราม

ภาพประกอบที่ ๔.๑๑ จิตรกรรมฝาผนังวัดสนวนวาริพัฒนาราม^{๘๔}

๑) สถานที่ตั้งและประวัติวัดสนวนวาริพัฒนาราม

วัดสนวนวาริพัฒนาราม ตั้งอยู่บ้านหัวหนอง ตำบลหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น เริ่มก่อสร้างเมื่อประมาณปี พ.ศ. ๒๔๓๓ ผู้นำคนแรกของหมู่บ้านชื่อปู่สิงห์ หมู่บ้านนี้ครั้งแรกตั้งอยู่ที่บ้านหัวนาคำ ตำบลหัวนาคำ อำเภอนบพ จังหวัดขอนแก่น แล้วจึงได้ย้ายมาตั้งหมู่บ้านอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ชื่อว่าหมู่บ้านโนนงิ้ว เมื่อชุมชนขยายตัวมากขึ้น จึงแยกหมู่บ้านออกมาเป็นบ้านหัวหนอง โดยตั้งชื่อตามหนองน้ำขนาดใหญ่ที่ติดกับหมู่บ้านที่ชื่อว่าหนองนาวิ้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงได้ร่วมกันสร้างวัดสนวนวาริพัฒนารามขึ้น เพื่อเป็นแหล่งรวมจิตใจและใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามคติความเชื่อทางศาสนา สันนิษฐานว่าการก่อตั้งวัดน่าจะเริ่มหลังจากการก่อตั้งหมู่บ้าน แต่เดิมวัดสนวนวาริพัฒนาราม เดิมชื่อวัดโนนงิ้ว ตามชื่อเก่าของหมู่บ้าน ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๖๙ จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดสนวนวาริพัฒนาราม ตามชื่อต้นไม้สนวน ซึ่งเป็น

^{๘๔} จิตรกรรมฝาผนังวัดสนวนวาริพัฒนาราม, แหล่งที่มา: <https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๖๒

ต้นไม้ที่เคยมีอยู่ริมฝั่งหนองนาว่าว เมื่อครั้งแรกวัดสวนวารีย์พัฒนาราม มีภูมิเพียง ๒ หลัง ต่อมาจึงมีการก่อสร้างสิมขึ้นระยะเวลาในการสร้างไม่ปรากฏแน่ชัดคาดว่าอยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๔๗๕- ๒๕๑๑^{๘๕}

๒) ลักษณะสถานที่ปรากฏกิจกรรมฝาผนัง

ลักษณะสิม ที่ปรากฏจิตรกรรมฝาผนังวัดสวนวารีย์พัฒนาราม สิมหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นสิมทึบที่มีผนังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ก่ออิฐถือปูน โครงสร้างหลังคาเป็นไม้ หลังคาชั้นเดียว มุงด้วยสังกะสี มีหลังคายื่นปีกล้อมรอบ ด้านบนประกอบด้วยโถง หางหงส์ ที่ทำด้วยไม้ตามแบบพื้นบ้านอีสาน สิมมีประตูทางเข้าด้านหน้า ๑ ประตู และหน้าต่างทรงโค้ง ๒ ช่อง ด้านข้างมีช่องหน้าต่างทรงโค้ง ด้านละ ๒ ช่อง และหน้าต่างหลอกทรงโค้งด้านละ ๑ ช่อง ภายในสิมมีฐานชุกชีประดิษฐานพระพุทธรูป

๓) ภาพจิตรกรรมฝาผนัง

ภาพจิตรกรรมฝาผนังสิมวัดสวนวารีย์พัฒนาราม ปรากฏภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้งด้านในและด้านนอกของสิม เขียนขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ช่างเขียนภาพกิจกรรมฝาผนัง ชื่อว่า ช่างหยวกกับนายแดง ได้มีการจารึกชื่อช่างแต่มีไว้ที่ผนังสิมด้านนอกทางด้านทิศใต้

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง มีการเขียนภาพทั้งผนังด้านนอกและด้านในของสิม โดยมีผังการวาดเขียนตามทิศ คือผนังด้านนอกของสิมจะมีผังการวาดเขียนขวา โดยเริ่มจากผนังด้านทิศใต้ ส่วนผนังด้านในของสิมจะมีผังการวาดเขียนซ้ายเริ่มจากผนังด้านทิศเหนือ ในแต่ละผนังยังมีการแบ่งเป็นห้องภาพย่อย โดยแยกเป็นผนังแต่ละด้านดังนี้

ผนังด้านในของสิม เขียนภาพพระเวสสันดรชาดก มีสัตว์หิมพานต์และลายพรรณพฤกษาที่มีการผูกปลายได้อย่างลงตัว โดยเขียนจากผนังด้านทิศเหนือเวียนซ้ายไปทางผนังด้านทิศตะวันตก ผนังด้านทิศใต้ ผนังด้านทิศตะวันออก มีจิตรกรรมฝาผนังขนาด ๓ ห้อง กว้าง ๕ เมตร ยาว ๗.๓๐ เมตร โดยแต่ละผนังยังแบ่งเป็นห้องภาพย่อยของแต่ละตอนเนื้อเรื่องเกี่ยวกับพระเวสสันดรชาดก ภาพราหูอมจันทร์ พญานาค ครุฑสิงห์

ผนังด้านนอกของสิม ภาพกิจกรรมฝาผนังเริ่มต้นจากผนังด้านทิศใต้ ไปทิศตะวันตก ทิศเหนือ สุดที่ผนังทิศตะวันออก และเรื่องไปต่อตอนจนจบที่ผนังทิศตะวันตกอีกครั้ง เนื้อหามาจาก สิ้นไซ (สังข์ศิลป์ไชย) นรกและสวรรค์

การจัดวางรูปแบบองค์ประกอบศิลป์ของจิตรกรรมฝาผนัง มีการวางภาพโดยลำดับภาพจากทิศเหนือไปทางทิศตะวันตก ตามลำดับ ภาพแต่ละตอนมีอักษรไทยและอักษรไทยน้อยเขียนบรรยายภาพประกอบ ใช้สีฝุ่นวรรณะเย็น ได้แก่ สีคราม สีเขียว สีเหลือง สีดำ ที่เสาประดับผนังทุก

^{๘๕} บุรินทร์ เปล่งดีสกุล, พัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังอีสาน: กรณีศึกษา จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔, หน้า ๖๖-๖๗.

ด้านเขียนลวดลายเครือเถาเลือกใช้สีคราม สีเหลือง สีเขียว วรรณกรรมที่ใช้ในการเขียนจิตรกรรมฝาผนัง แสดงเรื่องสินไซ และพระเวสสันดรชาดก สร้างแต้มเป็นช่างชาวบ้าน^{๘๖}

๔) แนวคิดการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง

แนวคิดในการสร้างสรรค์ภาพจิตรกรรม ได้รับแนวคิดมาจากหลายเรื่อง ได้แก่ เรื่องราวในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นอดีตชาติของพระพุทธเจ้า นรกสวรรค์ และสัตว์ในจินตนาการซึ่งเป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ และต้นไม้ในตำนานป่าหิมพานต์ ซึ่งเรียกว่าต้นมรกตผล ซึ่งเป็นความเชื่อของคนในยุคล้านช้าง เพื่อสื่อให้เห็นถึงอิทธิพลของคำสอนทางพระพุทธศาสนาและวรรณกรรมที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นและวิถีชีวิตของคนในยุคนั้น

๔.๒.๒.๒ วัฒนธรรมล้านช้าง

วัฒนธรรมล้านช้างมีความหลากหลายและมีความงดงามไม่แพ้ชาติใด เป็นวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนล้านช้าง ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน คือวัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางคติธรรม วัฒนธรรมทางเนติธรรม และวัฒนธรรมทางสังคม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material culture)

วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึง สิ่งประดิษฐ์หรืองานสร้างสรรค์ที่เป็นวัตถุ ซึ่งเป็นงานสร้างสรรค์ในลักษณะของงานฝีมือ อันแสดงถึงความฉลาดแห่งภูมิปัญญา และการพัฒนาของชาวล้านช้าง ซึ่งมีความหมายต่อชีวิต สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติของชาวล้านช้างเอง^{๘๗} วัฒนธรรมทางวัตถุของชาวล้านช้างมีความหลากหลาย เช่น เครื่องแต่งกายและการแต่งกาย เครื่องมือประกอบอาชีพ สิ่งก่อสร้างที่เป็นที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้ ศิลปวัตถุ และศาสนสถานต่างๆ สถาปัตยกรรม ปติมากรรม จิตรกรรม วรรณกรรม และอาหารการกิน เป็นต้น ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(๑) เครื่องแต่งกายและการแต่งกาย

คนล้านช้างโดยทั่วไปมักจะใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่เน้นความหรูหรา เวลาทานอาหารก็มักจะนั่งทานกับพื้น ไม่มีโต๊ะอาหารทานเหมือนในปัจจุบัน เวลานอนก็นอนกับพื้น เครื่องปลูกัดก็มีเสื่อ (สาด) กับที่นอน (เสื่อ) แล้วก็หมอนใบ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้การใช้เครื่องแต่งกายมีลักษณะธรรมดาไปด้วย^{๘๘} โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามชนบททั่วไป จะพบว่า ชาวลาวและชาวอีสานของไทย ส่วนใหญ่จะมีชุดแต่งกายอยู่ ๓ ชุด คือ ชุดทำงาน ชุดอยู่กับบ้าน และชุดทำบุญ โดยมีลักษณะการใช้งาน^{๘๙}

^{๘๖} บุรินทร์ เปล่งดีสกุล, พัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังอีสาน: กรณีศึกษา จังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๔, หน้า ๗๐.

^{๘๗} อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, (ขอนแก่น: คลังนาโนวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔.

^{๘๘} สัมภาษณ์ นายสิทธิพล เวียงธรรม, อดีตนักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒

^{๘๙} อ่างแล้ว, อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๓๖.

ผ้าที่ใช้จะเป็นผ้าฝ้ายและผ้าไหม ในอดีตผ้าที่ใช้จะผลิตด้วยตนเอง โดยเริ่มตั้งแต่การปลูกฝ้ายและเลี้ยงไหมแล้วเข้าสู่กระบวนการผลิตในครอบครัว ซึ่งแต่ละครอบครัวก็จะมีความรู้เรื่องการปลูกฝ้ายและเลี้ยงไหม ที่เป็นเช่นนี้เพราะไม่มีโรงงานแต่ละครอบครัวต้องทำเองและใช้เอง

(๒) ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้

ที่อยู่อาศัยหรือบ้านเรือนของคนล้านช้างเดิมนั้นเป็นบ้านชั้นเดียว ใต้ถุนสูง หลังคาชะลูดสูงแบบบ้านทรงไทย มุงด้วยหญ้าคา ไม่นิยมทำเพดาน ผังบ้านทำด้วยไม้แป้น หรือผนังไม้ไผ่ ลักษณะทั่วไปของบ้านเรือนชาวล้านช้างจะทำได้เป็น ๓ ตอน คือ ๑) เอือนใหญ่ มีไว้สำหรับนอน ๒) เอือนน้อย มีไว้สำหรับพักผ่อน สังสรรค์ และรับประทานอาหาร และมีชาน ๓) เอือนครัว มีไว้สำหรับเก็บสิ่งของและปรุงอาหาร ที่นอกชานจะมีเรือนเล็กๆ ยกพื้นสูงสำหรับไว้โถงน้ำกิน เรียกว่า ฮ้านแอ่งน้ำ ส่วนข้างล่างตรงนอกชานจะมีหม้อสำหรับใช้ปลูก หอม กระเทียม ผักแป้น แมงลัก ผักแพรว ข่า บางแห่งนิยมปลูกดอกไม้ที่หอมๆ เช่น ดอกสะเลเต (มหาหงส์) ไว้ตามชานบ้านต่างๆ ไป

บ้านเรือนของคนล้านช้างไม่นิยมกันห้องเช่นปัจจุบัน พ่อแม่ลูกหลานจะนอนรวมกันในห้องโถงใหญ่ในเรือนใหญ่ สิ่งของที่กันก็เป็นตู้ใส่ของเท่านั้น จะมีการกันห้องเป็นพิเศษก็ต่อเมื่อลูกสาวจะแต่งงานซึ่งจะกันไว้มุมใดมุมหนึ่งของห้อง ถ้าเปรียบเทียบกับคำไทยกลางก็คือเรือนหอนั่นเอง^{๙๐} ที่หนุ่มสาวแต่งงานกันแล้วจะย้ายไปอยู่เรือนหอนั้นยังไม่นิยมกันในสังคมล้านช้าง เพราะเขาถือว่าเป็นการละทิ้งบิดามารดาผู้ให้กำเนิด ซึ่งจะกลายเป็นลูกอกตัญญูไป เนื่องด้วยความเชื่อของคนล้านช้างที่ว่า การเลี้ยงลูกมาจนเป็นหนุ่มสาวออกเรือนก็หวังจะให้ลูกได้เลี้ยงตัวเองเมื่อแก่เฒ่า แต่เมื่อพิจารณาดูกันทุกด้านแล้วว่า มีความเหมาะสมที่จะเลี้ยงตัวเองได้ พ่อแม่ก็จะแต่งเรือนได้ หรือช่วยกันทำการออกไปอยู่เรือนใหม่ของเขา เรียกว่า ออกเรือน ซึ่งโดยมากจะปลูกเรือนอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับเรือนพ่อตาแม่ยายนั่นเอง^{๙๑} นอกจากตัวเรือนแล้ว ยังมีส่วนสำคัญคู่กับตัวเรือนนั่นก็คือบันไดบ้าน ซึ่งคนล้านช้าง โดยเฉพาะคนอีสานมักจะทำเป็นขั้นบันไดคี่ ทั้งนี้เพราะมีคตินิยมมาตั้งแต่สมัยล้านช้างช่วงยุคแรกๆ ว่า “คู่บันไดผี คี่บันไดคน” คือถ้าทำบันไดคู่ก็ทำให้ผี ถ้าทำให้คนขึ้นลงแล้วจะต้องทำบันไดคี่เสมอ^{๙๒} ซึ่งความเชื่อนี้มีมาถึงปัจจุบัน บันไดนี้มักจะทำเป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากตัวบ้าน เวลาใช้ก็จะพาดไว้ตรงชานบ้าน เวลาจะออกบ้านก็ปล่อยบันไดออกไปให้ห่างบ้าน โดยมีเชือกยึดไว้กันไม่ให้สัตว์ต่างๆ ขึ้นบ้านได้ เวลาจะใช้ก็พาดบันไดไว้ตามเดิม

^{๙๐} สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ อุดม บัวศรี, ผู้เชี่ยวชาญพิเศษทางด้านศาสนาและปรัชญา มจร วิทยาเขตขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๒

^{๙๑} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ขอบ ดีสวนโคก, ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรม มจร วิทยาเขตขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒

^{๙๒} สัมภาษณ์ นายสิทธิพล เวียงธรรม, อดีตนักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒

คนล้านช้างนิยมสร้างบ้านใต้ถุนสูงมีหลายสาเหตุ คือ ๑) ต้องการใช้พักผ่อนใต้ถุนบ้าน ๒) เอาไว้เก็บสิ่งของ เครื่องใช้ ๓) เป็นที่อาศัยสัตว์เลี้ยง เช่น ควาย วัว รวมถึงสัตว์เลี้ยงต่างๆ เช่น เป็ด ไก่ และสุนัข เป็นต้น ๔) ความปลอดภัยจากสัตว์ร้าย ในบริเวณบ้านโดยส่วนมากเป็นด้านหลัง หรือ ด้านข้างจะนิยมสร้างฉางข้าว ซึ่งคนในภาคอีสานเรียกว่า เล้าข้าว แล้วต่อเป็นเพิงออกมาสักประมาณ ๕-๖ เมตร ใต้เพิงจะเป็นคอกกระต๊องหรือที่เรียกว่า คอกมอ สำหรับไว้ดำข้าว เพราะสมัยก่อนไม่มีโรงสี ข้าว เมื่อดำเสร็จแล้วก็เอามาผัดแล้วร่อน ก็จะได้ข้าวสารที่สวยงาม ที่เหลือเป็นกากข้าว รำ และข้าว ปลายก็นำไปเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่ เป็นต้น ที่คนล้านช้างนิยมเลี้ยงกันเป็นอาหาร ในส่วนของฉางข้าว หรือ เล้าข้าว นี้ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของคนล้านช้าง ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมของคนลาวและคนภาคอีสาน ปัจจุบันก็ยังให้เห็นตามบ้านเรือนของคนในยุคปัจจุบัน

๒. วัฒนธรรมทางคตินิยม (Moral culture)

วัฒนธรรมทางคตินิยม หมายถึง คติประจำใจในการดำรงชีวิต ซึ่งอาจจะได้มาจากสุภาษิต คำคม คำสั่งสอน ฎีกาภาษิต คติเรื่องความเชื่อต่างๆ หรือแม้แต่คตินิยมต่างๆ ที่ได้มาจากวรรณกรรม ทั้งแบบปากเปล่าหรือลายลักษณ์ รวมไปถึงหลักในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในด้านศีลธรรม จิตใจ ซึ่งเป็นการสร้างเสริม ปรับปรุง พัฒนา เจตคติ (ทัศนคติ) ค่านิยม ความคิดริเริ่ม ตลอดจนการแก้ปัญหาในด้านต่างๆ ให้ดีขึ้น^{๓๓} วัฒนธรรมทางคตินิยมของชาวล้านช้าง ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของความเชื่อ ซึ่งผู้วิจัยจะยกเอาคตินิยมที่เป็นความเชื่อหลักของชาวล้านช้างมาวิเคราะห์ ดังมีรายละเอียดดังนี้

๑) คตินิยมเกี่ยวกับความเชื่อ

คตินิยมเกี่ยวกับความเชื่อของชาวล้านช้างมีมากมาย ซึ่งความเชื่อเหล่านั้นถือว่าเป็นแนวทางหรือคติของการดำเนินชีวิต อย่างเช่นความเชื่อเรื่อง นาคเล่นน้ำ พญาแถน ตาแฮก วันแสกนา ปู่ตา เกิด-ตาย ศาสนา อาวุโส และบรรพบุรุษ ผีसाงและเทวดา โชคกลาง และถาถาอาคม^{๓๔} เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้ได้กลายเป็นวิถีชีวิตคู่กับคนล้านช้างมานาน ดังนี้^{๓๕}

ก. ความเชื่อเรื่องนาคเล่นน้ำ คนล้านช้างมีความเชื่อสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันว่า ปีใดฝนจะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับนาคในน้ำ คำว่า “นาคในน้ำ” หมายถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพญาแถน ที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมทางน้ำชนิดหนึ่ง ซึ่งคนล้านช้างโบราณสอนกันมาว่า ฝนตกเพราะนาคเล่นน้ำที่สระโหนดตต ปีใดนาคเล่นน้ำคู่ฝนจะไม่ดี ปีใดนาคเล่นน้ำคี่ ฝนจะดี และมีคติสอนกันอีกว่า ถ้ารู้ว่านาคเล่นน้ำคู่หรือคี่ก็ให้ชาวบ้านปักดำนาตามความเชื่อนั้น ส่วนน้ำจะเล่นน้ำก็ตัวนั้นก็ให้ตรวจดู

^{๓๓} สมชัย ใจดี, ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, ประเพณี และวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๓๑

^{๓๔} สัมภาษณ์ พระครูประภักดิ์จันทโชติ, เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย, ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมล้านช้าง, เมื่อวันที่ ๓๐ เดือน พฤษภาคม ๒๕๖๒

^{๓๕} อ่างแล้ว, อุทุม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๖๒-๖๓.

ตามปฏิทินหลวงซึ่งจะบอกไว้ทุกปี พ่อทิน ทองปั้น กล่าวว่า “ฝนตกดีหรือไม่ดี และฝนตกถูกต้องตามฤดูกาลหรือฝนตกไม่ถูกต้องตามฤดูกาล เกี่ยวข้องกับการเล่นน้ำของนาค (นาคอยู่เมืองบาดาล) ถ้าปีใดนาคเล่นน้ำตัวเดียวปีนั้นฝนจะดีและตกถูกต้องตามฤดูกาล ถ้าปีใดนาคเล่นน้ำหลายตัวปีนั้นจะแล้ง (นาคหลายตัวทำให้เกิดการเกยกันขึ้นไปเล่นน้ำที่สระโหนดาตที่เมืองแฉน) ยิ่งปีใดนาคเล่นน้ำลายตัวเท่าใดปีนั้นยิ่งจะแล้งมาก”^{๔๖}

ข. ความเชื่อเรื่องพญาแฉน นอกจากความเชื่อเรื่องนาคเล่นน้ำแล้ว ชาวล้านช้างยังเชื่อว่าพญาแฉนเป็นผู้มีอิทธิพลในการให้ฝนตก จึงพากันทำบุญน้กถึงน้ำใหญ่ นั่นคือบุญบั้งไฟเพื่อบูชาพญาแฉน แต่ในคติความเชื่อเรื่องพญาแฉนคนคากกล่าวว่า ทวงสัญญาพญาแฉน ถ้าไม่ทำบั้งไฟถวายแฉนฝนจะไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล ชาวล้านช้างจึงต้องทำบุญบั้งไฟบูชาแฉน ซึ่งปัจจุบันถือว่าเป็นงานมหกรรมประจำปีของชาวอีสาน และชาวลาวเลยที่เดียว

ค. ความเชื่อเรื่องตาแฮก ชาวล้านช้างมีความเชื่อว่า การแฮกนาถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าไม่แฮกนาแล้วข้าวจะไม่งาม จะมีอันเป็นไปในทางที่ไม่ดี ดังนั้นก่อนจะลงมือทำนาจริง จึงมีการแฮกนาโดยนำไถไปไถนาสัก ๑ รอบ แล้วจึงเลี้ยงตาแฮก คือนาตาแฮก ซึ่งปกติจะมีการเลี้ยงไก่ต้ม ข้าวปลาอาหารพร้อมกับนำกล้ามาปักดำ นาตาแฮกจำนวน ๘ ต้น หรือ ๘ กิโลกรัม การที่จะดูข้าวในนาว่าจะดีหรือไม่ดีให้พิจารณาดูที่ข้าวในนาตาแฮกนเป็นตัวอย่าง นาตาแฮกจึงถูกรักษาโดยการล้อมไว้อย่างดี ทั้งนี้เพื่อไม่ให้วัวควายเข้าไปกินข้าวในนาตาแฮก และไม่ให้อนหรือแมลงอื่นๆ เข้าไปกินได้ ทั้งนี้เพราะชาวล้านช้างมีความเชื่อว่า ถ้าในนาตาแฮกถูกทำลายอาจมีผลต่อนาข้าวในทั้งหมด ที่เจ้าของนาปลูกไว้นั่นเอง

ง. ความเชื่อเรื่องปู่ตา ชาวล้านช้างมีความเชื่อว่า ป่าไม้จะมีวิญญาณ หรือเทวดาอาศัยอยู่ ดังนั้นชาวบ้านจึงนิยมตั้งศาลเพียงตาไว้ที่มีป่าไม้ซึ่งไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก เรียกว่า “ตูปู่ตา” ปู่ตาเป็นวิญญาณหรือผีประจำหมู่บ้าน มีอิทธิพลในการดูแลสุขทุกข์ของชาวบ้าน แม้กระทั่งสามารถตามรักษาลูกหลานชาวบ้านในการรบทัพจับศึก ผู้ที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างปู่ตากับชาวบ้านเรียกว่า “เฒ่าจ้ำ” ทุกครั้งที่ชาวบ้านจะทำอะไรก็ตาม มักจะเกรงใจปู่ตา เช่น ไม่ล่วงเกิน ไม่ดูหมิ่น จะทำบุญบ้าน หรือบุญประจำปีก็ต้องทำพิธีเพื่อปรึกษาปู่ตาก่อน หรือถ้าบางปีปู่ตาไม่อนุญาตหรือจะมีเหตุขัดข้องชาวบ้านก็อาจต้องงดจัดงานก็ได้ หรือแม้จะจุดบั้งไฟก็ต้องกล่าวบอกปู่ตาก่อน หนึ่งปีจะมีการจัดงานบุญใหญ่ก็ต้องมีการเลี้ยงปู่ตาสัก ๑ ครั้งด้วยเช่นกัน โดยถือคติความเชื่อที่ว่า “บ่อนเซ็ดให้ยา บ่อนชะล่าให้ย่าน”^{๔๗} หมายความว่าที่ตรงไหนมีเจ้าที่แรงให้ยาเกรง ตรงไหนห้ามก็ให้รู้จักกลัว

^{๔๖} สัมภาษณ์ พ่อทิน ทองปั้น, ประชาชนชาวบ้าน บ้านหนองแขง ตำบลสานตม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดเลย, เมื่อวันที่ ๓๐ เดือน พฤษภาคม ๒๕๖๒

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายทิน ทองปั้น อายุ ๘๗ ปี, ผู้อาวุโส (ประชาชนชาวบ้าน) บ้านหนองแขง ตำบลสานตม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดเลย, เมื่อวันที่ ๒๙ เดือน พฤษภาคม ๒๕๖๒

จ. ความเชื่อเรื่องผู้อาวุโสและบรรพบุรุษ ชาวล้านช้างจะมีการนับถือผู้อาวุโสในรูปของเจ้าโคตร ซึ่งเจ้าโคตรนี้คือญาติผู้ใหญ่ เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย เกิดการขัดแย้งกันในครอบครัว ขัดแย้งในสังคมจะต้องมีการเรียนญาติผู้ใหญ่ทั้ง ๒ ฝ่ายมาเป็นคนจัดการ หรือไกล่เกลี่ยให้คืนดีกัน เพื่อให้ยุติเรื่องราวกัน แม้กรณีแบ่งมรดก เจ้าโคตรก็เข้ามามีบทบาทมากกว่ากฎหมายมรดกของบ้านเมือง ซึ่งจะเห็นได้ว่า บางหมู่บ้านในภาคอีสาน หรือแม้แต่ในประเทศลาวก็ยังมีผู้มีอาวุโสประจำหมู่บ้านในการตัดสินปัญหาให้กับชาวบ้านอยู่ วัฒนธรรมความเชื่ออีกอย่างหนึ่งชาวล้านช้าง คือการนับถือบรรพบุรุษในรูปของผี เช่น ผีปู่ ยา ตา ยาย ดังจะเห็นได้ว่า บางหมู่บ้านเมื่อมีใครเจ็บป่วยโดยไร้สาเหตุ ญาติพี่น้องมักจะเชื่อว่ามีผีปู่ตายายมาทำให้เป็นไปต่างๆ นานาๆ เพราะไม่พอใจในการกระทำของคนป่วย จึงมักจะพากันแต่งดอกไม้ธูปเทียนขอขมา กับผีบรรพบุรุษเหล่านั้นขออย่าได้มาทำอันตรายใดๆ ให้กับลูกหลานเลยแล้วสัญญาว่าจะจัดการสังเวทย์ให้ เช่น ให้เปิดไถ่ ๕ ตัว หรือหัวหมู ๕ หัว เป็นต้น

ฉ. ความเชื่อเรื่องโชคลาง ชาวล้านช้างมีความเชื่อที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ และพุทธศาสนา ซึ่งความเชื่อเหล่านี้นำมาสู่ขั้นตอนของการทำพิธีกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งครรถ์แห่งวิถีชีวิตของชาวล้านช้างนั้นจะเป็นแบบถ่ายทอดกันมาเป็นมรดกทางสังคม ซึ่งยากที่ใครจะมาลบล้างได้ง่ายๆ ท่ามกลางวิทยาศาสตร์ และวิทยาการสมัยใหม่เช่นปัจจุบัน ชาวล้านช้างเดิมซึ่งปัจจุบันก็คือชาวอีสาน และชาวลาวก็ยังคงมีความเชื่อในสิ่งลึกลับ เรื่องโชคลาง ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อเวลาจะทำการงานสิ่งใดก็มักจะถือหรือหาฤกษ์ยามยามดี จึงจะเริ่มลงมือจัดการ เช่น จะปลูกบ้าน แปลงเหื่อน จะกินดอง จะไปทำมาค้าขาย จะทำอะไรทำนา ก็มักจะมีการทำพิธีสูตรขวัญหรือสูขวัญ พราหมณ์ผู้สวดจึงมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “ศรีศรีมือนี่เป็นมือสันต์วันดี วันดีถืออมตโชค” เป็นต้น เพราะเชื่อกันว่าเป็น “มือสันต์วันดี” จะเห็นได้ว่า การเชื่อในเรื่องของโชคลางนั้น เป็นเรื่องของการถือเคล็ด ถือดวง หรือถือฤกษ์ ซึ่งความเชื่อในเรื่องนี้ได้สืบทอดจนถึงปัจจุบัน

๓. วัฒนธรรมทางเนติธรรม (Legal culture)

วัฒนธรรมทางเนติธรรม หมายถึง กฎ ระเบียบ หลักการปฏิบัติของสังคม หรืออาจโยงไปถึงสิทธิหน้าที่ของแต่ละบุคคลในการอยู่ร่วมกันสังคม ซึ่งทุกคนมีสิทธิ และหน้าที่ตามระบอบรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญทุกฉบับจะต้องระบุไว้เสมอว่า บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน การจำกัดสิทธิและเสรีภาพอันเป็นการฝ่าฝืนเจตนารมณ์ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้ สิทธิต่างๆ ดังกล่าวแล้วก็มี สิทธิทางการเมือง สิทธิในการนับถือศาสนา สิทธิในร่างกาย สิทธิในการร้องทุกข์ สิทธิในการพูดการเขียน และสิทธิในการแสวงหาความรู้^{๔๔} เป็นต้น วัฒนธรรมทางเนติธรรมนี้ จะมีความเกี่ยวข้องกับคนล้านช้างก็ตรงที่ว่า นอกจากคนล้านช้างจะปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองที่มีอยู่ในขณะนั้นแล้ว ยังมีการปฏิบัติตามกฎหมายคฤณะอีกด้วย กฎที่ว่านั้นได้แก่ กฎทางสังคม จารีต และประเพณีที่เคยยึดถือกันมาเป็นเวลาช้านานจาก

^{๔๔} อ่างแล้ว, อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๙๗.

บรรพบุรุษสู่ลูกหลาน กฎเหล่านี้แทนที่จะเป็นการสวนทางกับกฎหมายบ้านเมือง แต่ยังเป็นการช่วยกฎหมายบ้านเมืองให้คนในสังคมล้านช้างเกิดความเข้าใจกันไม่บาดหมางกันในหมู่คณะอีกด้วย^{๙๙} กฎหมู่ที่ว่านี้ไม่ได้มีบัญญัติไว้ในกฎหมายบ้านเมือง แต่ทุกคนพร้อมใจกันปฏิบัติมาอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง วัฒนธรรมทางเนติธรรมแบ่งวัฒนธรรมทางเนติธรรมออกเป็น ๒ ประเภทคือ เนติธรรมแบบจารีตของล้านช้าง และเนติธรรมแบบกฎหมายล้านช้าง ดังนี้

๑) เนติธรรมแบบจารีตของล้านช้าง

เนติธรรมแบบจารีตของล้านช้าง ถือว่าเป็นวัฒนธรรมทางเนติธรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่มีอยู่ในสังคมล้านช้างมานาน ซึ่งการอยู่ร่วมกันในสังคมทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎจารีตประเพณี หรือที่เรียกว่า “กฎหมายหมู่คณะ” ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(๑) กฎการเคารพซึ่งกันและกันตามลำดับอาวุโส แม้ในปัจจุบันจะสังเกตได้ว่า คนในภาคอีสาน และชาวลาวจะมีคนที่มีอาวุโสในหมู่บ้าน และผู้อาวุโสเหล่านี้จะได้รับความยำเกรงจากลูกบ้านเสมอ ผู้ใดไม่เชื่อฟังผู้นั้นจะถูกตำหนิ และกล่าวโทษว่าเป็นคนไม่ดี โดยเฉพาะถ้าหากผู้อาวุโสเคยผ่านการบวชเรียนมาแล้วเป็นอย่างดีก็ยิ่งจะได้รับการเคารพนับถือเพิ่มขึ้นอีกเป็นทวีคูณ จึงเห็นได้ว่า ในภาคอีสานโดยทั่วไปจึงเกิดระบบ เจ้าโคตร ขึ้นในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งเจ้าโคตรนี้คือผู้อาวุโสของแต่ละสกุล หรือแต่ละกลุ่มของวงศ์ญาติ เมื่อเกิดการผิดขัดข้องมองใจกันขึ้นของบุคคลผู้เกี่ยวข้องในสกุลทั้งสอง จึงมีการพูดเจรจากันตกลงว่าใครผิดใครถูก และจะให้ใครมาขอขมาลาโทษ หรือภาษาของคนล้านช้างที่ใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน เรียกว่า อ่อนยอม แล้วก็ปรับไหมใส่โทษ เรื่องอย่างนี้จะไม่มีการฟ้องร้องกันแต่ประการใด การตัดสินของเจ้าโคตรถือว่าการยุติ ทุกคนก็ยินดียอมรับระบบนี้ ซึ่งก็นับว่าเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมทางเนติธรรมของคนล้านช้างอีกแบบหนึ่ง

(๒) อีตลีสอง เป็นกฎของชาวล้านช้างที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งอีตลีสองจะเป็นกฎที่ทุกคนรู้จักและปฏิบัติตามกันมาอย่างไม่ขาดสาย ถึงแม้ว่าบางกฎจะถูกเลื่อนไปบ้างแล้วแต่อีตลีสองยังคงดำเนินต่อไปเรื่อยๆ คู่กับความเจริญของพระพุทธศาสนา ซึ่งกฎลีสองนี้ได้สร้างความภูมิใจให้กับคนอีสานและชาวลาวเป็นอย่างยิ่ง จนทั้งมีคำพูดของคนอีสานเคยพูดติดปากกันมาว่า “การกระทำทุกอย่างให้เป็นไปตามอีตลีสองและคองลีสี่ จึงจะเจริญงอกงามประกอบอาชีพรุ่งเรืองทำอะไรอย่าให้ผิดอีต”^{๑๐๐} อีตลีสองถือว่าเป็นวัฒนธรรมทางเนติธรรมที่มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้

^{๙๙} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุรินทร์ ภูสกุล, ผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองการปกครอง มจร วิทยาเขตขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๐๐} สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ อุดม บัวศรี, ผู้เชี่ยวชาญพิเศษทางด้านศาสนาและปรัชญา มจร วิทยาเขตขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒

เนติธรรมแบบจารีต เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับศีลธรรม และสวัสดิภาพของสังคมส่วนรวมที่มีวัฒนธรรมเชิงบังคับให้กระทำตามระเบียบของสังคม แต่ถ้าไม่กระทำถือว่าผิดกฎหมาย หรือหลักศีลธรรม หรือผิดจารีตประเพณีของสังคมล้านช้างในสมัยนั้น เช่น ผู้ที่เป็นลูกควรกตัญญูต่อกตเวทิต่อพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง ใครออกตัญญูหรือทำให้ท่านเหล่านั้นเดือดร้อนอย่างใดอย่างหนึ่ง จะถูกประณามจากสังคม หรือถ้าหนักกว่านั้นก็ถูกสาปแช่งจากคนทั่วไป นักเรียนควรให้ความเคารพแก่ครูอาจารย์ที่ได้อบรมสั่งสอน ไม่ดูหมิ่น หรือแม้แต่จารีตบางอย่างของคนล้านช้างเกี่ยวกับพระสงฆ์ เช่น ถ้าพระสงฆ์รูปใด ได้สร้างศาสนสถานใหญ่โต เช่น อุโบสถ ศาลา พระพุทธรูปใหญ่ หรือพระธาตุเจดีย์ เป็นต้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วพระรูปนั้นจะต้องไปจำพรรษา ณ ที่อื่นที่ไม่ใช่วัดของตนเอง ถ้าไม่ปฏิบัติตามจารีตโบราณนี้แล้ว อาจจะมีอันเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่งในทางที่ไม่ดีงามกับตนเอง เช่น ตาย อุบัติเหตุ พิการ ได้รับเคราะห์กรรม เป็นต้น

๔. วัฒนธรรมทางสังคม (Social culture)

วัฒนธรรมทางสังคม หรือวัฒนธรรมทางสหธรรม หมายถึง วัฒนธรรมทางสังคมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกันในฐานะเป็นมนุษย์ และเป็นสัตว์สังคม เช่น ความเกี่ยวพันกันในฐานะเครือญาติ วัฒนธรรมที่เอื้ออำนวยต่อสัมพันธ์กัน วัฒนธรรมทางนันทนาการ และวัฒนธรรมทางการกีฬา^{๑๑๑} เป็นต้น นอกจากนี้ วัฒนธรรมทางสังคม ยังหมายถึงมารยาท และคุณธรรมที่ควรปฏิบัติต่อกันอีกด้วย ผู้วิจัยใคร่นำเสนอเชิงวิเคราะห์แนวทางการปฏิบัติทางสังคมของวัฒนธรรมล้านช้าง โดยการยกตัวอย่างบางวัฒนธรรมมาศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้

๑) วัฒนธรรมที่เอื้ออำนวยต่อความสัมพันธ์กัน

วัฒนธรรมประเพณีที่เอื้ออำนวยต่อสัมพันธ์กันของล้านช้างที่มีความโดดเด่นและที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อวิถีชีวิตคนอีสานและคนลาวปัจจุบัน มีดังนี้

(๑) วัฒนธรรมการผูกเสี่ยว

การผูกเสี่ยวตามความหมายของคนล้านช้างคือ การผูกมิตรแท้ หรือเพื่อนตาย เป็นวัฒนธรรมเดิมของชาวล้านช้าง เมื่อเด็กเจริญเติบโตจะได้มีเพื่อนไปมาค้าขายด้วยกัน การเป็นเสี่ยวกันไม่ใช่จะเป็นได้ง่ายๆ ยิ่งในสมัยล้านช้างเดิมจริงๆ นั้น มีการจองเสี่ยวกันตั้งแต่ออยู่ในครรภ์เลยทีเดียว การผู้เสี่ยวจะนิยมผูกชายกับชาย หญิงกับหญิง เกณฑ์การผูกเสี่ยวก็โดยที่คู่เสี่ยวมีหน้ามีตากล้ายกัน เกิดปีเดียวกัน มีรสนิยมเหมือนกัน บิดามารดายินยอมหรือเห็นดีด้วย บางทีลูกไม่เห็นหน้ากัน แต่บิดามารดาตกลงกันแล้วผูกเป็นเสี่ยวกันก็มี วัฒนธรรมการผูกเสี่ยวนี้จะนิยมทำกันในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในภาคอีสานนั้นค่อนข้างจะนิยมผูกเสี่ยวกันเป็นพิเศษ อย่างเช่น ในจังหวัดขอนแก่นจะมี

^{๑๑๑} อ่างแล้ว, อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๑๒๓.

งานประเพณีผูกเสี่ยว ซึ่งจะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงเดือนพฤศจิกายน หรือธันวาคม^{๑๐๒} จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมการผูกเสี่ยวนี้เป็นวัฒนธรรมที่ดีงาม อันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่จะต้องมีการเกื้อกูลต่อความเป็นอยู่ของกันและกัน และมีผลต่อความมั่นคงของชาติและสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคมได้อย่างดียิ่ง

(๒) วัฒนธรรมการลงแขก

วัฒนธรรมการลงแขก เป็นวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน โดยไม่คิดค่าแรง ซึ่งในสมัยก่อนชาวล้านช้างจะช่วยกันปลูกบ้านสร้างเรือน ทำไร่ ทำนา และทำบุญสุนทานต่างๆ โดยเฉพาะการทำนา การปลูกบ้าน การนวดข้าว ถือว่าเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างแท้จริง ถ้าใครปลูกบ้านก็จะไปขอแรงงานบ้านมาช่วย โดยเจ้าตัวจัดอาหารกินไว้คอยต้อนรับ ทำให้การปลูกบ้านเสร็จภายในวันเดียว หรือมากกว่านั้นนิดหน่อย ไม่ได้ใช้เวลามากเหมือนทุกวันนี้ การทำนา ไม่ว่าจะเป็นการปักดำนา หรือการนวดข้าว ก็ใช้วิธีลงแขกด้วยเช่นกัน หากใครยังไม่เสร็จทันฤดูกาลก็จะไปช่วยกันทำให้เสร็จ ตัวไปไม่ได้ก็จะส่งลูกหลานหรือคนเกี่ยวข้องไปแทน แม้บางครั้งลูกหลานไปไม่ได้ก็จะส่งวัวควายไปช่วยไถ ช่วยคลาด และช่วยนวดข้าวในลานแทน^{๑๐๓} ซึ่งก็นับว่าเป็นความสามัคคีและความเห็นอกเห็นใจกันที่จะหาที่ได้อื่นอีกไม่ได้แล้วนอกจากสังคมล้านช้าง ซึ่งปัจจุบันแม้จะมีการสืบทอดมาระยะหนึ่ง แต่ทุกวันนี้วัฒนธรรมการลงแขกก็เริ่มจะหายไปจากสังคมอีสานแล้ว เพราะความเจริญทางเทคโนโลยีทำให้วัฒนธรรมการลงแขกลดลงและหายไปที่สุดในที่สุด

(๓) วัฒนธรรมการสู่ขวัญบายศรี

การสู่ขวัญบายศรี ถือว่าเป็นวัฒนธรรมของชาวล้านช้างที่มีการสืบทอดกันมาช้านาน โดยชาวล้านช้างถือว่า ขวัญ เป็นส่วนสำคัญเท่ากับจิตใจหรือวิญญาณ เป็นตัวคิดตัวก่อ และขวัญจะเป็นตัวบังคับร่างกายให้เป็นปกติ บางทีเกิดผีหลอก หรือกลัวจนตกอกตกใจในเหตุการณ์ต่างๆ อย่างรุนแรง ขวัญก็จะกระเจิงหนีไปได้ หรือบางทีขวัญออกจากร่างไปเที่ยวจึงมีพิธีเรียกขวัญให้กลับมาอยู่ในตัวตน แล้วผูกแขนรัดเอาเรียกว่า สู่ขวัญบายศรี^{๑๐๔} ขวัญตามความเชื่อของคนล้านช้างหมายถึงสิ่งที่เป็นามธรรมหรือวิญญาณที่เข้ามาอยู่ในร่างกายของคนมาตั้งแต่เกิด ขวัญจะทำหน้าที่ปกป้องรักษาร่างกายและจิตใจให้แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เมื่อเป็นเช่นนี้อย่าทำให้ขวัญออกจากร่าง

สาเหตุขวัญออกจากร่างมีหลายประการ เช่น ขวัญตกใจกลัวอย่างรุนแรง เกิดอุบัติเหตุ ผีหลอก จนทำให้ขวัญตกใจหนีกระเจิงกระเจิงออกไปจากร่างไป อีกประการหนึ่ง ขวัญออกจากร่างไป

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ นายสิทธิพล เวียงธรรม, อดีตนักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๐๓} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ขอบ ดีสวนโคก, ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรม มจร วิทยาเขตขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๐๔} อ่างแล้ว, อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๑๒๗.

เที่ยวแล้วหลงระเลิงเพลิดเพลิน ขึ้นชมอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือที่ใดที่หนึ่งจึงไม่ยอมกลับคืนสู่ร่าง อีกประการหนึ่งขวัญออกจากร่างแล้วหลงทางหาทางกลับคืนสู่ร่างไม่ได้ หรือขณะที่ขวัญกำลังเดินทางกลับคืนมาสู่ร่างได้ไปแหวะข้างทาง ณ ที่ใดที่หนึ่งยังมาไม่ถึงร่าง

ถ้าขวัญไม่กลับสู่ร่างจะทำให้คนคนนั้น มีชีวิตแต่ไม่มีชีวา จะทำให้คนๆ นั้นหมดกำลังใจ จิตใจอ่อนแอ ร่างกายอ่อนแอ โรคร้ายไขเจ็บเข้าเบียดเบียน สุกท้ายก็จะตาย ชาวล้านช้างจึงเชื่อว่า ถ้าขวัญออกจากร่างคนนั้นจะตายในไม่ช้า^{๑๐๕} ดังนั้น คนอีสานและคนลาวจึงมีการบายศรีสู่ขวัญ เพื่อเรียกขวัญกลับคืนสู่ร่าง ตัวอย่าง คำเ็นขวัญ (เรียกขวัญ) “...ขวัญเจ้าไปอยู่ที่ใด ไปอยู่แห่งหนตำบลใด หรือไปหลงป่าเขาลำเนาไพร ขวัญเจ้าไปอยู่ไต่อยู่ชานาก็ให้กลับมาเสียมือนี่วันนี้ มาเด้อขวัญเอ๋ย...”

การสู่ขวัญของชาวล้านช้างนั้นมีหลายประเภท และปรารถนาเหตุแตกต่างกันไป เช่น สูขวัญคนป่วย สูขวัญแม่ออกกรรม สูขวัญพระสงฆ์ สูขวัญคู่บ่าวสาว สูขวัญนิสิตหรือนักศึกษาใหม่ สูขวัญผู้มาเยือน สูขวัญผู้จากไป สูขวัญนา สูขวัญคนไปค้า และสูขวัญคนหายเจ็บไข้ เป็นต้น ผู้ทำพิธีสู่ขวัญ (สูตรขวัญ) จะเป็นพรหมณ์ หรือหมอสสูตรขวัญ ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือในหมู่บ้าน ขณะสูตรขวัญชาวบ้านจะช่วยกันเรียกขวัญ แล้วช่วยกันผูกแขนเจ้าของขวัญเพื่อเกิดสวัสดิมงคล

๕. ประเพณีล้านช้าง

อาณาจักรล้านช้าง มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะตลอดมา กษัตริย์แต่ละพระองค์ ทรงจัดระเบียบการปกครองโดยมีพระราชโอราาท พระบรมราชโองการ และกฎระเบียบต่างๆ มีพัฒนาการจากความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือวิญญาณ หรือผี เช่น ผีฟ้า ผีแถน ผีบรรพบุรุษ จนถึงหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนาผสมผสานกัน แล้วนำไปสู่การจัดระเบียบสังคมอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นจารีต ประเพณีที่มั่นคงและมีคุณค่ามาจนถึงยุคปัจจุบัน ดังนั้น ประเพณีล้านช้างกับพระพุทธศาสนาจึงเป็นของคู่กันแทบจะแยกกันไม่ออก ประเพณีที่สำคัญของชาวล้านช้างได้แก่ประเพณีสิบสองเดือน หรือที่เรียกว่าฮีตสิบสอง ดังมีรายละเอียดดังนี้

๑) ประเพณีฮีตสิบสอง

ฮีตสิบสอง เป็นประเพณีประจำสิบสองเดือน มีจุดหมายให้สมาชิกในสังคมได้มีโอกาสร่วมชุมนุมกันทำบุญเป็นประจำเดือนทุกๆ เดือนของรอบปี ผลที่ได้รับคือทุกคนจะได้มีเวลาเข้าวัด ไกล่ชิดกับหลักการของพระธรรมทางพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น ทำให้ประชาชนในย่านใกล้เคียงรู้จักมักคุ้นสามัคคีกันเป็นอย่างดี และมีผลทางอ้อมคือเมื่อว่างจากการงานอาชีพแล้ว ก็มีประเพณีชิงบั้งคับให้ทุกๆ คนเสียสละในทำงานส่วนตนมาช่วยกันทำงานส่วนรวม เพื่อที่จะไม่ให้คนในสังคมอยู่ว่าง ถ้าผู้ใด

^{๑๐๕} สัมภาษณ์ ผศ.ชอบ ดีสวนโคก, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตล้านช้าง มจร ขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๘ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

ฝ่าฝืนก็จะถูกสังคมประณามหรือลงโทษ โดยการตั้งข้อรังเกียจอย่างจริงจัง^{๑๐๖} ประเพณีฮีตสิบสองของชาวล้านช้างนี้ เกิดขึ้นจากคติธรรมทางพระพุทธศาสนา มีการนำมาปฏิบัติจนกลายเป็นประเพณีทางสังคม แล้วมีพัฒนาการเป็นกฎหมายของรัฐ ฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ เป็นวิถีชีวิตของคนล้านช้าง ความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ เรื่องผี เรื่องกรรม เรื่องบุญ-บาป และเรื่องนรก-สวรรค์ ได้ถูกนำมาคลุกเคล้าผสมผสานหล่อหลอมรวมเข้าด้วยกัน และแสดงออกให้เห็นเป็นรูปธรรมในงานบุญประเพณีฮีตสิบสอง ซึ่งถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของชาวลาวและชาวอีสานที่ถูกกำหนดมาตั้งแต่สมัยล้านช้างโบราณแล้วมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน^{๑๐๗} ประเพณีสิบสองเดือนจะมีความเชื่อมโยงระหว่าง การปฏิบัติของชาวล้านช้างเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ผี และพราหมณ์ และประเพณีฮีตสิบสองที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติร่วมกัน ดังนี้

(๑) ฮีตที่ ๑ บุญเดือนเจียง หรือบุญเดือนอ้าย

ฮีตที่ ๑ เป็นบุญเดือนเจียง หรือบุญเดือนอ้าย ซึ่งเป็นเดือนที่ ๑ เป็นประเพณีการทำบุญของชาวล้านช้าง เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาคือการทำบุญเข้ากรรมโดยเชื่อว่า พระสงฆ์ผู้มีความสงสัยในตัวเองหรือมีเจตนาทำผิดในอาบัติสังฆาทิเสส เช่น การจับต้องกายหญิงขณะที่มีความกำหนดยินดีในราคะตันทนา ท่านว่าผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๑๐๘} จะออกจากอาบัติได้ก็ต่อเมื่อ เข้ากรรม หรือ อยู่ปริวาสกรรม ตามพระวินัยเท่านั้น ถ้าไม่ทำพิธีกรรมการเข้าปริวาสกรรม ภิกษุรูปนั้นจะเป็นผู้มีฆ้องไม่บริสุทธิ์ตลอดชีวิต ดังนั้น การเข้าปริวาสกรรมก็คือการที่ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส หวังความบริสุทธิ์แก่ตัวเองและความไม่กังขาในหมู่สงฆ์ ได้จำกัดบริเวณตัวเองตามกำหนดวันที่ต้องอาบัติ ให้ประพฤติตัวอย่างเคร่งครัดในพระธรรมวินัย เมื่อถึงกำหนด สงฆ์ผู้บริสุทธิ์ก็จะมาเรียกเข้าหมู่สงฆ์ต่อไป ตอนนั้นภิกษุรูปนั้นก็กลายเป็นผู้บริสุทธิ์เช่นเดียวกับภิกษุรูปอื่นๆ หายกทายิกาก็ได้มาทำบุญในวันบริสุทธิ์เช่นนี้ เรียกว่า ทำบุญเข้ากรรม โดยการรับศีลสวดมนต์ทำสมาธิถวายทาน เป็นประเพณีที่ถือกันมาเป็นเวลานาน จนเป็นประเพณีสืบสานต่อมาถึงปัจจุบัน

(๒) ฮีตที่ ๒ บุญคุณลาน หรือบุญเดือนยี่

ฮีตที่ ๒ เป็นบุญคุณลาน หรือบุญเดือนยี่ ซึ่งเป็นเดือนที่ ๒ ในประเพณีการทำบุญของชาวล้านช้าง โดยที่ชาวบ้านได้ชวนกันทำบุญอันเนื่องแต่ข้าวที่เรียกว่า บุญคุณลาน ซึ่งเป็นบุญที่ทำ ณ ลานข้าว ชาวนาเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้วจะนำมัดข้าวมาเก็บไว้ที่ลานข้าว ทำเป็นลอมใหญ่ๆ น้อยตามปริมาณของข้าวเมื่อเสร็จแล้วก็ลงแขกนวดข้าว ในลานก็จะมีแต่ข้าวเปลือกเป็นกองใหญ่ ไม่นานชาวนาก็จะ

^{๑๐๖} สวิง บุญเจิม, ตำรามรดกอีสานหรือมูลมังอีสาน, พิมพ์ลักษณ์, (กรุงเทพมหานคร: มรดกอีสาน, ๒๕๓๙), หน้า ๕๕๒.

^{๑๐๗} สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ อุดม บัวศรี, ผู้เชี่ยวชาญพิเศษทางด้านศาสนาและปรัชญา มจร วิทยาเขตขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๐๘} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๗๐/๒๕๓

พากันนำเกวียนมาลากข้าวนี้กลับขึ้นบ้านที่เรียกกันว่า แก่ข้าวขึ้นเล่า ก่อนนำข้าวขึ้นเล่าหรือเปีย พวกเขาจะพากันทำบุญคุณข้าวหรือคุณลาน เพราะทำที่ลานข้าวนี้ โดยถือว่าเป็นการทำขวัญข้าวบ้าง ฉลองแม่โพสพเทพเจ้าแห่งข้าวบ้าง ในขณะที่เดียวกันจะได้ทำพิธีขอมาลาโทษและขอบคุณบรรดาสัตว์ที่ช่วยเหลือในการทำนาคือ ควาย วัว และเพื่อนพ้องบริวาร^{๑๐๙} และในงานบุญคุณลานนี้ ชาวล้านช้างจะนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพุทธมนต์ ถวายภัตตาหารแล้วทำพิธีสู่ขวัญข้าว แล้วประพรมน้ำพุทธมนต์ให้แก่คนที่มาร่วมงาน ควาย วัว คราด และไถ เป็นต้น จากนั้นเจ้าภาพเลี้ยงอาหารแก่ผู้มาร่วมงานแล้วเป็นอันเสร็จพิธี แล้วแก่ข้าวขึ้นขึ้นยั้งฉาง (เล่า) ต่อไป

(๓) ฮีตที่ ๓ บุญข้าวจี หรือบุญเดือนสาม

ฮีตที่ ๓ เป็นบุญข้าวจี ซึ่งเป็นบุญเดือนที่ ๓ ในประเพณีการทำบุญของชาวล้านช้าง หลังจากที่ชาวล้านช้างได้แก่ข้าว (ขนข้าว) ขึ้นยั้งฉางแล้ว ก็จะนิยมทำบุญเกี่ยวกับข้าวอีกครั้งหนึ่ง นั่นคือชาวล้านช้างจะยังไม่กินข้าวใหม่ก่อน แต่จะมาทำบุญข้าวจีเสียก่อนแล้ว จึงค่อยกินข้าวในยั้งฉางที่หลัง ชาวล้านช้างจึงมีประเพณีทำบุญข้าวจี โดยการจี้ข้าวไปถวายพระสงฆ์เสียก่อน วิธีการทำก็จะนำข้าวเหนียวที่หนึ่งแล้วมาปั้นเป็นก้อนใหญ่ๆ ใส่ น้ำอ้อยข้างใน ทาเกลือข้างนอกนิดๆ แล้วนำไปย่างไฟพอแข็งตัว ก็นำเอาไข่ไก่มาทุบตีไข่ขาวและไข่เหลืองผสมกัน ทาข้างนอกและย่างจนสุก แล้วนำไปถวายพระในตอนเพลพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน แล้วจึงพากันกินที่หลัง จะไม่มีการกินก่อนถวายพระเด็ดขาด^{๑๑๐} เพราะชาวล้านช้างมีความเชื่อว่า ถ้าผู้ใดได้ถวายผลแรกแก่พระสงฆ์ จะได้ผลานิสงส์มาก และจะได้เป็นหนึ่งในสิ่งที่ตนปรารถนา ดังตัวอย่างพระอัญญาโกณฑัญญะ พระสาวกองค์แรกของพระโคตมพุทธเจ้า ที่ได้ถวายยาสูบแก่พระพุทธเจ้าเป็นคนแรก จึงภายหลังได้ดวงตาเห็นธรรมก่อนคนอื่น และได้เป็นสาวกองค์แรก (ปฐมสาวก) ในพระพุทธเจ้า^{๑๑๑} ด้วยเช่นกัน

(๔) ฮีตที่ ๔ บุญผะเวส หรือบุญเดือนสี่

ฮีตที่ ๔ เป็นบุญผะเวส ซึ่งเป็นบุญเดือนที่ ๔ ในประเพณีการทำบุญของชาวล้านช้าง ซึ่งชาวล้านช้างจะรวมกันทำบุญมหาชาติ หรือเรียกว่า บุญผะเวส ดังคำภาษิตว่า “เดือนสี่คือยั้งน้อย เทศน์มะที” ซึ่งหมายความว่า ถึงเดือนสี่หรือเดือนมีนาคมแล้ว จะมีบุญมหาชาติ มีการเทศน์กุมาร มัทรี เป็นต้น ชาวล้านช้างถือว่าผู้ใดได้ฟังเทศน์ผะเวสครบ ๑๓ กัณฑ์ จะไม่ตกรอก การทำบุญผะเวสถือว่าเป็นการสร้างสำนึกในการเสียสละคือการให้ทาน เพราะการให้ทานของพระเวสสันดรไม่ใช่ทานธรรมดา แต่เป็นมหาทาน คือทานสิ่งที่รักหวงแหนคือ ภรรยา กับบุตรธิดา แก่ชุกผู้ยากไร้และโลภมาก

^{๑๐๙} สัมภาษณ์ นายสิทธิพล เวียงธรรม, อดีตนักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

^{๑๑๐} อ่างแล้ว, สวิง บุญเจิม, ตำรากรมคหีสานหรือมูลมังอีสาน, หน้า ๕๗๗.

^{๑๑๑} สัมภาษณ์ พระครูบุญชยากร, เจ้าอาวาสวัดไชยศรี บ้านสาวัดถี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๒๕ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๒

โดยหวังได้บรรลุประสัมาสัมโพธิญาณ แล้วจะสามารถช่วยเหลือสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ได้มากกว่ารักภรรยา กับบุตรธิดา^{๑๑๒} ในวันทำบุญเฉพาะเวส จะมีการตั้งหอพระอุปกุต นิมนต์พระสงฆ์มาเทศน์ให้ครบ ๑๓ กัณฑ์ มีการบูชาคาถาพัน หรือ ๑,๐๐๐ คาถา ด้วยข้าวพันก้อน และธงทิวอีก ๑๐๐๐ อัน ชาวล้านช้างจะมีการจัดกิจกรรมสำคัญ เช่น แห่งพระเวสสันดร อ่านสังกาสหรือบอกศักราช เทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสน แล้วเทศน์เฉพาะเวส (ให้จบภายในวันเดียว) จัดกัณฑ์หลอน ฉลองเทศน์รับน้ำพระพุทธรูปรับพรจากพระสงฆ์เป็นอันเสร็จพิธีในการเทศน์มหาชาติ^{๑๑๓} เนื่องจากทำบุญเฉพาะเวสในเดือนสี่ จึงนิยมเรียกว่า บุญเดือนสี่

(๕) ฮีตที่ ๕ บุญสงกรานต์ หรือบุญเดือนห้า

ฮีตที่ ๕ เป็นบุญสงกรานต์ ซึ่งเป็นบุญเดือนที่ ๕ ในประเพณีการทำบุญของชาวล้านช้าง ซึ่งในเดือนเมษายนนี้ถือว่าเป็นเดือนที่ร้อนที่สุด ดังนั้นในเดือนนี้จึงมีประเพณีทำบุญสงกรานต์ ซึ่งก็ถือว่าเป็นปีใหม่ของชาวล้านช้างด้วยเช่นกัน ก่อนจะทำบุญจะมีกำหนดวันคือวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ ของเดือนเมษายน วันที่ ๑๓ เป็นวันสังขารขึ้น วันที่ ๑๔ เป็นวันสังขารเนาหรือวันเนา และวันที่ ๑๕ เป็นวันสังขารล่อง หรือที่ภาคกลางของไทยเรียกว่าวันเถลิงศกใหม่ บุญสงกรานต์ของชาวล้านช้างเดิมนั้นจะเริ่มจากการเอาพระลง คือพิธีอัญเชิญพระพุทธรูปลงมาจากโบสถ์หรือศาลามาตั้งไว้ในปราสาทโบสถ์หรือหน้าศาลา ตอนเย็นจะมีชาวบ้านนำอบน้ำหอมมาสรงพระ กิจกรรมที่สำคัญคือการสรงน้ำพระสรงน้ำพระสงฆ์ ผู้หลักผู้ใหญ่ และรดน้ำกันและกันนอกจากนี้ยังมีการทำบุญอุทิศให้แก่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ และมีการก่อพระเจดีย์ทราย พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์เย็นฉลองพระเจดีย์ทราย พระสงฆ์ให้พรอนุโมทนา เป็นเสร็จพิธีในการทำบุญประเพณีสงกรานต์

(๖) ฮีตที่ ๖ บุญบั้งไฟ หรือบุญเดือนหก

ฮีตที่ ๖ เป็นบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นบุญเดือนที่ ๖ ในประเพณีการทำบุญของชาวล้านช้าง ซึ่งในเดือนนี้ชาวล้านช้างได้ร่วมกันทำบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นบุญที่สนุกสนาน และชาวบ้านได้แสดงภูมิปัญญามากที่สุด ชาวล้านช้างจะทำบุญบั้งไฟ โดยทำบั้งไฟแห่บั้งไฟแล้วก็จุดบั้งไฟ การจุดบั้งไฟถือว่าเป็นการถวายพญาแถน หรือผีฟ้าแถน ซึ่งเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่งในสรวงสวรรค์ เมื่อพญาแถนเห็นบั้งไฟแล้วก็จะบันดาลให้ฝนตกลงมา มนุษย์ก็จะได้น้ำทำนา และทำเกษตรอื่นๆ นอกจากการทำบุญบั้งไฟเพื่อถวายพญาแถนแล้ว ชาวล้านช้างยังถือว่าเป็นการเสี่ยงทาย เรื่องของฟ้าฝนด้วย นับว่าเป็นกิจกรรมหรือประเพณีขอฝนของชาวล้านช้างอีกวิธีหนึ่ง กิจกรรมที่ประกอบการขอฝนของประเพณีบุญบั้งไฟนี้มีหลายหลายอย่าง เช่น การทำบั้งไฟ จุดบั้งไฟ เอาขันลงตม และการฮื้อบ้าน ประเพณีการฮื้อบ้าน

^{๑๑๒} อ่างแก้ว, อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๒๖๕.

^{๑๑๓} สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ขอบ ดีสวนโคก ตำแหน่งผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรม มจร วิทยาเขตขอนแก่น เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๖๒

ก่อให้เกิดประเพณีการ เชิงตามมา^{๑๑๔} ในภาคอีสานของไทยที่นิยมทำบุญบังไฟที่โด่งดังไปทั่วโลกก็คือ จังหวัดยโสธร ดังนั้นคนจึงรู้จักกันในนาม บังไฟยโสธร

(๓) ฮีตที่ ๗ บุญชำระ หรือบุญเดือนเจ็ด

ฮีตที่ ๗ เป็นบุญชำระ ซึ่งเป็นบุญเดือนที่ ๗ ในประเพณีการทำบุญของชาวล้านช้าง ซึ่งในเดือนที่เจ็ดนี้ ชาวล้านช้างจะพากันทำบุญไล่เสนียดจัญไรไล่สิ่งที่เป็นอัปมงคลทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นทางด้านร่างกายและจิตใจ ชาวล้านช้างจึงเรียกบุญชนิดนี้ว่า บุญชำระ ซึ่งทำกันในเดือนเจ็ด หรือบุญประเพณีเดือนเจ็ด กล่าวคือพอถึงเดือนเจ็ด ชาวล้านช้างจะกำหนดเอาวันขึ้น หรือวันแรมวันหนึ่งแล้วพากันทำความสะอาดวัด บ้านเรือน ถนนหนทางที่ใช้สัญจรไปมา แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพุทธมนต์ที่ศาลากลางบ้าน นำกรวด หิน ดิน ทราย ข้าวสาร ไปร่วมงานกองกันไว้ที่ศาลา พระเจริญพุทธมนต์เสร็จแล้วรุ่งเช้าก็ร่วมกันทำบุญตักบาตร หวานกรวด หวานทราย และข้าวสารไปตามบ้านเรือน เพื่อไล่สิ่งอัปมงคลหรือสิ่งที่ไม่ดีงามทั้งหลายออกไปจากบ้านเรือน ซึ่งก็ถือว่าเป็นการไลโรคาพยาธิออกไปจากหมู่บ้านจากครัวเรือน โดยมีความเชื่อว่าจะมีความสุขสมบูรณ์ ชาวล้านช้างจึงพากันเรียกประเพณีนี้ว่า บุญชำระ หรือบางแห่งก็มีการเลี้ยงมเหศักดิ์หลักเมือง หลักบ้าน ผีพ่อผีแม่ ผีปู่ตา ผีเมือง ผีบรรพบุรุษ และผีตาแฮก เป็นต้น เรียกว่า บุญชำระบำเบ็ก^{๑๑๕} โดยมีเป้าหมายคือการปัดเป่าเสนียดจัญไร ชำระล้างสิ่งอัปมงคลให้หมดไปทั้งด้านร่างกายและจิตใจ

(๔) ฮีตที่ ๘ บุญเข้าพรรษา หรือบุญเดือนแปด

ฮีตที่ ๘ เป็นบุญเข้าพรรษา ซึ่งเป็นบุญเดือนที่ ๘ ในประเพณีการทำบุญของชาวล้านช้าง เนื่องจากว่าเดือนแปดเป็นเดือนในฤดูฝน มีพุทธาณูญาติให้ภิกษุจำพรรษาครบไตรมาส โดยไม่ให้ไปค้างแรมที่ไหนเว้นแต่ว่ามีเหตุจำเป็นจะต้องไปพำนักสถานที่อื่น แต่ต้องทำพิธีสัตตาคหกรณียะ จึงจะสามารถไปพำนักที่อื่นได้ภายใน ๗ วัน และเมื่อภิกษุจำพรรษาครบ ๓ เดือนแล้ว ก็จะได้อานิสงส์พรรษา และมีสิทธิ์รับกุศลด้วยทายกทายิกาได้ทำบุญตามปกติ และไม่ไปรบกวนชาวบ้านในเวลาทำนากิจกรรมโดยทั่วไปที่กระทำสืบทอดกันมาก็คือทำบุญถวายผ้าอาบน้ำฝน ถวายรูปเทียนบูชาเพื่อนำไปจุดตลอดพรรษา ประเพณีทำบุญเข้าพรรษาในปัจจุบันทำยิ่งใหญ่มา อย่างเช่นที่จังหวัดอุบลราชธานีได้มีประเพณีแห่เทียนพรรษา มีเทียนทั้งชนิดติดพิมพ์และแกะสลักสวยงาม ซึ่งจังหวัดนี้ได้จัดงานประเพณีได้ยิ่งใหญ่จนโด่งดังไปทั่วโลก ประเพณีการแห่เทียนนี้ถือได้ว่าเป็นประเพณีสากลทำในทุกพื้นที่ของประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา แต่ที่เด่นชัดที่สุดก็ที่ภาคอีสานและทางประเทศสาธารณรัฐ

^{๑๑๔} สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ อุดม บัวศรี, ผู้เชี่ยวชาญพิเศษทางด้านศาสนาและปรัชญา มจร วิทยาเขตขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๑๕} อ่างแล้ว, สวิง บุญเจิม, ตำรากรมวัดอีสานหรือมูลมังอีสาน, หน้า ๕๕๗.

ประชาธิปไตยประชาชนลาวก็ยังให้ความสำคัญกับประเพณีนี้อยู่^{๑๑๖} เพราะเป็นเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาและมีประเพณีหรือพิธีกรรมที่ใกล้เคียงกับภาคอีสานของไทยอย่างมาก ทั้งนี้ก็เพราะทั้งภาคอีสานของไทยและชาวลาวนั้นเคยเป็นชนชาติเดียวกันมาก่อน ซึ่งได้รับอิทธิพลประเพณีนี้มาจากอาณาจักรล้านช้างเดิมด้วยกัน ดังนั้นประเพณี ความเชื่อ หรือพิธีกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับประเพณีบุญเข้าพรรษาจึงมีความคล้ายคลึงกัน หรืออาจพูดได้ว่าการทำพิธีกรรมในแบบอย่างเดียวกัน

(๙) ฮีตที่ ๙ บุญข้าวประดับดิน หรือบุญเดือนเก้า

ฮีตที่ ๙ เป็นบุญข้าวประดับดิน ซึ่งเป็นบุญเดือนที่ ๙ ในประเพณีการทำบุญของชาวล้านช้าง ซึ่งอยู่ในช่วงพรรษกาล ชาวล้านช้างมีความเชื่อว่า พอถึงวันแรม ๑๔ ค่ำ เป็นวันที่เปรตขึ้นมารับส่วนบุญในเมืองมนุษย์ ญาติพี่น้องที่มีชีวิตอยู่จึงได้นำอาหารคาวหวานพร้อมทั้งหมากพลูบุหรี่ห่อด้วยใบตองกล้วย แล้วนำไปไว้ตามต้นไม้ พื้นหญ้า และเนินดิน จึงเรียกว่า บุญข้าวประดับดิน เพื่ออุทิศให้แก่บรรดาญาติผู้ล่วงลับไปทั้งหลาย โดยกำหนดทำในวันแรมสิบสี่ค่ำเดือนเก้า ซึ่งเป็นวันเดือนดับแจกตั้งแต่เช้ามืด ต่อมาภายหลังชาวบ้านนิยมนำภัตตาหารถวายแก่พระภิกษุสามเณร แล้วอุทิศให้แก่ผู้ตายด้วยการหยาดน้ำ (กรวดน้ำ) ทั้งนี้เกิดจากความเชื่อตามนิทานชาดกในพระพุทธศาสนา และประเพณีนี้ยังเป็นที่มาของการทำบุญแจกข้าว ด้วย^{๑๑๗} ดังนั้น พอถึงเดือนเก้า ชาวล้านช้างทุกครัวเรือนจะถือว่าเป็นวันสำคัญสำหรับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ที่จะทำบุญอุทิศไปให้ญาติผู้ล่วงลับ โดยหวังว่าญาติผู้ล่วงลับทั้งหลายเหล่านั้นจะมารับอาหารคาวหวานที่เตรียมไว้ให้

(๑๐) ฮีตที่ ๑๐ บุญข้าวสาก หรือบุญเดือนสิบ

ฮีตที่ ๑๐ เป็นบุญข้าวสาก ซึ่งเป็นบุญเดือนที่ ๑๐ ในประเพณีการทำบุญของชาวล้านช้าง ซึ่งในเดือนสิบนี้ ชาวล้านช้างจะพากันทำบุญข้าวสาก หรือสลากภัตร โดยในตอนเช้าของเดือนสิบมักเป็นวันเพ็ญ ชาวบ้านจะนำข้าวปลาอาหาร เช่น เกี่ยวกับการทำบุญในเดือนเก้า แล้วนำไปวางไว้ตามต้นไม้ใบหญ้า เรียกว่า ทานห่อข้าวน้อย เป็นทานที่อุทิศให้แก่เปรต หรือญาติผู้ล่วงลับไปแล้วทั้งหลาย ในตอนสายก็จะนำข้าวปลาอาหารที่จัดไว้ในภาชนะมาถวายพระ เรียกว่า ห่อข้าวใหญ่ เนื่องจากมีคนจำนวนมาก แต่มีพระน้อย จึงต้องตั้งจับสลากแล้วค่อยถวาย จึงเรียกว่า ข้าวสาก หรือ สลากภัตร เมื่อพระสงฆ์ฉันเสร็จและอนุโมทนาแล้ว ชาวบ้านก็จะนำเศษอาหารไปให้ผีตาแอกกินต่อ ผีจะได้ดูแลนาข้าวให้เจริญงอกงาม นี่คือนิยามของ บุญข้าวสาก การทำบุญข้าวสากหรือข้าวสาร (สลากภัตร) ในวันเพ็ญเดือน ๑๐ นี้ เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายเช่นเดียวกับบุญข้าวประดับดิน โดยมีเวลาห่างกัน ๑๕ วัน เป็นระยะเวลาที่พวกเปรต หรือญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว จะต้องกลับไปเมืองนรก (ตามนิทานชาดก) โดยผู้ที่ถวายทานเขียนชื่อของตนเองไว้ในภาชนะที่ใส่ของทานไว้ แล้วเขียนชื่อของตนใส่

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ พระวอนชัย จิตตวโร (สีเวียงชัย), วัดนาช่างไชยวาราม เมืองหลวงพระบาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, เมื่อวันที่ ๒๙ เดือน เมษายน พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๑๗} อ่างแล้ว, สวิง บุญเจิม, ตำรากรมวัดอีสานหรือมูลมังอีสาน, หน้า ๕๕๙.

กระดาษอีกแผ่นหนึ่งม้วนแล้วนำไปใส่ลงในบาตร เมื่อภิกษุสามเณรรูปใดจับได้ ก็ให้เอาภาชนะข้าวไป ถวายแก่ภิกษุรูปนั้น ครั้นภิกษุฉันแล้วก็ร่วมกันฟังเทศน์จากหนังสือผู้ต่างๆ ทั้งอันสูงส่งสลาภกัฏด้วย ข้าววันกับคืนหนึ่งจึงเลิก^{๑๑๘}

(๑๑) อีตที่ ๑๑ บุญออกพรรษา หรือบุญเดือนสิบเอ็ด

อีตที่ ๑๑ เป็นบุญออกพรรษา ซึ่งเป็นบุญเดือนที่ ๑๑ ในประเพณีการทำบุญของชาวล้านช้าง ในเดือนนี้ชาวล้านช้างจะพากันทำบุญออกพรรษา อันเป็นประเพณีปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่ครั้ง พุทธกาล เป็นการทำบุญในการออกพรรษา หรือออกจากการอยู่ประจำที่ตลอดเวลาสามเดือนของ พระภิกษุสงฆ์ เป็นพิธีกรรมในวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือนสิบเอ็ดของทุกปี จึงเรียกว่าบุญเดือนสิบเอ็ด แบ่งเป็น พิธีกรรมของสงฆ์ และพิธีกรรมของชาวบ้าน พิธีกรรมของสงฆ์คือการทำปวารณา หรือมหาปวารณาใน อุโบสถแทนการสวดปาติโมกข์ คำว่า ปวารณา หมายความว่า ยอมให้ใช้ ยอมให้ขอ ยอมให้ว่ากล่าว ตักเตือน พิธีกรรมปวารณา หรือพิธีกรรมมหาปวารณา คือการยินยอมให้พระสงฆ์ในอารามเดียวกัน สามารถตักเตือน แล้วนำไปปรับปรุงตนให้ถูกต้องดังงามยิ่งขึ้น^{๑๑๙} ส่วนพิธีกรรมของชาวบ้านในวันออก พรรษาที่สำคัญคือ การจุดประทีป การถวายต้นดอกผึ้ง (ปราสาทผึ้ง) การไหลเรือไฟ และการแข่งเรือ เป็นต้น นอกจากนี้ ในวันออกพรรษายังมีประเพณีที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการตักบาตรเทโว ชาวล้าน ช้างจะร่วมกันใส่บาตรพระสงฆ์ในวันออกพรรษา

(๑๒) อีตที่ ๑๒ บุญกฐิน หรือบุญเดือนสิบสอง

อีตที่ ๑๒ เป็นบุญกฐิน ซึ่งเป็นบุญเดือนที่ ๑๒ ในประเพณีการทำบุญของชาวล้านช้าง เป็น เดือนส่งท้ายปีเก่าตามคติเดิม มีการทำบุญกองกฐินซึ่งเริ่มเริ่มตั้งแต่วันแรมหนึ่งค่ำเดือนสิบเอ็ด แต่ชาวล้านช้างนิยมทำตั้งแต่ข้างขึ้นเดือนสิบสอง จึงมักจะเรียกบุญกฐินว่า เป็นบุญเดือนสิบสอง มีทั้ง มหากฐิน (กองใหญ่) จุลกฐิน (กองเล็ก) และกฐินเล่น (กฐินด่วน) คือร่วมกันทำกฐินถวายวัดที่ไม่มีคน จอง เวลายังเหลือน้อยต้องทำกฐินเล่นนี้ถวายวัดนั้นให้ทันก่อนหมดเขตกฐิน รัฐบาลบริหารที่จำเป็นต้อง ทอดเป็นองค์กฐินจะขาดไม่ได้ คือบาตร สังฆาฏิ จีวร สบง มีตโกนหรือมีดตัดเล็บ สายรัดประคต ผ้า กรองน้ำ และเข็ม นอกจากนั้นเพียงเป็นองค์ประกอบ หลังจากวันเพ็ญเดือนสิบสองแล้ว จะทอดกฐิน อีกไม่ได้จึงต้องทำบุญกองบัง (บังสกุลหรือทอดผ้าป่า) และทำบุญกองอัฐฐบริหารแปดอย่างแก่ พระสงฆ์ บุญเดือนสิบสองที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งชาวล้านช้างมักจะทำกันก็คือการชวงเฮือ (แข่งเรือ) เพื่อบูชาอุสุภานาค ๕ ตระกูล และรำลึกถึงพระยาฟ้าจุ่มที่นำพระไตรปิฎกขึ้นมาแต่เมืองอินทปัตถนคร

^{๑๑๘} อ่างแล้ว, สวิง บุญเจิม, ตำรากรมวัดอีสานหรือมูลมังอีสาน, หน้า ๕๕๙.

^{๑๑๙} พระครูภัทรสิริวิวุฒิ (วิทยา สิริภทโท/เที่ยงธรรม), ศึกษาพัฒนาการและอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ในสังคมล้านช้าง, รายงานการวิจัย, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๕๖.

(เขมร)^{๑๒๐} การทำบุญอุทิศให้ได้ปีละ ๑ ครั้ง และทอดได้วันละ ๑ ครั้งเท่านั้น ทำเฉพาะกาลจึงเรียกว่า กาลทาน ถือได้ว่าได้อานิสงส์มากกว่าบุญใดๆ กำหนดให้ทำได้ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๑ จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของทุกปี เพราะเหตุที่ทำในเดือน ๑๒ นี้เอง จึงเรียกว่า บุญเดือนสิบสอง นอกจากนี้ในเดือนนี้ชาวบ้าน โดยเฉพาะคนไทยภาคกลางยังนิยมทำพิธีลอยกระทงด้วย จนปัจจุบันการลอยกระทงในเดือน ๑๒ นี้ ได้กลายเป็นประเพณีที่มีชื่อเสียงและโด่งดังไปทั่วโลก

๔.๒.๓ วิธีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง

วิถีชีวิต หมายถึง การประพฤติ การปฏิบัติ การกระทำตามความเชื่อ กฎ ระเบียบของสังคมตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม เพื่อให้เกิดความสุข และประสบความสำเร็จในชีวิต โดยกระทำอย่างต่อเนื่องจนติดเป็นนิสัย กระทั่งการกระทำนั้น ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต^{๑๒๑} กล่าวคือมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติใด หรือเผ่าพันธุ์ใด ล้วนมีความเชื่อ หรือมีระเบียบกติกาสังคมที่กำหนดให้มนุษย์ได้ประพฤติตามทั้งนั้น สิ่งนี้จะเห็นได้จากกิจกรรมทางสังคมที่มนุษย์ได้ยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ซึ่งระบบความเชื่อ หรือกติกาสังคมนั้นไม่ว่าจะเป็นแบบลัทธิ ความเชื่อ จารีต หรือหลักคำสอนทางศาสนา ล้วนแล้วแต่มีส่วนทำให้มนุษย์ได้ปฏิบัติตามจนกระทั่งกลายเป็นกิจกรรมการดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิตทั้งสิ้น ทั้งนี้เพราะว่า ในการดำเนินชีวิตมนุษย์มักจะใช้ศรัทธาเป็นเป้าหมาย ใช้ความรู้เป็นเครื่องนำทาง ใช้ความเชื่อเป็นเครื่องตัดสินการกระทำ^{๑๒๒} วิถีชีวิตของคนล้านช้างได้ยึดถือปฏิบัติตามความเชื่อ หรือจารีตที่บรรพบุรุษรุ่นก่อนได้จัดระบบไว้ดีแล้ว ซ้ำยึดถือปฏิบัติเหล่านั้นได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต หรือสภาพสังคมของคนล้านช้าง ซึ่งข้อปฏิบัติบางอย่างได้สลายไปตามกาลเวลา เพราะไม่สามารถจะผสมเข้ากับสังคมในยุคปัจจุบันนี้ได้ แต่ก็ยังมีข้อปฏิบัติบางอย่างที่สามารถทนต่อการพิสูจน์ตามกาลเวลา โดยมีการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงยุคปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำวิถีชีวิตหรือสภาพสังคมของอาณาจักรล้านช้าง ดังนี้

๔.๒.๓.๑ วิถีชีวิตแบบชนชั้นของสังคมล้านช้าง

อาณาจักรล้านช้างได้มีการพัฒนาการเมืองการปกครองที่ค่อนข้างจะมีระเบียบแบบแผน ซึ่งการพัฒนาด้านปกครองนี้มีส่วนผลักดันให้โครงสร้างของชนชั้นในสังคมล้านช้างมีความชัดเจน และเป็นระบบมากขึ้น และที่สำคัญทำให้เกิดระบบการแบ่งชนชั้นขึ้นในสังคมล้านช้าง แท้จริงแล้ว การแบ่งชนชั้นในสังคมล้านช้างมีการแบ่งมาตั้งแต่เริ่มการก่อตั้งอาณาจักรล้านช้าง โดยในช่วงแรกๆ จะเป็นการแบ่งตามเผ่าพันธุ์ หน้าที่ และความสามารถของแต่ละบุคคล โดยคนในแต่ละชนชั้นจะสืบทอด

^{๑๒๐} อ่างแก้ว, สวิง บุญเจิม, ตำรากรมคติสถานหรือมูลมังอีสาน, หน้า ๕๖๑.

^{๑๒๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๗๕.

^{๑๒๒} อภิภูวัฒน์ โพธิ์सान, สารัตถะคติความเชื่อและพิธีกรรมลาวโซ่ง, (มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๓.

บทบาทและหน้าที่ของตนไปตามหน้าที่ที่มีอยู่ในขณะนั้น จนกระทั่งในพุทธศตวรรษที่ ๒๑ การแบ่งชนชั้นของคนในสังคมเริ่มมีความชัดเจนขึ้น โดยสาเหตุมาจากการที่ผู้ปกครองได้จัดสรรตำแหน่งต่างๆ ภายในอาณาจักร และยังออกกฎหมายเพื่อระบุตำแหน่งและฐานะทางสังคมของในอาณาจักรล้านช้างไว้อย่างชัดเจน การแบ่งชนชั้นของคนในสังคมล้านช้างจะเห็นได้จากจากตำแหน่ง บทบาท และหน้าที่ของแต่ละบุคคล และดูได้จากค่าชั้นค่าคอ (บทลงโทษทางกฎหมาย) ที่ปรากฏในกฎหมายฉบับต่างๆ เช่น ส้อยสายคำ ได้กำหนดค่าชั้นค่าคอของคนในฐานะต่างๆ เช่น ชาวเมืองทั่วไป ชั้นค่าคอ ๔ ร้อย มียศขึ้นมาหน่อย ๘ ร้อย ผู้มียศใหญ่ ๑๖ ร้อย ช้อย ๒ ร้อย เหล่านี้เป็นต้น

การแบ่งชนชั้นในสังคมของคนล้านช้างแบ่งออกเป็น ๒ ชั้น คือ ชั้นผู้ปกครอง และชั้นผู้ใต้ปกครอง โดยในแต่ละชนชั้นจะมีหน้าที่ และความสำคัญแตกต่างกันไป ดังนี้^{๑๒๓}

๑) ชั้นผู้ปกครอง ได้แก่ กษัตริย์ ข้าราชการ รวมไปถึงพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาด้วย ความสำคัญของชนชั้นผู้ปกครองนี้มีความสำคัญมากขึ้นอยู่กับตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบ เช่น กษัตริย์ เป็นชนชั้นผู้ปกครองที่มีฐานะสูงสุดในด้านความเป็นอยู่และอำนาจการปกครองของอาณาจักร ซึ่งกษัตริย์และเชื้อพระวงศ์นี้ตามกฎหมายไม่ได้ระบุว่ามีกำหนดค่าชั้นค่าคอ เพราะมีความเชื่อในตัวของกษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ว่ากษัตริย์เป็นเทพ หรือมีเชื้อสายเทพจุติลงมาเกิด เช่น พระยาผิแฉน ให้ท้าวขุนบรมลงมาจุติให้เป็นพระยา เป็นต้น จากนั้นก็มีตำแหน่งข้าราชการและพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาตลอดมาตามลำดับชั้น

ชนชั้นผู้ปกครองเป็นกลุ่มของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาด้วย เนื่องจากในสังคมล้านช้างนี้พระสงฆ์จะได้รับการยอมรับและยกย่องจากคนทุกชนชั้น และพระสงฆ์นี้เป็นกลุ่มชนชั้นที่มีความเป็นอิสระจากการถูกควบคุมของสังคมเพียงกลุ่มเดียว เพราะถือว่าพระสงฆ์เป็นบุคคลที่เสียสละเรื่องทางโลกเข้าสู่พระพุทธศาสนาแล้ว พระสงฆ์จึงเป็นกลุ่มชนชั้นที่ไม่ค่าชั้นค่าคอ และถ้าพระสงฆ์มีการกระทำความผิด ทางพระธรรมวินัย หรือสถาบันสงฆ์เองก็จะมีบทลงโทษพระสงฆ์ผู้กระทำความผิดอยู่แล้ว นอกจากนี้ ทางอาณาจักรยังได้นำเอาหลักธรรมวินัยมาใช้ประยุกต์เป็นกฎหมายบ้านเมืองด้วย เช่น คัมภีร์ร้อยสายคำ ธรรมศาสตร์ปกรณ์ และกฎหมายพิจารณาอาณาจักรหรือธรรมจักรเทียบกัน ซึ่งกฎหมายทั้ง ๓ ฉบับนี้ได้นำเอาหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนามาเป็นเกณฑ์ในการกำหนดบทลงโทษของสังคมในล้านช้างด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่า วิถีชีวิตของคนในสังคมล้านช้างมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาแม้จะเป็นเรื่องของกฎระเบียบทางกฎหมายก็ตาม ก็ยังมีหลักพระธรรมวินัยเข้ามาเกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของชีวิตอีกด้วย

๒) ชั้นผู้ใต้ปกครอง ได้แก่ ไพร ซึ่งก็คือพลเมืองทั่วไป และทาส หรือที่สังคมล้านช้างเรียกว่า “ข้า” หรือ “ช้อย” และช้อยโอกาสจะเป็นพลเมืองชั้นล่างสุดในสังคมล้านช้าง มีค่าชั้นค่าคอแตกต่างกันออกไป เช่น ไพร จะมีค่าชั้นค่าคอ ๔ ร้อย ช้อยมีค่าชั้นค่าคอ ๒ ร้อย ซึ่งทั้งไพร่ และช้อยมี

^{๑๒๓} กรมวรรณคดีลาว, **พินธุบรมราชาธิราช**, (เวียงจันทน์: กรมวรรณคดี, ๑๙๖๗), หน้า ๒๖-๒๗.

ความสำคัญต่อสังคมล้านช้างในฐานะเป็นแรงงานและสร้างผลิตผลทางการเกษตร และการค้าขาย แต่ในยามเกิดศึกสงครามรัฐต้องการกำลังไพร่พลก็ต้องอาศัยในการเกณฑ์ไพร่พลไปทำศึกสงคราม ด้วยเหตุนี้ ขนชั้นไพร่ในอาณาจักรล้านช้างจึงมีความสำคัญต่ออาณาจักรล้านช้างมาก และผู้ปกครองจะต้องให้ความสำคัญ และให้การปกป้องคุ้มครองชนชั้นไพร่ เพื่อให้เกิดความสงบสุขภายในอาณาจักร และป้องกันไม่ให้ชาวเมืองชั้นนี้หลบหนีออกไปจากอาณาจักรล้านช้าง

สำหรับชนชั้นใต้ปกครอง หรือกลุ่มชนชั้นไพร่ หรือทาสนี้ ตามความเชื่อของคนล้านช้าง เดิมนั้นไม่ได้จุติมาจากเทพอย่างเช่นกับกษัตริย์ และข้าราชการสำนัก แต่ไพร่จะเป็นกลุ่มชนที่เกิดมาจากผลน้ำเต้า ดังวรรณกรรมเรื่องขุนบรมที่ว่า “พวกที่ออกจากรูซีให้แบ่งเป็นสองหมู่ หมู่หนึ่งเรียกว่า ไทเล็ม และหมู่หนึ่งว่าไทวี คนพวกนี้จะรูปร่าง ตัวดำ ขุนบรมให้จัดเป็นพวกไพร่ ส่วนพวกที่ออกจากรูสี่แบ่งเป็นสามพวก คือไทเลิง ไทล่อ และไทขวาง คนพวกนี้จะรูปร่าง ตัวขาว ให้จัดเป็นพวกไท”^{๑๒๔} ซึ่งจากแนวความคิดเรื่องการกำเนิดของมนุษย์ที่มีความแตกต่างกันทางเชื้อชาติหลายเผ่าพันธุ์นี้ ทำให้อาณาจักรล้านช้างได้แบ่งชนชั้นในเผ่าต่างๆ เหล่านั้นไว้อย่างเป็นระบบคือ กลุ่มไทเล็ม ไทวี ซึ่งชนกลุ่มนี้จะถูกจัดอยู่ในกลุ่มของคนไพร่ ส่วนกลุ่มของไทเลิง ไทล่อ และไทขวาง จะถูกจัดให้เป็นพวกไท หรือเป็นชนชั้นการปกครอง ดังนั้นการดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิตของคนทั้งสองกลุ่มที่กล่าวมานี้ ก็จะมีวิถีชีวิตเป็นไปตามบทบาท และหน้าที่ที่ถูกกำหนดไว้แล้วในระบบหรือกติกาของสังคมที่ถูกวางไว้แล้วนั้น ซึ่งถ้าจะมองในแง่เปรียบเทียบแล้วคนล้านช้างก็มีวิถีชีวิตคล้ายๆ คนอินเดียที่ว่าด้วยเรื่องวรรณะนั้นเอง

วิถีชีวิตแบบชนชั้นของสังคมล้านช้าง เป็นวิถีชีวิตที่คนในอาณาจักรล้านช้างจะต้องปฏิบัติตามระเบียบ หรือกฎหมายที่อาณาจักรได้บัญญัติไว้ในทางกฎหมายบ้านเมือง โดยแบ่งออกเป็น ๒ ชนชั้นใหญ่ๆ คือชนชั้นระดับผู้ปกครอง และชนชั้นระดับผู้อยู่ใต้การปกครอง หรือชนชั้นระดับไพร่ หรือทาส ในแต่ละชนชั้นจะมีหน้าที่และบทบาทต่างกัน การกำหนดชนชั้นหรือฐานะของคนในสังคมล้านช้างนั้น จะอยู่ที่บทลงโทษทางกฎหมายบ้านเมืองในขณะนั้น หรือที่เรียกว่า ค่าขึ้นค่าค้อ ซึ่งเป็นการปรับผู้กระทำความผิดของคนในสังคมแต่ละชั้น ซึ่งเป็นการปรับผู้กระทำความผิดในอัตราที่แตกต่างกัน คือมีการกำหนดให้ชนชั้นผู้ปกครองต้องได้รับโทษมากกว่าชนชั้นผู้อยู่ใต้การปกครองในกรณีที่กระทำความผิดในลักษณะเดียวกัน ซึ่งก็คือว่าเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นความแตกต่างของคนในสังคมล้านช้างอย่างชัดเจน แต่ยกเว้นเฉพาะกษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์เท่านั้นที่ไม่มีการปรับหรือลงโทษตามกฎหมายแต่ประการใด เพราะชาวล้านช้างถือว่าพระองค์เป็นเทพมาจุติเพื่อการปกครองบ้านเมืองโดยเฉพาะ จึงไม่มีบทลงโทษใดๆ สำหรับกษัตริย์ในยุคสมัยล้านช้าง ดังนั้นในสมัยล้านช้างนี้กฎหมายจึงเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตให้คนล้านช้างมีบทบาทหรือกิจกรรมการดำเนินชีวิตต่างกัน และในสังคมล้านช้างนี้เพศชายเป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญหรือมีบทบาทมากกว่าผู้หญิง เพราะผู้ชายเป็นทั้งกำลังในการ

^{๑๒๔} อ่างแล้ว, กรมวรรณคดีลาว, *พื้นขุนบรมราชาธิราช*, หน้า ๒๘.

ผลิตและกำลังในการทำสงคราม อย่างไรก็ตาม เมื่อเพศชายกระทำความผิดจะอัตราโทษมากกว่าเพศหญิง เช่นเดียวกันกับชนชั้นผู้ปกครองที่มีบทบาทมากเท่าใดก็อัตราโทษมากขึ้นตามเท่าตัว

๔.๒.๓.๒ วิธีชีวิตแบบการดำเนินชีวิตของสังคมล้านช้าง

วิถีชีวิตของคนล้านช้างถูกแบ่งให้เป็นระบบชนชั้นอย่างชัดเจน ซึ่งแต่ละชนชั้นถูกแบ่งย่อยลงไปตามความสำคัญและบทบาทที่มีต่อสังคม อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าวิถีชีวิตของคนล้านช้างจะถูกแบ่งให้ปฏิบัติกิจกรรมการดำเนินชีวิตตามแต่ละชนชั้น แต่คนในแต่ละชนชั้นก็ไม่ได้แยกตัวออกจากกันอย่างเด็ดขาด ยังคงมีความสัมพันธ์และช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน โดยชนชั้นปกครองจะให้ความช่วยเหลือสถาบันศาสนา โดยการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในทุกๆ ด้าน ส่วนพระสงฆ์ก็ช่วยเหลือสังคม โดยการใช้หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องช่วยในการสอนให้คนล้านช้างได้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องดีงาม ดังนั้นวิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตของคนล้านช้างในแต่ละชนชั้นจึงมีลักษณะการประพฤติปฏิบัติที่คล้ายคลึงกัน นั่นคือการประพฤติตามครรลองคตินิยมในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอวิเคราะห์วิถีชีวิตแบบการดำเนินชีวิตของสังคมล้านช้าง ดังนี้

๑) วิถีชีวิตของคนในครอบครัว

คนในสังคมล้านช้างจะให้ความสำคัญกับครอบครัวเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นชนชั้นการปกครอง หรือชนชั้นภายใต้การปกครองก็ตามจะมีความรับผิดชอบต่อครอบครัวในฐานะที่เป็นสถาบันเริ่มแรกในการอยู่ร่วมกัน ซึ่งจะเห็นได้จากบทบาทและหน้าที่ที่มีต่อครอบครัวจะปรากฏในกฎหมายฉบับต่างๆ เช่น ส้อยสายคำ โดยเนื้อหาในกฎหมายฉบับนี้จะสอดแทรกให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ที่คนในครอบครัวจะพึงปฏิบัติต่อกัน ดังนี้^{๑๒๕}

๑. บทบาทและหน้าที่ที่บุตรมีต่อบิดา-มารดา เป็นข้อกำหนดให้คนในสังคมล้านช้าง มีการปฏิบัติต่อกันในฐานะที่เป็นคนในครอบครัวเดียวกัน แต่มีฐานะต่างกันคือระหว่างลูกกับพ่อแม่ โดยลูกจะต้องปฏิบัติต่อพ่อแม่ คือ

๑) เคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของบิดา-มารดาอย่างเคร่งครัด เช่น ในกรณีที่ขุนบรมสั่งสอนโอรสทั้ง ๗ พระองค์ ก่อนที่จะส่งไปปกครองบ้านเมือง ซึ่งพระโอรสก็น้อมรับเอาคำสั่งสอนนั้นมาปฏิบัติด้วยดี

๒) ให้ความกตัญญูกตเวทิตต่อบิดา-มารดา

๓) รักใคร่ปรองดองกันในหมู่พี่

๒. บทบาทและหน้าที่ที่บิดา-มารดามีต่อบุตร เป็นข้อกำหนดให้บิดา-มารดาทำหน้าที่อบรมสั่งสอนบุตรตามคตินิยมทางพระพุทธศาสนา คือ

^{๑๒๕} สীลา วีรวงค์, ตำนานขุนบรมราชาธิราช, (เวียงจันทน์: หอสมุดแห่งชาติ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, ๑๙๘๔), หน้า ๒๑, อ้างใน ปิยฉัตร สิ้นธุสะอาด, สังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓, รายงานการวิจัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐, หน้า ๗๓-๗๔.

๑) ต้องอบรม สั่งสอนให้บุตรเป็นคนดี ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ให้บุตรได้มีโอกาสได้รักษาศีล ๕ และศีล ๘ เป็นต้น

๒) ต้องให้ความรักแก่บุตรอย่างเท่าเทียมกัน

๓. บทบาทและหน้าที่ที่สามีมีต่อภรรยา เป็นข้อกำหนดให้สามีพึงปฏิบัติต่อผู้เป็นภรรยา คือ

๑) ต้องคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายและอย่าทำลายผู้หญิงหรือภรรยา สังคมล้านช้างให้ความสำคัญกับผู้ชายมาก เพราะถือว่าผู้ชายเป็นกำลังสำคัญในการผลิตและผู้ชายเป็นเพศที่เข้มแข็ง ส่วนผู้หญิงนั้นเป็นเพศที่อ่อนแอจึงต้องปกป้องคุ้มครองภัย และไม่ทำลาย

๒) ในกรณีที่ชายมีภรรยาหลายคน เพราะในสังคมล้านช้างผู้ชายสามารถมีภรรยาหลายคนได้ ดังนั้นสามีจึงต้องให้ความรักและให้ความยุติธรรมแก่ภรรยาอย่างเท่าเทียมกัน

๔. บทบาทและหน้าที่ที่ภรรยามีต่อสามี เป็นข้อกำหนดให้ภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามี คือ

๑) ต้องให้ความเคารพ ยำเกรงและเชื่อฟังสามี เพราะสังคมล้านช้างนั้นถือว่าชายเป็นใหญ่ ดังนั้นเมื่อแต่งงานแล้ว หญิงจะต้องให้ความเคารพยำเกรงและเชื่อฟังสามี เหมือนเชื่อฟังบิดา

๒) ต้องปรนนิบัติสามี ซึ่งเป็นสิ่งที่ภรรยาต้องปฏิบัติต่อสามีโดยจะมีการปลูกฝังค่านิยมในการปรนนิบัติสามีจากมารดาสู่ลูกสาว

บทบาทและหน้าที่ของคนในครอบครัวที่ปฏิบัติต่อกันนี้ ถือว่าเป็นสิ่งกำหนดวิถีชีวิตในเชิงพฤติกรรมของคนในอาณาจักรล้านช้าง เพราะเมื่อคนปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของครอบครัวได้เป็นอย่างดีแล้ว ก็แสดงให้เห็นว่า สภาพจิตใจของคนได้ผ่านการหลอมจากครอบครัวที่ดี ซึ่งจะทำให้คนนั้นไม่สร้างปัญหาให้กับสังคมในภาพรวม ลักษณะวิถีชีวิตเช่นนี้เองที่สังคมล้านช้างได้ให้ความสำคัญกับสังคมย่อยคือสังคมครอบครัว เพราะจะมีการกำหนดวิถีชีวิตเชิงพฤติกรรมของคนที่ต้องปฏิบัติต่อครอบครัวเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยให้ผู้ใหญ่ในครอบครัวเป็นคนกล่อมเกลาคณผู้น้อยด้วยศักดิ์ เช่น ภรรยา และลูกหลาน เป็นต้น ให้ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นคนดี ทั้งต่อครอบครัวและสังคมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ฉะนั้นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นเครื่องมือในการกำหนดวิถีชีวิตของคนล้านช้างที่จะต้องปฏิบัติต่อกันระหว่างคนในครอบครัว

๔.๒.๓.๓ วิถีชีวิตของคนในสังคม

วิถีชีวิตของคนล้านช้าง โดยทั่วไปจะอาศัยอยู่ตามเขตที่มีความอุดมสมบูรณ์ เช่น ตามสายน้ำสายต่างๆ ที่พอจะมีน้ำใช้ได้สะดวกตลอดทั้งปี ไม่ขาดแคลน เช่น ตามห้วยน้อย ตามที่ราบที่มีบึงใหญ่ หรือที่ราบที่สูงที่มีน้ำไม่ขาดแคลน ลักษณะการสร้างชุมชนลาวแบบนี้จึงมีจึงมีการปฏิบัติต่อกันมาบางกลุ่มชุมชนที่อยู่ตามภูเขาที่ต้องมีน้ำห้วยที่มีน้ำไม่ขาดแคลน ส่วนลักษณะบ้านเรือนก่อสร้างเป็นหลังขนาดเล็ก ยกพื้นสูงเพื่อใช้ข้างล่างเป็นที่เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย และทำคอกสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ และหมู เป็นต้น ถ้าตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่สูงก็จะเป็นลักษณะบ้านที่ทำด้วยดิน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรือนของพวกชนเผ่า บ้านเรือนสมัยนั้นก่อสร้างด้วยไม้เนื้อแข็งและไม้ไผ่ มุงด้วยใบไม้ หญ้าคา หญ้าแฝก ใช้ดอก

หรือหาวยเป็นเครื่องมือมัด ลักษณะของบ้านเหมาะสำหรับการอยู่ร่วมกันระหว่างสามี-ภรรยา และลูก ๒-๓ คน ถ้าเป็นเรือนของพ่อบ้าน หัวหน้าของกลุ่มก็จะเป็นเรือนที่มีเสาใหญ่ หลังใหญ่ กว้างขวางพอสมควร ด้านหน้าก็เป็นห้องรับแขกบางที่ก็ต่อเฉลียงเพิ่ม ถ้ามีเมียน้อยหรือหลายเมียจะปลูกเรือนให้อยู่ต่างหากแต่อยู่ใกล้กัน ส่วนทาสหรือช้อยก็จะปลูกอยู่ใกล้เพื่อเรียกใช้ได้ทันที ส่วนลูกเมื่อโตขึ้นและแต่งงานก็จะสร้างครอบครัวอยู่ต่างหาก แต่ก็อยู่บริเวณเดียวกัน ถ้าเป็นลูกชายก็มักจะไปอยู่กับฝ่ายภรรยาแต่ก็มีหลายเผ่าที่ผู้ชายนำภรรยาเข้ามาอยู่บ้านด้วย ส่วนแม่เรือนจะรับผิดชอบต่อการงานในครอบครัวมากกว่าพ่อเรือน เพราะว่านอกจากการตักน้ำ ตำข้าว เลี้ยงลูก เก็บฟืน ทอผ้า แล้วยังต้องออกไปทำไร่ ทำนา ดูแลสัตว์เลี้ยงและอื่นๆ เพราะผู้ชายหรือพ่อบ้านทุกครอบครัวจะถูกเวรต้องได้ไปทำงานให้กับหลวงปีละหลายเดือน บางทีก็ถูกเกณฑ์เป็นทหารป้องกันชายแดน หรือไปปราบปรามกบฏต่างๆ กว่าจะได้กลับมาก็เป็นเวลาหลายเดือน^{๑๒๖} ดังนั้น ผู้ที่จะเป็นแม่เรือนในสมัยนั้น จึงต้องเป็นผู้ที่มีความขยัน อดทน และเข้มแข็ง

ในสังคมล้านช้างยังต้องมีวิถีชีวิตของแต่ละคน ซึ่งวิถีชีวิตในที่นี้คือ พฤติกรรมของคนในช้างช้าง เช่น พฤติกรรมการกิน การแต่งกาย ความเชื่อ โดยเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกในสังคม เช่น ความเชื่อ ซึ่งสังคมล้านช้างมีความเชื่อเรื่องแถนอย่างมาก โดยถือว่าแถนเป็นเทพที่มีอำนาจสูงสุด และมีเพียงองค์เดียวเท่านั้น ชาวล้านช้างยังเชื่ออีกว่ากษัตริย์ที่ปกครองล้านช้างทุกพระองค์มีเชื้อสายมาจากพญาแถน (ผีฟ้าแถน) โดยสืบเชื้อสายมาจากขุนบรม คือแถนส่งขุนบรมมาปกครองโลกมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติและที่สำคัญความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอย่างมากในสังคมล้านช้าง การที่คนล้านช้างเกิดความเชื่อในสรรพสิ่งต่างๆ นั้น ไม่ใช่เป็นการแสดงให้เห็นว่าคนล้านช้างมีความมั่งงาย แต่ความเชื่อกลับเป็นตัวการกำหนดวิถีชีวิตของคนล้านช้างให้อยู่ในกรอบของสังคมล้านช้างนั่นเอง นอกจากนี้ ยังมีวิถีชีวิตในด้านอื่นๆ เช่น อาหารการกิน เครื่องใช้ อาวุธ ดนตรี และการแสดงนันทนาการต่างๆ เป็นต้น วิถีชีวิตของคนล้านช้างยังมีการติดต่อค้าขายกับเมืองต่างๆ เช่น อูธยา สุโขทัย ตาลี คนมิง และล้านนา เป็นต้น ในด้านอาหารการกินนั้น ก็แสดงให้เห็นว่า คนล้านช้างมีวิถีชีวิตการกินแบบง่ายๆ เช่น ปลาต้ม ปลาร้า และยังสามารถผลิตเป็นสินค้าออกไปขายยังล้านนาอีกด้วย ซึ่งที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าคนล้านช้างได้รับวัฒนธรรมด้านต่างๆ จากเมืองใกล้เคียงอยู่บ้าง แต่ถึงกระนั้นคนล้านช้างก็ยังมีวิถีชีวิตตามเป็นแบบของตนอยู่นั่นเอง ซึ่งวิถีชีวิตบางอย่างก็ได้มีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

๔.๒.๓.๔ เครื่องมือกำหนดวิถีชีวิตของคนล้านช้าง

สังคมล้านช้างมีความหลากหลายในเรื่องของความเชื่อที่แตกต่างกัน การที่จะทำให้นักมีกรอบในการดำเนินชีวิตเป็นไปในแนวเดียวกันได้ ชนชั้นปกครอง (พระมหากษัตริย์) จึงได้กำหนด

^{๑๒๖} สุเนตร โพธิสาร, ประวัติศาสตร์ลาว, (ขอนแก่น: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๘), หน้า ๑๑๘-๑๑๙.

กรอบให้คนล้านช้างได้มีวิถีชีวิตเป็นไปในแนวเดียวกัน เพื่อให้ง่ายต่อการควบคุมดูแลให้คนเหล่านั้นมีวิถีชีวิตอยู่อย่างสันติ โดยแบ่งกรอบแห่งวิถีชีวิตออกเป็น ๓ แนวทาง คือ วิถีชีวิตทางด้านศาสนา วิถีชีวิตทางด้านกฎหมาย และวิถีชีวิตทางด้านตำนานและวรรณกรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. วิถีชีวิตทางด้านศาสนา

อาณาจักรล้านช้าง ได้ใช้ความเชื่อทางศาสนาผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิม คือความเชื่อเรื่องวิญญาณ (ผี) เช่น ผีฟ้า ผีแถน เป็นต้น ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนี้สะท้อนออกมาในรูปแบบฮีต-คอง ซึ่งเป็นการผสมผสานความเชื่อระหว่างศาสนาพุทธ พราหมณ์ และผี เช่น ในเดือนเจ็ดจะมีการทำบุญบูชาเทวดาอารักษ์ ผีเจ้าหลักเมือง ผีพ่อแม่ ผีปู่ตา ผีบรรพบุรุษ และผีตาแฮก (ผีที่รักษานาไร่)^{๑๒๗} เป็นการทำพิธีของพราหมณ์ บูชาผี กับการทำบุญทางพระพุทธศาสนา ในสมัยของพระเจ้าโพธิสารราชเจ้า ได้มีพระราชอาชญาประกาศให้บ่าวไพร่พลเมืองทั้งหมดเลิกนับถือพวกวิญญาณ หรือผีแถนอันเคยนับถือมาแต่โบราณนั้นเสียทั้งหมด โดยให้ประชาชนหันมานับถือพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว^{๑๒๘} ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้างกรอบในการดำเนินชีวิตของคนล้านช้าง และให้ง่ายต่อการปกครอง แต่ในความเป็นจริงแล้วการกำหนดห้ามนับถือดังกล่าวนั้นก็ไม่ได้ผลเท่าไรนัก เพราะความเชื่อเรื่องผีของคนล้านช้างถูกปลูกฝังมานานหลายชั่วอายุคน จึงไม่สามารถจะถูกลบทิ้งไปจากจิตสำนึกของคนล้านช้างได้ ความเชื่อเหล่านั้นยังถูกฝังแน่นอยู่ในจิตใจจนถึงปัจจุบันนี้

พระเจ้าฟ้างุ้มได้นำพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่แล้ว ทำให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้าถึงจิตใจของคนล้านช้างได้อย่างรวดเร็ว และชนชั้นผู้ปกครองเองก็ให้ความสำคัญกับหลักธรรม และคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอย่างเต็มเปี่ยม จึงได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิตของคนล้านช้าง เช่น ความเชื่อเรื่องกรรม คือการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ซึ่งผลของกรรมจะส่งผลให้ในชาตินี้และชาติหน้า และสภาพความเป็นอยู่ของคนแต่ละคนในชาตินี้เป็นผลมาจากอดีตชาติ เป็นต้น ซึ่งแนวความคิดเรื่องการทำดีที่ได้รับผลตอบแทนคือการไปเสวยสุขบนสวรรค์นี้เอง ก็ถือว่าเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ชนชั้นผู้ปกครองได้นำมาเสนอเพื่อสร้างเป็นกรอบแห่งวิถีชีวิตของคนล้านช้างได้ประพฤติดี ไม่สร้างปัญหาให้กับสังคม และที่สำคัญการนำหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาใช้เป็นเครื่องมือกำหนดวิถีชีวิตของคนล้านช้าง ก็เพื่อให้คนล้านช้างมีกรอบวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตเป็นไปในทางเดียวกัน ดังนั้นพระพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้างจึงเป็นเครื่องมือ

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ นายสิทธิพล เวียงธรรม, อดีตนักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๒

^{๑๒๘} พระครูภักทิสิริวุฒิ (วิทยา สิริภทโท/เที่ยงธรรม), ศึกษาพัฒนาการและอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในสังคมล้านช้าง, รายงานการวิจัย, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๕), หน้า ๒๗.

ในการกำหนดวิถีชีวิตของคนล้านช้างในเรื่องของการพัฒนาความคิด ความเชื่อเพื่อนำไปสู่สังคมที่เป็นระเบียบเรียบร้อยดีงามเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั่นเอง

๒. วิถีชีวิตทางด้านกฎหมาย

อาณาจักรล้านช้าง นอกจากจะใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องกำหนดในการสร้างกรอบในการประพฤติปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แต่เนื่องจากอาณาจักรล้านช้างเริ่มมีการขยายขอบเขตมากขึ้น ก็ทำให้สังคมล้านช้างมีการขยายตัวตามไปด้วย ซึ่งการขยายตัวของสังคมล้านช้างนี้ไม่ได้มีส่วนทำให้สภาพจิตใจของคนล้านช้างขยายสูงขึ้นไปด้วย แต่ตรงกันข้ามเมื่อสังคมขยาย หรือมีความเจริญมากขึ้นเท่าใด ปัญหาของคนในสังคมล้านช้างก็เริ่มมีมากขึ้นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้การปกครองจะใช้เฉพาะหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาคงยังไม่เพียงพอต่อการกำหนดวิถีชีวิตของคนล้านช้าง ผู้ปกครองจึงหามาตรการมาเป็นเครื่องกำหนดวิถีชีวิตของคนล้านช้างเพิ่มเติม โดยการนำจารีต คือฮีต-คองต่างๆ ที่สืบทอดกันมาในอดีต แล้วนำมาผสมผสานกับบทลงโทษทางศาสนาแล้วพัฒนาออกมาเป็นข้อบังคับจนกลายเป็นกฎหมายของสังคมล้านช้างในที่สุด

การบัญญัติกฎหมายในช่วงแรกๆ ของอาณาจักรล้านช้างจะอิงกับหลักพระธรรมวินัยในพระพุทธศาสนา โดยมีการนำคติความผิดทางกฎหมายไปเทียบกับวินัยสงฆ์ที่มีความผิดของภิกษุจากแหล่งต่างๆ และข้อห้ามส่วนใหญ่จะมีสาระสำคัญตรงกับหลักเบญจศีล และบางฉบับได้นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการตัดสินปัญหา หรือเป็นเกณฑ์ในการกำหนดความผิดทางกฎหมาย ดังนั้นการพิจารณาโทษตามบทลงโทษทางกฎหมายก็จะมี การพิจารณาความผิดจากหนักหรือเบาตามวินัยสงฆ์ ซึ่งการนำเอาวิจัยสงฆ์มาเปรียบเทียบกับกฎหมายนี้ก็เพื่อเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ และความเป็นธรรมให้ตัวกฎหมาย นอกจากนี้พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนายังได้ทำหน้าที่คล้ายตุลาการร่วมกับขุนนางในการพิจารณาลงโทษผู้กระทำความผิดอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมกับทุกฝ่าย แม้ลักษณะของกฎหมายในช่วงนี้จะอิงกับวินัยสงฆ์อยู่บ้าง แต่ก็ยังมีบทลงโทษผู้กระทำความผิดอย่างชัดเจนมากกว่ายุคที่ใช้จารีต หรือฮีต-คอง และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการกำหนดวิถีชีวิตของคนล้านช้าง ซึ่งในช่วงแรกนี้ ขนชั้นผู้ปกครองจะใช้ฮีต-คอง และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องกำหนดความประพฤติของคนล้านช้าง ซึ่งผู้ใดไม่ประพฤติหรือปฏิบัติตามจะชะล่า เช่น ผู้หญิงไปชู้ หรือสมสู่กับผู้ชาย จะชะล่า”^{๑๒๙} เป็นต้น

^{๑๒๙} ปียมัตร์ สีนธูสะอาด, สังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๘๒.

๔.๓ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง

อาณาจักรล้านช้างในอดีตเป็นอาณาจักรที่มีความยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำโขง ซึ่งได้ล่มสลายไปตั้งแต่ที่ฝรั่งเศสเข้าปกครองลาว ถึงแม้ว่าอาณาจักรล้านช้างได้ล่มสลายไปแล้ว แต่สิ่งหนึ่งที่ไม่ได้ล่มสลายไปกับอาณาจักรล้านช้าง คือปรัชญา แนวคิด ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจิตวิญญาณของคนล้านช้างที่ยังคงสืบทอดมาถึงคนสองฝั่งโขงในยุคปัจจุบัน ที่เห็นได้ชัดเจนคือการดำรงชีวิตของคนอีสาน และคนใน สปป.ลาว เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือวิญญาณ (ผี) พิธีกรรมของพราหมณ์ และพระพุทธศาสนา รวมไปถึงรูปแบบการดำรงชีวิตบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับปรัชญา แนวคิด ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีของคนภาคอีสานของไทย และชาว สปป.ลาว เช่น การดำรงชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติในการแสวงหาปัจจัย ๔ จากธรรมชาติเป็นต้น ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร บันทึกทางประวัติศาสตร์ หลักฐานทางประวัติศาสตร์ การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูล เกี่ยวกับอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง ในประเด็นที่เด่นๆ ดังนี้

๑. ผีหรือวิญญาณที่อิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง

วิถีชีวิตของคนล้านช้างในยุคต้นๆ ดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ มีวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติ ชาวล้านช้างเดิมเชื่อว่ามีพลังลึกลับที่มองไม่เห็นคอยให้คุณและให้โทษแก่มนุษย์ คนล้านช้างจึงสร้างมนต์ศันขึ้นมาในรูปของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่อยู่เบื้องหลังธรรมชาติ และปรากฏการณ์เหล่านั้น ส่งผลให้เกิดความเชื่อเรื่องวิญญาณ (ผี) ขึ้นในยุคแรกๆ ของสังคมล้านช้าง และมีการสืบทอดเรื่อยมาถึงปัจจุบันนี้

ในโลกปัจจุบันมีการพัฒนาเทคโนโลยีที่เจริญขึ้นและระบบเหตุผลมากขึ้น แต่ความเชื่อเรื่องวิญญาณ (ผี) ยังไม่ได้จางหายไป แต่ยังคงมีความเชื่อของคนในยุคปัจจุบันอยู่ เช่น คนเกิดเจ็บป่วยไปหาแพทย์และทำการรักษาตามคำแนะนำทางการแพทย์แผนปัจจุบันแล้วไม่หาย หรือค้นหาสาเหตุของการป่วยไม่ได้ คนป่วยหรือญาติๆ มักจะนำไปหาหมอไสยศาสตร์ ที่เรียกว่า หมอผี หมอทรง หรือหมอธรรม เป็นต้น ซึ่งบางครั้งหมอเหล่านี้ก็สามารถรักษาให้หายจากอาการป่วยได้อย่างน่าอัศจรรย์ โดยใช้การรักษาเยียวยาแบบความเชื่อหรือทำพิธีกรรมที่มีการสืบทอดมาแต่โบราณ^{๑๓๐} ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ปัจจุบันแม้จะมีความเจริญทางการแพทย์หรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่ผู้คนชาวอีสานและชาวลาวบางส่วน ยังมีความเชื่อในพลังอำนาจลึกลับที่เรียกว่า วิญญาณ (ผี) นี้อย่างไม่เสื่อมคลาย ดังนั้นความเชื่อเกี่ยวกับ วิญญาณ (ผี) ที่ยังมีอิทธิต่อวิถีชีวิตของคนภาคอีสานและคนลาวมาถึงปัจจุบันนี้

สำหรับคนอีสานและคนลาว วิญญาณก็คือผีของผู้ที่ล่วงลับไปแล้วหรือที่มีอยู่แล้วโดยไม่ทราบว่ามีมาแต่เมื่อใดหรือมีมาอย่างไร ผีเหล่านี้ประกอบด้วยผีประเภทต่างๆ เช่น ผีนา ผีป่า ผีเขา ผี

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ นายสิทธิพล เวียงธรรม, อดีตนักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม, เมื่อวันที่ ๒๐ เดือน กรกฎาคม ๒๕๖๒

บ้าน ผีหมู่บ้าน ผีปู่ตายาย ผีฟ้า ผีแถน และผีอื่นๆ หรือแม้กระทั่งผีที่เกิดจากการกระทำของบุคคล เช่น ผีปอบ ความเชื่อเรื่องผีอันเป็นความเชื่อที่มีมาแต่สมัยโบราณ ผสมผสานกับความเชื่อในพุทธศาสนาจนแทบจะแยกกันไม่ออกว่าพิธีกรรมใดเกิดจากความเชื่อในพุทธศาสนาหรือพิธีกรรมใดเกิดจากความเชื่อเรื่องผีดั้งเดิม^{๑๓๑} ความเชื่อเรื่องผีของชาวอีสานและชาวลาวนั้น เข้ามาผูกพันในการประกอบอาชีพ ซึ่งถือว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวอีสานและชาวลาว การทำนาคันเป็นอาชีพที่ขึ้นอยู่กับสภาพของธรรมชาติดินฟ้าอากาศ จะได้ผลหรือไม่ได้ผลขึ้นอยู่กับธรรมชาติ และสิ่งที่นับว่ามีความสำคัญต่อการทำนาก็คือน้ำ น้ำที่ได้จากน้ำฝน ซึ่งชาวอีสาน-ลาวเชื่อว่าผีเป็นผู้คอยบันดาลให้ฝนตก ฝนจะตกต้องตามฤดูกาลหรือไม่ มีน้ำเพียงพอหรือไม่ ขึ้นอยู่กับอำนาจดลบันดาลของผีแถน ก่อนลงมือทำนาคันเมื่อเข้าสู่ฤดูฝนจึงต้องมีพิธีกรรมขอฝนจากผีแถน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล มีน้ำมากพอที่จะได้ทำนาคัน เมื่อได้น้ำฝนแล้ว ก่อนลงมือหว่านข้าวกล้าก็จะมีพิธีไหว้ผีประจำที่นา หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าผีตาแฮก เพื่อข้าวกล้าจะได้เจริญงอกงามไม่ถูกรบกวนจากศัตรูข้าว ได้ข้าวเต็มเม็ดเต็มหน่วยเพื่อความอยู่รอดในการดำเนินชีวิต เมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวก็มีพิธีสู่ขวัญลานนวดข้าว สู่ขวัญข้าวเพื่อเป็นสิริมงคลมีข้าวได้พอกินตลอดปี ก่อนที่จะถึงฤดูกาลทำนาคันในปีต่อไป^{๑๓๒}

ความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณหรือผี ที่เห็นว่ามี ความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน และชาวลาวมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้างยุคแรกๆ แล้วมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน จนกลายเป็นวิถีชีวิตของชาวไทยอีสานและชาวลาว จนไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ ซึ่งความเชื่อก็มีหลากหลาย แต่เห็นชัดเจน คือความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ตา และความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกของชาวอีสานและชาวลาว ดังนี้

๑.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่ตาของคนอีสานและคนลาว

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ รศ.อุดม บัวศรี, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญา ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต ล้านช้าง มจร วิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๒ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ พระครูประภัศร์จันทโชติ, เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมล้านช้าง, เมื่อวันที่ ๗ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒

ภาพประกอบที่ ๔.๑๒ การบวงสรวงเจ้าปู่ตา^{๑๓๓}

คนอีสานและคนลาวในปัจจุบันแทบทุกหมู่บ้านจะมี ดอนปู่ตา ซึ่งถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน โดยชุมชนมีความเชื่อว่าดอนปู่ตาเป็นที่อยู่อาศัยของผีบรรพบุรุษของหมู่บ้าน ปู่ตา หมายถึงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ปู่ตาเป็นวิญญาณทางพ่อ ตา เป็นวิญญาณทางแม่ คนในชุมชนจึงปลุก ตูบ หรือ หอ ให้ผีปู่ตาได้อาศัย ซึ่งอาจจะมียูบปั้นแทนหรือไม่มีก็ได้ โดยถือว่าเป็นเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดจะรุกร้าหรือตัดต้นไม้แสดงวาทายบคายไม่ได้ ดังนั้น ดอนปู่ตา จึงเป็นกลายเป็นป่าขนาดเล็กๆ และเป็นพื้นที่ป่าสงวนของคนในชุมชนไปในตัว^{๑๓๔} คนอีสานและคนลาวมีความเชื่อเรื่องผีปู่ตามานานแล้ว โดยถือว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน ความเชื่อดังกล่าวได้หยั่งลึกลงไปจิตสำนึกของลูกหลานในชุมชน และถือปฏิบัติติดต่ออย่างเคร่งครัดสืบต่อกันมา ผีปู่ตาเป็นผู้รักษาหมู่บ้านให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข อีกทั้งยังมีการบ๋า (การบนบาน) หรือขอพรในกรณีต่างๆ ของคนในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านที่มาบ๋าจะมีตั้งแต่เด็กนักเรียนจนถึงผู้สูงอายุทุกเพศทุกวัย การบนบานจะมีหลายอย่าง เช่น การขอพรให้ตนเองประสบความสำเร็จในด้านการเรียน ค้าขาย หรือในการเดินทาง โดยหากสิ่งที่ตนเองบ๋านั้นประสบความสำเร็จ ก็จะมีการแก้บนตามที่ได้กล่าวไว้ เช่น การบ๋า ด้วยหัวหมู

^{๑๓๓} บวงสรวงเจ้าปู่ตา, แหล่งที่มา: <https://www.google.com/search?rlz=1C1GGRV> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ พระสมปอน สุจิตโต (ศรีประดิษฐ์), วัดพระขาว อำเภอไชยธานี นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, เมื่อวันที่ ๒๙ เดือน เมษายน พ.ศ.๒๕๖๒

เปิด โถ่ น้ำแดงหรือเหล้า หากเป็นเรื่องใหญ่ก็อาจจะถึงขั้นมีการแสดงมโหรีสรรพ เช่น หมอลำ หรือ ภาพยนตร์^{๑๓๕} เป็นต้น

นอกจากนี้ ในเดือน ๖ หรือพฤษภาคม จะมีการทำบุญเลี้ยงผีปู่ตาเป็นประจำทุกปี โดย พิธีกรรมทั้งหมด ตั้งแต่การบ่าหรือการเซ่นไหว้ต่างๆ ต้องผ่านเฒ่าจ้ำหรือกระจ้ำ ซึ่งเป็นผู้ติดต่อทางจิต กับผีปู่ตา ในกรณีที่มีคนในชุมชนทำในสิ่งที่สมควรผีปู่ตาจะแสดงให้เห็นโดยการไปสิง หรือเข้าเฒ่าจ้ำ เฒ่าจ้ำจะมีการสั่นแล้วพูดอะไรออกมาชัดเจนว่าใครทำอะไรผิดผีปู่ตา ให้รีบแก้ไขโดยการนำดอกไม้ ธูปเทียน ไปบอกกล่าวเพื่อขอขมา^{๑๓๖} ส่วนพิธีเลี้ยงศาลปู่ตา หรือชาวบ้านเรียกว่า พิธีเลี้ยงบ้าน มักจะ ทำกันในวันพุธแรกของเดือน ๖ เฒ่าจ้ำจะประกาศให้ลูกบ้านเตรียมข้าวปลาอาหาร และให้อาหมัญ้าคา มัดแทนวัว ควาย เปิด โถ่ และคน ให้ครบตามจำนวนของแต่ละครอบครัว โดยนำไปรวมกันบริเวณพิธี ที่ดอนปู่ตา จากนั้นเฒ่าจ้ำก็จะเป็นผู้นำประกอบพิธีเสีงทายดินฟ้าอากาศรวมทั้งหมดทุกเหตุเภทภัยที่อาจเกิด ขึ้นกับหมู่บ้าน หลังเสร็จพิธีดังกล่าวชาวบ้านก็จะแบ่งข้าวปลาอาหารไปกินเพื่อเป็นสิริมงคล และ หลังจากการทำพิธีเลี้ยงปู่ตาเสร็จจะมีการเสีงทายฟ้าฝนขึ้น ด้วยวิธีการที่แตกต่างกันไปในแต่ละ ชุมชน เช่น การจุดบั้งไฟ ฟ้อนรำ บางแห่งก็จัดเป็น ๓ ชุดคือ เสีงฝน เสีงคน และเสีงควายหรือ สัตว์เลี้ยง^{๑๓๗} เป็นต้น ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกันไป

ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาของชาวอีสานและชาวลาว เป็นความเชื่อสืบเนื่องมาแต่สมัย อาณาจักรล้านช้าง ซึ่งปัจจุบันแม้ว่าโลกจะเจริญล้ำยุคไปด้วยวิชาการสมัยใหม่อย่างเช่นวิทยาศาสตร์ แล้วก็ตาม แต่ความเชื่อเรื่องผีปู่ตาหรือวิญญาณต่างๆ ก็ยังถูกสืบทอดกันเรื่อยมา ซึ่งจะเห็นทั่วไปตาม ป่าชุมชนต่างๆ ของชาวไทยอีสานและชาวลาว ความเชื่อเรื่องผีปู่ตานี้ทำให้ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์ หลายอย่าง เช่น ทำให้ชาวมีป่าชุมชนไว้ใช้ประโยชน์ในลักษณะต่างๆ มีการหาของป่ามาเป็นอาหาร รวมทั้งใช้เป็นที่พักที่เก็บกักแหล่งน้ำสำหรับใช้ในการเกษตร เป็นต้น และที่สำคัญศาลปู่ตานี้ยังเป็นจุดศูนย์ รวมใจหรือที่พึ่งของชาวบ้านด้วย กล่าวคือชาวบ้านที่อาศัยอยู่ตามธรรมชาติแต่อดีตเป็นต้นมาถึง ปัจจุบัน ที่พึ่งทางใจที่ดีที่สุดสำหรับพวกเขาก็คือศาลปู่ตา เจ็บป่วยไม่สบายก็อาศัยการบนบานจากศาล ปู่ตา หรือจะเดินทางไปไหนมาไหนก็อาศัยศาลปู่ตาได้ช่วยคุ้มครองให้รอดปลอดภัย มีศาลปู่ตาหลายที่ หลายแห่งที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน แม้แต่คนรุ่นใหม่อย่างเช่นนักเรียน นักศึกษา เป็นต้น จะ ไปสอบแข่งขันอะไรในยุคนี้ ส่วนหนึ่งก็มักจะไปบนบานศาลกล่าวกับศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน หรือศาล

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พ้อทิน ทองปั้น, (ปราชญ์ชาวบ้าน) บ้านหนองแขง ตำบลสานตม อำเภอกุเรือ จังหวัดเลย , เมื่อวันที่ ๖ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ ผศ.ชอบ ดีสวนโคก, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตล้านช้าง มจร ขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๘ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ นายสิทธิพล เวียงธรรม, อดีตนักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัด มหาสารคาม, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

เจ้าที่ต่างๆ เห็นว่าศักดิ์สิทธิ์ เมื่อประสบความสำเร็จจากการขนานไว้แล้ว ก็จะกลับมาแก้บนโดยการทำพิธีเช่นไหว้ตามที่ผีปูดหรือศาลเจ้าที่นั้นๆ ต้องการ ที่กล่าวมานี้ก็เพื่อแสดงให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องผีปูดยังคงมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวไทยในภาคอีสานและชาวลาว โดยเฉพาะกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ตามชนบทพื้นที่แห่งไกลความเจริญต่างๆ หรือแม้ว่ากลุ่มคนที่อาศัยอยู่ตามเมืองที่เจริญแล้วก็ตาม ก็ยังมีการสร้างศาลเจ้าที่ต่างๆ ไว้ในบ้าน หรือที่ทำงาน เช่น ศาลพระภูมิ เป็นต้น เพื่อการเคารพกราบไหว้บูชา หรือเป็นที่พึ่งทางใจของผู้ที่อาศัยอยู่ภายในบ้าน หรือที่ทำงานบริษัทห้างร้านต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า ความเชื่อเรื่องศาลปูดหรือศาลเจ้าที่ต่างๆ ของชาวไทยอีสานและชาวลาวนี้ จะยังคงมีการสืบทอดต่อไปอีกนานเท่านานชั่วลูกชั่วหลาน ตราบเท่าที่สังคมของคนเหล่านี้ยังมีความต้องการพึ่งพาอาศัยพลังลึกลับเหนือธรรมชาติเหล่านี้อยู่

๑.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกของคนอีสานและคนลาว

ภาพประกอบที่ ๔.๑๓ การบูชาผีตาแฮกหรือผีประจำไร่นา^{๑๓๘}

ผีตาแฮก เป็นผีประจำไร่นา ผีนา บ้างที่เรียกว่าเจ้าแม่โพสพ ซึ่งชาวอีสานและชาวลาวเรียกว่า ผีตาแฮก ปู่แฮก หรือแม่ธรณี คนสมัยล้านช้างเชื่อว่าเป็นผีที่ทำหน้าที่อารักขาผืนนาคอยดูแลให้ข้าวกล้า น้ำท่า รวมถึงปูปลาให้อุดมสมบูรณ์ คุ่มครองสัตว์เลื้อยต่างๆ ไม่ให้เกิดโรคภัย ผีตาแฮกจะสถิตอยู่มุมใดมุมหนึ่งของที่นา โดยเจ้าของนาจะทำศาลเพียงตาเล็กๆ ไว้ ก่อนจะลงทำนาจะต้องเลี้ยงผี

^{๑๓๘} การบูชาผีตาแฮกหรือผีประจำไร่นา,แหล่งที่มา:<https://www.google.com/search?rlz=1C1GGRV:สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒>

ตาแฮกเสียก่อน^{๑๓๙} การปลูกข้าวในยุคสมัยต่างๆ ตามแบบวิถีชีวิตของคนไทยอีสานและคนลาวนั้น มุ่งปลูกข้าวเพื่อบริโภคเป็นหลัก เหลือบริโภคก็เก็บไว้ในยุ้งฉาง หรือนำไปแลกเปลี่ยนกับปัจจัยอื่นๆ บ้างก็เฉพาะสิ่งที่จำเป็นจริงๆ เช่น แลกกับเสื้อผ้า อาหาร เกือบ และยารักษาโรค เป็นต้น แต่จะไม่นิยมแลกเปลี่ยนข้าวกับเครื่องประทัดประหาร ทั้งนี้เพราะคนไทยอีสานและคนลาวมีความเชื่อว่า ข้าวเป็นสิ่งที่มีบุญคุณ มีจิตวิญญาณ มีเทพธิดา ชื่อว่า แม่โพสพ ประจำอยู่ในท้องถื่น บางแห่งเรียกว่า นางโคสก หรือ แม่โคสก โดยเชื่อกันว่า แม่โพสพนี้มีอิทธิฤทธิ์ สามารถลดบันดาลความสมบูรณ์พูนสุขแก่ผู้ปฏิบัติชอบต่อนางได้ และถ้าปฏิบัติไม่ดีจะได้ผลตรงข้าม ดังนั้นหลังการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จแต่ละปี ชาวบ้านจึงต้องจัดพิธีบายศรีสู่ขวัญให้แม่โพสพและปฏิบัติต่อแม่โพสพอย่างเคารพนอบน้อม^{๑๔๐} ความเชื่ออย่างนี้ในปัจจุบันก็ยังมีอยู่ โดยเฉพาะชาวบ้านที่เป็นชาวนาได้ทำสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตาทวด ในที่นาของแต่ละคนจะมีที่ที่ให้ผีตาแฮกอยู่ ซึ่งบางคนอาจปลูกกระท่อมหลังเล็กๆ บางคนอาจปักเสาเป็นสัญลักษณ์ว่าที่ตรงนี้ คือที่อยู่ของผีตาแฮก หรือบางแห่งอาจทำรั้วถ้ำ ล้อมบริเวณใดบริเวณหนึ่งไว้ ซึ่งชาวบ้านจะทราบดีถึงที่อยู่ของผีตาแฮกนี้ การไหว้ผีตาแฮกหรือทำพิธีปักกกแฮก จะดำเนินการตอนช่วงจะเริ่มปักดำ สิ่งที่ใช้ในการทำพิธีปักกกแฮก ประกอบด้วย เหล้าขาว ๑ ขวด ไก่ต้มสุกพร้อมเครื่องใน ๑ ตัว บางคนอาจมีข้าวดำ ข้าวแดง ปลาร้า ด้วยก็ได้ ดอกไม้ ธูป เทียน หมาก พลุ บุหรี่ น้ำ ๑ ขวด แก้ว ๒ ใบ กระจตข้าวเหนียว หลังจากนั้นนำของเช่นไหว้ไปที่ที่อยู่ของตาแฮก แล้วจัดแต่งสำรับที่นำมาใส่ถาดเหล้า เปิดฝา กระจตข้าวเหนียวเปิดออก น้ำและเหล้าเทใส่แก้วคนละใบ จุดเทียนตั้งไว้พร้อมทั้งกล่าวเชิญให้ผีตาแฮกมารับหรือมากินของเช่นไหว้ พร้อมกับบนบานให้ข้าวกล้าในนาของตนอุดมสมบูรณ์ และเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จแล้ว จะต้องแบ่งข้าว ๔ เกวียน (เกวียนจำลองเล็กๆ) ให้แก่ผีตาแฮกด้วยทุกปี^{๑๔๑} ชาวไทยอีสานและชาวลาวที่ทำนาเป็นอาชีพหลักจะนิยมถือตามฮีต-คองโบราณ คือจะทำการแฮกนาดำวันอาทิตย์ แฮกนาหว่านวันจันทร์ ปักตาแฮก ปักกกแฮก และดำนาวันพฤหัสบดี ทำขวัญข้าววันอังคาร แฮกกลางโฮ้ (ถางไร่) สุม (เผา) โฮ้เอาวันศุกร์^{๑๔๒} ในปัจจุบันก็มีบ้างที่ชาวนาบางคนหรือบางครอบครัวไม่สะดวกในการถือฤกษ์ตามวันเวลาดังกล่าว แต่ก็มีการสร้างศาลเล็กๆ ไว้ที่นาตน และมีการเลี้ยงผีตาแฮกเป็นประจำทุกปีมิได้ขาด

ความเชื่อเกี่ยวกับผีตาแฮกของชาวอีสานและชาวลาวในปัจจุบันนั้น ยังคงมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องมาแต่โบราณ ซึ่งบางอย่างอาจถูกแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงก็ด้วยความจำเป็นตามกาลเทศะ แต่สารัตถะเดิมคือการนับถือวิญญาณหรือผีตาแฮกก็ยังคงมีอยู่อย่างเหนียวแน่นไม่เสื่อมคลายไปตาม

^{๑๓๙} อ่างแล้ว, ธีระพงษ์ มีไธสง, **ผีกับพุทธกรรมผสมผสานทางความเชื่อ**, หน้า ๒๗-๒๘.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ รศ.อุดม บัวศรี, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญา ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต ล้านช้าง มจร วิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๒ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ สิทธิพล เวียงธรรม, วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๖๒

^{๑๔๒} ปรีชา พิมทอง, **ประเพณีโบราณไทยอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร: มปป, ๒๕๙๕), หน้า ๑๑๖.

กาลเวลา ความเชื่อเรื่องผีของชาวไทยอีสานและชาวลาวยังมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับอีกหลายสิ่งหลายอย่างไม่ว่าจะเป็นป่า เขา ไร่ นา และหมู่บ้าน เป็นต้น จะสังเกตได้จากการทำพิธีกรรมที่มีการทำบุญจะมีการอุทิศหรือมีการเกี่ยวข้องกับบรรดาผีต่างๆ เสมอ ความเชื่อเรื่องผีจึงมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวไทยอีสานและชาวลาวตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย อำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งมีผีเป็นตัวแทนนี้ จึงถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของวิถีชีวิตของชาวไทยอีสานและชาวลาวมาตั้งแต่อดีต วิญญาณหรือผีทำให้ชาวไทยอีสานและชาวลาวมีการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเดียวกันด้วยความสงบราบรื่นโดยไม่ต้องมีกฎระเบียบ ข้อบังคับ หรือกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร หรือมีศาลมาคอยตัดสินคดีถึงสิ่งถูกผิด แต่ความเชื่อเรื่องวิญญาณหรือผีในสังคมอีสานและชาวลาวจะเป็นตัวแสดงหรือชี้ให้เห็นว่าอย่างนั้นดีอย่างไรหรือไม่ดี หรืออย่างนั้นควรหรือไม่ควร ซึ่งคติความเชื่อเช่นนี้ ความสำคัญในการเชื่อเรื่องผีจึงอาจไม่ได้อยู่ที่การมีผีหรือไม่มีจริงตามความเชื่อนั้นก็ได้ แต่ความเชื่อเรื่องผีในสังคมชาวไทยอีสานและชาวลาวจะเป็นการสร้างจิตสำนึกของคนในสังคมให้เป็นผู้มีจริยธรรมในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

การทำการเกษตรสมัยอาณาจักรล้านช้าง เป็นการเกษตรแบบพึ่งพาธรรมชาติ เช่น อาศัยลม ฝน พายุ อากาศ ถ้าปีใดมีฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล และตกพอดี ก็จะทำให้ผลผลิตทางการเกษตรดี แต่ถ้าปีใดเกิดฝนไม่ตกตามฤดูกาลหรือเกิดภัยแล้งจะทำให้ผลผลิตทางการเกษตรไม่ดี ได้รับความเสียหายคนล้านช้างมีความเชื่อว่า ลม ฝน พายุ อากาศ มีเทพเจ้าประจำคอยดูแลและควบคุมให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามที่เทพเจ้าต้องการ เมื่อมีความเชื่ออย่างนี้จึงทำให้มีพิธีกรรมต่างๆ ตามมา เช่น พิธีขำบุญบั้งไฟเพื่อขอฝนจากพญาแถน การขอขมา การบอกกล่าว การบูชาเจ้าแม่โพสพ การเลี้ยงผีเลี้ยงเทพเจ้า เลี้ยงเจ้าป่าเจ้าเขา แนวความเชื่อพื้นฐานของบรรพบุรุษล้านช้างจึงเป็น แบบจิตนิยมหรือวิญญาณนิยม อิทธิพลของความเชื่อเหล่านี้ยังสืบทอดมายังคนอีสานและคนลาวที่ทำการเกษตรแบบพึ่งพาธรรมชาติ เช่น ชาวนาในภาคอีสานและชาวนาลาว ก็จะทำนาก็จะมีการทำบุญบั้งไฟเพื่อขอฝนจากพญาแถน และมีการบูชาและเลี้ยงผีนาหรือแม่โพสพ ซึ่งชาวไทยอีสานและชาวลาวเรียกว่า ผีตาแฮก ปู่แฮก หรือแม่ธรณี คนล้านช้างเชื่อว่าเป็นผีที่ทำหน้าที่ รักษาผืนนา คอยดูแลข้าวกล้า น้ำท่า ปูปลา พิษพรรณ ัญญาหารให้อุดมสมบูรณ์ คุ่มครองสัตว์เลี้ยงต่างๆ ไม่ให้เกิดโรคภัย เจ็บป่วย ผีตาแฮกจะสถิตอยู่มุมใดมุมหนึ่งของที่นา โดยเจ้าของนาจะทำศาลเพียงตาเล็กๆ ไว้ ก่อนจะลงนาก็จะต้องเลี้ยงผีตาแฮกเสียก่อน^{๑๔๓} ความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ยังคงสืบทอดและถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดของชาวไทยอีสานและชาวลาว มาจนถึงปัจจุบันนี้ ดังที่เราได้เห็นว่าเป็นภาคอีสาน และชาวลาวเมื่อถึงเดือนหกจะมีการทำบุญบั้งไฟ การบูชาแม่โพสพ ซึ่งถือว่าเป็นเทพเจ้า และผีที่คอยดูแลด้านการเกษตรโดยตรง ถ้าไม่ทำพิธีกรรมเหล่านี้จะเกิดอาเพศหรือทำให้ผลผลิตทางการเกษตรไม่ดี เป็นต้น

^{๑๔๓} สัมภาษณ์ ดร.อุตร จันทวัน, อาจารย์ประจำสาขาวิชาพระพุทธศาสนาผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญา ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตล้านช้าง มจร วิทยาลัยสงฆ์เลย จังหวัดเลย, เมื่อวันที่ ๗ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒

๒. พิธีกรรมการสู่วัณ

พิธีกรรมการสู่วัณหรือพิธีบายศรีสู่วัณ เป็นพิธีกรรมที่คนอีสานและคนลาวที่นิยมทำกันมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้างและได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งคนอีสานและคนลาวมีความเชื่อที่ว่าทุกคนเกิดมาพร้อมกับวิญญาณอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า วัณ ซึ่งคำนี้ ภาษาอีสานและภาษาลาวใช้ในความหมายได้ ๒ อย่าง คือหมายถึง ผม หรือ ขน ที่ขึ้นเวียนตามตัวหรือหัว เป็นก้อนหอย เรียกว่า จอมวัณ บางคนก็มีจอมวัณอยู่กลางตรงหัว บางคนมีอยู่ทั้งกลางหัวและที่หน้าผาก บางคนมีหลายอยู่หลายที่ เรียกว่า มีหลายวัณ

วัณในอีกความหมายหนึ่ง หมายถึง สภาวะที่เป็นวิญญาณหรือเป็นนามธรรม ซึ่งเป็นสิ่งประจำตัวของแต่ละคน วัณเป็นสิ่งที่มืออยู่ประจำตัวของทุกคน และสัตว์มาตั้งแต่เกิด คนสมัยล้านช้างโบราณถือว่า วัณอาจจะมีการหนีจากร่างกายคนเราก็ได้ เช่น วัณออกไปเที่ยวเล่น เวลานอนหลับหรือกระเจิงหนีเวลาตกใจกลัวบางอย่าง เป็นต้น หรือบางแห่งเวลาใครถูกผีหลอกตกใจจนหัวโกรนหรือเกิดอุบัติเหตุแต่รอดตายมาอย่างหวุดหวิด ญาติๆ ก็จะไปทำพิธีช้อนวัณให้กลับคืนเข้าสู่ตัวตนเหมือนเดิม^{๑๔๔} ตามความเชื่อของคนอีสาน และคนลาวเชื่อว่าถ้าวัณออกจากร่าง วัณหนีไปไม่กลับคืนมาสู่ร่าง บุคคลนั้นก็จะเจ็บป่วยและเสียชีวิตในไม่ช้า ซึ่งคนอีสานและคนลาวจะสังเกตว่าคนที่มีวัณอยู่กับเนื้อกับตัวหรือไม่ เขาจะสังเกตจากบุคลิกลักษณะสีหน้าของการดำเนินชีวิต ถ้าคนใดไม่ค่อยสบายอาการไม่ค่อยดี ดูไม่มีสง่าราศี หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ามีชีวิตแต่ไม่มีชีวา (ไม่มีชีวิตชีวา) นั่นก็แสดงว่า วัณได้ออกจากร่างไปแล้ว ถ้าไม่ทำการเรียกวัณกลับมาก็จะทำให้บุคคลนั้นเจ็บป่วย และตายไปในไม่ช้า วัณมีหน้าที่รักษาประคับประคองชีวิตและติดตามเจ้าของไปทุกหนแห่ง^{๑๔๕} ดังนั้นชาวอีสานและชาวลาวในปัจจุบันนี้จึงยังนิยมทำพิธีสู่วัณหรือพิธีเชิญวัณที่หนีหายไปให้เข้ามาอยู่กับตัว และเชื่อว่าเป็นการส่งเสริมพลังใจให้เข้มแข็ง มีสติ และไม่ประมาท

ความเชื่อเรื่องวัณของคนล้านช้างยังมีอิทธิพลต่อคนอีสานและคนลาวในปัจจุบัน จากความเชื่อที่ว่าคนเราจะดำเนินชีวิตที่มีความสุข หรือ อยู่ดีมีแสง วัณต้องอยู่กับเนื้อกับตัว ซึ่งหมายถึงตัววิญญาณที่คอยกำหนดชะตาชีวิตของคนนั้นต้องอยู่ปกป้องรักษาเขาตลอดเวลาไม่หนีไปไหน ถ้าวัณหนีออกจากร่างไปอยู่ที่ใดที่หนึ่ง จะทำให้คนนั้นไม่สบาย และจะเสียชีวิตในที่สุด ดังนั้น คนล้านช้างจึงนิยมทำพิธีเรียกวัณให้กลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว การเรียกวัณหรือการ “เอ็นวัณ” ทำได้ทุกที่ทุกสถานการณ์ทุกที่ และทุกเวลา ไม่ว่าจะป็นงานมงคล หรือเป็นที่ไม่เป็นมงคล เมื่อคนมีความสุขได้ เลื่อนยศ เลื่อนตำแหน่งจะมีการทำพิธีสู่วัณ แต่งงานก็มีการสู่วัณบ่าวสาว และเมื่อมีความทุกข์ ไม่สบาย เจ็บไข้ได้ป่วยก็มีการสู่วัณ หรือเอ็นวัณให้กลับมาอยู่กับเนื้อกับตัว ดังภาพ

^{๑๔๔} อุดม บัวศรี, **วัฒนธรรมอีสาน**, (ขอนแก่น: คลังนาวิทยา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๑๖.

^{๑๔๕} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.บูรินทร์ ภูสกุล, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองการปกครอง ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตล้านช้าง มจร วิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๓ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

ภาพประกอบที่ ๔.๑๔ พิธีการสู่ขวัญของคนอีสาน^{๑๔๖}

พิธีกรรมการสู่ขวัญของคนอีสานและคนลาว ที่เห็นว่ามีศาสนาพราหมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยก็ตรงที่ได้รับอิทธิพลทางแนวคิดมาจากคติความเชื่อของพราหมณ์ นั่นคือการนำใบตองมาประดิษฐ์บายศรี เนื่องด้วยใบตองนั้นเป็นของสะอาดบริสุทธิ์ไม่มีมลทินของอาหารเก่าให้แปดเปื้อน และอีกประการหนึ่งก็คือ รูปร่างลักษณะของบายศรีที่ได้จำลองมาจากเขาพระสุเมรุซึ่งเป็นที่สถิตของพระศิวะหรือพระอิศวร ตลอดจนเครื่องสังเวทียังมีความเชื่อว่ามีชีวิตพราหมณ์เช่นกัน เช่น ไข่แดงขาว มะพร้าว รวมถึงพิธีกรรมอื่นๆ เช่น การเวียนเทียน และการเจิม เป็นต้น ซึ่งพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้พราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีทั้งสิ้น^{๑๔๗} แม้ในปัจจุบันจะไม่มีผู้ที่เป็นพราหมณ์จริงๆ ในสังคมชาวบ้านทั่วไป แต่ผู้ที่ทำพิธีสู่ขวัญ (สูตรขวัญ) ก็จะต้องเป็นผู้ที่สังคมให้ความเคารพนับถือทั้งคุณวุฒิและวัยวุฒิ โดยจะต้องมีคุณลักษณะที่เหมาะสมกับการเป็นพราหมณ์ นั่นคือมีอายุประมาณ ๕๐ ปีขึ้นไป ต้องรักษาศีล ๘ หรืออย่างน้อยก็ต้องรักษาศีล ๕ อยู่เนื่องเนือง งดเว้นอบายมุขทั้งหลาย เป็นผู้ที่มีความดี เสียงดี ท่วงทิวาจาน่าเคารพเชื่อถือ ต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการท่องบทสู่ขวัญและคำ

^{๑๔๖} พิธีการสู่ขวัญของคนอีสาน, แหล่งที่มา: [https://www.google.com/search?q=%E0%B8%](https://www.google.com/search?q=%E0%B8%...)
สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

^{๑๔๗} อ่างแล้ว, อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๒๑๗.

อวยพรที่เกี่ยวข้องได้อย่างแม่นยำและน่าฟัง และที่สำคัญที่ขาดไม่ได้คือการแต่งชุดขาวที่มีลักษณะคล้ายชุดพราหมณ์ในการทำพิธีแต่ละครั้ง^{๑๔๘} จากข้อมูลนี้ จะเห็นได้ว่าศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้ฝากร่องรอยหรือแนวคิดด้านพิธีกรรมไว้ให้คนรุ่นปัจจุบันที่หันมานับถือพุทธศาสนาได้ผสมผสานแนวคิดของทั้งสองศาสตร์นี้เข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน กล่าวคือสังคมอีสานของไทยและชาวลาวยังคงมีการสืบทอดพิธีการสู่ขวัญแบบพราหมณ์อยู่ และผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพราหมณ์ที่ดั้นนั้น อย่างน้อยจะต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสมคือการรักษาศีล ๘ หรือศีล ๕ อยู่เนื่องนิตย์จึงจะสามารถทำหน้าที่เป็นพราหมณ์สู่ขวัญที่สมบูรณ์ตามคติความเชื่อได้

๒.๑ องค์ประกอบในพิธีสู่ขวัญ

องค์ประกอบในพิธีกรรมการสู่ขวัญ จะต้องใช้เครื่องเซ่นขวัญที่เรียกว่า “บายศรี” ที่ทำด้วยใบตอง รูปคล้ายกระทง เป็นชั้นๆ มีขนาดใหญ่เล็กสอปขึ้นไปตามลำดับ เป็น ๓ ชั้น ๕ ชั้น ๗ ชั้น หรือ ๙ ชั้น มีเสาปักตรงกลางเป็นแกน มีเครื่องสังเวทวางอยู่ในบายศรี และมีไข่ขวัญ (ไข่ต้ม) เสียบอยู่บนยอดบายศรี มีหลายประเภท เช่น บายศรีตอง บายศรีปากชาม บายศรีใหญ่ (ภาษาเขมร บาย = ข้าว + ศรี = สิริ หมายความว่า ข้าวอันเป็นสิริหรือข้าวขวัญ) มีการพันสายสิญจน์ไว้โดยรอบเพื่อใช้ผูกข้อมือผู้รับขวัญ ผู้นำในการทำพิธีเรียกว่า “หมอขวัญ” หรือ “หมอพราหมณ์”^{๑๔๙} บางแห่งจะนิยมทำพิธีสู่ขวัญ โดยมีการจัดพาขวัญ หรือพานบายศรี ซึ่งใส่ดอกไม้ข้าวต้มมัด ขนม ก้อย ไข่ ผ้ายผูกแขน เทียนค่าหัวค่าคิง ผ้าผืนแพรวา หวี กระจก น้ำอบ น้ำหอม สร้อย แหวน เป็นต้น ทำเป็นพาขวัญ ๓ ชั้น บ้าง ๕ ชั้นบ้าง หรือ ๙ ชั้นบ้าง แล้วกาลเทศะ และความเหมาะสมของแต่ละงานนั้นๆ

การทำพิธีสู่ขวัญของคนอีสานและคนลาวนี้ สามารถทำกันได้แทบทุกโอกาสที่เห็นว่ามี ความเหมาะสมกับเวลาที่จะทำพิธีสู่ขวัญ ทั้งที่เป็นมูลเหตุแห่งความดีและไม่ดี เพราะถือว่าเป็นเรียกขวัญให้มาอยู่กับตัวของเจ้าของขวัญ ดังนั้นจึงเป็นการทำพิธีนี้ได้ทั้งการแสดงความชื่นชมยินดี และเรื่องที่ไม่ดีที่อาจเกิดขึ้นกับชีวิตของคนๆ หนึ่ง หรือหลายๆ คนที่เกิดขึ้นร่วมกัน โดยคนไทยอีสานและคนลาวมีความเชื่อว่าถ้าได้ทำพิธีสู่ขวัญนี้แล้ว จะช่วยให้เกิดสิริมงคลทั้งต่อผู้ที่ถูกสู่ขวัญและผู้ที่เข้าร่วมพิธีด้วย และยังมีความเชื่ออีกว่า พิธีนี้เป็นการต่อชีวิตคนให้มีอายุยืนยาว เป็นการเสริมบารมี สะเดาะเคราะห์ ให้พ้นจากโชคร้าย โรคภัยไข้เจ็บ เพื่อรับโชคลาภ ร่ำรวย และจะมีความสุข ความเจริญ และที่สำคัญเป็นการปลอบใจให้กับเจ้าของขวัญจากคณะญาติมิตรและบุคคลทั่วไป

๒.๒ กรณีที่นิยมทำพิธีสู่ขวัญของคนอีสานและคนลาว

ความเชื่อของคนอีสานและคนลาว การทำพิธีสู่ขวัญสามารถทำได้หลายกรณี และทำในโอกาสที่สำคัญที่ควรจะทำ โดยมากจะยึดถือคติที่คนโบราณในสมัยล้านช้างได้เคยทำไว้แล้วมีการสืบทอด

^{๑๔๘} สัมภาษณ์ นายสิทธิพล เวียงธรรม, อดีตนักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดมหาสารคาม, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๔๙} อ่างแล้ว, ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณไทยอีสาน, หน้า ๑๒๐.

ทอดต่อเนื่องกันมา เพราะมีความเชื่อว่า การปฏิบัติตามฮีต-คองที่เคยปฏิบัติกันมาแต่ครั้งปู่ย่าตาทวด นั้นเป็นสิ่งที่ดีงาม โดยเฉพาะเรื่องของพิธีกรรมที่เกี่ยวกับพราหมณ์-ผีนั้นจะผิดพลาดหรือบกพร่องไม่ได้ จะต้องยึดตามที่คนรุ่นก่อนได้เคยทำไว้แล้ว^{๑๕๐} กรณีการสู่ขวัญในปัจจุบันนี้ก็เช่นกัน คนอีสานและคนลาวก็ยังยึดถือปฏิบัติตามคนรุ่นก่อนที่เคยทำกันมาแล้วในอดีต โดยกำหนดเวลาที่สำคัญอันควรแก่การทำพิธีสู่ขวัญนั้นมีดังนี้^{๑๕๑}

(ก) ในการได้ลาภยศ เช่น ได้เงินทองร่ำรวยมาก ได้ภรรยา ได้บ้านเรือนใหม่ ได้ยศศักดิ์ ได้สมณศักดิ์ หรือสอบเข้ารับราชการได้ เป็นต้น

(ข) ในการพ้นจากทุกข์ เช่น หายจากการเจ็บไข้ได้ป่วย พ้นจากภัยอันตราย การจากไปของคนที่เป็นที่รัก หรือการรอดตายจากอุบัติเหตุต่างๆ เป็นต้น

(ค) ในการรับหรือส่งผู้มาเยือน เช่น มีแขกผู้ใหญ่มาเยี่ยมบ้าน หรือมีแขกต่างบ้านต่างเมืองมาเยี่ยมเยียน เป็นต้น

๔.๓.๑ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง

วิถีชีวิตของคนอีสานและคนลาวมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย การสร้างบ้านเรือนของคนในพื้นที่ตั้งแต่สมัยโบราณมาก็มักเลือกทำเลที่ตั้งอยู่ตามที่ราบลุ่มที่มีแม่สำคัญๆ ไหลผ่าน เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี และแม่น้ำสงคราม เป็นต้น รวมทั้งอาศัยอยู่ตามริมหนองคลองบึง ถ้าตอนใดน้ำท่วมถึงก็จะขยับไปตั้งอยู่บนโคกหรือเนินสูง ดังนั้นชื่อหมู่บ้านในภาคอีสานจึงมักขึ้นต้นด้วยคำว่า โคก โนน หนอง เป็นส่วนใหญ่ ลักษณะหมู่บ้านของคนภาคอีสานและคนลาวนั้นมักจะอยู่รวมกันเป็นกระจุก หมู่สาวชาวอีสานและคนลาวเมื่อแต่งงานกันแล้ว ตามปกติฝ่ายชายจะต้องไปอยู่บ้านพ่อตาแม่ยาย ต่อมาเมื่อมีลูกจึงขยับขยายไปอยู่ที่ใหม่เรียกว่า “ออกเฮือน” แล้วหักล้างถางพงหาที่ทำนา

ดังนั้น ไร่นาของลูกหลานจึงมักไกลออกจากหมู่บ้านไปทุกที และเมื่อบริเวณที่เหมาะสมจะทำนาหมดไป เพราะพื้นที่ราบที่มีแหล่งน้ำจำกัด คนอีสานและคนลาวก็มักจะชวนกันไปตั้งบ้านใหม่อีก หรือถ้าที่ราบในการทำนาบริเวณใดกว้างไกลไปมาลำบาก ก็จะชักชวนกันไปตั้งบ้านใหม่ใกล้เคียงกับที่นาของตน ทำให้เกิดการขยายตัวกลายเป็นหมู่บ้านขึ้น^{๑๕๒} ที่ตั้งหมู่บ้านของคนอีสานและคนลาวแต่เดิมมาจึงอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ วิถีชีวิตกับธรรมชาติจึงเป็นของคู่กันของคนอีสานและคนลาว สิ่งที่สำคัญในการดำรงชีวิตก็คือปัจจัยสี่ ซึ่งปัจจัยสี่นี้ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ก็ล้วนได้มาจากสิ่งที่เกิดตามธรรมชาติทั้งนั้น แม้ปัจจุบันสังคมจะเจริญไปมากแล้วก็ตาม แต่

^{๑๕๐} สัมภาษณ์ พระครูบุญชยากร, เจ้าอาวาสวัดไชยศรี บ้านสาวตลิ่ง อำเภอมือง จังหวัดขอนแก่น เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการนำเอาวัฒนธรรมล้านช้างไปใช้ในการพัฒนาสังคม, เมื่อวันที่ ๔ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๕๑} อ่างแล้ว, อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๒๑๗.

^{๑๕๒} สัมภาษณ์ พระครูประภัศร์จันทโชติ, เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ตำบลนาอ้อ อำเภอมือง จังหวัดเลย ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมล้านช้าง, เมื่อวันที่ ๗ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒

เมื่อย้อนรอยวิถีชีวิตของคนอีสานและคนลาวแล้ว จะพบว่า ในปัจจุบันยังมีวิถีชีวิตบางอย่างที่ยังมีการสืบทอดการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยธรรมชาติอยู่ ซึ่งก็มีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมที่อาศัยปัจจัยสี่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติสืบทอดกันมา ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยใคร่นำเสนอวิเคราะห์วิถีชีวิตของคนไทยอีสานและคนลาวในปัจจุบัน ที่ยังมีการดำรงชีวิตจากสิ่งที่ผลิตมาจากธรรมชาติดั้งเดิม โดยอาศัยปัจจัยสี่เป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ ดังนี้

๑) อาหาร

คนอีสานและคนลาวจะมีการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย อาหารการกินก็จะกินอาหารอย่างง่าย ๆ มีการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ แหล่งอาหารล้วนแล้วแต่มาจากธรรมชาติทั้งสิ้น การปรุงอาหาร การถนอมอาหาร ได้รับการถ่ายทอดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษล้านช้าง สำหรับอาหารที่ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของคนลาวและอีสานที่เห็นชัดเจนคือ ส้มตำและปลาแดก ดังมีรายละเอียดดังนี้

๑) ส้มตำกับวิถีชีวิตของคนอีสานและคนลาวในปัจจุบัน

ส้มตำหรือตำหมากหุ่ง เป็นการนำมะละกอดิบ มาสับแล้วนำไปตำ ซึ่งเป็นอาหารหลักของคนอีสานและคนลาวที่ขาดไม่ได้ นอกจากจะตำมะละกอแล้ว คนอีสานและคนลาวยังนิยมนำเอาผลไม้ชนิดต่างมาตำเพื่อเป็นอาหาร เช่น ตำหมากหุ่ง ตำหมากแตง ตำหมากยม ตำหมากจันทร์ และตำเหมียง เป็นต้น อาหารประเภทส้มตำ หรือประเภทตำที่บ่งบอกถึงความเป็นอีสาน คือต้องใส่ปลาแดกหรือปลาร้า และปลาร้าก็เป็นสัญลักษณ์ และอัตลักษณ์ของการเก็บถนอมอาหารของบรรพบุรุษล้านช้างที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน ซึ่งเราจะเห็นได้ว่า คนลาวและคนอีสานจะไปอยู่ภาคไหน หรือประเทศไหนก็จะขาดปลาร้าไม่ได้ เพราะถือว่าปลายังอยู่ในสายเลือดของคนลาวและคนอีสาน ซึ่งเราจะได้ว่ามีการส่งปลาข้ามไปยังประเทศที่มีคนอีสานและลายอาศัยอยู่ และมีการทำธุรกิจปลาในรูปแบบต่างๆ เช่น ปลาแห้ง ปลาร้าชนิดน้ำเพื่ออำนวยความสะดวก การขนส่ง และง่ายต่อการบริโภค

๒) ปลาแดกกับวิถีชีวิตของคนอีสานและคนลาวในปัจจุบัน

ปลาร้า ชาวอีสานและคนลาวเรียกว่า ปลาแดก เป็นอาหารหลักและเป็นเครื่องปรุงรสในวัฒนธรรมอาหารอีสานและลาวเกือบทุกประเภท และรับประทานได้ทุกมื้อ จนมีผู้กล่าวว่าปลาร้า เป็นสัญลักษณ์ของคนอีสานและคนลาว คือข้าวเหนียว ส้มตำ หมอลำ และปลาแดก^{๑๕๓} ซึ่งเป็นภูมิปัญญาการถนอมอาหารที่สำคัญของคนอีสานและคนลาว

การทำปลาแดกเป็นวิถีถนอมอาหารของบรรพบุรุษล้านช้าง ที่ได้ถ่ายทอดสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบัน และอีกสิ่งหนึ่งที่มีคู่กันมากับปลาแดกสำหรับคนอีสานและคนลาวคือข้าวเหนียว คนอีสานทานข้าวเหนียวมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ต่อมาข้าวเจ้าได้เข้ามาที่หลังคนรุ่นใหม่บางส่วนนิยมทานข้าวเจ้า แต่โดยส่วนมากคนอีสานและคนลาวก็ยังนิยมทานข้าวเหนียวกัน

^{๑๕๓} สัมภาษณ์ ผศ.ชอบ ตีสวนโคก, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตล้านช้าง มจร ขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๘ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

อยู่ อาจจะเป็นเพราะอาหารประเภทกับข้าวต่างๆ ของคนอีสานและคนลาว เป็นกับข้าวที่เหมาะสมกับการทานกับข้าวเหนียวมากกว่าข้าวเจ้า ดังนั้น ข้าวเหนียวจึงเป็นข้าวที่เป็นที่นิยมของคนอีสานและคนลาวสืบถึงปัจจุบัน

๑) บทบาทหมอพื้นบ้านต่อวิถีชีวิตของคนไทยอีสานและคนลาวในปัจจุบัน

ปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์อย่างมาก และทุกคนสามารถเข้าถึงการบริการในการรักษาโดยเท่าเทียมกัน แต่กระนั้นการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณพื้นบ้านก็ยังมีอยู่ในสังคมไทยอย่างต่อเนื่องไม่เสื่อมคลายไปกับความเจริญของแพทย์สมัยใหม่ โดยเฉพาะในสังคมอีสานชาวบ้านบางส่วนก็ยังนิยมรักษาโรคหรือความเจ็บไข้ด้วยหมอพื้นบ้านอยู่ และหมอพื้นบ้านที่ยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนอีสานและคนลาวในปัจจุบัน ดังนี้^{๑๕๔}

ก. หมอยาสมุนไพร (รากไม้) คือหมอยารากไม้ หรือหมอยาสมุนไพร เป็นหมอที่ใช้วิธีการรักษาโรคต่างๆ ด้วยสมุนไพร และสมุนไพรที่ใช้จะมี ๓ กลุ่มเป็นหลักในการรักษาโรค คือ

๑) พืช คือการนำเอาพืช ต้น เถาเครือ หัวเหง้า ผัก และหญ้า มาใช้ทำเป็นยาเพื่อรักษาโรคต่างๆ ซึ่งคนอีสานและคนลาวเรียกว่า ยาชุม หรือยารากไม้ จะมีทั้งต้ม ทั้งกินแบบสดๆ และการฝนคือการเอารากไม้หรือต้นไม้มารับกับหินแล้วใช้น้ำล้างแล้วเอาน้ำมาดื่ม

๒) สัตว์ คือการนำเอากระดูก เขา ดี หรือชิ้นส่วนต่างๆ สัตว์บก สัตว์น้ำ และสัตว์ปีก มาใช้ทำเป็นยาเพื่อรักษาโรคต่างๆ

๓) แร่ธาตุ คือการนำพวกแร่ธาตุที่สลายตัวง่าย และสลายตัวง่าย มาใช้ทำเป็นยาเพื่อรักษาโรคต่างๆ

ข. หมอเป่า คือหมอที่มีวิธีการในการรักษาโรคด้วยการเสกเป่าด้วยคาถาอาคม หรือที่เรียกว่าเวทมนต์คาถา หมอบางคนจะใช้เวทมนต์ คาถาควบคู่ไปกับยาสมุนไพรประกอบในการเป่า เช่น เคี้ยวหมากเป่า เคี้ยวกระเทียมเป่า หมอเป่ารักษาโรคต่างๆ เช่น ฝี โรคกำเริบ ปวดศีรษะด้านเดียว ตลอดจนโรคผิวหนังบางชนิด เช่น งูสวัด หมอเป่าก็จะทำการรักษาด้วยการเป่า โดยพิธีกรรมและอุปกรณ์ประกอบในการเป่ารักษาตามที่ตนได้เคยรักษาแบบสืบทอดกันมา

ค. หมอน้ำมนต์ คือหมอที่ใช้คาถาอาคมสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการเสกคาถาลงในน้ำทำเป็นน้ำมนต์แล้วทำการพรหมลงไปยังคนไข้หรือให้ดื่มกินน้ำมนต์นั้นเพื่อขับสิ่งชั่วร้ายเข้าสู่ร่างกาย เช่น ถูกคุณไสยโดยการกระทำของผู้ไม่หวังดีในทางไสยศาสตร์ซึ่งเป็นเป็นเรื่องลึกลับไม่สามารถจะมองเห็นได้ในระดับของสามัญชนธรรมดา แต่อาจเป็นจิตวิทยาในการรักษาของหมอเพื่อให้กำลังใจผู้ป่วยอีกทางหนึ่งก็เป็นได้

^{๑๕๔} วัฒนาพร ชินพรและคณะ, การใช้สมุนไพรในชุมชน อำเภอคำม่วง และกิ่งอำเภอสามชัย จังหวัดกาฬสินธุ์, (กาฬสินธุ์: โรงพยาบาลคำม่วง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙-๒๐.

ง. หมอเอ็น คือหมอนวดที่จับเส้นเอ็นคลายความปวดเมื่อยซึ่งเป็นที่แพร่หลายอยู่ในขณะนี้ โดยเฉพาะต้นตำรับหมอนวดวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เป็นการบีบวดเพื่อรักษาโรค ในขณะเดียวกันก็ยังมีหมออีกประเภทหนึ่งที่ได้รับการสืบทอดมาจากประเทศจีน คือหมอฝังเข็ม ก็ทำการรักษาโรคด้วยการฝังเข็มตรงจุดเส้นเอ็นที่มีอาการเจ็บป่วยนั้น แต่การรักษาโรคทั้งสองแบบนี้ก็มีจุดหมายเดียวกัน เช่น โรคอัมพฤกษ์ อัมพาต แก้วปวดเมื่อยตามร่างกาย นวดคลายเส้นเอ็น นวดคลายเครียดโดยการใช้หัวแม่มือและนิ้วชี้ ตลอดจนการใช้เท้าเหยียบไปตามร่างกายด้วยพิธีกรรมที่ได้ศึกษามา

จ. หมอพระ คือพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการรักษาโรคต่างๆ ด้วยการใช้สมุนไพร ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์ในการรักษาโรคนี้ได้รับการสืบทอดมาแต่โบราณ โดยพระสงฆ์ได้ศึกษาเรียนรู้วิธีการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพร ซึ่งปรากฏให้เห็นในพื้นที่ต่างๆ ในภาคอีสานของไทยในปัจจุบัน

ฉ. หมอเหยียบ คือการรักษาโรคอีกแบบหนึ่งด้วยการใช้เท้าเหยียบ โดยอาศัยพิธีกรรม ความศักดิ์สิทธิ์ ความศรัทธา และคาถาอาคมประกอบในการรักษาโรค ส่วนมากโรคที่ทำการรักษาจะเป็นโรคเกี่ยวกับเส้นเอ็น เช่น โรคอัมพฤกษ์ โรคอัมพาต ปวดตามร่างกาย เส้นพลิก ตลอดจนโรคผิวหนังต่างๆ ส่วนพิธีกรรมการรักษานั้น หมอเหยียบอาศัยความร้อนจากเหล็กที่นำไปเผาให้แดงแล้วเอาเท้าไปเหยียบน้ำมันงาที่ผสมกับน้ำมันมะพร้าวและผสมกับยาสมุนไพรต่างๆ ตามสูตรของหมอที่ทำการรักษา หลังจากเอาเท้าไปเหยียบน้ำมันแล้วก็เอาเท้าไปเหยียบเหล็กกล้าที่นำออกมาจากไฟ แล้วเหยียบเหล็กแดงแล้วก็เอาเท้าขึ้นไปเหยียบคนป่วยอีกต่อหนึ่ง ทำอย่างนี้ไปเรื่อยๆ จนกว่าอาการจะดีขึ้นหรือหายจากโรคภัยไข้เจ็บ

ช. หมอน้ำมัน คือการรักษาโรคอีกแขนงหนึ่งของคนโบราณที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน หมอน้ำมันจะรักษาโรคด้วยการทาน้ำมันแทนการนวดหรือแทนการเหยียบ ยาที่นำมารักษานั้นได้มาจากน้ำมันสัตว์และน้ำมันพืชต่างๆ เช่น น้ำมันเสือ น้ำมันเลียงผา น้ำมันมะพร้าว น้ำมันงา น้ำมันที่ได้จากพืชตระกูลถั่วต่างๆ แล้วนำมาผสมกันตามอัตราส่วนที่กำหนดแล้วนำไปทาตามร่างกาย เพื่อรักษาโรคอัมพฤกษ์ อัมพาต ปวดตามร่างกาย ปวดตามข้อตามกระดูก เป็นต้น

ซ. หมอธรรม (นั่งทางใน) และหมอลำผีฟ้า เป็นต้น ซึ่งการรักษาด้วยวิธีการต่างๆ เหล่านี้มีมาแต่บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นสมัยที่ชาวล้านช้างอาศัยอยู่กับธรรมชาติแล้วมีการสืบทอดกันมาเรื่อยๆ การรักษาโรคของหมอพื้นบ้านในปัจจุบันมีหลายสาขาและแต่ละสาขาก็ล้วนมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน เพราะหมอพื้นบ้านได้ทำการรักษาโดยการช่วยเหลือชาวบ้านมาโดยตลอด หมอพื้นบ้านถึงจะเป็นบุคคลที่ไม่มีชื่อเสียงในทางสังคมชั้นสูง แต่คนในชุมชนจะถือว่าหมอพื้นบ้านเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อชาวบ้านมาก เพราะชาวบ้านตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาได้อาศัยหมอพื้นบ้านในการรักษาเยียวยา และบางครั้งก็สามารถเป็นที่พึ่งทางใจโดยการให้คำแนะนำหลักการดำรงชีวิตด้วยชาวบ้านจึงให้การเคารพนับถือหมอพื้นบ้านด้วยที่ที่หมอพื้นบ้านเป็นทั้งหมอรักษาทางกายและทางใจ

นี้เอง จึงกล่าวได้ว่าการรักษาโรคด้วยวิธีการของหมอพื้นบ้านนี้ เป็นวิถีชีวิตอีกรูปแบบหนึ่งของคนไทย อีสานและคนลาวมาตั้งบรรพบุรุษจนถึงทุกวันนี้

๔.๓.๒ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีคน ลุ่มน้ำโขง

อาณาจักรล้านช้างมีความเจริญรุ่งเรืองและยิ่งใหญ่ในอดีต ในบันดาการเมืองการปกครอง ปรัชญา แนวคิด ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ล้วนแล้วแต่อาศัยหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาเป็นจุดร่วม เพราะพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจและเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจ ของคนล้าน ช้าง พระมหากษัตริย์ และประชาชนมีความผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย พระพุทธศาสนาจึงเป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งทุกอย่างคนล้านช้าง และวิถีชีวิตเหล่านั้นยังไม่ได้สูญหายไปกับการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างแต่อย่างใด ยังมีอิทธิพลต่อคนลุ่มน้ำโขง ดังมีรายละเอียดดังนี้

๔.๓.๒.๑ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อปรัชญา

ปรัชญา ได้แก่ แนวคิด ความเชื่อ เป้าหมาย และหลักการปฏิบัติในการดำเนินชีวิต สำหรับ อิทธิพลอาณาจักรล้านช้างที่มีผลต่อปรัชญา ในการดำเนินชีวิตของคนลาวและคนอีสาน มีดังนี้

๑) ปรัชญาดั้งเดิมของอาณาจักรล้านช้างเป็นแนวคิดแบบ “วิญญาณนิยม” (Animism) กล่าวคือผู้คนในยุคหนึ่ง มีแนวคิดที่เชื่อมโยงและเกี่ยวข้องกับเรื่องของวิญญาณต่างๆ เช่น ผีसाง รุกข เทวดา นางไม้ ผีบ้าน ผีเรือน ผีพ่อ ผีแม่ ผีปู่ย่า ตายาย ผีเมือง ผีฟ้า และผีแถน เป็นต้น คนล้านช้าง เชื่อว่า วิญญาณเหล่านี้สามารถทำร้ายและสร้างความเดือดร้อนให้มนุษย์ในรูปแบบต่างๆ ได้ เช่น ทำให้เจ็บป่วย ทำให้เกิดภัยพิบัติต่างๆ มีการทำให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น การที่จะทำให้ วิญญาณร้ายเหล่านี้ก็กลายเป็นคุณกับมนุษย์ก็จะเป็นวิญญาณที่คอยปกป้องรักษาคุ้มครองมนุษย์ได้อยู่ เย็นเป็นสุข มนุษย์จะต้องทำพิธีกรรมหรือพิธีกรรม ด้วยการบวงสรวง การสวดอ่อนนวอนให้วิญญาณ เหล่านี้เกิดความพอใจ วิญญาณเหล่านี้จึงจะช่วยมนุษย์ให้ได้รับความปลอดภัย และป้องกันภัยพิบัติ ทั้งหลายให้ เรียกได้ว่าการดำรงชีวิตคนล้านช้างกับวิญญาณในยุคล้านช้าง เป็นไปแบบพึ่งพาอาศัยซึ่ง กันและกัน มนุษย์มีหน้าที่ทำพิธีกรรมให้กับวิญญาณที่ตนเองนับถือ ส่วนวิญญาณก็ทำหน้าที่สนองตอบ ในสิ่งที่มนุษย์อ่อนนวอนขอ แนวความคิดนี้มีการสืบทอดกันมาหลายพันปี ผลที่เกิดจากการนำ แนวความคิดเรื่องวิญญาณมาเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในอาณาจักรล้านช้างทำให้คนล้าน ช้างสามารถในการรวมเผ่าพันธุ์ต่างๆ ได้สำเร็จ เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวทางสังคม การเมืองการ ปกครอง วัฒนธรรม ประเพณีในหมู่ชนต่างเผ่าพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งถือว่าเป็น เป็น ศาสนาบรรพกาล (Primitive religion)

พระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในอาณาจักรล้านช้าง หลังจากนั้นพระพุทธศาสนาได้หยั่งลึก ลงไปในจิตใจของคนล้านช้างจนเป็นรากฐานของความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณีตลอดจนวิถี การดำเนินชีวิต หล่อหลอมความเป็นอาณาจักรล้านช้างมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะพุทธศาสนาสมัย

อาณาจักรล้านช้างโบราณนั้น ไม่ว่าจะเป็อาณาจักรล้านช้าง อาณาจักรเวียงจันทน์ อาณาจักรหลวงพระบาง หรืออาณาจักรจำปาศักดิ์ ล้วนนับถือพุทธศาสนายึดมั่นในจิตใจทั้งประชาชนและสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยกษัตริย์มีหน้าที่ในการสนับสนุนและดูแลพุทธศาสนาโดยตลอด พุทธศาสนาได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรใกล้เคียงซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็พุทธศาสนาเถรวาทดั้งเดิมอิทธิพลมอญที่เผยแพร่ที่เข้ามาในอาณาจักรล้านช้างตั้งแต่แรกเริ่ม พุทธศาสนาเถรวาทแบบกัมพูชาที่เป็นกระแสหลักและสืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันโดยมีพระเจ้าฟ้างุ้มนำเข้ามาเผยแพร่ พุทธศาสนาช่วงยุคโบราณมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น การสู้ศึกสงครามไม่ได้ส่งผลกระทบมากนัก เพราะเป็นสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชน ทั้งยังได้มีการติดต่อแลกเปลี่ยนพุทธศาสนาระหว่างกันโดยตลอดยิ่งไปกว่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับพุทธศาสนามีความโดดเด่นมาตั้งแต่ตอนต้นของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งประชาชนให้ความนับถือพุทธศาสนา วัดและพระสงฆ์มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน วัดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์นอกจากนำคำสอนของพุทธศาสนาออกไปเผยแพร่ให้กับประชาชนแล้วยังช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้านที่เข้ามาวัด พระสงฆ์จึงเป็นผู้นำแห่งจิตใจและปัญญา วัดเป็นศูนย์กลางของการบริการต่างๆ ของสังคมและศูนย์รวมจิตใจอย่างแท้จริง กล่าวคือวัดเป็นทั้งสถานศึกษา เป็นศูนย์กลางทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม เป็นสถานพยาบาล เป็นสถานสงเคราะห์ และเป็นที่พักประชุมของชาวบ้าน

ปรัชญา แนวคิดของคนอีสานและคนลาวเป็นแบบผสมผสานระหว่างวิญญาน พราหมณ์ และพุทธแทรกอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในอาณาจักรล้านช้างด้วย กล่าวคือก่อนที่พุทธศาสนาจะเข้ามาเผยแพร่ในอาณาจักรล้านช้างนั้น ได้มีศาสนาพราหมณ์เข้ามาเผยแพร่แล้ว ระบบแนวความคิดของคนล้านช้างจึงได้มีการขยายตัวเป็นความคิดแบบวิญญานนิยม พราหมณ์ หรือผีพราหมณ์ และเมื่อพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ต่อจากนั้น ระบบแนวความคิดของคนในอาณาจักรล้านช้างจึงมีลักษณะเป็นแนวคิดแบบผสมผสานแนวคิดทั้ง ๓ ระบบเข้าด้วยกัน นั่นคือ เรื่องของวิญญาน (ผี) พราหมณ์ และพุทธศาสนา แนวความคิดและวิถีปฏิบัติเช่นนี้จะเห็นได้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่งานวิจัยทั้งที่นครหลวงพระบาง เวียงจันทน์ ประเทศสาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) และจังหวัดเลย นครพนม ของประเทศไทย จะพบได้ว่าระบบแนวความคิดที่ผสมผสานอยู่ด้วยกันทั้งเรื่องของวิญญาน (ผี) พราหมณ์ และพุทธศาสนา และค่อนข้างจะมีความกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ไม่มีความขัดแย้งกัน ตรงกันข้ามกลับเป็นการเสริมซึ่งกันและกันมากกว่า กล่าวคือในแต่ละประเพณีที่มีการจัดกิจกรรมขึ้นในสังคมชาวบ้านนั้นจะมีการจัดความสำคัญและหน้าที่ของคนในการปฏิบัติ มีหมอขวัญทำพิธีทางพราหมณ์ มีหมอธรรม หมอส่งหมออำ ผีฟ้าทำพิธีทางผี มีพระสงฆ์ทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในงานบุญประเพณีต่างๆ นี้แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างแนวคิดทั้งสามที่กล่าวมา เช่น งานบุญบั้งไฟทางภาคอีสานของไทย หรือ

ที่ สปป.ลาว ซึ่งเป็นพิธีกรรมขอฝนจากพระยาแถน พิธีกรรมนี้จะเริ่มจากวัด มีการนำบั้งไฟไปไว้ที่วัด มีพิธีซึ่งพระสงฆ์ พราหมณ์ และชาวบ้านทำร่วมกัน ซึ่งโดยปกติแล้ว พระสงฆ์จะไม่ร่วมพิธีกรรมเกี่ยวกับผี แต่มีหลายหมู่บ้านที่มีเรือผีและศาลพระภูมิในบริเวณวัด แต่อยู่นอกอุโบสถ ซึ่งถือว่าเป็นสถานที่เคารพสักการะสูงสุดในทางพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีอีกหลายประเพณีที่แสดงให้เห็นว่า ระบบแนวคิดแบบผสมผสานระหว่างวิญญาณ พราหมณ์ และพุทธ ได้แทรกอยู่ด้วยกันอย่างกลมกลืนจนแทบจะแยกไม่ออกว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งจะเห็นได้ว่าในแต่ละบ้าน รวมไปถึงที่ตั้งของสำนักต่างๆ ของภาครัฐและเอกชนทั้งในประเทศไทยและลาวนั้น มักจะมีการตั้งศาลพระภูมิไว้เคารพกราบไหว้บูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้นระบบแนวความคิดทางปรัชญาของอาณาจักรล้านช้างจึงจัดอยู่ในประเภทพหุนิยม (Pluralism) หรือพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism)

๒) ปรัชญาของอาณาจักรล้านช้างด้านพหุนิยม

ปรัชญาพหุนิยมของคนอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างแนวความคิด ๓ แนวความคิดด้วยกัน คือ แนวคิดเรื่องผี (วิญญาณ) แนวคิดของศาสนาพราหมณ์ และแนวความคิดทางพระพุทธศาสนา ดังมีรายละเอียดดังนี้

๑) ความเชื่อระยะแรกของอาณาจักรล้านช้างเป็นความเชื่อเรื่องผี (วิญญาณ) คนดั้งเดิมของล้านช้างซึ่งนับถือผี ส่วนผีนั้นมีมากมาย เช่น ผีป่า ผีบรรพบุรุษ ผีที่อาศัยอยู่ตามแม่น้ำลำธาร ภูเขา ผีฟ้า เป็นต้น ส่วนผีที่เป็นใหญ่ที่สุด คือ ผีแถนหรือชาวอีสานเรียกว่าพญาแถน ซึ่งเป็นผีที่มีอำนาจสามารถควบคุมกำหนดชะตาชีวิตของคน ซึ่งชาวล้านช้างเชื่อว่าผีแถนเป็นเทพเจ้าผู้สร้างโลก สร้างดวงดาว สร้างสิ่งมีชีวิต สร้างมนุษย์ และเป็นผู้ควบคุมชะตาชีวิตของสรรพสิ่ง โดยเฉพาะมนุษย์ ผีแถนจะเป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตว่าใครจะดำเนินชีวิตไปอย่างไร และมีอำนาจสามารถดลบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างให้เป็นไปตามที่ตนเองต้องการ สามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีการบูชาพญาแถน และมีการขอสิ่งต่างๆ จากพญาแถน เช่น การขอฝน เป็นต้น

๒) ความเชื่อระยะที่สองของชาวล้านช้าง เป็นความเชื่อตามศาสนาพราหมณ์ เป็นยุคที่ศาสนาพราหมณ์เผยแพร่เข้ามายังอาณาจักรล้านช้างจึงชาวอาณาจักรล้านช้างก็ให้ความเคารพนับถือศาสนาพราหมณ์และมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามศาสนาพราหมณ์ แต่ก็ยังไม่ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผี ซึ่งในยุคที่สองของความเชื่อของชาวอาณาจักรล้านช้าง จะเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องผีดั้งเดิมกับความเชื่อตามพราหมณ์อื่นๆ เพราะฉะนั้นในระยะที่สองของความเชื่อของอาณาจักรล้านช้างไม่ว่าจะเป็นศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตก็จะมีการประพาดปฏิบัติคู่กันระหว่างผีและพราหมณ์ ซึ่งเป็นการผสมผสานเข้าด้วยกันอย่างลงตัว

๓) ความเชื่อระยะที่สามของชาวล้านช้าง เป็นความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นยุคที่พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามาสู่อาณาจักรล้านช้าง และพระพุทธศาสนาก็มีอิทธิพลต่อชาวอาณาจักรล้านช้างเป็นอย่างมาก ซึ่งชาวอาณาจักรล้านช้างนับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ จนถึงชนชั้นการ

ปกครอง และประชาชนทั่วไป ล้วนแล้วแต่หันมานับถือพระพุทธศาสนา และใช้พระพุทธศาสนาเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของชาวล้านช้าง เป็นที่พึ่งทางจิตใจ และเป็นเครื่องมือในการปกครอง คือ พระมหากษัตริย์ก็อาศัยพระพุทธศาสนาช่วยในการปกครองอาณาจักรล้านช้าง และใช้พระพุทธศาสนาเป็นจุดศูนย์รวมของอาณาจักรล้านช้างในทุกๆ ด้านไม่ว่าในด้านการปกครอง ในด้านการสร้างความสมานสามัคคี ในด้านวิถีชีวิต เพราะฉะนั้นพระพุทธศาสนาจึงวางรากฐานอย่างแน่นแคว้นในอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งมีประจักษ์พยาน มีหลักฐานให้เราได้เห็นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านศิลปะ เช่น การก่อสร้างเจดีย์ พระพุทธรูป ศาลา โบสถ์ วิหาร เจดีย์ เป็นต้น ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือประเพณีที่เกิดจากทางพระพุทธศาสนาโดยตรง เช่น ประเพณี ๑๒ เดือนเดือนซึ่งชาวลุ่มน้ำโขงเรียกว่าฮิตสิบสอง ส่วนหลักการปกครองเรียกว่า คองสิบสี่

ทฤษฎีพหุนิยมของชาวล้านช้างเกิดจากความเชื่อระหว่าง ๓ แนวคิด คือ ๑) ความเชื่อเรื่องผี (วิญญาณ) ตามความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษล้านช้าง ที่มีการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติ และธรรมชาติแต่ละอย่างก็จะมีวิญญาณสูงสุดเป็นผู้ที่กำกับควบคุม ๒) ความเชื่อตามหลักศาสนาพราหมณ์ที่มีความเชื่อในเทพเจ้า มีการเน้นพิธีกรรมต่างๆ ในการสื่อสารกับพระเจ้า ๓) ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อเรื่องกรรม หลังจากนั้นก็เป็นกรผสมผสานกันของทั้งสามแนวคิดได้อย่างลงตัว และความเชื่อเหล่านี้ยังมีอิทธิพลต่อคนกลุ่มน้ำโขงเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้

๔.๓.๒.๒ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อศิลปะ

ศิลปะล้านช้าง มีลักษณะดั้งเดิมของตน ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม หรือจิตรกรรม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความคิด ความศรัทธา ความเชื่อ และปรัชญาการดำเนินชีวิตตามคติทางพระพุทธศาสนาเสียเป็นส่วนใหญ่ และศิลปะเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของผลงานที่เป็นผลรวมของการสั่งสมและสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษ อันเกิดจากภูมิธรรม และภูมิปัญญาที่ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายยุคสมัย จนทำให้อาณาจักรล้านช้างมีศิลปะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และเจริญสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน^{๑๕๕} ซึ่งเราจะเห็นได้ว่า การสร้างวิหาร การสร้างพระพุทธรูป การสร้างพระธาตุหลวง การสร้างพระธาตุพนม การสร้างพระธาตุอิงฮัง และการสร้างพระธาตุศรีโคตรบอง มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะของคนลาวและคนอีสานปัจจุบัน ดังนี้

๑) สถาปัตยกรรม

สถาปัตยกรรม ได้แก่ สิ่งก่อสร้างประเภท อาคาร วิหาร โบสถ์ และเจดีย์ (พระธาตุ) เป็นต้น เป็นการสร้างขึ้นด้วยความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดจากคติแนวคิด หรือความศรัทธาที่มีต่อ

^{๑๕๕} สัมภาษณ์ นายบุญแสง เทียบพงษ์พันธ์, อาจารย์ประจำคณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, เมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๖๒

พระพุทธศาสนา มีเป้าหมายหมายเพื่อการสักการบูชา และบำเพ็ญศาสนกิจ สถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของล้านช้างนั้นมีจำนวนมากมายั่งที่อยู่ในประเทศลาวและภาคอีสาน^{๑๕๖}

อิทธิพลความเชื่อของคนล้านช้างในการสร้างสถาปัตยกรรม ซึ่งในสมัยอาณาจักรล้านช้าง เชื่อว่าการสร้างพุทธศิลป์ถือว่าการทำบุญที่ได้บุญมาก เพราะฉะนั้นจึงทำให้คนทุกคนขึ้นต้องการสร้างพุทธศิลป์ เพื่อเป็นพุทธบูชาบ้าง ธรรมบูชาบ้าง และสังฆบูชาบ้าง จึงทำให้เกิดสถาปัตยกรรมมาก มีสถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่ และประณีต ในดินแดนล้านช้าง นั่นก็แสดงให้เห็นถึง ความเจริญรุ่งเรือง และความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรล้านช้าง เพราะคนที่มีศรัทธาแรงกล้าเท่านั้นจึงจะสามารถสร้างสถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่ และประณีตได้ ซึ่งแนวคิดและความเชื่อในการสร้างพุทธศิลป์ของคนล้านช้าง ยังมีอิทธิพลต่อการสร้างสถาปัตยกรรมของคนอีสานและคนลาว ในปัจจุบัน

สถาปัตยกรรมล้านช้างที่มีอิทธิพลต่อการสร้างพุทธศิลป์ของคนลาวและคนอีสาน คือ พระธาตุพนม พระธาตุศรีสองรัก พระธาตุหลวง ซึ่งเป็นแม่แบบให้กับชาวลาวและชาวอีสานเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เช่นการสร้างพระธาตุเรณู การสร้างพระธาตุก่องข้าวน้อยฆ่าแม่ การสร้างพระธาตุอุเทน การสร้างพระธาตุอานนท์ เป็นต้น เราจะเห็นได้ว่า ณ ปัจจุบันนี้ ถ้าวัดใดเป็นวัดใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์จะมีสิ่งก่อสร้างคือพระธาตุ ซึ่งการสร้างพระธาตุถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการก่อสร้างพุทธศิลป์ พระธาตุ คือการสร้างสถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้เพื่อเป็นที่สักการบูชา แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๑๕๗} ยกตัวอย่าง วัดในเมืองขอนแก่น นิยมสร้างเจดีย์ตามแนวคิดของคนล้านช้าง เช่น วัดกลาง วัดหนองแวง วัดธาตุ วัดโพธิ์ แม่แต่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น ก็กำลังสร้างพระธาตุขึ้นที่ มจร ซึ่งมีการจำลองแนวคิด ศิลปะ วัฒนธรรม ความเชื่อของคนล้านช้าง เป็นการสร้างพระธาตุแบบบูรณาการหลายศิลปะมาไว้ที่ มจร วิทยาเขตขอนแก่น โดยการร่วมพระธาตุ ๕ พระธาตุมาสร้าง โดยการจำลองพระปรารักษ์จากวัดอรุณ ที่ กทม. มาเป็นพระธาตุองค์ใหญ่ตั้งอยู่ตรงกลาง แล้วจำลองอีก ๔ พระธาตุไว้สี่มุมขององค์เจดีย์ใหญ่ ซึ่งประกอบไปด้วยการจำลองพระธาตุหลวงจากเวียงจันทน์มาไว้ทางทิศตะวันตกและทิศใต้ขององค์เจดีย์ใหญ่ จำลองเจดีย์พุทธคยาซึ่งเป็นเจดีย์ตรีศูรัขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาไว้ทางทิศตะวันตกทางและทิศเหนือ จำลองพระธาตุขามแก่นไว้ทางทิศตะวันออกและทิศเหนือ และจำลองพระธาตุจากอินแปลงจากประเทศพม่ามาไว้ทางทิศตะวันออก และทิศใต้

สถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของคนล้านช้างที่มีอิทธิพลต่อการสร้างพุทธศิลป์ในปัจจุบัน คือการนำเอาปรัชญาแนวคิดของการสร้างสถาปัตยกรรมในสมัยล้านช้างมาเป็น

^{๑๕๖} สัมภาษณ์ ผศ.ชอบ ดีสวนโคก, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตล้านช้าง มจร ขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๕๗} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.บุรินทร์ ภูสกุล, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองการปกครอง ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตล้านช้าง มจร วิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒

แม่แบบในการสร้างสรรค์งานศิลป์ เช่น การสร้างพระธาตุทรงสี่เหลี่ยม ซึ่งหมายถึง อริยสัจสี่ การสร้างสถาปัตยกรรมของคนล้านช้างจะสร้างตามปรัชญา แนวคิด ความเชื่อ ในหลักธรรม เช่น การสร้างป้อมฉะไหนเจ็ดป้อม หมายถึง โขขณังค์เจ็ด แปดป้อม หมายถึง หมายถึง มรรคแปด สร้างหยดน้ำกลมๆ ไว้ที่ปลายยอดสุด หมายถึง พระนิพพานซึ่งเป็นจุดสูงสุด และมีเพียงหนึ่งเดียวเท่านั้น^{๑๕๘} เป็นต้น

อิทธิพลของสถาปัตยกรรมสมัยล้านล้าน ที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของคนอีสานและคนลาว ในปัจจุบันเป็น เช่น พระธาตุพนม พระธาตุหลวง พระธาตุศรีสองรัก เจดีย์วัดหนองแขวง จังหวัดขอนแก่น เจดีย์วัดผาน้ำน้อย จังหวัดร้อยเอ็ด ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่เป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่พักทางจิตใจของชาวพุทธอาน และชาวพุทธอีสานและชาวพุทธลาว ดังภาพประกอบที่

ภาพประกอบที่ ๔.๑๕ ประเพณีการห่มผ้าพระธาตุพนม^{๑๕๙}

๒) ประติมากรรม

ประติมากรรม ได้แก่สิ่งก่อสร้างประเภท อาคาร วิหาร โบสถ์ และเจดีย์ (พระธาตุ) เป็นต้น เป็นการสร้างขึ้นด้วยความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดจากคติแนวคิด หรือความศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนา

^{๑๕๘} สัมภาษณ์ ผศ.ชอบ ดีสวนโคก, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตล้านช้าง มจร ขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๕๙} วิจิตร วินทะไชย, *บทความวิชาการศิลปวัฒนธรรมลาว-ไทย*, (โรงพิมพ์แอนนาออฟเซ็ท บรรณธิการนิยม วงศ์พงษ์คำ, ๒๕๕๖), หน้า ๗๓.

^{๑๕๙} ประเพณีการห่มผ้าพระธาตุพนม <https://www.sanook.com/travel/1402397/> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

มีเป้าหมายหมายเพื่อการสักการบูชา และบำเพ็ญศาสนกิจ สถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของล้านช้างนั้นมีจำนวนมากมายั้งที่อยู่ในประเทศลาว และภาคอีสาน

ประติมากรรมล้านช้างที่มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของล้านช้างที่โดดเด่นคือประติมากรรมในรัชสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งอาณาจักรศรีสัตนาคนหุตล้านช้าง พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา มาก จึงได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอาราม ทรงสร้างพระธาตุเจดีย์จำนวนมาก รวมถึงทรงมีดำริจะสร้างมหาจุฬาลงกรณอันยิ่งใหญ่ เพื่อดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา นั่นคือการสร้างพระพุทธรูปนั่นเอง หลังจากที่พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งแล้ว ก็สร้างความปรารถนาให้กับพระราชธิดา และเหล่าพระบรมวงศานุวงศ์เป็นอันมาก พระราชธิดาทั้งสามซึ่งประกอบด้วย พระราชธิดาสุก พระราชธิดาเสริม พระราชธิดาใส ก็ทรงมีพระประสงค์จะสร้างพระพุทธรูปเช่นกัน พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช จึงมีดำริให้สร้างพระพุทธรูปขึ้น ๔ องค์คือ ๑) พระองค์คือ เป็นพระพุทธรูปประจำสำหรับพระองค์เอง ๒) พระสุก เป็นพระพุทธรูปประจำพระราชธิดาองค์โต ๓) พระเสริม เป็นพระพุทธรูปประจำพระราชธิดาองค์กลาง และ ๔) พระใส เป็นพระพุทธรูปประจำพระราชธิดาองค์เล็ก

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระมหา กษัตริย์ล้านช้าง พระองค์มีศรัทธาอย่างแรงกล้าปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้า จึงได้ตั้งความเพียร และการเสียสละอย่างสูง โดยการสร้างวัด สร้างพระธาตุ หล่อพระพุทธรูป ทำบุญ บำเพ็ญเพียร รวมทั้งบูรณปฏิสังขรณ์ วัดวาอาราม เจดีย์ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งปรัชญาการแนวคิด ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปของคนล้านช้างที่อิทธิพลต่อการสร้างพระพุทธรูปของคนอีสานและคนลาว ณ ปัจจุบันนี้ ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าทุชนชั้นตั้งแต่พระมหากษัตริย์ ผู้ปกครอง เศรษฐีหรือประชาชนทั่วไปก็จะมีจิตศรัทธาในการสร้างพระพุทธรูป ณ ปัจจุบันนี้แต่ละวัดจึงมีพระพุทธรูปเป็นจำนวนมากที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจากอิทธิพลความเชื่อของการสร้างพระพุทธรูปที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษล้านช้างโดยมีพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช และพระธิดาทั้ง ๓ พระองค์ของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงสร้างพระพุทธรูปไว้สักการบูชา จึงมีอิทธิพลต่อชาวพุทธสองฝั่งโขง ที่ทำตามเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้

ปฏิมากรรมล้านช้างที่อิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนอีสานและคนลาว คือ พระบาง พระม่าน ที่เมืองหลวงพระบาง พระแก้วมรกต พระเจ้าองค์โต ที่วัดองค์โต นครเวียงจันทน์ พระใสที่จังหวัดหนองคาย ซึ่งพระพุทธรูปเหล่านี้ เป็นที่เลื่อมใสและศรัทธาของคนสองฝั่งโขง และเป็นศูนย์รวมจิตใจ และที่พึ่งทางใจของคนสองไทยลาว ในแต่ละวันจะมีชาวพุทธไปสักการบูชาอย่างไม่ขาด ซึ่งประชาชนคนไทยลาวถือว่า เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง สามารถปกป้องบ้านเมืองให้อยู่รอดปลอดภัย และให้ความร่มเย็นแก่ประเทศชาติและปวงประชา ซึ่งเราจะสังเกตได้ว่า ในสมัยก่อนการตีเมือง และหลังจากยึดเมืองได้แล้วสิ่งที่จะเป็นคุณค่าและนำมาด้วยก็คือพระพุทธรูป ในสมัยที่ประเทศไทยทำศึกสงครามกับพระเจ้าอนุวงศ์ที่นครเวียงจันทน์ ชาวลาวเอาพระพุทธรูปทั้ง ๔ องค์ คือพระเจ้าองค์โต พระ

สุก พระเสริมและพระใส ไปซ่อนไว้ที่ถ้ำภูเขาควาย เพื่อไม่ให้คนไทยเอาพระพุทธรูปเหล่านี้ แต่หลังจากที่ประเทศไทยปราบพระเจ้าอู่ทองได้ ก็ไปนำเอาพระพุทธรูปจากภูเขาควายมายังประเทศไทย พระเจ้าองค์ต่อไม่สามารถที่จะยกได้ จึงไม่สามารถที่จะนำมายังไทยได้ จึงนำพระแก้วมรกต พระสุก พระเสริมและพระใส มายังไทย แต่ปรากฏว่าพระสุกได้จมหายไปใต้น้ำโขงขณะที่ล่อแพข้ามมายังฝั่งไทย ที่เอามาได้เฉพาะพระแก้วมรกต พระเสริมและพระใส พระแก้วมรกตเอาไปประดิษฐานไว้ที่วัดพระแก้ว กรุงเทพมหานคร พระเสริมประดิษฐานไว้ที่วัดประทุมคงคา กรุงเทพมหานคร พระใสเอาไปประดิษฐานไว้ที่วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย^{๑๖๐}

ในเทศกาลสงกรานต์ชาวอีสานและชาวลาวยังคงมีความเชื่อที่มั่นคงต่อพระพุทธรูปศาสนาเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ประเพณีสงกรานต์ การเล่นสงกรานต์ หรือการสาดน้ำสงกรานต์ อันดับแรกจะเริ่มจากการนำพระพุทธรูปมาสรงน้ำ หลังจากนั้นก็จะเป็นการสรงน้ำผู้หลักผู้ใหญ่ แล้วจึงจะเล่นน้ำหรือสาดน้ำกันตามประเพณี ปรากฏการณ์ของการทำบุญสงกรานต์คือการเอาพระคู่บ้านคู่เมืองมาสรงน้ำ โดยเฉพาะหลวงพ่พระใส ที่จังหวัดหนองคาย เป็นปรากฏการณ์ที่น่าอัศจรรย์ มีคนจำนวนมากเป็นแสนคนที่มาจากทั่วสารทิศหลั่งไหลมาสรงน้ำพระหลวงพ่พระใส ดังภาพ

ภาพประกอบที่ ๔.๑๖ อิทธิพลหลวงพ่พระใสต่อวิถีชีวิตคนอีสานและคนลาว^{๑๖๑}

^{๑๖๐} สัมภาษณ์ พระมหาบุญจัน จนทสิทธิ, วัดพระเจ้าองค์ต่อ, เมื่อวันที่ ๒๘ เดือน เมษายน พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๖๑} อิทธิพลหลวงพ่พระใสต่อวิถีชีวิตคนอีสานและคนลาว <https://www.google.com/search?>

๓) จิตรกรรมฝาผนัง

จิตรกรรมฝาผนังล้านช้าง เป็นภาพวาดระบายสีบนพื้นแผ่นฝาผนังโบสถ์ วิหาร ลิม หอไตร เป็นภาพลายเส้น สี เป็นองค์ประกอบสำคัญ ส่วนผู้สร้างงานจิตรกรรมนั้นเรียกว่า ช่างเขียนหรือจิตรกร ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เป็นศิลปะล้านช้าง ที่มีอิทธิพลต่อวงการศิลปะปัจจุบัน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ ๑) ภาพวาดเกี่ยวกับพุทธประวัติ เช่น ตอนผจญมาร การตรัสรู้ โปรดปัญจวัคคีย์ทั้งห้า เป็นต้น ๒) ภาพวาดเกี่ยวกับชาดกต่างๆ เช่น สุวรรณสาม เตมิไม้ พระเวสสันดรชาดก เป็นต้น ๓) ภาพวาดเรื่องวรรณกรรม เช่น สินไชย พญาแถน พระลักษมณ์พระราม เป็นต้น ๔) ภาพกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิตหรือการดำเนินชีวิตของคนล้านช้าง เช่น การแต่งกาย การดำรงชีพ เป็นต้น

คนล้านช้างจะบันทึกปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตผ่านภาพกิจกรรมฝาผนัง และภาพกิจกรรมฝาผนังยังใช้สำหรับการเผยแพร่พระพุทธศาสนา เป็นสื่อการสอนที่มีประสิทธิภาพมากอย่างหนึ่งในสมัยอาณาจักรล้านช้าง อาจจะเป็นภาพพุทธประวัติ ภาพชาดก ภาพนรก ภาพสวรรค์คือคนทำกรรมชั่วเมื่อตายไปก็จะได้รับผลกรรมที่ตนเองกระทำเอาไว้ เช่น การประพุดิผิดในกาม เมื่อตายไปจะตกนรก โดยได้รับผลกรรมคือให้ป็นต้นจิวหนาม และภาพกิจกรรมฝาผนังของคนล้านช้าง ยังได้รับความนิยมเรื่องมาจนถึงปัจจุบันนี้

ภาพกิจกรรมฝาผนังที่มีอิทธิพลต่อกิจกรรมฝาผนังของคนอีสานและคนลาว ถ้าเราไปดูภาพกิจกรรมฝาผนังในปัจจุบันแล้ว ส่วนมากจะเป็นเรื่องราวพระเวสสันดร พระเวสสันดรจะอิทธิต่อวิถีชีวิตของคนอีสานและคนลาว เพราะเป็นหนึ่งในประเพณี สิบสองเดือน คือพอถึงเดือนสี่จะมีการทำบุญพระเวส และมีการมหาชาติพระเวสสันดรชาดก และคนอีสานและคนลาวยังเชื่อว่าถ้าใครได้ฟังเทศพระเวสสันดรชาดก จนครบทุกกัณฑ์ เมื่อตายไปแล้วจะได้ไปสู่สุคติสุข

ภาพประกอบที่ ๔.๑๗ การเทศมหาชาติพระเวสสันดรชาดกของคนอีสาน^{๑๖๒}

^{๑๖๒} การเทศมหาชาติพระเวสสันดรชาดกของคนอีสาน <https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

จิตรกรรมฝาผนัง อีกเรื่องหนึ่งที่มีอิทธิต่อคนอีสานและคนลาว คือสินไซ ซึ่งเราจะพบกิจกรรมฝาผนังตามโบสถ์ วิหาร สิม ในภาคอีสานและประเทศลาว ที่วาดภาพเรื่องราวของสินไซ สินไซถือว่าเป็นวรรณกรรมที่โดดเด่นเรื่องหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเป็นวรรณกรรมแฝงไว้ด้วยคติธรรม วิถีชีวิต การเมืองการปกครอง ยุทธวิธีทำสงคราม วรรณกรรมสินไซผู้นำของประเทศลาว คือ ท่านโกสอน พรหมวิหาร ได้นำยุทธศาสตร์การรบของสินไซ ไปใช้ในการต่อสู้กับฝรั่งเศส จนสามารถเอาชนะฝรั่งเศสได้ ทำให้ลาวได้รับเอกราชตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา และจังหวัดขอนแก่นก็ได้นำเอาหนึ่งในตัวละครเรื่องสินไซมาเป็นสัญลักษณ์ประจำจังหวัดขอนแก่นคือตัวสีโท^{๑๖๓}

ภาพประกอบที่ ๔.๑๘ สีโทตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดขอนแก่น^{๑๖๔}

๔.๓.๒.๓ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อวัฒนธรรม

อาณาจักรล้าน เป็นอาณาจักรที่มีความยิ่งใหญ่และเจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันมาหลายยุคสมัย จึงไม่แปลกที่อาณาจักรแห่งนี้จะคลุกกรุ่นไปด้วยกลิ่นอายของความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิตของชาวล้านช้างเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญทางด้านวัฒนธรรมนั้นยังมีความหลากหลายและงดงามไม่แพ้ชาติใดทั้งสิ้น แต่เนื่องจากว่าวัฒนธรรมล้านช้างมีความหลากหลายและกว้างขวางครอบคลุมถึงทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาว

^{๑๖๓} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.บุรินทร์ ภูสกุล อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองการปกครอง ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตล้านช้าง มจร วิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๓ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๖๔} สีโทตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดขอนแก่น <https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

ล้านช้าง ผู้วิจัยจึงใคร่กำหนดวิเคราะห์วัฒนธรรมล้านช้าง ๔ ด้าน คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางคตินิยม วัฒนธรรมทางเนติธรรม และวัฒนธรรมทางสังคม ดังนี้

๑) วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material culture)

วัฒนธรรมทางวัตถุ หมายถึง ลักษณะเครื่องใช้ที่เป็นวัตถุ ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ในลักษณะเป็นงานฝีมือ อันสื่อแสดงถึงความฉลาดแห่งภูมิปัญญา และการพัฒนาของชาวล้านช้าง ซึ่งมีความหมายต่อชีวิต สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติของชาวล้านช้างเอง^{๑๖๕} วัฒนธรรมทางวัตถุที่เป็นของชาวล้านช้างนั้นมีความหลากหลาย และกว้างขวาง ซึ่งสามารถแบ่งออกได้หลายประเภท เช่น เครื่องแต่งกายและการแต่งกาย การงานและลักษณะของการประกอบอาชีพ ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ ศิลปวัตถุและศาสนสถานต่างๆ สถาปัตยกรรม ปติมากรรม จิตรกรรม วรรณกรรม และอาหารการกิน เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำวัฒนธรรมทางวัตถุบางประเภทมาศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้

(๑) เครื่องแต่งกายและการแต่งกาย

คนล้านช้างโดยทั่วไปมักจะใช้ชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย ไม่เน้นความหรูหรา เวลาทานอาหารก็มักจะนั่งทานกับพื้น ไม่มีโต๊ะอาหารทานเหมือนในปัจจุบัน เวลานอนก็นอนกับพื้น เครื่องปลูกก็มีเสื่อ (สาด) กับที่นอน (เสื่อ) แล้วก็หมอนใบ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้การใช้เครื่องแต่งกายมีลักษณะธรรมดาไปด้วย^{๑๖๖} โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามชนบททั่วไป จะพบว่า ชาวลาว และคนในภาคอีสานของไทยจะมีชุดที่เป็นเอกลักษณ์ ดังนี้

ภาพประกอบที่ ๔.๑๙ การแต่งกายของคนล้านช้าง^{๑๖๗}

^{๑๖๕} อ่างแล้ว, อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๓๓๔.

^{๑๖๖} สัมภาษณ์ นายสิทธิพล เวียงธรรม, อดีตนักวิชาการวัฒนธรรม, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒.

^{๑๖๗} การแต่งกายของคนล้านช้าง <https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม

(๒) ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้

ที่อยู่อาศัย หรือบ้านเรือนของคนล้านช้างเดิมนั้นเป็นบ้านชั้นเดียว ใต้ถุนสูง หลังคาชะลูด สูงแบบบ้านทรงไทย มุงด้วยดินขอ หรือโพหญ้าตามแต่ฐานะ ไม่นิยมทำเพดาน ผังบ้านทำด้วยไม้แก่น เรียกว่า เฌอนแอมแป้น หรือทำด้วยไม้ไผ่สาน เรียกว่า เฌอนแอมผา คนที่มีฐานะดีก็มักจะมีเฌอนแอมแป้น ส่วนคนที่มีฐานะยากจนก็มีเฌอนแอมผา ดังนั้นวัสดุก่อสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยเป็นการบ่งบอกถึงฐานะของครอบครัวนั้นๆ โดยทั่วไปบ้านเรือนของชาวล้านช้างจะทำเป็น ๓ ตอน คือ เฌอนใหญ่ มีไว้สำหรับนอน เฌอนน้อย มีไว้สำหรับพักผ่อน สังสรรค์และรับประทานอาหาร และนอกชาน และเฌอนครัว มีไว้พักผ่อนและปรุงอาหาร ที่นอกชานจะมีเรือนเล็กๆ ยกพื้นสูงสำหรับไว้โองน้ำกิน เรียกว่า ฮ้านแองน้ำ ส่วนข้างล่างตรงนอกชานจะมีหม้อสำหรับใช้ เช่น หอม กระเทียม ผักแป้น แมงลัก ผักแพรว ข่า บางแห่งนิยมปลูกดอกไม้ที่หอมๆ เช่น ดอกสะเลเต (มหาหงส์) ไว้ตามชานบ้านต่างๆ ไป บ้านเรือนของคนล้านช้างจะไม่นิยมกันเป็นสัดส่วนเช่นปัจจุบัน พ่อแม่ลูกหลานจะนอนร่วมกันในห้องโถงใหญ่ในเรือนใหญ่ สิ่งของที่กันก็เป็นตู้ใส่ของเท่านั้น จะมีการกันห้องเป็นพิเศษก็ต่อเมื่อลูกสาวจะแต่งงานซึ่งจะกันไว้มุมใดมุมหนึ่งของห้อง เรียกว่า ส่วม ซึ่งคนล้านช้างหรือคนอีสานจะออกเสียงว่า ส่วม ซึ่งส่วมที่ว่านี้จะเปรียบเทียบกับคำไทยกลางก็คือเรือนนอนนั่นเอง^{๑๖๘} ซึ่งความเชื่อนี้มีปัจจุบัน บ้านใต้นี้มักจะทำเป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากตัวบ้าน เวลาใช้ก็จะพาได้ตรงชานบ้าน เวลาจะออกบ้านก็ปล่อยบันไดออกไปให้ห่างบ้าน โดยมีเชือกยึดไว้กันไม่ให้สัตว์ต่างๆ ขึ้นบ้านได้ เวลาจะใช้ก็พาได้บันไดได้ตามเดิม

^{๑๖๘} สัมภาษณ์ รศ.อุดม บัวศรี, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญา ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิต ล้านช้าง มจร วิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๒ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

ภาพประกอบที่ ๔.๒๐ บ้านสมัยเก่าของคนอีสาน^{๑๖๙}

การที่คนล้านช้างนิยมสร้างบ้านใต้ถุนสูงนั้น อาจจะเป็นเนื่องจากสาเหตุ ๒ ประการคือ ต้องการได้พักผ่อนใต้ถุนบ้าน และไว้ผู้สัตว์เลี้ยง เช่น ควาย วัว รวมถึงสัตว์เลี้ยงต่างๆ เช่น เป็ด ไก่ และสุนัข เป็นต้น ในบริเวณบ้านโดยส่วนมากเป็นด้านหลัง หรือด้านข้างจะนิยมสร้างฉางข้าว ซึ่งคนในภาคอีสานเรียกว่า เล้าข้าว แล้วต่อเป็นเพิงออกมาสักประมาณ ๕-๖ เมตร ใต้เพิงจะเป็นคกกระเดื่อง หรือที่เรียกว่า คคมอง สำหรับไว้ตำข้าว เพราะสมัยก่อนไม่มีโรงสีข้าว เมื่อตำเสร็จแล้วก็เอามาผัดแล้วร่อน ก็จะได้ข้าวสารที่สวยงาม ที่เหลือเป็นกากข้าว รำ และข้าวปลายก็นำไปเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่ เป็นต้น คนล้านช้างนิยมเลี้ยงสัตว์ไว้เป็นอาหาร ในส่วนของฉางข้าว หรือ เล้าข้าว นี้ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของคนล้านช้าง ซึ่งถือว่าเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมของคนลาวและคนอีสาน ปัจจุบันนี้ก็ยังมีให้เห็นตามบ้านเรือนของคนในยุคปัจจุบัน ซึ่งก็ถือว่ามีคุณค่าคงทนต่อความเปลี่ยนแปลง และกระแสนั้นแห่งวัฒนธรรมอื่นๆ ที่ถาโถมเข้ามา ในอดีตเคยเป็นรูปแบบอย่างไร ปัจจุบันก็ยังคงเหมือนเดิม ไม่มีเปลี่ยนแปลง เพียงแต่ว่าฉางข้าว หรือเล้าข้าวจะมีกันใช้น้อยลงเท่านั้นเอง เพราะความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีการปรับตัวไปตามความเจริญที่เกิดจากเทคโนโลยีใหม่ๆ

๒) วัฒนธรรมทางคตินิยม (Moral culture)

วัฒนธรรมทางคตินิยม หมายถึง อะไรก็ตามที่ถือเป็นคติในการดำรงชีวิต ซึ่งอาจจะได้มาจากสุภาษิต คำคม คำสั่งสอน ฎีกาสุภาษิต คติเรื่องความเชื่อต่างๆ หรือแม้แต่คตินิยมต่างๆ ที่ได้มา

^{๑๖๙}บ้านสมัยเก่าของคนอีสาน <https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

จากวรรณกรรมทั้งแบบปากเปล่าหรือลายลักษณ์ รวมไปถึงหลักในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในด้าน ศีลธรรม จิตใจ ซึ่งเป็นการสร้างเสริม ปรับปรุง พัฒนา เจตคติ (ทัศนคติ) ค่านิยม ความคิดริเริ่ม ตลอดจนการแก้ปัญหาในด้านต่างๆ ให้ดีขึ้น^{๑๗๐} ซึ่งในส่วนของงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ถึง วัฒนธรรมทางคติธรรมของชาวล้านช้างในส่วนที่ว่าด้วยคติความเชื่อ ดังนี้

(๑) คติธรรมเกี่ยวกับความเชื่อ

คติธรรมเกี่ยวกับความเชื่อของชาวล้านช้างนั้นมีมากมายและแปลกๆ ความเชื่อเหล่านั้น ถือว่าเป็นแนวทางหรือคติของการดำเนินชีวิต อย่างเช่นความเชื่อเรื่อง นาคเล่นน้ำ พญาแถน ตาแฮก วันแสกนา ปูตา เกิด-ตาย ศาสนา อาวุโสและบรรพบุรุษ ผีसाงและเทวดา โชคกลาง และถาถาอาคม^{๑๗๑} เป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้ได้กลายเป็นวิถีชีวิตคู่กับคนล้านช้างมานานและได้สืบทอดมาให้เห็นในยุค ปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยใคร่นำคติความเชื่อบางอย่างที่กลายเป็นวัฒนธรรมทางคติธรรมของชาวล้านช้างมา ศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้^{๑๗๒}

ก. ความเชื่อเรื่องนาคเล่นน้ำ คนล้านช้างมีความเชื่อสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันว่า ปีใดฝน จะดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับนาคในน้ำ คำว่า นาคในน้ำ หมายถึงคติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องพญาแถน ที่เป็น สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมทางน้ำชนิดหนึ่ง ซึ่งคนล้านช้างโบราณสอนกันมาว่า ฝนตกเพราะนาคเล่นน้ำ ที่สระโนนดาด ปีใดนาคเล่นน้ำคู่ฝนจะไม่ดี ปีใดนาคเล่นน้ำคี่ ฝนจะดี และมีคติสอนกันอีกว่า ถ้ารู้ว่ นาคเล่นน้ำคู่หรือคี่ก็ให้ชาวบ้านปักดำนาตามความเชื่อนั้น ส่วนน้ำจะเล่นน้ำก็ตัวนั้นก็ให้ตรวจดูตาม ปฏิทินหลวงซึ่งจะบอกไว้ทุกปี

ข. ความเชื่อเรื่องพญาแถน นอกจากความเชื่อเรื่องนาคเล่นน้ำแล้ว ชาวล้านช้างยังเชื่อว่า พญาแถนเป็นผู้มีอิทธิพลในการให้ฝนตก จึงพากันทำบุญใหญ่ นั่นคือบุญบั้งไฟเพื่อถวายแถน หรือถวาย แถน แต่ในคติความเชื่อเรื่องพญาคันคากกล่าวว่า ทวงสัญญาพญาแถน ถ้าไม่ทำบั้งไฟถวายแถนฝนจะ ไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวล้านช้างจึงต้องทำบุญบั้งไฟถวายแถน ซึ่งปัจจุบันถือว่าเป็นงานมหกรรม ประจำปีของชาวอีสาน และชาวลาวเลยทีเดียว

ค. ความเชื่อเรื่องตาแฮก ชาวล้านช้างมีความเชื่อว่า การแรกนาถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ถ้า ไม่แรกนาแล้วข้าวจะไม่งาม จะมีอันเป็นไปอย่างอื่นในทางที่ไม่ดีงาม ดังนั้นก่อนจะลงมือทำนาจริง จึงมี การแรกนาโดยนำไถไปไถนาสัก ๑ รอบ แล้วจึงเลี้ยงตาแฮก คือนาตาแฮก ซึ่งปกติจะมีการเลี้ยงไก่ต้ม ข้าวปลาอาหารพร้อมกับนำกล้ามาปักดำ นาตาแฮกจำนวน ๘ ต้น หรือ ๘ กิโลกรัม การที่จะดูข้าวใน

^{๑๗๐} สมชัย ใจดี, ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์, **ประเพณี และวัฒนธรรมไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๓๑.

^{๑๗๑} สัมภาษณ์ พระครูประภักดิ์จันทโชติ, เจ้าอาวาสวัดศรีจันทร์ ตำบลนาอ้อ อำเภอเมือง จังหวัดเลย ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมล้านช้าง, เมื่อวันที่ ๗ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๗๒} อ่างแก้ว, อุคม บัวศรี, **วัฒนธรรมอีสาน**, หน้า ๖๒-๖๓.

นาว่าจะดีหรือไม่ดีให้พิจารณาดูที่ข้าวในนาตาแฮกนี้เป็นตัวอย่าง นาตาแฮกจึงถูกรักษาโดยการล้อมไว้
อย่างดี ทั้งนี้เพื่อไม่ให้วัวควายเข้าไปกินข้าวในนาตาแฮก และไม่ให้นอนหรือแมลงอื่นๆ เข้าไปกินได้
ทั้งนี้เพราะชาวล้านช้างมีความเชื่อว่าถ้าในนาตาแฮกถูกทำลายอาจมีผลต่อนาข้าวทั้งหมดที่เจ้าของนา
ปลูกไว้นั่นเอง

ง. ความเชื่อเรื่องปูตา ชาวล้านช้างมีความเชื่อว่า ป่าไม้ยืนต้นจะมีวิญญาณ หรือเทวดา
อาศัยอยู่ ดังนั้นชาวบ้านจึงนิยมตั้งศาลเพียงตาไว้ที่มีป่าไม้ซึ่งไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนัก เรียกว่า “ตูปู
ตา” ปูตามเป็นวิญญาณหรือผีประจำหมู่บ้าน มีอิทธิพลในกาตุแลสุขทุกข์ของชาวบ้าน แม้กระทั่ง
สามารถตามรักษาลูกหลานชาวบ้านในการรบทัพจับศึก ผู้ที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างปูตากับชาวบ้าน
เรียกว่า “เฒ่าจ้ำ” ทุกครั้งที่ชาวบ้านจะทำอะไรก็ตาม มักจะเกรงใจปูตาม เช่น ไม่ล่วงเกิน ไม่ดูหมิ่น
จะทำบุญบ้าน หรือบุญประจำปีก็ต้องทำพิธีเพื่อปรึกษาปูตาก่อน หรือถ้าบางปีปูตาไม่อนุญาตหรือ
จะมีเหตุขัดข้องชาวบ้านก็อาจต้องงดจัดงานก็ได้ หรือแม้จะจุดบั้งไฟก็ต้องกล่าวบอกปูตาก่อน หนึ่งปี
จะมีการจัดงานบุญใหญ่ก็ต้องมีการเลี้ยงปูตาสัก ๑ ครั้งด้วยเช่นกัน โดยถือคติความเชื่อที่ว่า “บ่อนเข็ด
ให้ยำ บ่อนขะลำให้ย่าน”^{๑๗๓} หมายความว่าที่ตรงไหนมีเจ้าที่แรงให้ยำเกรง ตรงไหนห้ามก็ให้รู้จักกลัว

จ. ความเชื่อเรื่องผู้อาวุโสและบรรพบุรุษ ชาวล้านช้างจะมีการนับถือผู้อาวุโสในรูปของ
เจ้าโคตร ซึ่งเจ้าโคตรนี้คือญาติผู้ใหญ่ เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย เกิดการขัดแย้งกันในครอบครัว จะต้องม
ีการเรียนญาติผู้ใหญ่ทั้ง ๒ ฝ่ายมาเป็นคนจัดการ หรือไกล่เกลี่ยให้คืนดีกัน ให้เป็นที่ยุติเรื่องราวกัน แม
้กรณีแบ่งมรดก เจ้าโคตรก็เข้ามามีบทบาทมากกว่ากฎหมายมรดกของบ้านเมืองเสียอีก ซึ่งจะเห็นได้
ว่า บางหมู่บ้านในภาคอีสานและในประเทศลาวก็ยังมีผู้มีอาวุโสประจำหมู่บ้านในการตัดสินปัญหา
ให้กับชาวบ้านอยู่ วัฒนธรรมความเชื่ออีกอย่างหนึ่งชาวล้านช้างคือการนับถือบรรพบุรุษในรูปของผี
เช่น ผีเชื้อ หรือผีปู่ย่าตายาย ดังจะเห็นได้ว่า บางหมู่บ้านเมื่อมีใครเจ็บป่วยใครไร้สาเหตุ ญาติพี่น้อง
มักจะเชื่อว่าผีปู่ย่าตายายมาทำให้เป็นไปต่างๆ เพราะไม่พอใจในการกระทำของคนป่วย จึงมักจะพา
กันแต่งดอกไม้ธูปเทียนขอขมากรรมกับผีบรรพบุรุษเหล่านั้นขออย่าได้มาทำอันตรายใดๆ ให้กับ
ลูกหลานเลย แล้วสัญญาว่าจะจัดการสังเวฬุให้ เช่น ให้เปิดไถ่ ๕ ตัว หรือหัวหมู ๕ หัว เป็นต้น

ฉ. ความเชื่อเรื่องโชคลาง ดินแดนที่เรียกว่าล้านช้างนี้ เป็นดินแดนที่มีความเชื่อที่
หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ และพุทธศาสนา ซึ่งความเชื่อเหล่านี้นำมาสู่
ขั้นตอนของการทำพิธีกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งครรถ้องแห่งวิถีชีวิตของชาวล้านช้างนั้นจะเป็นแบบ
ถ่ายทอดกันมาเป็นมรดกทางสังคม ซึ่งยากที่ใครจะมาลบล้างได้ง่ายๆ ท่ามกลางวิทยาศาสตร์ และ
วิทยาการสมัยใหม่เช่นปัจจุบัน ชาวล้านช้างเดิม ซึ่งปัจจุบันก็คือชาวอีสาน และชาวลาวก็ยังคงมีความเชื่อ
ในสิ่งลึกลับ โดยเฉพาะในเรื่องของโชคลางอยู่ ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อเวลาจะทำการงานสิ่งใดก็มักจะถือ

^{๑๗๓} สัมภาษณ์ พ่อทิน ทองปั้น, ประชาชนชาวบ้าน บ้านหนองแขง ตำบลसानตม อำเภอกุเวร จังหวัดเลย,
เมื่อวันที่ ๖ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒

วันดีคืนดี จึงจะเริ่มลงมือจัดการ เช่น จะปลูกบ้าน แผลงเสี้ยน จะกินดอง จะไปทำมาค้าขาย จะทำอะไรทำนา ก็มักจะมีการทำพิธีสูตรขวัญหรือสู่ขวัญ พรหมณ์ผู้สวดจึงมักจะขึ้นต้นด้วยคำว่า “ศรีศรีมือนี่ เป็นมือสันต์วันดี วันดีถืออมุดโชค.....” เป็นต้น เพราะเชื่อกันว่าเป็น “มือสันต์วันดี” จะเห็นได้ว่า การเชื่อในเรื่องของโชคกลางนั้น เป็นเรื่องของการถือเคล็ด ถือดวง หรือถือฤกษ์ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

๓) วัฒนธรรมทางเนติธรรม (Legal culture)

วัฒนธรรมทางเนติธรรม หมายถึง วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกฎระเบียบของสังคม หรืออาจโยงไปถึงสิทธิหน้าที่ของแต่ละบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับตัวตนอยู่กับสังคม ซึ่งทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ตามระบอบรัฐธรรมนูญ รัฐธรรมนูญทุกฉบับจะต้องระบุไว้เสมอว่า บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมาย และได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน การจำกัดสิทธิและเสรีภาพอันเป็นการฝ่าฝืนเจตนารมณ์ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญจะกระทำมิได้ สิทธิต่างๆ ดังกล่าวแล้วก็มี สิทธิทางการเมือง สิทธิในการนับถือศาสนา สิทธิในร่างกาย สิทธิในการร้องทุกข์ สิทธิในการพูดการเขียน และสิทธิในการแสวงหาความรู้^{๑๗๔} เป็นต้น วัฒนธรรมทางเนติธรรม จะมีความเกี่ยวข้องกับคนล้านช้างก็ตรงที่ว่า นอกจากคนล้านช้างจะปฏิบัติตามกฎหมายบ้านเมืองที่มีอยู่ในขณะนั้นแล้ว ยังมีการปฏิบัติตามกฎหมายคณะอีกด้วย กฎที่ว่านั้นได้แก่ กฎทางสังคม จารีต และประเพณีที่เคยยึดถือกันมาเป็นเวลานานจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน กฎหมู่เหล่านี้แทนที่จะเป็นการสวนทางกับกฎหมายบ้านเมือง แต่ยังเป็น การช่วยกฎหมายบ้านเมืองให้คนในสังคมล้านช้างเกิดความเข้าใจกันไม่บาดหมางกันในหมู่คณะอีกด้วย^{๑๗๕} กฎหมู่ที่ว่านี้ไม่ได้มีบัญญัติไว้ในกฎหมายบ้านเมือง แต่ทุกคนพร้อมใจกันปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่อง และวัฒนธรรมทางเนติธรรมล้านช้างที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง แบ่งออกเป็น ๒ ประเภทคือ เนติธรรมแบบจารีต และ เนติธรรมแบบกฎหมาย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

(๑) เนติธรรมแบบจารีตล้านช้างที่มีอิทธิพลต่อคนลุ่มน้ำโขง

เนติธรรมแบบจารีตของล้านช้าง ถือว่าเป็นกฎหมายอีกรูปแบบหนึ่งที่สังคมล้านช้างใช้ในการปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม หรือที่เรียกว่า กฎหมู่คณะ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารการสัมภาษณ์ และการสังเกตวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง สามารถวิเคราะห์ในประเด็นสำคัญๆ ดังนี้

(๑.๑) กฎการเคารพซึ่งกันและกันตามลำดับอาวุโส สังคมภาคอีสาน และสังคมลาวจะให้ความเคารพผู้อาวุโสในหมู่บ้าน และผู้อาวุโสเหล่านี้จะได้รับความยำเกรงจากผู้น้อยเสมอ ผู้ใดไม่เชื่อฟังผู้อาวุโสผู้นั้นจะถูกตำหนิ และกล่าวโทษว่าเป็นคนไม่ดี โดยเฉพาะถ้าหากผู้อาวุโสเคยผ่านการบวชเรียนมาแล้วเป็นอย่างดีก็ยิ่งจะได้รับการเคารพนับถือเพิ่มขึ้นอีกเป็นทวีคูณ จึงเห็นได้ว่า ในภาคอีสาน

^{๑๗๔} อ่างแก้ว, อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๙๗.

^{๑๗๕} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.บูรินทร์ ภูสกุล, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองการปกครอง ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตล้านช้าง มจร วิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๓ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

โดยทั่วไปจึงเกิดระบบเจ้าโคตร ขึ้นในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งเจ้าโคตรนี้คือผู้อาวุโสของแต่ละสกุล หรือแต่ละกลุ่มของวงศ์ญาติ เมื่อเกิดการผิดข้อหมองใจกันขึ้นของบุคคลผู้เกี่ยวข้องในสกุลทั้งสอง จึงมีการพูดเจรจากันตกลงว่าใครผิดใครถูก และจะให้ใครมาขอขมาลาโทษ หรือภาษาของคนล้านช้างที่ใช้กันมาจนถึงปัจจุบัน เรียกว่า “อ่อนยอม”^{๑๗๖} แล้วก็ปรับไหมใส่โทษ เรื่องอย่างนี้จะไม่มีการฟ้องร้องกัน แต่ประการใด การตัดสินของเจ้าโคตรถือว่าเป็นการยุติ ทุกคนก็ยินยอมรับระบบนี้ ซึ่งก็นับว่าเป็นรูปแบบของวัฒนธรรมทางเนติธรรมของคนล้านช้างอีกแบบหนึ่ง

(๑.๒) ฮีตสิบสอง ของชาวล้านช้างที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ดูเหมือนว่าจะจะเป็นระบบฮีตสิบสองจะเป็นกฎที่ทุกคนรู้จักและปฏิบัติตามกันมาอย่างไม่ขาดสาย ถึงแม้ว่าบางกฎจะถูกเลื่อนไปบ้างแล้ว แต่กฎสิบสองยังคงดำเนินต่อไปเรื่อยๆ คู่กับความเจริญของพระพุทธศาสนา ซึ่งกฎสิบสองนี้ได้สร้างความภูมิใจให้กับคนอีสานและชาวลาวเป็นอย่างยิ่ง จนทั้งมีคำพูดของคนอีสานเคยพูดติดปากกันมาว่า “การกระทำทุกอย่างให้เป็นไปตามฮีตสิบสองและคองสิบสี่ จึงจะเจริญงอกงามประกอบอาชีพรุ่งเรือง ทำอะไรอย่าให้ผิดฮีต”^{๑๗๗} นี้ก็ถือว่าเป็นกฎทางเนติธรรมที่มีการปฏิบัติสืบต่อเนื่องมาตราบเท่าปัจจุบัน ซึ่งรายละเอียดของฮีตสิบสองนั้น

เนติธรรมแบบจารีตนี้ เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับศีลธรรม และสวัสดิภาพของสังคมส่วนรวม ที่มีวัฒนธรรมเชิงบังคับให้กระทำตามระเบียบของสังคม แต่ถ้าไม่กระทำถือว่าผิดกฎหมาย หรือหลักศีลธรรม หรือผิดจารีตประเพณีของสังคมล้านช้างในสมัยนั้น เช่น ผู้ที่เป็นลูกควรกตัญญูกตเวทิต่อพ่อแม่ หรือผู้ปกครอง ใครอกตัญญูหรือทำให้ท่านเหล่านั้นเดือดร้อนอย่างใดอย่างหนึ่งจะถูกประณามจากสังคม หรือถ้าหนักกว่านั้นก็ถูกสาปแช่งจากคนทั่วไป นักเรียนควรให้ความเคารพแก่ครูอาจารย์ที่ได้อบรมสั่งสอน ไม่ดูหมิ่น หรือแม้แต่จารีตบางอย่างของคนล้านช้างเกี่ยวกับพระสงฆ์ เช่น เมื่อพระสงฆ์รูปใด ส่วนมากเป็นประธานสงฆ์ หรือเป็นเจ้าอาวาส ได้สร้างศาสนสถานใหญ่โต อย่างเช่น อุโบสถ ศาลา หรือพระธาตุเจดีย์ เป็นต้น เมื่อสร้างเสร็จแล้วประธานสงฆ์จะต้องไปจำพรรษา ณ ที่อื่นที่ไม่ใช่วัดของตนเอง ถ้าไม่ปฏิบัติตามจารีตโบราณนี้แล้ว อาจจะมีอันเป็นไปอย่างใดอย่างหนึ่งในทางที่ไม่ดีงามกับตัวเอง อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เราเรียกว่าจารีตในสังคมสมัยก่อนอาจไม่สอดคล้องกับสังคมสมัยปัจจุบัน ซึ่งได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสังคมเพื่อความเหมาะสม เช่น จารีตบางที่เมื่อก่อนเห็นว่าดี เช่น ผู้หญิงควรอยู่บ้าน (อยู่เย้าเฝ้าเรือน) แต่เดี๋ยวนี้ผู้หญิงออกไปทำงานนอกบ้านเสียเป็นส่วนมากเคียงบาเคียงไหลากับผู้ชายจนดูเป็นของธรรมดาไปสำหรับยุคปัจจุบันนี้ ซึ่งก็ได้กลายเป็นจารีตที่นิยมทำกันในยุคปัจจุบันไป นี้แสดงให้เห็นว่า จารีตหรือขนบธรรมเนียมต่างๆ นั้น สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามความ

^{๑๗๖} สัมภาษณ์ ผศ.ชอบ ดีสวนโคก, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตล้านช้าง มจร ขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๘ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๗๗} สัมภาษณ์ รศ.อุดม บัวศรี, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านปรัชญา ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตล้านช้าง มจร วิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๒ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

เหมาะสมกับสภาพของสังคมในแต่ละสมัยอย่างไม่หยุดยั้ง แต่จารีตดั้งเดิมอย่างเช่นจารีตของคนล้านช้างก็เป็นพื้นฐานสืบต่อและต่อยอดให้กับสังคมในยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

๔) วัฒนธรรมทางสังคม (Social culture)

วัฒนธรรมทางสังคม หรือวัฒนธรรมทางสหรธรรม หมายถึง วัฒนธรรมทางสังคมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกันในฐานะเป็นมนุษย์ และเป็นสัตว์สังคม เช่น ความเกี่ยวพันกันในฐานะเครือญาติ วัฒนธรรมที่เอื้ออำนวยต่อสัมพันธ์กัน วัฒนธรรมทางนันทนาการ และวัฒนธรรมทางการกีฬา^{๑๗๘} เป็นต้น นอกจากนี้ วัฒนธรรมทางสังคม ยังหมายถึงมารยาท และคุณธรรมที่ควรปฏิบัติต่อกัน ซึ่งชาวล้านช้างเรียกว่าคองสิบสี ซึ่งเป็นแนวทางการปฏิบัติทางสังคมของวัฒนธรรมล้านช้าง ซึ่งแต่ละคนก็จะมีหน้าที่ในการปฏิบัติต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างชัดเจน มีรายละเอียดดังนี้

คองสิบสี คือ หลักปฏิบัติของการอยู่ร่วมกันในสังคมของวัฒนธรรมล้านช้าง คองสิบสี หมายถึง ครอบธรรม ๑๔ อย่าง เป็นกรอบหรือแนวทางที่ใช้ปฏิบัติระหว่างกัน ของผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครอง พระสงฆ์ และระหว่างบุคคลทั่วไป เพื่อความสงบสุขร่มเย็นของบ้านเมือง

ดังนั้น คองสิบสี จึงเป็นวัฒนธรรมของคนอีสาน ที่ได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมล้านช้าง (แถบหลวงพระบางประเทศลาว) ซึ่งรวมถึงชาวลาวอีสานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแสดงถึงความเป็นชาติเก่าแก่และเจริญรุ่งเรืองมานาน เป็นเอกลักษณ์ ของชาติและท้องถิ่น และมีส่วนช่วยให้ชาติดำรงความเป็นชาติของตนอยู่สืบต่อไป

วิถีชีวิตของคนล้านช้างหรือคนอีสาน ซึ่งมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามหลักคองสิบสี เนื่องจากเป็นแนวทางในการครองเมือง ครองรักครองชีพ ซึ่งมีข้อพึงปฏิบัติ ๑๔ ข้อเพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งประเพณี และทำนองคองธรรมอันดีงามของท้องถิ่นบ้านเมือง ดังนี้^{๑๗๙}

คองสิบสีโดยนัยที่ ๑ กล่าวถึงผู้เกี่ยวข้องในครอบครัว สังคมตลอดจนผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมืองพึงปฏิบัติ เมื่อพูดถึงคองมักจะมีคำว่าฮิตควบคู่กันอยู่เสมอ แบ่งออกเป็น ๑๔ ข้อ คือ

๑. ฮิตเจ้าคองขุน สำหรับกษัตริย์หรือผู้ครองเมืองปกครองอำมาตย์ ขุนนางข้าราชการ
๒. ฮิตเจ้าคองเพี้ย สำหรับเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ในการปกครองข้าทาสบริวาร
๓. ฮิตไพร่คองนาย สำหรับประชาชนในการปฏิบัติตนตามกบิลบ้านเมืองและหน้าที่พึงปฏิบัติต่อกัน
๔. ฮิตบ้านคองเมืองวัตรอันพึงปฏิบัติตามธรรมเนียมทั่วไปของพลเมืองต่อบ้านเมืองและส่วนรวม
๕. ฮิตผัวคองเมีย หลักปฏิบัติต่อกันของสามีภรรยา
๖. ฮิตพ่อคองแม่ หลักปฏิบัติของผู้ครองเรือนต่อลูกหลาน

^{๑๗๘} อ่างแล้ว, อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, หน้า ๑๒๓.

^{๑๗๙} ชลิต ชัยครรชิตและคณะ, สังคมและวัฒนธรรมอีสาน: เอกสารประกอบนิทรรศการถาวรอีสาน

๗. ฮีตลูกกองหลาน หลักปฏิบัติของลูกหลานต่อบุพการี
๘. ฮีตไภ้กองเขย หลักปฏิบัติของสะใภ้ต่อญาติผู้ใหญ่และพ่อแม่สามี
๙. ฮีตป่ากองลุง หลักปฏิบัติของลุง ป้า น้า อา ต่อลูกหลาน
๑๐. ฮีตคองปู่ย่า, ตาคองยาย หลักปฏิบัติของปู่ย่า ตายาย ให้เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรต่อลูกหลาน
๑๑. ฮีตเผ่าคองแก่ หลักปฏิบัติของผู้เฒ่าในวัยชราให้เป็นที่เคารพเลื่อมใสในเหมาะสม
๑๒. ฮีตคองเดือน การปฏิบัติตามจารีตประเพณีต่าง ๆ ในฮีตสิบสอง
๑๓. ฮีตไฮ้คองนา การปฏิบัติตามประเพณีเกี่ยวกับการทำไร่ทำนา
๑๔. ฮีตวัดคองสงฆ์ หลักปฏิบัติของภิกษุสามเณรให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยทั้งการช่วย

ทำนุบำรุงวัดวาอาราม

คองสิบสี่โดยนัยที่ ๒ กล่าวถึงหลักการสำหรับพระมหากษัตริย์ในการปกครองทั้งอำมาตย์ราชมนตรีและประชาชนเพื่อความสงบสุขร่มเย็น โดยทั่วกัน

๑. แต่งตั้งผู้ซื่อสัตย์สุจริต รู้จักราชการ บ้านเมือง ไม่ข่มเหงไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน
๒. หมั่นประชุมเสนาามนตรี ให้เข้าศึกเกรงกลัว บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง ประชาชนเป็นสุข
๓. ตั้งมั่นในทศพิธราชธรรม
๔. ถึงปีใหม่นิมนต์ภิกษุมาเจริญพุทธมนต์ สวดมงคลสูตรและสงฆ์น้ำพระภิกษุ
๕. ถึงวันปีใหม่ให้เสนาอำมาตย์นำเครื่องบรรณาการ น้ำอบ น้ำหอม มุรธาภิเษกพระเจ้า แผ่นดิน
๖. ถึงเดือนหกนิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ถือน้ำพิพัฒน์สัตยาต่อพระเจ้าแผ่นดิน
๗. ถึงเดือนเจ็ด เลี้ยงทำวมเหล็กขี้ หลักเมือง บูชาท้าวจตุโลกบาลเทวดาทั้งสี่
๘. ถึงเดือนแปด นิมนต์พระภิกษุสงฆ์ทำพิธีชำระ และเบิกบ้านเมือง สวดมงคลสูตร ๗ คี้นไปรยกรวดทรายรอบเมืองตอกหลักบ้านเมืองให้แน่น
๙. ถึงเดือนเก้าประกาศให้ประชาชนทำบุญข้าวประดับดินอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ
๑๐. วันเพ็ญเดือนสิบ ประกาศให้ประชาชนทำบุญข้าวสาก จัดสลากภัตต์ ถวายแต่พระภิกษุสงฆ์ แก่ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ

๑๑. วันเพ็ญเดือนสิบเอ็ด ทำบุญออกพรรษา ให้สงฆ์ปวารณามนัสการและมุรธาภิเษกพระธาตุหลวง พระธาตุภูจอมศรี และประกาศให้ประชาชนไหลเรือไฟเพื่อบูชาพญานาค

๑๒. เดือนสิบสองให้ไพร่ฟ้าแผ่นดินรวมกันที่พระลานหลวงแห่เจ้าชีวิตไปแข่งเรือถึงวันเพ็ญพร้อมด้วยเสนาอำมาตย์นิมนต์และภิกษุ ๕ รูป นมัสการพระธาตุหลวงพร้อมเครื่องสักการะ

๑๓. ถึงเดือนสิบสอง ทำบุญกฐิน ถวายผ้ากฐินตามวัดต่าง ๆ

๑๔. ให้มีสมบัติอันประเสริฐ คุณเมืองทั้ง ๑๔ อย่างอันได้แก่ อำมาตย์ ข้าราชการบริพารประชาชน พลเมือง ตลอดจนเทวดาอารักษ์เพื่อค้ำจุนบ้านเมือง

คองสิบสี่โดยนัยที่ ๓ เป็นจารีตประเพณีของประชาชนและธรรมที่พระเจ้าแผ่นดินพึงยึดถือ

๑. เดือนหกขนทรายเข้าวัด ก่อพระเจดีย์ทรายทุกปี
๒. เดือนหกหน้าใหม่ เกณฑ์คนสาบานตนทำความซื่อสัตย์ต่อกันทุกคน
๓. ถึงฤดูทำนา คราด หว่าน ปัก ดำ ให้เลี้ยงตาแขก ตามกาลประเพณี
๔. สิ้นเดือนเก่าทำบุญข้าวประดับดินเพ็ญเดือนสิบทำบุญข้าวสาก อุทิศส่วนกุศลให้ญาติพี่น้องผู้ล่วงลับ

น้องผู้ล่วงลับ

๕. เดือนสิบสองให้พิจารณาทำบุญกฐินทุกปี
๖. พากันทำบุญผะเหวด ฟังเทศน์ผะเหวดทุกปี
๗. พากันเลี้ยงพ่อ แม่ที่แก่เฒ่า เลี้ยงตอบแทนคุณที่เลี้ยงเราเป็นวัตรปฏิบัติไม่ขาด
๘. ปฏิบัติเรือนชานบ้านช่อง เลี้ยงดูสั่งสอน บุตรธิดา ตลอดจนมอบ มรดกและหาผู้ครอง

เมื่อถึงเวลาอันควร

๙. เป็นเขยาคูถูกลูกเมีย เสียดสีพ่อตาแม่ยาย
๑๐. รู้จักทำบุญให้ทาน รักษาศีล ไม่พูดผิดหลอกลวง
๑๑. เป็นพ่อบ้านให้มีพรหมวิหารสี่ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา
๑๒. พระมหากษัตริย์ต้องรักษาทศพิธราชธรรม
๑๓. พ่อตา แม่ยาย ได้ลูกเขยมาสมสู่ให้สำรวมวาจา อย่าด่าโกรธา เชื่อฟังศัพันธ์อันไม่ดี
๑๔. ถ้าเอามัดข้าวมารวมกองในลานทำเป็นลอมแล้ว ให้พากันปลงข้าวหมกไข่ ทำตาเหลว

แล้วจึงพากันเคาะฟาดตี

คองสิบสี่โดยนัยที่ ๔

๑. ให้พระภิกษุสงฆ์ศึกษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและรักษาศีล ๒๒๗ ข้อเป็นประจำทุกวัน

๒. ให้รักษาความสะอาดกุฏิ วิหาร โดยปิดกวาดเช็ดถูทุกวัน

๓. ให้ปฏิบัติกัมมัตถ์ของชาวบ้านเกี่ยวกับการทำบุญ

๔. ถึงเดือนแปด ตั้งแต่แรมหนึ่งค่ำเป็นต้นไปต้องจำพรรษา ณ วัดใดวัดหนึ่งไปจนถึงวันแรมหนึ่งค่ำเดือนสิบเอ็ด

๕. เมื่อออกพรรษาแล้วพอถึงฤดูหนาว (เดือนอ้าย) ภิกษุผู้มีศีลหย่อนยานให้หมวดสังฆาติเสสต้องอยู่ปริวาสกรรม

๖. ต้องออกเที่ยวบิณฑบาต ทุกเช้าอย่าได้ขาด

๗. ต้องสวดมนต์และภาวนาทุกคืนอย่าได้ละเว้น

๘. ถึงวันพระขึ้นสิบห้าค่ำหรือแรมสิบลีค่า (สำหรับเดือนคี่) ต้องเข้าประชุมทำอุโบสถสังฆกรรม

๙. ถึงปีใหม่ (เดือนห้า วันสงกรานต์) นำทายก ทายิกา เอน้ำสรงพระพุทธรูปและมหาธาตุเจดีย์

๑๐. ถึงศักราชใหม่ พระเจ้าแผ่นดินไหว้พระ ให้สรงน้ำในพระราชวัง

๑๑. เมื่อมีชาวบ้านเกิดศรัทธา นิมนต์ไปกระทำการใด ๆ ที่ไม่ผิดหวังพระวินัยก็ให้รับนิมนต์
๑๒. เป็นสมณะให้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้างวัดวาอาราม พระมหาคาตุเจดีย์
๑๓. ให้รับสิ่งของที่หายาก ทายิกานำมาถวายทาน เช่น สังฆทานหรือสลากภัตต์
๑๔. เมื่อพระเจ้าแผ่นดินหรือเสนาข้าราชการมีศรัทธา นิมนต์ไปประชุมกันในพระอุโบสถแห่งใด ๆ ในวันเพ็ญเดือนสิบเอ็ดต้องไปอย่าขาดขึ้น

หน้าที่ปฏิบัติของคอง ๑๔ เป็นการครองเมือง ครองรักครองชีพ ซึ่งมีข้อพึงปฏิบัติ ๑๔ โดยกล่าวถึงผู้เกี่ยวข้องในครอบครัว สังคมตลอดจนผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมืองในการพึงปฏิบัติ

๔.๓.๒.๔ อธิพละของอาณาจักรล้านช้างต่อประเพณีคนลุ่มน้ำโขง

ประเพณีที่ชาวล้านช้างถือปฏิบัติ ซึ่งมีมากมายบางประเพณีก็ได้หายไปกับกาลเวลา แต่การวิจัยครั้งนี้จะเลือกเอาแต่ประเพณีที่ยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนอีสานและคนลาวในปัจจุบัน ดังนี้

๑) ประเพณี ๑๒ เดือน (ฮีต ๑๒)

ประเพณีของประเทศลาวเป็นประเทศที่อุดมไปด้วยวัฒนธรรมที่หลากหลายของชนเผ่าต่างๆ ซึ่งในแต่ละชนเผ่าก็มีความเชื่อ และประเพณีที่แตกต่างกัน สำหรับ “ฮีต ๑๒ ครอง ๑๔” นี้ถือเป็นการเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณีของชนเผ่าลาวลุ่ม ที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่บรรพบุรุษอย่างประเพณีฮีตสิบสอง หมายถึง ประเพณี ๑๒ เดือนที่เกี่ยวข้องกับหลักทางพุทธศาสนา ความเชื่อและการดำรงชีวิตทางเกษตรกรรมซึ่งชาวอีสาน ยึดถือปฏิบัติกัน มาแต่โบราณ มีแนวปฏิบัติแตกต่างกันไป ในแต่ละเดือนเพื่อให้เกิดสิริมงคลในการดำเนินชีวิต เรียกว่าทอ้งถิ่น ว่างานบุญ ชาวอีสานให้ความสำคัญ ประเพณีฮีตสิบสองเป็นอย่างมากและยึดถือปฏิบัติมาอย่างสม่ำเสมอเป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสาน อย่างแท้จริง คำว่า “ฮีตสิบสอง” มาจากคำว่า “ฮีต” อันหมายถึงจารีต การปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี “สิบสอง” คือประเพณีที่ปฏิบัติตามเดือนทางจันทรคติทั้งสิบสองเดือน ผู้วิจัยได้ศึกษารายละเอียดต่อไปนี้

ฮีตสิบสอง^{๑๘๐} เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติพันธุ์ลาว ซึ่งรวมถึงชาวลาวยุคอีสานที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแสดงถึงความเป็นชาติเก่าแก่และเจริญรุ่งเรืองมานาน เป็นเอกลักษณ์ของชาติและท้องถิ่น และมีส่วนช่วยให้ชาติดำรงความเป็นชาติของตนอยู่ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ฮีตสิบสอง หมายถึง จารีตประเพณีประจำสิบสองเดือน ซึ่งถือเป็นโอกาสดีที่ชาวบ้านจะได้มาร่วมชุมนุมและทำบุญในทุกๆเดือนของรอบปี และถือเป็นจรรยาของสังคม ผู้ที่ฝ่าฝืนก็จะเป็นผู้ที่ผิดฮีต หรือ ผิดจารีตนั่นเอง (หลายครั้งฮีตสิบสองมักจะกล่าวควบคู่ “คลองสิบสี่” (คองสิบสี่) ที่เป็นดั่งแบบแผนหรือแนวทางดำเนินชีวิต (คลอง=ครรลอง) แต่จะมุ่งเน้นไปทางศีลธรรมมากกว่าด้านอาชีพ)

^{๑๘๐}ฮีตสิบสองคองสิบสี่, แหล่งที่มา, www.bloggang.com [สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๙ มีนาคม ๒๕๖๒]

ฮิตสิบสองมาจากคำ ๒ คำ คือ ฮิต กับ สิบสอง ฮิตมาจากคำว่า จาริต หมายถึงสิ่งที่ปฏิบัติ สิบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่ดิงาม ชาวอีสาน เรียกว่า จาฮิต หรือฮิต สิบสอง หมายถึง เดือนทั้ง ๑๒ เดือน ในหนึ่งปีฮิตสิบสอง จึงหมายถึง ประเพณีที่ประชาชนชาวอีสานได้ปฏิบัติต่อกันมาใน โอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนในแต่ละปี ประเพณีทั้งสิบสองเดือนที่ชาวอีสานถือปฏิบัติกันมานั้นล้วน เป็นประเพณีที่ส่งเสริมให้คนในชุมชน ได้ออกมาร่วมกิจกรรมพบปะสังสรรค์กัน เพื่อความสนุกสนาน รื่นเริงและเพื่อความสามัคคีมีความรักใคร่กัน ของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสืบทอดสิ่งที่ดิงามมา จวบจนปัจจุบัน ประเพณีอีสานส่วนใหญ่จะมีเอกลักษณ์แตกต่างจากประเพณีภาคอื่นๆ (อาจคล้ายคลึง กับประเพณีของทางภาคเหนือบ้างเพราะมีที่มาค่อนข้างใกล้เคียงกัน) ประเพณีอีสาน ได้รับอิทธิพลมา จากวัฒนธรรมล้านช้าง (แถบหลวงพระบางประเทศลาว) จึงจะเห็นได้ ว่าประเพณีของชาวอีสาน และ ชาวลาวมีความคล้ายกันเพราะมีที่มาเดียวกันและชาวอีสานและชาวลาวก้ไปมาหาสู่กันเป็นประจำ เยี่ยงญาติพี่น้องทำให้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างกันด้วย ซึ่งฮิตสิบสอง ได้แก่

(๑) เดือนอ้าย (เดือนเจียง) - บุญข้าวกรรม

ซึ่งเป็นเดือนที่พระสงฆ์เข้ากรรม (ปริวาสกรรม) เพื่อให้พระสงฆ์ผู้กระทำความผิดได้สารภาพต่อ หน้าคณะสงฆ์ เป็นการฝึกจิตสำนึกถึงความบกพร่องของตน และมุ่งประพฤติตนให้ถูกต้องตามพระ ธรรมวินัยต่อไป ชาวบ้านก็จะมีการทำบุญเลี้ยงผีต่างๆ บุญเข้ากรรม หรือ บุญเดือนเจียง ฝึกขุดตอง อาบตีสังฆาภิเสส ต้องอยู่กรรมถึงจะพ้นจากอาบัติ ญาติโยม พ่อออก แม่ออก ผู้อยากได้บุญกุศลก็จะให้ ไปทาน รักษาศีลฟังธรรมเกี่ยวกับการเข้ากรรมของภิกษุเรียกว่า บุญเข้ากรรม กำหนดเอาเดือนเจียง เป็นเวลาทำ จะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ วันที่นิยมทำเป็นส่วนมากคือวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เพราะเหตุมี กำหนดให้ทำในระหว่างเดือนเจียง จึงเรียกว่าบุญเดือนเจียง อันว่าประเพณีพุทธศาสนาเราไว้เป็นธรรม ประจำชาติ เป็นความประพฤติดีเลิศล้ำ พระสงฆ์สร้างก่อบุญ คำว่ากรรมคือกรรมของภิกษุสังฆาภิเสส ๑๓ ข้อนั้น พระสงฆ์ต้องอยู่กรรม เพื่อความบกพร่องของศีลดังกล่าว พระภิกษุสงฆ์จึงเข้ากรรมเพื่อ ชำระความเศร้าหมองพวกนี้ แล้วจะเจริญขึ้นกว่าเดิม

(๒) เดือนยี่-บุญคุณลาน

ในฤดูหลังการเก็บเกี่ยวชาวบ้านจะทำบุญคุณข้าวหรือบุญคุณลาน โดยนิมนต์พระสวดมนต์ เย็น เพื่อเป็นมงคลแก่ข้าวเปลือก รุ่งเช้าเมื่อพระฉันเช้าแล้วจะมีการทำพิธีสู่ขวัญข้าว นอกจากนี้ ชาวบ้านจะเตรียมเก็บสะสมฟืนไผ่หุงต้มที่บ้านบุญคุณข้าวหรือบุญคุณลาน สำหรับตีหรือนวดข้าว เรียกว่า ลาน การเอาข้าวที่ตีแล้วมากองให้สูงขึ้นเรียกว่าคุณลานหรือที่เรียกกันว่าคุณข้าว ชาวนาที่ทำ นานาได้ผลดี อยากรู้ได้กุศล ให้ทานรักษาศีลเป็นต้นก็จัดเอาลานข้าวเป็นสถานที่ทำบุญ การทำบุญใน สถานที่ดังกล่าวเรียกว่าบุญคุณลานกำหนดเอาช่วงเดือนยี่เป็นเวลาทำบุญจึงเรียกว่าบุญเดือนยี่อันว่า การคุณลานนั้นคือ คุณข้าวเปลือก ทำบุญในลานข้าวเปลือกเพื่อจัดเพิ่มบุญนั้นให้มากมุล เดือนปีที่ทำ นั้นเป็นสำคัญประจำชาติ เรียกว่าบุญเดือนยี่ トラบเท่าวันนี้กล่าวถึงมูลเหตุนี้มีประวัติกล่าวในคัมภีร์

ในสมัยองค์กษัตริษโปรตคนครานั้น ยังมีสองพี่น้องเป็นพวกขวานารวมกันทำไร่นาผาทำง พอเมื่อเวลาข้าวเป็นน้านมพอแก่ น้องใครคิดทำข้าวมธุปายาสนั้นถวายให้แก่พระองค์ชนพียายเหล่าได้แบ่งที่นา กัน น้องจึงมีกรรมสิทธิ์ทอดทานทำได้ มากี่ทำนาข้าวในนาข้าว ถึง ๙ เพื่อ คือเวลาข้าวเป็นน้ามนั้น ครั้งหนึ่งเป็นข้าวหม่าก็จัดทานทอดให้พระสงฆ์เจ้าตั้งเดิม ครั้งที่สามนั้นถึงเวลาเก็บเกี่ยว ครั้งที่ ๔ จัดทอดมัดข้าวมาไว้ใส่ลาน ครั้งที่เจ็ดรวมเข้าเป็นลอมไว้ก่อน ครั้งที่แปดทำการพาดหรือว่านวดข้าวกองไว้ อยู่ลาน ครั้งที่เก้าขนเอาขึ้นใส่ยังปิดแจมประตูอัด

บุญคุ้มข้าวใหญ่ คือการนำเอาข้าวเปลือกมารวมกันเข้าแล้วถือศีล ฟังเทศน์ที่ศาลากลาง หมู่บ้าน โรงกว้างสะดวกดี กลางคินนั้นถือศีลฟังเทศน์มีมหรสพพราพร้อมเพียรสร้างก่อบุญหลาย คราวเรือนได้รวมกันเอาข้าวเปลือก ถือว่าเป็นบุญมากล้นโบราณเจ้าเหล่าถือ ข้าวเปลือกนั้นเอาไปจ่าย เป็นเงินมาทำสาธารณกุศล ก่อการได้ไว้หลายประการล้นบุญมีเหลือมาก ควรที่จำจื่อไว้โบราณเจ้า กล่าวสอน

(๓) เดือนสาม-บุญข้าวจี

ในมื่อเพ็งหรือวันเพ็ญเดือนสาม จะมีการทำบุญข้าวจีและบุญมาฆบูชา การทำบุญข้าวจีจะ เริ่มตอนเช้า โดยใช้ข้าวเหนียวปั้นใส่น้ำอ้อยนำไปจิบนไฟอ่อนแล้วชุบด้วยไข่ เมื่อสุกแล้วนำไปถวาย พระบุญข้าวจีหรือบุญเดือนสาม ข้าวเหนียวปั้นโรยเกลือ ทาไข่ไก่แล้วจีไฟให้สุก เรียกว่าข้าวจี การ ทำบุญให้ทานมีข้าวจีเป็นต้น เรียกว่าบุญข้าวจี นิยมทำกันอย่างแพร่หลาย เพราะถือว่าได้กุศลเยอะ ทำ ในช่วงเดือนสามเรียกว่า บุญเดือนสาม

(๔) เดือนสี่-บุญผะส

บุญพระเวส ฟังเทศน์มหาชาติในงานบุญนี้มีผู้มาถวายพระ ซึ่งเรียกว่า “กัณฑ์ หลอน”หรือถ้าจะถวายเฉพาะจงเฉพาะพระนั้กเทศน์ที่ตนนิมนต์มากี่จะเรียกว่า “กัณฑ์จบ” เพราะต้อง แอบซุ่มดูให้แน่เสียก่อนว่าใช้พระรูปที่จะถวายเฉพาะเจาะจงหรือไม่บุญผะสหรือบุญเดือนสี่ บุญที่มี การเทศน์พระเวส หรือ มหาชาติ เรียกว่าบุญผะส (ผะ-หวัด) หนังสือมหาชาติหรือพระเวสสันดร ชาดกแสดงถึงจริยวัตรของพระพุทธเจ้าคราวพระองค์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร เป็นหนังสือเรื่อง ยาว ๑๓ ผูก (๑๓ กัณฑ์) และนิยมบวชภิกษุใหม่ในเดือนนี้ด้วยถือว่าได้กุศลแรงบุญผะสนิยมทำกัน ในช่วงเดือนสี่

(๕) เดือนห้า-บุญสงกรานต์

ประเพณีตรุษสงกรานต์หรือบุญสงกรานต์หรือบุญเดือนห้า ซึ่งมีขึ้นในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนห้า และถือเป็นเดือนสำคัญ เพราะเป็นเดือนเริ่มต้นปีใหม่ไทย การสงกรานต์จะมีทั้งการรดน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ และผู้หลักผู้ใหญ่ ด้วยน้ำอบน้ำหอม เพื่อขอขมาและขอพรตลอดจนมีการทำบุญถวายทาน บุญสงกรานต์หรือบุญเดือนห้า เมื่อเดือนห้ามาถึงอากาศก็ร้อนอบอ้าวทำให้คนเจ็บไข้ได้ป่วย การอาบน้ำ ชำระเนื้อกายเป็นวิธีการแก้ร้อนผ่อนให้เป็นเย็น ให้ได้รับความสบายสบายใจ

(๖) เดือนหก-บุญบั้งไฟ

ประเพณีบุญบั้งไฟและบุญวันวิสาขบูชา การทำบุญบั้งไฟเป็นการขอฝน พร้อมกับงานบวชนาคซึ่งการทำบุญเดือนหกถือเป็นงานสำคัญก่อนการทำนา หมู่บ้านใกล้เคียงจะนำเอาบั้งไฟมาจุดประชันขันแข่งกันหมู่บ้านที่รับเป็นเจ้าภาพจะจัดอาหาร เหล้ายามาเลี้ยง เมื่อถึงเวลาที่จะตั้งขบวนแห่บั้งไฟและรำเซิ้งออกไป ณ สถานที่จุดบั้งไฟด้วยความสนุกสนาน คำเซิ้งและการแสดงประกอบจะออกไปในเรื่องเพศ แต่จะไม่คิดเป็นเรื่องหยาบคายแต่อย่างใด ซึ่งประเพณีบุญบั้งไฟจะจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ทุกปีที่จังหวัดยโสธร ส่วนการทำบุญวิสาขบูชา นั้น จะมีการทำบุญเลี้ยงพระ ฟังเทศน์ ช่วงเย็นมีการเวียนเทียนเช่นเดียวกับภาคอื่นๆ บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก การเอาขี้เเจีย(ดินประสีว) มาประสมคั่วกับถ่าน โขลกให้แหลกเรียกว่าหม้อ (ดินปืน) เอาหม้อใส่กระบอกไม้ไผ่อัดให้แน่น แล้วเจาะรูใส่หางเรียกว่าบั้งไฟ การทำบุญมีให้ทาน เป็นต้น เกี่ยวกับการทำบ้องไฟ เรียกว่า บุญบั้งไฟ กำหนดทำกันในเดือนหกเรียกว่าบุญเดือนหก เพื่อขอฟ้าขอฝนจากเทวดาเมื่อถึงฤดูแห่งการเพาะปลูก ทำไร่นา

(๗) เดือนเจ็ด-บุญข้าชะ

ทำบุญข้าชะ (ล้าง) หรือบุญบูชาบรรพบุรุษ มีการเช่นสรวงหลักเมือง หลักบ้าน ปู่ตา ผีตาแฮก ผีเมือง เป็นการทำบุญเพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณบุญข้าชะ หรือ บุญเดือนเจ็ด การข้าชะ(ชำระ) สะสางสิ่งสกปรกโสโครกให้สะอาดปราศจากมลทินโทษหรือความมัวหมอง เรียกว่า การข้าชะ สิ่งที่ต้องการทำให้สะอาดนั้นมี ๒ อย่างคือ ความสกปรกภายนอก ได้แก่ ร่างกาย เสื้อผ้า อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย และความสกปรกภายใน ได้แก่ จิตใจเกิดความโลภ โกรธ หลง เป็นต้น แต่สิ่งที่จะต้องชำระในที่นี้คือเมื่อบ้านเมืองเกิดข้าศึกมาราวีทำลาย เกิดผู้ร้ายโจรมาปล้นเกิดรบราฆ่าฟันแย่งกันเป็นใหญ่ ผู้คนซังมัวว้าวควายล้มตาย ถือกันว่าบ้านเดือดเมืองร้อน ชะตาบ้านชะตาเมืองขาด จำต้องข้าชะให้หายเสนียดจัญไร การทำบุญมีการรักษาศีลให้ทาน เป็นต้น เกี่ยวกับการข้าชะนี้ เรียกว่าบุญข้าชะ มีกำหนดทำให้ระหว่างเดือนเจ็ดจึงเรียกว่าบุญเดือนเจ็ด

(๘) เดือนแปด-บุญเข้าพรรษา

ทำบุญเข้าพรรษาซึ่งเป็นประเพณีทางพุทธศาสนาโดยตรง ลักษณะการจัดงานจึงคล้ายกับทางภาคอื่นๆ ของประเทศไทย เช่น มีการทำบุญตักบาตร ถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์สามเณร มีการฟังธรรมเทศนาตอนบ่าย ชาวบ้านหล่อเทียนในใหญ่ถวายเป็นพุทธบูชาและเก็บไว้ตลอดพรรษา การนำไปถวายวัดจะมีขบวนแห่ฟ้อนรำ เพื่อให้เกิดความศีกศักสนุกสนาน ประเพณีแห่เทียนพรรษาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดต้องเป็นที่จังหวัดอุบลราชธานี บุญเข้าวัดสา (เข้าพรรษา) หรือบุญเดือนแปด การอยู่ประจำวัดตลอดสามเดือนในฤดูฝนเรียกว่า เข้าวัดสา โดยปกติกำหนดเอาวันแรมหนึ่งค่ำเดือนแปดเป็นวันเริ่มต้น เรียกว่าบุญเดือนแปด

(๙) เดือนเก้า-บุญข้าวประดับดิน

ประเพณีทำบุญข้าวประดับดิน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศแก่ญาติผู้ล่วงลับ เพื่อบูชาผีบรรพบุรุษและมีไริ้ญาติโดยชาวบ้านจะทำการจัดอาหาร ประกอบด้วยข้าว ของหวาน หมากพลู บุหรี่ห่อด้วยใบตองกล้วยร้อยเป็นพวง เตรียมไว้ถวายพระช่วงเลี้ยงเพล บางพื้นที่อาจจะนำห่อข้าวน้อย เหล้า บุหรี่ แล้วนำไปวางหรือแขวนไว้ตามต้นไม้ และกล่าวเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษและญาติมิตรที่ล่วงลับไปมารับส่วนกุศลในครั้งนี้ ต่อมาใช้วิธีการรดน้ำหลังการถวายภัตตาหารพระสงฆ์แทนการทำบุญข้าวประดับดิน นิยมทำกันในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือนเก้า หรือที่เรียกว่าบุญเดือนเก้า บุญข้าวห่อประดับดิน หรือบุญเดือนเก้า การห่อข้าวปลาอาหารและของเคี้ยวของกินเป็นห่อๆ แล้วเอาไปถวายทานบ้าง ไปแขวนตามกิ่งไม้ในวัดบ้าง เรียกว่าบุญข้าวประดับดิน เพราะมีกำหนดทำบุญในเดือนเก้าจึงเรียกว่าบุญเดือนเก้า

(๑๐) เดือนสิบ-บุญข้าวสาก

ประเพณีทำบุญข้าวสากหรือข้าวสลาก (สลากภัตร) ตรงกับวันเพ็ญ เดือนสิบ ผู้ถวายจะเขียนชื่อของตนลงในภาชนะที่ใส่ของทาน และเขียนชื่อลงในบาตร ภิกษุสามเณรรูปใดจับได้สลากของใคร ผู้นั้นจะเข้าไปถวายของ เมื่อพระฉันเสร็จแล้วจะมีการฟังเทศน์เพื่อเป็นการอุทิศให้แก่ผู้ตายบุญข้าวสากหรือบุญเดือนสิบ การเขียนชื่อใส่สลากให้พระภิกษุและสามเณรจับและเขียนชื่อใส่ภาชนะข้าวถวายตามสลากนั้นและทำบุญอย่างอื่นมีรักษาศีลฟังธรรม เป็นต้น เรียกว่าบุญข้าวสาก (สลาก) เพราะกำหนดให้ทำในเดือนสิบ จึงเรียกว่าบุญเดือนสิบ

(๑๑) เดือนสิบเอ็ด-บุญออกพรรษา

ประเพณีทำบุญออกพรรษา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบเอ็ด พระสงฆ์จะแสดงอาบัติ ทำการปวารณา คือการเปิดโอกาสให้ว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ต่อมาเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่จะให้โอวาทเตือนพระสงฆ์ให้ปฏิบัติตนอย่างผู้ทรงศีล พอตกกลางคืนจะมีการจุดประทีป โคมไฟ นำไปแขวนไว้ตามต้นไม้ในวัดหรือตามริมรั้ววัด จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าบุญจุดประทีป ในจังหวัดนครพนมจะมีประเพณีการไหลเหล้าไฟ ซึ่งตกแต่งด้วยตะเกียงน้ำมันก๊าดเป็นรูปต่างๆ สวยงามกลางลำน้ำโขง และมีหลายจังหวัดที่จัดงานแห่ปราสาทผึ้งขึ้น แต่ที่นับว่าเป็นต้นตำรับและมีความยิ่งใหญ่กว่าที่ใด ก็คือ จังหวัดสกลนครบุญออกวัดสา (ออกพรรษา) หรือบุญเดือนสิบเอ็ด การออกจากเขตจำกัดไปพักแรมที่อื่นได้ เรียกว่าออกสา คำว่าวัดสาหมายถึงฤดูฝน ในปีหนึ่งมี ๔ เดือน คือตั้งแต่วันแรมสี่ค่ำเดือนแปดถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ ในระยะสี่เดือนสามเดือนต้นให้เข้าวัดก่อน พอครบกำหนดสามเดือนแล้วให้ออก อีกเดือนที่เหลือให้หาผ้าจีวรมาผลัดเปลี่ยนการทำบุญมีให้ทานเป็นต้น เรียกว่าการทำบุญเดือนสิบเอ็ด

(๑๒) เดือนสิบสอง-บุญกฐิน

เป็นเดือนส่งท้ายปีเก่า ซึ่งจะมีการทำบุญกฐิน โดยเริ่มตั้งแต่วันแรมหนึ่งค่ำเดือนสิบเอ็ดถึงกลางเดือนสิบสอง แต่ชาวอีสานในสมัยก่อนนิยมเริ่มทำบุญทอดกฐินกันตั้งแต่วันขึ้นเดือนสิบ

สอง จึงมักจะเรียกบุญกฐินว่า บุญเดือนสิบสอง สำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำใหญ่ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำชี และแม่น้ำมูล จะมีการจัดสงฆ์ (แข่งเรือ) เพื่อระลึกถึงอุสุภยานาค บางแห่งจะมีการทำบุญดอกฝ้ายเพื่อใช้ทอเป็นผ้าห่มกันหนาวถวายพระเณร มีการจุดพลูตะไล และบางแห่งจะมีการทำบุญโกนจุกลูกสาว ซึ่งนิยมทำกันมากในสมัยก่อน บุญกฐิน ผ้าที่ใช้ไม้สตีงทำเป็นขอบซึ่งเย็บจีวร เรียกว่าผ้ากฐิน ผ้ากฐินนี้มีกำหนดเวลาในการถวายเพียงหนึ่งเดือนคือตั้งแต่แรมหนึ่งค่ำเดือนสิบเอ็ดถึงวันเพ็ญเดือนสิบสอง กำหนดเวลาทำในเดือน ๑๒ จึงเรียกว่าบุญเดือนสิบสอง

๔.๓.๓ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในการสร้างความสามัคคีคนลุ่มน้ำโขง

อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในการสร้างความสามัคคีของคนลุ่มน้ำโขง (คนอีสานและคนลาว) คือหลังจากที่อาณาจักรล้านช้างได้ล่มสลายไปแล้ว แต่สิ่งที่ไม่ล่มสลายไปกับอาณาจักร คือจิตวิญญาณในเรื่องของปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีล้านช้าง ที่ยังคงมีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีของคนลุ่มน้ำโขง ดังนี้

๔.๓.๓.๑ ปรัชญา ศิลปะล้านช้างในการสร้างความสามัคคีคนลุ่มน้ำโขง

สำหรับปรัชญา ศิลปะล้านช้างในการสร้างความสามัคคีของคนลุ่มน้ำโขง ผู้วิจัยได้ศึกษา เอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ปรัชญาหรือแนวคิดจะนำไปสู่การสร้างศิลปะหรือพุทธศิลป์ และศิลปะล้านช้างจะมีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีของคนลุ่มน้ำโขง สำหรับสถาปัตยกรรมกับประติมากรรมจะมีอิทธิพลมากต่อการสร้างความสามัคคีของคนลุ่มน้ำโขง ส่วนจิตกรรมในการสร้างความสามัคคีไม่ค่อยชัดเจน ดังนี้ผู้วิจัยจึงยกเอาเฉพาะสถาปัตยกรรมกับประติมากรรมมาวิเคราะห์ ดังนี้

๑) สถาปัตยกรรมสร้างความสามัคคีคนลุ่มน้ำโขง

สถาปัตยกรรมล้านช้างที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีของคนในชุมชนอีสาน และชุมชนลาว และการสร้างความสามัคคีระหว่างคนสองฝั่งโขง (อีสานและคนลาว) คนอีสานและคนลาวต่างก็มีบรรพบุรุษมาจากคนล้านช้างเหมือนกัน จึงทำให้คนอีสานและคนลาวมีปรัชญา แนวคิด ความเชื่อที่เหมือนกัน และมีเชื้อชาติเดียวกัน พูดภาษาเดียวกัน วัฒนธรรม ประเพณีเดียวกัน ต่างกันตรงที่อยู่กันคนละประเทศหรือคนละฝั่งโขงเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะอยู่กันคนละประเทศแต่ก็มีการติดต่อกัน และเชื่อมสายสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกเหมือนกับเป็นคนประเทศเดียวกัน สำหรับสิ่งที่ทำให้คนอีสานและคนลาวมีความสามัคคีกัน หลังจากแยกประเทศแล้วยังถือว่าเป็นพี่น้องกันอยู่ และยังเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะมีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นเครื่องหล่อหลอมวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย^{๑๘๑}

^{๑๘๑} สัมภาษณ์ ผศ.ดร.สุนทร โปธิสาร} อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตล้านช้าง มหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๘ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

สำหรับพุทธศิลป์ และสถาปัตยกรรมสมัยล้านช้างที่ถือได้ว่าเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจและเป็นสิ่งสร้างความสามัคคีระหว่างคนในชุมชน และการสร้างความสามัคคีระหว่างคนอีสานกับคนลาว ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยขอยกเอาสถาปัตยกรรมที่เป็นจุดศูนย์รวมจิตใจและเป็นศูนย์รวมของการสร้างความสามัคคีของคนสองฝั่งโขงดังนี้

สถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นและที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีของคนสองฝั่งโขงที่ตั้งอยู่ฝั่งลาว จำนวน ๓ แห่ง ๑) พระธาตุอิงฮัง ตั้งอยู่เมืองสะหวันนะเขต ๒) พระธาตุหลวง ตั้งอยู่นครหลวงเวียงจันทน์ ๓) พระธาตุศรีโคตรบอง ตั้งอยู่เมืองท่าแขก

สถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นและที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีของคนสองฝั่งโขงที่ตั้งอยู่ฝั่งไทย จำนวน ๓ แห่ง ๑) พระธาตุพนม ตั้งอยู่จังหวัดนครพนม ๒) พระธาตุศรีสองรัก ตั้งอยู่จังหวัดเลย ๓) พระธาตุพระธาตุขามแก่น ตั้งอยู่จังหวัดขอนแก่น

๑.๑) พระธาตุอิงฮัง ตั้งอยู่เมืองสะหวันนะเขต สปป.ลาว

พระธาตุอิงฮัง เป็นพระธาตุที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศลาว สร้างขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ ๙ เป็นศาสนสถานแบบศิลปะขอม สร้างตามแบบศาสนสถานของฮินดู ต่อมาในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ พระเจ้าโพธิสาร์ราช กษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้างได้ปกครองแผ่นดินสืบแทนพวกขอม พระองค์ทรงตัดแปลงจากแบบของศาสนสถานฮินดูมาเป็นสถูปหรือเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ขณะที่บูรณะสร้างขึ้นใหม่ในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ให้กลายเป็นพระธาตุเจดีย์ ตามคติในพระพุทธศาสนา มีการเสริมยอดปราสาทจนมีความสูง ๒๕ เมตร ฐานพระธาตุแต่ละด้านกว้าง ๙ เมตร^{๑๘๒} ในแต่ละวันจะมีผู้ที่มีศรัทธาไปกราบไหว้สักการบูชาเป็นจำนวนมาก เพราะพระธาตุอิงฮังเป็นพระธาตุศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้าง และเป็นจุดหลอมรวมจิตใจของคนสองฝั่งโขงให้มีความสามัคคีกัน ยิ่งหน้าเทศกาลบูชาพระธาตุก็จะมีคนจากทั่วสาละทิศทั้งสองฝั่งโขงไปนมัสการ^{๑๘๓} ดังที่จะเห็นจากภาพดังนี้

^{๑๘๒} ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล, ศิลปะอาเซียน: เวียดนาม กัมพูชา เมียนมา ลาว และไทย. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๒๘๘.

^{๑๘๓} สัมภาษณ์ พระไพวัลย์ มาลาวงศ์, วัดศรีชมชื่น อำเภอศรีโคตรบอง นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, เมื่อวันที่ ๒๙ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒

ภาพประกอบที่ ๔.๒๑ งานนมัสการพระธาตุอิงฮัง^{๑๘๔}

๑.๒) พระธาตุหลวง ตั้งอยู่นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

พระธาตุหลวงสร้างขึ้นคราวเดียวกับการสร้างเมืองนครเวียงจันทน์ ผู้สร้างคือพระเจ้าจันทบุรีประสิทธิศักดิ์ ผู้ครองนครเวียงจันทน์พระองค์แรก พร้อมกับพระอรหันต์ ๕ องค์ เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่อัญเชิญมาจากเมืองราชคฤห์ ประเทศอินเดีย โดยก่อเป็นอุโมงค์หินคร่อมไว้ อุโมงค์นั้นกว้างด้านละ ๕ วา ผนังหนา ๒ วา และสูงได้ ๔ วา ๓ คอก เมื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุแล้ว พระเจ้าจันทบุรี จึงได้มีพระราชดำรัสให้เสนาอำมาตย์สร้างวิหารขึ้นในเมืองจันทบุรีหรือนครเวียงจันทน์ ๕ หลัง เพื่อให้เป็นที่อยู่จำพรรษาของ พระอรหันต์ทั้ง ๕ องค์นั้นด้วย^{๑๘๕}

ในปี พ.ศ. ๒๑๐๙ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระองค์จึงได้มีพระบรมราชโองการให้สร้างองค์พระธาตุหลวงขึ้นมาใหม่ ในเขตพระราชอุทยานทางด้านทิศตะวันออกของกรุงเวียงจันทน์ โดยสร้างครอบพระธาตุองค์เก่า เมื่อสร้างพระธาตุหลวงเสร็จแล้ว จึงทรงขนานนามพระธาตุนี้ว่า พระธาตุ

^{๑๘๔} งานนมัสการพระธาตุอิงฮัง <https://mpics.mgonline.com> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

^{๑๘๕} ปิยะแสง จันทวงศ์ไพศาล, ศิลปะอาเซียน: เวียดนาม กัมพูชา เมียนมา ลาว และไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๒๙๒-๒๙๓.

เจดีย์โลกจุฬามณี หรือพระธาตุหลวง ซึ่งพระธาตุหลวงนั้นเป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองของอาณาจักรล้านช้าง เป็นพระธาตุที่สร้างด้วยแรงศรัทธาของพระมหากษัตริย์และประชาชนทุกหมู่คนสองฝั่งโขงให้ความเคารพ นับถือเป็นอย่างมาก ถือว่าเป็นจุดศูนย์รวมทางด้านจิตใจของคนในสมัยอาณาจักรล้านช้างและยังมีอิทธิพลเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันอย่างไม่มีวันจางหาย^{๑๘๖}

ภาพประกอบที่ ๔.๒๒ งานนมัสการพระธาตุหลวงเวียงจันทน์^{๑๘๗}

๑.๓) พระธาตุศรีโคตรบอง ตั้งอยู่เมืองท่าแขก แขวงคำม่วน สปป.ลาว

พระเจ้าสุมรินทราชผู้สร้างพระธาตุอิงฮัง ทรงสร้างพระธาตุศรีโคตรบองขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เนื่องพระองค์เป็นเชื้อสายของพระยาศรีโคตรบองแห่งอาณาจักรศรีโคตรบูรณ จึงมีแนวคิดที่จะสร้างพระธาตุไว้ที่เมืองของบรรพบุรุษของพระองค์ จึงได้สร้างพระธาตุศรีโคตรบองร่วมสมัยกับพระธาตุพนม ในบริเวณฝั่งน้ำโขงทั้งสอง เพื่อเป็นที่เคารพบูชา เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนสองฝั่งโขง และเพื่อเป็นพุทธบูชาและนำเอาพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ ภายหลังอำนาจของเชื้อสายราชวงศ์ศรีโคตรบองสิ้นสุดลง ด้วยอำนาจขอมแผ่เข้ามาแทนที่ จนถึงสมัยของพระเจ้าโพธิสารกษัตริย์แห่งเมืองหลวงพระบาง (ล้านช้าง) เสด็จมาที่พระธาตุศรีโคตรบองและบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นอีกประมาณ

^{๑๘๖} สัมภาษณ์ พระบุญจันทร์ จนทสิทธิ, วัดพระเจ้าองค์ตื้อ อำเภอเมืองเวียงจันทน์ นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, เมื่อวันที่ ๒๘ เดือน เมษายน พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๘๗} งานนมัสการพระธาตุหลวงเวียงจันทน์, แหล่งที่มา: <https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

พ.ศ. ๒๐๘๒ ต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช โอรสของพระเจ้าโพธิสารเสด็จมาบูรณสร้างครอบอุโมงค์ให้เป็นองค์พระธาตุสูงขึ้น

พระธาตุศรีโคตรบอง เป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองของอาณาจักรล้านช้าง ที่พระมหากษัตริย์และประชาชนร่วมกันสร้างขึ้น ไว้เป็นที่พึ่งทางใจและจุดศูนย์รวมจิตใจของคนล้านช้าง ซึ่งสร้างขึ้นในยุคเดียวกันกับการสร้างพระธาตุพนม พระธาตุดิ่งฮ้าง พระธาตุหลวง ซึ่งพระธาตุศรีโคตรบอง เป็นที่พึ่งเป็นสิ่งสร้างความสัมพันธ์ สร้างความสามัคคีระหว่างชาวพุทธสองฝั่งโขงเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่ได้เห็นจากภาพที่

ภาพประกอบที่ ๔.๒๓ เทศกาลไหว้พระธาตุศรีโคตรบอง^{๑๘๘}

๑.๔) พระธาตุพนม อำเภอพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม

พระธาตุพนม เป็นพระธาตุคู่บ้านคู่เมืองของอาณาจักรล้านช้าง ที่พระมหากษัตริย์และประชาชนร่วมกันสร้างขึ้น ไว้เป็นที่พึ่งทางใจและจุดศูนย์รวมจิตใจของคนล้านช้าง ซึ่งสร้างขึ้นในยุค

^{๑๘๘} เทศกาลไหว้พระธาตุศรีโคตรบอง, แหล่งที่มา: <http://hisuthiwat.blogspot.com>, สืบค้น เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๖๓

เพื่อเป็นที่พึ่งเป็นสิ่งสร้างความสัมพันธ์ สร้างความสามัคคีระหว่างชาวพุทธสองฝั่งโขงเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน^{๑๘๙} ดังที่ได้เห็นจากภาพ

ภาพประกอบที่ ๔.๒๔ เทศกาลบูชาพระธาตุพนม^{๑๙๐}

๕) พระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

พระธาตุศรีสองรัก สร้างขึ้นเนื่องจากสมัยนั้นกษัตริย์พม่าคือพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ และพระเจ้าบุเรงนอง ได้ยกกองทัพมารุกรานกรุงศรีอยุธยา และกรุงศรีสัตนาคนหุต หลายครั้ง หลายคราว สมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยากับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช จึงกระทำสัตย์ปฏิญาณต่อกันในการร่วมรบกับพม่า เพื่อเป็นที่ระลึกในการทำสัญญาทางพระราชไมตรีต่อกัน ดังนั้นทั้งสองพระองค์

^{๑๘๙} สัมภาษณ์ นายเสกศักดิ์ รสหอม, นักทฤษฎีวิทยาชำนาญการพิเศษ หัวหน้าฝ่ายการศึกษาและพัฒนาจิตใจ เรือนจำกลาง จังหวัดนครพนม, เมื่อวันที่ ๒๙ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๙๐} เทศกาลบูชาพระธาตุพนม, แหล่งที่มา: <https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

จึงได้ร่วมกันสร้างพระธาตุศรีสองรักขึ้นเพื่อเป็นสักขีพยานและยังใช้พระธาตุนี้เป็นหลักแบ่งปันเขตแดนทั้งสองนครในสมัยนั้นด้วย^{๑๙๑}

พระธาตุศรีสองรักได้สร้างขึ้นกึ่งกลางระหว่างแม่น้ำโขงกับแม่น้ำหมัน เริ่มก่อสร้าง พ.ศ. ๒๑๐๓ ตรงกับปีวอก โทศก จุลศักราช ๙๒๒ และเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๑๐๖ ตรงกับปีกุน เบญจศก จุลศักราช ๙๒๕ ในวันพฤหัสบดีขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ ด้วยเหตุนี้จึงมีการกระทำพิธีสมโภชและนมัสการพระธาตุขึ้นในวันเพ็ญ เดือน ๖ ตลอดมาทุกปีมิได้ขาดตราบเท่าทุกวันนี้

ต่อจากนั้นจารึกได้กล่าวถึงพระมหากษัตริย์ทั้ง ๒ ได้ตั้งเมตตามิตรจิตคิดให้เป็นประโยชน์แก่แผ่นดินทั้ง ๒ จึงมีพระบรมราชโองการให้เสนาอำมาตย์ไปนิมนต์ เอาพระสงฆ์เจ้าผู้ทรงศีลอันบริสุทธิ์ทั้ง ๑ ฝ่ายๆ ละ ๗ องค์มาทำพิธีหลั่งน้ำสัจจา โดยนำน้ำสัจจาในกระออมแก้ว กระออมเงิน กระออมทอง แห่งมหากษัตริย์ทั้ง ๒ เจือปนเป็นพระองค์เดียวแล้วให้ท่านอ่านสัตยาธิษฐานเป็นสักขีพยาน ดังตัดตอนสำคัญมาว่า

ขอจงเป็นเอกสีมาปริมณฑลอันเดียวกัน เกลี้ยงกลมงานมณฑลเท่าพงษ์พันธุ์ลูกเต้าหลานเหลนอย่าได้ชิงส่วยล่วงด่านแดนแสนหน้า อย่าได้กระทำโลกเลี้ยวแก่กัน จนเท่าเสียงพระอาทิตย์ พระจันทร์เจ้าตกลงมาอยู่เหนือแผ่นดินอันนี้เทอญ

ครั้นอ่านสัตยาธิษฐานทั้ง ๒ ฝ่ายแล้ว พระสงฆ์และอำมาตย์ทั้ง ๒ ฝ่าย ก็หลั่งน้ำสัจจาลงในมหาปถวิ แม่สงฆ์ทั้ง ๒ ฝ่ายกษัตริย์ก็มีใจภริมย์ขมชื่นยินดี มีเสนาหาไมตรีหักแพงกันเท่าเสียงมหาปฐพีพุทธรังครกับ ๑ แล้วมิให้กระทำโลกเลี้ยวแก่กันเลย ตั้งแต่อันกระทำสร้างแปลงอุทิศ เจดีย์ศรีมหาธาตุ ให้เป็นเอกสีมาอันเดียวกันไว้ให้เป็นหลักด่าน ตั้งแต่หลักด่านนี้ไปหาน้ำของ (แม่น้ำโขง) ไปหาน้ำน่านถึงกันนี้แล น้ำของแลน้ำน่านก็ปันแดนกันโคกไม้ติดกันนี้แล

การสร้างพระธาตุศรีสองรัก จะไม่เหมือนกับการสร้างพระธาตุ อนุสาวรีย์ หรืออนุสรณ์สถานอื่นๆ ซึ่งส่วนมากสร้างขึ้นเนื่องเนื่องกับการสู้รบ การฆ่าฟันหรือรุกรามกัน แต่อนุสาวรีย์ศรีสองรักสร้างขึ้นเพื่อปลูกไมตรีรักใคร่ซึ่งกันและกัน ระหว่างกษัตริย์ล้านช้างกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา นับว่าเป็นอนุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อความสันติสุขของประชาชนโดยแท้^{๑๙๒} อนุสาวรีย์แห่งนี้สมควรแล้วที่เรียกว่า “พระธาตุศรีสองรัก”

ณ ปัจจุบันนี้ พระธาตุศรีสองรักยังมีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีในชุมชน สร้างความสามัคคีของคนอีสาน และการสร้างความสามัคคีระหว่างคนสองฝั่งโขง คือชาวอีสานแลชาวลาว เมื่อมีเทศกาลจะมีประชาชนทั้งคนอีสานและคนลาวมาร่วมกัน และคนที่มาร่วมงานในการไหว้พระธาตุหรือ

^{๑๙๑} คณะพันธ์ ยะปะตั้ง, *บทความวิชาการศิลปวัฒนธรรมลาว-ไทย*, (โรงพิมพ์แอนนาออฟเซ็ทบรรณธิการ นิยม วงศ์พงษ์คำ, ๒๕๕๖), หน้า ๓๖-๓๗.

^{๑๙๒} สัมภาษณ์ ธีระวัฒน์ แสนคำ, อาจารย์ประจำหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, เมื่อวันที่ วันที่ ๗ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒

บูชาพระธาตุถือว่าเป็นเครือญาติกัน หรือเป็นพี่น้องกันคือเป็นญาติทางธรรม ถึงแม้ว่าพระธาตุศรีสองรัก ไม่ได้เป็นพระธาตุทางพระพุทธศาสนาโดยตรงและไม่ได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ แต่ไม่สามารถที่แยกออกจากพระพุทธศาสนาได้เพราะคนที่สร้างนับพระพุทธศาสนา ผู้ทำพิธีกรรมก็ขาดพระพุทธศาสนาไม่ได้ ดังนั้นจึงเป็นการผสมผสานกันอย่างลงตัวระหว่าง ฝี่ พราหมณ์ และพระพุทธศาสนา^{๑๙๓} ดังที่เห็นจากภาพ

ภาพประกอบที่ ๔.๒๕ งานนมัสการพระธาตุศรีสองรักจังหวัดเลย^{๑๙๔}

๒) ประติมากรรมสร้างความสามัคคีคนลุ่มน้ำโขง

ประติมากรรมล้านช้างที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีในชุมชนอีสาน และชุมชนลาว และการสร้างความสามัคคีระหว่างคนสองฝั่งโขงก็คนคืออีสานและคนลาว คนอีสานและลาวต่างก็มีบรรพบุรุษมาจากคนล้านช้างเหมือนกัน จึงทำให้คนอีสานและคนลาวมีปรัชญา แนวคิด ความเชื่อที่เหมือนกัน มีเชื้อชาติเดียวกัน พูดภาษาเดียวกัน วัฒนธรรม ประเพณีเดียวกัน ต่างกันตรงที่อยู่คนละประเทศหรือคนละฝั่งโขงเท่านั้น ถึงแม้ว่าจะอยู่กันคนละประเทศ คนละฝั่งโขงแต่ก็มีการติดต่อกัน และเชื่อมสายสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีความรู้สึกเหมือนเป็นคนประเทศเดียวกัน สำหรับสิ่งที่ทำให้คน

^{๑๙๓} สัมภาษณ์ พ่อทิน ทองปั้น, ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านหนองแขง ตำบลसानตม อำเภอภูเรือ จังหวัดเลย, เมื่อวันที่ ๖ เดือน พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๙๔} งานนมัสการพระธาตุศรีสองรัก, แหล่งที่มา: <https://tis.dasta.or.th/dastatravel/srisongrak2018/สืบค้น> เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

อีสานและคนลาวมีความสามัคคีกัน หลังจากแยกประเทศแล้ว ยังถือว่าเป็นพี่น้องและเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เพราะมีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นเครื่องหลอหลอมวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย

สำหรับพุทธศิลป์ที่เป็นประติมากรรมสมัยล้านช้างที่เป็นจุดศูนย์รวมจิตใจ เป็นที่พึ่งทางใจ และเป็นสิ่งสร้างความสามัคคีระหว่างคนในชุมชน และระหว่างคนอีสานกับคนลาว ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจะยกเอาประติมากรรมที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีของคนสองฝั่งโขงดังนี้

ประติมากรรมที่มีความโดดเด่นและมีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีของคนสองฝั่งโขงที่ตั้งอยู่ฝั่งลาว จำนวน ๓ องค์ ๑) พระบาง อยู่ที่เมืองหลวงพระบาง ๒) พระม่าน อยู่ที่เมืองหลวงพระบาง ๓) พระเจ้าองค์ตื้อ อยู่ที่นครหลวงเวียงจันทน์

ประติมากรรมที่มีความโดดเด่นและมีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีของคนสองฝั่งโขงที่ตั้งอยู่ฝั่งไทยอีสาน จำนวน ๓ องค์ ๑) พระแก้วมรกต อยู่ที่วัดพระแก้ว กรุงเทพมหานคร ๒) พระเสริม อยู่ที่วัดประทุมคงคา กรุงเทพมหานคร ๓) พระใส อยู่ที่วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

๒.๑) พระบาง อยู่ที่เมืองหลวงพระบาง

พระบางปัจจุบันพระบางประดิษฐานอยู่ที่ หอพระบาง พิพิธภัณฑสถานเมืองหลวงพระบาง พระบางเป็นพระพุทธรูปปางห้ามสมุทร สูงประมาณ ๑.๑๔ เมตร หล่อด้วยสำริด (ทองคำผสม ๙๐ เปอร์เซ็นต์) มีอายุอยู่ราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงตอนต้นของพุทธศตวรรษที่ ๑๙ สร้างตามศิลปะเขมรแบบบายนตอนปลาย โดยมีพุทธลักษณะ ประทับยืนยกพระหัตถ์ขึ้น นิ้วพระหัตถ์เรียงเสมอกัน พระพักตร์ค่อนข้างเป็นรูปสี่เหลี่ยม พระนลาฏกว้าง พระขนงเป็นรูปปีกกา พระเนตรเรียว พระนาสิกค่อนข้างแบน พระโอษฐ์บาง พระเศียร และพระเกตุมาลาเกลี้ยงสำหรับสวมเครื่องทรง ปั้นพระองค์เล็ก พระโสภีใหญ่ ครองจีวรห่มคลุม แลเห็นแถบสบงและหน้านาง

พระบางเดิมประดิษฐานอยู่ที่นครหลวงของอาณาจักรขอม จนเมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๒ พระเจ้าฟ้างุ้มกษัตริย์แห่งล้านช้างซึ่งมีความเกี่ยวพันทางเครือญาติกับพระเจ้ากรุงเขมร มีพระราชประสงค์ที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ประดิษฐานมั่นคงในพระราชอาณาจักร จึงได้ทูลขอพระบางเพื่อมาประดิษฐาน ณ เมืองเชียงทองอันเป็นนครหลวงของอาณาจักรล้านช้าง และเปลี่ยนชื่อ เมืองเชียงทองเป็น เมืองหลวงพระบาง ตามชื่อพระพุทธรูป

พระบางเป็นพระพุทธรูปสำคัญของอาณาจักรล้านช้าง ชาวอีสานและชาวลาวมีความเลื่อมใสมาก คนอีสานและคนลาวมักจะจำลองพระบางไว้ที่วัดสำคัญๆ เช่น พระบางวัดไตรภูมิ อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม และพระบางวัดพระเหลา อำเภอพนม จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นต้น พระบางมีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีของชุมชนอีสาน ชุมชนลาว และสร้างความสามัคคีระหว่างคนสองฝั่งโขง ดังที่เห็นในพิธีสงฆ์พระบางในวันสงกรานต์ จะมีทั้งชาวอีสานและชาวลาวไปร่วมทรงน้ำ

พระบาง ถ้าใครได้ทรงน้ำพระบางถือว่าเป็นสิริมงคลต่อชีวิตทำให้ชีวิตพบแต่ความร่มเย็น มีความสุข มีความเจริญ^{๑๙๕} ดังที่เห็นดังภาพ

ภาพประกอบที่ ๔.๒๖ พิธีทรงน้ำพระบาง^{๑๙๖}

๒.๒) พระเจ้าองค์ตื้อ อยู่ที่นครหลวงเวียงจันทน์

พระเจ้าองค์ตื้อเป็นพระประธาน หน้าตักกว้าง ๓ เมตร ๔๐ เซนติเมตร สูง ๕ เมตร ๘๐ เซนติเมตร สร้างโดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ในปี พ.ศ. ๒๑๐๙ ประดิษฐานอยู่ที่วัดองค์ตื้อ นครหลวงเวียงจันทน์ วัดองค์ตื้อเดิมมีชื่อว่า "วัดสีภูมิ หรือ ไชยภูมิ ต่อ มาถึงปี พ.ศ. ๒๑๐๙ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ได้มาสร้างพระเจ้าองค์ตื้อขึ้นแล้วนำมาประดิษฐานไว้ในวัดสีภูมิแห่งนี้ จึงได้ตั้งชื่อวัดใหม่ว่า "วัดองค์ตื้อ" ตามชื่อของพระพุทธรูปใหญ่ (ตื้อ คือมาตราโบราณของชาวลาว)

พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช พระมหากษัตริย์ล้านช้าง พระองค์มีศรัทธาอย่างแรงกล้าปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธรูปเจ้า จึงได้ตั้งความเพียร และการเสียสละอย่างสูง ที่จะสร้างพระพุทธรูปทองหล่อให้ใหญ่ที่สุด (ในปี พ.ศ. ๒๑๐๙) ได้มีการเตรียมพร้อมทุกอย่างจนเป็นที่เรียบร้อยทุกประการเมื่อถึงเวลาอันเป็นมหาฤกษ์มหาชัยตามพิธีของโหราจารย์ แล้วพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ก็ทรงมอบพระ

^{๑๙๕} สัมภาษณ์, พระวอนชัย จิตตวโร, เมืองหลวงพระบาง, เมื่อวันที่ ๒๗ เดือน เมษายน พ.ศ.๒๕๖๒

^{๑๙๖} พิธีทรงน้ำพระบาง, <https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

ราชกรณียกิจทุกอย่างไว้กับพระมเหสี แล้วพระองค์ทรงนั่งชาวหม่ขาวไปสมทานศีล ๘ อยู่ในวังพิธี
หล่อพระเจ้าน้องนางเธอซึ่งเป็นพระประจําพระองค์เอง

พระเจ้าน้องนางเธอจะมีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีของคนลาวและคนอีสานมาก จึงทำให้พระเจ้าน้องนางเธอได้รับความนิยม ในการสร้างจำลองไว้สักการบูชาในวันที่สำคัญๆ ของอีสาน เช่น พระเจ้าน้องนางเธอวัดศรีชมพูน้องนางเธอ หนองคาย พระเจ้าน้องนางเธอที่อุบล พระเจ้าน้องนางเธอที่ชัยภูมิ เป็นต้น สำหรับการสร้างพระเจ้าน้องนางเธอนั้นต้องอาศัยแรงศรัทธาของคนจำนวนมากและอาศัยความสามัคคีจึงจะสร้างสำเร็จ เพราะเป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ เช่น การหล่อพระเจ้าน้องนางเธอจำลอง ที่วัดศรีชมพูน้องนางเธอ อ.ท่าบ่อ จ.หนองคาย โดยมี ดร. มหาพงษ์ สมะเล็ก สมเด็จพระสังฆราช สปป.ลาว ร่วมพิธีเททองหล่อนำฤกษ์พระพุทธรูปจำลองหลวงพ่อก็คือ ซึ่งจะมีทั้งประชาชนและพระสงฆ์จากฝั่งอีสานและฝั่งลาวเข้าร่วมพิธีด้วยแรงศรัทธา เป็นการนำมาซึ่งความสามัคคีของชุมชนและของคนสองฝั่งโขง

ภาพประกอบที่ ๔.๒๗ พิธีหล่อพระเจ้าน้องนางเธอจำลอง วัดศรีชมพูน้องนางเธอ จังหวัดหนองคาย^{๑๙๗}

๓) วัฒนธรรม ประเพณีล้านช้างในการสร้างความสามัคคีคนลุ่มน้ำโขง

วัฒนธรรมหรือประเพณีที่เอื้ออำนวยต่อสัมพันธ์กันของล้านช้างมีเป็นจำนวนมาก และหลากหลาย ซึ่งบางวัฒนธรรมผู้วิจัยได้วิเคราะห์ไว้ในที่อื่นบ้างแล้ว ในที่นี้จึงจักได้กล่าวถึงในส่วนที่เห็นว่าเด่นชัดจริงๆ ดังนี้

๓.๑) วัฒนธรรม ประเพณีการผูกเสี่ยว

^{๑๙๗} พิธีหล่อพระเจ้าน้องนางเธอจำลอง วัดศรีชมพูน้องนางเธอ จังหวัดหนองคาย, แหล่งที่มา: <https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

ภาพประกอบที่ ๔.๒๘ วัฒนธรรมประเพณีการผูกเสี่ยว^{๑๙๘}

การผูกเสี่ยวตามความหมายของคนล้านช้างคือ การผูกมิตรแท้ หรือเพื่อนตาย เป็นวัฒนธรรมเดิมของชาวล้านช้าง เมื่อเด็กเจริญเติบโตจะได้มีเพื่อนไปมาค้าขายด้วยกัน การเป็นเสี่ยวกันไม่ใช่จะเป็นได้ง่ายๆ ยิ่งในสมัยล้านช้างเดิมจริงๆ นั้น มีการจองเสี่ยวกันตั้งแต่อยู่ในครรภ์เลยทีเดียว การผู้เสี่ยวจะนิยมผูกชายกับชาย หญิงกับหญิง เกณฑ์การผูกเสี่ยวก็โดยที่คู่เสี่ยวมีหน้ามีตาคล้ายกัน เกิดปีเดียวกัน มีรสนิยมเหมือนกัน บิดามารดายินยอมหรือเห็นดีด้วย บางทีลูกไม่ได้เห็นหน้ากัน แต่บิดามารดาตกลงกันแล้วผูกเป็นเสี่ยวกันก็มี วัฒนธรรมการผูกเสี่ยวนี้จะนิยมทำกันในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในภาคอีสานนั้นค่อนข้างจะนิยมผูกเสี่ยวกันเป็นพิเศษ อย่างเช่น ในจังหวัดขอนแก่นจะมีงานประเพณีผูกเสี่ยว ซึ่งจะจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในช่วงเดือนพฤศจิกายน หรือธันวาคม^{๑๙๙} จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมการผูกเสี่ยวนี้เป็นวัฒนธรรมที่ตึงาม อันแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่จะต้องมีการเกื้อกูลต่อความเป็นอยู่ของกันและกัน และมีผลต่อความมั่นคงของชาติและสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคมได้อย่างดียิ่ง

๓.๒) วัฒนธรรม ประเพณีการลงแขก

วัฒนธรรมการลงแขก เป็นวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกันโดยไม่คิดค่าแรง ซึ่งในสมัยก่อนชาวล้านช้างจะช่วยกันปลูกบ้านสร้างเรือน ทำไร่ ทำนา และทำบุญสุนทานต่างๆ โดยเฉพาะการทำนา การปลูกบ้าน การนวดข้าว ถือว่าเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างแท้จริง ถ้าใครปลูกบ้านก็จะไปขอแรงชาวบ้านมาช่วย โดยเจ้าตัวจัดอาหารกินไว้คอยต้อนรับ

^{๑๙๘} วัฒนธรรมประเพณีการผูกเสี่ยว,แหล่งที่มา: <https://www.google.com/search?> สืบค้นเมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

^{๑๙๙} สัมภาษณ์ นายสิทธิพล เวียงธรรม,อดีตนักวิชาการวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดมหาสารคาม, เมื่อวันที่ ๑๐ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒.

ทำให้การปลูกบ้านเสร็จภายในวันเดียว หรือมากกว่านั้นนิดหน่อย ไม่ได้ใช้เวลามากเหมือนทุกวันนี้ การทำนา ไม่ว่าจะเป็นการปักดำนา หรือการนวดข้าว ก็ใช้วิธีลงแขกด้วยเช่นกัน หากใครยังไม่เสร็จทัน ฤดูกาลก็จะไปช่วยกันทำให้เสร็จ ตัวไปไม่ได้ก็จะส่งลูกหลานหรือคนเกี่ยวข้องไปแทน แม้บางครั้ง ลูกหลานไปไม่ได้ก็จะส่งวัวควายไปช่วยไถ ช่วยคลาด และช่วยนวดข้าวในลานแทน^{๒๐๐} ซึ่งก็นับว่าเป็น ความสามัคคีและความเห็นอกเห็นใจกันที่จะหาที่ได้อีกไม่ได้แล้วนอกจากสังคมล้านช้าง ซึ่งปัจจุบัน แม้จะมีการสืบทอดมาระยะหนึ่ง แต่ทุกวันนี้วัฒนธรรมการลงแขกก็เริ่มจะหายไปจากสังคมอีสานแล้ว เพราะความเจริญทางเทคโนโลยีทำให้วัฒนธรรมการลงแขกลดลงและหายไปที่สุดในที่สุด

ภาพประกอบที่ ๔.๒๙ ประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าวของอีสาน^{๒๐๑}

^{๒๐๐} สัมภาษณ์ ผศ.ชอบ ดีสวนโคก, อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตล้านช้าง มจร ขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น, เมื่อวันที่ ๘ เดือน มิถุนายน พ.ศ.๒๕๖๒

^{๒๐๑} ประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าวของอีสาน, แหล่งที่มา: <https://www.google.com/search?> สืบค้น เมื่อวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๖๒

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัย “อาณาจักรล้านช้าง : ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง” ทำให้ได้องค์ความรู้จากการวิจัย คือการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างเป็นเพียงการล่มสลายของการเมืองการปกครองเท่านั้น และการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง ทำให้อาณาจักรล้านช้างถูกแยกออกเป็นสองส่วน คือส่วนหนึ่งได้ถูกแบ่งแยกออกไปอยู่ภายใต้การเมืองการปกครองของไทย คือภาคอีสานของไทยในปัจจุบัน และอีกส่วนหนึ่งถูกแยกออกไปเป็นประเทศลาว ภายใต้การปกครองของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป. ลาว)

การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างเป็นเพียงการล่มสลายของการเมืองการปกครอง ส่วนคนล้านช้างยังไม่ได้ล่มสลายไปจากแผ่นดินแต่อย่างใด ปรัชญา แนวคิด ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจิตวิญญาณของคนล้านช้าง ยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนลุ่มน้ำโขงปัจจุบัน ภายใต้การเมืองการปกครองใหม่หรือประเทศใหม่ ของ ๒ ประเทศ คือดินแดนล้านช้างส่วนที่อยู่ฝั่งแม่น้ำโขงที่เป็นประเทศลาว และดินแดนล้านช้างอีกส่วนหนึ่งถูกแยกออกมาเป็นประเทศไทยคือภาคอีสานของไทย โดยเอาแม่น้ำโขงเป็นเขตแดนแบ่งกั้นระหว่างประเทศลาวกับภาคอีสานของไทย ดังนั้นความเป็นล้านช้างของคนอีสานกับคนลาวยังเหมือนเดิม มีเพียงบางส่วนของสูญหายไปกับกาลเวลา การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร หลักฐานทางประวัติศาสตร์ หลักฐานทางวัตถุ เรื่องเล่า การสังเกตพฤติกรรมกรรมการแสดงของคนลุ่มน้ำโขง และการสัมภาษณ์เชิงลึก ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ในประเด็นอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่ยังคงมีอิทธิพลต่อคนลุ่มน้ำโขง ดังนี้

๔.๔.๑ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อปรัชญาคนลุ่มน้ำโขง

ปรัชญาล้านช้าง ได้แก่ แนวคิด ความเชื่อของคนในยุคล้านช้างที่มีต่อ อภิปรัชญา ญาณวิทยา จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ของคนลุ่มน้ำโขง ดังนี้

๑) ญาณนิยม เป็นปรัชญาดั้งเดิมของคนล้านช้าง ด้านอภิปรัชญา คนล้านช้างเห็นว่าเชื่อว่ามีวิญญาณมีอยู่จริง มีอยู่ในสถานะที่เป็นนามธรรม เป็นสิ่งที่มีอำนาจ สามารถดลบันดาลให้ทุกสิ่งเป็นไปตามอำนาจของตนเอง และสามารถรู้การเป็นไปของสรรพสิ่ง ด้านญาณวิทยา คนล้านช้างเห็นว่า การเข้าถึงหรือการรู้เรื่องวิญญาณของมนุษย์ต้องรับรู้ผ่านพิธีกรรมหรือผ่านร่างทรง ซึ่งร่างทรงจะเป็นผู้สื่อสาร ด้านจริยศาสตร์ คนล้านช้างเห็นว่า การประพฤติปฏิบัติที่ดีต้องให้ความเคารพ บูชา และเชื่อฟัง ทำตามและผู้สื่อสารกับวิญญาณบอก ซึ่งคนอีสานและคนลาวจะเรียกผู้สื่อสารกับวิญญาณว่า “ตาจ้ำบ่าง หมอธรรมบ่าง หมอลำผีฟ้าบ่าง ร่างทรงบ่าง” ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่สื่อสารกับวิญญาณแล้วมาบอกต่อ ถ้าใครทำตามถือว่าเป็นคนดี แต่ถ้าใครไม่ปฏิบัติตามถือว่าเป็นคนไม่ดีจะถูกสังคมประณาม ปัจจุบันนี้จึงมีศาลเจ้าปู่ ศาลเจ้าพ่อ ผีตาแฮก เป็นต้น ด้านสุนทรียศาสตร์ คนล้านช้างจะแสดงออกถึงความงามในลักษณะ ของการฟ้อนรำ การร้องรำทำเพลง ซึ่งเป็นการแสดงออกในลักษณะของการบูชา การยกย่องสรรเสริญ การขอพร การวิงวอน เป็นต้น ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ ยังคงมี

อิทธิพลต่อคนกลุ่มน้ำโขงปัจจุบันนี้ (ทั้งอีสานและลาว) ดังที่เราได้เห็นจากการร้องรำทำเพลง ในการบูชา การยกย่องสรรเสริญวิญญาณ ด้วยการพ่อน้ำ การเขียนกลอนลำ และการเขียนบทเพลง ในการยกย่องสรรเสริญ การบูชา การวิงวอน การอ้อนวอน ของคนกลุ่มน้ำโขงปัจจุบัน เช่น เพลงวอนเจ้าแม่นางนอน พญาเต่าหงอย วอนพ่อพระใส เป็นต้น

๒) ปรัชญาพราหมณ์ เป็นปรัชญาที่เน้นเรื่องเทพพระเจ้า และการทำพิธีกรรมเกี่ยวกับเทพพระเจ้า สำหรับเทพพระเจ้าที่ยิ่งใหญ่ได้แก่ พระพรหม พระนารายณ์ และพระศิวะ ด้านอภิปรัชญา ก็จะพูดถึงความจริงและความมีอยู่ของเทพพระเจ้า ซึ่งมีอยู่ในสภาวะที่เป็นนามธรรม เป็นสิ่งที่มีอำนาจสามารถดลบันดาลให้ทุกสิ่งเป็นไปตามอำนาจของตนเอง และสามารถรู้การเป็นไปของสรรพสิ่ง และสิ่งนั้นก็คือเทพพระเจ้า ญาณวิทยาก็จะเป็นส่วนการเข้าถึงหรือการรู้เรื่องเทพพระเจ้าของมนุษย์ต้องรับรู้ผ่านพิธีกรรมหรือเจ้าพิธีซึ่งได้แก่พราหมณ์ จริยศาสตร์ก็จะพูดถึงเรื่องการประพฤติปฏิบัติที่ดีต้องให้ความเคารพ บูชา และเชื่อฟังเทพพระเจ้าตามที่พราหมณ์บอกกล่าว ซึ่งคนอีสานและคนลาวเรียกว่า “พ่อพราหมณ์” ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่สื่อสารกับเทพพระเจ้าแล้วมาบอกต่อ จนทำให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ มากมาย และพิธีกรรมของพราหมณ์เหล่านั้นยังสืบทอดมาถึงคนอีสานและคนลาวปัจจุบันนี้ เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธีแต่งงาน พิธีขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ส่วนสุนทรียศาสตร์ก็จะเป็นการแสดงออกในลักษณะความงาม ความเปลือยเปลือย เช่น การร้องรำทำเพลงในการบูชาบ้าง ในการยกย่องสรรเสริญเทพพระเจ้า เป็นต้น

๓) ปรัชญาพุทธ เป็นปรัชญาที่เข้ามาสู่อาณาจักรล้านช้าง หลังจากศาสนาพราหมณ์ พุทธปรัชญาเน้นการสอนในเรื่องกรรม ใครทำกรรมดีก็ได้รับผลดี ใครทำกรรมชั่วก็ได้รับผลชั่ว คนเราเกิดมาแต่กรรม มีการเวียนว่ายตายเกิด คนเราเต็มไปด้วยความทุกข์ เกิดก็เป็นทุกข์ แก่ก็เป็นทุกข์ เจ็บก็เป็นทุกข์ ตายก็เป็นทุกข์ อภิปรัชญา ก็จะพูดถึงความจริงของสังสารวัฏ (วงจรการเวียนว่ายตายเกิด) ถ้าใครอยากพ้นจากสังสารวัฏก็ต้องปฏิบัติวิปัสสนา เพื่อละกิเลสให้หมดไป แล้วจะเข้าถึงจุดหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนาคือนิพพาน ใครบรรลุนิพพานจะไม่มาเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏอีก เป็นการพ้นทุกข์ ญาณวิทยาจะพูดถึงการเข้าถึงความรู้ได้ ๓ ทางคือความรู้จากการฟัง เรียกว่าสุตมยปัญญา ความรู้เกิดจากการคิด เรียกว่า จินตมยปัญญา และความรู้เกิดจากการปฏิบัติหรือการเจริญภาวนา เรียกว่า ภาวนามยปัญญา จริยศาสตร์ก็จะพูดถึงการประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย ส่วนสุนทรียศาสตร์ก็จะเป็นการแสดงออกในลักษณะความงามคือการละกิเลส

๔) ปรัชญาพหุนิยม เป็นการผสมผสานปรัชญา ๓ อย่างเข้าด้วยกัน คือ ๑) ปรัชญาวิญญาณนิยมที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนพื้นเมืองก่อนอาณาจักรล้านช้าง และอาณาจักรล้านช้างตอนต้น ๒) ปรัชญาพราหมณ์ ที่เข้ามาสู่อาณาจักรล้านช้าง ๓) ปรัชญาพุทธที่เข้ามาสู่อาณาจักรล้านช้างหลังจากศาสนาพราหมณ์ เมื่อปรัชญาพราหมณ์ และปรัชญาพุทธเข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง คนล้านช้างก็ยอมรับและนำมาปฏิบัติอย่างไม่มี ความขัดแย้งกับปรัชญาดั้งเดิมของตนเอง อีกทั้งยังหลอม

ปรัชญาทั้งสามเข้าด้วยกันอย่างลงตัว ซึ่งในพิธีกรรมแต่ละอย่างจะมีทั้งการปฏิบัติต่อวิญญาน มีการทำพิธีกรรมแบบพราหมณ์ และปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีสิบสองเดือน ถึงแม้จะเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง แต่การทำพิธีกรรมจะมีทั้งผี ทั้งพราหมณ์ และพุทธอยู่ด้วยกัน จนไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้อย่างชัดเจนว่าอะไรคือผี อะไรคือพราหมณ์ อะไรคือพุทธ ซึ่งเป็นการผสมผสานปรัชญาเข้าด้วยกันอย่างลงตัว จึงกลายมาเป็นปรัชญาพหุนิยม ซึ่งเป็นปรัชญาที่เป็นเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของคนล้านช้าง ความเชื่อของคนล้านช้างที่มีอิทธิพลต่อชนกลุ่มน้ำโขงหลักๆ ๓ ความเชื่อ คือ

๑) ความเชื่อเรื่องผี ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษล้านช้าง คนล้านช้างเชื่อว่าผี เทวดา เทพเจ้า มีอยู่จริงซึ่งมีอยู่ในสถานะที่เป็นวิญญาน จึงเรียกว่าเป็นปรัชญาวิญญานนิยม และเชื่อว่าวิญญานมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง จึงเรียกว่าปรัชญาสรรพเทวนิยม คือในสถานที่ต่างๆ ก็จะมีวิญญานสิงสถิตอยู่ เช่น ต้นไม้ บ้านเรือน แม่น้ำ ภูเขา พื้นดิน ท้องฟ้า ฯลฯ จึงทำให้คนล้านช้าง มีการบูชาตามสถานที่ต่างๆ ในวันพระคนล้านช้างก็จะเก็บดอกไม้ไปบูชาสถานที่ต่างๆ ตามความเชื่อ เช่น บูชาหัวบันได เตาไฟ เสาบ้าน เสาเรือน ศาลเจ้าปู่ เป็นต้น

๒) ความเชื่อเรื่องการสร้างโลกของคนล้านช้าง ความเชื่อการสร้างโลกของคนล้านช้าง ซึ่งมีตำนานจากเรื่องเล่า ตำนานการสร้างโลกและสรรพสิ่งของคนล้านช้างมี ๓ ตำนาน คือ ตำนานที่หนึ่ง เชื่อว่ามนุษย์มาจากน้ำเต้า ที่มีเครื่องมือจากสรวงสวรรค์ ตำนานที่สองเชื่อว่าผู้สร้างโลกและมนุษย์คือปู่สังกะสา ญาสังกะสี ตำนานที่สาม เชื่อว่าพญาแถนเป็นผู้สร้างโลกและมนุษย์

๓) ความเชื่อเรื่องกรรมหรือการกระทำ คือใครทำกรรมดีก็ได้รับผลดี ใครทำกรรมชั่วก็ได้รับผลชั่ว และผลของกรรมจะทำให้มนุษย์มีการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งความเชื่อนี้เป็นความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนา ซึ่งทั้ง ๓ ความเชื่อของคนล้านช้างยังมีอิทธิพลต่อคนสองฝั่งโขงปัจจุบันนี้

๔.๔.๒ อิทธิพลของล้านช้างที่มีต่อศิลปะคนกลุ่มน้ำโขง

อิทธิพลศิลปะล้านช้างต่อวิถีชีวิตของคนอีสานและคนลาวในปัจจุบันอย่างมาก ศิลปะล้านช้างส่วนใหญ่จะเป็นพุทธศิลป์ เมื่อเป็นเช่นนี้พุทธศิลป์ข้างจึงเป็นที่พึงทางจิตใจ และเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของคนสองฝั่งโขง (คนอีสานและคนลาว) ศิลปะล้านช้างที่เป็นสถาปัตยกรรม ที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนกลุ่มน้ำโขง ได้แก่ พระธาตุศรีสองรัก พระธาตุพนม พระธาตุหลวง พระธาตุอิงฮัง พระธาตุศรีโคตรบอง ฯลฯ ประติมากรรม ได้แก่ พระเจ้าองค์ดี พระสุก พระเสริม และพระใส ฯลฯ ส่วนจิตรกรรม ได้แก่ ภาพวาดชาดก พุทธประวัติ วรรณกรรมล้านช้าง เช่น ลินไซ พญาคันทก พญาแถน ฯลฯ และศิลปะเหล่านั้นยังอิทธิพลต่อการสร้างศิลปะของคนกลุ่มน้ำโขงเรื่อยมาถึงปัจจุบัน ซึ่งคนอีสานได้นำปรัชญาแนวคิด ความเชื่อ เกี่ยวกับการสร้างพุทธศิลป์ล้านช้างมาสร้างงานศิลปะในยุคปัจจุบันมากมาย เช่น การสร้างพระธาตุที่ มจร วิทยาเขตขอนแก่น การสร้างเจดีย์เก้าชั้นวัดหนองแวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

การสร้างเจดีย์วัดผาน้ำน้อย ที่จังหวัดร้อยเอ็ด การสร้างพญาเต่างอย ที่อำเภอเต่างอย การสร้างพญาคันคาก ที่จังหวัดยโสธร และอำเภอวาปีประทุม เป็นต้น

๔.๔.๓ อิทธิพลของล้านช้างที่มีต่อวัฒนธรรมคนลุ่มน้ำโขง

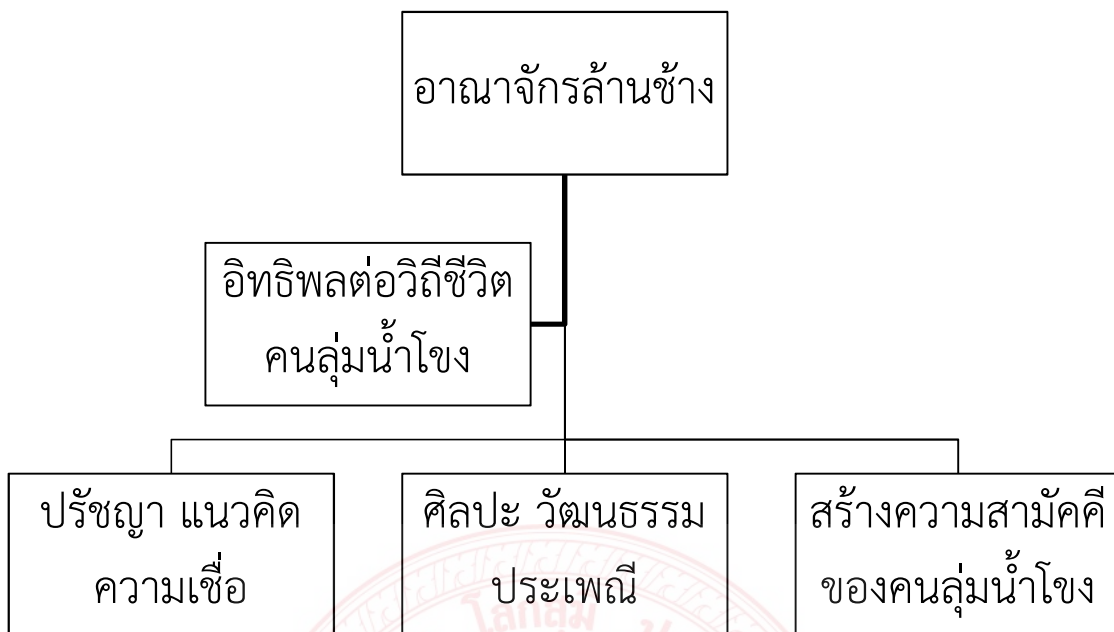
วัฒนธรรมล้านช้างแบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ ๑) วัฒนธรรมด้านวัตถุ ได้แก่ สิ่งก่อสร้างที่เป็นวัตถุ เช่น เครื่องใช้ในการดำรงชีวิต บ้านเรือน ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค เป็นต้น ๒) วัฒนธรรมด้านคตินิยม ได้แก่ หลักธรรม คำสอน สุภาษิต ๓) วัฒนธรรมด้านเนติธรรม ได้แก่ กฎ ระเบียบที่ใช้ในการปฏิบัติในสังคม เช่น คองสิบสี เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม เพื่อให้สังคมเกิดสันติสุข ๔) วัฒนธรรมด้านสทธรรม ได้แก่ มารยาทในการเข้าสังคม มารยาทในการติดต่อสื่อสาร มารยาทในการพูดจาร มารยาทในการแต่งกายในการเข้าสังคม เพื่อให้เกิดความสวยงาม และเพื่อเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของคนล้านช้าง ซึ่งวัฒนธรรมล้านช้างเหล่านี้ยังมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขงปัจจุบันนี้

๔.๔.๔ อิทธิพลของล้านช้างที่มีต่อประเพณีคนลุ่มน้ำโขง

ประเพณีล้านช้างที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนอีสาน และคนลาวในปัจจุบันอย่างมาก คือ ประเพณีฮีตสิบสอง (ประเพณีสิบสองเดือน) เป็นประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของคนล้านช้างและเป็นประเพณีที่เป็นที่พึงทางจิตใจและเป็นจุดศูนย์รวมจิตใจของคนสองฝั่งโขง ที่สืบทอดมาถึงปัจจุบันนี้ คนอีสานและคนลาวรักษาประเพณีด้วยจิตวิญญาณ ความเคารพ ความศรัทธา ความเชื่อต่อวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษล้านช้างได้สร้างไว้เหนียวแน่น ไม่มีวันเสื่อมคลายไปจากคนอีสานและคนลาวแต่อย่างใด

๔.๔.๕ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในการสร้างความสามัคคีคนลุ่มน้ำโขง

อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในการสร้างความสามัคคีคนลุ่มน้ำโขง คือปรัชญา ความเชื่อ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต ของคนล้านช้างที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีของคนลุ่มน้ำโขง อันเป็นจิตวิญญาณของคนอีสานและคนลาวที่ยังมีการปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จึงทำให้คนในชุมชนยึดเอามรดกล้านช้างเป็นจุดศูนย์รวม และเป็นที่ยึดเหนี่ยวใจเมื่อคนมีจุดศูนย์รวมเดียวกัน มีความคิด ความเชื่อ ประเพณี วิถีชีวิตเดียวกันย่อมนำไปสู่ความสามัคคี ซึ่งสามารถเขียนเป็นรูปภาพดังภาพต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ ๔.๓๐ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในการสร้างความสามัคคีคนกลุ่มน้ำโขง

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “อาณาจักรล้านช้าง : ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคน
ลุ่มน้ำโขง” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ๑) เพื่อศึกษาอาณาจักรล้านช้างและการล่มสลายของ
อาณาจักรล้านช้าง ๒) เพื่อศึกษาปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของคนล้านช้าง ๓) เพื่อ
ศึกษาอิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative
research) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิง แบบสนทนากลุ่ม และแบบสังเกต
พฤติกรรม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓๐ คน ได้แก่ ๑) ผู้มีความรู้ด้านปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม
ประเพณี และวิถีชีวิตคนล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน) ๒) นักวิชาการ
ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีล้านช้าง จำนวน ๑๐ คน (แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน) ๓) ผู้ที่
ประสบการณ์ในการนำปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีล้านช้าง ไปใช้ประโยชน์ จำนวน ๑๐ คน
(แบ่งเป็นไทย ๕ คน ลาว ๕ คน) ตรวจสอบด้วยวิธีการแบบสามเส้า (Triangulation) ในการยืนยัน
ข้อมูลว่าเป็นข้อมูลที่ตรงกันและเป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือได้ แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา ตาม
หลักอุปนัยวิธี

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรล้านช้าง

อาณาจักรล้านช้าง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ อยู่ห่างจากนครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นเมืองหลวง
ในปัจจุบันของประเทศลาว ประมาณ ๔๐๐ กิโลเมตร ตัวเมืองตั้งอยู่บนแม่น้ำ ๒ สายไหลมาบรรจบกัน
พอดี คือ แม่น้ำโขง และ แม่น้ำคาน แต่เดิมดินแดนแห่งนี้มีชื่อว่า เมืองขวา (ตั้งตามชื่อของเจ้าพระยา
ขอม) ซึ่งเป็นถิ่นฐานเดิมของชนชาติขอม ต่อมา ขุนลอโอรสของขุนบรม ได้เดินทางจากเมืองแกลง
(เตียนเบียนฟู) มาตั้งค่ายพักแรมที่นี่ พระองค์ทรงเห็นว่าบริเวณนี้ มีชัยภูมิที่เหมาะสมแก่การตั้งบ้านเรือน
จึงได้ผลักดันให้พวกขอมถอยลงไปทางเมืองน่านและเมืองเวียงจันทน์ ส่วนพวกขอมที่เป็นชาวป่าชาว
ดอยซึ่งอพยพหนีไม่ทันได้ตกค้างอยู่จนถึงทุกวันนี้เรียกว่าพวก ขมุ ข่าหรือลาวเทิง เมื่อขับไล่พวกขอม
ออกไปหมดแล้ว พระองค์ทรงตั้งเมืองขึ้นและสถาปนาตนเป็น พระเจ้าขุนลอ ปกครองเมืองขวา นับแต่
นั้นมาในปี.ศ. ๑๘๘๖ ในรัชสมัยของ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงล้าชรัณ ศรีสัตตนาคนหุต พระองค์ทรง
ทำสงครามตีเอานครเวียงจันทน์ เมืองหลวงพระบาง และหัวเมืองพวนทั้งหมด ตลอดจนหัวเมืองอีก
หลายแห่งในที่ราบสูงโคราชเข้าร่วมเป็นอาณาจักรเดียวกัน ภายใต้การช่วยเหลือของพระเจ้าอิทธิบาท

นคร กษัตริย์เขมร (ผู้เป็นพระพ่อตา) ก่อตั้งเป็น อาณาจักรล้านช้าง ขึ้นบนดินแดนที่ตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่างลุ่มแม่น้ำโขงกับเทือกเขาอินทนา มีศูนย์กลางอยู่ที่ เมืองเชียงตุง-เชียงทอง เป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองในทุกๆ ด้าน หลังจากสถาปนาเมืองเชียงตุง-เชียงทองแล้ว เจ้าฟ้าจ๋มทรงรับพุทธศาสนาเถรวาท ลังกาวงศ์ (นิกายเถรวาท) จากราชสำนักเขมรมาเป็นศาสนาประจำชาติ และได้อัญเชิญ พระบาง ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศิลปะสิงหลจากราชสำนักเขมรมายังล้านช้าง เจ้าฟ้าจ๋มได้ทรงเปลี่ยนชื่อ เมืองเชียงตุง-เชียงทอง เป็น เมืองหลวงพระบาง ซึ่งแปลว่าเมืองที่มีพระบางประดิษฐานอยู่

ใน พ.ศ. ๒๒๓๘ เมื่อสิ้นรัชสมัยของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ราชอาณาจักรล้านช้างเกิดภาวะระส่ำระสายอย่างหนักจากการแก่งแย่งอำนาจของบรรดาเชื้อพระวงศ์ จนทำให้ราชอาณาจักรแตกแยกออกเป็น ๓ ราชอาณาจักรเอกราช ได้แก่

๑. อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์

อาณาจักรนี้คืออาณาจักรที่สืบทอดจากอาณาจักรล้านช้างศรีสัตนาคนหุตเดิม มีอาณาเขตปกครองดินแดนสปป.ลาว ภาคกลางในปัจจุบันมีพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ ๒ เป็นปฐมกษัตริย์ พระไชยเชษฐาองค์นี้ ทรงเป็นเชื้อพระวงศ์ที่ลี้ภัยการเมืองไปอยู่ที่จักรวรรดิเวียดนาม ซึ่งมีราชธานีในขณะนั้นอยู่ที่เมืองเว้ คนทั้งหลายจึงขนานพระนามอีกอย่างว่า "พระไชยองค์เว้หรือพระไชยองค์เวียด" พระองค์ได้นำกำลังจากเวียดนามเข้ายึดนครเวียงจันทน์ และจับเจ้านันทราชสำเร็จโทษ แล้วราชาภิเษกพระองค์เองขึ้นเป็นกษัตริย์ใน ปี พ.ศ. ๒๒๔๑ จากนั้นจึงทรงตั้งท้าวลองเป็นเจ้าอุปราชครองเมืองหลวงพระบาง แต่ไม่ได้รับการยอมรับจาก ชาวสปป.ลาว ทั้งหมด เพราะพระองค์มีความใกล้ชิดกับจักรวรรดิเวียดนาม

ในปี พ.ศ. ๒๒๕๐ เจ้ากิงกิสราชกับเจ้าองค์คำ พระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชที่หนีไปประทับยังเมืองหงสา (อยู่ในแขวงไชยะบูลีในปัจจุบัน) ได้ยกทัพเข้ามาชิงเมืองหลวงพระบางจับเจ้าอุปราช ท้าวลองสำเร็จโทษและเตรียมจะยกทัพเข้าตีกรุงเวียงจันทน์ พระไชยองค์เว้จึงมีพระราชสาส์นไปยังสมเด็จพระเพทราชาแห่งกรุงศรีอยุธยาเพื่อขอความช่วยเหลือ ฝ่ายกรุงศรีอยุธยาจึงไกล่เกลี่ยทั้งสองฝ่ายให้ยุติ การรบและแบ่งปันเขตแดนต่อกัน ทำให้หลวงพระบางกลายเป็นอาณาจักรเอกราชไม่ขึ้นกับเวียงจันทน์มานับแต่นั้น ในยุคนี้นับได้ว่าเป็นยุคที่สปป.ลาวแตกแยกเป็น ๒ อาณาจักรคือ อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์และอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง ซึ่งเวียงจันทน์เองก็ไม่ไว้ใจและหาทางทำลายฝ่ายหลวงพระบางอยู่ตลอดเวลา

๒. อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง

อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางถือกำเนิดจากความแตกแยกระหว่างเวียงจันทน์และหลวงพระบางในปี พ.ศ. ๒๒๕๐ ดังได้กล่าวมาแล้ว มีอาณาปกครองดินแดนลาวภาคเหนือในปัจจุบัน มีพระเจ้ากิงกิสราชเป็นปฐมกษัตริย์ (พ.ศ. ๒๒๔๙-๒๒๕๖) และมีเชื้อสายกษัตริย์สีปราชสมบัติต่อมา จนกระทั่งประเทศลาวเป็นเอกราชจากฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ และเป็นกษัตริย์แห่งราชอาณาจักร

ลาวต่อมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ในยุคแรกอาณาจักรนี้เกิดการแย่งชิงอำนาจภายในของตนเองเป็นระยะ และมีการจะขอกำลังจากรัฐที่ใหญ่กว่าอย่างพม่ามาช่วยเหลือเสมอ แน่แน่นอนว่าฝ่ายหลวงพระบางก็ไม่ไว้ใจและหาทางทำลายฝ่ายเวียงจันทน์เช่นกัน

๓. อาณาจักรล้านช้างจำปาสัก

อาณาจักรล้านช้างจำปาสักมีกำเนิดมาจากการอพยพโยกย้ายการเมืองของเจ้านางสุ่มังคละและประชาชนส่วนหนึ่งภายใต้การนำของเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก พระเถระผู้ใหญ่ในรัชสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช มูลเหตุมาจากพระยาเมืองจันผู้เป็นเสนาบดีได้ชิงราชสมบัติขึ้นครองอาณาจักรหลังพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเสด็จสวรรคต และคิดจะเอาเจ้านางสุ่มังคละพระราชนัดดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (ซึ่งทรงเป็นหม้ายและกำลังทรงครรภ์) เป็นมเหสีแต่นางไม่ยอม จึงหนีไปขอความช่วยเหลือจากเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก เจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็กจึงพาญาติโยมของตนประมาณ ๓,๐๐๐ คน และเจ้านางสุ่มังคละหนีออกจากเวียงจันทน์ทางใต้ไปซ่อนตัวอยู่ที่บ้านจิวพันลำโสมสนุก ณ ที่นั่นเจ้านางสุ่มังคละได้ประสูติพระโอรสนามว่า เจ้าหน่อกษัตริย์

๕.๑.๒ รูปแบบการเมืองการปกครองของอาณาจักรล้านช้าง

รูปแบบการปกครองในอาณาจักรล้านช้างใช้ระบบอาญาสี่ ทั้งในเมืองหลวงหัวเมืองใหญ่ ตลอดจนหัวเมืองขึ้นซึ่งอยู่กับหัวเมืองใหญ่นั้น ระบบอาญาสี่ แบ่งชั้นการปกครองออกเป็น ๕ ระดับ ๑) อาญาสี่ เจ้าเมือง มีอำนาจหน้าที่ในการบังคับบัญชาเหนืออาญาสี่และกรรมการเมือง ตลอดจนข้าราชการทั้งปวงในเขตเมืองนั้น หากแต่จะไม่มีสิทธิ์ในบางเรื่อง เช่น ตัดสินประหารชีวิต หรือแต่งตั้งถอดถอนกรรมการเมืองผู้ใหญ่ซึ่งได้แก่ อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร ได้เองโดยลำพัง เว้นแต่จะได้รับราชานุญาตจากเจ้ามหาชีวิต อุปฮาด เป็นตำแหน่งรองเจ้าเมือง ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการของเจ้าเมือง ปฏิบัติหน้าที่แทนเจ้าเมือง ตลอดจนรับผิดชอบเกี่ยวกับบัญชีส่วยสาอากร การคลัง และการกะเกณฑ์กำลังพลในยามมีราชการสงคราม ราชวงศ์ เป็นผู้แทนของอุปฮาด รับผิดชอบเรื่องอรรถคดีและการตัดสินถ้อยความข้อพิพาททั้งปวง ราชบุตร โดยมากมักเป็นบุตรของเจ้าเมืองเอง หรืออาจมิได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับสายเลือดกับเจ้าเมืองก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคำสั่งจากเมืองหลวง ราชบุตรหน้าที่ช่วยราชการตามที่เจ้าเมืองมอบหมาย ตลอดจนการปฏิบัติกิจการด้านศาสนา เรียกสว่นไร่นา ถนนหนทาง และการเก็บภาษีอากรต่างๆ ๒) ผู้ช่วยอาญาสี่ ประกอบด้วย ท้าวสุริยะ ท้าวสุริโย ท้าวโพธิสาร และท้าวสุทธิสาร ซึ่งจะแต่งตั้งจากบรรดาเครือญาติของเจ้าเมืองนั้น รับผิดชอบเรื่องการศึกษาพิพากษาคดีตัดสินคดีความในศาลเมือง และดูแลรับผิดชอบการปกครองเมืองในแผนกต่างๆ ๓) ชื่อบ้าน ขางเมืองเป็นตำแหน่งรองจากผู้ช่วยอาญาสี่ ประกอบด้วยชื่อเมือง มี ๒ ตำแหน่งคือ เมืองแสน ทำหน้าที่กำกับดูแลฝ่ายทหาร และเมืองจันท์ ทำหน้าที่กำกับดูแลฝ่ายพลเรือนขางเมือง มีศักดิ์รองจากชื่อบ้าน ได้แก่ เมืองขวา เมืองซ้าย เมืองกลาง ดูแลบัญชีไพร่พล บัญชีสักเลก งานราชทัณฑ์ การ

ปฏิสังขรณ์วัดวาอารมตลอดจนวัดศุครุภัณฑ์ ๔) ตำแหน่งพิเศษเป็นตำแหน่งที่แต่งตั้งเพิ่มขึ้นตามความจำเป็น ของสภาพการณ์ของบ้านเมือง ๕) หัวหน้าชุมชน ในการปกครองอาณาจักรล้านช้าง

๕.๑.๓ การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง

สาเหตุของการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างเกิดจากสาเหตุประกอบด้วย การแย่งชิงอำนาจ การแตกความสามัคคี เกิดการรุกรานของชาวต่างชาติ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษา วิเคราะห์ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑. การแย่งชิงอำนาจ

เนื่องจากในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ อาณาจักรล้านช้างก็ได้มีกษัตริย์องค์สำคัญซึ่งชาวลาวยกย่องพระองค์ในฐานะ พระบิดาของชาตินลาว ได้แก่ พระยาฟ้าจุ่ม (พ.ศ.๑๘๙๖ - พ.ศ. ๑๙๑๖, พระนามเต็มคือ พระเจ้าฟ้าจุ่มแห่งหล้าธรณี) เนื่องจากพระองค์มีบทบาทในการรวบรวมแผ่นดินลาวให้เป็นปึกแผ่น ทั้งยังทรงวางรากฐานของพระพุทธศาสนาในลาวและทรงยกย่องให้เป็นศาสนาหลักของอาณาจักรพระยาฟ้าจุ่มเป็นพระราชโอรสของท้าวผีฟ้า และเป็นพระราชนัดดาของพระยาสุวรรณคำผง โดยในรัชสมัยของพระยาคำผง ท้าวผีฟ้า ซึ่งเป็นพระบิดาของพระยาฟ้าจุ่มได้ถูกเนรเทศ จึงเสด็จหนีไปพึ่งพระบรมโพธิสมภารของกษัตริย์เขมร ในเวลาต่อมาเมื่อสิ้นรัชสมัยของพระยาสุวรรณคำผง อันเป็นช่วงเวลาที่อาณาจักรเขมรเริ่มเสื่อมอำนาจ ในขณะที่เดียวกันที่อาณาจักรสุโขทัยเข้มแข็งขึ้น ฝ่ายเขมรจึงต้องการคานอำนาจของสุโขทัย จึงได้สนับสนุนให้พระยาฟ้าจุ่มซึ่งเสด็จติดตามพระราชบิดาไปประทับที่อาณาจักรเขมรนั้น นำกำลังเข้าแย่งชิงอำนาจจากพระยาฟ้าคำเหี้ยวซึ่งเป็นพระปิตุลา (อา) ผู้ขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระยาสุวรรณคำผง พระยาฟ้าจุ่มสามารถเอาชนะพระยาฟ้าคำเหี้ยวได้ จึงเสด็จขึ้นครองราชย์และสถาปนาอาณาจักรล้านช้างขึ้นอย่างเป็นทางการ

๒. การแตกความสามัคคี มีสาเหตุที่ทำให้เกิดความแตกแยกเกิดการแย่งชิงเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน การขาดความเคารพ ขาดความเกรงอกเกรงใจ

๓. เกิดการรุกรานของชาวต่างชาติ

ไทยกับลาวหรือล้านช้าง มีความสัมพันธ์กันมาแต่โบราณ หลักฐานจากตำนานเรื่องขุนบรมได้กล่าวว่า ขุนลอโอรสของขุนบรมได้สร้างเมืองเข่าหรือเมืองหลวงพระบาง เป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรล้านช้างในสมัยพระเจ้าฟ้าจุ่ม (พ.ศ. ๑๘๙๖-๑๙๑๗) ได้ทรงรวบรวมดินแดนลาวเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แล้วสถาปนาเป็นอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งขณะนั้นตรงกับสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) แห่งอยุธยา กษัตริย์ทั้งสองพระองค์ทรงมีพระราชไมตรีที่ดีต่อกัน ได้มีการแบ่งดินแดนกัน โดยใช้แนวเทือกเขาเพชรบูรณ์และเทือกเขาตงพญาเย็นเป็นเขตแดนระหว่างกัน ต่อมาเมื่อพระเจ้าฟ้าจุ่มสวรรคต พระเจ้าสามแสนไทยได้สืบราชสมบัติต่อจากพระราชบิดา สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ยังได้ พระราชทานพระนางแก้วยอดฟ้าซึ่งเป็นราชธิดาให้เป็นพระมเหสีของพระเจ้าสามแสน ไทย กรุงศรีอยุธยาจึงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติกัน เมื่อพระเจ้าไชยเชษฐาพระโอรสพระเจ้า

โพธิสารขึ้นเป็นกษัตริย์ล้านช้าง (พ.ศ. ๒๐๙๓-๒๑๑๕) เนื่องจากพระราชมารดาของพระองค์ คือ พระนางยอดคำทิพย์เป็นเจ้าหญิงเชียงใหม่ ประกอบกับพระองค์ได้ครองเชียงใหม่มาก่อนหน้าที่จะมาครองล้านช้างด้วย จึงทำให้ล้านช้างกับเชียงใหม่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก ในเวลานั้น พระเจ้าบุเรงนองแห่งพม่าเป็นกษัตริย์ที่เข้มแข็งในการรบ มีนโยบายที่จะขยายอำนาจมายังล้านนาและอยุธยา ได้ยกกองทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ได้แล้ววางแผนโจมตีกรุงศรีอยุธยาต่อไป สมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยากับพระเจ้าไชยเชษฐาแห่งล้านช้างจึง ทรงดำเนินนโยบายทางการเมืองร่วมกัน เพื่อป้องกันขยายอำนาจของพม่า แสดงว่าอยุธยาและล้านช้างได้เป็นพันธมิตรกันเพื่อป้องกันการรุกรานของพม่าใน ขณะนั้น และยังผลให้ทั้งสองอาณาจักรมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

ต่อมาพระเจ้าไชยเชษฐาได้มีพระราชสาสน์มาขอพระเทพกษัตริ พระราชธิดาของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิไปเป็นมเหสี เนื่องจากพระเจ้าไชยเชษฐาได้สูญเสียพระมเหสีไปเมื่อคราวพ่ายกองทัพไปตี เวียงจันทน์ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงส่งพระธิดาไปเพื่อผูกไมตรีกันไว้ แต่ถูกกองทัพพม่าแย่งชิงตัวระหว่างทางและนำไปถวายพระเจ้าบุเรงนองแห่งกรุงหงสาวดี

หลักฐานสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่แสดงถึงสัมพันธ์ไมตรีอันดีระหว่างไทยและลาวสมัย สมเด็จพระมหาจักรพรรดิและพระเจ้าไชยเชษฐา คือ การร่วมกันสร้างพระธาตุศรีสองรัก มีศิลาจารึกเป็นตัวอักษรธรรมภาษาลาว อีกด้านหนึ่งเป็นอักษรขอมภาษาไทย เมื่อฝรั่งเศสเข้ามายึดเมืองด่านซ้ายใน พ.ศ.๒๔๔๙ ได้นำศิลาจารึกนี้ไปเวียงจันทน์ เนื้อความในศิลาจารึกกล่าวถึงกษัตริย์ทั้งสองนครว่าจะรักใคร่กลมเกลียวกันจน ชั่วลูกชั่วหลาน จึงกล่าวได้ว่า การสร้างพระธาตุศรีสองรักนี้ เป็นสักขีพยานในการเป็นพันธมิตรระหว่างไทยกับลาว หากฝ่ายใดถูกพม่ารุกราน อีกฝ่ายก็จะเข้าช่วยเหลือกัน ปัจจุบันพระธาตุศรีสองรักอยู่ในเขตอำเภอคำชะอี จังหวัดเลย

หลังจากไทยเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าครั้งที่ ๑ แล้ว ไม่ปรากฏหลักฐานความเป็นมิตรไมตรีระหว่างไทยกับลาวแต่อย่างใด เพราะทั้งสองฝ่ายต่างก็มีปัญหาภายใน เช่น การแย่งอำนาจกันระหว่างกษัตริย์กับขุนนางของลาว จนลาวแตกแยกออกเป็น ๓ แคว้น คือ แคว้นหลวงพระบาง แคว้นเวียงจันทน์ และแคว้นจำปาศักดิ์ ส่วนกรุงศรีอยุธยาก็เกิดการแย่งชิงอำนาจกันเอง ทำให้การสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง อยุธยากับประเทศเพื่อนบ้านลดน้อยลง จนกระทั่งสิ้นอำนาจใน พ.ศ. ๒๓๑๐

ความสัมพันธ์ระหว่างอยุธยากับล้านช้าง มีลักษณะเป็นมิตรไมตรีที่ดีต่อกัน แม้ว่าบางช่วงอยุธยาจะมีอำนาจเหนือล้านช้าง แต่ไม่ได้ควบคุมอย่างจริงจังจึงเพียงแต่ดูแลให้ส่งเครื่องราชบรรณาการตาม ประเพณีอยุธยาปฏิบัติต่อล้านช้างในฐานะบ้านพี่เมืองน้อง เมื่อล้านช้างมีปัญหาภายในก็มักจะมาพึ่งไทย นอกจากนี้ยังมีความสัมพันธ์ด้านเชื้อชาติ ภาษา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และการนับถือศาสนาที่คล้ายคลึงกัน

ในปี ค.ศ. ๑๘๕๘ ประเทศฝรั่งเศสเริ่มสนใจจะขยายอำนาจเข้ามาสู่ดินแดนในแถบลุ่มแม่น้ำโขง โดยฝรั่งเศสได้ส่งนักสำรวจ อองรี มูโอต์ เดินทางสำรวจเส้นทางแม่น้ำโขงตอนกลาง เพื่อเปิด

เส้นทางการค้าแห่งใหม่แข่งกับอังกฤษ และแผ่ขยายอิทธิพลยึดครองดินแดนอุษาคเนย์เริ่มจากการยึดครองแคว้นโคชินจีนหรือเวียดนามใต้ก่อนในปี ค.ศ. ๑๘๕๙ แล้วรุกคืบเข้ามาสู่ดินแดนเขมรส่วนนอกซึ่งสยามเคยปกครอง แต่ได้ตกลงยอมสละอำนาจอ้างความเป็นทางการในปี ค.ศ. ๑๘๖๗ จากนั้นฝรั่งเศสขยายดินแดนในเวียดนามต่อจนกระทั่งสามารถยึดเวียดนามได้ทั้งประเทศในปี ค.ศ. ๑๘๘๓ ส่งผลให้พรมแดนของสยามทางด้านประเทศราชลาวประชิดกับดินแดนอาณานิคมของฝรั่งเศส ฝรั่งเศสได้ใช้สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมบีบบังคับสยามให้ยกดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้ตนทั้งหมด รัฐบาลสยามขอกำลังทหารจากอังกฤษแต่ไม่ได้รับความช่วยเหลือ ในที่สุดรัชกาลที่ ๕ จึงยอมเสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง รวมทั้งดินแดนอื่นๆ ของอาณาจักรลาวทั้งหมดรวมเป็นอินโดจีนของฝรั่งเศสในปี ค.ศ. ๑๘๙๓

ฝรั่งเศสยึดแผ่นดินลาวได้สำเร็จก็วางรากฐานการปกครอง โดยแบ่งลาวออกเป็น ๑๐ แขวง แต่ละแขวงมีชาวฝรั่งเศสเป็นเจ้าของ หรือข้าหลวง คอยปกครองเจ้าเมืองลาวอีกต่อหนึ่ง ข้าหลวงจะดูแลเจ้าเมืองให้ส่งส่วยและเกณฑ์คนไปรับใช้งานหลวง รวมถึงคอยรับใช้ชาวฝรั่งเศสผู้เป็นนายส่วนระบบบริหารราชการแบ่งเป็น ๖ กระทรวง ได้แก่ การศึกษาธิการ การคลัง การโยธาธิการป่าไม้และน้ำ ตูลาการและภาษีอากร โดยมีคนฝรั่งเศสเป็นเจ้าของกระทรวงทั้งหมด รองลงมาเป็นคนเวียดนามส่วนคนลาวมีฐานะเป็นเจ้าเสมียน หรือผู้ปฏิบัติกร และเข้ารับใช้เท่านั้น มีการตั้งโรงเรียนสอนภาษาฝรั่งเศสแห่งแรกในเมืองหลวงพระบาง เพื่อรองรับลูกหลานเจ้านายก่อนส่งไปเรียนต่อเวียดนามและฝรั่งเศส ฝรั่งเศสไม่ได้ให้ความสำคัญด้านการปกครองแก่คนลาวนัก เพราะมองว่าเป็นดินแดนล่าหลัง ไม่มีค่าในเชิงเศรษฐกิจ ทำให้มีการรื้อถอนโบราณสถาน โบราณวัตถุที่เป็นที่สักการบูชาของคนลาวออกหมด เพื่อสร้างถนนหนทางรูก่อสร้างที่สำคัญๆ หลายแห่ง

๕.๑.๔ ปรัชญาของอาณาจักรล้านช้าง

ปรัชญาของอาณาจักรล้านช้างสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ช่วงหลักๆ คือ ช่วงแนวคิดแบบโบราณดั้งเดิมก่อนที่พุทธศาสนาจะเข้ามาเผยแผ่ในอาณาจักรล้านช้าง และช่วงที่พุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในอาณาจักรล้านช้าง

แนวคิดทางปรัชญาแบบโบราณดั้งเดิมของอาณาจักรล้านช้างนั้น เป็นแนวคิดแบบ “วิญญาณนิยม” (Animism) หรือเป็นแบบ ศาสนาปฐมบรรพ (Primitive religion) กล่าวคือผู้คนในยุคนี้ มีความคิดเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องกับเรื่องของวิญญาณต่างๆ เช่น ผีसाง เทวดา ผีบ้าน ผีเรือน รุกขเทวดา นางไม้ ผีพ่อ ผีแม่ ผีปู่ย่า ตายาย ผีเมือง ผีฟ้า และผีแถน เป็นต้น ในเบื้องต้นวิญญาณเหล่านี้ร้ายสามารถทำร้ายและสร้างความเดือดร้อนให้มนุษย์ในรูปแบบต่างๆ ได้ เช่น ทำให้เจ็บป่วย ทำให้เกิดภัยพิบัติต่างๆ มีการทำให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาวิญญาณร้ายเหล่านี้ก็กลายเป็นคุณกับมนุษย์คือเป็นวิญญาณที่คอยปกป้องรักษาคุ้มครองมนุษย์ได้อยู่เย็นเป็นสุข โดยที่มนุษย์จะต้องทำพิธีกรรมหรือพิธีกรรมแรกเปลี่ยนโดยการบวงสรวงและสวดอ่อน

วอนให้วิญญูณเหล่านั้นเกิดความพอใจ วิญญูณเหล่านั้นจึงจะช่วยมนุษย์ให้ได้รับความปลอดภัยและป้องกันภัยพิบัติทั้งหลายให้ เรียกได้ว่าการดำรงอยู่ของมนุษย์และวิญญูณทั้งหลายในยุคล้านช้างนั้นได้พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์มีหน้าที่ทำพิธีกรรมให้กับวิญญูณที่ตนเองนับถือ ส่วนวิญญูณก็ทำหน้าที่สนองตอบในสิ่งที่มนุษย์อ้อนวอนขอ แนวความคิดนี้มีการสืบทอดกันมานานหลายพันปี ผลที่เกิดจากการนำแนวความคิดเรื่องวิญญูณมาเชื่อมโยงกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในอาณาจักรล้านช้าง ทำให้คนล้านช้างสามารถในการรวมเผ่าพันธุ์ต่างๆ ได้สำเร็จ เพื่อสร้างความเป็นหนึ่งเดียวทางสังคม การเมือง วัฒนธรรม ในหมู่ชนต่างเผ่าพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งถือว่าเป็นเหตุการณ์ก่อนการรับระบบแนวความคิดอื่นจากภายนอก

พุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่ในอาณาจักรล้านช้าง ระบบแนวคิดในพุทธศาสนาได้ยังลึกลงไปในจิตใจของคนล้านช้างจนเป็นรากฐานของความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ประเพณีตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิต หล่อหลอมความเป็นอาณาจักรล้านช้างมาจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะพุทธศาสนาสมัยอาณาจักรล้านช้างโบราณนั้น ไม่ว่าจะเป็นอาณาจักรล้านช้าง อาณาจักรเวียงจันทน์ อาณาจักรหลวงพระบาง หรืออาณาจักรจำปาศักดิ์ ล้วนนับถือพุทธศาสนายึดมั่นในจิตใจทั้งประชาชนและสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยกษัตริย์มีหน้าที่ในการสนับสนุนและดูแลพุทธศาสนาโดยตลอด พุทธศาสนาได้รับอิทธิพลจากอาณาจักรใกล้เคียงซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นพุทธศาสนาเถรวาทดั้งเดิมอิทธิพลมอญที่เผยแพร่ที่เข้ามาในอาณาจักรล้านช้างตั้งแต่แรกเริ่ม พุทธศาสนาเถรวาทแบบกัมพูชาที่เป็นกระแสหลักและสืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันโดยมีพระเจ้าฟ้างุ้มนำเข้ามาเผยแพร่ พุทธศาสนาช่วงยุคโบราณมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นปึกแผ่น การสู้ศึกสงครามไม่ได้ส่งผลกระทบมากนัก เพราะเป็นสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นพุทธศาสนิกชน ทั้งยังได้มีการติดต่อแลกเปลี่ยนพุทธศาสนาระหว่างกันโดยตลอดยิ่งไปกว่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับพุทธศาสนามีความโดดเด่นมาตั้งแต่ตอนต้นของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งประชาชนให้ความนับถือพุทธศาสนา วัดและพระสงฆ์มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน วัดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและเป็นศูนย์กลางของสังคม พระสงฆ์นอกจากนำคำสอนของพุทธศาสนาออกไปเผยแพร่ให้กับประชาชนแล้วยังช่วยเหลือให้คำปรึกษาแก่ชาวบ้านที่เข้ามาวัด พระสงฆ์จึงเป็นผู้นำแห่งจิตใจและปัญญา วัดเป็นศูนย์กลางของการบริการต่างๆ ของสังคมและศูนย์รวมจิตใจอย่างแท้จริง กล่าวคือวัดเป็นทั้งสถานศึกษา เป็นศูนย์กลางทางด้านศิลปะและวัฒนธรรม เป็นสถานพยาบาล เป็นสถานสงเคราะห์ และเป็นที่พักประชุมของชาวบ้าน

ปรัชญาล้านช้าง เป็นปรัชญาแบบผสมผสานระหว่างวิญญูณ พราหมณ์ และพุทธแทรกอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิตของคนในอาณาจักรล้านช้างด้วย กล่าวคือก่อนที่พุทธศาสนาจะเข้ามาเผยแผ่ในอาณาจักรล้านช้างนั้น ได้มีศาสนาพราหมณ์เข้ามาเผยแผ่ก่อนแล้ว ระบบแนวความคิดของคนล้านช้างจึงได้มีการขยายตัวเป็นความคิดแบบวิญญูณนิยม พราหมณ์ หรือผีพราหมณ์ และเมื่อพุทธศาสนา

เข้ามาเผยแผ่ต่อจากนั้น ระบบแนวความคิดของคนในอาณาจักรล้านช้างจึงมีลักษณะเป็นแนวความคิดผสมผสานแนวความคิดทั้ง ๓ ระบบเข้าด้วยกัน นั่นคือ เรื่องของวิญญาน (ผี) พราหมณ์ และพุทธศาสนา แนวความคิดและวิถีปฏิบัติเช่นนี้จะเห็นได้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ประชาชนในพื้นที่งานวิจัยทั้งที่นครหลวงพระบาง เวียงจันทน์ ประเทศสาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) และจังหวัดเลย นครพนม ของประเทศไทย จะพบได้ว่า ระบบแนวความคิดที่ผสมผสานอยู่ด้วยกันทั้งเรื่องของวิญญาน (ผี) พราหมณ์ และพุทธศาสนา และค่อนข้างจะมีความกลมกลืนกับวิถีชีวิตของชาวบ้าน ไม่มีความขัดแย้งกัน ตรงกันข้ามกลับเป็นการเสริมซึ่งกันและกันมากกว่า กล่าวคือในแต่ละประเพณีที่มีการจัดกิจกรรมขึ้นในสังคมชาวบ้านนั้นจะมีการจัดความสำคัญและหน้าที่ของคนในการปฏิบัติ มีหมอขวัญทำพิธีทางพราหมณ์ มีหมอธรรม หมอสงฆ์ หมอลำ ผีฟ้าทำพิธีทางผี มีพระสงฆ์ทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนาในงานบุญประเพณีต่างๆ นี้แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างแนวความคิดทั้งสามที่กล่าวมา เช่น งานบุญบั้งไฟทางภาคอีสานของไทย หรือที่ สปป.ลาว ซึ่งเป็นพิธีกรรมขอฝนจากพระยาแถน พิธีกรรมนี้จะเริ่มจากวัด มีการนำบั้งไฟไปไว้ที่วัด มีพิธีซึ่งพระสงฆ์ พราหมณ์ และชาวบ้านทำร่วมกัน ซึ่งโดยปกติแล้ว พระสงฆ์จะไม่ร่วมพิธีกรรมเกี่ยวกับผี แต่มีหลายหมู่บ้านที่มีเรือนผีและศาลพระภูมิในบริเวณวัด แต่อยู่นอกอุโบสถ ซึ่งถือว่าเป็นสถานที่เคารพสักการะสูงสุดในทางพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีอีกหลายประเพณีที่แสดงให้เห็นว่า ระบบแนวความคิดผสมผสานระหว่างวิญญาน พราหมณ์ และพุทธ ได้แทรกอยู่ด้วยกันอย่างกลมกลืนจนแทบจะแยกไม่ออกว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร ซึ่งจะเห็นได้ว่าในแต่ละบ้าน รวมไปถึงที่ตั้งของสำนักต่างๆ ของภาครัฐและเอกชนทั้งในประเทศไทยและลาวนั้น มักจะมีการตั้งศาลพระภูมิไว้เคารพกราบไหว้บูชาเพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้นระบบแนวความคิดทางปรัชญาของอาณาจักรล้านช้างจึงจัดอยู่ในประเภทพหุนิยม (Pluralism) หรือพหุวัฒนธรรม (Multiculturalism)

๕.๑.๕ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีของอาณาจักรล้านช้าง

ศิลปะล้านช้าง มีลักษณะดั้งเดิมของตน ไม่ว่าจะเป็นสถาปัตยกรรม ประติมากรรม หรือจิตรกรรม ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความคิด ความศรัทธา ความเชื่อ และปรัชญาการดำเนินชีวิตตามคติทางพระพุทธศาสนาเสียเป็นส่วนใหญ่ และศิลปะเหล่านั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของผลงานที่เป็นผลรวมของการสั่งสมและสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษ อันเกิดจากภูมิธรรม และภูมิปัญญาที่ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมาหลายยุคสมัย จนทำให้อาณาจักรล้านช้างมีศิลปะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และเจริญสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุที่อาณาจักรล้านช้างได้รับเอาพระพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติ พระมหากษัตริย์ตลอดจนอาณาจักรประหารราชภูริให้การสนับสนุนพระพุทธศาสนา บูรณปฏิสังขรณ์ และสร้างวัดวาอารามไว้เป็นจำนวนมาก เช่น ในสมัยศรีโคตรบูร (พ.ศ. ๑๕๐๐) พระเจ้าสุเมตธรรม เป็นพระมหากษัตริย์ที่มีศรัทธาแรงกล้าในพระพุทธศาสนา ได้สร้างศาสนสถานหลายแห่ง เช่น พระธาตุพนม พระธาตุอิงฮัง และพระธาตุศรีโคตรบูร เป็นต้น เพื่อเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา

และสังฆบูชา หรือในสมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชก็ได้สร้างวัดและพระพุทธรูปไว้มากมายเช่นกัน พระพุทธรูปที่สำคัญในยุคนี้ซึ่งเป็นที่รู้จักกันของพุทธศาสนิกชนทั่วไปคือ พระเจ้าองค์โต พระสุก พระเสริม และพระใส เป็นต้น ซึ่งสิ่งก่อสร้างในทางพระพุทธเหล่านี้เรียกว่า “พุทธศิลป์” หรือศิลปะในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพุทธศิลป์เหล่านี้ แสดงให้เห็นเชิงประจักษ์ว่า พระพุทธศาสนาได้มีความสำคัญและมีความเจริญรุ่งเรืองในอาณาจักรล้านช้างนี้มาเป็นเวลาช้านาน เมื่อใดที่สถานการณ์บ้านเมืองมีความสงบจากสงคราม สิ่งหนึ่งที่พระมหากษัตริย์ ชนชั้นปกครอง และผู้อยู่ภายใต้การปกครองคือประชาชน พึงกระทำคือการเข้าวัดทำบุญ ส่วนการทำบุญนั้นมีหลายทาง โดยถือตามคติทางพระพุทธศาสนา เช่น การให้สิ่งของมี อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค การฟังธรรม ปฏิบัติธรรม และการให้ธรรมเป็นวิทยาทาน เป็นต้น การทำบุญอีกอย่างหนึ่งที่พระมหากษัตริย์นิยมทำก็คือการสร้างวัด เช่น สร้างวัด สร้างโบสถ์ วิหาร และสร้างพระพุทธรูป เป็นต้น เพื่อถวายเป็นสมบัติในพระพุทธศาสนา

อาณาจักรล้าน เป็นอาณาจักรที่มีความยิ่งใหญ่และเจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันมาหลายยุคสมัย จึงไม่แปลกที่อาณาจักรแห่งนี้จะคลุกคลีไปด้วยกลิ่นอายของความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิตของชาวล้านช้างเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญทางด้านวัฒนธรรมนั้นยังมีความหลากหลายและงดงามไม่แพ้ชาติใดทั้งสิ้น แต่เนื่องจากว่าวัฒนธรรมล้านช้างมีความหลากหลายและกว้างขวางครอบคลุมถึงทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวล้านช้าง ผู้วิจัยจึงใคร่กำหนดวิเคราะห์วัฒนธรรมล้านช้าง ๔ ด้าน คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางคติธรรม วัฒนธรรมทางเนติธรรม และวัฒนธรรมทางสังคม

ประเพณีล้านช้างที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาโดยลำดับ ตั้งแต่บรรพบุรุษมาจนถึงปัจจุบัน วัฒนธรรม และประเพณี ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ประเพณีล้านช้างกับพระพุทธศาสนา จึงเป็นของคู่กันแทบจะแยกกันไม่ออก โดยฉะเพาะ ประเพณีฮีตสิบสอง ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีผูกเสี่ยว ประเพณี แต่งงาน เป็นต้น

๕.๑.๖ วิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง

วิถีชีวิตของคนในอาณาจักรล้านช้างก็เช่นกัน ได้ยึดถือปฏิบัติตามความเชื่อ หรือจารีตที่บรรพบุรุษรุ่นก่อนได้จัดระบบไว้ดีแล้ว ข้อยึดถือปฏิบัติเหล่านั้นได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตหรือสภาพสังคมของคนล้านช้าง ซึ่งข้อปฏิบัติบางอย่างได้สลายไปตามกาลเวลา เพราะไม่สามารถจะผสมเข้ากับสังคมในยุคปัจจุบันนี้ได้ แต่ก็ยังมีข้อปฏิบัติบางอย่างที่สามารถทนต่อการพิสูจน์ตามกาลเวลา โดยมีการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงยุคปัจจุบัน

๕.๑.๗ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง

อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขงได้รับอิทธิพลในเรื่องของประเพณีที่ทำให้คนลุ่มน้ำโขงมีความสัมพันธ์และเกื้อกูลต่อกัน ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง

๕.๑.๘ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีคนลุ่มน้ำโขง

ปรัชญาอาณาจักรล้านช้างเป็นปรัชญาพหุนิยมของชาวล้านช้างเกิดจากความเชื่อระหว่าง ๓ แนวคิด คือ ๑) ความเชื่อเรื่องผี (วิญญาณ) ตามความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษล้านช้าง ๒) ความเชื่อตามหลักศาสนาพราหมณ์ ๓) ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการผสมผสานกันของทั้งสามแนวความคิดได้อย่างลงตัว และความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อคนลุ่มน้ำโขงเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้

ศิลปะล้านช้าง และบรรดาศิลปะหรือพุทธศิลป์ที่โดดเด่นที่สุดในยุคล้านช้าง ได้แก่ พระธาตุหลวง และพระธาตุอิงฮัง เป็นต้น ส่วนที่ประเทศไทย ได้แก่ พระธาตุพนม พระธาตุนาคู พระธาตุขามแก่น และพระธาตุศรีสองรัก เป็นต้น ในที่นี้รวมไปถึงการสร้างพระพุทธรูปต่างๆ ด้วย ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ศิลปะล้านช้างเพียง ๑ ด้านคือ ด้านสถาปัตยกรรม พร้อมทั้งวิเคราะห์คุณค่าของศิลปะ

วัฒนธรรมล้านช้างมีความหลากหลายและกว้างขวางครอบคลุมถึงทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชาวล้านช้าง ผู้วิจัยจึงใคร่กำหนดวิเคราะห์วัฒนธรรมล้านช้าง ๔ ด้าน คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมทางคตินิยม วัฒนธรรมทางเนติธรรม และวัฒนธรรมทางสังคม

๕.๑.๙ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในการสร้างความสามัคคีคนลุ่มน้ำโขง

ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตของคนล้านช้าง ล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเน้นเรื่องความสามัคคี และคนลุ่มน้ำโขงทั้งในอดีตและปัจจุบันนี้ส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นแนวคิด การสร้างศิลปะ โดยเฉพาะพุทธศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีต่างๆ ของล้านช้างล้วนแล้วแต่สร้างความสามัคคีให้กับคนลุ่มน้ำโขงทั้งสองฝั่งโขง (ไทยและลาว) จนกลายมาเป็นบ้านพี่เมืองน้องซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงความสามัคคี

๕.๒ อภิปรายผล

อาณาจักรล้านช้างเริ่มก่อตั้งขึ้นในสมัยขุนลอ โดยพระองค์ได้เข้ายึดเมืองขวา แล้วจัดตั้งเมืองขวาขึ้นเป็นราชธานีโดยการเปลี่ยนชื่อเมืองขวาเป็นเมืองเชียงดงเชียงทอง และสืบทอดอำนาจมาหลายสมัยจนถึงสมัยของพระเจ้าฟ้างุ้ม พระองค์ได้อัญเชิญพระพุทธรูป (พระบางจากเขมร) พระองค์ได้เปลี่ยนชื่อเมืองเชียงดงเชียงทองเป็นเมืองหลวงพระบางตามชื่อพระพุทธรูปเพื่อเป็นสิริมงคล ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ พระครูภัทรสิริวุฒิ (วิทยา สิริภทโท/เที่ยงธรรม) ได้ทำสารดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาพัฒนาการและอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในสังคมล้านช้าง” สรุปได้ว่า อาณาจักรล้านช้าง หรือกรุงศรีสัตนาคนหุต เป็นอาณาจักรที่มีความยิ่งใหญ่รัฐหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่นเดียวกับสุโขทัยและอยุธยาของประเทศไทย ซึ่งตามพงศาวดารลาวได้กล่าวไว้ว่า อาณาจักรล้านช้างเริ่มก่อตั้งขึ้นในสมัยขุนลอ โดยพระองค์ได้เข้ายึดเมืองขวา (หลวงพระบาง) จากขุนกันราง และได้จัดตั้งเมืองขวาขึ้นเป็นราชธานีของล้านช้างในปี พ.ศ. ๑๓๐๐ แล้วได้เปลี่ยนชื่อจากเมืองขวาเป็นเมือง

เพียงของตั้งแต่นั้นมา คนชาติลาวก็เริ่มอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนล้านช้างกันมากขึ้น ซึ่งภายหลังจากรัชกาลของขุนลอ อาณาจักรล้านช้างก็ได้มีกษัตริย์ปกครองเรื่อยมาหลายพระองค์ จนมาถึงสมัยของพระเจ้าฟ้างุ้ม (๑๘๙๖-๑๙๑๖) เป็นระยะที่อาณาจักรล้านช้างได้ขยายขอบเขตแผ่อิทธิพลไปไกลจนสามารถผนวกดินแดนที่เรียกว่า อีสาน ของประเทศไทยในปัจจุบันบางส่วนเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรล้านช้าง

วิถีชีวิตของคนล้านช้างในยุคแรกจะเชื่อเรื่องผีหรือวิญญาณ เช่น เชื่อผีฟ้า ผีแถน ผีบรรพบุรุษ เป็นต้น ในยุคที่สองศาสนาพราหมณ์เข้าสู่อาณาจักรล้านช้าง ชาวล้านช้างรับเอาศาสนาพราหมณ์เข้ามา ในยุคนี้อาจเป็นการผสมผสานระหว่างผีกับพราหมณ์ ยุคที่สามพุทธศาสนาเข้ามาสู่อาณาจักรล้านช้าง ชาวล้านช้างรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ก็ยังไม่ทิ้งความเชื่อเรื่องผี และพราหมณ์ ในยุคนี้อาจเป็นการผสมผสานกันระหว่าง ผี พราหมณ์ และพุทธอย่างลงตัว แต่ว่าพุทธศาสนาจะเป็นแกนหลักสำหรับการหล่อหลอมวิถีชีวิตของคนล้านช้างตั้งแต่กษัตริย์ลงไปถึงประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระสมศักดิ์ ปิยธมโม (อินทเสน)** ได้ทำงานวิจัยเรื่อง “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมลาวในแขวงจำปาศักดิ์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” สรุปได้ว่า เดิมประชาชนลาวมีความเชื่อและนับถือภูตผี วิญญาณ สิ่งเหนือธรรมชาติ แต่ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้ามา ประชาชนลาวได้ยึดหลักพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นวิถีดำเนินชีวิต จนกระทั่งทำให้พระพุทธศาสนาได้เจริญงอกงามไปตามลำดับ แต่ขณะเดียวกัน เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารประเทศชาติ ทั้งทางด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ พระพุทธศาสนาก็เปลี่ยนไปตามบริบทนั้นๆ บางครั้งเมื่อการเมืองมีความสงบลง ประเทศชาติมีความเจริญ พระพุทธศาสนาก็ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ปิยฉัตร สิ้นธุสอาด** ได้ทำวิจัยเรื่อง “สังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๑ ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๓” สรุปได้ว่า คนในสังคมล้านช้างนอกจากจะมีบทบาทและหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตนต่อส่วนรวมและครอบครัวแล้ว คนในสังคมล้านช้างยังต้องมีวิถีชีวิตของแต่ละคน ซึ่งวิถีชีวิตในที่นี้ คือพฤติกรรมของคนในสังคม เช่น พฤติกรรมการกิน การแต่งกาย ความเชื่อ โดยเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกในสังคม เช่น ความเชื่อสังคมล้านช้างในขณะนั้นมีความเชื่อเรื่องแถนอย่างมาก โดยถือว่าแถนเป็นเทพที่มีอำนาจสูงสุดและไม่ใช่เพียงองค์เดียว และเชื่อว่ากษัตริย์ที่ปกครองล้านช้างทุกพระองค์มีเชื้อชาติมาจากแถน โดยสืบเชื้อสายมาจากขุนบรม คือแถนส่งขุนบรมมาปกครองโลกมนุษย์ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องเหนือธรรมชาติและที่สำคัญความเชื่อตามหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา ซึ่งมีอย่างมากในสังคมล้านช้าง การที่คนในสังคมล้านช้างเกิดความเชื่อในสรรพสิ่งต่างๆ นั้นไม่ใช่เป็นการแสดงให้เห็นว่าคนในสังคมล้านช้างมีความงมงาย แต่ความเชื่อกลับเป็นตัวการกำหนดพฤติกรรมการดำเนินชีวิตของมนุษย์ให้อยู่ในกรอบของสังคม

๕.๓ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปนั้น ผู้วิจัยขอเสนอแนะให้ทำวิจัยแบบพัฒนา (Research and Development) ซึ่งจะได้ผลออกมาเป็นนวัตกรรม ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เพื่อให้เข้ากับยุคไทยแลนด์ ๔.๐ วิจัยต้องออกมาเป็นนวัตกรรมหรือเป็นรูปธรรม ดังนั้นผู้วิจัยจึงเสนอหัวข้องานวิจัย ดังนี้

- ๑) การพัฒนาศิลปะล้านช้างที่ยังอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนอีสาน
- ๒) การพัฒนาวัฒนธรรมล้านช้างที่ยังอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนอีสาน
- ๓) การพัฒนาประเพณีล้านช้างที่ยังอิทธิพลต่อวิถีชีวิตคนอีสาน

บรรณานุกรม

๑.๒ ข้อมูลวิทยานิพนธ์

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

๑.๒ ข้อมูลวิทยานิพนธ์

ทองสิบ ศุภะมาร์ค (ปริวรรค). พงศาวดารลาว. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำคुरुสภา, ๒๕๒๘.

วิทย์ บัณฑิตกุล. ลาว : Laos. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์, ๒๕๕๕.

กิ่งแก้ว เพ็ชรราช. เอกสารคำสอน รายวิชา คติชนวิทยา. อยุธยา: อุดรดิตต์: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏอยุธยา, ๒๕๔๕.

กุหลาบ มลลิกะมาส. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคติชนวิทยา ใน เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย ๘ หน่วยที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖.

ชนิษฐา จิตชินกุล. คติชนวิทยา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕.

คณิน บุญสุวรรณ. สิทธิเสรีภาพของประชาชนชาวไทย. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๔๒.

คาร์, อี.เอช. ประวัติศาสตร์คืออะไร. แปลโดย ขาดิชา พณานานนท์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑.

จรรยา สุภาพ, ศ., “หลักรัฐศาสตร์”. ฉบับปรับปรุงแก้ไขใหม่ ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๒๒.

จรรยา สุภาพ, ศ., “พัฒนาการเมืองการปกครอง”. เอกสารทางวิชาการประกอบคำบรรยายโครงการพัฒนาการเมืองการปกครอง. ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ฉลอง สุนทราวาณิชย์. เอกสารคำสอนวิชา ๒๒๐๔ ๖๐๖ ปัญหาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีทางประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ชาญชัย แสวงศักดิ์. การเมืองการปกครองในทศวรรษหน้า. กรุงเทพมหานคร: โทรอินเตอร์ เนชั่นแนลเทรดดิ้ง, ๒๕๕๓.

ชลทิศ ธีระฐิติ. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. รัฐไทยในทศวรรษหน้า. กรุงเทพมหานคร: ทีพีเอ็น เพรส, ๒๕๕๔

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. **ชุดประวัติศาสตร์สำหรับประชาชน ประวัติศาสตร์ลาวหลายมิติ.**

กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๔๘.

दनัย ไชโยธา. **ประวัติศาสตร์ไทย: ยุคกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์.** สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์: ISBN

974-276-111-6, ๒๕๔๖.

ทองทิพย์ วิริยะพันธ์, ชินเลขา กว้างสุขสถิตย์, และพัชรินทร์ แข็งแรง. **“หลักรัฐศาสตร์”.**

กรุงเทพมหานคร: มิตรนราการพิมพ์, ๒๕๓๑.

ทองสีบ ศุภมาร์ค (ปริวรรค). **พงศาวดารลาว.** กรุงเทพมหานคร: องค์การค้าคุรุสภา, ๒๕๒๘.

ธเนศวร์ เจริญเมือง. **๑๐๐ ปี การปกครองท้องถิ่นไทย พ.ศ. ๒๔๔๐-๒๕๔๐.** พิมพ์ครั้งที่ ๖.

กรุงเทพมหานคร: คบไฟ, ๒๕๕๐.

ประสาร ทองภักดี, พ.ท., **“หลักการปกครอง” (หลักรัฐศาสตร์).** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธุรกิจ

บัณฑิต, ๒๕๒๕.

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. **มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชนชาวบ้าน.** กรุงเทพมหานคร: โครงการส่งเสริม

การสร้างตำรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.

พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ. **พระพุทธศาสนาในลาว.** พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร: เม็ด

ทรายพริ้นติ้ง, ๒๕๕๕.

ภูมิจิต เรื่องเดช. **คติชนวิทยา (ThaiFolklore).** คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัย

ราชภัฏบุรีรัมย์, ๒๕๔๒.

มัลลิกา คุณานุรักษ์. **คติชนวิทยา.** กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐.

รังสรรค์ จันตะ. **เอกสารคำสอนสอนคติชนวิทยา.** เชียงใหม่: สิรินาถการพิมพ์, ๒๕๔๔.

เรณู อรรถฐาเมศร์. **เอกสารประกอบการสอนรายวิชาคติชนวิทยา.** คณะมนุษยศาสตร์และ

สังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

รามจิตติ หรือรัชกาลที่ ๖ ทรงใช้คำว่า “ประวัติศาสตร์” ในงานพระราชนิพนธ์ เรื่อง “ผลแห่งวิถีศึกษา

ของเยอรมัน แสดงความเห็นโดยอัตโนมัติ” พิมพ์ลงในวิทยากรย์ เล่ม ๑๖ ตอน ๑ พ.ศ.

๒๔๕๘-๒๕๕๙.

สีลา วีระวงส์. **พงศาวดารลาว.** เวียงจันทน์: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๐๐.

เสนีย์ คำสุข. **สถานภาพขอบข่ายของการวิเคราะห์การเมืองในประมวลสาระชุดวิชาการวิเคราะห์**

การเมืองและระเบียบวิจัยทางรัฐศาสตร์ เล่ม ๑ หน่วยที่ ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นนทบุรี:

สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๘.

สุรีย์ หาญคำ. **คติชนวิทยา.** คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง, ๒๕๔๖.

วรรณณา เจียมศรีพจน์, ผศ., **“การเมืองเบื้องต้น”.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

, ๒๕๓๑.

วงเดือน นาราสาัจ. **ประวัติศาสตร์: วิธีการและพัฒนาการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร:

ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.

วิทย์ บัณฑิตกุล. **ลาว : Laos**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊คส์, ๒๕๕๕.

ศิริพร ณ ถลาง. **ทฤษฎีคติชนวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

_____. **คติชนวิทยา : จากคติชนสู่ชาวบ้านและชาวเมือง” ในมองคติชนเห็นชาวบ้าน**. เอกสาร

ประกอบการประชุมทางวิชาการ ศูนย์คติชนวิทยา และภาควิชาภาษาไทย. คณะอักษรศาสตร์:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๖-๘ กันยายน ๒๕๕๓.

ศิริพร ฐิตะฐาน. **ทฤษฎีการแพร่กระจายของนิทาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการ

วัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๓.

อมร จันทรสมบูรณ์. **กฎหมายปกครอง**. กรุงเทพมหานคร: วิญญูชน, ๒๕๕๑.

อารี ถาวรเศรษฐ์. **คติชนวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา, ๒๕๕๖.

(๒) รายงานวิจัย:

พิศณุ พูนเพชรพันธ์. “บทบาทของประชาชนภายใต้กลไกของรัฐธรรมนุญในการปกครองส่วนท้องถิ่น”.

รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๘.

พรรณี สอนเพลง และคณะ. “การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติ

ศาสตร์อารยธรรมล้านนา (พะเยา แพร่ น่าน) และสุโขทัย (กำแพงเพชร สุโขทัย) เพื่อ

เชื่อมโยงกับอารยธรรมล้านช้าง (หลวงพระบาง) สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน

ลาว”. **รายงานการวิจัย**. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี: มหาวิทยาลัยสวนดุสิต,

๒๕๖๐.

นัตยา กรณีกิจ, “พงศาวดารลาวฉบับมหาสิลา วีระวงส์ ในฐานะหลักฐานประวัติศาสตร์ชาติลาว”.

รายงานการวิจัย. สาขาวิชาประวัติศาสตร์ศึกษา: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.

สุวิน ทองปั้น, “พุทธศิลป์ล้านช้าง : แนวคิด พัฒนาการ คุณค่าทางศิลปะและวัฒนธรรม”, **รายงาน**

การวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

สวิง บุญเจิม, ตำรามรดกอีสานหรือมรดกอีสาน, พิมพ์ลักษณ์, (กรุงเทพมหานคร: มรดกอีสาน,

๒๕๓๙), หน้า ๕๕๒

อริสโตเติล อ้างถึงใน พิศณุ พูนเพชรพันธ์. “บทบาทของประชาชนภายใต้กลไกของรัฐธรรมนุญในการ

ปกครองส่วนท้องถิ่น”. **รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวน

สุนันทา, ๒๕๔๘.

เอส.เอส.อนาคามี (S.S.Anacamee). **ศัตรูแห่งรัฐ**, กรุงเทพมหานคร: สยามมิส พับลิชชิ่ง เฮ้าส์, ๒๕๕๓.

(๓) วารสาร:

- พิมพ์ปฏิมา นเรศศิริกุล. การขยายอำนาจของราชอาณาจักรล้านช้างและกลไกการควบคุมชนพื้นเมือง ในเมืองอัตตะปือ ราชอาณาจักรล้านช้าง (ลาว) ในพุทธศตวรรษที่ ๒๒, **มนุษยศาสตร์สาร**. ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑, ๒๕๕๔.
- ไกรฤกษ์ ศิลาคม. พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช: โปธิษัตรีย์กับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาที่สองฝั่งโขง. **ศูนย์การเรียนรู้พุทธศิลป์ถิ่นอีสาน**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน), ๒๕๖๐.
- ธีระวัฒน์ แสนคำ. เส้นทางการค้าระหว่างกรุงศรีอยุธยา กับอาณาจักรล้านช้าง ในพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓. **วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐)
- วิจิตร วินทะไชย. รูปแบบทางศิลปะของพุทธประติมากรรมสำริดศิลปะล้านช้างในอีสาน. **วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น**. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๐)
- ไพฑูรย์ มีกุล. ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. **วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๙)
- ไรพัตย์ ภูชีสส์ชวกรณ. โบสถ์-วิหารแบบล้านช้างในประเทศไทย. **วารสารหน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย**. ฉบับที่ ๙ (กันยายน-สิงหาคม ๒๕๕๖)

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

- อาณาจักรล้านช้าง (Lanchang)-Oknation แหล่งที่มา: http://www.asean thai.net/mobile_detail.php?cid=50&nid=4456, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑
- การปกครอง แหล่งที่มา: [https://th.wikipedia.org/wiki/\[สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒\]](https://th.wikipedia.org/wiki/[สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒])
- การเมืองการปกครอง. แหล่งที่: [https://sites.google.com/site/pisitsuriyachan/\[สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒\]](https://sites.google.com/site/pisitsuriyachan/[สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒])
- ระบบการปกครองของลาวสมัยอาณาจักรล้านช้าง, แหล่งที่มา: http://kitichat.blogspot.com/2013/01/blog-post_7620.html, สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๖๐
- ประวัติล้านช้าง แหล่งที่มา: [th.wikipedia.org/wiki/\[สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๖๐\]](http://th.wikipedia.org/wiki/[สืบค้นเมื่อวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๖๐])
- ความแตกแยกในอาณาจักรล้านช้าง. แหล่งที่มา: <http://www.wikiwand.com/th/>, (สืบค้นเมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒)
- Professor Richard J. Evans "The Two Faces of E.H. Carr". History in Focus, Issue 2: What is History?.University of London. สืบค้นเมื่อ 10 November 2008, 2001.
- Professor Alun Munslow (2001). "What History Is". History in Focus, Issue 2: What is History?.University of London. สืบค้นเมื่อ 10 November 2008.

(๕) ภาษาอังกฤษ:

Ethridge and Handelman. **Politics in a Changing World: A Comparative Introduction to Political Science**. Belmont. CA: Thomson Wadsworth, 2004.

Lowenthal, David "Dilemmas and Delights of Learning History". In Peter N. Stearns, Peters Seixas, Sam Wineburg (eds.). *Knowing Teaching and Learning History, National and International Perspectives*. New York & London: New York University Press. p. 63. ISBN 0-8147-8141-1, 2000.

Nash I, Gary B. "The "Convergence" Paradigm in Studying Early American History in Schools". In Peter N. Stearns, Peters Seixas, Sam Wineburg (eds.). *Knowing Teaching and Learning History, National and International Perspectives*. New York & London: New York University Press. pp. 102–115. ISBN 0-8147-8141-1, 2000.

Peter N. Stearns, Peters Seixas, Sam Wineburg (eds.), ed.. "Introduction". *Knowing Teaching and Learning History, National and International Perspectives*. New York & London: New York University Press. p. 6. ISBN 0-8147-8141-1, 2000.

Tosh, John *The Pursuit of History* (4th ed.). Pearson Education Limited. ISBN 1-4058-2351-8. p 52, 2006.

Seixas, Peter "Schweigen! die Kinder!". In Peter N. Stearns, Peters Seixas, Sam Wineburg (eds.). *Knowing Teaching and Learning History, National and International Perspectives*. New York & London: New York University Press. p. 24. ISBN 0-8147-8141-1, 2000.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์การวิจัย

แบบสัมภาษณ์การวิจัย โครงการย่อยที่ ๑

เรื่อง

อาณาจักรล้านช้างและการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์นี้ เป็นการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเท่านั้น และขอให้ท่านผู้ให้ข้อมูลตามความคิดเห็นของท่าน จะไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อผู้ให้ข้อมูลในทุกกรณี

แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น ๔ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรล้านช้าง

ตอนที่ ๓ รูปแบบการเมืองการปกครองของอาณาจักรล้านช้าง

ตอนที่ ๔ การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....

๑.๒ ตำแหน่ง.....

๑.๓ วุฒิการศึกษา.....

๑.๔ ผลงานวิชาการ.....

๑.๕ ที่อยู่.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....

๑.๕ ให้สัมภาษณ์วันที่.....

ตอนที่ ๒ ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรล้านช้าง

๑. อาณาจักรล้านช้างก่อตั้งเมื่อใด

.....
.....

๒. อาณาจักรล้านช้างมีประวัติความเป็นมาอย่างไร

.....
.....

๓. อาณาจักรล้านช้างตั้งอยู่ที่ใด และมีพื้นที่เท่าไร

.....
.....

ตอนที่ ๓ รูปแบบการเมืองการปกครองของอาณาจักรล้านช้าง

๑. อาณาจักรล้านช้างมีการปกครองอย่างไร

.....
.....

๒. อาณาจักรล้านช้างมีรูปแบบการปกครองอย่างไร

.....
.....

๓. อาณาจักรล้านช้างมีการบริหารบ้านเมืองในการปกครองอย่างไร

.....
.....

ตอนที่ ๔ การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง

๑. การเมืองการปกครองอาณาจักรล้านช้างมีสภาพปัญหาอย่างไรบ้าง

.....
.....

๒. การล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างมีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง

.....
.....

๓. หลักจากการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้างมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง

.....
.....

ผู้สัมภาษณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา คล้ายเดช

หัวหน้าโครงการวิจัย

แบบสัมภาษณ์การวิจัย โครงการย่อยที่ ๒

เรื่อง

ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์นี้ เป็นการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเท่านั้น และขอให้ท่านผู้ให้ข้อมูลตามความคิดเห็นของท่าน จะไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อผู้ให้ข้อมูลในทุกกรณี

แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ ปรัชญา ความเชื่อของอาณาจักรล้านช้าง

ส่วนที่ ๓ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีของอาณาจักรล้านช้าง

ส่วนที่ ๔ วิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ.....นามสกุล..... ฉายา.....
 อายุ.....พรรษา.....ระดับการศึกษาสูงสุดทางธรรม
ระดับการศึกษาสูงสุดทางโลก
ตำแหน่ง.....
 ที่อยู่/เลขที่.....หมู่.....วัด.....บ้าน
 ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
 รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....

ส่วนที่ ๒ ปรัชญา ความเชื่อของอาณาจักรล้านช้าง

๑. ลักษณะแนวคิดก่อนที่พุทธศาสนาจะเข้ามาเผยแผ่ในอาณาจักรล้านช้างเป็นอย่างไร

.....

๒. แนวคิดเช่นนั้นได้กำหนดบทบาทของสังคมล้านช้างอย่างไร

.....

.....

๓. หลักปรัชญาของอาณาจักรล้านช้างที่สำคัญคืออะไร

.....

.....

๔. ความเชื่อหลักๆ ของอาณาจักรล้านช้างคืออะไร

.....
.....

๕. ความเชื่อเรื่องผีฟ้า ผีแผ่นดิน ผีพ่อ ผีแม่ และผีบรรพบุรุษ ฯลฯ มีความเป็นมาอย่างไร

.....
.....

๖. ความเชื่อเรื่องผีต่างๆ ของคนในอาณาจักรล้านช้างนั้นมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตอย่างไร

.....
.....

๗. พุทธศาสนาได้กำหนดบทบาทของอาณาจักรล้านช้างอย่างไร

.....
.....

๘. หลักคำสอนทางพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมของอาณาจักรล้านช้างมีความแตกต่างในการกำหนดวิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้างอย่างไร

.....
.....

ส่วนที่ ๓ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีของอาณาจักรล้านช้าง

๑. ศิลปะแบบล้านช้างมีลักษณะอย่างไร

.....
.....

๒. พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อการสร้างศิลปะล้านช้างอย่างไร

.....
.....

๓. ศิลปะทั้งสองฝั่งโขงมีลักษณะเชื่อมโยงกันอย่างไร

.....
.....

๔. ศิลปะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย - ลาว มีความเหมือนกันและต่างกันอย่างไร

.....
.....

๕. วัฒนธรรมล้านช้างมีลักษณะอย่างไร

.....
.....

๖. สิ่งไหนที่บ่งบอกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมแบบล้านช้างได้เด่นชัดที่สุด

.....
.....

๗. วัฒนธรรมแบบล้านช้างได้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของผู้คนในยุคนั้นอย่างไร

.....
.....

๘. อะไรคือสิ่งที่สื่อให้เห็นว่าวัฒนธรรมแบบล้านช้างได้ตกทอดมาถึงยุคปัจจุบัน

.....
.....

๙. ประเพณีของอาณาจักรล้านช้างได้รับอิทธิพลมาจากอะไร

.....
.....

๑๐. พุทธศาสนามีอิทธิต่อประเพณีของอาณาจักรล้านช้างอย่างไร

.....
.....

๑๑. อะไรคือสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าเป็นประเพณีแบบล้านช้างที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน

.....
.....

ส่วนที่ ๔ วิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง

๑. วิถีชีวิตแบบล้านช้างมีลักษณะอย่างไร

.....
.....

๒. สภาพวิถีชีวิตก่อนที่พุทธศาสนาเข้ามาเผยแผ่นั้น สังคมล้านช้างมีลักษณะอย่างไร

.....
.....

๓. สภาพวิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้างหลังจากพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่แล้ว มีลักษณะอย่างไร

.....
.....

๔. สิ่งที่ยังบอกว่าเป็นวิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้างคืออะไรบ้าง

.....
.....

๕. วิถีชีวิตแบบล้านช้างมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของในยุคปัจจุบันอย่างไร

.....
.....

ข้อเสนอแนะ (ถ้ามี)

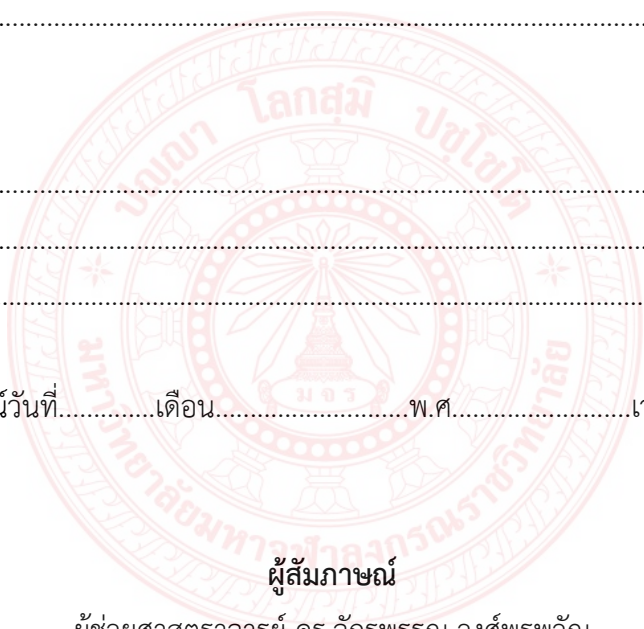
.....
.....
.....

ให้สัมภาษณ์วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

ผู้สัมภาษณ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรพรรณ วงศ์พรพวิณ

หัวหน้าโครงการวิจัย

แบบสัมภาษณ์การวิจัย โครงการย่อยที่ ๓

เรื่อง

อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างที่มีต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์นี้ เป็นการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเท่านั้น และขอให้ท่านผู้ให้ข้อมูลตามความคิดเห็นของท่าน จะไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อผู้ให้ข้อมูลในทุกกรณี

แบบสัมภาษณ์นี้แบ่งออกเป็น ๔ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง

ตอนที่ ๓ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีคนลุ่มน้ำโขง

ตอนที่ ๔ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในการสร้างความสามัคคีคนลุ่มน้ำโขง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....

๑.๒ ตำแหน่ง.....

๑.๓ วุฒิการศึกษา.....

๑.๔ ผลงานวิชาการ.....

๑.๕ ที่อยู่.....

ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....

๑.๕ ให้สัมภาษณ์วันที่.....

ตอนที่ ๒ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง

๑. อาณาจักรล้านช้างมีอิทธิพลต่อการแต่งกายของคนลุ่มน้ำโขง อย่างไรบ้าง

.....

๒. อาณาจักรล้านช้างมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง อย่างไรบ้าง

.....

๓. อาณาจักรล้านช้างมีอิทธิพลต่อการใช้ภาษาของคนลุ่มน้ำโขง อย่างไรบ้าง

.....

.....

๔. อาณาจักรล้านช้างมีอิทธิพลต่อสังคมของคนลุ่มน้ำโขง อย่างไรบ้าง

.....
.....

ตอนที่ ๓ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างต่อปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีคนลุ่มน้ำโขง

๑. อาณาจักรล้านช้างมีอิทธิพลต่อปรัชญาคนลุ่มน้ำโขงอย่างไรบ้าง

.....

๒. อาณาจักรล้านช้างมีอิทธิพลต่อศิลปะของคนลุ่มน้ำโขงอย่างไรบ้าง

.....

๓. อาณาจักรล้านช้างมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมคนลุ่มน้ำโขงอย่างไรบ้าง

.....

๔. อาณาจักรล้านช้างมีอิทธิพลต่อประเพณีคนลุ่มน้ำโขงอย่างไรบ้าง

.....

ตอนที่ ๔ อิทธิพลของอาณาจักรล้านช้างในการสร้างความสามัคคีคนลุ่มน้ำโขง

๑. อาณาจักรล้านช้างมีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีทางกายของคนลุ่มน้ำโขง
อย่างไรบ้าง

.....

.....

๒. อาณาจักรล้านช้างมีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีทางวาจาของคนลุ่มน้ำโขง
อย่างไรบ้าง

.....

๓. อาณาจักรล้านช้างมีอิทธิพลต่อการสร้างความสามัคคีทางจิตใจของคนลุ่มน้ำโขง
อย่างไรบ้าง

.....

.....

ผู้สัมภาษณ์

พระมหาปพน กตสาโร, ดร.

หัวหน้าโครงการวิจัย

ภาคผนวก ข
หนังสือขอความอนุเคราะห์

ที่ อว ๘๐๓๐/ว ๒๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ๓๐ หมู่ ๑ ตำบลโคกสี
อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๔๓๒๘-๓๕๔๗
โทรสาร. ๐-๔๓๒๘-๓๓๕๕

๑๗ เมษายน ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร/เรียน

ด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตและดุขฎิบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้ทำวิจัยเรื่อง “อาณาจักรล้านช้าง: ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง” โดยเลือกเอาพื้นที่ที่อยู่ในการบริหารงานหรือการดูแลของท่านเป็นพื้นที่ในการทำวิจัย

ในนามของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านอนุญาตให้ผู้วิจัยได้ได้ใช้พื้นที่ในการทำวิจัย และให้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากท่าน และผู้เกี่ยวข้องในการให้ข้อมูลสำหรับการทำวิจัยในพื้นที่ของท่าน และข้อมูลที่ได้นี้จักนำไปใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น จักไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือพื้นที่การบริหารงานของท่านแต่ประการใด และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย

เจริญพร

(พระโสภณพัฒนาบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น.....

ที่ อว. ๘๐๓๑.๑/ว.๒๘..... วันที่ ๑๗ เมษายน ๒๕๖๒.....

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมืองานวิจัย.....

เจริญพร/เรียน

ด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทงบั่น อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต และคณะบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้ทำวิจัยเรื่อง “อาณาจักรล้านช้าง: ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง” โดยเลือกเอาพื้นที่ที่อยู่ในการบริหารงานหรือการดูแลของท่านเป็นพื้นที่ในการทำวิจัย

ดังนั้น เพื่อให้งานศึกษาวิจัยของผู้วิจัยมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยของผู้วิจัยท่านนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย และขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้ด้วย

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบและพิจารณาดำเนินการต่อไป

(พระโสภณพัฒนาบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น

ที่ อว. ๘๐๓๐/ว ๒๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ๓๐ หมู่ ๑ ตำบลโคกสี
อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๔๓๒๘-๓๕๔๗
โทรสาร. ๐-๔๓๒๘-๓๓๕๕

๑๗ เมษายน ๒๕๖๒

เรื่อง เชิญเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมืองานวิจัย

เจริญพร/เรียน

ด้วย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตและดุष्ฎิบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้ทำวิจัยเรื่อง “อาณาจักรล้านช้าง: ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง” โดยเลือกเอาพื้นที่ที่อยู่ในการบริหารงานหรือการดูแลของท่านเป็นพื้นที่ในการทำวิจัย

ดังนั้น เพื่อให้งานศึกษาวิจัยของผู้วิจัยมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามหลักการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและมีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือการศึกษาวิจัย จึงขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยของผู้วิจัยท่านนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดีเช่นเคย และขออนุโมทนามา ณ โอกาสนี้ด้วย

เจริญพร

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ขอนแก่น

ภาคผนวก ค
ภาพลงพื้นที่การวิจัย

ภาพถ่ายการลงพื้นที่วิจัย และการสัมภาษณ์

ลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่วัดพระธาตุนม จังหวัดนครพนม โดย รศ.อุดม บัวศรี และนายพิบูลย์ศักดิ์ ปัจโจปกาสิ อาจารย์
ประจำวิทยาลัยสงฆ์นครพนม เป็นผู้บรรยายในพื้นที่เก็บข้อมูลในจังหวัดนครพนม

ลงพื้นที่เก็บข้อมูลงานวิจัยโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ ดร.พระบุญจันทร์ จันทสิทธิ์ วัดพระเจ้าองค์ตื้อ นครหลวงเวียงจันทน์ ข้อมูลที่ได้คือเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนล้านช้างและการสืบทอดสู่ยุคปัจจุบัน

ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเกี่ยวกับพระธาตุศรีสองรัก อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และความเชื่อของคนอำเภอด่านซ้ายเกี่ยวกับผีตาโขน ซึ่งความเชื่อนี้กลายมาเป็นประเพณีที่มีชื่อเสียงของคนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ลงพื้นที่เก็บข้อมูลงานวิจัยโดยการสังเกตและสัมภาษณ์ ดร.พระบุญจันทร์ จนทลิตธิ วัดพระเจ้าองค์ดื้อ นครหลวงเวียงจันทน์ ข้อมูลที่ได้คือเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนล้านช้างและการสืบทอดสู่ยุคปัจจุบัน

คณะผู้วิจัยร่วมงานบุญประเพณีทอดสงฆ์ ที่วัดพระโอ สปป. ลาว ซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่ที่ได้รับอิทธิพลมาจากสมัยล้านช้าง

ฟังการบรรยายและสัมภาษณ์ นายบุญแสง เทียบพงษ์พันธ์ อดีตอาจารย์ประจำคณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว นครหลวงเวียงจันทน์ ข้อมูลที่ได้เกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้างและคนลาวยุคปัจจุบัน รวมไปถึงความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ พุทธศาสนาที่แฝงอยู่กับวิถีชีวิตของคนลาวในยุคปัจจุบัน

ภาคผนวก ง

แบบตอบรับบทความวิชาการ / หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๓

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ดร.อดุลย์ หลานวงศ์

ข้าพเจ้า ดร.อดุลย์ หลานวงศ์ อาจารย์ประจำรายวิชาพุทธศิลป์

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ที่อยู่ ๓๐ หมู่ ๑ ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

โทรศัพท์..... โทรสาร.....

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง

อาณาจักรล้านช้าง: ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ ผศ.ดร.สุวิน ทองปิ่น

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๖๓ จนถึง ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๓ ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

๑. ได้องค์ความรู้และสาระสำคัญของรายวิชาพุทธศิลป์

๒. ได้แนวทางการพัฒนาเอกสารประกอบรายวิชาพุทธศิลป์

๓. ได้เอกสารประกอบการสอนรายวิชาพุทธศิลป์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ๓๐ หมู่ ๑ ตำบลโคกสี
อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทรศัพท์ ๐-๔๓๒๘-๓๕๔๓
โทรสาร. ๐-๔๓๒๘-๓๓๕๕

ที่ อว ๘๐๓๑.๑ /ว ๒๑

๒๓ กันยายน ๒๕๖๓

เรื่อง ตอบรับการตีพิมพ์บทความวารสารวิชาการธรรมทรรศน์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น

ตามที่ท่านได้ส่งบทความวิจัยเรื่อง “อาณาจักรล้านช้าง: ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง” เพื่อพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการธรรมทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น นั้น

ในการนี้ กองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกระบวนการพิจารณา จากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความ (Peer Review) ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องเรียบร้อยแล้ว และกองบรรณาธิการเห็นชอบรับบทความของท่านตีพิมพ์ในวารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ปีที่ ๒๐ ฉบับที่ ๔ ประจำเดือนตุลาคม-ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ ซึ่งวารสารเข้าสู่ฐานข้อมูล TCI แล้ว

จึงเรียนมาเพื่อทราบ

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล พรหมกุล)

บรรณาธิการวารสารวิชาการธรรมทรรศน์

สำนักวิชาการวิทยาเขตขอนแก่น

วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ (TCI 2)

โทรศัพท์ ๐๘๕-๗๕๒-๑๖๙๓ โทรสาร ๐-๔๓๒๘-๓๓๕๕

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/dhammathas>

ภาคผนวก จ
ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ผลผลิต	ผลลัพธ์	ผลกระทบจากงานวิจัย
<p>๑. ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ อธิพจน์ของอาณาจักรล้านช้าง ต่อการดำเนินชีวิตของคนลุ่มน้ำโขง</p>	<p>ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับอาณาจักรล้านช้างและการล่มสลายของอาณาจักรล้านช้าง</p>	<ul style="list-style-type: none"> - มีคณาจารย์ที่บรรยายในรายวิชาปรัชญาและศาสนา ได้เข้าไปศึกษาค้นคว้ารายงานวิจัยนี้ที่ห้องสมุด มจร วิทยาเขตขอนแก่น - มีนักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ได้เข้าไปศึกษารายงานวิจัยนี้ที่วัดนาขางชัยราม นครหลวงพระบาง สปป.ลาว ทำให้เกิดความเข้าใจในประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้างและคนไทยอีสานและคนลาวในยุคปัจจุบัน - มีนักวิชาการภายนอก เข้ามาศึกษาค้นคว้ารายงานวิจัยนี้ และนำไปศึกษาต่อยอดในการทำวิจัยต่อ และนำไปเป็นข้อมูลในการบรรยายทางวิชาการ - เกิดกระบวนการคิดเพื่อสืบทอด อนุรักษ์ และดัดแปลงแนวความคิดเดิมที่ยังเห็นว่ามีความเหมาะสมกับคนไทยอีสานและคนลาวในยุคปัจจุบัน
<p>๒. ได้เอกสารเกี่ยวกับตำราเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี การแสดงศิลปะ พื้นบ้านของคนลุ่มน้ำโขง</p>	<p>ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการคงอยู่ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ของคนล้านช้าง</p>	<ul style="list-style-type: none"> - การเข้าใจความเป็นมาที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านช้างที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี ผู้ศึกษาสามารถทราบได้เลยว่า ศิลปะต่างๆ ที่ปรากฏในเขตภาคอีสานและเขต สปป.ลาว เป็นศิลปะแบบไหน รวมไปถึงการแยกแยะได้ว่าวัฒนธรรมหรือประเพณี เช่นนี้เกี่ยวข้องกับ การนับถือผี พราหมณ์ หรือพุทธศาสนา โดยเฉพาะประเพณีสิบสองเดือนของชาวไทยอีสานและชาวลาว

ผลผลิต	ผลลัพธ์	ผลกระทบจากงานวิจัย
		<p>ที่ทำสืบต่อเนื่องถึงปัจจุบันก็มีส่วนเชื่อมโยงกับศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบมาจากสมัยล้านช้างทั้งสิ้น</p> <ul style="list-style-type: none"> - เกิดกระบวนการนำงานวิจัยไปศึกษาข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อให้เก็ทหรือผู้นำนักท่องเที่ยว ตลอดจนผู้สนใจได้ศึกษาข้อมูลในงานวิจัยนี้ได้รับข้อมูลอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นผลดีต่อการจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีทั้งไทยและลาว
<p>๓.การเผยแพร่องค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง</p>	<p>-ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับอิทธิพลอาณาจักรล้านช้างต่อวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง</p>	<p>- ได้เห็นและได้เข้าใจวิถีชีวิตของไทยอีสานและชาวลาวในปัจจุบันว่าสิ่งไหนคือสิ่งที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษสมัยล้านช้าง เช่น เรื่องของความเชื่อ เรื่องของการดำรงชีพ โดยเฉพาะเรื่องของการอาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ซึ่งสิ่งเหล่านี้คนในยุคปัจจุบันยังคงมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง เพียงแต่บางอย่างมีการเปลี่ยนแปลง หรือดัดแปลงไปตามยุคสมัย แต่วิถีชีวิตแบบเดิมนั้นยังคงมีการสืบทอดเรื่องมาจากรุ่นต่อรุ่น</p> <ul style="list-style-type: none"> - เกิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตที่มีการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน - ทำให้เกิดการตระหนักรู้ถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้สร้างสรรค์ผลงานต่างๆ ไว้มากมายจนตกเป็นมรดกถึงคนในยุค

ผลผลิต	ผลลัพธ์	ผลกระทบจากงานวิจัย
		<p>ปัจจุบัน และคนในยุคปัจจุบันโดยเฉพาะคนไทยอีสานและคนลาวได้อาศัยภูมิปัญญาของบรรพบุรุษนี้จึงได้สืบมีการสืบทอดมาถึงทุกวันนี้ และสถานที่โบราณสถานต่างๆ ที่เกิดมาจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษได้ทำให้คนในยุคปัจจุบันปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และที่สำคัญโบราณสถานเหล่านั้นได้ก่อให้เกิดรายได้ให้กับชุมชน และประเทศชาติมิใช่น้อย</p>
<p>๔.ได้แนวความคิดทางปรัชญาของอาณาจักรล้านช้าง โดยแบ่งออกเป็น ๓ สมัย คือ</p> <p>๑) แนวความคิดทางปรัชญาในสมัยเริ่มแรกที่นับถือพวกวิญญูณหรือผีต่างๆ เช่น วิญญูณของบรรพบุรุษ เป็นต้น</p> <p>๒) แนวความคิดทางปรัชญาในสมัยของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู</p> <p>๓) แนวความคิดทางปรัชญาในสมัยของพุทธศาสนาเข้ามา</p>	<p>- หน่วยงาน/สถานศึกษาต่างๆ สามารถนำไปบริการทางวิชาการได้</p> <p>- ผู้สนใจศึกษาทางด้านปรัชญา ศาสนา และประวัติศาสตร์ เป็นต้นสามารถนำข้อมูลไปศึกษาและอ้างอิงทางวิชาการได้</p> <p>- องค์กรความรู้ทางการวิจัยที่ได้มานี้ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึก ดังนั้นผู้ที่สนใจสามารถนำไปค้นคว้าต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ๆ ต่อจากงานวิจัยนี้ได้</p>	<p>- มีคณาจารย์ที่บรรยายในรายวิชาปรัชญาและศาสนา ได้เข้าไปศึกษาค้นคว้ารายงานวิจัยนี้ที่ห้องสมุด มจร วิทยาเขตขอนแก่น</p> <p>- มีนักเรียน นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้เข้าไปศึกษารายงานวิจัยนี้ที่วัดนาช่างชัยราม นครหลวงพระบาง สปป.ลาว ทำให้เกิดความเข้าใจในประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนล้านช้างและคนไทยอีสานและคนลาวในยุคปัจจุบัน</p> <p>- มีนิสิต มจร. วิทยาเขตขอนแก่น ได้เข้าไปอ่านและยืมรายงานวิจัยนี้ ไปศึกษาค้นคว้าและอ้างอิงทางวิชาการ</p> <p>- มีนักวิชาการภายนอก เข้ามาศึกษาค้นคว้ารายงานวิจัยนี้ และนำไปศึกษาต่อยอดในการทำวิจัยต่อ และนำไปเป็นข้อมูลในการบรรยายทางวิชาการ</p> <p>- เกิดกระบวนการคิดเพื่อสืบทอด อนุรักษ์ และตัดแปลงแนวความคิดเดิมที่ยังเห็นว่า</p>

ผลผลิต	ผลลัพธ์	ผลกระทบจากงานวิจัย
เผยแผ่		มีความเหมาะสมกับคนไทยอีสานและคนลาวในยุคปัจจุบัน
<p>ได้องค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีของอาณาจักรล้านช้าง โดยแนวคิดเหล่านี้มีผลมาจากการนับถือเรื่องวิญญาณ (ผี) พราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดที่เกิดจากคติทางพุทธศาสนาที่เข้ามาเผยแผ่ภายหลังจากแนวคิดทั้งสองข้างต้น ดังนั้น สิ่งที่ปรากฏให้เห็นทางด้านศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี จึงได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาเสียเป็นส่วนใหญ่ ถึงกระนั้น ชาวล้านช้างก็ยังได้รับอิทธิพลโดยการผสมผสาน</p>	<p>- หน่วยงาน/สถานศึกษาต่างๆ สามารถนำไปบริการทางวิชาการได้</p> <p>- ผู้สนใจศึกษาทางด้านปรัชญา ศาสนา และประวัติศาสตร์ เป็นต้น สามารถนำข้อมูลไปศึกษาและอ้างอิงทางวิชาการได้</p> <p>- องค์กรความรู้ทางการวิจัยที่ได้มานี้ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการค้นคว้าตามแหล่งข้อมูลต่างๆ ผู้ที่สนใจผศศึกษาสามารถนำไปค้นคว้าต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ๆ ต่อจากงานวิจัยนี้ได้</p> <p>- ผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีดั้งเดิมของชาวไทยอีสาน-ลาว สามารถศึกษาข้อมูลจากงานวิจัยนี้ได้</p>	<p>- ผลกระทบที่ได้จากงานวิจัยนี้ คือ การเข้าใจความเป็นมาที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักรล้านช้างที่เกี่ยวข้องกับงานศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี</p> <p>ผู้ศึกษาสามารถทราบได้เลยว่า ศิลปะต่างๆ ที่ปรากฏในเขตภาคอีสานและเขตสปป.ลาว เป็นศิลปะแบบไหน รวมไปถึงการแยกแยะได้ว่าวัฒนธรรมหรือประเพณี เช่นนี้เกี่ยวข้องกับกรนับถือผี พราหมณ์หรือพุทธศาสนา โดยเฉพาะประเพณีสิบสองเดือนของชาวไทยอีสานและชาวลาวที่ทำสืบต่อเนื่องถึงปัจจุบันก็มีส่วนเชื่อมโยงกับศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีที่สืบมาจากสมัยล้านช้างทั้งสิ้น</p> <p>- เกิดกระบวนการนำงานวิจัยไปศึกษาข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อให้เกิดหรือผู้นำนักท่องเที่ยว ตลอดถึงผู้สนใจได้ศึกษาข้อมูลในงานวิจัยนี้ได้รับข้อมูลอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นผลดีต่อการจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีทั้งไทยและลาว</p>

ผลผลิต	ผลลัพธ์	ผลกระทบจากงานวิจัย
<p>แนวความคิดเรื่อง วิญญาณ และ พราหมณ์-ฮินดูเข้ากัน เช่น มีการเคารพบูชาศาลปู้ตาศาลพระภูมิ ผีตาแฮก และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องของ วิญญาณ (ผี) และ พราหมณ์ รวมไปถึง การสร้างเทวสถานต่างๆ เป็นต้น</p>		
<p>ได้องค์ความรู้ที่เกิดจากการศึกษา วิเคราะห์เรื่องวิถีชีวิตของอาณาจักรล้านช้าง โดยแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะคือ</p> <p>๑) ชีวิตแบบชนชั้นของสังคมล้านช้าง</p> <p>๒) ชีวิตแบบการดำเนินชีวิตของสังคมล้านช้าง ซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ลักษณะคือ</p> <p>(๑) วิถีชีวิตของคนในครอบครัว</p> <p>(๒) วิถีชีวิตของคนในสังคม</p>	<p>- หน่วยงาน/สถานศึกษาต่างๆ สามารถนำไปบริการทางวิชาการได้</p> <p>- ผู้สนใจศึกษาทางด้านปรัชญา ศาสนา และประวัติศาสตร์ เป็นต้น สามารถนำข้อมูลไปศึกษาและอ้างอิงทางวิชาการได้</p> <p>- องค์กรความรู้ทางการวิจัยที่ได้มานี้ ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการค้นคว้าตามแหล่งข้อมูลต่างๆ ผู้ที่สนใจศึกษาสามารถนำไปค้นคว้าต่อยอดองค์ความรู้ใหม่ๆ ต่อจากงานวิจัยนี้ได้</p> <p>- ผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีดั้งเดิมของชาว</p>	<p>- ผลกระทบที่ได้จากการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อนี้ คือได้เห็นและได้เข้าใจวิถีชีวิตของไทยอีสานและชาวลาวในปัจจุบันว่าสิ่งไหนคือสิ่งที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษสมัยล้านช้าง เช่น เรื่องของความเชื่อ เรื่องของการดำรงชีพ โดยเฉพาะเรื่องของการอาหารการกิน ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ซึ่งสิ่งเหล่านี้คนในยุคปัจจุบันยังคงมีการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง เพียงแต่บางอย่างมีการเปลี่ยนแปลง หรือตัดแปลงไปตามยุคสมัย แต่วิถีชีวิตแบบเดิมนั้นยังคงมีการสืบทอดเรื่องมาจากรุ่นต่อรุ่น</p> <p>- เกิดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและแหล่งส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตที่มีการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน</p> <p>- ทำให้เกิดการตระหนักรู้ถึงภูมิปัญญาของ</p>

ผลผลิต	ผลลัพธ์	ผลกระทบจากงานวิจัย
(๓) เครื่องมือ กำหนดวิถีชีวิตของ คนล้านช้าง ๓ ประการคือ ก) วิถีชีวิตทางด้าน ศาสนา ข) วิถีชีวิตทางด้าน กฎหมาย ค) วิถีชีวิตทางด้าน ตำนานและ วรรณกรรม ๓) วิถีชีวิตของ สังคมล้านช้างที่ยังมี การสืบทอดใน ปัจจุบัน	ไทยอีสาน-ลาว สามารถ ศึกษาข้อมูลจากงานวิจัยนี้ ได้ - ผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับวิถี ชีวิตของชาวล้านช้าง โบราณ สามารถศึกษา เปรียบเทียบวิถีชีวิตของ ชาวไทยอีสาน-ชาวลาวใน ยุคปัจจุบันได้ ซึ่งจะเห็นได้ ว่ามีร่องรอยแห่งวิถีชีวิต บางอย่างที่มีการสืบทอดกัน มาจนถึงปัจจุบัน เช่น วิถี ชีวิตแบบชนชั้นที่ยังมีการ ถือเจ้าถือนายอยู่ในสังคม ปัจจุบัน รวมไปถึงกรอบ แห่งวิถีชีวิตแบบวิถีพุทธ เป็นต้น	บรรพบุรุษที่ได้สร้างสรรค์ผลงานต่างๆ ไว้ มากมายจนตกเป็นมรดกถึงคนในยุค ปัจจุบัน และคนในยุคปัจจุบันโดยเฉพาะ คนไทยอีสานและคนลาวได้อาศัยภูมิ ปัญญาของบรรพบุรุษนี้จึงได้สืบมีการสืบ ทอดมาถึงทุกวันนี้ และสถานที่ โบราณสถานต่างๆ ที่เกิดมาจากภูมิปัญญา ของบรรพบุรุษได้ทำให้คนในยุคปัจจุบัน ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และ วิถีชีวิตเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และที่ สำคัญโบราณสถานเหล่านั้นได้ก่อให้เกิด รายได้ให้กับชุมชน และประเทศชาติมิใช่น้อย

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	นายสุวิน ทองปั้น
เกิดวันที่	-
สถานที่เกิด	๒ / ๒ บ้านหนองแขง ตำบลसानตม อำเภอกู่เรือ จังหวัดเลย
ที่อยู่ปัจจุบัน	๑๖๘/๒๖๒ ถนนประชาสโมสร ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
สถานที่ทำงาน	คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
วุฒิการศึกษา	
พ.ศ.๒๕๓๖	ปริญญาตรี (พธ.บ.) เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง คณะพุทธศาสตร์ สาขาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
พ.ศ.๒๕๓๘	ปริญญาโท (M.A.) Master of Arts in Philosophy Mysore University, India
พ.ศ.๒๕๔๒	ปริญญาเอก (Ph.D.) Doctor of Philosophy in Philosophy Banaras Hindu University, India
ผลงานวิจัย	
พ.ศ.๒๕๕๖	หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การนำหลักพุทธจริยธรรมไปพัฒนาคุณภาพ ชีวิต : กรณีศึกษาชุมชนบ้านกอก อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” แหล่งทุน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
พ.ศ.๒๕๕๘	หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการฟื้นฟูและป้องกันยาเสพติดตาม แนวทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดพุทธเกษม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น” แหล่งทุน วิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ ๒๕๕๘
พ.ศ.๒๕๕๙	หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “พุทธศิลป์ล้านช้าง : แนวคิด พัฒนาการ คุณค่า ทางศิลปะและวัฒนธรรม” แหล่งทุน วิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ ๒๕๕๙, แหล่งพิมพ์: วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ TCI ฐาน ๑ ปี ๒๕๖๒
พ.ศ.๒๕๖๐	ผู้ร่วมวิจัยเรื่อง “บทบาทของผู้นำไม่เป็นทางการที่มีต่อการพัฒนาการเมือง การปกครอง จังหวัดขอนแก่น”,แหล่งทุน วิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ ๒๕๖๐
พ.ศ.๒๕๖๒	หัวหน้าโครงการชุดวิจัยเรื่อง “อาณาจักรล้านช้าง : ปรัชญา ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตคนลุ่มน้ำโขง” แหล่งทุน วิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ ๒๕๖๒

เอกสารตำรา

พ.ศ.๒๕๔๔	ตำราเรียนปรัชญาการศึกษา
พ.ศ.๒๕๔๕	เอกสารประกอบการสอนปรัชญาเบื้องต้น
พ.ศ.๒๕๔๖	หนังสือเรียน ช่วงชั้นที่ ๑ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑) พระพุทธศาสนา
พ.ศ.๒๕๔๖	หนังสือเรียน ช่วงชั้นที่ ๒ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔) พระพุทธศาสนา
พ.ศ.๒๕๔๗	หนังสือเรียน ช่วงชั้นที่ ๑ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒) พระพุทธศาสนา
พ.ศ.๒๕๔๗	หนังสือเรียน ช่วงชั้นที่ ๒ (ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕) พระพุทธศาสนา
พ.ศ.๒๕๔๘	ตำราเรียนตรรกวิทยา

